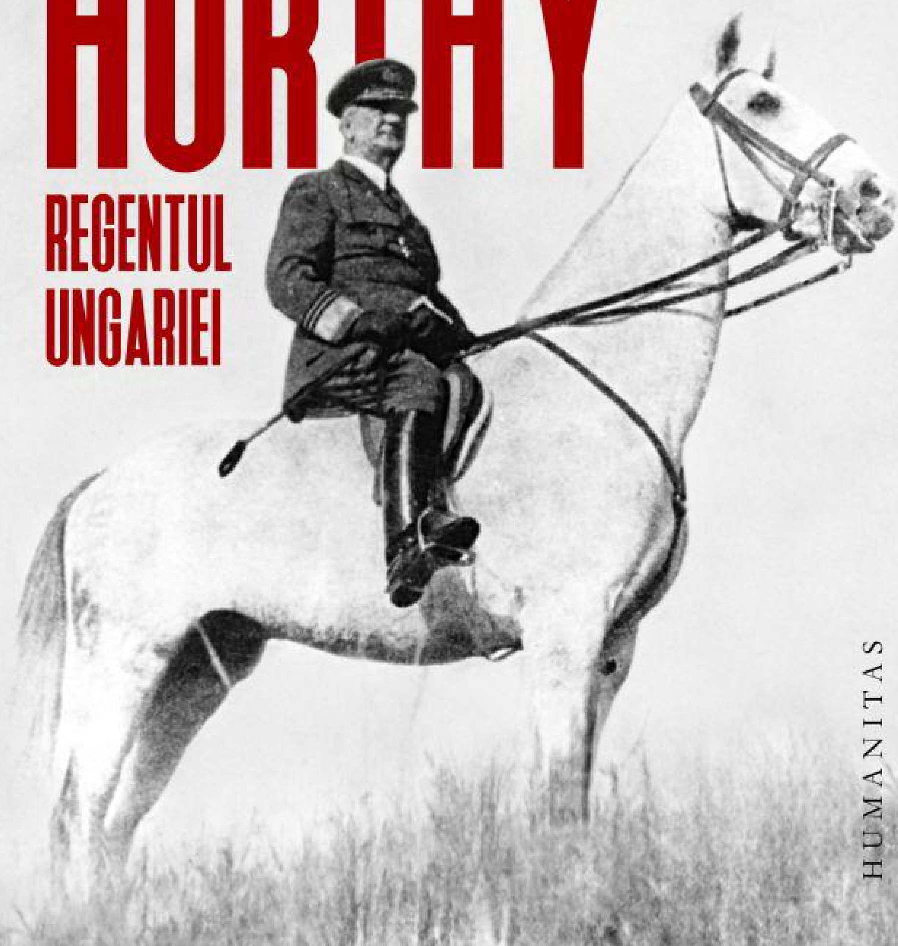
ISTORIE

CATHERINE HOREL

AMIRALUL HORTHY

REGENTUL UNGARIEI

HUMANITAS

Catherine Horel este director de cercetări la Centrul Național Francez de Cercetări Științifice (CNRS); specialistă în domeniul Europei Centrale, predă la Paris I Panthéon-Sorbonne. A obținut doctoratul în istorie cu o teză despre *Les Juifs de Hongrie, 1825–1849, problèmes d'assimilation et d'émancipation*. A publicat volume precum: *La restitution des biens juifs et le renouveau juif en Europe centrale* (2002) sau *Cette Europe qu'on dit centrale: des Habsbourg à l'intégration européenne, 1815–2004* și *Histoire de Budapest* (2009; Premiul Guizot al Academiei Franceze). *Amiralul Horthy, regentul Ungariei* (2014), volum tradus și în limba maghiară în anul 2017, este prima biografie a lui Miklós Horthy realizată de un istoric pe baza unei documentări vaste.

CATHERINE HOREL

AMIRALUL HORTHY

REGENTUL UNGARIEI

Traducere din franceză
de Lia Decei

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactori: S. Skultéty, Andrei Pogăciaş
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Andreea Dobreci, Dan Dulgheru

Lucrare executată la Tipo Lidana

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
Horel, Catherine
Amiralul Horthy, regentul Ungariei / Catherine Horel;
trad. de Lia Decei. – Bucureşti: Humanitas, 2019
Conţine bibliografie. – Index
ISBN 978-973-50-6566-9
I. Decei, Lia (trad.)
94

EDITURA HUMANITAS
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 021/311 23 30

Cuprins

Hărţi 10
Cuvânt înainte 13

I. MARINARUL, 1868–1918

I. Ungaria în 1868 27
II. Familia Horthy. . 32
III. Alegerea marinei 39
IV. Etapele unei frumoase cariere........................ 48
V. Primul Război Mondial: gloria şi drama........................ 73

II. REGENTUL, 1919–1944

VI. Ungaria în haos, 1918–1919. 99
VII. Omul providenţial 107
VIII. Regentul şi regele: problema restauraţiei........................ 138
IX. Regimul Horthy 155
X. Regentul în regatul său 222
XI. Angrenajul 269
XII. Sfârşitul unei domnii 316

III. EXILATUL, 1944–1957

XIII. Germania, 1944–1949 339
XIV. Portugalia, 1949–1957 354
XV. Posteritatea lui Horthy 372
Concluzie. . 397

Surse şi bibliografie 401
Mulţumiri 407
Indice de nume 409

În memoria profesorului Bernard Michel (1935–2013), conducătorul tezei mele de doctorat, ale cărui bunăvoință și încurajări mi-au însoțit cariera.

„Istoriografia are, prin urmare, sarcina de a pune capăt mitului total nejustificat al lui Horthy, aşa cum le este prezentat maghiarilor.“

Ludwig Fürst Windischgraetz[1]

---

1. Ludwig Fürst Windischgraetz, *Ein Kaiser kämpft für die Freiheit: so begann Ungarns Leidensweg*, Herold, Wien, 1957. Citat din postfaţă, p. 227.

AUSTRO-UNGARIA
1868–1918

Cisleithania (Imperiul Austriac)

Transleithania (Coroana lui Ștefan cel Sfânt)

Regatul Ungariei

Regatul Croației asociat Ungariei

Teritoriu administrat de Austro-Ungaria între 1878 și 1908, apoi anexat

Teritoriu administrat de Austro-Ungaria între 1878 și 1908, apoi redat otomanilor

200 400 km

UNGARIA
DE LA TRIANON
LA REVIZUIRE
Țările Coroanei
lui Ștefan cel Sfânt
(Transleithania)
Ungaria după
Tratatul de la Trianon
(4 iunie 1920)
Frontierele în urma
diferitelor tratate
Regiunea Burgenland
atribuită Ungariei
în urma unui plebiscit
(decembrie 1921)
Extinderile teritoriale
în urma arbitrajelor de la Viena
2 noiembrie 1938
19 martie 1939
30 august 1940
(Dictatul de la Viena)
16 aprilie 1941
0
100
200 km
POLONIA
URSS
CEHOSLOVACIA
UNGARIA SUPERIOARĂ
RUTENIA
TRANSILVANIA
BANAT
AUSTRIA
BURGENLAND
DISTRICTUL BRUCK
AN DER MUR
SLAVONIA
CROAȚIA
BÁCSKA (BACICA)
DISTRICTUL
SREM
LIKA
(CANTONUL
LIKA-SENJ)
REGATUL SÂRBILOR,
CROAȚILOR ȘI SLOVENILOR
(Iugoslavia, începând din 1929)
Marea
Adriatică
Zsolna (Žilina)
Turócszentmárton
(Martin)
Eperjes
(Prešov)
Ungvár
(Ujhorod)
Besztercebánya
(Banská Bystrica)
Kassa
(Košice / Casovia)
Nagyszombat
(Trnava)
Nyitra (Nitra)
Máramarossziget
(Sighetul Marmației)
Miskolc
Szatmárnémeti
(Satu Mare)
Eger
Nyíregyháza
Esztergom
Budapesta
Debrecen
Nagyvárad
(Oradea)
Kolozsvár
(Cluj)
Sopron
Győr
Székesfehérvár
Kenderes
Szombathely
Kecskemét
Arad
(Arad)
Szeged
Szabadka
(Subotica)
Nagyszeben
(Sibiu)
Brassó
(Brașov)
Varasd
Déva
(Deva)
Pécs
Temesvár
(Timișoara)
Zágráb (Zagreb)
Eszék
(Osijek)
Újvidék
(Novi Sad)
Versec (Vršac)
Fiume
(Rijeka)
Pozsega
(Požega)
Vukovár
(Vukovar)
Zimony
(Zemun)
Zengg
(Senj)

Cuvânt înainte

CUM SE POATE SCRIE O BIOGRAFIE A AMIRALULUI HORTHY ÎN contextul Ungariei actuale? De la venirea la putere a lui Viktor Orbán pentru un al doilea mandat[1], revirimentul de care a beneficiat deja după 1990 figura regentului pare să cunoască un nou avânt. Într-o țară foarte polarizată politic, personajele istoriei Ungariei sunt obiectul unei instrumentalizări care nu datează de ieri, de azi. Aceasta explică poate problemele întâmpinate de genul biografic în istoriografia maghiară, și numai recent au apărut lucrări de calitate referitoare la actorii istoriei secolului al XX-lea.[2] Asistăm la un bruiaj memorial care face anevoios exercițiul de distanțare a scrierii istorice. Abordarea decidenților din perioada interbelică a fost reînnoită grație lucrărilor lui Ignác Romsics și, mai ales, biografiei lui István Bethlen, urmată de excelenta carte a lui Balázs Ablonczy despre Pál Teleki.[3] Însă pare că Horthy este ocolit, fără ca nimeni să îndrăznească să-l înfrunte. Or, cum a notat, pe bună dreptate, Jacques Le Goff în legătură cu munca sa referitoare la Ludovic cel Sfânt, biografia îți permite să „reunești în jurul unui personaj un dosar care face lumină asupra unei societăți, a unei civilizații, a unei epoci“.[4]

Și alți istorici s-au interesat de personalități străine, dar în domeniul maghiar marile nume ale istoriei secolului al XIX-lea reprezintă un fel de tabu: memoria colectivă își împarte referințele între István Széchenyi și Lajos Kossuth, care au un statut special, ce interzice o abordare distanțată. Așa cum Dunărea taie țara în două, conștiința

1. El a fost deja prim-ministru între 1998 și 2002.

2. Mai pot fi citate biografiile lui Imre Nagy, János Kádár și Gyula Gömbös.

3. Ignác Romsics, *Bethlen István. Politikai életrajz* [István Bethlen. Biografie politică], Osiris, Budapest, 1999; Balázs Ablonczy, *Teleki Pál*, Osiris, Budapest, 2005.

4. Jacques Le Goff, *À la recherche du Moyen Âge*, în colaborare cu Jean-Maurice de Montrémy, Louis Audibert, Paris, 2003, p. 133.

istorică maghiară este divizată între partizanii Compromisului – *lobonții** – și patrioții intransigenți – *curuții***. Denumirea trimite la vremea ocupației otomane și a dublei vasalități: otomane și austriece. „Lobonții“ (în general, catolici) sunt considerați aliați ai Austriei, iar „curuții“ (în general, protestanți) – răsculați împotriva Austriei. De la sfârșitul secolului al XVII-lea, această deosebire s-a impregnat în conștiința națională și este reactivată cu regularitate – respectiv manipulată – de putere.

Dacă rezumăm istoria Ungariei începând cu nașterea lui Horthy, observăm că a avut loc o alternanță între perioadele „lobonț“ și „curuț“: dualismul austro-ungar din perioada 1867–1918 se află clar sub semnul Compromisului; regimul comunist, în schimb, pentru a-și justifica dominația și a face uitată inspirația sovietică, recuperează tot patrimoniul „curuț“, din care face un proces dialectic, ce culminează cu triumful socialismului. Cu toate acestea, nu este posibilă negarea totală a uneia sau alteia dintre cele două moșteniri, iar cea care se găsește pusă în minoritate subzistă, suferind distorsiuni mai mici sau mai mari.

În schimb, perioada interbelică pune o problemă de interpretare, întrucât atunci vedem cum acționează parametri net „curuți“, începând cu independența națională, și un cadru „lobonț“ la fel de evident, a cărui personificare este regentul. Regimul Horthy încearcă o sinteză între cei doi poli ai caracterului național, începând cu aspectul său religios. Guvernul lui Viktor Orbán își însușește astăzi această referință, iar șeful acestuia își arogă fără ezitare postura de om providențial, însă paralelele cu regența sunt, în același timp, absurde din punct de vedere istoric și periculoase din punct de vedere politic. Acest climat face deosebit de dificilă scrierea unei biografii a lui Horthy, deoarece publicul maghiar are o viziune marcată de o puternică dihotomie între adulatori și adversari înverșunați. Tranziția democratică din 1989 a condus la reevaluarea personalităților căzute în dizgrație în timpul regimului precedent, sistematic puse în valoare direct proporțional cu denigrarea la care fuseseră supuse. Fiind una dintre principalele ținte ale comuniștilor, regentul Horthy a fost în mod logic așezat pe un pie-

---

* Lobonți (magh. *labanc* < *loboncos* „?[cu părul] zbârlit, vâlvoi“) – numele ostașilor (maghiari) care au luptat în solda imperială împotriva curuților (*n. ed.*).

** Curuț < magh. *kuruc* (din germ. *Kreuz(fahrer)* „cruciat“: magh. *keresztes* „cruciat“ < *kereszt* „cruce“) – aici, numele celor care au simpatizat cu Răscoala de Eliberare (1703–1711) pornită împotriva Habsburgilor de Thököly și Rákóczi. Inițial, denumirea fusese purtată, în Războiul Țărănesc din 1514, de răsculații „cruciați“ conduși de György Dózsa (*n. ed.*).

destal după ce fusese diabolizat. Pentru comparaţie, independenţa naţională cucerită de croaţi în 1991, respectiv slovaci în 1993 a dus la glorificarea figurilor lui Ante Pavelić şi Jozef Tiso. Durata regimurilor lor şi semnificaţia lor politică sunt totuşi mult inferioare în comparaţie cu Horthy, iar moştenirea lor nu face obiectul unei dezbateri comparabile cu aceea care agită Ungaria.

Distanţa istorică lipseşte deci în contextul actual, şi de aceea pare oportun să propui astăzi o biografie a lui Miklós Horthy. Până acum, nu există nici o biografie în limba franceză, şi nici în alte limbi. Singura lucrare de înaltă ţinută ştiinţifică, cea a lui Thomas Sakmyster, *Hungary's Admiral on Horseback. Miklós Horthy 1918–1944*[1], este inaccesibilă marelui public şi nu tratează decât perioada regenţei. Celelalte surse sunt portrete caricaturale datând din perioada regimului comunist, ca de exemplu cartea – foarte interesantă de altfel – a lui Zoltán Vas[2], sau apologiile redactate de apropiaţi în timpul vieţii lui Horthy.[3] Alte mărturii trimit direct la tentativele de restauraţie; acestea emană din anturajul lui Carol IV şi atacă rolul jucat de Horthy în acest episod.[4] După 1989, evantaiul publicaţiilor s-a lărgit, începând cu difuzarea *Memoriilor* lui Horthy, republicate în 1990: prima ediţie maghiară a apărut în emigraţie, la Toronto, în 1974. A urmat o anumită „inflaţie“, cu lucrări consacrate celor doi fii[5], cu Memoriile nurorii sale[6], albume de fotografii şi alte avataruri ale mitului Horthy, culminând cu filmul documentar al lui Gábor Koltay din 2006.

1. Thomas Sakmyster, *Hungary's Admiral on Horseback. Miklós Horthy 1918–1944*, Columbia University Press, Boulder-New York, 1994. Această carte a fost tradusă în limba maghiară în 2001.

2. Zoltán Vas, *Horthy*, Petőfi Nyomda, Kecskemét, 1977. Autorul, născut în 1903, este o fostă victimă a regimului Horthy, în timpul căruia a fost întemniţat.

3. Le cităm numai pe cele principale: Edgar von Schmidt-Pauli, *Nikolaus von Horthy. Admiral, Volksheld und Reichsverweser*, I.P. Toth-Verlag, Hamburg, 1942 (prima ediţie, 1936); Owen Rutter, *Regent of Hungary. The Authorized Life of Admiral Nicholas Horthy*, Rich & Cowan, London, 1939. Acesta din urmă s-a inspirat din biografia autorizată a baroanei Lili Doblhoff, *Horthy*, Athenaeum, Budapest, 1938.

4. Aladár von Boroviczény, *Der König und sein Reichsverweser*, Verlag für Kulturpolitik, München, 1924.

5. Despre băiatul cel mic: Ágnes Judit Szilágyi, János Sáringer, *ifj. Horthy Miklós, a kormanyzó kisebbik fia* [Miklós Horthy junior, fiul cel mic al regentului], Holnap Kiadó, Budapest, 2002; iar despre cel mare, mult mai cunoscut, o biografie apărută în 1942 şi reeditată: István Jánosy, *Vitez Horthy István, a repulő* [István Horthy, aviatorul], Nemzetek Európája Kvk., Budapest, 2001.

6. Ilona Edelsheim Gyulai, *Becsület és kötelesség* [Onoare şi datorie], 2 vol., Európa, Budapest, 2000–2001.

Viața lui Miklós Horthy este foarte net articulată în jurul a trei cezuri temporale incontestabile, care determină ritmul ternar al acestei cărți: 1868–1919; 1920–1945; 1946–1957. Poate fi reperat încă de la început dezechilibrul acestor trei perioade, care induce o reflecție asupra temporalității subiectului Horthy. În interpretarea făcută în mod obișnuit, Horthy dispare în spatele funcției de regent, pe care a ocupat-o din 1920 în 1944; or, trebuie să constatăm că aici este vorba despre o ierarhizare arbitrară, cauzată de importanța funcției și contextului istoric în care a fost asumată. Cartea lui Thomas Sakmyster nu ia în considerare nici perioada anterioară, nici anii posteriori, care sunt rezumați în câteva pagini. În *Memoriile* sale, Horthy însuși este mai echilibrat și se atașează desigur mai mult de perioada regenței, dar nu-i consacră decât o treime de pagini în plus. Rare sunt, în fine, scrierile și sursele referitoare la exilul portughez: Horthy pare să iasă din cadrul temporal, relatarea din *Memorii* este terminată, iar ultimii ani nu sunt practic deloc documentați, în afara câtorva mărturii. Legenda răspândită prin intermediul acestora din urmă afirmă că șocul resimțit după eșecul tragic al Revoluției din 1956 i-a precipitat sfârșitul.

Reflecția asupra timpului capătă cu atât mai multă importanță dacă o dublăm cu o reflecție referitoare la vârstă. Horthy are cincizeci de ani în 1918 – și aici ne gândim la formula generalului de Gaulle în ale sale *Mémoires de guerre*: „Pe măsură ce-și luau zborul cuvintele irevocabile, simțeam cum înlăuntrul meu se termină o viață, cea pe care o dusesem în cadrul unei Franțe solide și al unei armate indivizibile. La patruzeci și nouă de ani, intram în aventură, ca un bărbat pe care destinul îl arunca în afara oricărei limite“.[1] Nu mai sunt, așadar, trei perioade care ritmează viața personajului, ci numai două. El are într-adevăr o viață „înainte“ de căderea imperiului Habsburgilor și o viață „după“, ceea ce nu i se aplică numai lui Horthy, ci și unui număr de alți ofițeri, funcționari sau diplomați din vremea monarhiei. Lectura *Memoriilor* sale arată cum universul său mental își are originea în anii petrecuți în slujba marinei imperiale. Cu toate acestea, Horthy nu se gândea în nici un caz să reia serviciul militar, și trebuie deci să ne punem întrebări în legătură cu ponderea circumstanțelor, a convingerilor, a ambiției personale, a sentimentului datoriei și sacrificiului care l-au determinat pe acest ofițer aproape în retragere să se angajeze. Viața i se confundă de atunci

1. Charles de Gaulle, *Mémoires de guerre*, vol. 1: *L'Appel 1940–1942*, Plon, Paris, 1954, p. 90.

cu istoria Ungariei până în octombrie 1944. Pare că a ajuns la putere din întâmplare și aproape împotriva voinței sale, dar s-a menținut acolo timp de aproape un sfert de secol. Cum anume un om cu o inteligență medie și cu un *a priori* banal parcurs de ofițer de marină în Imperiul Austro-Ungar a reușit să marcheze în această măsură istoria țării sale?

Este deci necesar să se revină asupra vieții unui om care are cincizeci de ani în 1918, dar căruia nimeni nu i-a examinat viața anterioară, pregătirea, ideile, cariera. Arhivele austriece au dispărut în timpul asediului Budapestei, între decembrie 1944 și februarie 1945 – documentele personale ale lui Horthy aflate în arhivele militare de la Viena (*Kriegsarchiv*) îi fuseseră oferite în timpul vizitei sale oficiale la Viena de către președintele Wilhelm Miklas. Alte documente personale s-au pierdut în momentul plecării lui Horthy din reședința sa de la Pola (Pula), în noiembrie 1918 și în timpul jefuirii proprietății familiale de la Kenderes de Armata Roșie maghiară, apoi de trupele românești, în 1919. La începutul *Memoriilor* sale, Horthy arată că a recurs la prieteni, rude și foști soldați pentru a reconstitui anumite evenimente pentru care nu reușea să restabilească o cronologie precisă, în lipsa notelor.[1] În timpul asedierii Budapestei de către Armata Roșie, în decembrie 1944–februarie 1945, au fost în fine risipite foarte multe surse: cea mai mare parte au fost distruse, iar celelalte au fost găsite, fie pe loc, fie în posesia germanilor, și confiscate de sovietici. Mai multe documente referitoare la Ungaria au fost înapoiate de Uniunea Sovietică guvernului maghiar în 1959. Acestea formează baza „Documentelor secrete“ editate în 1962, dar a căror selectare, bănuim, a fost operată într-un sens defavorabil.[2]

Aghiotant al lui Franz Joseph între 1909 și 1914, Horthy a oferit incontestabil imaginea unui om al vechiului regim – ceea ce și era, fără îndoială. În anumite privințe, apare ca reincarnare a împăratului, care rămâne punctul său de referință în termeni de decizie politică. „Domnia“ sa a fost calificată drept dictatură fascistă de istoriografia comunistă după 1945, dar reabilitarea la care asistăm după tranziția la democrație din Ungaria maschează absența analizei omului și a sistemului. Repatrierea cenușii sale în 1993 a prilejuit o reînhumare semioficială, a cărei semnificație trebuie analizată.

1. Nikolaus von Horthy, *Ein Leben für Ungarn*, Athenaeum Verlag, Bonn, 1953, p. 8. O versiune în limba maghiară a fost republicată în 1990, *Emlékirataim*, *ed. cit.*, Európa-História, Budapest. Pentru ediția franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy, Régent de Hongrie*, Hachette, Paris, 1954.

2. *Horthy Miklós titkos iratai* [Scrierile secrete ale lui Miklós Horthy], Kossuth, Budapest, 1962.

Reflecției asupra timpului i se adaugă reflecția asupra spațiului sau a spațiilor vieții lui Horthy și, din nou, contrastele sunt frapante, între o extremă mobilitate caracterizată de cariera militară – maritimă, în plus –, care îl duce la capătul lumii, și cvasiimobilitatea regenței. Izolarea Ungariei după Trianon a împiedicat vizitele oficiale, de care se achită de obicei membrii guvernului, și abia la mijlocul anilor 1930 Horthy iese dintre hotarele țării micșorate, pentru a face vizite exclusiv aliaților italian și german, trecând prin Austria. După șederea în Germania (1945–1948), Horthy nu-și mai părăsește exilul portughez (cu excepția unui scurt voiaj în Marea Britanie). În timpul regenței, spațiile sunt deci restrânse și concentrate la Budapesta, reședința de la Gödöllő și domeniul familial de la Kenderes.

O biografie echilibrată își propune să arate regimul Horthy așa cum a funcționat acesta între 1920 și 1944: autoritar, retrograd, fără îndoială, sub multe aspecte, dar foarte îndepărtat de fascismul italian și nazismul german. Horthy nu era cu siguranță fascist – dar ce anume gândea el, de fapt? Își dorea el oare să revină la regalitate lăsându-se încoronat sau transmițând puterea fiului său? Calvinist, a pus accentul pe valorile creștine tradiționale și, în mod paradoxal, mai degrabă catolice. Nu a instaurat cultul personalității, dar imaginea sa era omniprezentă. Viața sa privată, uniformă, nu oferă nici o revelație, iar isprăvile fiilor săi nu au nimic extraordinar. Reacționar, el a tolerat anumite forme evidente de modernitate (muzică, arhitectură) și, de fapt, a intervenit puțin în politica guvernelor sale. Horthy poate fi oare, în cele din urmă, rezumat la politica externă revizionistă dusă de Ungaria după dezmembrarea validată de Tratatul de la Trianon? Cum era de așteptat, acest amiral fără flotă, regent al unui regat fără rege a fost ironizat, dar se cunoaște că marja de manevră de care dispunea Ungaria era limitată, iar atitudinea lui Horthy în timpul tentativelor de restaurație habsburgică arată că era conștient de asta.

Întrebările care n-au primit încă răspuns și pe care prezenta biografie va încerca să le rezolve la capătul celor trei părți care o compun sunt următoarele:

– Problema generațională. Istoria Ungariei a fost adesea gândită în termeni de generații începând cu 1790. Horthy aparține, prin data sa de naștere, celei a Compromisului din 1867, și este deci un produs al dualismului, căci a fost contemporan cu structurile acestuia, mai ales în plan

militar. El și-a construit universul mental în două cadre speciale și eventual antagonice: cel al proprietății de pământ maghiare a unei familii calviniste, mai degrabă „curuț“, și cel al marinei imperiale, mai degrabă „lobonț“ deci, dar suficient de autonom și deschis față de universul austriac. Apartenența la armată îl face neîncrezător, chiar ostil față de lumea politică, fapt care nu va fi fără consecințe în timpul regenței.

– Problema celor două tentative de restaurație deține, după opinia autorului acestei cărți, cheia personajului: pus într-o situație căreia îi cunoaște codurile, Horthy nu ezită și face, fără îndoială, ultima alegere decisivă a vieții sale. Față de Carol IV, el adoptă o atitudine împrumutată de la Franz Joseph. Avea în vedere să se încoroneze? Se pare că este o întrebare inutilă, însă ne putem întreba cum își anticipa succesiunea fără să se poată vorbi, desigur, despre „dinastia“ Horthy. Contemporanii își puneau întrebări, pe bună dreptate, în legătură cu viitorul, iar detractorii regimului îl bănuiau pe Horthy de năzuințe dinastice. Una dintre dimensiunile cultului personalității care s-a dezvoltat în jurul lui îi asocia pe fiul și pe nepotul său.

– Problema naturii regimului și a relației sale cu fascismul a fost clarificată de cercetările recente ale istoricilor maghiari deja menționați și de numeroasele lucrări referitoare la fascism, care permit să se facă deosebirea netă între regimurile care-l pun în practică și partidele care-l promovează. Personalitățile fascizante sau simpatizante ale fascismului italian sau ale nazismului german erau incontestabil prezente în anturajul lui Horthy și în angrenajele puterii, fără ca el însuși să fie apropiat de acestea. Slăbiciunea și veleitatea au caracterizat totuși adesea politica sa în acest sens. Din 1919, în jurul lui sunt prezenți oameni care predică dacă nu fascismul, cel puțin corporatismul, așa cum se va exprima în Austria după 1934. Caracterul antidemocratic al oamenilor și ideilor contrarevoluției se află la fundamentul regimului. O parte a armatei devine o a cincea coloană a Germaniei, fără ca Horthy să se opună acestei evoluții.

– Revizionismul ca rațiune de a fi a regimului Horthy este firul conducător în întreaga perioadă dintre cele două războaie. Aceasta este justificarea tuturor deciziilor de politică externă, cu o clasă politică aflată în consens, dincolo de cercurile apropiate de putere și de extrema dreaptă. Incapacitatea de a ieși din tabăra învinsă în Primul Război Mondial antrenează Ungaria în orbita italo–germană. Revizionismul devine un sistem, este principalul instrument de propagandă al regimului, iar „recucerirea“ unor teritorii între 1938 și 1941 este glorificată ca victorie a regentului. Traumatismul provocat de Trianon

este încă folosit în interes propriu de Jobbik, actuala organizație de extrema dreaptă.

– Antisemitismul regimului și al lui Horthy reprezintă o problemă majoră pentru abordarea perioadei regenței, dar nu aș vrea să fac din aceasta un factor supradeterminant. Responsabilitatea lui Horthy în teroarea albă din 1919–1920 este problematică: el încearcă să se disocieze cu totul în *Memoriile* sale, însă aventura reacționară a oamenilor de la Szeged a fost însoțită de excese care s-au tradus ulterior în instaurarea *numerus clausus*; regimul a impus legi antievreiești pentru a-i face pe plac lui Hitler și a „disimilat" în mod treptat evreii din societatea ungară. Anii premergători celui de-al Doilea Război Mondial, în care Ungaria s-a angajat constrânsă abia în 1941, sunt dominați de chestiunea evreiască: și aici trebuie să revenim asupra rolului ambiguu jucat de Horthy în acest proces. El autorizează adoptarea legislației antievreiești începând din 1938, dar se opune deportărilor – care nu încep decât după intrarea germanilor în țară, în martie 1944 – și refuză deportarea evreilor din Budapesta. Horthy s-a implicat foarte puțin personal, dar n-a intervenit niciodată, în anumite limite totuși, pe care va trebui să le analizăm, fără a face sistematic din ele dovezi pozitive, așa cum este, în general, cazul în lucrările care-i sunt favorabile. Din nou, comparațiile cu regimul monseniorului Tiso din Slovacia și cu guvernul ceh al lui Emil Hácha pot aduce elemente interesante.

– Soarta lui Horthy în timpul captivității din Germania. După lungi interogatorii, Horthy este doar citat să compară ca martor în timpul procesului de la Nürnberg. Motivele care împiedică să fie acuzat sunt multiple și trebuie privite în perspectivă. Atitudinea marilor puteri a fost determinantă, pentru a se evita ca el să compară sau să fie trimis în Ungaria, pentru a fi judecat acolo și cu siguranță executat, cum a fost cazul altor conducători peste tot în Europa Centrală. Negocierile care au dus la alegerea exilului în Portugalia ascund câteva zone de umbră, ca și intervalul de timp între începerea lor și sosirea familiei la Lisabona, în ianuarie 1949. Viața exilatului octogenar nu este cea a unui lider politic activ, totuși concentrația de foști monarhi și conducători de la Estoril și din Portugalia, în general, ne permite să ne întrebăm dacă Horthy a exercitat o anumită autoritate morală asupra emigranților maghiari. Persoanele pe care le frecventa și viața sa cotidiană au nevoie să fie clarificate, cu atât mai mult cu cât evenimentele din timpul Revoluției din 1956 sunt prezentate de apropiați ca un traumatism ce i-a precipitat sfârșitul.

– În *Memoriile* sale, Horthy este extrem de discret în legătură cu viața sa privată și familială, lucru deloc surprinzător pentru un calvinist, prin tradiție foarte rezervat; este și o chestiune de generație și, în fine, de rigoare militară. Rămân neexplorate câteva zone umbrite, precum decesul prematur al celor două fiice, despre care se știe foarte puțin, relativa indisciplină a fiului mai mic, viața familială, în general. Femeile sunt practic absente din poveste, în timp ce rolul soției sale pare să fi fost determinant: ea merită un portret completat de amintirile personale ale nurorii sale și de alte mărturii contemporane. Familia Horthy era multiconfesională, iar acest aspect, căruia Horthy însuși nu pare să-i dea prea multă importanță, mi se pare, în schimb, capital, din cauza dimensiunii creștine și, mai ales catolice, date regimului: cu tată calvinist și mamă catolică, el reproduce această schemă cu soția sa, iar István, fiul mai mare, procedează la fel, căsătorindu-se cu o catolică.

– Horthy și-a scris singur *Memoriile*, ceea ce este, în același timp, o șansă și un blestem pentru biograf. El n-a ținut un jurnal, nici n-a redactat note sau vreun alt document scris cu caracter personal. Se pare că soția sa Magda a făcut-o, după citatele oferite de nora ei, dar n-a rămas nici o urmă concretă. În afară de rapoartele de misiune redactate în stil identic pentru superiori, dispunem de discursuri și alocuțiuni rostite de Horthy în timpul ceremoniilor și vizitelor oficiale, al căror autor este, în general, chiar el, „cabinetul" său rezumându-se la aghiotant și la o echipă redusă. *Memoriile* au fost redactate după sosirea în Portugalia și suferă, evident, din pricina viziunii retrospective și a efortului de autojustificare a unui personaj care se știe controversat. Ele dezvăluie totuși mult despre mentalitatea, *Lebenswelt* și felul în care-și apreciază Horthy propriul rol, lăsând să apară un caracter, fără îndoială, mai puțin rigid și mai sociabil decât imaginea care este, în general, oferită.

– Cultul personalității. Imaginea oficială difuzată de regim face din Horthy mesagerul revizionismului, iar recuceririle teritoriale din 1938–1940 sunt abundent ilustrate. Dar imaginea sa de „salvator al patriei" este construită din 1919, iar campania electorală din 1920 utilizează deja referirea la numele său pentru a orienta voturile în favoarea partidului de guvernământ. Ulterior, din motive evidente de prudență, propaganda revizionistă nu utilizează totuși persoana regentului, ea fiind treptat disociată de discursul oficial al regimului. Imageria lui Horthy este radical diferită de aceea a vecinilor germani sau italieni. Și aici se apropie mai mult de Tiso, respectiv de mareșalul Pétain, iar

Franța de la Vichy furnizează aici un nivel de comparație interesant: reamintirea faptelor de arme din Primul Război Mondial, tematica omului providențial, reîntoarcerea la valorile legate de pământ. Anumite evenimente foarte mediatizate trebuie studiate în detaliu: vizitele în Germania, ale căror aspecte conflictuale sunt disimulate, trebuie comparate cu legăturile privilegiate cu Italia și, într-o anumită măsură, cu Austria. Ungaria nu primește în toată perioada interbelică decât două vizite oficiale: în mai 1937, președintele austriac Wilhelm Miklas, apoi regele Italiei Victor Emmanuel III întorc vizitele efectuate de Horthy în noiembrie 1936 în cele două țări. Congresul euharistic din 1938 este un alt moment de concentrare mediatică, îmbrăcând o semnificație importantă la mai multe niveluri: în cadrul glorificării Ungariei creștine, drept confirmare a bunelor relații cu Italia, în afirmarea unei „religii politice" distincte de tratamentul violent fascist, în efortul de a realiza o sinteză națională între catolicism și protestantism. Acest eveniment excepțional trebuie pus în paralel cu promovarea cultului lui Ștefan cel Sfânt, care este unul dintre fundamentele identitare ale regimului: în fiecare an, procesiunea de la 20 August este condusă de Horthy ca mărturie a acestei alianțe a cărei tradiție datează de la sfârșitul secolului al XIX-lea, când prim-ministrul, indiferent de confesiune, conducea procesiunea.

– Pentru un studiu al memoriei personale. După diabolizarea făcută de regimul comunist, tranziția democratică din 1990 a deschis calea pentru o glorificare a lui Horthy, care a cunoscut un prim apogeu în timpul reînhumării de la Kenderes, în septembrie 1993. Primul guvern de tranziție al lui József Antall a dus o politică evidentă de întoarcere la valorile de dinainte de 1945, care a fost urmată, într-o anumită măsură, de primul guvern Orbán din 1998–2002. Numeroase personalități din perioada interbelică și de după război și-au văzut memoria reabilitată în continuitatea discursului istoric, iar unele dintre acestea au fost oficial repatriate și înhumate în Ungaria, după o practică inaugurată la sfârșitul secolului al XIX-lea cu eroii Revoluției de la 1848. Această practică este incontestabil o caracteristică maghiară, care se explică prin istoria bogată în evenimente a țării. Ea se limitează, de altfel, la faptul antropologic, prin folosirea anumitor elemente preluate de la mormântul tradițional. Aducerea cenușii lui Horthy are loc după aducerea celei a unui alt personaj contestat, cardinalul Mindszenty, în 1991, și a făcut obiectul unui discurs ambiguu din partea autorităților, care au sfârșit prin a recupera dimensiunea mediatică a evenimentului. Domeniul de la Kenderes este astăzi

principalul loc de comemorare consacrat lui Horthy în Ungaria și trebuie să analizăm discursul și vizitatorii. Pot fi văzute casa familială și cripta în care se odihnesc, din 1993, Horthy și cei apropiați lui. Recent, au apărut noi monumente, iar guvernul se apără, pretinzând că n-a încurajat ridicarea acestora, deși toate se află în comunele administrate de Fidesz. Numeroasele publicații recente, respectiv reeditări despre Horthy și perioada interbelică participă la acest cult memorial. Guvernul actual, în obsesia sa anticomunistă, utilizează această recuperare. Este mare tentația de a înfrumuseța trecutul, ștergând asperitățile regimului Horthy. Filmele recente ale lui Gábor Koltay despre Tratatul de la Trianon (2004) și despre regent (2006) sunt avataruri ale acestei redescoperiri a perioadei interbelice, dar pun întrebări istoricului prin semnificația lor politică, care este departe de distanțarea științifică.

PARTEA ÎNTÂI

MARINARUL
1868–1918

I

Ungaria în 1868

ÎNTRE 1868 ȘI 1918, VIAȚA LUI MIKLÓS HORTHY SE DERULEAZĂ în cadrul Monarhiei Habsburgilor, a cărei structură a fost profund schimbată de Compromisul din 1867 încheiat între cele două părți: Austria și Ungaria. Horthy a văzut lumina zilei într-o țară condusă de un sistem constituțional complex, deoarece statele care o compun au o bază fundamental diferită. Austria este un stat dinastic alcătuit dintr-un amestec de țări și de teritorii încorporate de la sosirea Habsburgilor în spațiul danubian la sfârșitul secolului al XIII-lea. Toate aceste entități și-au păstrat parlamentele (diete). Împăratul este suveranul de drept divin. Ungaria, dimpotrivă, este, de la constituirea în regat, la începutul secolului al XI-lea, concepută ca un stat centralizat, chiar dacă și ea adăpostește pe teritoriul ei o populație multietnică. Monarhia ungară este electivă, și acest sistem a prevalat până în 1527, data alegerii lui Ferdinand II de Habsburg, care urcă pe tron în urma înfrângerii suferite de unguri la Mohács în fața turcilor otomani. Habsburgii devin astfel suverani ereditari ai regatului Ungariei, dar îi respectă legile și validează structura centralizată a țării. În secolul al XIX-lea, aceasta evoluează deci ușor spre statul-națiune, dar centralismul și dominația maghiarilor sunt treptat contestate de celelalte naționalități, care cunosc, și ele, în paralel, o renaștere națională.

Revoluția de la 1848 a fost primul avatar al acestei lupte a națiunilor împotriva puterii centrale și în timpul ei a avut loc o secesiune în Ungaria. Pentru preluarea controlului de către Austria – Franz Joseph devine împărat la 2 decembrie 1848 –, a fost nevoie de un adevărat război, din care Austria a ieșit învingătoare doar cu ajutorul trupelor țarului Nicolae I. Anii care au urmat conflictului sunt calificați ca regim neoabsolutist și disprețuiesc dreptul statelor și, în primul rând, pe cel al Ungariei. Abia la începutul anilor 1860 s-a constatat impasul la care a condus acest sistem de guvernământ. Pe deasupra,

Austria trece prin dificultăți economice și își vede poziția internațională fragilizată de mai multe conflicte: eșecul din războaiele italiene duce la unirea statelor din peninsulă și la pierderea Lombardiei, una dintre cele mai bogate provincii ale imperiului; rivalitatea în creștere din 1848 cu Prusia pentru dominația asupra spațiului german aflat tradițional sub protecția Habsburgilor duce la Războiul Austro–Prusac din 1866, pierdut de Austria, care este nevoită până la urmă să renunțe la Veneția și la pretențiile asupra statelor germane, care sfârșesc, așa cum se știe, prin a se uni în 1870. Parlamentarismul, care a fost reintrodus treptat în imperiu prin Diploma din octombrie 1860 și Patenta din februarie 1861, lasă să se vadă articularea factorilor contestării ordinii stabilite: reconcilierea se face, pe de o parte, între suveran și diete și, pe de altă parte, între el și Ungaria.

În Ungaria, pacificarea răspunde unui interes bine înțeles de cele două părți: Austria are nevoie de bogățiile din Ungaria și de teritoriu, ca garant al securității sale, ea nu poate să-și permită să aibă la frontiera sa o țară potențial rebelă. Cât despre maghiari, aceștia și-au pansat rănile din 1848 și au înțeles că separatismul era condamnat la eșec; revenirea la viața parlamentară la Pesta a permis adunarea unui grup de oameni favorabili negocierii. Partidul care se formează în jurul șefului lor, Ferenc Deák (1803–1876), obține consens în adunările locale – dietele regionale – și pregătește Compromisul încheiat cu Austria în 1867. Împăratul îl numește pe contele Gyula Andrássy (1823–1890) prim-ministru. El elaborează Compromisul împreună cu Deák și este principalul artizan al realizării efective a acestuia. Franz Joseph restabilește Constituția ungară, iar Compromisul este adoptat de Dieta Ungariei. La 8 iunie 1867, împăratul și soția sa sunt încoronați în cadrul unei ceremonii solemne rege și regină ai Ungariei. În același timp, sunt adoptate legile constituționale pentru cele două părți ale imperiului și sunt sancționate de împărat în decembrie 1867. Noul edificiu construit prin acest acord se bazează pe suveran, împărat al Austriei și rege al Ungariei, pe ministere comune: război, afaceri externe și finanțe, și pe două guverne răspunzătoare în fața parlamentelor lor respective. În Austria, statele ereditare își păstrează dietele, dar în plus trimit reprezentanți în *Reichsrat*. O dată la zece ani, termenii Compromisului trebuie negociați de delegațiile votate de Parlamentul austriac și de Parlamentul ungar. Dezbaterile lor se referă în mod esențial la reglementarea cotei-părți ce trebuie achitată de fiecare dintre cele două entități (Cisleithania-Austria și

Transleithania-Ungaria) la bugetul comun. Problemele militare fac, de asemenea, obiectul unor negocieri acerbe.

O parte a Ungariei este nemulțumită de această soluție și continuă să se gândească, dacă nu la secesiune, cel puțin la obținerea unei autonomii și mai extinse, ceea ce nu este negociabil, după părerea lui Franz Joseph. Se regăsește deci opoziția între „lobonți" și „curuți", care polarizează viața politică ungară: partidul lui Deák trebuie să facă față constituirii Partidului Liberal condus de Kálmán Tisza (1830–1902), care se pretinde moștenitorul liberalilor de la 1848, și a Partidului Independenței, cu un program conform numelui. Șef al orientării de centru stânga în Dietă din 1865 până în 1875, el operează fuziunea partidului său cu cel al lui Deák. Tatăl lui Horthy, István, născut în 1830, prea tânăr pentru a participa la revoluție, se alătură taberei lui Tisza, el nu este un adevărat „lobonț", dar nici „curuț" declarat. Datorită loialității față de Tisza, István Horthy obține postul de secretar al diecezei calviniste de la Heves-Nagykunság, care-i deschide porțile Camerei Superioare. Comparabilă cu Camera Lorzilor, Camera Superioară îi reunește pe aristocrați, demnitarii religioși și anumiți înalți funcționari, protestanții nearistocrați fiind într-o infimă minoritate. Or, cei din familia Horthy nu au titluri și nu posedă un mare domeniu. Prin urmare, este vorba despre o favoare pe care tatăl lui Horthy o datorează alianței politice și care nu este destinată să devină ereditară, fiindcă este legată de funcția sa.

Cei dezamăgiți de Compromis sunt de asemenea numeroși în rândul reprezentanților naționalităților, care grație parlamentarismului și libertăților constituționale pot de acum înainte să se facă mai bine auziți. De fapt, dualismul nu a schimbat nimic în structura internă a celor două entități: Ungaria rămâne un stat centralizat. În pofida legii referitoare la egalitatea naționalităților propusă de baronul József Eötvös și votată în 1868, acestea din urmă nu obțin decât spații de exprimare foarte restrânse. În virtutea autonomiei garantate de Compromis, ungurii sunt stăpâni acasă la ei și pot de acum înainte să-și pună în practică proiectul național avortat în 1848. Ei încearcă să-și impună limba și cultura germanilor, sârbilor, slovacilor, românilor și rutenilor care populează regatul.

În cazul Croației, uniunea personală care leagă cele două țări din 1102 a permis ca statul croat să continue să existe și țara să fie reprezentată de o dietă (*Sabor*). În urma Compromisului austro-ungar, este necesar să se reformuleze și raporturile care unesc Ungaria și Croația: un al doilea compromis, *Nagodba*, este prin urmare încheiat

între ele și se suprapune peste edificiul deja întrucâtva complicat al primului. Croația se administrează de acum înainte singură, prin dieta sa și un guvern responsabil aflat sub autoritatea banului numit de rege după acordul cu guvernul ungar; ea trimite în plus patruzeci de reprezentanți în Parlamentul de la Budapesta. Armata și finanțele sunt comune. Pentru acestea din urmă, a fost adoptat de asemenea sistemul cotei-parte, care devine în consecință un subiect de fricțiuni în momentul renegocierilor Compromisului. Croații sunt nemulțumiți de această construcție, căci ei doresc de mult reunificarea celor trei entități ale vechiului regat medieval triunitar: Croația propriu-zisă cu Slavonia și Dalmația. Or, Dalmația rămâne sub protecție austriacă.

Între 1867 și 1918, Ungaria cunoaște ceea ce se va numi ulterior epoca de aur și pe care contemporanii o numesc, după catastrofele din 1918–1919, „fericitele vremuri de pace“ (*a boldog békeidők*). Recensămintele efectuate în imperiu în 1880, 1890, 1900 și 1910 marchează o creștere importantă a populației, care evidențiază, de asemenea, sporirea elementului maghiar prin asimilarea altor naționalități, lucru care este scopul politicii guvernamentale. Regatul Ungariei număra în 1880 ceva mai mult de 15600000 de locuitori, creșterea populației făcându-se în mod susținut ulterior, iar în ajunul Primului Război Mondial, Transleithania (inclusiv Croația–Slavonia) este o țară de 20886500 de locuitori, din care maghiarii propriu-ziși reprezintă 54,5%, față de 41,6% în 1880.

Regiunea Marii Câmpii unde se află domeniul familial de la Kenderes este o zonă relativ pustie în termenii densității populației. Cel mai apropiat oraș mare, Szolnok, situat la 40 de kilometri la vest, este capitala comitatului Jász-Nagykun-Szolnok, a cărui populație era, în 1869, de 15847 de locuitori și de 18247 de locuitori la recensământul din 1880.[1] Târgul Kisújszállás, la câțiva kilometri est de Kenderes, este un mare sat agricol, caracteristic pentru localitățile ungare din Marea Câmpie, cu o populație de 9100 de locuitori, aproape toți calviniști. Provincia este aproape exclusiv maghiară, singura diversitate notabilă este cea a confesiunilor. În 1910, maghiarii formează 99,4% din cei 350259 de locuitori ai comitatului. Familia Horthy este o familie mixtă ce reflectă repartizarea confesională a comitatului,

1. *A magyar korona országaiban az 1881 év elején végrehajtott népszámlálás* [Recensământ al țărilor coroanei ungare, realizat la începutul anului 1881], Athenaeum, Budapest, 1882, vol. 1, p. 826.

de vreme ce tatăl, István, este calvinist, ca 37,4% dintre locuitori, iar mama, Paula, catolică, precum 58,3% dintre locuitori. Spre deosebire de alte regiuni ale țării și, mai ales, de marile orașe, absenți din comitatul Jász-Nagykun-Szolnok, evreii sunt minoritari și reprezintă, în 1910, doar 3% din populație.

Satul Kenderes aparține circumscripției administrative (plasei) Tisa Superioară (*Felső tiszai járás*). Este foarte reprezentativ pentru societatea din Marea Câmpie. Era foarte întins, avea o populație de 4428 de locuitori la recensământul din 1869, care se împărțea aproape echitabil între catolici (2172 de persoane) și protestanți reformați (2070), celelalte confesiuni fiind foarte slab reprezentate (11 luterani, 4 ortodocși și 171 evrei).[1] Reflectând această diviziune religioasă, în sat există o biserică catolică și un templu reformat (calvin).

Dezvoltarea economică și comercială a Ungariei este favorizată de extinderea rețelei de căi ferate, de urbanizarea și mobilitatea oamenilor, a mărfurilor și a capitalurilor. Industrializarea este totuși încetinită de importanța acordată producției agricole, caracteristica tradițională a țării: Ungaria hrănește toată monarhia, grație cerealelor sale – Budapesta este, la începutul secolului, capitala mondială a morăritului –, vitelor, vinului, tutunului. La sfârșitul anilor 1850, toți locuitorii din Kenderes se ocupă cu agricultura și, mai exact, cultivă cereale (grâu, orz, secară, porumb), tutun și lucernă pentru animale (vaci, porci și oi). Szolnok est deja deservit de calea ferată care leagă Pesta de Debrecen. Viața provincială iese din izolare încet-încet, distanțele se micșorează, modernitatea pătrunde într-o lume marcată încă de vechile structuri feudale ale marii proprietăți. Miklós Horthy se naște într-o societate în schimbare, care-i va însoți principalele evoluții până în 1918.

1. *Az 1869. évi népszámlálás vallási adatai* [Datele confesionale ale recensământului din 1869] (editate de László Sebők), Teleki László Intézet, Budapest, 2005, p. 92. În 1880, rezultatele erau următoarele: 5 092 de locuitori, din care 4 842 de limbă maternă maghiară, 24 germană, 6 slovacă; repartiția religioasă era: 2 734 catolici, 2 uniați, 1 ortodox, 7 luterani, 2 258 calviniști și 88 evrei. *A magyar korona országaiban az 1881 év elején végrehajtott népszámlálás*, Athenaeum, Budapest, 1882, vol. 2, p. 133.

II
Familia Horthy

AȘA CUM SCRIE HORTHY ÎN *MEMORIILE* SALE ȘI CUM O CONFIRMĂ biografii săi, familia lui este originară din Transilvania, probabil din Ținutul Secuiesc (*Székelyföld*). Trebuie să ne oprim un moment asupra acestei noțiuni și asupra faptului că este menționată de cel puțin unul dintre biografii lui Horthy, căci ea induce cititorului maghiar o trimitere puternică la identitatea maghiară. Încă din Evul Mediu, secuii au făcut parte dintre cele trei „națiuni"* constitutive ale voievodatului Transilvania (alături de nobili și de sași).[1] Ei au ajuns pe acest teritoriu în același timp cu maghiarii, dar originea lor precisă rămâne discutabilă. Regii Ungariei au făcut din ei străjerii graniței de răsărit a regatului și i-au asimilat. Prin urmare, au devenit simbolul etnicității maghiare în Transilvania și au fost astfel învestiți cu o puternică semnificație în memoria colectivă. Să faci din Horthy un descendent al secuilor înseamnă să-i întărești „maghiaritatea" și să amintești de pierderea ulterioară a Transilvaniei.

Înnobilarea familiei se datorează Habsburgilor. În 1635, István Horthy și fiii săi István, János, Lőrinc și András, precum și fratele său János sunt înnobilați de împăratul și regele Ferdinand II. Începând cu această epocă, se pare, se înrădăcinează obiceiul de a-l numi pe cel mai mare băiat din familie István. Familia se stabilește în comi-

* Definit pentru prima oară în cadrul înțelegerii încheiate la Căpâlna ca urmare a Răscoalei de la Bobâlna (1437–1438), conceptul politic de *Unio Trium Nationum* („Uniunea celor trei națiuni") stabilea existența a trei națiuni medievale transilvane privilegiate: *natio Hungarica* („națiunea" nobililor, din care au făcut parte și români), *universitas Saxonum* și secuii, împotriva iobagilor răsculați (români, maghiari și sași) (*n. ed.*).

1. A se vedea o lucrare recentă, care aduce la zi cercetarea referitoare la secui: Harald Roth (dir.), *Die Szekler in Siebenbürgen. Von der privilegierten Sondergemeinschaft zur ethnischen Gruppe*, Böhlau, Wien, 2009.

tatul Kolozsvár (Cluj) și are legături cu principele György (Gheorghe) I Rákóczi. Fiul cel mare este consilier aulic și secretar al arhivelor transilvane.[1] Blazonul familiei Horthy reprezintă un scut azuriu cu un dextroșer în armură argintiu ținând trei spice de grâu aurii, având în partea de jos trei coline verzi (*sinople*); un coif privind în senestra și purtând o coroană cu trei fleuroane și două perle; lambrechine azur și aur în senestra, roșii și argintii în dextra*.[2] Fiii lui István au plecat ulterior în diverse direcții și, mai ales, în comitatul apropiat Szabolcs, unde familia poseda deja pământuri nu departe de Debrecen[3], la fel ca în comitatele Bereg și Ugocsa, mai la nord. Cu această migrație intervenită la sfârșitul secolului al XVII-lea, familia Horthy părăsește definitiv Transilvania. Ramura căreia îi aparține Miklós Horthy a rămas în comitatul Szabolcs până la începutul secolului al XIX-lea, înainte de a veni să se instaleze la Kenderes; tatăl său, István (1830–1904), s-a născut la Ramocsaháza, un sat mare, calvinist. Distanța parcursă nu este considerabilă, abia 80 de kilometri spre vest.

Casa familială, numită pe atunci „curie“ (*kúria*), nu este, de fapt, un castel, ci mai degrabă un conac în formă de U. Bunicul István (1794–1857) a [re]construit-o în anii 1840 în stilul neoclasic al epocii. Kenderes era pe atunci împărțit între marile proprietăți funciare ale contelui Lajos Károlyi și cele ale lui József Dévaványai Halassy, un mic nobil cu statut comparabil cu acela al familiei Horthy, dar care este, în schimb, mult mai bogat. Tatăl lui Miklós s-a căsătorit cu fiica acestuia, Paula (1839–1895), în 1857, o alianță clar ghidată de interes, căci familia Horthy nu este prea înstărită. De fapt, nu posedă mai mult de 100 de hectare de pământ. István Horthy este cu siguranță un bun administrator și face din domeniul său un model de raționalitate, dezvoltând, mai ales, creșterea cailor, care va deveni specialitatea

1. Jenő Pilch, *Horthy Miklós*, Athenaeum, Budapest, 1928, p. 8.

* În heraldică, dextroșer – braț drept (cu armură), îndreptat spre stânga; fleuron – ornament în formă de floare sau de frunză; lambrechin – ornament în formă de panglică, pe care e scrisă o deviză; senestră – partea stângă a unui blazon/scut; dextră – partea dreaptă a unui blazon/scut. *Sinople* este culoarea heraldică roșie, ulterior verde și simbolizează grandoare, înțelepciune și demnitate (*n. tr.*).

2. *Magyar nemes családok* [Familii nobiliare maghiare], vol. 5, Grill, Budapest, 1913, pp. 90–91. Îi mulțumesc lui Zoltán Bécsi pentru traducerea în franceză a formulelor heraldice maghiare.

3. Edgar von Schmidt-Pauli, *Nikolaus von Horthy. Admiral, Volksheld und Reichverweser*, I. P. Toth-Verlag, Hamburg, 1942, p. 41.

familiei, dar nu reușește să mărească domeniul dincolo de terenurile pe care le posedă în satele vecine Kakat și Ecseg, și în Cserőköz, mai la nord, pe Tisa. Se pune deci problema să găsească slujbe pentru numeroșii copii, de vreme ce nu le poate da pământ tuturor fiilor săi.

Nouă copii se nasc într-adevăr între 1858 și 1877, dintre care doi băieți, decedați la o vârstă fragedă. Miklós, născut la 18 iunie 1868, este al cincilea: înaintea lui s-au născut trei băieți, István în 1858, Zoltán născut și decedat în 1860, și Béla în 1862, și o fată, Paula, în 1863. Îi urmează a doua fată, Erzsébet, în 1871, apoi încă trei băieți: Szabolcs în 1873, Jenő în 1874, care moare la vârsta de doi ani, și un al doilea Jenő în 1877.

Fetele vor fi măritate rapid cu proprietari locali înstăriți: Paula se căsătorește astfel cu Jenő Poroszlói Gräfl, iar Erzsébet cu György Péchújfalusi Péchy. Unii băieți sunt deci destinați carierei militare, dar este interesant de constatat că sunt îndreptați spre armata imperială, nu spre armata națională maghiară, care a fost creată în virtutea Compromisului și din care guvernul ungar încearcă să facă o forță din ce în ce mai importantă, care să servească numai națiunea maghiară. Nici unul nu studiază la Academia Militară maghiară Ludovika de la Budapesta, ci în instituții de pregătire militară aparținând armatei imperiale. Vocația militară este deja prezentă în familie, de vreme ce unchiul Paul Halassy este general de divizie în armata imperială. Cel mai mare dintre băieți, István, este pasionat de echitație și iubește caii, la fel ca tatăl său: este, prin urmare, natural să-l vedem optând pentru cavalerie, armă în care și-a desfășurat toată cariera. Al doilea, Béla, este destinat marinei. Cei mai tineri decât Miklós se îndreaptă către administrație – Szabolcs devine prefect al comitatului[1] – și numai ultimul, Jenő, rămâne pe domeniu și devine proprietarul unei herghelii, dar face un mariaj frumos cu contesa Rózsa Bethlen, ceea ce îi permite să intre în rândurile aristocrației și să se îmbogățească.

Singurele mărturii de care dispunem despre primii ani ai lui Miklós Horthy provin de la el însuși și din povestea relatată de frații István și Jenő unuia dintre biografii săi, baroana Lily Doblhoff. Horthy face tabloul unei copilării fericite și lipsite de griji, încadrată totuși de extrema severitate a tatălui, care nu tolerează nici o abatere de la dis-

1. El este singura victimă a familiei în timpul Primului Război Mondial: s-a înrolat voluntar, deși funcția îi permitea să scape de mobilizare, și a fost ucis la 22 noiembrie 1914.

ciplină și bunele moravuri. Horthy spune că și-a adorat mama, în timp ce tatăl lui îi inspiră, desigur, admirație și respect, dar și o anumită teamă. Rigoarea și chiar rigiditatea calviniste paterne apasă asupra întregii familii. Astfel, el consideră nedemn ca fiul său mai mare István să se dea în spectacol în competiții ecvestre, chiar dacă lucrul acesta are loc cu acordul superiorilor militari.[1] Practica ecvestră este ceva obișnuit în familie, și astfel micul Miklós învață să călărească de la vârsta de patru ani, ca și frații săi înainte și după el. Toată viața sa va iubi caii și nu va pierde nici o ocazie de a urca pe cal, pentru plimbare și, mai târziu, pentru competiție și vânătoare. István, mai mare cu zece ani decât Miklós, este deja un călăreț experimentat și devine profesorul fratelui mai mic. Horthy nu face nici un comentariu referitor la caracterul confesional al familiei, pur și simplu pentru că acesta nu avea nimic excepțional pentru Ungaria epocii. Duminica, Paula, mama catolică, le însoțește pe cele două fiice la biserică, iar tatăl, calvinist, se duce împreună cu băieții la templul reformat. Regiunea este, cu toate acestea, o zonă majoritar calvinistă, caracteristică a răsăritului țării.

Pentru copiii Horthy, educația începe acasă, Miklós ia lecții de la șase ani cu un student la teologie protestant. Însă cei doi băieți mai mari au plecat în pensiune la Debrecen, unde este trimis și Miklós, în parte pentru a-l obișnui cu spiritul de disciplină. El locuiește, prin urmare, cu István și Béla la familia Géressy și frecventează școala calvinistă (*Református kollégium*) din oraș. Debrecen – supranumit în Ungaria „Roma calvinistă“ – nu este numai capitala religiei reformate, dar și un bastion al separatismului. Este, de altfel, marele oraș din regiune, numărând în 1880 mai bine de 50000 de locuitori: un șoc pentru un copil de opt ani transplantat din mediul său agrar. Cu toate acestea, Debrecen păstrează încă aspectul unui mare burg agricol, foarte puține case au peste două etaje, străzile nu sunt asfaltate. Clădirea cea mai remarcabilă este templul reformat, cel mai mare din țară, unde Parlamentul ungar a votat decăderea din drepturi a Habsburgilor la 14 aprilie 1849.

Miklós Horthy nu este un elev dotat: nu este prea silitor, iar cărțile îl plictisesc. Fratele mai mare trebuie să-l oblige să repete lecțiile. Băieții învață în plus limba franceză cu un anume Bonneveau, care, conform biografiei lui Owen Rutter, ar fi fost elvețian[2], lucru ce pare credibil din motive religioase. Este, prin urmare, prima limbă străină

1. Pilch, *Horthy Miklós*, *ed. cit.*, p. 15.

2. Owen Rutter, *Regent of Hungary. The Authorized Life of Admiral Nicholas Horthy*, *ed. cit.*, p. 34.

pe care o învață Horthy. Germana este predată ca materie obligatorie la școală. Dar Miklós se pare că era mult mai interesat să învețe mersul pe bicicletă, pe atunci foarte în vogă. El a terminat, cu toate acestea, cei patru ani de școală primară. Un buletin de note din această epocă dă rezultatele următoare: morală: bine; religie: excelent; lectură: foarte bine; scriere: excelent; exerciții de memorie: excelent; limbă străină (germana): excelent; calcul: foarte bine; geografie: excelent; istorie: excelent; științe naturale: foarte bine; cânt: excelent; desen: foarte bine; gimnastică: excelent; apreciere generală: excelent.[1] Este trimis apoi, singur de data aceasta, la Liceul privat Lähne din Sopron (Ödenburg). Între timp, fratele său István a intrat la Academia de Drept din Debrecen, iar Béla la Academia de cadeți de marină din Fiume (Rijeka). Unul dintre motivele alegerii orașului Sopron rezidă în limba de predare a instituției, care este germana, regiunea fiind, în plus, foarte germanofonă din cauza apropierii de Austria.

Învățământul de stat ungar a fost maghiarizat în întregime începând de la sfârșitul anilor 1860 și numai instituțiile private, confesionale sau nu, pot continua să predea într-o altă limbă, învățătorilor și profesorilor cerându-li-se totuși să fie maghiarofoni. Germana rămâne, în schimb, a doua limbă obligatorie în toate instituțiile de învățământ secundar. Celelalte limbi (româna, slovaca, sârba) sunt cantonate la instituțiile confesionale și la seminare. Alegerea părinților lui Horthy în favoarea germanei arată că-l destinau și pe el cu siguranță unei cariere administrative sau militare. Cunoașterea limbii germane se impunea pe atunci oricui avea de gând să facă o carieră în armată sau într-o înaltă funcție publică, pentru că, în pofida autonomiei de care se bucură de acum înainte Ungaria, legăturile instituționale și comerciale cu Viena sunt de asemenea natură, încât limba imperiului este un instrument necesar și greu de evitat. Se observă deci că tendința „lobonț“ este reală la familia Horthy, chiar dacă tatăl pare că a lăsat să planeze o anumită ambiguitate. El refuză astfel în mod sistematic să se angajeze în politica locală, în pofida insistenței prietenilor săi apropiați de partidul lui Tisza. Pot fi văzute aici o aversiune de a se amesteca în jocul partidelor, interesul sincer pentru administrarea exclusivă a domeniului, respectiv imposibilitatea de a alege între cele două tendințe care se conturează la

1. Buletin de clasă original fotocopiat, în Csathó Kálmán *et al.*, *Horthy Miklós*, Singer & Wolfner, Budapest, 1939, planșa VIII.

începutul anilor 1880 în viața politică maghiară, între liberali și separatiști. Așa cum remarcă Zoltán Vas, legătura familiei Horthy cu Kálmán Tiszá va trece ulterior la fiu, István (1861–1918), și aici se poate vorbi cu siguranță de clientelism politic, care se traduce pentru prima oară prin intrarea tatălui lui Horthy în Camera Superioară.[1] Ar fi fost deci imprudent să se priveze de un asemenea sprijin angajându-se în grabă de partea separatiștilor, dar nici nu se pune problema să devină dependent în mod definitiv.

Miklós tocmai absolvise primii doi ani (din cei opt) de liceu, când familia a aflat cu oroare despre accidentul întâmplat fratelui său mai mare Béla, care era pe punctul de a termina școala de cadeți de marină de la Fiume. La 29 mai 1880, acesta s-a rănit în timpul unui exercițiu de tir: o încărcătură oarbă a explodat, se pare, din cauza unui camarad neîndemânatic, iar glonțul de hârtie i-a pătruns în coapsă. A murit în zilele următoare de septicemie, pe care chirurgul chemat de la Budapesta n-a reușit s-o controleze. Tatăl tânărului se dusese acolo, dar nu a putut decât să asiste neputincios la deznodământul fatal.[2] În timpul verii următoare, Miklós a insistat pe lângă părinți pentru a obține permisiunea de a se duce și el la academia navală. Toate relatările, începând cu aceea a principalului interesat, concordă: Horthy dă de înțeles că a fost atras nu de cariera militară – este deja familiarizat cu aceasta, datorită celor doi frați mai mari –, ci de poveștile minunate ale lui Béla despre atracția exercitată de largul mării și de descoperirile pe care le promite marina. Cu toate acestea, părinții se opun, mai întâi cu hotărâre, la această alegere, pe care o consideră un capriciu născut din șocul provocat de accident. Miklós se încăpățânează – și, în același timp, este adevărat că nici o altă carieră precisă nu a fost încă decisă pentru el. Curios, tatăl pare cel mai reticent și mama reușește, până la urmă, să-l facă să cedeze: la acea dată, familia deja pierduse trei fii, dintre care doi la o vârstă fragedă, apoi pe Béla. Ultimul copil, Jenő, nu are decât trei ani și pericolul unei maladii infantile încă există. Marina nu este considerată mai periculoasă decât cavaleria, în serviciul căreia se află deja István, și, cântărind bine totul, este preferabil să cedeze dorinței atât de clare și bine gândite a lui Miklós, care, în plus, este un elev mediocru la liceu. Părăsește doi ani mai târziu liceul din

1. Zoltán Vas, *Horthy*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1975, p. 13.

2. Horthy, *Ein Leben für Ungarn*, *ed. cit.*, p. 13. În versiunea maghiară, *Emlékirataim*, *ed. cit.*, p. 11. În versiunea franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy*, *ed. cit.*, p. 11.

Sopron, cu un rezultat „satisfăcător“, și reușește la examenul de admitere la academia navală, unde este înscris începând cu 13 octombrie 1882 ca elev plătitor de taxă[1], ceea ce este un indiciu despre bunăstarea relativă a familiei. Béla avea același statut, finanțarea instruirii lui Miklós nu cere, prin urmare, cheltuieli suplimentare. O opțiune implicită, datorată unei drame familiale, a decis astfel cariera viitorului amiral. Este, într-adevăr, puțin probabil că, în pofida relatărilor entuziaste ale lui Béla, părinții și-ar fi trimis un al doilea fiu la academia navală: Miklós ar fi fost, fără îndoială, îndreptat spre o altă armă, pentru că se știa că nu are aplecare, nici talent pentru studii, iar aceasta nu i-ar fi permis să urmeze un parcurs universitar care să-l îndrepte spre o carieră de înalt funcționar public. În schimb, este interesant să vezi o familie atât de legată de pământ și cu rădăcini în Marea Câmpie, calvinistă pe deasupra, aventurându-se pe mare, o premieră în istoria sa.

---

1. Antonio Schmidt-Brentano, *Die österreichischen Admirale*, vol. 3: *1915–1924*, Biblio-Verlag, Osnabrück, 2005, p. 143.

III
Alegerea marinei

IDENTITATEA MARITIMĂ A AUSTRO-UNGARIEI SUB FORMA SA militară era puțin răspândită în rândul marelui public din motive evidente, și anume dezechilibrul între vocația continentală a imperiului, de la Bregenz la Lemberg, și dimensiunea coastei, redusă la Marea Adriatică. Trecutul maritim al monarhiei este, în plus, de dată recentă: decăderea Veneției la începutul secolului al XIX-lea i-a permis să se impună pe ansamblul litoralului, ea, care nu poseda până atunci decât Triestul (1382) și Fiume, folosite numai în scop comercial. Dimensiunea de putere maritimă rămâne deci modestă, în parte din cauza alianței (*Dreibund*)* cu Italia unificată, care face *a priori* din Marea Adriatică un spațiu al păcii. Începând din acest moment și până la intrarea în război a Italiei, în 1915, Austro-Ungaria nu cunoaște nici un conflict direct în apele sale.

Ultimul – și cel mai important – eveniment care a rămas în memorie și care marchează spiritele până în Marea Câmpie ungară este victoria de la Lissa (Vis) din iulie 1866, al cărei principal protagonist și erou a fost amiralul Tegetthoff. Horthy se referă la acesta de mai multe ori în *Memoriile* sale și primele sale experiențe în domeniul navigației sunt plasate sub semnul acestei moșteniri. Unele dintre navele pe care a servit sau pe care a ajuns la începutul carierei au fost construite în acei ani.

Victoria de la Lissa nu modifică totuși cu nimic problema conflictului dintre Berlin și Viena, ea nu poate fi evaluată decât la scara supremației în Marea Adriatică. În pofida existenței Triplei Alianțe (*Dreibund*), rivalitatea dintre austrieci și italieni în Adriatica este

* Tripla Alianță, denumire a blocului politic și militar constituit în 1882 prin aderarea Italiei la alianța încheiată în 1879 între Germania și Austro-Ungaria (*n. ed.*).

reală și își arată gradul de intensitate după intrarea în război a Italiei în 1915: conflictul este exacerbat de revendicările iredentiste italiene referitoare la Trentino, Istria și Dalmația. Nu este vorba doar de proiectul unei dominații asupra mărilor, ci și despre ambițiile teritoriale care caracterizează politica de expansiune italiană în direcția Muntenegru și Albania. Amintirea bătăliei de la Lissa este astfel înscrisă în confruntarea de lungă durată dintre Austria și Italia.[1]

În afară de Horthy, foarte puțini unguri alegeau marina și era de notorietate că sunt slab reprezentați printre ofițeri. Aceștia din urmă au fost până la sfârșitul imperiului în majoritate germani, lucru valabil de asemenea pentru armata comună. Marina se caracteriza totuși prin puternica prezență a croaților și, mai exact, a dalmaților în rândurile sale. Singurul popor maritim din imperiu, era logic ca el să furnizeze un contingent important de recruți pentru marină, constantă deja observată în timpul Republicii Veneția. Cu toate acestea, croații preferau *Kriegsmarine* variantei sale maghiare.

„Căci dacă este adevărat că tinerii de pe litoralul croat sunt efectiv în cea mai mare parte trimiși în marina militară, este, de asemenea, adevărat că le este imposibil să avanseze dacă nu cunosc limba maghiară. Școala militară de la Fiume este într-adevăr o școală maghiară și oricine dorește să treacă un examen sau să ajungă într-o poziție superioară trebuie înainte de toate să cunoască foarte bine această limbă. Rezultă că, în realitate, elementul croat nu este folosit decât pentru posturi inferioare și că tot comandamentul flotei este monopolizat de ofițerii originari din Ungaria."[2]

Contrar situației din armata comună, marina nu avea *Regimentssprache* „o limbă oficială a regimentului",* limba de comandă era germana, iar comunicarea cu marinarii se efectua fie în această limbă, fie în croată. La începutul anilor 1890, repartizarea naționalităților în cadrul marinei era următoarea: croații reprezentau 8,9% dintre ofițeri, față de 52,8% pentru germani, 11,5% pentru unguri, 10,9%

1. Catherine Horel, „De Tegetthoff à Horthy, les représentations de la marine austro-hongroise dans les musées de trois pays successeurs (Autriche, Hongrie, Croatie)", în Patrick Louvier (dir.), *Neptune au musée. Identités et puissances dans les musées maritimes et navals*, PUR, Rennes, 2013, pp. 155–167.

2. G. Horn, *Le Compromis de 1868 entre la Hongrie et la Croatie et celui de 1867 entre l'Autriche et la Hongrie*, LGDJ, Paris, 1907, p. 187.

* Îi mulțumim, pe această cale, domnului doctor Andreas Strösser pentru ajutorul pe care ni l-a acordat la traducerea cuvintelor, expresiilor și citatelor din limba germană prezente în text (*n. ed.*).

pentru cehi și 7,9% pentru italieni. Reprezentarea germanilor în corpul ofițerilor era astfel inferioară celei din armata comună, unde ei formau două treimi din ofițeri. La marinari, în schimb, la 1000 de mateloți erau 398 de croați și sârbi, 314 italieni, 138 de germani, 55 de sloveni și 46 de unguri. Ansamblul trupei era în proporție de 95,7% compus din catolici, față de 1,5% uniați și 1% evrei.[1] Se poate astfel constata că, de exemplu, calviniștii precum Horthy reprezintă o parte infimă, și nici măcar nu apar în statistică. Până în ajunul Primului Război Mondial, aceste cifre variază puțin, dar se poate constata că ponderea cehilor în corpul ofițerilor rămâne în mod paradoxal superioară celei a croaților; prezența lor se explică, mai întâi, prin nivelul lor de educație mai ridicat decât cel al croaților și pentru că ei reușesc, prin urmare, mai bine la examenul de admitere în academie. În al doilea rând, marina are nevoie de numeroși tehnicieni, iar ei excelează în acest domeniu. Diferența are tendința să se micșoreze în anii 1907–1914. Ei sunt, în schimb, mult mai puțin numeroși în rândul marinarilor simpli (29% croați în 1910 față de 7% cehi).[2]

Cazul particular al Croației în reprezentarea istoriei navale austro-ungare trimite, pe de o parte, la statutul său juridic, pe de altă parte, la structura imperiului. Coasta dalmată trece la începutul secolului al XIX-lea de la dominația venețiană la cea austriacă și, prin urmare, Croația nu poate dezvolta o istorie maritimă proprie. Regatul Autonom Croația-Slavonia este, în virtutea *Pacta conventa* din 1102, în uniune personală cu Ungaria, dar aceasta nu se referă la Istria și Dalmația, integrate în partea austriacă a monarhiei. În pofida revendicărilor croaților, semnarea Compromisului austro-ungar din 1867, urmată de cea a Compromisului (*Nagodba*) ungaro-croat din 1868, nu schimbă statutul fostului regat triunitar, care rămâne scindat între Austria și Ungaria. Aceasta din urmă dispune, în plus, de acces la mare prin Fiume, considerat teoretic drept *corpus separatum*, dar care îi aparține *de facto*. Această acumulare de jurisdicții nu facilitează emergența unei identități maritime unitare, cu atât mai mult cu cât e contestată din exterior de Italia, care preia moștenirea Veneției și are ambiții referitoare la fostele posesiuni de pe coasta dalmată (Zara/Zadar, Spalato/Split, Ragusa/Dubrovnik) și Istria. Transformarea orașului Fiume în port maghiar se realizează parțial în urma

1. *Militär-Statistisches Jahrbuch für das Jahr 1893*, Wien, 1894, p. 144.
2. Lawrence Sondhaus, „The Austro-Hungarian Naval Officer Corps 1867–1918", în *Austrian History Yearbook*, XXIX, 1993, p. 55.

încheierii Compromisului, în ciuda absenței cvasitotale de vocație maritimă și de populație maghiară în regiune. În pofida apelului lui Kossuth, care îi încuraja pe maghiari să „meargă spre mare“ (*Tengerre, magyar!*) pentru a exploata bogățiile litoralului, aceștia din urmă nu se pricep la navigație, cum o constată, încă în 1905, șeful misiunii navale franceze care vizitează Fiume:

„Lipsa absolută de tradiție maritimă explică numărul mic de ofițeri maghiari. Descendenții călăreților mongoli care s-au oprit în plin continent, în mijlocul munților, nu aveau nici un motiv să se ducă să bată mările departe de frontierele lor, însă invidia, faptul că detestau Austria și dorința de a o stânjeni făcându-i concurență în toate i-au făcut să ceară ca portul Fiume să arboreze steagul maghiar în mijlocul pământului Croației, care îl înconjoară atât de strâns, că periferia nu se poate extinde. În același scop, Ungaria a favorizat intrarea în marină a multora dintre tinerii săi, nutrind mereu speranța secretă de a fi o națiune separată, cu armata și marina sa.“[1]

Marina ia în considerare plângerile croaților legate de faptul că nu sunt încurajați și nu li se facilitează accesul în academia navală și face eforturi de a remedia situația, dar în definitiv se găsesc puțini candidați care să aibă cunoștințe suficiente. Nici tentativa de a rezerva locuri pentru candidații originari din Dubrovnik nu s-a bucurat de succes.[2]

Școala navală în care Horthy intră în octombrie 1882 a fost înființată după pacea de la Campoformio, prin care, în 1797, Austria intră în posesia flotei venețiene și a principalelor porturi venețiene de la Marea Adriatică. În consecință, în 1802, arhiducele Karl ordonă crearea unei școli de cadeți de marină (*k.k. Marine-Kadettenschule – Cesarea Regia Scuola dei Cadetti di Marina*) la Veneția. Instituția este deplasată în 1848 la Triest și ia în 1852 numele de *k.k. Marine-Akademie*. Academia este mutată apoi la Fiume din cauza lucrărilor de mărire a portului Triest. În virtutea Compromisului, școala este numită începând din 1869 *k.u.k. Marine-Akademie*. După o perioadă mai permisivă, de care se plâng comandanții, condițiile de admitere în academie

1. Scrisoarea căpitanului de fregată Lahatte, șeful misiunii navale franceze la Fiume, către ministrul marinei, 15 aprilie 1905. Service historique de la Défense (SHD/Marine), fond Marine étrangère BB7 30.

2. Louis Gebhard, „The Croatians, the Habsbourg Monarchy and the Austro-Hungarian Navy“, în *Journal of Croatian Studies*, XI–XII, 1970–1971, p. 154.

sunt serios redefinite în 1871. Elevii trebuie să aibă vârsta cuprinsă între treisprezece și cincisprezece ani – Horthy are paisprezece ani împliniți la intrarea în academie. Se cere perfecta cunoaștere a limbii germane, iar în cazul elevilor care nu au ca limbă maternă germana, eventualele lacune nu trebuie să-i împiedice să urmeze cursurile și sunt obligați să le acopere în timpul primului an, altfel sunt exmatriculați. Li se cere candidaților să fi absolvit primul ciclu al unei școli secundare (*Gymnasium*, *Realschule*, *Realgymnasium*); acesta e cazul lui Horthy, care a terminat primele clase de liceu la Sopron. Examenul de intrare comportă probe de istorie, geografie și matematică. Se adaugă o probă de științe naturale chiar în anul în care Horthy își prezintă candidatura. În toate cazurile, elevii intră în primul an. Li se cer, bineînțeles, o sănătate și o condiție fizică perfecte. În 1882, sunt admiși 42 de elevi din 612 candidați.

Numărul de materii predate este impresionant. Ca în toate școlile din imperiu, religia trebuie predată corespunzător confesiunii, iar acest lucru este asigurat în mod limpede începând din 1882. Se pune accentul pe învățarea limbilor străine. Italiana, care era limba de predare până în 1848, este predată în continuare. Franceza devine, începând din 1882, una dintre cele două limbi străine obligatorii pentru învățarea celei de-a doua limbi, alături de engleză, introdusă în 1820. Am văzut mai înainte că Horthy cunoștea deja franceza și, prin urmare, va opta pentru engleză și italiană. Sârbo-croata este predată la Academia Navală din Fiume din 1858, urmată de limba maghiară începând din 1869. În cazul sârbo-croatei (în varianta sa croată), este vorba de a permite ofițerilor să comunice cu marinarii, din care o proporție importantă este compusă din dalmați. Aproape 32% dintre ofițeri vorbeau curent croata și, în general, toți ofițerii cunoșteau minimum trei limbi. Limba maghiară este materie obligatorie pentru elevii de naționalitate maghiară.[1] În total, la cursuri se predau 31 de materii, dintre care unele foarte specializate, ca oceanografia, meteorologia, construcțiile navale, mașini, tactica navală, dreptul maritim, sistemul de semnalizare, manevrele, greementul și exercițiile cu vele, chiar și igiena la bordul navelor. Printre materiile facultative, se numără desenul și muzica, în care Horthy se distinge, fiind cu adevărat un bun pianist. Corpul profesoral este plasat sub comanda unui contraamiral și se compune din douăzeci de ofițeri de

1. Salcher Peter, *Geschichte der k.u.k. Marine-Akademie*, Carl Gerold's Sohn, Pola, 1902, p. 38.

marină și din șase profesori civili. Materiile facultative sunt predate de profesori asistenți din afara școlii.

Rezultatele lui Horthy nu sunt prea bune însă, iar el se remarcă mai ales prin aptitudinile fizice și aplecarea pentru materiile tehnice. În afară de limbile străine, în care excelează, cărțile nu-l inspiră în mod deosebit, lucru pe care-l recunoaște chiar el de bunăvoie. Fiind unul dintre cei mai mici de statură din clasa lui, dar un bun gimnast, este frecvent desemnat să urce pe catargul de exercițiu.

Dintre cei 42 de elevi cadeți înscriși în 1882, numai 27 termină patru ani mai târziu cu gradul de cadet și de sublocotenent de marină. Această promoție se situează în media academiei, care produce în fiecare an între 25 și 30 de viitori ofițeri de marină.[1] Horthy se află printre ultimii, își datorează locul 21 unei reexaminări la astronomie, ceea ce îl face să scape de penultimul loc![2] Această prestație mediocră îl plasează în partea de jos a listei gradelor: cadet de clasa a doua în octombrie 1886. Anul școlar se termină, de obicei, cu o croazieră de două luni pe Marea Mediterană, urmată de patru săptămâni de permisie: elevii nu aveau ocazia să se întoarcă la casele lor în timpul anului.

Horthy amintește cu nostalgie și orgoliu în *Memoriile* sale că frontonul academiei era împodobit cu deviza *Höher als das Leben steht die Pflicht* („Datoria este mai presus decât viața“) și subliniază că aceasta i-a ghidat viața de la intrarea în marină, o meserie pe care nu a încetat s-o iubească, chiar și după abolirea monarhiei. El justifică astfel faptul că insistă să poarte uniforma de amiral după 1918.

După terminarea pregătirii inițiale, Horthy se prezintă la baza navală de la Pola (Pula), în extremitatea meridională a Peninsulei Istria. Arsenalul și baza navală de la Pola au fost construite de Austria după transferarea autorității navale a Veneției. Prima navă este lansată la apă în octombrie 1858. Pierderea Veneției după războiul din 1866 întărește și mai mult importanța bazei din Istria: Pola adăpostește arsenalul, șantierul naval propriu-zis și autoritățile maritime ale imperiului, aici se derulează viața ofițerilor de marină în timpul escalelor și sejururilor. Arsenalul se află pe o insuliță, Scoglio degli Ulivi. Prima numire îl conduce pe tânărul Horthy pe fregata

1. *Ibid.*, p. 66.

2. Nu se descurcase mai bine nici în anii precedenți: l-a terminat pe primul pe locul 24 din 31 și pe al doilea pe locul 15 din 28. Schmidt-Brentano, *Die österreichischen Admirale*, p. 152.

„Radetzky“, vasul-amiral al escadrei de iarnă: el amintește în *Memoriile* sale că și-a început cariera în era navigației cu pânze și că se utilizau rar mașinile. Cuirasatele erau încă dotate cu vele și comandanții lor, bărbați din generația lui Tegetthoff, preferau să intre în port cu motoarele oprite. Chiar în momentul în care Horthy s-a înrolat în marină au început modernizarea și, mai ales, motorizarea navelor. El a putut astfel să se bucure încă de estetica navigației cu vele, interesându-se, în același timp, foarte devreme de formele cele mai moderne de echipament naval. Poate fi observată aici una dintre primele șanse care-i vor însoți cariera.

Prima sa călătorie în afara apelor teritoriale austro-ungare îl conduce în Spania, cu escadra comandată de arhiducele Karl Stefan, fratele regentei Elisabeta de Austria și mama viitorului rege Alfonso XIII al Spaniei. Horthy intră deci foarte devreme în contact cu familia imperială. Are ocazia să viziteze mai multe orașe spaniole (Malaga, Cordoba, Granada) și face escală la Barcelona. Însă atracția noului și tinerețea sa îl fac să comită o prostie care-l costă două săptămâni de arest și-l privează de vizitarea orașului. Cadeții făceau de gardă pe vas pentru a-i împiedica pe invitați, foarte numeroși și de calitate, să rămână la bord după ora 17: fascinat de acești oaspeți de marcă, Horthy uită de datorie și, ca urmare, este, pe bună dreptate, sancționat. Are totuși ocazia să viziteze orașul în 1888, când nava pe care servește la acea vreme, „Prinz Eugen“, face parte din delegația austro-ungară la expoziția navală organizată în timpul Expoziției universale de la Barcelona. De această dată, o noapte de beție pe un vapor olandez marchează sejurul, fără a avea totuși consecințe disciplinare. Tinerii cadeți își fac datoria cu promptitudine în clădirile expoziției și în port. În anii următori, devenit cadet de clasa întâi în 1889, Horthy navighează fără încetare, ceea ce corespunde sarcinilor sale și necesității de a-i căli pe tinerii ofițeri. Face o croazieră pe Marea Mediterană pe corveta „Minerva“, spre Sicilia, Malta și Tunis. Un raport al superiorilor săi, citat de biograful Schmidt-Pauli, îi face lui Horthy următorul portret: „Horthy este foarte priceput la navigație și în toate manevrele de carenaj. Rezolvă bine problemele de artilerie, în rest este zelos și ambițios. Comportamentul lui în afara serviciului este ireproșabil. Frecventează cu plăcere societatea și este foarte apreciat. Desigur, are încă puțini ani de slujbă, dar evoluția lui se prezintă de manieră favorabilă în toate privințele.“[1]

1. Schmidt-Pauli, *Nikolaus von Horthy*, *ed. cit.*, p. 44.

La întoarcerea din această misiune deloc dificilă și de care a profitat mai ales pentru a face descoperiri, precum cea a ruinelor Cartaginei, Horthy este promovat sublocotenent în mai 1890.[1] După o scurtă staționare la Pola, este îmbarcat rapid, spre marea sa bucurie, pe vaporul „Taurus“, care ancorează în rada Constantinopolului. Acesta e primul său contact cu Imperiul Otoman, în plus, în cadrul unei misiuni diplomatice și militare, bineînțeles, el fiind pe atunci doar un modest figurant. Austro-Ungaria și celelalte puteri își mobilizaseră flota din cauza situației puțin stabile a guvernării sultanului Abdülhamid II (1876–1909): este vorba, înainte de toate, ca monarhia danubiană să se impună, ca partener în concertul puterilor, în fața Imperiului Otoman; francezii și britanicii sunt deja pe cale să-și împartă posesiunile în Orientul Mijlociu și în Maghreb. Pe deasupra, domnia lui Abdülhamid este contestată de națiunile balcanice, cărora Tratatul de la Berlin le-a recunoscut independența, dar care au încă aspirații teritoriale în legătură cu ceea ce se numește Turcia europeană. Horthy face cunoștință pentru prima dată cu geopolitica și statutul lui de ofițer subaltern îi permite să observe mizele și să se instruiască în cadrul unei misiuni navale în ape străine. În timpul iernii, flota este ancorată în fața arsenalului din Tophane, iar în vară este deplasată în fața reședințelor ambasadorilor. Pentru a întrerupe inacțiunea și torpoarea estivale, se întreprind croaziere pe Marea Neagră. În timpul acestei misiuni, Horthy se împrietenește cu ofițerii britanici, care-i împărtășesc pasiunea pentru vânătoare și sport. Sarcinile de serviciu fiind cel puțin ușoare – având în vedere că situația se calmează –, tinerii ofițeri organizează competiții sportive și partide de vânătoare. După mai bine de un an de viață de petreceri, trebuie să se întoarcă la Pola pentru schimbarea cazanelor navei: în drum, se face o haltă pe insula Corfu. Acolo, spune Horthy în *Memoriile* sale, a admirat Palatul Achilleion construit de împărăteasa Elisabeta. Se încurcă totuși în amintirile sale, fiindcă suverana a poruncit construirea palatului numai după moartea fiului ei Rudolf, în 1889, și nu l-a părăsit pentru că era nefericită, așa cum își amintește Horthy. În momentul în care-l vizitează, edificiul este, dimpotrivă, nou-nouț.[2]

1. Schmidt-Brentano, *Die österreichischen Admirale*, *ed. cit.*, p. 144.

2. Horthy, *Ein Leben für Ungarn*, *ed. cit.*, p. 17 (versiunea maghiară, *Emlékirataim*, *ed. cit.*, p. 16). În versiunea franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy*, *ed. cit.*, p. 13. Palatul a fost cumpărat în 1907 de împăratul Germaniei Wilhelm II.

Întors la baza navală de la Pola, Horthy intră într-o nouă fază a carierei sale, care constă în ceea ce s-ar numi astăzi formare continuă. El urmează cursul de ofiţeri de artilerie navală, cu aplicaţii practice asigurate pe nava-şcoală „Novara". Se distinge din nou, asimilând perfect datele tehnice, şi arată un mare interes pentru noile tehnologii în materie de armament, dar este mai puţin silitor la lecţiile teoretice. În mai 1891, este, pe deasupra, trimis în arest pentru două săptămâni din cauza unor excese în comportament: se pare că măsura a fost luată în urma contractării unei datorii la joc. Aceasta poate fi plătită de părinţi sau i se poate reţine din soldă, însă cu siguranţă Horthy nu a dorit să-l informeze pe tatăl său. Aceste abateri de la disciplină sunt banale în cariera ofiţerilor şi nu au consecinţe asupra promovărilor, ele nu trebuie totuşi să se repete prea des. În cazul precis al lui Horthy, documentarea asupra primilor ani ca ofiţer de marină este relativ săracă, dar urmarea arată că aceste incidente au încetat cu siguranţă şi că oricum nu au avut consecinţe; dimpotrivă, începând din anii 1890, ocaziile favorabile se vor succeda.

IV

Etapele unei frumoase cariere

DIN AUGUST 1892 PÂNĂ ÎN MAI 1894, HORTHY CUNOAȘTE LUMEA cea mare. Așa cum o spune el însuși, tânărul ofițer de marină visa să se îmbarce într-o călătorie în jurul lumii. Să amintim că tocmai acest vis îl determinase să aleagă cariera navală. Acest voiaj transoceanic de aproape doi ani pe corveta „Saida“ ocupă 16 pagini în *Memoriile* sale, un loc disproporționat, dar revelator pentru impactul său imediat și importanța *a posteriori*. Începând relatarea semivoiajului în jurul lumii, Horthy se compară cu Ulise, menționând varietatea locurilor vizitate și a popoarelor întâlnite. Tânărul locotenent de marină Miklós Horthy va profita de acest periplu pentru a acumula o experiență internațională: își perfecționează engleza și admiră realizările britanice din toate domeniile, de la administrarea coloniilor la știința navală (*„Britannia rules the waves“*).[1] Această considerație pentru Marea Britanie nu-l va părăsi până la sfârșitul vieții. După Cairo, India îl marchează cel mai mult pe tânărul ofițer, el vede acolo colonizarea britanică în acțiune și își arată admirația, mai ales pentru capacitatea de a menține echilibrul dintre diversele populații ale subcontinentului. Are ocazia de a-și satisface pasiunea pentru vânătoare în perioadele de timp liber și o face fie din proprie inițiativă, fie grație invitațiilor pe care le primesc el și alți ofițeri din partea britanicilor și a maharajahilor. Se desparte uneori de ei pentru a face o excursie la Darjeeling, ca să viziteze mormântul specialistului maghiar în Tibet, Sándor Kőrösi-Csoma (1784–1842).[2] Regretă totuși că n-a putut să se ducă la vânătoare de elefanți în timpul sejurului în Ceylon.

1. Horthy, *Ein Leben für Ungarn*, *ed. cit.*, p. 18 (versiunea maghiară, *Emlékirataim*, *ed. cit.*, p. 16). În versiunea franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy*, *ed. cit.*, p. 13.

2. Autor al primului dicționar englez–tibetan, acest orientalist maghiar plecase în jurul anului 1820 în India pentru a cerceta acolo originile maghiarilor. El a fost ajutat în călătoriile sale de autoritățile britanice locale și s-a instalat la Calcutta. Este unul dintre fondatorii tibetologiei.

Calcutta este o sărbătoare mulţumită ospitalităţii oferite de vicerege; baluri, vânătoare şi meciuri de polo se succedă. Pentru prima oară, Horthy are posibilitatea de a frecventa înalta societate – desigur colonială –, de care se arată impresionat. Cu siguranţă acum capătă gustul pentru aceste distracţii şi pentru asemenea companie, ceea ce îi va influenţa atât modul natural de a se purta, de care va avea nevoie în viitoarele funcţii, cât şi, în acelaşi timp, vanitatea indubitabilă izvorâtă dintr-un complex de inferioritate. În general, armata le oferă celor mai dotaţi tineri ofiţeri evidente oportunităţi în carieră, lucru de care Horthy îşi dă foarte bine seama. De acum înainte, va şti să profite pentru a-şi construi o frumoasă carieră.

Vasul se îndreaptă apoi spre Singapore, calificat de Horthy drept un „Gibraltar oriental". La invitaţia unui vechi camarad siamez de şcoală navală, se bucură de trei zile de permisie la Bangkok, care-i apare ca o escală fascinantă. Se întoarce apoi la nava lui şi se îndreaptă spre Java, unica posesiune olandeză pe care i-a fost dat s-o cunoască şi căreia îi pune în valoare mai ales exporturile de produse exotice. „Saida" se îndreaptă spre Australia, unde face mai multe escale: Albany, Melbourne. Acest ultim oraş este prima metropolă pe care o abordează Horthy: are pe atunci 800000 de locuitori şi depăşeşte astfel de departe celelalte oraşe pe care le cunoaşte.[1] Oraşul chiar pune la dispoziţia ofiţerilor o „Vienna Cafe" ţinută de un vienez, unde se precipită cu toţii, bolnavi de dorul de casă! În schimbul panterelor, elefanţilor şi tigrilor rataţi în Asia, Horthy experimentează vânătoarea de canguri.

În portul Sydney, echipajul primeşte un explorator, pe baronul Heinrich Foullon-Norbeck (1850–1896), director al Societăţii Imperiale şi Regale de Geologie. Îmbarcarea acestui musafir neprevăzut constrânge echipajul să-şi anuleze etapa americană (Tahiti, Honolulu şi San Francisco), iar Horthy regretă: Statele Unite ale Americii rămân astfel pentru el *terra incognita*. Voiajul de explorare conduce, în schimb, nava „Saida" în Noua Zeelandă, apoi în Noua Caledonie, unde el este frapat de felul în care Franţa utilizează teritoriul: o colonie penitenciară.[2] Urmează Noile Hebride şi Insulele Solomon, în căutarea minelor de nichel, un mineral de care Austria duce lipsă pe atunci şi în care Foullon-Norbeck este specialist.

---

1. Horthy n-ajunsese încă la Viena la această dată, iar Barcelona, pe care a vizitat-o la sfârşitul anilor 1880, nu avea decât 500 000 de locuitori. De altfel, ceea ce l-a frapat a fost modernitatea oraşului şi a portului.

2. Horthy, *Ein Leben für Ungarn*, *ed. cit.*, p. 27 (versiunea maghiară, *Emlékirataim*, *ed. cit.*, p. 26). În versiunea franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy*, *ed. cit.*, p. 16.

Horthy spune că a presupus atunci că Austria, care lansase deja expediții în Marele Nord, avea intenția să obțină aceste insule, încă formal independente, cu scopul de a exploata nichelul fără concurență. Această remarcă îi dă ocazia să fie uimit că Austro-Ungaria nu întreprinsese niciodată cuceriri coloniale. El oferă două justificări: în primul rând, stoparea hemoragiei de populație care emigrează din imperiu spre Statele Unite ale Americii și care se cifrează efectiv la sute de mii de persoane pe an la începutul secolului al XX-lea, un fenomen care-i privește, între alții, pe dalmații și croații din regiunile sărace din hinterlandul adriatic și pe care Horthy l-a putut observa la Fiume, de unde pleacă numeroase vapoare încărcate cu emigranți. În al doilea rând – miraj tipic epocii –, exploatarea diverselor bogății ale acestor teritorii.

E sigur că nici unul, nici altul din aceste argumente nu sunt pertinente pentru a caracteriza Bosnia-Herțegovina, considerată, de la ocupația din 1878, drept colonie „implicită“ a Monarhiei austro-ungare. Aventura din Insulele Solomon se termină de altfel destul de rău în anul următor, când Foullon-Norbeck și echipa lui descoperă efectiv aur și nichel pe insula Guadalcanal. Ei sunt violent atacați de locuitori și forțați la o retragere lamentabilă, care face mai multe victime, între care Foullon-Norbeck însuși.

Călătorii se întorc prin Celebes, Borneo și, în fine, prin Canalul Suez. În largul Cretei, echipajul se simte din nou în ape familiare, în pofida frecventelor furtuni mediteraneene demne de Ulise, deja evocat de Horthy la începutul relatării sale.

Este interesant să comparăm acest voiaj cu cel aproape contemporan efectuat de moștenitorul tronului Franz Ferdinand în 1892–1893. Această veritabilă călătorie în jurul lumii la bordul cuirasatului torpilor „Kaiserin Elisabeth“ dă naștere unei relatări publicate sub titlul *Tagebuch meiner Reise um die Erde.*[1] Horthy spune, de altfel, în *Memoriile* sale că propriul periplu ar merita singur scrierea unei lucrări, pe care n-a avut însă ocazia s-o realizeze, fiind, pe de o parte, nemijlocit acaparat de exigențele serviciului și, pe de altă parte, puțin ajutat de absența unor note și de preferința foarte moderată pentru lucrul scris.

Călătoria moștenitorului tronului este oficial prezentată ca expediție științifică, dar ea are și un scop mai discret: de a încerca să se

1. Franciscus Ferdinandus archidux Austriae, *Tagebuch meiner Reise um die Erde*, Alfred Hölder, Wien, 1895.

vindece de tuberculoza de care suferea; și a îndeplinit aceste două obiective. Călătoria în jurul lumii întărește și mai mult interesul arhiducelui pentru marină și dorința sa de a o moderniza, preocupare pe care o împărtășește cu Horthy în cursul carierei acestuia. Franz Ferdinand aduce cu el o mare cantitate de suvenire etnografice care-i înfrumusețează colecția de trofee și alte obiecte adunate în reședința lui de la Konopischt (Konopiště).[1] Horthy, în schimb, nu menționează nimic despre colecționarea de suvenire, ceea ce nu înseamnă că n-a cumpărat cadouri pentru familia sa, în sânul căreia petrece trei luni de permisie la întoarcere, dar statutul său pe „Saida" este foarte diferit de acela al arhiducelui, iar anecdotele pe care le relatează despre vânători și vizite nu trebuie să mascheze faptul că voiajul s-a efectuat totuși în cadrul serviciului naval, și nu în scop de vilegiatură dinastică. Singura urmă vizibilă a escalelor în porturile asiatice sunt cele două tatuaje înfățișând un dragon pe care Horthy și le-a făcut pe brațe și care apar în diverse fotografii cu caracter privat. Această practică era banală în marină (și Franz Ferdinand își oferise această „fantezie"), iar Horthy i-a cedat, fără îndoială la Singapore sau poate la Bangkok, în timpul orelor sale de libertate.

La întoarcerea la Pola în toamna lui 1894, Horthy este detașat pe uscat pe lângă contraamiralului Hermann von Spaun, care comandă Comitetul tehnic al marinei (*Marinetechnisches Komitee*). În timpul celor doi ani care urmează, el se specializează în noua armă navală aflată pe atunci la începutul utilizării sale: torpilele. După instruirea privind aspectele tehnice, el servește pe diverse nave care încep să fie echipate cu torpile. Marina austro-ungară este relativ în întârziere în materie de progres în domeniul armamentului, ca și armata în general. Horthy explică în *Memoriile* sale că inginerii de artilerie navală erau reticenți față de folosirea acestor noi arme de luptă navală.[2] În timpul acestei perioade de instruire, Horthy efectuează o misiune în Germania, apoi în Anglia, pentru a însoți primele torpiloare achiziționate de marina austro-ungară. Se deplasează la șantierele navale Schichau din Elbing (Elbląg), pe Marea Baltică, în 1896, și se întoarce înconjurând Peninsula Iberică la bordul vasului de vânătoare-torpilor

1. Aceste obiecte au fost dispersate și o parte se află astăzi la Museum für Völkerkunde din Viena.

2. Horthy, *Ein Leben für Ungarn*, *ed. cit.*, p. 34 (versiunea maghiară, *Emlékirataim*, *ed. cit.*, p. 34). În versiunea franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy*, *ed. cit.*, p. 19.

„Magnet"; atunci vede el adevăratul Gibraltar. Mai înainte, a profitat totuși de această misiune, pentru a vizita Berlinul, care l-a impresionat foarte mult prin dinamismul său. O nouă comandă de torpilor este realizată de șantierele Thames Iron Works, iar Horthy se va duce să preia livrarea la sfârșitul verii 1898. Călătoria îi va permite să vadă Mainz, Köln și Bruxelles, dar, mai ales, să descopere Londra, căci la probele făcute torpilorului s-au descoperit anumite defecte, ceea ce a însemnat trei luni de așteptare. Deja anglofil, el profită pentru a revedea câteva persoane cunoscute în călătoria din Orient; se bucură în plus de numeroase ocazii pentru a vâna și a practica diverse sporturi, precum polo, căci devenise un amator al acestuia. Sfârșește prin a aduce nava „Boa" în decembrie 1898 pe același drum, dar condițiile atmosferice nefavorabile obligă convoiul să facă o oprire la Lisabona; urmează Gibraltar, Alger și Palermo.

În *Memoriile* sale, Horthy se încurcă ușor în cronologie și plasează în urma misiunilor în serviciul echipării torpiloarelor un episod care se situează, în realitate, în aprilie–mai 1898, adică între misiunea în Germania și aceea efectuată în Anglia. O pune poate inconștient în evidență, căci îi slujește drept justificare pentru atitudinea ulterioară față de lumea politică. Amiralul Spaun îl alege într-adevăr pentru a-l însoți la Budapesta cu ocazia discuțiilor referitoare la bugetul marinei, care se desfășoară în cadrul renegocierii, o dată la zece ani, a Compromisului austro-ungar. De la instituirea acestuia, marina este condusă în cadrul Ministerului de Război de *Marinesektion*, al cărei șef este Spaun și, ca atare, însărcinat să prezinte bugetul marinei în fața delegaților. Horthy este folosit ca translator-interpret din limba germană în limba maghiară, lucru justificat, cu siguranță, de încrederea pe care i-o arată superiorul său ierarhic, dar și de faptul că slaba prezență a ungurilor în marină nu-i dă de ales. Raporturile dintre Austria și Ungaria în cadrul Compromisului sunt înveninate de chestiunile financiare, în general, și de chestiunile militare, în particular. Ungaria încearcă, de fiecare dată, să țină în frâu creșterea cotei sale parte la bugetul comun, exercitând supralicitarea permanentă a cheltuielilor militare, indiferent că este vorba despre contingentul de recruți pe care trebuie să-l furnizeze armatei comune sau de participarea sa la efortul de înarmare al monarhiei. Ea preferă să-și concentreze investițiile asupra armatei sale naționale, *honvédség*, pe care o dotează mult mai generos decât o face Austria cu propria forță de apărare națională, *Landwehr*. În schimbul acordului pentru chel-

tuielile militare, Ungaria are exigențe care sunt inacceptabile pentru Franz Joseph: ea solicită cantonarea regimentelor maghiare exclusiv în Ungaria, deși, conform sistemului de *Dislokation* al armatei comune, regimentele, indiferent de componența națională, sunt repartizate pe tot teritoriul imperiului; ea pretinde, de asemenea, să se impună în aceste regimente maghiara ca limbă de comandă – or, armata comună are o limbă unică, germana. Suveranul este conștient de amenințarea permanentă a separatismului care emană de la cercurile independentiste ungare și nu poate tolera o asemenea atingere la unitatea monarhiei. El este, în plus, foarte atașat de problema militară și preferă să facă unele concesiuni ungurilor în alte domenii, cu scopul de a-și păstra autoritatea în plan militar.

În timpul misiunii de la Budapesta, Horthy se află pentru prima dată în preajma lui Franz Joseph și este și martorul negocierilor practicate de politicienii maghiari. El dezvoltă o admirație fără limite pentru rege și o aversiune la fel de netă pentru politica-spectacol. În *Memoriile* sale, prezintă aceste negocieri ca momentul care l-a dezgustat pentru totdeauna să frecventeze lumea politică, ceea ce este o justificare retrospectivă a raporturilor sale cu aceasta în timpul perioadei regenței. Singurul care găsește pe atunci îndurare în ochii săi este prim-ministrul István Tisza și se regăsește aici fidelitatea familială transmisă din tată-n fiu. În timpul unui dineu la Palatul Regal, Horthy își permite să-și expună părerea despre situația Croației și spune că i-a prezentat contelui Tisza avantajele pe care le-ar aduce monarhiei o uniune nu numai cu toată Croația, ci și anexarea Bosniei-Herțegovina, cu scopul contracarării ambițiilor Serbiei.[1]

Această viziune ideală a unei Croații Mari maximaliste reapare în mod regulat la croații cei mai naționaliști și ne putem mira s-o vedem preconizată de Horthy. În momentul în care el scrie aceste rânduri, Tito instaurase în Iugoslavia un sistem cu siguranță federal, dar sub conducere comunistă; Horthy are toate motivele să se opună acestei viziuni a lucrurilor; vom reveni. El nutrește, cu toate acestea, de mai bine de un deceniu, o sinceră afinitate față de Croația și locuitorii săi, mai ales cu oamenii de pe litoral, care furnizează cea mai mare parte a matelotilor pe care-i întâlnește în cadrul serviciului. El a putut să observe situația curioasă a orașului Fiume, oraș care aparține Ungariei, dar care este controlat de italieni, în detrimentul populației

---

1. *Ibid.*, p. 38 (versiunea maghiară, *Emlékirataim*, *ed. cit.*, p. 38). În versiunea franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy*, *ed. cit.*, 1954, p. 21.

croate din hinterland. Probabil că era conștient de limitele dualismului, care i s-au părut poate deosebit de evidente în timpul acestei misiuni, dar oferă o viziune marcată de regretul dispariției Monarhiei și sugerează aici una dintre soluțiile luate în considerare în epocă pentru a o reforma. El ignoră, în schimb – sau se preface –, opoziția înverșunată a Ungariei, și a contelui Tisza în special, față de orice modificare a termenilor Compromisului. Acesta din urmă n-ar fi acceptat nici trialismul, nici federalizarea monarhiei, pe care Franz Joseph nu avea intenția s-o impună unei Ungarii potențial insurecționale. Temerea Serbiei era, în plus, foarte reală, și integrarea Bosniei-Herțegovina, populată în proporție de 43% de sârbi, într-un ansamblu dominat de croați, nu putea decât să învenineze antagonismul dintre aceasta și Austro-Ungaria, lucru de care contele Tisza era foarte conștient. Ungaria, populată ea însăși de sârbi în regiunile Vajdaság (Voivodina), Bácska (Bacica) și Banat, s-ar fi opus la întărirea elementului sârbesc la frontiera sudică.

Horthy se întoarce deci la torpilele sale și petrece următorii doi ani cu perfecționarea punerii lor în serviciu și cu manevrarea lor la bordul a diferite nave. Pe un torpilor, „Sperber“, de altfel, obține primul său post de comandant în septembrie 1900; el este promovat locotenent de vas clasa întâi la vârsta de treizeci și doi de ani. Ca majoritatea camarazilor săi, Horthy nu este căsătorit. Ofițerii, și în special ofițerii de marină, mai ales din cauza frecventelor absențe, erau adesea celibatari în armata austro-ungară. Se știa că soldele erau mici și nu permiteau oferirea unui nivel de trai decent unei soții decât atunci când obțineau grade mai mari. Ofițerii se căsătoreau deci târziu, ceea ce le reducea capacitatea de a avea descendenți. Perspectiva unui soț în vârstă, a unei văduvii precoce și a unei vieți itinerante nu era prea atrăgătoare pentru a le seduce pe tinere. Soțiile erau, prin urmare, și ele, în general, femei nu foarte tinere, adesea văduve și beneficiind deja de o rentă. Problema financiară era insolubilă: pentru a obține autorizația de a se căsători, ofițerii trebuiau să dispună de o garanție adusă de familia logodnicei. În afară de câțiva aristocrați, ei erau rareori bogați, fiindcă erau trimiși în armată fiii care nu puteau avea pretenții la moștenirea domeniului. Erau deci obligați „să vâneze dota“, ceea ce și făceau în fiecare ieșire în societate, dar apariția într-o familie a unei idile cu un ofițer fără bani nu era văzută cu ochi buni de cele mai multe ori. Clișeele despre viața militară făceau în mod automat să se presupună o moralitate dubioasă: jocuri de cărți, frecventarea prostituatelor, duelurile erau ceva cu-

rent și se pare că Horthy n-a făcut excepție și a practicat aceste distracții înainte de căsătorie, fără ca să existe vreo dovadă tangibilă în sprijinul acestor supoziții. El a făcut câteva datorii la începutul carierei, dar în nici un moment n-au existat chestiuni de moralitate care să-i impieteze avansarea și era un om perfect sănătos într-o vreme în care maladiile venerice proliferau.

O întâmplare – care poate că n-a fost coincidență – i-o va aduce în cale pe fiica deputatului comitatului Arad, János Purgly. La începutul anului 1899, aflat în permisie, Horthy i-a făcut o vizită surorii sale Erzsébet, căsătorită cu un ofițer de cavalerie. Acolo, Horthy este invitat la niște prieteni ai fratelui său mai mare, familia Melczer, la Hejőbába, în împrejurimile orașului Miskolc. Stăpânii casei îl iau cu ei la un bal mascat, unde doamna Melczer i-o prezintă pe sora ei, Magdolna Purgly, căreia i se spunea Magda, care-l impresionează pe Horthy. Probabil că a fost vorba despre un complot aranjat de cele două femei și care a reușit! Horthy e sedus de tânăra femeie, care este foarte frumoasă și ale cărei talente de dansatoare sunt însoțite evident de alte calități. Tatăl ei este deja văduv de multă vreme și se străduiește în mod vizibil să-și mărite cele trei fete, Magdolna fiind ultima dintre ele – are pe atunci nouăsprezece ani – și profită de toate evenimentele mondene pentru a găsi o partidă acceptabilă; efectiv, ea este foarte curtată. Purgly sunt nobili de dată recentă, ridicați în rang în 1820 cu numele de Jószáshelyi, dar posedă un domeniu bogat la Sofronya și au legături cu viața politică locală, căci tatăl este prieten cu prefectul comitatului, Iván Urbán.[1]

Doamna Melczer are ideea inspirată de a pleca în primăvara următoare în vilegiatură la Veneția cu sora ei și-l roagă pe Horthy să le slujească de *cicerone*, lucru de care el este foarte stânjenit, căci nu cunoaște orașul; în schimb, faptul că stăpânește bine limba italiană este de mare folos. Își ia o permisie pentru a le însoți pe doamne, care locuiesc la Lido.[2] După o săptămână de idilă perfectă, Horthy se decide să ceară mâna tinerei femei. Ea acceptă, și atunci voiajul continuă spre Kenderes, unde tatăl lui Horthy își dă consimțământul, apoi se duc să primească și consimțământul tatălui Magdei, în casa căruia este celebrată logodna. După ce Horthy a preluat comanda torpilorului „Sperber", căsătoria poate avea loc la 22 iulie 1901 la Arad.

Evenimentul are atât de mare ecou pe plan local, încât jurnalul *Arad és vidéke* („Arad și regiunea sa") de marți 23 iulie 1901 îi consacră

1. Edgar von Schmidt-Pauli, *Nikolaus von Horthy, ed. cit.*, p. 47.
2. Lili Doblhoff, *Horthy*, Athenaeum, Budapest, 1938, p. 62.

un articol separat de rubricile obișnuite și intitulat *A Purgly–Horthy nász* „Nunta Purgly–Horthy“, cu un subtitlu care oferă o idee despre conținut: *Egy fényes lakodalomról* „Despre o nuntă strălucitoare“. Pe o coloană și jumătate, jurnalistul anonim relatează derularea festivităților pe un ton nostalgic: „Am trăit ca într-un vis reîntoarcerea frumoasei epoci strămoșești maghiare“. În zilele noastre, lumea este cenușie și s-a terminat cu acele practici dintr-o altă vreme pe care autorul articolului le consideră ca aparținând numai geniului maghiar. Tânărul mire în uniforma marinei impresionează, de asemenea, lumea rurală tradițională și este descris ca „ducând-o cu el [pe soția sa] la țărmul mării, unde trandafirii fericirii vor înflori pentru ei“. Căsătoria civilă are loc dimineața pe domeniul Purgly, fiind oficiată de ofițerul stării civile Béla Szondy. Jurnalul face să vibreze toate numele personalităților locale care, într-un fel sau altul, iau parte la ceremonie. Prefectul comitatului, Iván Urbán, este prezent și rostește chiar un scurt discurs înainte ca alaiul să se îndrepte spre templul calvinist din Arad pentru a celebra acolo, după o practică obișnuită în Ungaria epocii, unirea dintre un calvinist și o catolică, lucru care, în familia Horthy, este o veche tradiție. Articolul detaliază pe larg parcursul în direcția bisericii, totul fiind organizat de o rudă a prefectului, Péter Urbán. O numeroasă mulțime s-a masat pe marginea drumului. În cortegiu, aproape toți bărbații – cu excepția lui Horthy, bineînțeles – au îmbrăcat costumul aristocratic (*díszmagyar*), în timp ce femeile poartă „toalete franțuzești de ultima modă“. Caleștile sunt decorate cu flori. În prima este așezat prefectul, martorul miresei, care duce buchetul acesteia. Fratele mai mic al lui Horthy, Jenő, s-a urcat în a doua trăsură. Ceilalți membri ai celor două familii sunt repartizați în trăsurile următoare, cu siguranță cei doi tați (contrar celor scrise în jurnal, mama lui Horthy nu putea fi prezentă, căci decedase în februarie 1895). Îi urmează cuplurile formate de domnișoarele și cavalerii de onoare, printre care se numără ceilalți doi frați mai mici ai lui Horthy, Szabolcs și al doilea Jenő, ale căror partenere sunt Szeréna Heppes, respectiv Annuska Janky. În fine, ultimele două echipaje îi transportă pe logodnic și pe martorul său, unchiul Paul Halassy, general în retragere, și pe logodnică și pe martora ei, nimeni alta decât soția prefectului, doamna Urbán. Slujba religioasă este oficiată de pastorul Imre Csécsi, care rostește pentru tinerii soți „un frumos discurs din adâncul inimii“. Acompaniamentul muzical este asigurat de corul Asociației „Oratorium“ și de soliștii dirijați de profesorul Frigyes Sperber: ei cântă marșul nupțial din *Lohengrin* de Richard

Wagner în timpul intrării asistenței în biserică, iar organistul Jakab Höszly îl interpretează pe cel al lui Mendelssohn pentru procesiunea de ieșire. Cu toții se întorc apoi la familia Purgly pentru un mare banchet, însă tânărul cuplu părăsește chiar în cursul după-amiezii adunarea, pentru o scurtă lună de miere.[1] Aceasta se derulează într-un hotel din Semmering, la sud de Viena, dar Horthy trebuie să se întoarcă repede la Pola, la torpiloarele sale, căci este de acum înainte unul dintre ofițerii responsabili.

După nașterea primului lor copil, Magdolna, la 5 iunie 1902, familia Horthy se instalează mai confortabil într-o casă situată în cartierul San Policarpo, în partea de sus a orașului Pola, care este pe atunci în curs de dezvoltare și unde numeroși ofițeri aleg să locuiască, pentru că bătrânul oraș este suprapopulat, iar împrejurimile arsenalului sunt puțin agreabile pentru o familie. În lipsa unor surse emanând de la Horthy însuși despre viața cotidiană la Pola, am recurs la lucrările biografilor săi „oficiali“ care au vorbit cu apropiații săi, dar și la alte memorii, de exemplu cele ale Dorei Lauffer, care a dus la Pola o viață comparabilă cu aceea pe care ne imaginăm că a dus-o doamna Horthy: un soț ofițer cvasicontemporan[2] și cu o desfășurare a carierei asemănătoare celei a lui Horthy, patru copii, o casă în San Policarpo.[3] Casa familiei Horthy încă există, la fel și casele majorității vecinilor și, în pofida degradării relative a orașului, putem reconstitui cu destulă precizie mediul în care au trăit. Cartierul a fost amenajat pentru ofițerii de la arsenal și de la baza navală din fondurile Ministerului de Război. Este un veritabil oraș-grădină și toate vilele dispun de un spațiu verde. Se pare că familia Horthy, ca și familia Lauffer, nu ocupa decât „frumosul etaj“ al vilei.

După Magdolna, vin Paula, cel mai des numită Paulette, născută la 11 august 1903; István, primul băiat, care ia deci prenumele tradițional atribuit primului născut de sex masculin, se naște la 9 decembrie 1904, și, în fine, Miklós, la 14 februarie 1907. Copiii frecventează o școală privată fondată de ofițeri și finanțată de ei, a cărei limbă de predare este germana, dar fără îndoială că acasă copiii vorbesc maghiara cu mama lor. Tabăra de instruire a marinei servește după-amiaza drept

1. *Arad és vidéke* [Arad și regiunea din jur] nr. 166, marți, 23 iulie 1901, p. 3.

2. Franz Lauffer s-a născut în 1869 și a murit în 1951.

3. Dora Lauffer, *Die Wellen. Altösterr. Familiensaga zwischen Adria u. Schlesien. Nach Aufzeichnungen d. Maria Lauffer-Ossoinack u. Familiendokumenten*, Edition Sterz in d. ADEVA, Graz, 1989.

teren de joc pentru copiii școlii. Personalul angajat de familiile de ofițeri este din partea locului. Doicile sunt țărănci italiene sau croate, cel mai des analfabete, în schimb personalul arsenalului – aproximativ 8000 de angajați în ajunul Primului Război Mondial – este originar, în mare parte, din Sudeți sau din Boemia. Bona copiilor Dorei Lauffer este astfel fiica unui mașinist german din Boemia intrată în serviciul ei la vârsta de paisprezece ani, iar bucătăreasa este o slovenă din Stiria Inferioară, care învață limba germană într-un an.

În toți acești ani, Horthy n-a părăsit practic deloc Pola, unde a ocupat diverse funcții, la arsenal cu torpiloarele, pe navele escadrei, apoi la amiralitate. Absențele pe mare au fost de scurtă durată. Prezența continuă alături de ai săi atunci când copiii erau mici a contribuit, fără îndoială, la crearea unei legături familiale puternice, a cărei soliditate nu se va dezminți odată cu trecerea timpului. Familia Horthy este o familie importantă în mica societate a ofițerilor de marină. Pola nu este o localitate prea mare, iar lumea se plictisește repede. În 1910, avea o populație de 58081 de locuitori.[1] Iarna, când suflă vântul din nordul Mării Adriatice – bora –, duminicile sunt tare lungi; unii le animă asistând la concerte de muzică de cameră, iar tinerii ofițeri celibatari joacă biliard și cărți în cele câteva cafenele din port. Oamenii ies la promenadă pe Corso, constituit din La via Sergia, pentru înalta societate locală și familiile ofițerilor, și La Riva, pentru străinii aflați în trecere. În dialectul local, pietonii, adică persoanele neimplicate în viața maritimă, sunt numite *gnocchi* („găluști"), iar germanii sunt porecliți *piombi* („plumbi").[2] Această absență relativă a sociabilității transpare și din scrisorile pe care James Joyce le trimite apropiaților săi. Angajat, începând din noiembrie 1904, la o filială a școlii Berlitz din Triest, el spune că orașul este o „Siberie navală" și un „loc vechi, bizar". Însă este adevărat că Joyce detestă de asemenea Istria și Austria, în general, pentru haosul său etnolingvistic, pe care nu-l înțelege deloc, și pentru catolicism.[3]

Societatea militară se adună mai ales la Cercul Naval (*Marinekasino*). Regulamentul acestuia este sensibil mai „democratic" decât al altor cercuri militare din cuprinsul monarhiei, în parte pentru că

1. Prin comparație, Fiume avea pe atunci 49 806 de locuitori.
2. Mărturia lui Reinhold Merkl, *A magyar haditengerészeti egyesület közleményei* nr. 1, 1 ianuarie 1944.
3. Richard Ellmann, *James Joyce*, Oxford University Press, New York, 1959, p. 192.

raza sa de recrutare este foarte restrânsă.[1] Sunt admise, de asemenea, cu plăcere soțiile, invitate la „seratele în societate" (*Gesellschaftsabende*), care au loc o dată pe săptămână. Este ocazia de a scoate în lume marile toalete, căci serata începe cu un dineu cu muzică, urmat de un bal sau de alte variate moduri de distracție. Doamnele sunt invitate să ia parte la conversație, cu toate că ofițerii vorbesc în cea mai mare parte a timpului doar de chestiuni de serviciu sau de voiaje în locuri îndepărtate. Anumite după-amiezi sunt consacrate partidelor de bridge, unul dintre modurile favorite de petrecere a timpului al tuturor membrilor familiei Horthy. În oraș, oamenii se duc cu familiile la patiseria Jankovich, reputată drept cea mai bună și a cărei directoare, poreclită *„Schnapshelene"*, cunoaște toate bârfele și secretele din Pola. Seara, în absența distracției la cazinou, publicul se duce la „Politeama Ciscutti", însă acesta este un teatru de varieteu, ale cărui spectacole nu au calitatea celor de la „Ronacher" din Viena.

Oamenii se vizitează reciproc, iar membrii familiei Horthy se află printre cei mai dispuși să primească musafiri. Ei posedă un atelaj remarcat de toată lumea, cu cai pursânge englezi, aduși din herghelia familială de la Kenderes. Doamna Horthy își distrează oaspeții, organizând promenade și picnicuri. El, în schimb, devine un animator al tuturor competițiilor sportive. Se află printre fondatorii *Yacht Club*-ului în anii 1890 și, ceva mai târziu, comandă construirea unui vas la șantierul naval Picinich din Lussinpiccolo (Mali Losinj) și pe care îl botează „Kincsem" („Comoara mea"). Ofițerii organizează regate la care iau parte și burghezii din Pola, dar și aristocrați din întreaga monarhie, ca, de pildă, contele István Károlyi cu vasul său „Valkyrie".[2] Horthy a introdus în parte practicarea tenisului la Pola după ce s-a îndrăgostit de acest sport la Constantinopol, iar soțul Dorei Lauffer face parte dintre primii convertiți la acest nou sport. Această sociabilitate este favorizată de climatul peninsulei Istria. De la 1 mai la 30 septembrie, la Pola oamenii se îmbracă în alb, ceea ce este o veritabilă corvoadă pentru spălătorese, căci orice ofițer cu grijă pentru propria persoană își schimbă uniforma o dată la două zile, iar tinerii eleganți în fiecare zi.[3] Când se află în permisie, ofițerii și familiile lor fac excursii în stațiunea balneară Abbazia (Opatija), aflată foarte aproape, unde se ajunge cu vaporul, sau în direcția insulelor

1. Lauffer, *Die Wellen*, *ed. cit.*, p. 290.
2. Doblhoff, *Horthy*, *ed. cit.*, p. 63.
3. Lauffer, *Die Wellen*, *ed. cit.*, p. 289.

Brioni, apreciate în mod special de societatea din Pola, care le numește „insulele celor preafericiți“ (*k.u.k. Insel der Seligen*).[1] Un alt loc de promenadă aproape cotidian pentru soții și copii este Kaiserwald, în realitate un simplu parc.

O nouă etapă, care va fi decisivă, se anunță odată cu numirea lui Horthy la comanda vaporului „Taurus“, pe care, ne amintim, a servit deja la începutul carierei sale. „Taurus“ este ancorat la Constantinopol și face oficiul de navă de protecție pentru Ambasada Austro-Ungariei din capitala Imperiului Otoman. Toate ambasadele marilor puteri posedă o navă de acest tip, al cărei comandant are rangul de atașat naval. Horthy este deci din nou angajat într-o funcție diferită de cea pe care este obișnuit să o ocupe la bord sau pe uscat. Confruntat cu lumea politică în timpul misiunii sale la Budapesta, el se află acum în contact direct cu lumea diplomatică, pe care a avut deja ocazia să o observe în timpul primei angajări pe „Taurus“, în 1889. Alegerea făcută de superiori a fost, cu siguranță, pregătită în avans de către interesat, apropiat al amiralului Spaun, el însuși avansat în grad între timp. Horthy a petrecut un timp destul de lung pe uscat, la Pola, în diverse funcții, și a continuat să se instruiască și să-și rafineze profilul viitoarei cariere, arătându-se în mod special interesat de noile arme: de la torpile, a trecut la artileria navală și a avut ocazia de a manevra nave foarte importante, precum cuirasatul „Sankt Georg“, care reprezintă un punct de cotitură în marina austro-ungară, de acum înainte tot mai orientată spre ofensivă. Această preocupare răspunde cursei înarmării navale a puterilor maritime, iar amiralul Spaun reușește să convingă Ministerul de Război să facă investițiile necesare în materie. La începutul anilor 1910, accelerarea modernizării marinei imperiale este decisă, iar Horthy este unul dintre martori și actori. Situația internațională este efectiv foarte încordată și Horthy se va afla curând în centrul unei crize majore a sistemului de alianțe din Europa.

Pentru moment însă, el se bucură să se întoarcă la Constantinopol, despre care are amintiri frumoase. S-a întors în apele turcești pentru o scurtă perioadă, în 1904, cu ocazia unei croaziere efectuate la bordul navei „Habsburg“ în direcția Smirna (Izmir), a cărei activitate comercială este admirată de Horthy. Pleacă în iunie 1908 cu familia și închiriază o vilă pe malul Bosforului, la Yeniköy, departe

1. *Ibid.*, p. 318.

de tumultul orașului și în proximitatea reședinței de vară a ambasadorului. Copiii au pe atunci vârste cuprinse între șase ani și optsprezece luni. Familia Horthy se integrează imediat în viața mondenă, dominată de diplomații marilor puteri, printre care se numără, în primul rând, ambasadorul Austro-Ungariei, margraful Johann Pallavicini (1848–1941), și ambasadorul Marii Britanii, sir Gerard Lowther (1858–1916). Horthy este în contact permanent cu primul, atât pentru problemele de serviciu, cât și ca participant la diversele evenimente din societatea austro-ungară de la Constantinopol. Ca majoritatea aristocraților din imperiu, cei din familia Pallavicini sunt, în plus, legați prin căsătorii cu cele mai mari familii din Ungaria. Printre celelalte persoane frecventate de Horthy, doi bărbați vor reveni ulterior în viața sa: Thomas Hohler, secretarul ambasadei britanice, și prințul Colonna. Ei vor reprezenta Regatul Unit, respectiv Italia în Ungaria interbelică. Legăturile făcute la Constantinopol se vor revela prețioase și durabile.

Horthy, în vârstă de patruzeci de ani, face sport ca niciodată până atunci. Diplomații organizează numeroase competiții, în care el se distinge în mod special. Horthy și-a adus vasul la Constantinopol și câștigă astfel mai multe regate. Câștigă, de asemenea, mai multe turnee de tenis. Însă marinarul cunoaște cele mai frumoase succese în călărie. Este recompensat în competiția de polo „Scurrey“, în septembrie 1908, și câștigă cursa „Grand prix du Bosphore“.[1] În cele două cazuri, se călăresc cai anatolieni, apreciați pentru rezistența lor. Horthy a cumpărat un armăsar arab și călărește în fiecare dimineață – obicei pe care-l va păstra – în compania ambasadorului Belgiei, Villebois, și a fiicelor sale. Pentru familia Horthy, viața socială se învârte în jurul evenimentelor mondene organizate de Lady Lowther, dar sunt primiți peste tot, și Magda este foarte apreciată. Horthy arborează în această epocă o mustață deasă, brună. La rândul lor, cei doi Horthy invită oaspeți în vila lor, după cum i s-a relatat baroanei Doblhoff. Sunt dansatori neobosiți și se găsesc întotdeauna printre cuplurile care deschid balurile.

Anexarea Bosniei-Herțegovina de către Austro-Ungaria la 5 octombrie 1908 pune capăt acestor distracții permanente. Ocupată în virtutea dispozițiilor Congresului de la Berlin din 1878, Bosnia-Herțegovina a făcut, începând cu această dată, obiectul unei „colonizări“ interne din partea Monarhiei Habsburgice. Încă aflate formal sub

1. Doblhoff, *Horthy*, *ed. cit.*, p. 74.

suzeranitate turcă, cele două provincii au fost, de fapt, aproape integrate în administrația imperiului și sunt conduse de Ministerul comun al Finanțelor. Decizia de a fi anexate pur și simplu a fost luată de manieră unilaterală la Viena, fără a informa puterile semnatare ale Congresului de la Berlin, nici alte țări. Este interpretată, pe drept cuvânt, ca un fapt împlinit, al cărui inițiator este contele Alois Aehrenthal, ministrul afacerilor externe. Două indicii vin să coroboreze această analiză: celebrarea jubileului lui Franz Joseph, care împlinește șaizeci de ani de domnie, și declarația de independență a Bulgariei. În ambele cazuri, Turcia se consideră ofensată și atitudinea marilor puteri se împarte între perplexitate (Germania), nemulțumire (Italia), furie (Rusia) și neliniște (Franța și Marea Britanie). Printre membrii Triplei Alianțe (*Dreibund*), Italia, cu interese ce rivalizează din ce în ce mai mult cu ale Austriei în materie teritorială și economică, face să crească încordarea. Revendicările italiene referitoare la provinciile Trentino, Istria și Dalmația se adaugă ambițiilor Romei în Balcani. Rușii încearcă să împingă Franța și Marea Britanie la acțiune, ceea ce nici una, nici alta nu sunt pregătite să accepte. Wilhelm II vine în ajutorul lui Franz Joseph, dar susținerea germană este rezervată. În fine, Serbia joacă rolul de perturbator în regiune și provoacă o puternică agitație, care rămâne totuși circumscrisă la nivel regional. Jignirea provocată de anexare are însă consecințe asupra radicalizării cercurilor militare și a tineretului sârb, chiar în regat și în Bosnia-Herțegovina.

Desigur, Constantinopolul este, cu Viena, Sankt-Petersburg și Roma, centrul crizei. Tensiunea este extremă și criza anexării se înscrie în cronologia crizelor internaționale de la începutul secolului al XX-lea care induc teama declanșării unui război. Horthy luase deja parte la o operație internațională cu câțiva ani mai înainte, în timpul mobilizării flotei ca urmare a crizei din Macedonia din 1903: Austro-Ungaria își arătase atunci adeziunea pentru păstrarea statu-quooului în regiune și pentru salvarea Imperiului Otoman. Ea trimisese două nave, care se alăturaseră în portul Pireu bastimentelor britanice, franceze și italiene și unei canoniere ruse. Horthy se afla atunci pe cuirasatul „Sankt Georg“ și servea ca ofițer de legătură cu britanicii.[1] Situația sa este de acum înainte foarte diferită, iar el se află, alături

1. Horthy, *Ein Leben für Ungarn*, *ed. cit.*, p. 42 (versiunea maghiară, *Emlékirataim*, *ed. cit.*, p. 42). În versiunea franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy*, *ed. cit.*, p. 24.

de ambasadorul Pallavicini, în prima linie. În *Memoriile* sale, prezintă decizia austriacă drept reacție la Revoluția Junilor Turci, care intenționează să instaureze un regim parlamentar, de care ar fi beneficiat și Bosnia-Herțegovina. Nu este fals, dar acest element nu reprezintă decât un aspect al problemei. Turcia trece imediat la represalii față de interesele economice austro-ungare. Flota este, de asemenea, afectată, căci nu i se mai livrează combustibil. Acest lucru îl îngrijorează în mod evident pe Horthy, dar el nu poate întreprinde nimic fără acordul ambasadorului, care vrea să evite orice confruntare; obține, până la urmă, autorizația de a se duce să se aprovizioneze cu carburant la depozitul Lloyd din Triest. Situația se calmează la începutul anului 1909, obstacolele puse de Turcia în calea desfășurării comerțului și relațiilor diplomatice se aplanează, dar puterea locală este foarte slăbită – atât de această ultimă criză, cât și de instabilitatea produsă de Revoluția Junilor Turci. La sfârșitul lui aprilie 1909, sultanul Abdülhamid II este detronat și înlocuit cu fratele său Mehmed. Viața escadrei internaționale își reia cursul normal și „Taurus" poate întreprinde croaziera de primăvară. Însă acest vapor, construit la origine pentru navigația pe Dunăre, și-a trăit traiul și se prevede înlocuirea lui, ceea ce înseamnă pentru Horthy sfârșitul sarcinii de comandă la bord. El părăsește deci Constantinopolul în august 1909. Între timp, a fost promovat căpitan de corvetă, căci s-a comportat bine în timpul crizei, iar atitudinea sa a fost apreciată de ambasador. Cei doi bărbați s-au înțeles bine și recomandarea margrafului este semnificativă pentru cariera lui Horthy. Acesta din urmă este mai întâi trimis la bordul cuirasatului „Kaiser Karl VI" în Golful Kotor (Cattaro), unde îndeplinește funcția de ofițer secund. La două luni după sosirea sa, primește însă o funcție excepțională, care va constitui pentru el a doua și, fără îndoială, cea mai importantă șansă din cariera sa.

La propunerea contelui Rudolf Montecuccoli, amiral și, pe atunci, comandant-șef al marinei, Horthy a fost ales să devină aghiotantul lui Franz Joseph. Procesul de decizie merită să fie amintit, căci, în multe privințe, această numire este anormală. Cei patru aghiotanți ai suveranului fac parte din infanterie, cavalerie, artilerie și marină, dar aceasta din urmă nu este reprezentată decât de puțin timp în această funcție. Primul său titular a fost, de altfel, în 1899 – hazard sau semn fericit al destinului – fostul comandant al lui Horthy la bordul navei „Saida", Moritz Sachs von Hellenau, între timp promovat amiral. Ulterior, s-a aflat că Montecuccoli i-a cerut sfatul lui

István Tisza, care a avansat numele lui Horthy, căruia îi apreciase calitățile în timpul întâlnirii delegaților de la Budapesta. Trei elemente concură totuși pentru a face din sosirea lui Horthy la Curte un eveniment: o marină cvasiabsentă, faptul că maghiarii sunt în număr foarte mic în cadrul ei și printre ofițeri în general, în fine, el este un calvinist din mica nobilime. Horthy este perfect conștient de șansa lui și de caracterul extraordinar al situației sale și, departe de a-l intimida, această ocazie îi va stimula ambiția – și, cu siguranță, și pe cea a soției sale.

Horthy ajunge din nou în momentul potrivit. Reformele lansate de amiralul Spaun încă din 1897 se concretizează începând din 1910, fiind impulsionate de Montecuccoli, succesorul său. Ele sunt susținute de moștenitorul tronului, arhiducele Franz Ferdinand, care consideră că înapoierea armatei austro-ungare – și a marinei, în special – îngreunează șansele monarhiei în caz de conflict major, iar criza anexării Bosniei-Herțegovina a fost o avertizare. Arhiducele ar dori aplicarea în *Kriegsmarine* a unei descentralizări a funcțiilor de comandă și de administrare, așa cum fusese introdusă deja de celelalte puteri, dar nu poate obține câștig de cauză, iar această separare nu va fi pusă în aplicare decât în 1917 de către nepotul său Carol.[1] Horthy a fost martorul tensiunilor dintre Franz Joseph și nepotul său, ceea ce i-a provocat, fără îndoială, un relativ conflict de loialitate: în întregime devotat împăratului, pe care-l idolatrizează, Horthy nu poate să nu constate o anumită rigiditate în gândire la acest bărbat care se apropie de optzeci de ani – și care-i amintește, cu siguranță, de propriul tată, decedat în 1904 –, ale cărui maniere puritane le împărtășește, în pofida catolicismului său fervent. El cunoaște, de asemenea, scăzuta încredere – cuvântul e slab – pe care Franz Ferdinand o are în maghiari și care lasă să se prevadă un viitor furtunos dacă el ar accede efectiv la tron. Îl creditează, în schimb, cu un interes sincer pentru marină, al cărei inspector-șef este și pe care încearcă s-o modernizeze, ceea ce Horthy nu poate decât să aprobe. Cu toate acestea, cei doi bărbați nu s-au frecventat în afara ceremoniilor oficiale și familiale la care asista aghiotantul. Arhivele cancelariei militare a arhiducelui nu-l menționează pe Horthy, iar acesta nu evocă în *Memoriile* sale nici o discuție pe subiecte militare sau politice. El îi consacră, desigur, zece pagini dintre cele treizeci dedicate misiunii de aghiotant,

1. Lothar Höbelt, „Die Marine", în Adam Wandruszka, Helmut Rumpler (dir.), *Die Habsburgermonarchie 1848–1918*, vol. 5: *Die Bewaffnete Macht*, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1987, p. 738.

dar se concentrează mai mult pe reflecții geopolitice referitoare la viitorul monarhiei decât pe un veritabil portret al lui Franz Ferdinand, de care, în definitiv, nu era foarte apropiat. Motivele acestei rezerve sunt variate: arhiducele nu prea frecventează Curtea, unde soția sa morganatică Sophie Chotek, ducesă de Hohenberg, este retrogradată în urma ultimei dintre arhiducese, în schimb, voiajează mult. Horthy împarte serviciul cu ceilalți trei aghiotanți și, prin urmare, nu este prezent în permanență. Franz Joseph este el însuși deseori absent; plecat în vizite oficiale, la vânătoare, și petrece timp în diverse reședințe, ca și în întregul imperiu. Dacă Franz Ferdinand ar fi considerat că este util să facă apel la el, nimeni nu se îndoiește că ar fi putut să-l cheme alături de consilierii săi, dar i-ar fi fost dificil oricum să-l „corupă“ pe aghiotantul unchiului său.

Aghiotanții sunt de serviciu prin rotație: doi sunt de permanență timp de o lună întreagă și fac cu rândul o zi din două, al treilea este atunci în permisie și al patrulea trebuie să fie pregătit în cazul unei misiuni excepționale. Cei doi aghiotanți de gardă la palat dispun acolo de un apartament de serviciu. Horthy nu a cunoscut decât Palatul Schönbrunn, Palatul Hofburg slujind, pe atunci, numai de loc de audiență și de recepții. Când suveranul pleacă în călătorie, cei doi aghiotanți de serviciu îl însoțesc. Horthy are ca interlocutori principali pe contele Eduard Paar, general de cavalerie și primul aghiotant al lui Franz Joseph, și pe baronul Bolfras, general de infanterie și șeful cancelariei militare a suveranului, care se află la Hofburg. Horthy este perfect rodat de acum cu aceste raporturi ierarhice, dar prima sa întâlnire cu monarhul îl pietrifică literalmente, în asemenea măsură, încât se simte, în *Memoriile* redactate în 1952, cât de mult l-a marcat scena. După întrebările pe care i le pune împăratul, Horthy își dă seama că este la curent cu originile și cariera sa. Nici un alt om cu putere nu i-a făcut o asemenea impresie: „Nu am cunoscut niciodată un alt monarh care să incarneze ca el maiestatea. Această impresie, care a dominat prima mea audiență, nu s-a alterat niciodată după aceea. Demnitatea, fără nici o poză, pe care o emana impunea fiecărui vizitator o anumită distanță, dar bunătatea sa făcea să dispară orice timiditate. Marele moment al vieții mele a fost acela în care m-am aflat în prezența bătrânului suveran“.[1] Horthy spune că a fost impresionat și de dramele trăite de Franz Joseph: nefericita aventură

1. Horthy, *Ein Leben für Ungarn*, *ed. cit.*, p. 52 (versiunea maghiară, *Emlékirataim*, *ed. cit.*, p. 53). Citat după traducerea franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy*, *ed. cit.*, pp. 31–32.

mexicană a fratelui său Maximilian, mort în 1866, sinuciderea fiului său Rudolf, în 1889, și asasinarea soției sale Elisabeta, în 1898.

Horthy trebuie să se obișnuiască cu regulile foarte stricte de etichetă care domnesc la Curtea Habsburgilor de secole și, în plus, cu ritmul de lucru deosebit al suveranului, care se trezește odată cu venirea zorilor. Însă asta nu poate deranja un marinar, obișnuit cu carturile și cu veghea: el trebuie deci să fie pregătit de la ora 4 dimineața, în caz că Franz Joseph ar fi avut nevoie să-și sune aghiotantul, ceea ce nu se întâmplă totuși decât foarte rar înainte de ora 7, după cum își amintește Horthy. Serviciul se termină la ora 18 și Horthy spune că nu a fost niciodată chemat seara târziu sau în cursul nopții. Momentele de intimitate sau de conversație cu suveranul sunt rare și scurte: Franz Joseph nu este prea vorbăreț și nu-i place să fie amețit cu vorbe. Prin urmare, este absolut lipsit de tact să iei cuvântul și trebuie să te limitezi să răspunzi la eventualele întrebări. Cea mai mare parte a timpului, drumurile între Schönbrunn și Hofburg se derulează în liniște. Aghiotantul trebuie apoi să stabilească lista celor cincizeci de audiențe din cursul dimineții în funcție de priorități, ceea ce nu este ușor, pentru că anumite funcții primează asupra anumitor titluri și viceversa.

În intervalele dintre aceste ocupații, Horthy este din nou confruntat cu probleme politice, din moment ce reține în *Memoriile* sale problema națională și ascensiunea social-democrației. Aude în biroul aghiotanților și în timpul vizitelor primite de suveran remarci referitoare la situația imperiului și la climatul internațional. Analiza este afectată de privirea retrospectivă și de nostalgia „lumii siguranței“, așa cum a caracterizat-o Stefan Zweig în *Lumea de ieri.*[1] Nu le dă dreptate naționaliștilor, căci aceștia, după părerea lui, nu văd manipularea căreia îi cad victime și care provine din străinătate (fără să le numească, Horthy se gândește aici la Italia, Serbia și Rusia), dar nici socialiștilor, ce resping o societate în care se trăiește totuși bine. În exil și după ravagiile provocate de cele două războaie mondiale, Horthy exprimă un sentiment cu siguranță legitim și împărtășit de mulți, dar îndepărtat de contextul istoric.

Viața la Curte este pentru aghiotant ocazia de a interfera cu înalta aristocrație și cu diplomația, iar Horthy are deja o anumită experiență.

---

1. Stefan Zweig, *Le Monde d'hier. Souvenirs d'un Européen*, Belfond, Paris, 1993 (*Die Welt von Gestern. Erinnerungen eines Europäers*, Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt, 1984).

Îl însoțește pe suveran la toate ceremoniile, fie ele publice sau private. Astfel, funcției, iar nu vreunei proximități cu familia imperială îi datorează prezența la căsătoria arhiducelui Carol, nepotul lui Franz Ferdinand (este fiul fratelui său Otto), cu prințesa Zita de Bourbon-Parma la Castelul Schwarzau, la 21 octombrie 1911. Dar se simte în largul său, fiindcă a avut ocazia să-l frecventeze mai înainte pe tânărul arhiduce prin intermediul fratelui său István, care i-a fost instructor de echitație. Acesta din urmă lucra pe atunci la școala militară de echitație din Viena și fusese însărcinat de arhiducele Otto să-i dea lecții fiului său în vârstă de paisprezece ani. István era, în plus, cel care se ocupa de organizarea vânătorii, de hăitași și de haită în această instituție și îi primea în mod regulat pe arhiduci pe domeniul de vânătoare de la Holics (Holič).[1] Horthy însuși este uneori prezent la aceste vânători, și astfel soția sa devine prietena arhiducesei Maria Josepha, mama lui Carol. Aceste legături le sunt utile celor doi Horthy pentru a se integra în jocul influențelor de la Curte și o fac mai mult după decesul lui Franz Ferdinand, când Carol devine noul moștenitor al tronului. Suveranii străini se perindă, de asemenea, în timpul mandatului lui Horthy ca aghiotant și el are ocazia să se apropie de Wilhelm II în două rânduri. Este apoi însărcinat să se ducă să-l primească pe Nikita al Muntenegrului la Triest și să-l însoțească până la Viena. Contrar propagandei contemporane, care îl prezintă pe Nikita ca pe un țăran necizelat, Horthy a păstrat despre acesta o impresie extrem de favorabilă. Îi laudă politica matrimonială, inspirată poate de Habsburgi, care îl leagă de familiile domnitoare Savoia (Italia), Romanov (Rusia) și Karagheorghevici (Serbia). Vizitatorul următor ar fi trebuit de altfel să fie Petru I al Serbiei, pe care Franz Joseph se pregătește să-l primească la Budapesta, dar regele își anulează vizita, oficial din motive de sănătate. Horthy regretă acest contratimp, căci vizita ar fi permis, după părerea lui, o destindere în relațiile dintre Austro-Ungaria și Serbia. De fapt, ele s-au deteriorat grav după asasinarea lui Alexandru I Obrenovici în 1903, care a pus capăt apropierii dintre austrieci și sârbi. Războiul vamal dintre cele două state, numit „războiul porcilor“ (căci taxa importurile de porcine provenind din Serbia care făceau concurență Ungariei), și tensiunile naționale agravate de criza din Bosnia-Herțegovina au contribuit la exacerbarea sentimentelor ostile de ambele părți. De

1. Satul se află acum în Slovacia, la frontiera cu Cehia (Moravia); în germană, este cunoscut sub numele de Weisskirchen an der March.

asemenea, el revine la subiect în urma asasinării lui Franz Ferdinand, când îi reproșează prințului Montenuovo, marele-șambelan – și implicit lui Franz Joseph –, că a rămas încremenit în respectarea etichetei, lucru care nu a permis o înmormântare solemnă în Cripta Capucinilor la care suveranii străini sau reprezentanții lor ar fi fost aproape obligați să participe, ceea ce ar fi oferit ocazia să se discute despre criza provocată de atentat și să se evite poate escaladarea acesteia. Acest punct de vedere este desigur contestabil, dar nu este lipsit de sens.

În timpul sejururilor petrecute în reședințele de vânătoare, Horthy se apropie cu adevărat de omul Franz Joseph. Ei împărtășesc pasiunea pentru vânătoare, care este un mod de distracție curent în epocă, iar suveranul merge, de obicei, vara la Bad Ischl, unde familia imperială deține o vilă mare. Acolo se duce din iulie până în septembrie. Eticheta se relaxează, uniformele sunt înlocuite de ținutele de vânătoare, Curtea se amuză în sunetul ariilor din operetele de Franz (Ferenc) Lehár, care posedă o vilă în mica localitate. Lumea bună din Viena se deplasează în regiunea Salzkammergut pentru a se bucura de răcoarea lacurilor de aici. În pădurile din jurul stațiunii Bad Ischl se vânează mai ales căprioare, în medie de două ori pe săptămână. În *Memoriile* sale, Horthy consacră vânătorilor cu Franz Joseph pagini întregi, disproporționat față de alte evenimente de o mai mare anvergură, la fel cum a descris pe larg propriile experiențe de vânătoare din timpul voiajului său transoceanic. Acest mod de petrecere a timpului rămâne preferat și ulterior; el va vâna pe domeniul Gödöllő, care era atunci reședință imperială și unde a avut ocazia să urmărească vânatul alături de suveran. Horthy este martorul serbării organizate la Bad Ischl la 18 august 1910 pentru cei optzeci de ani ai monarhului și subliniază că vânătorii îi oferă ca dovadă a recunoașterii pasiunii sale pentru vânătoare o statuie în mărime naturală care îl înfățișează în ținută de vânătoare, cu pușca pe umăr, care poate fi admirată și în zilele noastre.

De serviciu o zi din două și apoi în permisie o lună întreagă, Horthy dispune de mari perioade de timp liber la Viena. Și-a instalat familia într-o casă la Baden, unde va locui până la sfârșitul Primului Război Mondial. El caută să profite de timpul liber și decide să învețe să picteze: îi este recomandat profesorul Johannes Mayerhofer (1859–1925), de la care ia lecții. Horthy știe deja să deseneze în virtutea educației sale navale, dar *a priori* nu are nici un simț artistic.

Se duce deci la Muzeul de Istorie a Artei din Viena (*Kunsthistorisches Museum*) și copiază ce-i place, adică scene de vânătoare, cai și peisaje. Își face un obicei din a se duce în fiecare dimineață și progresează rapid. În timpul unui sejur la Bad Ischl, are curajul să facă un portret al lui Franz Joseph, pe care-l cunoaște acum de mai mulți ani, îl pictează așa cum îl vede atunci, în ținută de vânătoare. Bineînțeles, se ascunde de principalul interesat, dar ceilalți aghiotanți, ca și valeții monarhului găsesc că portretul este foarte asemănător cu originalul și-l încurajează pe Horthy nu numai să-l termine, ci și să arate rezultatul. Franz Joseph află de existența portretului și cere să-l vadă.[1] Horthy îl va agăța pe peretele biroului său de la domeniul Kenderes; nu au mai rămas decât fotografii făcute în casă înainte de al Doilea Război Mondial și toți biografii din perioada interbelică îl menționează ca o mărturie a fidelității lui Horthy față de împărat.

Viena îl seduce pe Horthy prin oferta muzicală și artistică, cu toate că se pare că o prefera de departe pe prima celei de-a doua. De altfel, el oferă o viziune idealizată a înclinației lui Franz Joseph pentru arte, deși acesta din urmă nu se ducea decât foarte rar la spectacole și nu vizita expoziții decât din obligație. În schimb, este exact că îi repugnau creațiile Art nouveau și Secession, lucru pe care Horthy pare să-l aprobe implicit. Preferința lui Horthy pentru teatru și muzică nu este deloc prefăcută și toată viața sa va frecventa sălile de spectacol și, mai târziu, chiar și de cinematograf. Îi plac atât opera, cât și opereta și nu uită să-l menționeze pe Franz Lehár, pe care l-a cunoscut bine atunci când acesta din urmă era capelmaistru al muzicii militare a marinei la Pola.[2] Horthy era încă un tânăr ofițer celibatar și povestește că a petrecut mai multe seri în compania lui Lehár, executând bucăți muzicale și cântând extrase din compozițiile sale, care nu erau însă pe placul superiorilor. Lehár a trebuit să părăsească serviciul[3] și a fost înlocuit de un anume Jaksch, mai puțin inventiv. Relațiile continuă la Bad Ischl și, se va vedea, și ulterior. Horthy și soția sa sunt, de asemenea, mari amatori de teatru; ei

1. Horthy, *Ein Leben für Ungarn*, *ed. cit.*, p. 60 (versiunea maghiară, *Emlékirataim*, *ed. cit.*, p. 64). În versiunea franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy*, *ed. cit.*, p. 39.

2. Tatăl lui Franz Lehár fusese și el *Kapellmeister* al Regimentului 51 Infanterie al armatei imperiale, iar fratele său Anton, despre care va fi vorba mai jos, a devenit ofițer.

3. Horthy, *Ein Leben für Ungarn*, *ed. cit.*, p. 66 (versiunea maghiară, *Emlékirataim*, *ed. cit.*, p. 71). În versiunea franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy*, *ed. cit.*, p. 43.

frecventează numeroasele teatre din Viena, printre care, în primul rând, *Burgtheater*. Horthy își amintește cu nostalgie de numele marilor actori pe care i-a văzut pe scenă, la Viena și la Bad Ischl, mai ales Alexander Girardi, care juca în cele două orașe alternativ, în funcție de sezon.

Viena este pe atunci o metropolă cu mai bine de două milioane de locuitori. Imediat după Revoluția de la 1848, ea n-a încetat să se extindă dincolo de *Innenstadt*. Vechile bastioane au fost distruse treptat începând de la mijlocul anilor 1850 și în vechea zonă de fortificații au fost ridicate noi cartiere, mărginite de Ring, bulevardul circular, care este o axă majoră de circulație, dar și o vitrină a imperiului și un martor al triumfului burgheziei. O nouă centură a fost recent trasată pentru a separa aceste cartiere de periferiile muncitorești, care au prosperat în ritmul extinderii căii ferate și al creării de uzine la periferie. Viena este reflexul Monarhiei Habsburgilor și adăpostește o diversitate etnolingvistică și confesională, dar ea este, în același timp, cosmopolită în virtutea statutului său de capitală și de centru comercial, bancar și industrial. Aici, în capitala imperiului, se construiesc cele mai frumoase cariere – începând cu cea a lui Horthy – pentru că aici se concentrează instituțiile care îi formează elita.

Horthy apreciază acești cinci ani de viață de familie stabilă și agrementată cu plăceri vieneze. Copiii au o guvernantă și sunt educați de călugării maghiari de la *Augustineum*, care au un înalt nivel intelectual. Se insistă ca ei să respecte curriculumul maghiar, iar părinții îi duc la sfârșitul anului școlar la Pressburg (Pozsony, Bratislava), unde dau examene în calitate de candidați externi. Adversarii lui Horthy l-au prezentat ca pe un om care s-a înstrăinat de patria sa și de limba acesteia, lucru care nu este exact. Acasă se vorbea maghiara, chiar dacă la Viena mediul era efectiv german. Să fii poliglot era de altfel ceva banal, inclusiv în familie. În cursul carierei sale, Horthy a utilizat întotdeauna pentru serviciu germana și croata cu echipajele sale, era în largul său în italiană și în franceză, ca și în engleză. E sigur că nu vorbea des limba maghiară când nu era acasă și pierdea, fără îndoială, în finețe și în precizie în exprimare. Magda Horthy era, cu siguranță, o tânără femeie a timpului său, foarte bine educată, dar nu ne imaginăm că a vorbit altă limbă decât maghiara cu copiii ei. În societate însă, ea trebuia să se exprime măcar în germană și în franceză, poate și în engleză. Un mit propagat de biografia lui Thomas Sakmyster spune că James Joyce i-a predat cursuri de limba engleză lui Horthy (și poate și soției sale) în 1904. Această

informație nu este fondată pe nici o sursă și este cronologic dubioasă, căci se știe că Horthy cunoștea deja engleza în timpul voiajului său transoceanic, de vreme ce chiar el spune că acesta i-a permis să pună în practică limba și să facă progrese. A avut oare pe urmă nevoie să se perfecționeze din nou? În momentul în care își scrie *Memoriile*, Horthy știe foarte bine cine este Joyce și ne putem gândi că ar fi furnizat el însuși această informație dacă ar fi avut vreun fundament. Joyce a predat efectiv, din noiembrie 1904 în martie 1905, la filiala pe care școala Berlitz o implantase la Pola, dar este puțin probabil ca Horthy să se fi numărat printre elevii săi, lucru care nu este, în schimb, neverosimil pentru soția sa. Biograful lui James Joyce, Richard Ellmann, citează mărturia unui fost director de școală, Alessandro Francini, dar nici o altă dovadă tangibilă.[1]

În decembrie 1912, Horthy este mobilizat pentru scurtă vreme, fiindcă statul-major se temea de o explozie majoră în Balcani, căci Primul Război Balcanic făcea ravagii pe atunci între țările aliate (Serbia, Grecia, Bulgaria și Muntenegru) și Turcia. El preia comanda navei „Budapest", dar marina este demobilizată de la începutul lui 1913 și Horthy află că slujba de aghiotant a fost reînnoită – o nouă excepție de la regulă – și revine la Viena în martie. Între timp, el a fost promovat, în noiembrie 1911, la gradul de căpitan de fregată, înainte de a ajunge căpitan de vas, în noiembrie 1913, un progres ultrarapid datorat evident serviciului pe lângă împărat. Perioada binecuvântată a vieții vieneze se sfârșește în mai 1914, iar Horthy trebuie să se întoarcă la Pola, în așteptarea unei numiri precise. Este integrat în corpul ofițerilor amiralității.

Cei cinci ani petrecuți la Viena sunt decisivi din mai multe motive. Horthy îi vede retrospectiv ca pe „cei mai frumoși din viața mea".[2] Ei au completat un univers alcătuit din ordine și certitudini, ei au confirmat repulsia lui Horthy față de politica-spectacol generată de regimul parlamentar. A intrat în contact cu cele mai înalte sfere ale monarhiei și cu decidenții, Franz Joseph însuși fiind cel dintâi, și va spune mai târziu că, în numeroase circumstanțe, s-a întrebat ce ar fi făcut suveranul în locul lui. El a construit, de asemenea – cu siguranță grație discretei abilități a soției sale, de care nu vorbește însă niciodată –, o rețea de contacte care vor contribui la avansarea sa în ierarhie, mai

1. Ellmann, *James Joyce*, *ed. cit.*, p. 192.

2. Horthy, *Ein Leben für Ungarn*, *ed. cit.*, p. 81 (versiunea maghiară, *Emlékirataim*, *ed. cit.*, p. 80). În versiunea franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy*, *ed. cit.*, p. 57.

ales după ce Carol a devenit moștenitor al tronului și, în plus, după ce acesta a ajuns împărat.

Deocamdată, la acest sfârșit de lună iunie 1914, el este în permisie și se duce cu familia la Székesfehérvár, la sud-vest de Budapesta, pentru a-i face o vizită fratelui său István, care comandă Regimentul 13 Husari. Sunt întâmpinați de chipurile sumbre ale gazdelor, care le comunică vestea asasinării lui Franz Ferdinand și a Sophiei, petrecută chiar în acea dimineață la Sarajevo. La 27 iulie, Horthy primește înștiințarea de mobilizare. La 1 august 1914, preia la Pola comanda cuirasatului „Habsburg“.

V
Primul Război Mondial: gloria și drama

MARINA AUSTRO-UNGARĂ ERA, ÎN POFIDA REPROȘURILOR ARHIducelui Franz Ferdinand, o forță deloc de neglijat, al cărei potențial fusese întărit serios în anii ce au precedat intrarea în război. Aliații germani au, în plus, o părere bună despre capacitățile sale și ale corpului de ofițeri. Căpitanul de corvetă german Max Valentiner, care ajunge la baza de la Pola în 1917, este foarte impresionat de ofițerii austro-ungari: „Este un corp model. Ofițerii erau toți foarte bine crescuți, foarte distinși și cei mai mulți făceau parte din familii nobile. [...] Pregătirea ofițerilor din marina austriacă a fost remarcabilă, căci ei făceau dovada unor cunoștințe foarte vaste în toate domeniile ce au legătură cu marina."[1] Marina este în viitorul imediat ferită de lupte devastatoare, căci Italia face încă formal parte din Tripla Alianță, deși se declară neutră, iar Germania a mobilizat în Mediterana o flotă puternică și numeroasă. Austria este, pentru moment, la adăpost în bazele sale din Marea Adriatică: la nord Triest, Pola și Fiume, apoi la sud Šibenik (Sebenico), Split (Spalato) și Golful Kotor. La comanda cuirasatului „Habsburg", o navă pe care el o consideră veche, deci lentă și prost înarmată, Horthy se limitează la început să fortifice baza de la Pola, protejată de fortul Tegetthoff de pe insula Brioni* și de bateriile plasate pe vârfurile Maria Luisa-Ficella și Punto Cristo. Arsenalul și garnizoana de la Pola sunt, de asemenea, întărite, pentru a fi în măsură să susțină un eventual asediu. Dar practic nici o navă nu se aventurează în aceste ape; câteva submarine care încearcă să se apropie de porturile Kotor și Pola sunt neutralizate. Mișcările navale importante se efectuează atunci în sudul Mării Adriatice. Baza

1. Max Valentiner, *La Terreur des mers. Mes aventures en sous-marin 1914–1918*, Payot, Paris, 1931, p. 91.

* Insulă din Arhipelagul Brijuni (*it.* Brioni) din Marea Adriatică, situat la nord-vest de Pola, Croația (*n. tr.*).

de la Kotor este amenințată de Muntenegru de pe muntele Lovčen, ceea ce nu permite să fie utilizată la maximum. „Habsburg“ aparține Diviziei a 4-a a celei de-a 2-a escadre navale, comandată de contraamiralul Franz Löffler. Divizia a 4-a, comandată de contraamiralul Karl Seidensacher, avea trei vapoare, între care și „Habsburg“, nava-amiral.[1]

Marinarii au o activitate redusă și își consacră timpul liber bunăoară unei colecte pentru Crucea Roșie, care prilejuiește un pariu stupid, în urma căruia Horthy trebuie să-și sacrifice mustața! Ofițerii pariaseră într-adevăr că, dacă suma strânsă va atinge o mie de coroane (o sumă considerabilă), comandantul lor va trebui să-și radă mustața, lucru care se și petrece efectiv.[2] Mai gravă pentru Horthy este pierderea fratelui său mai mic, Szabolcs, ucis în noiembrie în Galiția. Pe atunci prefect al comitatului Szolnok, el ar fi putut să rămână la post, dar decisese să se înroleze ca locotenent în rezervă în regimentul său de husari.

Horthy iese din starea de descurajare grație numirii sale, în ianuarie 1915, la comanda crucișătorului cuirasat „Novara“, cu care își va asocia numele până în mai 1917. Vaporul tocmai a ieșit din șantierele navale de la Pola și a fost conceput pentru operații speciale datorită rapidității sale. Intrarea în război a Italiei alături de Antanta schimbă situația în Mediterana și în Adriatica, iar marina austro-ungară intră cu adevărat în conflict începând din mai 1915. Marina italiană primește misiunea să se bată în Adriatica de nord împotriva imperiului. Sudul este controlat de flota anglo-franceză, care blochează strâmtoarea Otranto (Canale d'Otranto), ca și estul Mediteranei, împiedicând orice comunicare între Austro-Ungaria și aliații german și turc. Ordinul de luptă al marinei austro-ungare a fost modificat în consecință, iar crucișătoarele cuirasate precum „Novara“ sunt de acum regrupate într-o flotilă independentă, dar tot în cadrul celei de-a 2-a escadre, comandată de Seidensacher. Flotila, compusă din șase crucișătoare cuirasate, îl are în fruntea sa pe contraamiralul Alexander Hansa.[3] După înfrângerea armatei sârbești și evacuarea ei de către aliați spre Corfu la începutul anului 1916, amenințarea Muntenegrului asupra bazei de la Kotor dispare după cucerirea muntelui Lovćen de către trupele generalului Sarkotić. Marina

1. Hugo Sokol, *Österreich-Ungarns Seekrieg 1914–1918*, Akademische Druck-u. Verlags-Anstalt, Graz, 1967, vol. 2, anexa V., p. 9.

2. Doblhoff, *Horthy*, *ed. cit.*, p. 115.

3. Sokol, *Österreich-Ungarns Seekrieg 1914–1918*, *ed. cit.*, vol. 2, anexa IX, p. 79.

austro-ungară poate de acum să utilizeze din plin baza și să concentreze acolo o mare parte a flotei sale.

Submarinele austro-ungare au fost fabricate cu piesele furnizate de germani. Nu sunt prea multe și încearcă să treacă prin strâmtoarea Otranto, ca să ajungă în Marea Mediterană și să se alăture flotei germano-turce, care înfruntă atacurile britanicilor. Horthy primește misiunea să escorteze submarinul U-8: el își camuflează vaporul în navă comercială și ajunge în proximitatea Capului Tenaro (Matapan), în sudul Peloponezului. Este reperat însă de crucișătoarele franceze și trebuie să scape cu fuga. Submarinul se scufundă și se poate ascunde, scapă de francezi și reușește să ajungă la Smirna. „Novara“ este urmărit, însă Horthy reușește să se îndrepte spre nord și să se întoarcă la bază în siguranță. Își construiește atunci o reputație de om curajos și abil. Printre ofițerii din Pola, „Horthy avea bineînțeles de multă vreme reputația de a fi cel mai impetuos ofițer de marină“.[1]

Incidentul l-a convins pe amiralul Anton Haus, comandant-șef al marinei, să nu trimită nava în misiunea de aprovizionare cu muniții pentru flota turcă. Riscul este prea mare, cu atât mai mult cu cât „Novara“ nu ar fi putut lua decât o încărcătură mică. Tot după acest incident, Haus refuză să mai escorteze alte submarine în Dardanele. Această strategie prudentă contravine ideilor lui Horthy, care susține ofensiva, respectiv provocarea. La începutul lunii decembrie 1915, el obține de la comandantul flotilei autorizația de a lansa o operație împotriva portului San Giovanni di Medua (Shëngjin), ocupat atunci de sârbi, care aduc aici întăriri pentru bateriile situate pe muntele Lovćen. Ajunse în fața portului fără să fie detectat, „Novara“ și cele patru distrugătoare care îl însoțesc încep să tragă asupra navelor inamice după ce și-au anunțat prezența și au așteptat ca membrii echipajelor să se refugieze pe uscat. Este un succes: 23 de nave sunt distruse. Marina a adus aici o contribuție importantă la asaltul ulterior al infanteriei asupra muntelui Lovćen.

Horthy este de altfel întotdeauna gata să plece la asaltul barajului din strâmtoarea Otranto: la 19 decembrie 1915, „Novara“ scapă încă o dată de urmăritorii britanici – un crucișător și o navă de război –, nu înainte de a-i trimite semnale crucișătorului că ar fi gata să-l înfrunte. Cu toate acestea, îi cere „să-l îndepărteze pe fratele mai mare“, la care comandantul răspunde *„I would but I can't!“**[2] Câteva luni mai

1. Lauffer, *Die Wellen*, *ed. cit.*, p. 363.
* „Aș vrea, dar nu pot!“ (lb. engl.) (*n. tr.*).
2. Schmidt-Brentano, *Die österreichischen Admirale*, *ed. cit.*, p. 148.

târziu, pierde ocazia să abordeze vaporul care trebuia să-l transporte pe regele Petru I al Serbiei din portul Durazzo (Dürres, Albania) la Brindisi, pentru că acesta din urmă este bolnav și amână traversarea.

Mai problematică este acțiunea împotriva italienilor imediat după declarația de război a acestora din urmă. Flota austro-ungară primește ordinul să atace coasta adriatică de la Veneția la Brindisi. Este vorba, pe de o parte, să fie împiedicat transportul trupelor italiene pe calea ferată de pe litoral în direcția frontierei austriece și, pe de altă parte, să fie distruse eventualele baterii instalate în porturi. Cât despre italieni, aceștia se temeau de o debarcare a austro-ungarilor la Ancona și de un marș către Roma. Horthy este însărcinat să comande grupul de asalt nord care va ataca Porto Corsini. „Novara“ este însoțit de patru torpiloare și de un distrugător. Această operație, pe care Horthy o descrie pe scurt evocând numai aspectul militar, va lăsa urme în memoria italienilor. Amintirea ei reapare în noiembrie 1936, în timpul vizitei regentului în Italia. Horthy este atunci acuzat că bombardase deliberat portul Ancona, care nu era apărat, ceea ce provocase pierderi în rândul civililor. El ar fi făcut de asemenea prizonieri, ar fi torturat și ucis cu propriile mâini marinari italieni. Autoritățile din prefecturile italiene (Gorizia, Milano) se lansează atunci într-o anchetă de mai multe luni, care nu ajunge la nici un rezultat.[1]

De fapt, distrugerile de la Porto Corsini sunt opera distrugătorului „Scharfschütze“. „Novara“ și torpiloarele sunt ținta bateriilor italiene. Horthy pierde șase oameni în această împrejurare, unsprezece sunt răniți. El nu este implicat în atacul asupra Anconei, despre care italienii au păstrat o amintire traumatizantă. De altfel, acolo se concentrează operația cu așa-numitele *dreadnoughts*: „Tegetthoff“, „Viribus Unitis“ și „Prinz Eugen“, cele șase „pre-*dreadnoughts*“* din clasa „Erzherzog“ și „Habsburg“, cu „Franz Ferdinand“, patru distrugătoare și douăzeci de torpiloare. Amiralul Haus comandă personal la bordul vasului „Habsburg“. Bombardamentele distrug gara – acesta era de altfel scopul lor – și incendiază stocurile de cărbune și de petrol. Trei nave comerciale sunt avariate în port și o a patra este scu-

1. Archivio Centrale dello Stato (ACS). Segreteria particolare del Duce. Carteggio riservato 1922–1943, fol. 1.

* *Dreadnought* (abreviere, în limba engleză, de la *which dreads nought* „care nu se teme de nimic“) – cuirasat rapid, blindat și cu tunuri de mare calibru, numit așa după nava militară britanică HMS *Dreadnought*, lansată la apă în 1906. Toate cuirasatele construite după aceea s-au numit *dreadnoughts*, iar cele construite înainte, *pre-dreadnoughts* (*n. tr.*).

fundată. În oraș, clădirile poliției și ale armatei sunt nimerite, la fel și spitalul militar, o rafinărie de zahăr și birourile Băncii Italiei. Bilanțul făcut de italieni menționează 30 de morți în rândul militarilor, 38 în rândul civililor și 150 de răniți.[1]

Atacul austro-ungar asupra întregii coaste a Mării Adriatice a avut un efect durabil și a creat un sentiment de inferioritate în marina italiană, preexistent, dar care se spera că putea fi contrabalansat. Distrugerile și pierderile civile au fost exagerate și nimeni nu se va mira când această amintire va reapărea douăzeci de ani mai târziu. Italienii sunt nevoiți atunci să admită că stăpâna Adriaticii rămâne Austro-Ungaria. În schimb, sudul este durabil blocat de britanici și francezi, care se află în largul insulei Corfu. Britanicii au întins plase antisubmarin în strâmtoarea Otranto pentru a o închide. Dar barajul este dificil de menținut și, la începutul lunii iulie 1916, Horthy reușește, la bordul navei „Novara", să distrugă o parte dintre plase. În urma distrugerii a două submarine, unul dintre scopurile marinei austro-ungare este să înlăture acest baraj.

Firul războiului este brusc întrerupt de anunțul morții lui Franz Joseph, în seara de 21 noiembrie 1916. Horthy află vestea imediat, îl roagă pe amiralul Haus să-i permită să se ducă la înmormântarea suveranului și obține această permisiune. El asistă acolo ca șambelan, funcție onorifică acordată după ce fusese în serviciul împăratului ca aghiotant și care-i permite să participe la ceremoniile de la Curte. Tot în virtutea acestei sarcini va putea să se ducă apoi la încoronarea lui Carol la Budapesta, la 30 decembrie.

Horthy asistă, la 30 noiembrie, la slujba din Catedrala Sfântul Ștefan [Stephansdom din Viena – *n. ed.*] și însoțește sicriul în Cripta Capucinilor, unde Franz Joseph este înmormântat. Tot în calitate de șambelan, este prezent o lună mai târziu la Budapesta, unde Carol [IV] îndeplinește gesturile rituale ale încoronării. Slujba este celebrată în Biserica Mátyás de primatul Ungariei, cardinalul János Csernoch, arhiepiscopul de Kalocsa și episcopul uniat de Nagyvárad (Oradea), iar prim-ministrul calvinist István Tisza este cel care îi așază pe cap, împreună cu primatul, Sfânta Coroană. Prin acest gest, Carol I al Austriei ia numele de Carol IV al Ungariei.[2] Regina Zita

---

1. Lawrence Sondhaus, *The Naval Policy of Austria-Hungary, 1867–1918. Navalism, Industrial Development, and the Politics of Dualism*, Purdue University Press, West Lafayette (Indiana), 1994, p. 275.

2. Numerotarea suveranilor este diferită în Austria și în Ungaria și este decalată după destrămarea Sfântului Imperiu Roman de Națiune Germană, în 1804. De la

este încoronată, la rândul ei, de episcopul de Veszprém. Carol iese apoi din biserică, pentru a presta jurământul față de Constituția ungară. Ultima etapă se derulează pe colina încoronării, a cărei bază este constituită din pământul adus din toate comitatele regatului: regele urcă pe cal, cu sabia scoasă, îndreptată în direcția celor patru puncte cardinale. Simbolica gestului este bineînțeles sporită de contextul războiului. După un scurt banchet, perechea regală ia drumul Vienei, iar Horthy se întoarce la Pola.

Războiul submarin se intensifică la începutul anului 1917 și se derulează din nou cu precădere în sudul Mării Adriatice. Horthy prezintă în *Memoriile* sale drept riscantă decizia germană de a duce la bun sfârșit această ofensivă navală – frontul rus se prăbușește efectiv câteva luni mai târziu –, iar pe împăratul Carol ca ezitând – ceea ce este oricum o trăsătură a caracterului său – să urmeze acest efort. Submarinele germane se află în Marea Mediterană, dar bastimentele austro-ungare trebuie să forțeze sistematic trecerea prin strâmtoarea Otranto, în largul insulei Corfu, între plasele întinse de franco-britanici. Submarinele sunt bazate în mod esențial în Golful Kotor, un adăpost cu certitudine sigur, dar, în același timp, departe de coastă. Între timp, flota și-a schimbat comandantul în urma decesului amiralului Haus și se află de acum înainte sub ordinele amiralului Maximilian Njegovan (1858–1930), primul slav din sud care ocupă această funcție în marină. Cu aceeași ocazie, împăratul a decis – urmând recomandarea făcută odinioară de Franz Ferdinand – să separe *Marinesektion* din minister de comandamentul flotei, ceea ce, în timp de război, pare cel puțin o măsură judicioasă.

În mai 1917, este pregătită o acțiune de anvergură pentru a sparge barajul din strâmtoarea Otranto: Horthy obține de la comandantul flotilei de crucișătoare, contraamiralul Alexander Hansa, două crucișătoare cuirasate, „Helgoland“ și „Saida“, care vor însoți „Novara“, și două torpiloare, „Csepel“ și „Balaton“. El consacră bătăliei care va urma o relatare de opt pagini. Această faptă de arme va constitui într-adevăr momentul său de glorie și va decide urmarea carierei sale. Va contribui, de asemenea, la construirea legendei sale de „erou“ de la Otranto. În realitate, operația s-a terminat în neorânduială și n-a avut nici o semnificație în evoluția războiului. Atacul este dat la 15 mai 1917 în zori, în largul portului albanez Valona (Vlorë). Cele două tor-

---

această dată, numerotarea suveranilor austrieci a repornit de la zero, ceea ce n-a fost cazul în Ungaria, deoarece țara nu a făcut niciodată parte din Sfântul Imperiu.

piloare plecate cu o oră înainte în recunoaștere „curăță“ terenul, cu scopul de a permite celor trei crucișătoare să se așeze în linie, „Novara“ se află în est, în fața insulei grecești Fano (Othoni), „Saida“ în mijloc, în direcția sud, iar „Helgoland“ acoperă vestul spre capul Santa Maria di Leuca. Terenul este acoperit cu driftere, navele care întind plasele de-a curmezișul canalului. Acestea sunt înarmate și se apără: Horthy spune în *Memoriile* sale că cele trei crucișătoare au distrus douăzeci și una de asemenea ambarcațiuni; nu exagerează prea mult, fiindcă *Jahresbericht der k.u.k. Marine* (raport anual) dă cifra de douăzeci de nave distruse, dintre care zece numai de către „Novara“.[1] Austriecii le permit marinarilor britanici să se salveze de pe nave înainte ca acestea să fie scufundate: un gest umanitar foarte apreciat de adversari, dar care frânează executarea operației și, mai ales, va împiedica „Novara“ și celelalte două crucișătoare să părăsească rapid locul înainte ca navele inamice, alertate de rachetele și semnalele de pe driftere, să pornească pe urmele lor de la Valona. A urmat un prim schimb de focuri, dar atacatorii se retrag spre port. Alarma generală a fost dată între timp și retragerea este tăiată în largul portului Dürres de navele franco-britanice. Cele două torpiloare comandate de prințul Liechtenstein sunt urmărite și împinse către coastă, ceea ce le împiedică să ajungă în Golful Kotor. Horthy îi atrage deci spre el pe adversari, permițând celor două torpiloare să se degajeze și să revină la bază. Raportul de forțe este de acum de doi contra unu, situația se anunță foarte rea pentru crucișătoarele austro-ungare, care trebuie să înfrunte trei crucișătoare (două britanice și unul italian) și două distrugătoare (italiene). Contraamiralul Hansa întreabă dacă trebuie să trimită întăriri, dar Horthy pretinde că poate controla situația. Vasele inamice deschid focul, este ora 9 și 28 de minute dimineața. Horthy atacă crucișătorul englez „Dartmouth“, mult mai mare și mai bine înarmat decât el, curaj desigur admirabil, dar care îl va costa scump. Există mai multe fotografii ale bătăliei, făcute din avioane și de pe vapoare.[2] Se pot vedea coloanele de fum care se ridică de pe vasele atinse: mai întâi „Helgoland“, apoi „Novara“. „Saida“ este lovit și el, dar mai puțin serios. „Novara“ este literalmente mitraliat de „Dartmouth“, iar „Helgoland“ se deplasează atunci la nivelul său pentru a

---

1. Sondhaus, *The Naval Policy of Austria-Hungary*, *ed. cit.*, p. 342, nota 12.
2. Sokol, *Österreich-Ungarns Seekrieg 1914–1918*, vol. 1, p. 384. Vezi și Nikolaus von Martiny, *Bilddokumente aus Österreich-Ungarns Seekrieg 1914–1918*, Leykam-Verlag, Leipzig, 1939, vol. 2.

încerca să neutralizeze nava britanică. Situația de pe „Novara“ este gravă: secundul, Robert Szuborits, a fost ucis, iar postul de comandă – lovit de o grenadă – a fost distrus. Horthy este rănit la picioare de obuze, o explozie îi smulge chipiul de pe cap, însă fără a-l atinge mai grav. Hainele îi sunt în flăcări și echipajul îl stropește cu apă. Rămâne totuși la comandă și se întinde pe o targă pe punte. Este ora 10 și 10 minute. Proiectilele adversarilor conțin în mod vizibil gaze, căci Horthy își pierde apoi cunoștința. Își revine și trece comanda ofițerului de artilerie, căpitanul Stanislas Witkowski, dar o păstrează pe cea a ansamblului flotilei. Și alți martori relatează despre acest moment dramatic în care Horthy era pe punctul de a-și pierde viața. Locotenentul Andor Scholtz, care va fi unul dintre aghiotanții lui, a scris în amintirile sale despre bătălie: „Schije de obuz țâșnesc din toate părțile, gaze, flăcări și fum cuprind [postul de navigație] și cei care vin în grabă în ajutor îl văd cu oroare pe comandantul lor iubit, a cărui personalitate eroică este deja asociată unei legende a inviolabilității, cu mai multe răni sângerânde și cu picioarele acoperite de arsuri, zăcând printre răniți. Abia pansat de medicul de la bord și revenit în simțiri, a ordonat să fie așezat pe un șezlong în fața turnului [de comandă] și a reluat conducerea bătăliei, până ce o intoxicație cu gaz l-a făcut să-și piardă din nou cunoștința. Aerul proaspăt al mării îl ajută să-și revină curând în simțiri și, fără să-i pese de durerea provocată de răni, el continuă să dea ordine până la sfârșitul luptei.“[1] O altă mărturie vorbește despre atenția arătată de echipaj comandantului: „Mașiniștii au venit unul după altul la el, i-au adus țigări și i-au mângâiat fața cu mâinile lor negre de cărbune. Era emoționant să vezi câtă grijă aveau de comandantul lor“.[2] Același autor își prezintă mai târziu sentimentele referitoare la exercitarea funcției de comandant de către Horthy pe „Novara“: „Noi, toți cei care ne aflam sub comanda lui, aveam o încredere oarbă în conducerea lui. Emana un calm absolut și o siguranță care se transmiteau până la cel din urmă om și fiecare îl urma cu entuziasm.“[3]

Aviația navală austro-ungară intră între timp în acțiune. Sigur, aceasta nu reușește să scufunde nici o navă inamică, le lovește însă și le afectează suficient pentru ca unele dintre ele să abandoneze lupta.

---

1. Citat de Schmidt-Pauli, *Nikolaus von Horthy*, *ed. cit.*, p. 89.
2. Jurnalul unui ofițer citat în Martiny, *Bilddokumente aus Österreich-Ungarns Seekrieg 1914–1918*, *ed. cit.*, vol. 2, p. 240.
3. *Ibid.*

„Novara“ este din nou serios afectat, sala maşinilor este avariată şi vasul practic imobilizat. Este ora 10 şi 35 de minute. Celelalte două crucişătoare trebuie să se ducă în ajutorul vasului „Novara“: „Saida“ este aproape şi îl remorchează, în timp ce „Helgoland“, plasat între „Novara“ şi „Dartmouth“, continuă lupta împotriva celui din urmă. Situaţia pare imposibil de apărat şi se aşteaptă un asalt al navelor inamice, când acestea din urmă dau înapoi brusc şi părăsesc terenul în direcţia Brindisi. Este ora 11 şi 5 minute. Witkowski, care-i relatează scena lui Horthy, încă întins pe puntea din faţă, nu-şi crede ochilor.[1] Între timp, contraamiralul Hansa ordonase ieşirea din portul Kotor a crucişătorului-cuirasat „Sankt Georg“, escortat de două distrugătoare şi de patru torpiloare, care se îndreaptă acum în ajutorul celor trei crucişătoare afectate.[2] Bilanţul făcut este în beneficiul flotilei austro-ungare: un distrugător italian scufundat, un avion doborât (de un tir de pe „Novara“) şi distrugeri considerabile provocate flotilei inamice: „Dartmouth“ sfârşeşte prin a fi scufundat de un submarin german, alte nave italiene şi britanice nimeresc peste mine şi sar în aer. În pofida rezultatului puţin glorios al confruntării, austro-ungarii se consideră învingători, căci n-au pierdut nici o navă, în pofida netei lor inferiorităţi numerice.

Evenimentul este imediat promovat la rangul de succes şi atribuit marinei austro-ungare, recunoscându-se meritele acesteia. Propaganda asociază automat numele lui Horthy cu această bătălie navală şi-l face cunoscut, inclusiv în Ungaria. În urma comunicatelor armatei, începând cu 6 iunie jurnalele austriece vorbesc despre operaţia respectivă şi deznodământul ei fericit. Relatările, însoţite de ilustraţii, sunt preluate de presa maghiară, care subliniază că eroul este un ofiţer maghiar şi-l felicită că a „dus la îndeplinire în mod magnific un proiect curajos“.[3] De la început, această faptă de arme este comparată cu victoria de la Lissa, iar Horthy cu Tegetthoff, lucru care-l flatează desigur pe cel care-şi pusese începutul carierei sub semnul amiralului învingător al italienilor în 1866. Dar această bătălie este nesemnificativă, la fel ca – din nefericire pentru Austro-Ungaria –

1. Horthy, *Ein Leben für Ungarn*, *ed. cit.*, p. 101 (versiunea maghiară, *Emlékirataim*, *ed. cit.*, p. 101). În versiunea franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy*, *ed. cit.*, p. 75.

2. Sondhaus, *The Naval Policy of Austria-Hungary*, *ed. cit.*, p. 306.

3. Dixit *Budapesti Hírlap* (Jurnalul budapestan) din 6 iunie 1917, citat în Péter Sipos, „Horthy Miklós az első világháborúban“ [Miklós Horthy în timpul Primului Război Mondial], *Történelmi szemle*, XXXV/1–2, 1993, p. 89.

aceea care a avut loc în timpul războiului austro-prusac. Lissa și Otranto nu schimbă cu nimic soarta războiului, care se decide pe uscat. Eroul nu este deci cu adevărat un erou și își datorează acest epitet numai rănilor și salvării flotilei *in extremis* datorită întăririlor și plecării adversarilor. Grație acțiunii sale, barajul din strâmtoarea Otranto este parțial ridicat și de acum înainte drifterele vor arunca plase numai ziua, ceea ce va permite submarinelor germane și austro-ungare să treacă prin canal în timpul nopții.

Întors la Kotor, Horthy e spitalizat mai întâi la fața locului, unde vine și soția sa. Își revine apoi suficient pentru a duce „Novara“ la Pola pentru reparații, dar trebuie încă să rămână întins pe o targă; o fotografie larg difuzată în epocă stă mărturie pentru această poziție puțin confortabilă în care asigura comanda, contribuind la întărirea reputației sale de căpitan curajos. El se duce apoi la Viena pentru a fi operat de celebrul chirurg Anton Eiselsberg și își petrece convalescența în casa de la Baden, apoi la Kenderes. Singura sechelă durabilă este dificultatea de a auzi, cauzată de violența exploziilor; este tratat de profesorul Biel, care însă nu-l poate vindeca total. Horthy însuși mărturisește că are dificultăți de auz când mai multe persoane vorbesc în același timp, dar relativa surditate trece neobservată în timpul întrevederilor *tête à tête*.[1]

Revenit la Pola după mai multe luni de odihnă, Horthy este numit, la sfârșitul lui noiembrie 1917, comandant al *dreadnought*-ului „Prinz Eugen“, care aparține Diviziei 1 a primei escadre. După Dora Lauffer, lumea începe deja să-i evoce numele în legătură cu preluarea comandamentului flotei: „Printre tinerii ofițeri, opinia era unanimă: a fost găsit viitorul comandant al flotei!“[2] Horthy nu este mulțumit de situație: i s-a dat comanda unei nave militare, care nu servește la nimic deocamdată. Inacțiunea flotei la Pola are, pe deasupra, consecințe supărătoare asupra moralului echipajelor și al muncitorilor de la arsenal. Veștile despre Revoluția Rusă și despre dezertarea consecutivă a anumite regimente austro-ungare de pe frontul din răsărit fac restul. La 5 octombrie 1917, torpilorul „Tb.17“ dezertează în direcția Italiei, și acest incident provoacă unde de șoc la Sebenico, por-

1. Horthy, *Ein Leben für Ungarn*, *ed. cit.*, p. 103 (versiunea maghiară, *Emlékirataim*, *ed. cit.*, p. 104). În versiunea franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy*, *ed. cit.*, p. 78.

2. Lauffer, *Die Wellen*, *ed. cit.*, p. 387.

tul său de origine, unde subofițerii slavi de sud pun la cale un complot de mare amploare.[1]

Horthy este furios din cauza neputinței și își dă seama de gravitatea tulburărilor din spatele frontului. El constată convergența dintre nemulțumirea națională și agitația socialistă. Pentru prima, îi consideră răspunzători pe cehi, italieni și slavii de sud, care-i influențează pe muncitorii de la arsenal, ca și pe marinari. Chiar pe vaporul lui întâmpină imediat dificultăți. Marinarii sunt indisciplinați și se dedau la acte de insubordonare. El reinstaurează ordinea și își dă seama, observând naționalitățile de la bord, că maghiarii sunt mult mai numeroși decât credea. Până atunci, majoritatea ofițerilor nu luau în considerare sentimentele naționale, pentru că acestea erau reprimate, dacă nu refulate în timpul anilor de formare și de mobilitate inerentă carierei. Însă războiul a schimbat datele: ofițerii stau acum cu soldații și se confruntă, și ei, în mod treptat, cu sosirea masivă a ofițerilor în rezervă, care nu au nici disciplina, nici respectul lor față de monarhia supranațională. Moartea lui Franz Joseph n-a schimbat nimic, căci pe tron a urcat un suveran tânăr, cu siguranță bine intenționat, dar veleitar și influențabil.

Situația militară nu este încurajatoare: în pofida prăbușirii frontului rus, care ar fi trebuit să ușureze situația Austro-Ungariei, comandamentul se angajează în lupte interminabile și indecise ca pe frontul italian de la Isonzo; Horthy spune că aude deflagrațiile când se plimbă pe punte, o aserțiune oarecum exagerată, mai ales pentru cineva care și-a pierdut recent auzul! Strâmtoarea Otranto este din nou închisă de barajul aliaților, cărora li s-au alăturat recent navele americane, cu misiunea de a urmări submarinele austriece și germane care ar încerca s-o traverseze. Horthy este iritat să vadă că nu se face nimic pentru a se încerca străpungerea acestui baraj.

La începutul anului 1918, nemulțumirea și agitația din rândul marinarilor se materializează într-o grevă a muncitorilor de la arsenalul din Pola. Ei reclamă o mai bună aprovizionare și permisii: în cele două cazuri, revendicările sunt justificate, dar întreaga Austrie suferă pe atunci din cauza sărăciei, iar lipsa de personal nu permite înlocuirea marinarilor și muncitorilor izolați de familiile lor de mai

1. Richard Georg Plaschka, Horst Haselsteiner, Arnold Suppan (dir.), *Innere Front. Militärassistenz, Widerstand und Umsturz in der Donaumonarchie 1918*, vol. 1, Verlag für Geschichte und Politik, Wien, 1974, p. 416.

multe luni. După negocieri cu directorul arsenalului, baronul Oskar von Hohenbruck, și cu comandantul portului, amiralul Paul Fiedler, greviștii obțin parțial câștig de cauză și agitația încetează.[1] Toate aceste revendicări sunt dublate de o supralicitare națională: la începutul lunii februarie 1918, la Kotor, cehii și croații se solidarizează cu consiliile naționale înființate de cele două naționalități și creează, după modelul bolșevic, un sfat al marinarilor.* Aceste mișcări răspund unui val de greve și de revolte care au loc în întreaga monarhie din luna ianuarie. Revolta a început pe vasul-amiral „Sankt Georg“, comandat încă de Hansa; el este deci în prima linie în toată această afacere, nu Horthy, cum l-a prezentat mai târziu istoriografia comunistă. Rebeliunea cuprinde practic toate navele din bază. Pentru moment, Divizia a 3-a navală este trimisă în Golful Kotor pentru a-i înfrânge pe revoltați și a repune navele în stare de funcționare. Horthy, la comanda vasului „Prinz Eugen“, ia parte la expediție. Revoltații se află și sub amenințarea bateriilor terestre, dar mișcarea este masivă, iar autorităților le repugnă să folosească violența, cu atât mai mult cu cât marinarii sunt înarmați și dispun de explozibilul îmbarcat pe nave. Demonstrația de forță va fi suficientă pentru moment și, cum spune Hugo Sokol, „Revoltații nu au reușit să facă din Golful Cattaro un Kronstadt austro-ungar“, dar toată chestiunea a durat numai zece zile. Tribunalul militar citează 800 de persoane, dintre care 392 sunt până la urmă inculpate. Repartiția națională este următoarea: 42,6% croați, 20,6% italieni, 12,7% cehi, 11,4% germani, 8,1% maghiari și 4,6% alții (polonezi, ruteni și români).[2] La 11 februarie 1918, patru condamnați la moarte sunt executați: Franz Rasch, Anton Grabar, Jerko Sisgorić și Mate Berničević, adică un german din Boemia și trei croați.[3]

În cele două cazuri, amiralul Njegovan a arătat o lentoare în decizie care l-a făcut pe împăratul Carol să-l demită din funcție pentru a-l înlocui cu un om mai energic. El îl alege pe Horthy, ceea ce i-a sur-

---

1. Sokol, *Österreich-Ungarns Seekrieg 1914–1918*, *ed. cit.*, vol. 2, p. 654.

* Cuvântul rusesc *soviet* (cu sensul de „sfat“, „consiliu“) a fost folosit pentru prima dată în 1905 de muncitorii dintr-o fabrică de textile din Ivanovo, pentru a desemna comitetul de grevă. La început, sovietele au fost organizații ale muncitorilor și țăranilor din provinciile Imperiul Rus; bolșevicii le-au transformat în instrumente de luptă împotriva statului. După 1917, au fost preluate și în afara Rusiei sovietice, de exemplu în Germania sau Ungaria (*n. tr.*).

2. *Ibid.*, p. 692.

3. Placa pusă la Kotor pentru a-i omagia pe cei patru rebeli executați a fost inaugurată în 1967, cu ocazia aniversării a cincizeci de ani de la Revoluția Rusă.

prins pe toți observatorii. Cu siguranță, suveranul îl cunoaște personal pe Horthy și este informat în legătură cu isprăvile sale recente și cu calitățile lui, dar, prin numirea lui, el produce perturbații în ierarhie. Convocat la Castelul Laxenburg la sfârșitul lui februarie 1918 împreună cu amiralii Holub și Keil, Horthy încearcă să-l facă pe Carol să renunțe la această opțiune, fiindcă se teme că va provoca tulburări, dar nimic nu-l poate face pe monarh să se răzgândească. O asemenea bulversare nu se mai produsese în marină de la numirea lui Tegetthoff. În general, comandanții sunt relativ în vârstă, lucru constatat de observatori, precum ofițerul de submarin Valentiner, care notează: „Este poate regretabil că posturile de conducere erau deținute de amirali prea bătrâni, al căror spirit întreprinzător lăsa de dorit în cazul unei misiuni de anvergură a flotei conduse de ei".[1] Ofițerii mai vechi decât Horthy sunt, în parte, obligați să iasă la pensie sau să accepte posturi de comandă de nivel inferior: Fiedler, comandantul portului Pola, și Koudelka, la Triest, sunt supuși unor presiuni pentru a ieși la pensie, eliberând astfel posturile și lăsând locul unor oameni retrogradați de promovarea lui Horthy. Acest *„shake-up"*, cum l-a numit Lawrence Sondhaus, a făcut valuri până în rândurile flotilei de pe Dunăre. După el, arhiducele Karl Stefan, ofițer de marină cu gradul de amiral și însărcinat să se ocupe de ancheta referitoare la revolta de la Kotor, s-a deplasat la Pola pentru a urmări evenimentele de aproape. Împăratul l-ar fi rugat să ceară părerea tinerilor ofițeri în legătură cu numirea unui nou comandant-șef al flotei, și numele lui Horthy ar fi fost atunci unanim citat. Acest entuziasm al tinerilor ofițeri este confirmat de Franz Lauffer, comandantul cuirasatului „Szent István", care i-a spus soției: „La 49 de ani, relativ tânăr, el era cel mai bun comandant din marină, călit în luptă, incontestabil prompt în decizie, dibaci și curajos, iubit de echipaj, un bărbat cu charismă. Alegerea unui maghiar însemna, în plus, o lovitură abilă în ce privește Ungaria. Dacă s-ar fi votat prin ridicarea mâinii, el ar fi fost ales oricum". Lauffer beneficiază, și el, de avansarea prematură a lui Horthy și se trezește propulsat în fruntea Diviziei a 2-a.[2] Toți comandanții de nave trebuiau într-adevăr să fie mai tineri decât Horthy, și astfel nici un ofițer care împlinise cincizeci de ani n-a mai plecat pe mare cât timp a mai durat războiul.

1. Valentiner, *La Terreur des mers. Mes aventures en sous-marin 1914–1918*, *ed. cit.*

2. Lauffer, *Die Wellen*, *ed. cit.*, p. 402.

Împăratul anunță cu menajamente numirea lui Horthy și-i liniștește pe ceilalți ofițeri, declarând că hotărârea lui este o dovadă de încredere deosebită în el, iar nu o măsură de neîncredere față de ei și față de capacitățile lor sau de dubiu în legătură cu loialitatea lor. Carol apelează la simțul datoriei și la patriotismul lor pentru a se solidariza cu noul comandant. Ordonanța de la 27 februarie 1918 pune efectiv în practică decizia suveranului.[1] Horthy accede deci în mod excepțional la gradul de contraamiral și preia oficial funcția la 2 martie 1918. Aliații germani aplaudă această schimbare, iar împăratul Wilhelm II îl felicită pe Carol pentru „o decizie care era așteptată de mult".[2]

Cu aceeași ocazie, lanțul decizional este, de asemenea, reorganizat: Carol restabilește *Marinesektion* din Ministerul de Război și-i încredințează comanda contraamiralului Franz Holub, care era până atunci șeful statului-major al marinei, iar amiralul Franz von Keil rămâne la dispoziția înaltului comandament la Baden. În realitate, Horthy nu este obligat să-i consulte pe acești doi ofițeri generali, care sunt totuși mai vechi decât el, și poate avea acces direct la suveran dacă simte nevoia. Dar sistemul este complicat și Keil se arată reticent să slujească drept simplă cameră de înregistrare a ordinelor date de Horthy, pe care-l consideră subordonatul său.

Noul contraamiral primește mână liberă pentru a opera schimbări. În săptămânile care urmează numirii sale, au loc schimbări impor-

1. *Mein besonderes Vertrauen hat den Konteradmiral Nikolaus Horthy de Nagybánya auf den Posten des Flottenkommandanten berufen. Eine Reihe rang älterer hervorragend tüchtiger Admirale und Linienschiffskapitäne wird hierdurch dem ihnen bisher rangjüngeren Admiral unterstellt. Diese Herren dürfen in Meiner Verfügung kein Misstrauen in ihre Person erblicken. Wenn auch allmählich auf einigen der hohen Posten Meiner Marine eine Verjüngung eintreten muss, so erwarte Ich doch von dem bewährten Pflichtgefühl und dem Patriotismus Meiner Seeoffiziere, dass die dem jüngeren Kameraden Unterstellten, eingedenk der ernsten Zeit, ihr Bestes für den Dienst einsetzen, den Flottenkommandanten mit ganzer Kraft unterstützen werden.* „Contraamiralul Miklós Horthy de Nagybánya a fost desemnat în postul de comandant al flotei grație încrederii mele speciale în Domnia Sa. Un anumit număr de excelenți vechi amirali și căpitani de linie sunt astfel plasați sub comanda mai tânărului amiral. Acești domni nu trebuie să vadă în ordinul meu expresia vreunei neîncrederi în persoana lor. Deși, treptat, trebuie să se petreacă o întinerire pe anumite posturi înalte ale marinei mele, mă aștept ca simțul dovedit al datoriei și patriotismul ofițerilor mei de marină, în calitate de subordonați conștienți de seriozitatea timpurilor prezente, să facă tot ce este cu putință pentru a-l sluji pe comandantul flotei cu toate forțele lor." Datat Baden, 27 februarie 1918, citat în Schmidt-Pauli, *Nikolaus von Horthy*, *ed. cit.*, p. 114.

2. Sondhaus, *The Naval Policy of Austria-Hungary*, *ed. cit.*, p. 328.

tante în desfășurarea personalului și a materialului. În urma rebeliunii de la Kotor, căpitanul Carl Rössler este numit șef al contrapropagandei (*Feindespropagandaabwehr*) și se prevede crearea unui corp de ofițeri instructori (unul pe navă și unul pe flotilă pentru vasele mici). Rössler vrea, de asemenea, să difuzeze filme cu textele din inserturi scrise în toate limbile vorbite de marinari și propune ținerea unor conferințe destinate acestora, dar marina duce lipsă de oameni și de bani. Acest plan ambițios, dar puțin tardiv, nu poate fi dus la bun sfârșit. Horthy trebuie să se hotărască să folosească metode în același timp mai tradiționale, dar și mai brutale, pentru a restaura ordinea și disciplina, ceea ce va contribui la alimentarea legendei sale negre de „călău de la Cattaro“.[1] O revoltă izbucnește pe torpilorul „Tb. 80“ care escortează transporturi spre Albania. Doi marinari plănuiesc să îl deturneze spre Ancona după ce îi asasinează pe ofițeri. Uneltirea lor este descoperită la timp și ei sunt predați justiției militare, care îi condamnă la moarte.[2] Horthy validează hotărârea judecătorească și ordonă ca douăzeci de marinari luați de pe fiecare vapor aflat în radă la Pola să asiste la execuție. Aceasta trebuie să fie o măsură de intimidare pentru eventualii rebeli.[3] El pronunță un scurt discurs, în care laudă curajul celor care se luptă și-i stigmatizează pe trădătorii ce trebuie eradicați ca o boală de pe un corp sănătos.[4] Horthy speră să evite astfel noi revolte. Într-adevăr, calmul revine provizoriu.

Un al doilea aspect imediat vizibil al preluării funcției este dorința de a relansa acțiunea navală, pe care el o consideră insuficientă în ultimele luni. Absența unui angajament militar contribuie, după părerea lui, la apariția nemulțumirii și a revoltelor. Marina este neînvinsă și numai noi succese pot să redreseze moralul echipajelor și al muncitorilor de la arsenal. Cu toate acestea, Horthy nu va avea nici mijloacele umane, nici pe cele materiale pentru a relansa în câteva săptămâni strategia navală în timp ce imperiul eșuează în toate părțile. El încearcă să reorganizeze diviziile, transferând zeci de ofițeri și sute de oameni. Ordonă să fie dezarmate anumite nave învechite și să fie rearmate altele. Pentru ca flota să fie din nou gata de luptă (ultimul ordin de luptă este datat 26 august 1918), el organizează manevre și exerciții de artilerie. Decide ulterior să încerce o

---

1. Vas, *Horthy*, *ed. cit.*, p. 128.
2. Plaschka, Haselsteiner, Suppan (dir.), *Innere Front*, *ed. cit.*, vol. 1, p. 419.
3. Sipos, „Horthy Miklós az első világháborúban“, *ed. cit.*, p. 93.
4. Plaschka, Haselsteiner, Suppan (dir.), *Innere Front*, *ed. cit.*, vol. 1, p. 420.

lovitură asupra portului Ancona, cu scopul de a recupera de acolo torpilorul „Tb. 11“, care dezertase în octombrie 1917. Prima oară, această operație de pură răzbunare fusese respinsă de amiralitate și Horthy se arătase de altfel solidar cu această decizie. Dar ea este acum de actualitate pentru a remobiliza flota. Se propune debarcarea unui comando de sabotori, a cărui sarcină urma să fie minarea submarinelor amarate în port și abordarea torpilorului, cu scopul de a-l aduce înapoi. Or, misiunea eșuează, portul este gol și trei oameni sunt capturați, între care șeful misiunii, locotenentul în rezervă Josef Veith. S-ar părea că greșeala aparține serviciului de spionaj, care a transmis date false. Dar Horthy nu ține seama de acest eșec și transformă aventura în succes. El îi scrie personal lui Alois von Schinko, tatăl unuia dintre sabotorii făcuți prizonieri, un fost coleg de la școala de cadeți, la 8 mai 1918: „Flota în ansamblul ei este mândră de bravii noștri camarazi care, cu un curaj lăudabil, s-au oferit voluntari pentru această expediție periculoasă“.[1]

Totuși, Horthy caută să pună la cale o operație navală de mare anvergură, care să marcheze spiritele și al cărei efect să fie decisiv asupra celor angajați în luptă. Însă trebuie să aștepte ca reorganizarea ordonată de el să fie realizată și ca flota să fie pregătită. Obsesia lui rămâne străpungerea barajului din strâmtoarea Otranto, și acesta e scopul operației pe care are de gând s-o întreprindă. El vrea să reediteze atacul din mai 1917, dar cu o forță de atac mai importantă. Ideea este să combine surpriza și viclenia: atacul – care se speră că va fi neașteptat – al unor crucișătoare ușoare împotriva barajului trebuie combinat cu o manevră ce consta în atragerea eventualilor urmăritori către ariergarda flotei, compusă din mai puternicele *dreadnought*-uri și trei cuirasate de tip „Erzherzog“ Plecarea de la Kotor este prevăzută pentru noaptea de 8 iunie 1918 și se preconizează două nopți de navigație pentru a se păstra efectul de surpriză. Atacul este prevăzut pentru zorii zilei de 11 iunie. Flota s-a reunit la Kotor. Horthy însuși pleacă de la Pola în fruntea Diviziei 1, care cuprinde flota de atac, și ajunge fără probleme în portul Gra-

1. Scrisoare către Alois von Schinko, Pola, 8 mai 1918, citată în Friedrich Jahn, Erwin Sieche, „Der Handstreich auf Ancona am 4. und 5. April 1918“, în *Marine-Gestern-Heute*, 15, 1988. Konrad von Schinko rămâne în Italia după război și se angajează în marina comercială; reia serviciul militar în timpul celui de-al Doilea Război Mondial și moare în noiembrie 1942, când nava pe care o comanda e scufundată în largul Siciliei, în timpul unui atac aerian.

vosa (Gruž, la nord de Dubrovnik). Divizia a 2-a, care pleacă de asemenea, de la Pola, întârzie în urma unei avarii a mașinilor pe „Tegetthoff“ și ajunge la punctul de ancorare din Isola Grossa (Dugi Otok). Aici o surprind italienii. Două torpile sunt trase contra navei „Szent István“ de pe o barcă cu motor italiană. Cuirasatul modern, ieșit în ianuarie 1914 din șantierele navale maghiare Ganz & Co.–Danubius–Werft din Fiume[1], este o bijuterie a marinei austro-ungare și, în același timp, un motiv de mândrie pentru Ungaria, fiindcă reprezintă contribuția sa la arma navală și fiindcă poartă numele sfântului rege fondator al statului. Nava, comandată de căpitanul de vas Heinrich Seitz, este scufundată în zorii zilei de 11 iunie 1918:[2] patru ofițeri și 85 de membri ai echipajului pier, 29 de oameni sunt răniți.[3] „Tegetthoff“ se grăbește în ajutorul lui „Szent István“, aflat pe cale de a se scufunda, și reușește, cu ajutorul torpiloarelor ajunse, de asemenea, în zonă, să salveze o parte a echipajului. Vasul avea din construcție puncte slabe la nivelul etanșeității exterioare, căci s-a scufundat într-un timp record. S-a constatat, de asemenea, o lipsă evidentă de stabilitate.[4] Horthy trebuie să abandoneze operația. Ar fi putut să meargă mai departe, dar elementul-surpriză era pierdut. Flotila inamică era de acum alertată și se știa că este mai numeroasă în raport cu forțele austro-ungare. Rapoartele ofițerilor italieni dezvăluie efectiv că alarma fusese dată încă din dimineața de 10 iunie. În pofida hotărârii comandantului și a spiritului său de sacrificiu, eșecul operației scoate la lumină faptul că marina austro-ungară este în mod evident prea slabă față de inamic, fiindcă flotila ei duce lipsă de bastimente moderne.[5]

În ciuda acestor semne evidente de declin, Horthy nu renunță. Într-un raport adresat amiralului Keil la 9 august 1918, el afirmă că flota este pregătită de luptă și că este îngrijorat mai degrabă de lipsa de oameni decât de moralul echipajelor. Marina a primit efectiv numai 1900 din cei 8000 de recruți prevăzuți pentru 1918. Tonul raportului

1. Erwin Sieche, Walter Blasi, „Seiner Majestät Schlachtschiff Szent István“, *Österreichische Militärische Zeitschrift*, 44, 2006, pp. 563–578.

2. Vezi, în legătură cu acest subiect, foarte interesantul documentar realizat de Maria Magdalena Koller; difuzat la 2 noiembrie 2008 de Arte, *Torpillé à l'aube. Le naufrage du „Szent István“*.

3. Sokol, *Österreich-Ungarns Seekrieg 1914–1918*, *ed. cit.*, vol. 2, p. 560.

4. Jean Pelletier-Doisy, „Les Cuirassés austro-hongrois“, *în Chronique d'histoire maritime* nr. 62, iulie 2007, p. 58.

5. Sokol, *Österreich-Ungarns Seekrieg 1914–1918*, *ed. cit.*, vol. 2, p. 563.

îl amintește pe cel al altor comandanți de pe frontul terestru: armata austro-ungară a rezistat până la sfârșitul ostilităților, iar ofițerii ei au refuzat să ia în considerare disensiunile naționale, care le erau străine. În această privință, au arătat o loialitate nestrămutată, dar și ignoranță și autoamăgire în ceea ce privește forțele centrifuge care acționau în monarhie, la fel de mari ca acelea ale comandantului lor suprem. Horthy afirmă deci: „În ceea ce privește spiritul și moralul flotei, nu au mai fost din mai manifestații care să ne permită să presupunem o agitație de orice fel. Până în mai, în schimb, ne-am gândit la un efect durabil al evenimentelor din februarie, care ne făceau să ne temem, în legătură cu grevele din spatele frontului, de o revenire a mișcării în Golful Cattaro. În mai 1918, a fost descoperit la Pola un complot conceput de doi subofițeri slavi de pe torpilorul 80: ei plănuiseră să-i țină sub control pe ofițeri și să treacă la inamic. Descoperirea rapidă a acestui complot și pedeapsa severă aplicată vinovaților au produs o puternică impresie și au avut un efect disuasiv. Moralul flotei, a cărei trupă este compusă din toate naționalitățile, este într-un anumit grad, grație limitelor impuse de disciplina militară, un reflex al moralului care domnește în ansamblul monarhiei. Dat fiind că agitația politică din spatele frontului nu este contracarată de măsuri energice ale guvernului, există temerea că ea va lua în curând dimensiuni critice. Este deci de domeniul posibilului ca provocările care acționează în liniște și cu precizie în spatele frontului, grație susținerii propagandei inamice, să poată câștiga teren în rândurile flotei prin intermediului anumitor elemente. Acestea din urmă constituie, cu certitudine, o parte infimă a trupei, dar între ele și elementele în întregime loiale se găsește o masă ezitantă și parțial mai puțin inteligentă, care ar putea, ca în februarie, să treacă de partea rebelilor. Contactul constant al statului-major cu trupa, la care eu sunt deosebit de atent, și efectul salvator recent al contrapropagandei sunt mijloace potrivite pentru a împiedica asta. Un alt mijloc este înlocuirea vechilor echipaje cu tineri mateloți. Această schimbare nu poate însă să fie realizată decât în mică măsură, căci marina nu are rezerve. [...] Am avea, în această privință, nevoie urgentă de ajutor. Pe scurt, eu spun că flota este în mâinile mele și că va rămâne, din câte se pare, în caz de acțiuni inamice împotriva litoralului nostru. În ceea ce privește capacitatea de luptă a flotei, trebuie să precizez că unitățile flotilei de torpiloare sunt epuizate. Din cauza acestui angajament masiv și ne-

întrerupt și din lipsa reînarmării, îmi este teamă că flotila se va prăbuși în scurt timp".[1]

Cu toate acestea, Horthy nu se amăgește și este foarte conștient că încă duce lipsă de coeziune tot ce susține, cu atât mai mult cu cât veștile de pe frontul italian aflat în apropiere sunt alarmante. Una dintre ultimele operații ale marinei austro-ungare este apărarea portului Dürres și repatrierea rămășițelor armatei Panzer-Baltin care părăsește Albania. La 16 octombrie 1918, împăratul Carol publică Manifestul în care propune federalizarea Cisleithaniei ca ultim remediu la destrămarea imperiului. Textul nu face nici o referire la Ungaria, care se poate considera, începând de acum, eliberată de legăturile care o atașează de Austria. Confuzia generală, agravată de lipsurile materiale, prăbușirea fronturilor, neorânduiala din mai multe regimente compuse din toate naționalitățile, inclusiv maghiari, nu pot rămâne fără consecințe în marină. La 27 octombrie, în fața amenințării unei noi rebeliuni la Pola – care are, de data aceasta, revendicări naționale, și nu sociale –, Horthy lansează un apel disperat pentru a obține întăriri terestre de artilerie sub forma unei brigăzi de infanterie fiabile, cu două baterii mobile, lucru cel puțin nerealist. Vechile revolte din februarie au agitat din nou echipajele și arsenalul; ofițerii raportează despre asta și spun că ei consideră că nu mai pot controla navele. Horthy suportă un refuz al înaltului comandament, iar generalul Svetozar Boroević, ale cărui trupe de la Isonzo sunt de asemenea agitate de tulburări, se opune categoric trimiterii de întăriri la Pola. Înaltul comandament îl sfătuiește pe Horthy să-i informeze pe marinari, pentru a-i calma, că sunt în curs un armistițiu și negocieri de pace.[2] Ofițerii fac atunci turul echipajelor și al arsenalului cu declarații liniștitoare, lăsând să se înțeleagă că sfârșitul războiului este iminent. Cei de pe submarine sunt singurii care nu se agită, dar camarazii lor germani își părăsesc posturile și aruncă în aer submarinele aflate încă în șantier. Pe 28 seara, se reinstaurează ordinea, dar situația este tensionată și se deteriorează din nou a doua zi, odată cu formarea sfaturilor marinarilor. Totul se petrece însă fără violență. Muncitorii de la arsenal încetează lucrul. O mulțime se masează în fața *Marinekasino*, agitând drapele italiene. Zboară

1. Horthy către amiralul Keil, Armeeoberkommando, Pola, 9 august 1918. Citat în Sokol, *Österreich-Ungarns Seekrieg 1914–1918*, *ed. cit.*, vol. 2, p. 705.

2. Plaschka, Haselsteiner, Suppan (dir.), *Innere Front*, *ed. cit.*, vol. 2, p. 225.

câteva pietre, sunt sparte geamuri, manifestanții jefuiesc apoi barăcile abandonate de germani, care au plecat între timp. Panourile și pavilioanele cu inscripții germane sunt distruse. Cea mai mare parte a navelor sunt de acum înainte imposibil de condus și până și nava-amiral „Viribus Unitis“ cade pradă insubordonării – marinarii îl aleg pe medicul de bord, slovenul Jug, ca nou comandant.[1]

Între timp, Horthy a primit ordinul împăratului de a preda flota Consiliului Național al Slavilor de Sud, pentru a evita ca aceasta să cadă în mâinile italienilor. În pofida declarațiilor reprezentanților din Parlamentul croat din Zagreb, care votează secesiunea, Viena încă speră că slavii de sud (croați și sloveni) vor accepta să se integreze în statul federal propus de împărat. Asta ar presupune să respingă proiectul de unire cu sârbii. Această decizie a fost luată la Schönbrunn de o conferință la care au participat, alături de suveran, amiralii Keil, Holub, șeful de stat-major generalul Arthur Arz von Straussenburg, șeful cancelariei militare generalul Erwin von Zeidler și șeful de cabinet baronul von Seidler. Carol are în plus o conversație telefonică cu ministrul afacerilor externe, contele Gyula Andrássy.[2] Telegrama conținând ordinul ajunge la Pola la 30 octombrie la ora 20. Efectul ei asupra lui Horthy și a ofițerilor este devastator: li se cere să livreze în integralitate flota care nu a fost învinsă pe mare unor politicieni naționaliști, a căror legitimitate nu o recunosc. Dar supunerea primează și nu are loc nici o sabordare, în nici un port (Triest, Fiume, Sebenico). La Kotor, francezii sunt cei care cumva vor „face recepția“ flotei austro-ungare, dar, cum nu sunt destui marinari și ofițeri care să o manevreze în direcția insulei Corfu pentru a o preda Sfatului Național, ea rămâne provizoriu pe loc.[3]

La 31 octombrie, ora 9 dimineața, Horthy îi primește pe vasul-amiral, „Viribus Unitis“, pe reprezentanții Sfatului Național, în prezența șefului său de stat-major, căpitanul de fregată Emil Konek, a comandanților diviziilor a 2-a și a 3-a, căpitanii de vas Lauffer și Schmidt, și a comandantului celei de-a 2-a flotile de torpiloare, căpitanul de fregată Franz Morin. Delegații Sfatului Național sunt Ante Trešić-Pavičić, Ivo Cok, Vilim Bukseg și alți câțiva trimiși de comitetul local din Pola, printre care Horthy este uimit să-l vadă pe căpita-

1. *Ibid.*, p. 228.

2. Sokol, *Österreich-Ungarns Seekrieg 1914–1918*, *ed. cit.*, vol. 2, p. 732.

3. Contraamiral Lepottier, „La Fin de la flotte autrichienne“, *Neptunia* nr. 83, 1966, f. p.

nul de fregată Method Koch. Întrevederea este rece, Horthy refuză să coboare drapelul roșu-alb-roșu al forțelor navale pentru a înălța în loc drapelul în culorile slave. Promite, în schimb, să părăsească nava la ora 17. Înainte de asta, nu trebuia întreprins nimic. Conform dorinței sfatului, i se cere echipajului să rămână la posturi, însă rămân numai marinarii care se recunosc de naționalitate croată ori slovenă. Delegații nu au reflectat la chestiunea referitoare la comandă, iar Horthy propune să fie încredințată căpitanului de vas Janko Vuković, ceea ce le displace la început delegaților slavilor de sud, căci, deși este croat, Vuković este văzut ca eminamente loial Monarhiei Habsburgilor. În minutele care urmează, Horthy trimite ultima telegramă împăratului, în care-l asigură o dată în plus de fidelitatea lui de neclintit: „Pe punctul de a remite – conform ordinelor – flota imperială slavilor de sud, mă simt obligat, în aceste ultime minute în care drapelul roșu-alb-roșu, onorabil și neînvins, flutură încă, să o asigur pe Majestatea Voastră de nestrămutata mea loialitate".[1]

Câteva ore mai târziu, așa cum se convenise, Horthy se pregătește să părăsească nava „Viribus Unitis". Iese pe punte la ora 16 și 30 de minute: „Una dintre orele cele mai triste din viața mea atât de fericită până atunci", scrie în *Memoriile* sale. Tot echipajul este prezent, Horthy este atât de emoționat, încât, la început, nu reușește să-și găsească cuvintele. Ia cu el portretul lui Franz Joseph, fanionul de comandant și drapelul de onoare al navei. Simultan, toate drapelele sunt coborâte pe celelalte nave ale escadrei. Toți ofițerii își părăsesc posturile, inclusiv numeroși croați. În timp ce se derulează aceste momente dureroase, sosește telegrama semnată de împărat, care îl numește pe Horthy viceamiral. Abia seara noul drapel este înălțat și salutat cu 21 de salve de tun.[2] Vasul este provizoriu sub comanda lui Vuković, care rămâne la bord cu o parte a echipajului. A doua zi dimineața, în zori, doi artileriști italieni reușesc să plaseze mine sub cocă. Ei sunt interceptați și este timp pentru a fi evacuată nava, care se scufundă împreună cu comandantul său. Sfârșitul Imperiului Habsburgilor nu putea să fie mai bine ilustrat decât de naufragiul navei care purta deviza împăratului defunct și avea la bordul său un marinar croat fidel până la capăt: *Caru vjeran do smrti* (*Kaisertreu bis in den Tod* „Loial suveranului până la moarte").

1. Plaschka, Haselsteiner, Suppan (dir.), *Innere Front*, *ed. cit.*, vol. 2, p. 238.
2. Sokol, *Österreich-Ungarns Seekrieg 1914–1918*, *ed. cit.*, vol. 2, p. 737.

În tot timpul războiului, familia lui Horthy a rămas la Baden. Cea mai mare parte a familiilor ofițerilor de la baza din Pola părăsiseră orașul încă de la începutul războiului și se repliaseră spre interior, unii la cei apropiați. În cazul familiei Horthy, era mai simplu să se ducă în Ungaria și la domeniul Kenderes plecând de la Baden. Fata cea mai mare, Magdolna, moare la 3 octombrie 1918, la vârsta de șaisprezece ani. Toate sursele, începând cu *Memoriile* tatălui său, trec sub tăcere acest deces. Rarele evocări vorbesc despre o maladie infecțioasă galopantă, scarlatină probabil. Horthy este deci singur în această dimineață de 31 octombrie, în care strânge câteva efecte personale înainte de a părăsi – pentru totdeauna – vila de la Pola. El distribuie haine civile ofițerilor din statul său major și toți sunt transportați cu un tren special care se îndreaptă spre Viena: la joncțiunea *Südbahn* de la Pragerhof / Pragersko, o parte a trenului continuă spre Ungaria, dar Horthy se îndreaptă spre Baden, la familia sa, unde ajunge la 7 noiembrie. A doua zi, este primit de Carol la Schönbrunn. Ambianța este crepusculară, suveranul pare singur și abandonat de toți într-un palat din care ocupanții au plecat. El personal nu relatează despre această întrevedere, dar le vorbește despre ea celor apropiați. Îi spune soției că este ziua cea mai tragică din viața lui, care fără îndoială este totuna cu aceea trăită o săptămână mai înainte la Pola. Îl întâlnește în tren pe Aladár von Boroviczény[1], care se duce, ca el, de la Baden la Viena, vorbesc despre evenimentele din ultimele zile, iar Horthy îl informează pe interlocutor că se duce la Schönbrunn pentru a fi eliberat din funcție. El pronunță cu greutate aceste cuvinte. Se pun de acord să facă împreună drumul invers chiar în aceeași seară. Boroviczény, care trecuse prin multe, spune că rar văzuse pe cineva atât de tulburat ca Horthy, atunci când l-a întâlnit la gară. Amiralul îi povestește că împăratul Carol avea lacrimi în ochi și că trăise atunci momentul cel mai dureros din existența lui, „tot ce considerase încă de pe vremea tinereții sale și în timpul întregii sale cariere drept idealul cel mai înalt era acum doborât și trădat". I-a spus apoi că-l asigurase pe monarh de fidelitatea sa de neclintit, iar acesta îi va confirma mai târziu lui Boroviczény că fusese în acel moment foarte impresionat de declarațiile sale.

Pentru viitorul imediat, membrii familiei Horthy nu văd altă soluție în afara întoarcerii în Ungaria, așa că se urcă în vaporul care îi

1. Boroviczény a fost diplomat de carieră, care lucra pe atunci în secția Orientul Apropiat a Ministerului Afacerilor Externe. Aladár von Boroviczény, *Der König und sein Reichsverweser*, *ed. cit.*, pp. 12–13.

duce la Budapesta, de unde continuă pe uscat drumul în direcția Kenderes. Întoarcerea nu e simplă pentru familie, copiii trebuie să-și întrerupă cursurile începute în Austria. Cel mai mare băiat, István, după ce studiase la liceul din Baden în timpul războiului, tocmai intrase la școala de cadeți de marină refugiată la Braunau; cel de-al doilea, Miklós, este încă la liceu. Horthy este oficial trecut în rezervă cu gradul de viceamiral, iar perspectivele care se deschid atunci în fața lui sunt cele ale unui proprietar de pământ. Domeniul Kenderes este condus de la moartea tatălui, în 1904, de un administrator. Fratele mai mare, István, este încă în armată și are pământurile soției sale. Szabolcs a murit, iar Jenő posedă o herghelie. Proprietatea paternă îi revine lui Miklós, de care are intenția să se ocupe de acum înainte. Țara este pradă haosului provocat de prăbușirea Monarhiei. Domnește dezordinea, nimic nu mai este la locul său, Budapesta le face impresia unui oraș străin și ostil. Magazinele sunt închise. Sunt foarte mulțumiți să lase în urmă capitala, dar le este greu să se readapteze la Kenderes, unde condițiile de viață s-au schimbat: oamenii și caii au fost rechiziționați în timpul războiului, grajdurile și antrepozitele sunt goale.[1] Horthy abandonează uniforma și se pune pe treabă „cu energia tinereții“, după opinia baroanei Doblhoff. El se odihnește după tensiunea ultimelor luni. În relatarea despre anii 1930, această întoarcere la surse capătă evident o dimensiune profetică: „Căci glia maghiară cu rădăcini ancestrale își aștepta cu răbdare fiul, fără a se arăta aspră sau răzbunătoare pentru că trăise până atunci departe de ea“.[2]

1. Horthy, *Ein Leben für Ungarn*, *ed. cit.*, p. 119 (versiunea maghiară, *Emlékirataim*, *ed. cit.*, p. 122). În versiunea franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy*, *ed. cit.*, p. 95.

2. Doblhoff, *Horthy*, *ed. cit.*, p. 185.

PARTEA A DOUA

REGENTUL
1919–1944

VI
Ungaria în haos
1918–1919

ÎN UNGARIA, DESFĂȘURAREA ȘI APOI SFÂRȘITUL PRIMULUI Război Mondial nu au avut aceleași rezultate ca în Austria. Deosebirea de structură dintre cele două componente ale imperiului explică, în parte, acest decalaj. În general, Ungaria trăiește mai bine în timpul războiului. Își păstrează o mare parte a producției agricole – spre marea nemulțumire a Vienei, unde penuria devine din ce în ce mai gravă –, iar teritoriul său nu este afectat de luptele care au loc pe fronturile rus și italian. Experiența este deci mai puțin traumatizantă pentru unguri, chiar dacă, precum ceilalți cetățeni din imperiu, soldații maghiari sunt prezenți în toate teatrele de operații. Spre deosebire de *Reichsrat*, Parlamentul ungar nu e suspendat, iar viața politică își continuă cursul normal. Maghiarii îl primesc favorabil pe noul suveran, care le răspunde la fel, efectuând frecvente deplasări în regat: vorbește bine maghiara, se arată apropiat de oameni, iar tinerețea lui seduce. Însă caracterul său veleitar și incapacitatea de a scoate imperiul din război nu scapă oamenilor politici. Anul 1917 tulbură ordinea la mai multe niveluri. Revoluția Rusă va contribui cu siguranță la „eliberarea“ Austro-Ungariei de angajarea pe frontul rus, însă efectele propagandei bolșevice se fac imediat simțite în rândul prizonierilor de război, ca și în Partidul Social-Democrat. Nemulțumirea câștigă atât spatele frontului, unde se declanșează numeroase greve la începutul lui 1918, cât și trupele – unele unități se revoltă sau trec la inamic. Situația militară se degradează, ultimele ofensive austro-germane durează mult, iar climatul sociopolitic este nociv. Aproape toate naționalitățile din imperiu au înființat consilii naționale, ai căror reprezentanți sunt deseori politicieni aflați în exil în capitalele Antantei. Ei asediază guvernele pentru a-și face auzite revendicările și exigențele teritoriale, care sunt din ce în ce mai puțin compatibile cu supraviețuirea imperiului. Ungaria este astfel amenințată, în cele

din urmă, de români, care cer alipirea Transilvaniei la Regatul României, de slovaci, care vor să se unească cu cehii, de croați și de sârbi, care iau în calcul crearea Iugoslaviei.

În timp ce războiul pare să se îndrepte spre sfârșit, Ungaria se confruntă în primăvara, apoi în vara lui 1918, cu o gravă criză economică, politică și socială. Nemulțumirea muncitorilor și țăranilor se agravează, penuria de alimente cauzată de război duce la apariția unui climat tensionat în orașe, iar guvernul pare că nu poate controla situația. Agitația cuprinde Budapesta la 13 ianuarie; aici au loc mitinguri, în timpul cărora se cere constituirea unui sfat al muncitorilor după modelul bolșevic. Este declarată greva generală pentru 18 ianuarie. Guvernul ungar reușește să amâne mișcarea cu promisiuni liniștitoare. Dar lipsa de alimente și mai ales de materii prime, care antrenează creșterea prețurilor, reînvie climatul de tensiune. Autoritățile interzic Cercul Galilei,* acuzat că propagă idei subversive.[1] Seduși de experiența rusă, studenții membri ai acestei mișcări puseseră în circulație broșuri pacifiste în armată; unii vor adera la partidul comunist. În pofida interdicțiilor repetate și a mobilizării din ce în ce mai importante a trupei împotriva oponenților, un val de greve izbucnesc după defilarea de 1 Mai, cerând demisia guvernului și încheierea războiului. Scânteia vine de la Viena, unde la 18 iunie este declarată greva generală. Două zile mai târziu, toate uzinele din Budapesta încetează lucrul; în fața atelierelor feroviare, soldații trag, omorând patru muncitori și rănind peste douăzeci. Liderul social-democrat Jenő Landler îi îndeamnă pe manifestanții adunați în fața Parlamentului să-și continue acțiunea. Este format un sfat al muncitorilor, compus din reprezentanți ai sindicatelor și din lideri social-democrați.

Oamenii politici austrieci și maghiari imaginează planuri de pace, fără a lua în considerare niciodată disoluția monarhiei, și se gândesc mai degrabă la reorganizarea federală a ansamblului danubian. Aceasta este opțiunea aleasă de Carol în Manifestul său. El se hotărăște să recunoască prin acesta că războiul este pierdut, lucru pe care fostul prim-ministru maghiar, contele Tisza, îl aduce public la cuno-

---

* Cercul Galilei – organizație a studenților din Budapesta, fondată în noiembrie 1908. A fost dizolvată în martie 1919, după proclamarea Republicii Sfaturilor (*n. tr.*).

1. Această mișcare fusese fondată în 1908 de un grup de intelectuali apropiați de social-democrație. În timpul războiului, acțiunea ei a fost categoric pacifistă.

ştinţa Parlamentului la 17 octombrie 1918, în penultimul său discurs în faţa acestei adunări. Dar esenţialul intervenţiei sale se referă la salvarea Regatului Ungariei dincolo de prăbuşirea militară. Asupra acestui punct, Tisza rămâne în spiritul termenilor Compromisului şi nu pune la îndoială asocierea cu Austria. Însă poziţia lui este minoritară şi el nu mai joacă un rol politic major. În zilele care urmează, clasa politică maghiară este cuprinsă de panică şi guvernul lui Sándor Wekerle demisionează la 23 octombrie 1918.

În mijlocul dezastrului Austro-Ungariei, un bărbat pare să fie soluţia: contele Mihály Károlyi (1875–1955), şeful Partidului Independenţei. Şi-a început cariera politică în Partidul Liberal, apoi, după alegerile din 1905, a devenit unul dintre liderii Partidului Independenţei, înainte de a rupe relaţiile, unsprezece ani mai târziu, cu şeful acestuia, contele Albert Apponyi. Fondează propriul grup, Partidul Independenţei şi Paşoptist, numit, mai simplu, Partidul Károlyi.

Urmând ideile aripii de stânga a Partidului Independenţei, Károlyi vrea să sporească independenţa Ungariei şi doreşte o uniune personală a ţării cu monarhia austriacă; el revendică o armată naţională, o zonă vamală şi o bancă naţională autonomă. În plus, reclamă introducerea sufragiului universal, mai multe libertăţi individuale şi măsuri sociale. La 25 octombrie, la două zile după demisia guvernului Wekerle, el fondează Consiliul Naţional, după modelul celor formate de naţionalităţile din imperiu, din care fac parte propriul partid, Partidul Radical, Partidul Social-Democrat şi membri ai Cercului Galilei. Este elaborat un program în douăsprezece puncte, reclamând independenţa Ungariei în cadrul unei uniuni personale cu Austria, pace separată, introducerea sufragiului universal şi reformă agrară. Textul recunoaşte, de asemenea, drepturile naţionalităţilor. Consiliul naţional este repede considerat un adevărat guvern, în timp ce regele tocmai îl numise pe arhiducele Joseph ca *homo regius*, însărcinat să desemneze un şef al guvernului. O manifestaţie impunătoare are loc la Budapesta, pentru a protesta împotriva deciziei suveranului. Muncitorii se înarmează şi formează sfaturi după modelul rusesc şi încearcă să-i determine pe soldaţi să dezerteze. În această atmosferă revoluţionară, nu sunt uitate simbolurile, iar soldaţii îşi împodobesc butonierele cu flori de tufănele (*őszirózsa*). Contele János Hadik, prim-ministrul numit de arhiducele Joseph, demisionează la 31 octombrie 1918. Regele Carol [IV] îl însărcinează pe Károlyi să constituie un guvern de coaliţie. Pentru prima oară de la Revoluţia din 1848, este format un guvern ungar complet independent. Din el fac parte doi membri ai

Partidului Independenței, doi social-democrați, Oszkár Jászi din partea Partidului Radical și trei miniștri independenți; portofoliul afacerilor externe îi revine lui Károlyi. Toți prestează jurământul în fața arhiducelui Joseph. Primul consiliu care se ține la Palatul Regal decide să restabilească libertățile publice și să-i amnistieze pe soldații rebeli.

Károlyi încearcă să instaureze o democrație modernă și speră să obțină, grație bunelor sale relații cu aliații, o reglementare favorabilă Ungariei. Însă stânga exagerează în permanență și situația este imposibil de stăpânit. La 1 noiembrie, la Budapesta are loc o mare adunare, care revendică proclamarea republicii. Sfaturile muncitorilor fac presiuni asupra miniștrilor social-democrați și guvernul este îngrijorat în legătură cu activitățile mai mult sau mai puțin anarhice ale sfaturilor soldaților. Ministrul apărării, colonelul de artilerie Béla Linder, crede că e suficient să dizolve armata pentru a termina cu aceste elemente instabile și numește un comisar al guvernului însărcinat să le controleze. Károlyi îi cere atunci regelui să fie eliberat de jurământul făcut și își pune demisia pe masă. Carol [IV] acceptă; Linder poate deci să declare solemn sfârșitul războiului pentru Ungaria. Capitularea permite întoarcerea în țară a soldaților maghiari, dar fără arme: câteva zile mai târziu, poliția din Budapesta oprește toate trenurile militare la o distanță respectabilă de capitală și confiscă armele; numai soldații originari din Budapesta sunt autorizați să intre în oraș, ceilalți sunt trimiși direct la casele lor. Întoarcerea soldaților și controlarea lipsită de fermitate a armelor și uniformelor contribuie la confuzia din lunile care urmează și au consecințe evidente asupra violențelor comise ulterior atât de către roșii, cât și de către albi.

La 11 noiembrie 1918, Carol [IV] de Habsburg abdică. Prima republică austriacă este proclamată pe 12 noiembrie; a doua zi, Carol [IV] renunță la prerogativele sale regale în Ungaria, dar nu abdică de la tron, detaliu important, de care se va sluji în timpul tentativelor de restaurație. Republica Ungară este proclamată la 16 noiembrie. Parlamentul este dizolvat, iar membrii Consiliului Național, extins cu reprezentanții partidelor politice, ai sindicatelor și ai consiliilor naționale aleși în comitate, pun stăpânire pe locurile foștilor parlamentari. Noua adunare aprobă decretul ce instituie republica și recunoaște guvernul condus de contele Mihály Károlyi, ales președinte al republicii la 11 ianuarie 1919.

Climatul politic nu întârzie să se înăsprească. Guvernul, atașat unui model de democrație occidentală, trebuie să facă față, de fapt,

unor revendicări socialiste și revoluționare asemănătoare celor care apar atunci în Germania și în Austria. Partidul Social-Democrat s-a întărit considerabil de câteva luni și a fost fondat Partidul Comunist Maghiar. Acțiunile de masă se înmulțesc și, deși social-democrații rămân loiali guvernului, ei sunt repede depășiți de succesele comuniștilor, care se inspiră din bolșevismul rus. Guvernul este neputincios; nu poate rezolva penuria de alimente și lipsa de cărbune, în timp ce gripa spaniolă face ravagii la Budapesta, iar refugiații din teritoriile ocupate sosesc în număr mare.

Între timp, la Belgrad au loc negocieri între unguri și aliați. Convenția de armistițiu este semnată la 13 noiembrie 1918 la Belgrad de Béla Linder pentru guvernul ungar și de generalul francez Franchet d'Espèrey, însă linia de demarcație nu este respectată și francezii le permit românilor să pătrundă în Ungaria. Cehii și slovacii profită pentru a face presiuni în celălalt capăt al țării. Poziția Ungariei devine imposibil de susținut, iar Károlyi este rapid abandonat de aliați, care fac din Ungaria o țară învinsă. Memorandumul Vix de la 3 decembrie 1918 cedează revendicărilor românilor și slovacilor, fără a ține seama de voința guvernului Károlyi. Împărțirea Regatului Ungariei începe: apariția Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor la 1 decembrie 1918 pune capăt uniunii personale dintre Ungaria și Croația și anunță desprinderea unei părți din Banat, a provinciilor Bácska [Bacica] și Vajdaság [Voivodina]. Trupele române pătrund dincolo de Transilvania în interiorul Regatului Ungariei și ajung și la Kenderes. O zonă de frontieră provizorie este fixată între România și Ungaria, pe care aliații doresc s-o vadă demilitarizată. Or, Károlyi refuză să accepte această cerere. Înțelegând că armatele române, ceho-slovace și iugoslave vor fi autorizate să avanseze în țară până la liniile de demarcație fixate de convenția de armistițiu – ceea ce înseamnă o nouă retragere a granițelor Ungariei –, el demisionează la 20 martie 1919 și anunță formarea unui guvern social-democrat.

De a doua zi, acest partid fuzionează cu comuniștii, conduși de oameni întorși de la Moscova. La 23 martie, pe treptele parlamentului, Béla Kun, comisar pentru afacerile externe, și Dezső Bokányi, comisar pentru muncă, proclamă „Republica Ungară a Sfaturilor" și anunță compoziția guvernului, format din treizeci și patru de comisari ai poporului.

Din 1917, bolșevicii făceau o propagandă activă în rândul prizonierilor de război din Imperiul Austro-Ungar capturați pe frontul rus, cărora le acordau libertatea în schimbul angajării lor alături de

ei. După armistițiul de la Brest-Litovsk, maghiarii, seduși de revoluția sovietică, se duc în Rusia; aici, ei se alătură foștilor prizonieri și formează un mic grup de comuniști maghiari. La 4 noiembrie 1918, sunt convocați la Moscova pentru o conferință care hotărăște înființarea Partidul Comunist din Ungaria sub conducerea fostului prizonier Béla Kun.[1] Procesul-verbal al întâlnirii arată că sunt invitați să se întoarcă în țară, pentru a pune în practică revoluția bolșevică. Ei se alătură socialiștilor-revoluționari, care se gândiseră deja să se constituie în partid. Viitorul partid îi reprezintă pe toți muncitorii din Ungaria, indiferent de apartenența lor națională; din Comitetul Central făceau de altfel parte trei unguri, doi români, doi slovaci și doi slavi de sud. Acesta este întărit după întoarcerea în Ungaria a prizonierilor de război începând de la jumătatea lunii noiembrie. Béla Kun însuși sosește la Budapesta pe 17. După despărțirea de social-democrați, Partidul Comunist din Ungaria este oficial înființat pe teritoriul național la 24 noiembrie 1918. La origine, din Comitetul Central făceau parte în proporție egală „moscoviți“, în majoritate foști prizonieri de război, social-democrați și anarhosindicaliști. Ziarul partidului, *Vörös újság* („Jurnalul roșu“), apare la 7 decembrie, în opoziție cu *Népszava* („Vocea poporului“), ziarul social-democraților. Partidul se implantează în marile întreprinderi din Budapesta și înființează celule în toate cartierele. La început, se înscrie într-un demers loial față de Partidul Social-Democrat și de sindicate și se străduiește, mai ales, să manipuleze mulțimea tot mai mare de soldați întorși de pe front și aflați în șomaj. La începutul lunii martie 1919, partidul are între 10000 și 15000 de membri la Budapesta și doar între 20000 și 25000 în restul țării.

Noul partid se numește „Partidul Socialist din Ungaria“ și se aliniază celor 21 de condiții de aderare la Internaționala a III-a. Îndemnați de bolșevici, Béla Kun și oamenii lui adoptă un program radical și recurg la teroare împotriva celor refractari la ajutorul oferit de Gărzile Roșii, ai căror membri sunt porecliți „băieții lui Lenin“ (*Lenin-fiúk*). Începe o dictatură a proletariatului inspirată de metodele sovietice, care face sute de victime și lasă în țară amintirea unei experiențe traumatizante. Dictatura proletariatului instituită de Republica Sfaturilor lovește atât marea burghezie, cât și clasa de mijloc.

1. Originar din Transilvania, Béla Kun (1886–1938) a fost înainte de război jurnalist la Kolozsvár (Cluj), unde a devenit unul dintre șefii secției locale a Partidului Social-Democrat.

Decretele și ordonanțele noului regim sunt ineficiente, brutale, inepte și cel mai adesea ignorate, mai ales în provinciile în care regimul nu reușește să se implanteze. Țăranii săraci nu obțin pământ, pe care puterea vrea să-l colectivizeze, iar cei mai înstăriți organizează rezistența pasivă împotriva regimului, păstrând ceea ce produceau, lucru ce agravează sărăcia de care suferea deja capitala.

Guvernul bolșevic nu durează mult, căci nu beneficiază de nici un fel de susținere, nici în interiorul țării – pe care observatorii din epocă o consideră străină de comunism –, nici în exterior. De fapt, Rusia sovietică, în care mulți își puseseră speranța, se dezinteresează rapid de Ungaria. Banii nu mai au nici o valoare, iar foametea dă târcoale Budapestei în vara lui 1919. Aliații și delegații la Conferința de Pace, ale cărei lucrări încep la Paris, nu sunt dispuși să tolereze o continuare a experienței sovietice în Ungaria. Asistă deci fără regret cum se formează grupuri de rezistență împotriva puterii lui Béla Kun și chiar le vor încuraja implicit. Cercurile opoziției de dreapta începuseră deja să-și facă auzită vocea în timpul scurtului regim democratic al lui Károlyi. Numeroase tentative de răsturnare a regimului venind din interior vor fi susținute în mod deschis de trupele franceze staționate la Szeged, în sudul țării. La 24 iunie, forțele conservatoare, regrupate în jurul marilor industriași, încearcă organizarea unui puci la Budapesta, însă ele sunt respinse de comuniști. Rezistența antibolșevică se organizează la Arad, apoi la Szeged. La est, românii, care au trecut la jumătatea lunii aprilie linia de demarcație, hărțuiesc armata maghiară, compusă din patru divizii de „soldați roșii“ neorganizați, dar curajoși. Profitând de haosul care domnește în Ungaria, românii trec granița și continuă să avanseze spre Budapesta, unde, după o ultimă ședință a sfatului muncitorilor, guvernul cade la 1 august 1919. Béla Kun și o parte a liderilor fug la Viena. Trei zile mai târziu, armata română intră în capitala Ungariei, iar populației nu-i vine să-și creadă ochilor.

Horthy observă această evoluție de pe domeniul de la Kenderes. Ca și compatrioții săi, trăiește înlănțuirea dramatică a evenimentelor: înfrângerea, căderea Monarhiei, dezmembrarea imperiului prin crearea statelor succesoare, proclamarea republicii, apoi regimul bolșevic. Ungaria trece în câteva luni printr-un ansamblu de răsturnări de situație incomparabile: nici un stat nu este pe atunci atât de zdruncinat. Nu este de mirare că spiritele cele mai carteziene au fost cuprinse de descurajare, dar este la fel de legitim că anumiți oameni s-au ridicat pentru a încerca să restabilească ordinea. Haosul domnește

în țară, care este împărțită între comuniști, trupele române, armata franceză și reprezentanții Comisiei de Control Interaliate (britanici, francezi și italieni), dar și grupările contrarevoluționare care încep să se formeze din foști ofițeri și soldați din armata austro-ungară. Populația este, pe bună dreptate, demoralizată. Identitatea colectivă maghiară trece printr-o criză majoră și nu reușește să se proiecteze în viitor. Acesta din urmă este nesigur în multe privințe. Statul ungar este dematerializat, căci suveranul este absent (desigur, Coroana este păstrată, dar fără titular), iar teritoriul milenar invadat și contestat. Nu mai există repere. Trebuie reconstruit un cadru politic în care națiunea să se poată recunoaște și funcționa. De aceea, contrarevoluția le apare curând tuturor (inclusiv aliaților și observatorilor externi) ca unica alternativă, fiindcă ea se sprijină pe baze cunoscute (monarhia, armata, Biserica), care sunt cele ale vechiului regim. Coordonatorii săi sunt figuri familiare ale vieții politice maghiare, ei poartă numele familiilor care conduc țara de secole (Bethlen, Teleki, Károlyi, Zichy, Andrássy). Până și Habsburgii sunt încă acolo, prin intermediul arhiducelui Joseph.[1]

---

1. Arhiducele Joseph (1872–1962) aparține ramurii palatine a Habsburgilor din Ungaria. Primul palatin a fost arhiducele Alexander Leopold, în 1792. După anularea acestei funcții, în urma semnării Compromisului, Habsburgii din Ungaria continuă să slujească țara, mai ales în armată. Joseph urmează, prin urmare, cariera militară, iar la sfârșitul Primului Război Mondial este ales de Carol [IV] drept *homo regius* pentru formarea unui guvern ungar. După renunțarea la tron a lui Carol [IV], el este un pretendent posibil la tronul Ungariei.

VII

Omul providențial

ÎN *MEMORIILE* SALE, HORTHY NU SE ARATĂ ÎN ÎNTREGIME detașat de evenimentele pe care tocmai le-am descris. Contrar unei idei preconcepute, care-l prezintă ajungând în scenă din întâmplare, el afirmă că a făcut câteva călătorii la Budapesta în lunile precedente, pentru a se întâlni „cu persoane care îi împărtășesc ideile" și al căror obiectiv este să pună capăt dezordinii. Horthy folosește într-adevăr cuvinte foarte dure împotriva lui Mihály Károlyi, pe care-l consideră criptocomunist. Regimul lui Béla Kun îi inspiră cel mai mare dispreț. Începe să deteste profund comunismul, sentiment de care nu se va dezminți și care este una dintre inspirațiile politicii sale. Nu e însă singurul în acest caz; adepții contrarevoluției sunt animați de același spirit. Toți consideră, în plus, că acest tip de regim e străin sufletului maghiar. Faptul că numeroși comisari ai poporului din Republica Sfaturilor sunt evrei întărește acest sentiment. Silogismul următor este găsit repede: evreii sunt comuniști/comunismul vine din Rusia/evreii sunt străini de Ungaria. De aici, o reprezentare negativă a evreilor; elementele capitaliste sunt văzute ca profitoare de pe urma războiului, iar elementele proletare ca bolșevici în solda Moscovei. Horthy nu reține decât al doilea element și face o netă deosebire între evreii „buni" – industriași, bancheri și comercianți –, de care țara are nevoie, și cei „răi", care îmbrățișează comunismul. Este necesar să amintim că propaganda împotriva profitorilor de război având caracteristici evreiești a fost, de asemenea, practicată de comuniști – o constantă pe care o regăsim după 1945. Cele două tipuri de regim au, în definitiv, același scop: să facă să dispară specificul evreiesc prin asimilare. Într-un caz, ideologia trebuie să șteargă particularitățile religioase și culturale, în celălalt, convertirea poate face același lucru.

Contrarevoluția se cristalizează în mod esențial în jurul a două grupuri care vor reprezenta pe termen lung două tendințe majore:

legitimiştii, dintre care cei mai mulţi se găsesc la Viena, şi „electorii liberi", care se adună la Arad, apoi se instalează la Szeged, în zona controlată de armata franceză. Toţi vor restabilirea Ungariei regale şi nici unul nu e dispus să păstreze ca formă de stat republica, dar se opun în legătură cu natura monarhiei. Legitimiştii doresc întoarcerea lui Carol [IV] sau, dacă nu, a unui alt reprezentant al Habsburgilor, arhiducele Joseph, de exemplu; ceilalţi doresc să se revină la alegerea regelui dintre mai mulţi candidaţi. Această diferenţiere politică este linia de fractură a regimului care se naşte în 1920 şi pe care Horthy se menţine ca pe o coardă rigidă, oscilând cu siguranţă, dar fără să cadă niciodată într-o tabără sau în alta.

„Ideile de la Szeged", cum vor fi numite atunci, nu au încă nimic de-a face cu o ideologie partizană bine definită. Obiectivul numărul unu este să pună capăt regimului bolşevic, să alunge trupele româneşti, să reinstaureze ordinea şi, dacă ar fi posibil, să obţină o justă reglementare a problemei teritoriale la Conferinţa de pace. Contrarevoluţia va reuşi, până la urmă, într-un singur punct din aceste patru: întoarcerea la ordine. Republica Sfaturilor se prăbuşeşte sub loviturile invaziei româneşti şi a muncii de distrugere întreprinse de aliaţi, iar ultimii sunt cei care obţin plecarea românilor. Tratatul de la Trianon va valida ciopârţirea Ungariei în favoarea statelor succesoare.

Cele două mişcări contrarevoluţionare sunt în contact. Prima, cea care se constituie la Arad în a doua jumătate a lunii ianuarie 1919, se concentrează în jurul Asociaţiei Maghiare pentru Apărare Naţională (*Magyar Országos Véderő Egyesület* – MOVE), al cărei şef este ofiţerul de stat-major Gyula Gömbös. Din luna februarie, aceasta reuneşte oameni şi forţe militare ostile regimului bolşevic. I se adaugă şi politicieni, printre care unul de prim rang, şi anume contele Gyula Károlyi. El devine purtătorul său de cuvânt şi principalul garant pe lângă aliaţi. Intră rapid în contact cu reprezentantul britanic, Sir Thomas Cuninghame, şi cu generalul francez Henri de Gondrecourt.[1] La Viena, în jurul contelui István Bethlen se creează Comitetul Maghiar (*Bécsi Magyar Comité*) şi Comitetul Antibolşevic (*Antibolsevista Comité*).[2] Ofiţerii din fosta armată imperială şi regală nu întârzie să se alăture grupului de la Arad şi iau iniţiativa de a constitui trupe. Colonelul Anton Lehár organizează o armată în vestul ţării, care se

1. Rutter, *Regent of Hungary. The Authorized Life of Admiral Nicholas Horthy*, *ed. cit.*, p. 169.

2. Pilch, *Horthy Miklós*, *ed. cit.*, p. 99.

află în legătură cu grupul de la Viena. Lehár, care este legitimist, primește ordine de la contele Antal Sigray de la Viena și nu vrea să se subordoneze oamenilor de la Szeged, în care nu are încredere. Armata formată de Lehár, care acoperă curând un teritoriu întins, între Graz, în Austria, și Sopron, se instalează treptat în interiorul Ungariei de vest.

Aceste mișcări durează mai multe luni și abia la 11 mai 1919 este format la Arad primul guvern contrarevoluționar condus de contele Károlyi. E însă încă incomplet și se caută, între alții, un comandant pentru armata care este pe cale să se constituie. Károlyi decide să i se adreseze lui Horthy și-i trimite un mesager la Kenderes. În același timp, Horthy este abordat și de un trimis al lui Bethlen. De ce oare este căutat – de cele două părți – un amiral pentru a prelua comanda unei armate care este eminamente terestră? Două argumente par să se impună la prima vedere: este ofițerul maghiar cu cel mai înalt grad și astfel poate obține unanimitate în rândul militarilor, dintre care unii – s-a văzut în cazul lui Lehár – nu sunt dispuși să se subordoneze cuiva inferior în grad și, cu atât mai puțin, unui politician; fără a fi cunoscut de marele public, el face parte dintre militari și din elita politică și se poate reactiva amintirea bătăliei din strâmtoarea Otranto. Se poate adăuga în plus că, fiind militar, el nu face politică și, fără îndoială, se speră că se va limita la rolul său de soldat. Cât despre Horthy, de ce acceptă? În *Memoriile* sale, el scrie că a răspuns imediat solicitărilor celor două tabere, ceea ce nu este exact. De fapt, s-a dus la 30 mai la Szeged, pentru a se întâlni cu Károlyi, Bethlen și ceilalți membri ai mișcării. Cere o săptămână de reflecție înainte de a lua o hotărâre și de a se alătura guvernului pentru a prelua postul de ministru de război și de șef al armatei naționale ungare (*Magyar Nemzeti Hadsereg*). Situația este într-adevăr delicată la Kenderes, care este amenințat atât de bolșevici, cât și de românii care înaintează spre Budapesta. Armata Roșie a lui Béla Kun este în derută în Slovacia, unde a încercat în van să provoace o revoluție bolșevică, iar românii profită de această mană cerească pentru a-și mări avantajul. Este clar că aliații au și ei interesul să înceteze acest haos. Horthy se ocupă de familia sa, care obține de la români un permis de liberă trecere pentru a se duce la Debrecen, la rude. Astfel este mai liniștit și se poate consacra misiunii sale, chiar dacă temerile referitoare la domeniul Kenderes sunt reale și fondate.

Sosirea lui Horthy la Szeged la 6 iunie generează întrebări și speranțe. Astfel, Miklós Kozma, care asistă la primii pași în acest mediu,

spune că martorii sunt mulțumiți să-l vadă pe eroul de pe „Novara" care a „cucerit numeroase bătălii navale" și „a înăbușit revolta marinarilor de la Kotor", într-un cuvânt, „omul potrivit pentru ofițeri".[1] El descrie apoi scena care se derulează în timpul întoarcerii lui Horthy: „Îmbrăcat cu un impermeabil și cu pălăria pe cap, a parcurs încăperea cu obișnuitul său pas rapid de marinar și, întinzându-i mâna lui Károlyi, i-a spus aceste cuvinte: «După ce m-am luptat cu conștiința mea, am venit. Mă angajez. Nu voi mai asculta foșnetul ierbii la Kenderes în timp ce la Szeged geniul maghiar își întinde aripile pentru o a doua cucerire a țării»."[2] Kozma, care era scriitor, exagerează desigur cu un lirism care nu era punctul forte al lui Horthy, chiar dacă limba maghiară se pretează extraordinar de bine la așa ceva.

Este evident, în orice caz, că noul comandant nu are nici o experiență a armatei terestre. Horthy nu se simte bine printre politicieni și militari. Relațiile cu aliații sunt, de asemenea, încordate. La Szeged, francezii sunt cei care controlează jocul. Comandantul orașului, colonelul Betrix, și comandantul-șef al trupelor franceze, generalul Paul de Lobit, nu au încredere în guvernul contrarevoluționar și sunt reticenți față de Horthy. Acesta din urmă ar fi preferat de departe să aibă de-a face cu britanicii, pe care îi cunoaște mai bine și de care se știe apreciat. Oricum ar fi, el prestează jurământ guvernului Károlyi la 15 iunie în termenii următori: „Eu, Horthi Miklós, jur în fața lui Dumnezeu Atotputernicul că voi fi credincios Ungariei și guvernului său, că voi păstra secretele oficiale, că mă voi achita de îndatoririle inerente funcției mele cu cea mai scrupuloasă corectitudine și că voi da tot ce am mai bun. Așa să mă ajute Dumnezeu". Secretarul (*jegyző*) care a redactat și semnat documentul cu Károlyi și Horthy nu-l cunoștea vizibil pe acesta din urmă, pentru că îi ortografiază greșit numele.[3]

Situația e tot instabilă, chiar dacă grupul de la Viena se alătură guvernului de la Szeged prin intermediul contelui Pál Teleki, delegat la fața locului și care preia portofoliul afacerilor externe. Până în

1. Miklós Kozma, *Az összeomlás 1918–1919* [Prăbușirea 1918–1919], Athenaeum, Budapest, 1933, p. 269.

2. *Ibid.*, p. 276.

3. Document reprodus în Pilch, *Horthy Miklós*, *ed. cit.*, p. 108: *Én Horthi Miklós esküszöm a élő Istenre, hogy Magyarországhoz és ennek alkotmányához hű leszek, a hivatali titkot megőrzöm, a hivatalommal járó kötelességeket részrehajlatlanul, lelkiismeretes pontossággal és legjobb tehetségem szerint teljesítem, Isten engem úgy segéljen.*

luna august, trebuie să se țină seama de bolșevicii mai mult sau mai puțin dispersați și de românii care intră în Budapesta imediat după prăbușirea Republicii Sfaturilor. Comisia de control interaliată care se instalează în capitală impune constituirea unui guvern de coaliție, ce se suprapune celui de la Szeged. Nici unul dintre cele două guverne nu are cu adevărat autoritate asupra unei țări pradă unei dezordini complete.

În aceste condiții, puterea militară va fi un factor determinant și intră în atribuțiile lui Horthy ca ministru de război în guvernul de la Szeged să pună pe picioare cât mai rapid posibil o forță armată care primește curând numele de armată națională. Ea trebuie să se afirme în fața aliaților, dar și în fața întregii țări ca unic interlocutor. Ponderea militarilor și obiectivele lor vor fi deci una dintre cheile recuceririi țării de către contrarevoluție. Deocamdată însă, armata este alcătuită esențialmente din două detașamente, comandate de colonelul Pál Prónay și maiorul Gyula Osztenburg. Temerea majoră a aliaților, dar și a unei mari părți a populației, rezidă în pericolul instaurării unei dictaturi militare. Această ipoteză există într-adevăr, chiar dacă Horthy nu recunoaște. Oamenii din anturajul său încurajau evident această opțiune, al cărei reprezentant ar fi fost Horthy. Aliații sunt cu siguranță favorabili contrarevoluției, dar ei privilegiază soluția politică, de unde insistența de a forma un guvern încredințat lui István Friedrich (1883–1951), fost secretar de stat la Ministerul Apărării în guvernul lui Mihály Károlyi. Deocamdată, se optează pentru încredințarea regenței provizorii a țării arhiducelui Joseph, care joacă încă o dată un rol de mediator. Autoritatea sa este acceptată de toți și unii o preferă celei a lui Horthy. Legitimistul Lehár, de exemplu, ale cărui trupe masate în Stiria intră în Ungaria la începutul lunii august, jură imediat credință arhiducelui.[1] Dar, la 13 august, află că acesta a confirmat autoritatea lui Horthy, numindu-l comandant-șef al armatei naționale și trebuie, prin urmare, să se supună vrând-nevrând. Horthy prestează jurământul la 15 august 1919, în același timp cu întregul guvern Friedrich. Își abandonează astfel funcția de ministru de război, pentru a se consacra în întregime conducerii armatei. Dualitatea guvernamentală încetează în mod automat și, de acum înainte, guvernul Friedrich are autoritate cu binecuvântarea arhiducelui Joseph, pe de o parte, și a aliaților, pe de altă parte.

1. Anton Lehár, *Erinnerungen. Gegenrevolution u. Restaurationsversuche in Ungarn 1918–1921*, Verlag für Geschichte und Politik, Wien, 1973, p. 99.

Între timp, armata comandată de Horthy, căreia i s-au alăturat, în parte, detașamentele provenind din Austria (esențialul rămâne staționat în vestul Ungariei), a pornit la 20 iulie în direcția nord și a ajuns pe malul Lacului Balaton, la Siófok, la începutul lui august. În momentul plecării din Szeged, Horthy primește drapelul ale cărui nașe sunt baroana Adél Bornemisza și doamna Bella Kelemen. În răspunsul dat doamnelor din Szeged care au evocat amintirea bătăliei de la Mohács (1526)[1], Horthy se referă explicit la personaje din istoria maghiară, la János Hunyadi* mai întâi, eroul războaielor împotriva turcilor, apoi la principele Rákóczi, conducătorul răscoalei împotriva Habsburgilor de la începutul secolului al XVIII-lea. El continuă în același spirit, mulțumind locuitorilor din Szeged, pe care îi numește „mândria națiunii lui Kossuth" *(Kossuth nemzetének büszkesége)*, ceea ce trimite explicit la sfârșitul Războiului de Independență (1849), când guvernul și dieta se repliaseră în acest oraș. A asimilat deci deja complet subtilitățile „meseriei" și anticipează viitoarea funcție. Știe exact ce trebuie să spună pentru a însufleți sentimentul național greu pus la încercare de la sfârșitul anului 1918. În plus, a făcut un pas suplimentar în angajarea politică – unii ar spune compromis – acceptând să devină președintele de onoare al MOVE, lucru care-l leagă de Gömbös și care nu este fără consecințe.[2] În același timp, se organizează deja propaganda în jurul persoanei sale. Imediat după ocuparea funcției, a fost compus un cântec (*nóta*) pentru a-i motiva pe soldați și a-i încuraja să se înroleze, în tradiția cântecelor *verbunkos* și *Kossuth-nóta* din 1848: „Horthy Miklós a înălțat drapelul alb la Szeged. El a semnat ordinul de recrutare. Scriindu-l, el a suspinat din adâncul inimii, Toată țara va plânge dacă tu nu devii soldat".[3]

1. Béla Kelemen, *Adatok a szegedi ellenforradalom és a szegedi kormány történetéhez 1919. Naplójegyzetek és okiratok* [Date referitoare la istoria contrarevoluției și a guvernului de la Szeged. Note de jurnal și documente], Mars Grafikai Műintézet, Szeged, 1923, p. 382.

* Iancu/Ioan de Hunedoara (1407–1456), ban de Severin, comite de Timișoara, voievod al Transilvaniei (1441–1446), guvernator și regent al Ungariei (1446–1453) și căpitan general al regatului (1453–1456), tatăl regelui Matia Corvin. A luptat împotriva otomanilor și i-a înfrânt în bătălia de la Nándorfehérvár (Belgrad) (1456) (*n. tr.*).

2. *Ibid.*, p. 334.

3. *Páter Zadravecz titkos naplója* [Jurnalul secret al părintelui Zadravecz] (editat de György Borsányi), Kossuth, Budapest, 1967, p. 238.

Horthy ajunge la Siófok, unde instalează cartierul general al armatei naționale. Efectuează apoi o călătorie incognito la Budapesta la 15 august, în compania aghiotantului său, căpitanul Magasházy.[1] Poartă, cu această ocazie, haine de muncitori feroviari și se prefac că nu se cunosc. Horthy se duce la fratele său István, care locuiește pe Kaplony-utca, unde are agreabila surpriză de a o găsi pe soția sa, care tocmai sosise de la Debrecen. Îi lăsase pe cei trei copii în grija unui preot ca să se poată duce la Budapesta. Îi povestește soțului despre jefuirea domeniului de către trupele românești.[2] A doua zi, Horthy se duce la misiunea interaliată, al cărei șef este pe atunci englezul Sir George Clerk. Acesta din urmă este în mod special îngrijorat de instaurarea unei dictaturi militare, iar Horthy îi dă asigurări în această direcție. Clerk poartă într-adevăr negocieri cu reprezentanții tuturor partidelor politice (cu excepția comuniștilor, care au părăsit țara în cea mai mare parte) ca să accepte guvernul de coaliție. Această preocupare este și cea a francezilor, care se tem de instaurarea în Ungaria a unui regim prea reacționar și insistă asupra pluralității guvernului. Horthy le reproșează de altfel această insistență asupra reprezentării democratice, de care îl face responsabil pe Clemenceau.[3] Se duce apoi să-l întâlnească pe comandantul-șef român, generalul Mărdărescu, care stă la Hotelul Gellért. Întrevederea lor se desfășoară în limba germană, iar Horthy se arată hotărât să lupte împotriva românilor dacă aceștia nu respectă ordinul de retragere care le-a fost dat și trec peste linia de demarcație. Relatarea tuturor acestor evenimente este foarte încurcată în *Memoriile* lui Horthy și maltratează cronologia lunilor august și septembrie 1919. Relatările contemporanilor săi sunt mai credibile, pentru că unii dintre ei au ținut jurnal ori au redat evenimentele aproape la cald. Începând din acest moment, Horthy se duce frecvent la Budapesta pentru a discuta cu misiunea interaliată. El găsește un aliat în persoana amiralului englez Sir Ernest Troubridge (1862–1926), care prezidează Comisia internațională a Dunării.

1. László Magasházy (1879–1959) a fost căpitan de artilerie în Regimentul 10 artilerie de câmp (*Feldartillerieregiment*), apoi comandant al Regimentului 10 artilerie călare din armata națională ungară. A fost, până în 1929, aghiotantul lui Horthy. Lehár, *Erinnerungen*, *ed. cit.*, p. 262.

2. Horthy, *Ein Leben für Ungarn*, *ed. cit.*, p. 125 (versiunea maghiară, *Emlékirataim*, *ed. cit.*, p. 128). În versiunea franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy*, *ed. cit.*, p. 100.

3. *Ibid.*, p. 122 (versiunea maghiară, *Emlékirataim*, *ed. cit.*, p. 125). În versiunea franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy*, *ed. cit.*, p. 97.

Cealaltă problemă de pe teren este amenințarea reprezentată de iugoslavi în sudul țării. Trupele lor ocupă o parte din Bácska, a cărei posesiune este revendicată de noul stat, ceea ce împiedică comunicarea între Szeged și vestul Ungariei. De la jumătatea lui iunie, trebuie să fie purtate negocieri la Belgrad, pentru a se obține trecerea trupelor maghiare și retragerea armatei sârbe. Horthy – care vorbește croata – se duce prin urmare la Belgrad împreună cu Teleki, ministrul afacerilor externe. Sunt primiți de prim-ministrul Stojan Protić (1853–1923) și se întâlnesc, de asemenea, cu ministrul iugoslav al afacerilor externe, șeful statului-major, amiralul flotei, ambasadorii francez și britanic, ca și cu amiralii britanic (Troubridge) și american. Iugoslavii se arată foarte ostili Republicii Sfaturilor și primesc favorabil contrarevoluția, dar nu vor să fie privați de câștigurile lor teritoriale. Se încheie deci o înțelegere și Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor este primul stat care a recunoscut oficial guvernul de la Szeged. Relațiile cu iugoslavii sunt deci mult mai puțin conflictuale decât relațiile cu ceilalți vecini – cu excepția Austriei – ai Ungariei, cehii și românii. Horthy, care are excelente amintiri despre marinarii croați, arată o empatie evidentă față de regatul iugoslav – aceasta va fi ulterior o constantă a viziunii sale despre echilibrul regional.

La 23 august 1919, arhiducele Joseph renunță la sarcina de guvernator provizoriu. Gestul său este rezultatul presiunii exercitate de aliați și, mai ales, de Franța, care nu doresc să vadă un Habsburg menținându-se în fruntea Ungariei, cu riscul de a deveni suveran legitim. Conferința de pace este tocmai pe cale să regleze chestiunea austriacă, interzicând reîntoarcerea Habsburgilor. Tratatul de la Saint-Germain, semnat la 10 septembrie 1919, se pronunță de asemenea, în articolul 88, la independența Austriei și, în articolul 91, la renunțarea la orice reconstituire a fostului imperiu.[1] Însă plecarea arhiducelui ține și de politica internă. Anton Lehár, care îi este favorabil, explică izolarea acestuia prin acțiunea a trei factori: aristocrații maghiari în primul rând, care nu l-ar fi susținut, așteptându-se la reîntoarcerea lui Carol. Această explicație nu este viabilă, căci erau

1. Articolul 88 trimite explicit la articolul 80 al Tratatului de la Versailles, prin care Germania recunoaște independența și frontierele Austriei. Se dorește astfel împiedicarea oricărei tentative de *Anschluss*. Republica Austria fusese într-adevăr creată sub denumirea de *Deutsch Österreich*. O mare parte a clasei politice dorea atunci unirea cu Germania, pentru a compensa pierderea imperiului. Social-democrații sperau să sporească puterea mișcării lor grație aportului muncitorilor germani.

cu toţii legitimişti şi s-ar fi aliniat probabil în spatele arhiducelui. În al doilea rând, s-ar fi ţesut intrigi împotriva lui pe lângă aliaţi, mai ales de către margraful Pallavicini, care a făcut să le parvină un memorandum împotriva Habsburgilor. Anumiţi decidenţi maghiari au încercat efectiv să meargă alături de aliaţi, sperând că aşa vor feri regatul de o dezmembrare importantă. În fine, al treilea vinovat, însuşi Horthy, din care Lehár face deja un candidat potenţial la regenţă. Şi el ar fi contribuit la denigrarea arhiducelui şi a familiei imperiale pe lângă misiunea interaliată. După demisia arhiducelui Joseph, Horthy s-ar fi felicitat explicit în faţa lui Lehár pentru faptul că a provocat retragerea celui „care, fără aceasta, ar fi devenit regele Ungariei în trei zile".[1]

Marşul asupra Budapestei se efectuează în mai multe etape, care pot părea foarte lungi în comparaţie cu mica distanţă care separă Siófok de capitală, dar ţara este încă într-o situaţie instabilă. Relaţiile dintre aliaţi şi români, pe de o parte, şi dintre aliaţi, guvernul Friedrich şi maghiari, pe de altă parte, sunt tensionate. După retragerea arhiducelui Joseph, Horthy apare din ce în ce mai mult ca omul forte, căci are de acum în spatele lui mii de soldaţi. Este apropiat de oameni şi îşi petrece timpul cu ei, aşa cum relatează Kozma: „Îi făcea plăcere să fie cu noi. Dejuna şi lua cina cu noi deseori, venea să se scalde cu noi şi nu făcea un secret din faptul că se simţea cel mai bine în mijlocul ofiţerilor".[2]

În pofida disensiunilor care pot exista în rândul militarilor şi al căror ecou se face încă o dată Anton Lehár, aceştia îl urmează pe Horthy fără să opună rezistenţă, unii sperând, fără îndoială, instaurarea unui regim militar, alţii, în schimb, aşteptând momentul oportun pentru a se debarasa de el. În ajunul intrării trupelor în Budapesta, Lehár este primit de Friedrich, care l-a întrebat, se pare, cum să facă pentru a-l demite pe Horthy. Lehár obiectează că însuşi Friedrich l-a confirmat în funcţia de comandant-şef şi că, pentru a fi demis, ar fi trebuit să dispună imediat de alternativă, ceea ce nu este cazul. La întrebarea pusă de Friedrich, care vrea să ştie dacă ofiţerii îl urmează pe Horthy, Lehár răspunde: „I-am spus deschis: da. Aşa cum şi eu sunt alături de el. Socotesc că o sciziune a corpului ofiţerilor ar fi extrem de periculoasă. Consider că Horthy este un om onest. Trebuie să vedem dacă e prost sfătuit. Dar a-i despărţi acum pe ofiţeri de el înseamnă a face un lucru

1. Lehár, *Erinnerungen*, *ed. cit.*, p. 119.
2. Kozma, *Az összeomlás 1918–1919*, *ed. cit.*, p. 366.

dăunător patriei în aceste vremuri grele".[1] Lehár și ceilalți știu că Horthy i-a promis lui Clerk, reprezentantul britanic în Comisia Interaliată, că nu va instaura dictatura militară odată ajuns în capitală.

În lunile septembrie și octombrie, situația militară se normalizează, mai ales în vestul țării, unde trupele venite din Austria fuzionează treptat cu acelea ale lui Horthy. Anumite regimente ale fostei armate sunt astfel reconstituite, precum, de exemplu, regimentul de husari din Transdanubia, care se regrupează la Enying, la câțiva kilometri est de Siófok. O fotografie făcută atunci îl arată pe Horthy în compania familiei sale, pozând în mijlocul oamenilor: István, fiul cel mare, este în față, cu ofițerii, Miklós, cel de-al doilea, în stânga; sunt amândoi în uniformă, Paula este în dreapta tatălui ei, mama copiilor în stânga lui. Fotografia a fost făcută cu ocazia unui concurs de vânătoare organizat de Sfântul Hubert pe moșia contelui Csekonics.[2] Mai puțin glorioase sunt abuzurile comise de armata națională care întinează drumul triumfal spre Budapesta. După opinia lui Horthy, bineînțeles informat, ele sunt săvârșite de franctirorii indisciplinați care trebuie puși la punct. Această imagine a unei armate de mercenari incontrolabili nu rezistă în fața numeroaselor mărturii ale ofițerilor din fosta armată imperială și regală, care regretă aceste infracțiuni. Dar sunt comise de soldați, în general la îndemnul subofițerilor apropiați de Gömbös, care îi vânează pe „roșii", cărora le sunt asociați invariabil evreii. Comandanții Prónay și Osztenburg acoperă aceste violențe[3], când nu le încurajează. Este începutul a ceea ce se va numi teroarea albă – de care va mai fi vorba. Lehár relatează evenimente cu care s-a confruntat personal. El se arată convins că ordinele de executare sumară a comuniștilor sau a celor suspectați că sunt comuniști veneau direct de la Gömbös, care se știa acoperit de Horthy. Acesta s-ar fi felicitat public de fiecare dată când îi erau raportate aceste fapte. Abuzuri au loc la începutul lunii septembrie în districtul în care își exercită autoritatea Lehár, la Czelldömölk și Tapolca, în nordul lacului Balaton. El ia măsuri și ordonă o anchetă, însă vinovații nu sunt găsiți. Lehár și anturajul său sunt scandalizați. După incidentele petrecute la Tapolca la 11 septembrie, ia măsuri mai energice pentru a controla trupa și afirmă că nu au mai fost pogromuri (după

1. Lehár, *Erinnerungen*, *ed. cit.*, p. 139.

2. Pilch, *Horthy Miklós*, *ed. cit.*, p. 193.

3. Cei doi bărbați se află, de altfel, la originea fondării, în 1932, a Partidului Fascist Ungar (*Magyar Országos Fasiszta Párt*).

cum spune el) în Ungaria de vest. În jurul localității Siófok, în schimb, chiar în preajma cartierului general, violențele continuă. Obsesia pericolului bolșevic – incontestabil împărtășită de Horthy – nu explică totul. Identificarea evreilor cu comuniștii permite, de asemenea, comiterea unor acte pur și simplu antisemite, disimulate sub o justificare politică. În aceste condiții, poate fi înțeleasă neîncrederea aliaților și preocuparea lor de a nu grăbi sosirea la Budapesta a lui Horthy, care poate să fie legat de o preluare a puterii de a cărei natură le este teamă. De fapt, există motive întemeiate să se creadă că aceasta nu va fi democratică, așa cum o înțeleg francezii și britanicii. Americanii și italienii arată mai puține rezerve și, în general, sunt mai ezitanți în negocieri, atât cu guvernul, cât și cu Horthy.

Începând din septembrie, înaintarea trupelor în direcția capitalei seamănă, după relatările martorilor, cu o recucerire. Mai mulți autori nu ezită să folosească în legătură cu asta termeni în general utilizați în limba maghiară pentru a caracteriza cucerirea țării de către triburile lui Árpád, la sfârșitul secolului al IX-lea. În public, încep să fie difuzate imagini care-l prezintă pe Horthy ca pe salvatorul națiunii. Apar afișe cu simboluri care amintesc, în același timp, de vechea lui ocupație (cârma), împodobite cu tricolorul roșu-alb-verde sau cu o coroană. În desene, el apare – nu prea seamănă, căci fața lui este încă necunoscută marelui public – mărșăluind în fruntea trupelor care mătură în trecere comuniști cu trăsături evreiești stereotipe. Jenő Pilch, de exemplu, folosește termenul de „salvare a patriei" (*honmentés*) pentru ansamblul inițiativei și califică parcursul lui Horthy drept „primul său marș triumfal" (*első diadalútja*). Acesta din urmă marchează, de altfel, mai multe opriri pe măsura înaintării trupelor și își face intrări triumfale în toate orașele din regiune, ceea ce are ca efect impresionarea spiritelor și impunerea puterii armatei naționale. Horthy este la Kaposvár la 8 septembrie, apoi la Szombathely și la Kőszeg la 22 septembrie și ulterior la Sopron. Astfel, este recucerită toată Transdanubia. O mare sărbătoare este organizată la Székesfehérvár la 12 octombrie; unul dintre participanți este episcopul Ottokár Prohászka, rapid devenit unul dintre adulatorii noului regim.[1]

1. Ottokár Prohászka (1858–1927) s-a aflat, la sfârșitul secolului al XIX-lea, printre fondatorii Partidului Popular Catolic (*Katolikus Néppárt*). El este unul dintre reprezentanții creștinismului social în Ungaria. A fost un antisemit notoriu. În scrierile sale, el își definește antisemitismul ca social și economic, și nu pe bază rasială sau religioasă. Catherine Horel, „Le Mouvement chrétien-social en Hongrie 1895–1918", *Études danubiennes* XX/1–2, 2004, pp. 143–151.

Cavaleria (*lovasbandérium*) comitatului este condusă de contele László Esterházy. Margraful György Pallavicini este, de asemenea, prezent în calitatea sa de comisar al guvernului (*főkormánybiztos*), ca și fostul prefect, contele Viktor Széchenyi. Pe deasupra, acolo se află și prim-ministrul Friedrich. Urmează Veszprém, Győr și, în fine, Esztergom, sediul primatului Ungariei, și Komárom la 10 noiembrie.[1]

La 23 octombrie, au loc ultimele negocieri cu Clerk, în vederea pregătirii intrării armatei naționale în Budapesta. La 6 noiembrie, acesta îi cere lui Horthy să-i primească pe delegații partidelor de stânga, pentru a-i asigura că asta nu înseamnă instaurarea unei dictaturi militare. Întrevederile pe care le are Horthy cu acești oameni las să transpară neîncrederea lui și disprețul față de cea mai pare parte dintre ei. Toți se pliază totuși, la presiunea lui Clerk. Trupele din Transdanubia (Lehár) sunt de acum staționate în jurul capitalei, pe o rază acoperind localitățile Pomáz, Csobánka, Pilisvörösvár, Páty, Torbágy, Törökbálint și Érd. Ele se deplasează apoi în mai multe direcții spre capitală: Szemlőhegy, Vérmező, Gellért-hegy, Budafok și gara de la Kelenföld și Óbuda.[2] Etapa următoare constă în asigurarea podurilor pe Dunăre și a punctelor strategice din oraș. O altă parte a trupelor a ajuns la Budapesta urcând pe Dunăre. Ansamblul acestor forțe conjugate se ridică la aproximativ 13000 de oameni. În dimineața de 16 noiembrie, Horthy și armata națională intră în Budapesta. Coloana în fruntea căreia călărește el pleacă din gara Kelenföld la ora 8 dimineața. Vremea este mohorâtă, umedă și rece. Exact la un an după proclamarea republicii, Ungaria se pregătește din nou să schimbe regimul.

Datorită biografului său englez, se știe că Horthy călărea un cal alb, un *white Arab charger*, prezentat și drept calul său favorit.[3] Ceea ce contează însă în construcția memorială nu este rasa animalului, ci culoarea acestuia. Ulterior – și, mai ales, în timpul recuceririi din 1938–1940 –, Horthy va apărea mereu pe un cal alb. Imediat, observatorii fac asociația între Horthy și cuceritorul Árpád[4], chiar dacă mai târziu personajul șefului de trib păgân va ceda locul regelui sfânt Ștefan.

Prima oprire este făcută nu departe de acolo, la Buda, în fața Hotelului Gellért, care adăpostește pe atunci Comisia Interaliată. Acolo

1. Pilch, *Horthy Miklós*, *ed. cit.*, p. 193.
2. *Ibid.*, p. 262.
3. Rutter, *Regent of Hungary. The Authorized Life of Admiral Nicholas Horthy*, *ed. cit.*, p. 232.
4. La Schmidt-Pauli, de exemplu, *Nikolaus von Horthy*, *ed. cit.*, p. 163.

așteaptă și primarul, și ceilalți edili ai Budapestei. Horthy răspunde mesajului de întâmpinare al primarului Tivadar Bódy în termeni care vor rămâne celebri pentru felul în care este caracterizat orașul și raportul ambiguu pe care-l are cu el. „Domnule primar, vă rog să acceptați, în numele armatei maghiare, mulțumirile mele sincere pentru cuvintele dumneavoastră călduroase. Astăzi, în pragul acestui oraș, nu sunt dispus să țin un discurs cu obișnuitele clișee. Simțul dreptății mă obligă să spun fără ocolișuri ceea ce simt în acest moment. Pe când eram încă departe, pe când nu exista pentru noi decât o slabă speranță de a revedea înarmat acest oraș **rătăcit**, l-am blestemat și l-am urât, căci de departe nu vedeam decât valurile întunecate ale gloatei mizerabile de care fusese copleșit, și nu pe bieții noștri frați unguri și pe toți martirii care sufereau din cauza persecuției. Națiunea maghiară a iubit și a răsfățat întotdeauna Budapesta. Și totuși, în ultima vreme, acest oraș a devenit nenorocirea sa. Aici, pe malurile Dunării, convoc capitala ungară în fața unui tribunal; acest oraș care și-a negat istoria milenară, acest oraș care a târât în țărână culorile naționale și Coroana Sfântă și s-a drapat în zdrențe roșii. El i-a aruncat în închisoare pe cei mai buni reprezentanți ai națiunii sau i-a alungat din țară; în plus, a delapidat avuția noastră. Însă, pe măsură ce ne apropiam de el, gheața care ne înconjura inima s-a topit și suntem pregătiți să-l iertăm. Îl iertăm, dacă acest oraș vinovat se întoarce în slujba patriei, dacă iubește din toată inima și cu toată forța sufletului său această țară în care se odihnesc osemintele strămoșilor noștri, dacă iubește glia pe care o hrănesc frații noștri cu sudoarea frunții lor, Sfânta Coroană, crucea dublă, cele trei coline și cele patru fluvii, într-un cuvânt, patria noastră ungară și poporul nostru ungar...“.[1] Horthy îi evocă apoi în câteva fraze pe soldații din armata sa și ceea ce au venit să facă: să restaureze ordinea și să pedepsească, dacă trebuie, dar și să se poarte ca frații cu toți cei care le vor întinde mâna. În acest scurt discurs – Horthy nu va rosti niciodată multe mai lungi – se exprimă esența regimului care se va instaura în lunile următoare. Ambivalența raportării lui la Budapesta se exprimă prin folosirea cuvântului „vinovat“, a cărui traducere din maghiară trimite la păcat (*bűn*).

1. Discurs reprodus de Horthy în *Memoriile* sale, pp. 126–127 (în versiunea maghiară, pp. 129–131). Sublinierea mea. Citez după traducerea franceză, înlocuind *égarée* „dezorientat[ă]“ cu *dévoyée* „rătăcit[ă]“, iar *séduite* „sedus[ă]“ cu *coupable* „vinovat[ă]“, care corespund mai bine spiritului și literei textului. *Mémoires de l'amiral Horthy, ed. cit.*, p. 101.

Referirile la pământ sunt în opoziție cu valorile de la oraș, presupuse mai puțin onorabile. Metropola este cosmopolită, este, după părerea lui, un Babilon aflat în mâinile evreilor. Va fi glorificată deci lumea satelor în fața pierzaniei reprezentate de marele oraș. Noțiunea de „a duce pe un drum greșit“, „a induce în eroare“ (*tévutra vezet* în maghiară, *irregeführt* în germană), în sensul primar al termenului, semnifică faptul că orașul a fost antrenat pe o cale greșită – de guvernul lui Károlyi mai întâi, apoi de bolșevici. Referirea la coroană se opune republicii și anunță reîntoarcerea la monarhie. Menționarea crucii care urmează este logică, de vreme ce Ungaria era un regat creștin, ea prefigurează întoarcerea la tradiții. Catastrofa este interpretată în sensul pedepsei administrate țării care se îndrepta lent, dar sigur spre laicizare. În fine, tricolorul, care semnifică fervoarea, fidelitatea și speranța, arată că noua putere va fi națională, se va încerca deci întărirea coeziunii în interior și recâștigarea teritoriilor pierdute în exterior. Naționalismul și revizionismul sunt cuvintele de ordine.

În ziua aceea, Horthy și-a făcut o apariție decisivă. Englezul Rutter îl descrie astfel: „Era proaspăt ras, cu umerii largi, cu trăsături bine desenate și ochi albaștri, pătrunzători. Avea o expresie gravă și hotărâtă în timp ce primea aclamațiile celor care se adunaseră pe trotuare“.[1] Generalul american Harry Hill Bandholtz îi face mai mult sau mai puțin același portret: „Amiralul Horthy este un ofițer cu prestanță și o înfățișare inteligentă și eu cred că este sincer în dorința și intenția de a face totul cât mai bine“.[2] În schimb, felul său de a vorbi îi surprinde pe mulți. István Milotay, prezent în fața Hotelului Gellért, consideră că Horthy vorbește maghiara ca Franz Joseph, deci cu accent pronunțat. Îi mărturisește această bizarerie scriitorului Ferenc Herczeg, care se află alături de el, iar acesta din urmă îi spune că regele Matyás* a vorbit în limba cehă la Praga. Milotay a reflectat și a constatat că și principele Rákóczi uitase limba maghiară în timpul studiilor făcute la iezuiți, ceea ce nu l-a împiedicat să se afle în fruntea răscoalei. El relatează, de asemenea, spusele

1. Rutter, *Regent of Hungary. The Authorized Life of Admiral Nicholas Horthy*, p. 20.

2. Harry Hill Bandholtz, *An Undiplomatic Diary. By the American Member of the Inter-Allied Military Mission to Hungary 1919–1920* (editat de Fritz-Konrad Krüger), Columbia University Press, New York, 1933, p. 235.

* Regele Ungariei Matia Corvin (1458–1490), fiul lui Iancu de Hunedoara, era prizonier la Praga când o delegație de nobili a venit să-i ofere Coroana; el a fost ales de Dietă la 20 ianuarie 1457 (*n. tr.*).

lui Gömbös, cu care Horthy se întreține tot ca „bun german din Viena" (*jóbécsi német*).[1] Părintele Zadravecz confirmă această relativă ciudățenie a lui Horthy față de limba sa maternă. În timpul primei lor întâlniri de la Szeged, în iunie, consideră că „el vorbea prost ungurește, ezitând și cu un accent străin".[2]

O proclamație către locuitorii Budapestei care fusese afișată în primele ore ale dimineții era cu siguranță semnată de Horthy, însă nimeni n-o cunoștea. În câteva clipe, toată lumea știe cine este și străzile se umplu cu o mulțime curioasă. Se vorbește de 10000 de persoane între piațetă și hotel, apoi de 20000 de persoane în jurul Hotelului Gellért și pe traseul care duce la podul Elisabeta. Colonelul Lehár confirmă marea bucurie populară, mașina sa este acoperită de florile aruncate de trecători. Trupele se deplasează în sunetul marșului compus pentru el de fratele său Ferenc (Franz) cu ocazia intrării în Budapesta.[3]

Cortegiul traversează Dunărea pe pod și ajunge în fața Parlamentului, unde este așteptat de prim-ministrul Friedrich și de cardinalul primat János Csernoch, arhiepiscop de Esztergom. Alături de cardinal, la fel ca la încoronarea din 1916, se află doi episcopi protestanți și un preot ortodox. Cei trei bărbați binecuvântează drapelul armatei primit din mâinile romancierei Cécile Tormay în numele doamnelor din Asociația Națională a Femeilor Maghiare (*Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége*). Pe locul respectiv a fost înălțată o capelă provizorie și Csernoch celebrează o mesă. El ia apoi cuvântul și salută venirea unei noi ere. Vorbește de „Ungaria creștină glorios reînviată". Pastorul calvinist Elek Petri continuă în același spirit, referindu-se la „aceste drapele înălțate pentru ca ungurii să trăiască, pentru ca Buda să se ridice, în așa fel încât glia sfântă a ungurilor să nu fie împinsă către porțile infernului". În același spirit, pastorul luteran Sándor Raffay evocă Ungaria restaurată de la Munții Carpați la Marea Adriatică. El face, de asemenea, apel la Sfânta Coroană; asta face ca mulțimea să reacționeze, strigând: „Trăiască Sfânta Coroană,

1. István Milotay, *Egy élet Magyarországért. Ami Horthy emlékirataiból kimaradt* [O viață pentru Ungaria. Ceea ce s-a omis din memoriile lui Horthy], Gede Testvérek, Budapest, 2001. Este vorba despre o reeditare realizată de o editură de extrema dreaptă a textului apărut în 1953 în revista *Út és cél* a emigrației.

2. *Páter Zadravecz titkos naplója, ed. cit.*, p. 237.

3. Franz Lehár, *Lehár Fiúk Induló* (sau *Lehár Soldaten Marsch*). Seinem Bruder Anton Baron Lehár gewidmet anläßlich dessen Einzug in Budapest, 1919, früher Chodel jetzt Glocken-Verlag, Budapest, 1919. Partitura în *tempo di marcia* are două pagini.

trăiască Regele!“ În fața acestei ușoare discordanțe, el se crede obligat să ia din nou cuvântul și să adauge o trimitere la națiune. În fine, priorul unitarian Miklós Józan se exprimă în numele secuilor din Transilvania și se bucură să vadă cum națiunea milenară merge mai departe.[1]

Seara, la Operă are loc o reprezentație de gală. Mai înainte, trupele au defilat pe bulevardul Andrássy, cum stă mărturie un film. Horthy sosește în trăsură: el este întâmpinat de directorul Emil Abrányi Jr. Acesta din urmă cere să se cânte Imnul național (*Himnusz*). Pe scenă a fost așezată o statuie reprezentând *Hungaria* cu sabia ridicată. Actorul László Bakó recită versuri, apoi se interpretează extrase din primul act al operei lui Ferenc Erkel *Bánk bán*. După pauză, cântăreața Emília Márkus interpretează al doilea cântec național ungar, *Szózat* („Chemarea“) de Mihály Vörösmarty (muzica de Béni Egressy). Spectacolul se termină cu Marșul lui Rákóczi (*Rákóczi-induló*) de Berlioz. Orchestra Operei este dirijată de Antal Fleischer. Seara se încheie cu o recepție la reședința prim-ministrului, Palatul Sándor, la doi pași de Palatul Regal din Buda.[2]

După Budapesta, sarcina armatei naționale este să reia controlul asupra țării eliberate treptat de trupele românești, care s-au retras în spatele liniei de demarcație fixate de aliați. „Teritoriile eliberate“ (*felszabadított területek*), după expresia folosită atunci, sunt vizitate de Horthy începând din luna decembrie. El inspectează succesiv comitatele Heves, Borsod, Kiskun, orașul Kalocsa, calificate de Jenő Pilch drept „pământul martirilor“ (*mártírok földje*), și, în fine, propria regiune, începând cu orașul Szolnok. Aceste turnee continuă la începutul anului 1920: Horthy vizitează Marea Câmpie (*Alföld*) și orașele Cegléd și Kecskemét la 7 februarie 1920.[3]

Victoria contrarevoluției a fost însoțită de violențe, a căror esență este în mod deschis antisemită. „Teroarea albă“ urmează „terorii roșii“ practicate de bolșevici și vrea să o răzbune. Bolșevicii au jefuit proprietăți funciare și bunuri aparținând nobililor și culacilor, i-au maltratat și pe țăranii care nu voiau să accepte colectivizarea. „Băieții lui Lenin“ au folosit metode brutale împotriva lor. Pământul promis de reforma agrară era, de fapt, destinat să devină colectiv, după modelul sovietic. Bilanțul victimelor este totuși mic în comparație cu

1. Pilch, *Horthy Miklós*, *ed. cit.*, p. 282.
2. *Ibid.*, pp. 285–286.
3. *Ibid.*, p. 315.

abuzurile comise de trupele şi grupusculele care acţionează sub acoperirea armatei naţionale. Din cele 5000 de victime puse pe seama terorii albe, 3000 sunt evrei. Difuzarea masivă a unor imagini şi caricaturi care îi stigmatizează pe evrei drept bolşevici, agenţi ai străinătăţii şi deci trădători ai naţiunii ungare a contribuit la alimentarea şi la justificarea violenţei împotriva lor. Această propagandă este, în parte, orchestrată chiar de armată, care o distribuie în propriile rânduri. În plus, jurnalele au fost incitate să publice articole şi caricaturi în acest sens.[1] Crimele au fost comise la ţară, unde evreii erau adesea izolaţi. A fost uşor să-i motiveze pe ţăranii care tocmai înduraseră presiunea comuniştilor şi care erau dezamăgiţi că nu obţinuseră pământul pe care aceştia din urmă îl promiseseră. Sunt atacaţi, prin urmare, administratorii marilor domenii, negustorii de vin, micii comercianţi evrei din sate.

Desigur, Horthy cunoştea aceste incidente şi era informat în legătură cu natura lor. Cu toate acestea, el n-a întreprins nimic pentru a le pune capăt. Nici nu s-a exprimat clar condamnându-le din principiu. Putem găsi mai multe motive. Horthy este, înainte de toate, un om al timpului său, născut într-un cadru puţin dispus la filosemitism. Educaţia sa, pregătirea, apoi cariera sa nu-l pun în contact cu evreii şi păstrează despre ei amintiri moştenite din tinereţea sa. El este deci impregnat de prejudecăţile şi stereotipurile care circulă pe atunci. Trecerea prin Viena nu face decât să le întărească. Viziunea lui despre lume este cea a unui mic nobil calvinist conservator şi profesează deci un antisemitism banal conform epocii sale, apropiat de cel teoretizat de creştinismul social. El nu încetează să considere că există evrei „buni“, asimilaţi şi patrioţi, şi evrei „răi“, care au adus bolşevismul. În al doilea rând, este militar şi deci un om de acţiune care nu se lasă stânjenit de reflecţie. Scopul armatei sale este recucerirea puterii, este inevitabil să se producă derapaje, pe scurt, „nu faci omletă fără să spargi ouă“. În al treilea rând, violenţa împotriva evreilor se vrea un răspuns la pretinsa lor participare la Republica Sfaturilor. Horthy nu este, prin urmare, stingherit ideologic de aceste abuzuri atunci când foloseşte fără încetare în discursul său cuvintele „onoare“ şi „datorie“. În atitudinea faţă de teroarea albă, el le disociază, făcând ca datoria – întoarcerea la ordine – să treacă înainte de onoare, care i-ar fi impus să condamne şi să facă să înceteze violenţele antisemite. Neliniştea resimţită faţă de evrei este manifestă şi va constitui

1. Lehár, *Erinnerungen*, *ed. cit.*, p. 148.

ulterior o constantă a politicii sale sau mai degrabă a renunțării sale în fața antisemiților.

De la 20 noiembrie 1919, Horthy primește la Hotel Gellért, unde și-a stabilit cartierul general, o delegație a Asociației Naționale a Evreilor Maghiari (*Magyar Zsidók Országos Szövetsége*) care s-a constituit a doua zi după căderea Republicii Sfaturilor.[1] Această întâlnire arată că este foarte conștient de problema pusă de antisemitism de ambele părți. Asociația este reprezentată de președintele Jenő Polnay, baronul Adolf Kohner, jurnalistul József Vészi, președintele Agenției Centrale Ortodoxe Adolf Frankl și doctorul József Patai. Polnay ia cuvântul pentru a exprima fidelitatea evreilor față de patria ungară și a aminti sacrificiul celor care și-au dat viața pentru ea în timpul războiului. El condamnă apoi ferm bolșevismul și declară că industriașii și comercianții ale căror bunuri au fost jefuite își vor îndeplini de acum înainte „cu entuziasm datoria patriotică în opera de renaștere națională". Horthy le răspunde deplorând faptul tragic că mulți evrei s-au aflat printre conducătorii bolșevici. Este supărat din cauza „evenimentelor regretabile" (*sajnálatos események*) care au avut loc în Transdanubia din acest motiv. Promite că armata va restaura „ordinea și calmul". În fine, se arată convins că evreii vor contribui la reconstrucție cu un „sentiment patriotic".[2]

În *Memoriile* sale, Horthy se disociază cu totul de violențele antisemite, pentru care ar fi responsabile detașamentele incontrolabile de franctirori. Nu este în întregime fals, căci asemenea fapte au existat efectiv. Totuși, cele mai multe abuzuri au fost comise într-un mod sistematic și conștient de trupele din armata națională. El justifică, dacă nu o scuză, creșterea violenței prin haosul în care este aruncată țara din cauza regimului bolșevic. Nici aici nu greșește în totalitate, între mai 1919 și ianuarie 1920 anarhia a domnit cu siguranță în Ungaria. Toate biografiile lui Horthy apără această teză, constatând, pe de o parte, deriva inevitabilă generată de dezordine și, pe de altă parte, neputința comandamentului de a controla un conglomerat de trupe puțin disciplinate. Guvernul este acuzat și de lipsă de vigoare; acesta și-a transferat asupra armatei responsabilitatea reîntoarcerii la ordine.[3]

1. Asociația este emanația iudaismului ungar în diversitatea sa (neologi și ortodocși). Ea numără printre membrii săi și politicieni precum Vilmos Vázsonyi și industriași ca baronul Manfred Weisz. László Gonda, *A zsidóság Magyarországon 1526–1945* („Evreii din Ungaria 1526–1945"], Századvég, Budapest, 1992, p. 197.

2. Pilch, *Horthy Miklós*, *ed. cit.*, p. 352.

3. Schmidt-Pauli, *Nikolaus von Horthy*, *ed. cit.*, p. 158.

De la angajarea în contrarevoluție, Horthy a devenit mai mult sau mai puțin ostaticul celor care l-au chemat. Ofițerii care gravitează în jurul lui Gyula Gömbös și al MOVE câștigă tot mai multă influență pe lângă Horthy, care le apreciază calitățile militare și energia de a reinstaura ordinea. Nu-l interesează metodele și ideologia lor. Raporturile sale cu MOVE devin tot mai strânse. După ce a fost ales președinte de onoare, el asistă astfel, la 17 ianuarie 1920, la adunarea generală. Soția îl însoțește în calitate de nașă a drapelului asociației. Ea rostește o scurtă alocuțiune, în care declară că nimic nu se compară cu dragostea de mamă și în care se aseamănă cu mamele spartane. În acest spirit încredințează drapelul pe care este brodată deviza „Cu onoare pentru patrie!“ (*Becsülettel a hazáért!*). Încet-încet, Horthy scapă de mediul de origine, legitimismul, și se apropie de acești oameni noi, cărora le este recunoscător că au permis reîntoarcerea la ordine. Se împarte între ambiția personală, ale cărei contururi sunt încă vagi la începutul lui 1920, legitimiști, care așteaptă de la el restaurația nu numai a Regatului Ungariei, ci și a regelui legitim, Carol de Habsburg, și Gömbös cu partizanii lui, care doresc alegerea suveranului. Aceștia din urmă se gândesc să-l pună pe Horthy pe tron cu scopul de a se sluji de el pentru a instaura un regim dacă nu fascist, măcar corporatist.

Cum a devenit, în aceste condiții, Horthy regent al Ungariei? Care este în această alegere ponderea propriei ambiții, a factorilor externi (aliații) și interni (echilibrul fragil dintre legitimiști și oamenii noi, partizani ai alegerii suveranului)? Teza avansată de ambasadorul Statelor Unite ale Americii John Montgomery, după care numirea sa ar fi datorată presiunii britanice, este puțin credibilă: „Este puțin cunoscut faptul că Horthy a fost ales regent prin favoarea Marii Britanii. Strategia britanică a susținerii sale era subtilă și întortocheată. Amiralul Troubridge, care se afla în fruntea misiunii aliate de la Budapesta, a făcut cunoscut că Horthy ar fi un bun candidat. Probabil că marina britanică avea mai multă greutate în materie decât Foreign Office. Horthy își mărturisise întotdeauna profunda admirație pentru marina britanică.“[1] E sigur că Horthy se bucura de un capital de simpatie și de încredere din partea britanicilor și că aceștia din urmă au primit cu satisfacție ascensiunea lui, dar a-i face inițiatorii acesteia este exagerat. Pentru aliați în general, inclusiv pentru francezi, Horthy

1. John Flournoy Montgomery, *Hungary. The Unwilling Satellite*, Devin-Adair, New York, 1947, p. 39.

este un candidat acceptabil. Accederea la regență îndepărtează deocamdată pentru viitorul apropiat spectrul restaurației Habsburgilor, pe care nu o doresc nici una dintre puterile aliate și cu atât mai puțin statele succesoare. Personalitatea sa e considerată suficient de puternică pentru a evita preluarea puterii de către elementele mai extremiste reprezentate de Gömbös și anturajul său. Întoarcerea la monarhie este o asigurare împotriva instaurării unei dictaturi militare. În fine, respingerea democrației permite aliaților și mai ales francezilor să mențină o atitudine de mare fermitate față de Ungaria în momentul în care se derulează două procese concomitente: negocierea tratatului de pace care va valida dezmembrarea Ungariei regale; apropierea de Cehoslovacia, de România și de Iugoslavia, din care Franța va face soclul politicii sale în Europa Centrală. În fața unei Ungarii democratice așa cum se anunța aceasta cu guvernul Mihály Károlyi, Franței i-ar fi fost greu să-și justifice politica. Astfel, ea preferă, nu fără cinism, un regim autoritar. Revizionismul va pune în valoare și va fi un ferment pentru Mica Antantă; partenerii, care au puține veritabile interese comune, n-au altă rațiune de a fi decât lupta împotriva pericolului german și, în al doilea rând, ungar.

Horthy scrie în *Memoriile* sale că, la începutul anului 1920, se afla chiar acolo unde ar fi vrut să evite să fie: în politică.[1] Această primă frază a capitolului pe care-l consacră alegerii sale ca regent introduce o constantă în relatarea sa. El se prezintă, într-adevăr, în cea mai mare parte a timpului ca fiind forțat de evenimente să acționeze conform datoriei, chiar dacă în toate cazurile exista alternativă. Ar fi putut astfel să demisioneze în orice moment: în ianuarie 1920, după alegeri, considerând că-și îndeplinise sarcina. Ulterior, și mai ales în momentul intrării în război și după, ar fi putut să se retragă din acest angajament politic pe care nu încetează să-l definească drept lipsă a altor opțiuni și exprimându-și aversiunea. Or, se pare că s-a gândit încă din ianuarie 1920 la eventualitatea unei regențe sub conducerea sa, lucru confirmat de generalul american Bandholtz, care se întreține cu el la 4 februarie 1920.[2] Călătoriile sale în provincii la sfârșitul anului 1919 și la începutul anului 1920 pot fi astfel interpretate ca etape ale unei campanii care nu are ca singur scop să restaureze au-

1. Horthy, *Ein Leben für Ungarn*, *ed. cit.*, p. 128 (versiunea maghiară, *Emlékirataim*, *ed. cit.*, p. 133). În versiunea franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy*, *ed. cit.*, p. 104.

2. Bandholtz, *An Undiplomatic Diary*, *ed. cit.*, p. 359.

toritatea statului – căci aceasta nu intră în atribuțiile sale –, ci să se și facă cunoscut de populație.

După sosirea lui Horthy la Budapesta, guvernul Friedrich este remaniat, la cererea aliaților, iar președinția acestuia îi este încredințată lui Károly Huszár, care era până atunci ministrul cultelor și instrucțiunii publice. O altă exigență a aliaților se referă la organizarea viitoare a alegerilor, pentru a asigura țării reprezentare parlamentară. E totuși evident că totul se îndreaptă spre întoarcerea la monarhie, dar definirea acesteia din urmă pune probleme atât aliaților, cât și lumii politice ungare. Formula regenței nu este neobișnuită și ea a fost necesară în mai multe rânduri în istoria ungară, dar și austriacă. Regentul (*kormányzó* în limba maghiară, *Reichsverweser* în limba germană) a fost cel mai adesea, în cazul austriac, un membru al familiei domnitoare care-l înlocuia pe titularul exclus, decedat, otrăvit etc. În cazul maghiar, în schimb, unde monarhia este electivă, regentul nu este obligatoriu să provină din ultima familie domnitoare. Conform dreptului ungar, nimic nu se opune deci ca Horthy să fie ales. Dar situația se complică prin faptul că regele Carol nu a renunțat la drepturile sale la coroana ungară. Decizia de a reveni la monarhie comportă riscul de a-l vedea încercând să-și reclame prerogativele. Or, aliații sunt categorici în legătură cu această chestiune. Curând, ei vor da de înțeles că nu numai fostul rege Carol nu va fi acceptat, ci nici un alt Habsburg. Această notificare îi îndepărtează pe arhiducele Joseph, ca și pe arhiducele Albrecht[1] de la regență.

Soluția constă atunci în alegerea unui reprezentant al nobilimii maghiare. Este luat în considerare mai întâi contele Albert Apponyi (1846–1933), care are prestigiul și autoritatea necesare, și un profil politic acceptabil. El este însă foarte bătrân și, în plus, are mult de lucru – este șeful delegației maghiare la Conferința de Pace. Își petrece începutul anului 1920 aproape în întregime la Paris. În februarie, face de altfel o declarație în care afirmă că nu dorește această alegere. Ceilalți aristocrați potențial eligibili sunt prea marcați din punct de vedere politic. Retragerea treptată a acestor candidați îi lasă cale liberă lui Horthy. Acesta din urmă parcurge în același timp țara și, după fiecare vizită, partizanii săi se mobilizează în favoarea lui.

---

1. Arhiducele Albrecht (1897–1955) aparține ramurii Habsburg-Teschen; mama sa a fost arhiducesa Isabelle (1856–1931), care locuia la Pozsony / Pressburg / Bratislava. El se înrudea, prin tatăl său, cu ramura palatină din Ungaria. A fost un candidat mult mai puțin serios, atât prin capacitățile intelectuale, cât și din cauza celor două căsătorii morganatice.

În urma alegerilor din ianuarie 1920, rezultă un parlament dominat aproape în întregime de Partidul Micilor Proprietari (*Kisgazda Párt*), care are 91 de locuri, și Partidul Asociației Naționale Creștine (*Keresztény Nemzeti Egyesülés Párt* – KNEP), care obține 59. Opoziția este redusă la minimum: 17 deputați sunt independenți și cele 51 de locuri rămase sunt împărțite între șase partide, principalul fiind Partidul Național Democrat (*Nemzeti Demokrata Párt*)[1], care reprezintă elita liberală urbană esențialmente evreiască. În ședința inaugurală de la 16 februarie, noua adunare adoptă solemn Legea I/1920, ce redă Ungariei statutul de regat, dar o dezleagă de uniunea cu Austria pronunțată în 1867. Legitimiștii și partizanii alegerii au ajuns la un compromis care face din regență soluția provizorie a problemei regale. În dimineața de 1 martie, are loc alegerea regentului de către Adunarea Națională prezidată de István Rakovszky. Candidații prezenți sunt Apponyi și Horthy. Acesta din urmă obține 131 dintre cele 141 de voturi exprimate, Apponyi primește 7 voturi, în plus există un buletin alb și două anulate.[2] Un comitet compus din episcopul Prohászka, György Gyömörey, Dénes Patacsi, Bálint Szijj și Gábor Ugron se reunește pentru a pregăti textul jurământului care trebuie să-i fie prezentat ulterior lui Horthy. Acesta locuiește tot la Hotelul Gellért, unde comitetul vine pentru a-i anunța faptul că a fost ales. Prohászka i se adresează în numele comitetului. El îl invită să accepte votul și să se deplaseze în compania lor la Parlament, pentru a presta jurământul. În *Memoriile* sale, Horthy face dovadă de rea-credință când își prezintă alegerea ca pe o surpriză și pe o soluție acceptată după retragerea celorlalți candidați. Spune că a fost mirat că numele lui a fost evocat în săptămânile care au precedat votul și menționează faptul că el însuși era favorabil desemnării lui Apponyi. Pretinde că a fost reticent și că nu a cedat decât după ce comitetul s-a întâlnit cu el într-o încăpere a Parlamentului pentru a-l convinge să accepte sarcina pe care i-o încredința adunarea.[3] Regentul primește toate prerogativele regale, mai puțin două: nu poate conferi titluri de noblețe și nu are dreptul de a numi în funcții ecleziastice. El este, în schimb, șeful armatei și al diplomației, poate convoca și dizolva Parlamentul. Puterea

1. Ignác Romsics, *Magyarország története a XX. században* [Istoria Ungariei în secolul al XX-lea], Osiris, Budapest, 1999, p. 135.

2. Pilch, *Horthy Miklós*, *ed. cit.*, p. 386.

3. Horthy, *Ein Leben für Ungarn*, *ed. cit.*, p. 133 (versiunea maghiară, *Emlékirataim*, *ed. cit.*, p. 137). În versiunea franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy*, *ed. cit.*, p. 108.

executivă este în mâinile sale prin intermediul guvernului responsabil, al cărui prim-ministru este numit de el, dar nu sancționează legile. Poate totuși să trimită o lege de două ori înapoi în Parlament și să propună el însuși un proiect de lege. În fine, poartă titlul de Alteță Serenisimă (în maghiară *főméltoságú úr*).

Rakovszky redeschide ședința la ora 12 și 45 de minute: Horthy prestează jurământul în fața Adunării Naționale, în prezența lui Prohászka și a prim-ministrului Károly Huszár. „Eu, Miklós Horthy, regent ales al Ungariei, jur în fața lui Dumnezeu Atotputernicul că voi fi credincios Ungariei, că voi respecta legile sale și cutumele ei bune și vechi, că îi voi apăra independența și teritoriul, că îmi voi exercita sarcina de regent în virtutea Constituției, în acord cu Adunarea Națională și împreună cu guvernul responsabil, și că voi face totul pentru a acționa în mod sincer pentru binele și gloria țării. Așa să mă ajute Dumnezeu!"[1] O fotografie îl arată pe Horthy înaintând pe culoarul Parlamentului în spatele lui Rakovszky, împreună cu membrii comitetului, printre care îl recunoaștem pe Prohászka: o întâmplare fericită face ca o rază de lumină care pătrundea prin ferestre (este vorba în mod vizibil despre culoarul care mărginește balconul ce dă spre Dunăre) să inunde scena, lăsând în umbră, în mod curios, fața regentului.

Cea mai mare parte a statelor învinse au semnat tratatele de pace în 1919, numai Ungaria și Turcia sunt încă absente de la negocieri. În ceea ce privește Ungaria, nerecunoașterea Republicii Sfaturilor și starea de război în care se găsește cu Cehoslovacia explică această situație. Principalele dificultăți apar deci în tratarea situației maghiare, având în vedere rigoarea termenilor prevăzuți pentru negociere. Acestea sunt complicate de instabilitatea situației de pe teren și de numeroasele reglementări frontaliere. Armata Roșie bolșevică se bate în Slovacia, la nord, situația Ucrainei subcarpatice la nord-est este indecisă, pentru că acolo se confruntă partizanii unei Ucraine independente, albii și roșiii. Românii intră pe teritoriul ungar pentru a-și fixa pretențiile asupra Transilvaniei. Câțiva aristocrați și juriști din Ungaria propun o uniune personală între cele două regate.[2] Se

1. Pilch, *Horthy Miklós*, *ed. cit.*, p. 389.

2. După război și datorită aliaților, România a obținut Transilvania împreună cu Partium, Banatul, Bucovina și Basarabia. Dobrogea îi fusese atribuită în urma Congresului de la Berlin din 1878. În fiecare dintre aceste provincii (inclusiv Dobrogea, care aparținea României din 1878) trăiau importante minorități naționale, ceea ce făcea din România de după război un stat multinațional, care nu respecta decât în mică măsură principiile drepturilor minorităților. Situația sa este ambiguă, căci pacea separată semnată cu Puterile Centrale în martie 1918

pare că regele Ferdinand și regina Maria au primit cu simpatie ideea, dar Ionel Brătianu și Iuliu Maniu i s-au opus ferm. La sud, iugoslavii și francezii ocupă Bácska până la Pécs și Szeged. Numai la frontiera cu Austria este încă liniște, în așteptarea hotărârii Conferinței de pace referitoare la teritoriul viitorului Burgenland care trebuie să fie desprins de Ungaria.

Dorința slavilor, de sud și de nord, de a comunica se regăsește după Primul Război Mondial, când ei cred că trebuie să combată Ungaria revizionistă și, în același timp, să împiedice restaurarea fostei dinastii prin separarea Ungariei de Austria. Deja în timpul războiului, unii imaginează crearea unui coridor care să-i lege pe cehi și croați, iar proiectul respectiv reapare, pentru o scurtă perioadă, în 1918, apoi în timpul încheierii acordurilor dintre Cehoslovacia și Iugoslavia. În acest moment, ipoteza propusă este fie federalizarea, fie demantelarea imperiului și este dirijată foarte explicit împotriva Austriei și Ungariei, considerate ca opresoare ale slavilor. Pentru anumiți observatori, este vorba despre reconstituirea fostei provincii romane Pannonia Superior, care îngloba efectiv estul Austriei și vestul Ungariei. Se ia în considerare regruparea comitatelor maghiare Moson, Sopron, Vas și Zala, ceea ce ar fi dat Țărilor cehe posibilitatea să comunice direct cu teritoriile slovenilor și cu celelalte țări slave. Această nouă Pannonie ar fi avut din nou fosta capitală, și anume Szombathely (Savaria). Coridorul ar fi fost mărginit la vest de râul Leitha și frontiera austriacă actuală până la Radkersburg, pe malul stâng al râului Mur; la sud, ar fi urmat malul stâng al Murului până la confluența cu Drava (Murakeresztúr); la est, ar fi urmat limita estică a comitatului Zala până la lacul Balaton, care ar fi rămas ungar, apoi malul drept al râului Zala până la malul stâng al râurilor Marczal și Raab până la vărsarea în Malý Dunaj (Dunărea Mică); în fine, la nord, ar fi urmat Dunărea de la Győr la Pressburg (Bratislava). Pentru a evita nodurile feroviare centralizate de la Viena și Budapesta, de-a lungul acestui coridor ar fi putut fi construită o cale ferată pe care să se transporte toate mărfurile provenind din țările slave până la Marea Adriatică, „de la Petrograd la Fiume“[1], dând astfel slavilor de nord

---

îi nega în teorie dreptul de a fi tratată asemenea Cehoslovaciei și Iugoslaviei. Or, în urma conferinței a obținut cele mai multe câștiguri teritoriale. Subzistă însă un dezacord în legătură cu frontierele sale cu Cehoslovacia (în Rutenia) și cu trasarea frontierei cu Iugoslavia, în Banat.

1. Arthur Chervin, *L'Autriche et la Hongrie de demain. Les différentes nationalités d'après les langues parlées*, Berger-Levrault, Paris, 1915, p. 115.

acces la mare, care nu i-ar mai obliga să treacă prin Germania.[1] Aceste planuri geopolitice de redecupare a frontierelor nu sunt reluate de geografii, mai ales francezi, care vor prezida lucrările Conferinței de Pace, dar le găsim evocate în mod regulat de presa franceză până în anii 1920, ca și în gândirea lui Tomáš Masaryk.[2] Ideea coridorului slav este mai târziu abandonată în timpul negocierilor de la Conferința de pace, care recunoaște ca graniță între Austria și Ungaria vechea delimitare a Imperiului Habsburgic. Austriecii cer – și obțin – o parte din Burgenland pe baza unor considerații etnolingvistice destul de juste, dar împrejurimile Lacului Neusiedl (Fertő-tó) sunt problematice și chestiunea nu se va rezolva decât după semnarea tratatelor de pace de la Saint-Germain și Trianon.

La sfârșitul Marelui Război, luând în considerare dorința aliaților, mai ales anglo-americani, de a limita conflictele iredentiste în noile țări, armatele sârbă, română și cehă au ocupat spațiul revendicat de țările lor respective înainte de începutul Conferinței de Pace. În cea mai mare parte a cazurilor, această tactică s-a dovedit profitabilă, iar limitele staționării armatelor au devenit treptat frontierele reale, neținându-se seama de echilibrul teritorial și etnolingvistic. După căderea Republicii Sfaturilor, cehii încearcă să se apropie de iugoslavi. Această mișcare este îndreptată desigur împotriva Ungariei, dar și împotriva României. Cele două protagoniste sunt invidioase pe susținerea recentă acordată de Franța României și acuză aceste două țări că au favorizat în Ungaria reacția de care se tem. Cehii și iugoslavii mizează atunci pe anglo-americani contra Franței în optica reorganizării viitoare a regiunii. Odată cu sosirea Ungariei la Conferință în ianuarie 1920, cele trei țări vor pecetlui înțelegerea între ele și vor exercita o presiune asupra Franței pentru a reglementa statutul frontierelor dintre ele și Ungaria. Rămâne îngrijorarea în fața unui potențial – dar, în realitate, foarte ireal – pericol maghiar, ceea ce va determina Cehoslovacia și Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor să încheie o alianță, apoi să primească și România. Această construcție face să eșueze proiectele franceze, fără îndoială iluzorii, pentru un alt echilibru danubian.

Pe baza unui raport furnizat de Sir George Clerk, aliații decid, în cele din urmă, să invite Ungaria să ia parte la discuții. Între timp, piedica reprezentată de regimul bolșevic a fost înlăturată și aliații au

1. Jules-Eugène Pichon (sub pseudonimul Jules Chopin), *L'Autriche-Hongrie „brillant second"*, Paris, 1917, p. 260.

2. Tomáš G. Masaryk, *La Nouvelle Europe* (reed.), Fayard, Paris, 2002, p. 205.

recunoscut că Ungaria a redevenit frecventabilă. Documentele care vor servi la pledarea cauzei Ungariei la Paris au fost în parte pregătite de urgență și în grabă de ministrul afacerilor externe din guvernul contrarevoluționar de la Szeged, contele Pál Teleki. Autoritatea și competențele sale sunt incontestabile și, în plus, el este de formație geograf. Este asistat de trei alți geografi, Zsigmond Bátky, Aurél Littke și Károly Kotugowicz, care adună un grup de cincisprezece, apoi de treizeci de experți pentru a desena o hartă a Ungariei în funcție de repartizarea grupurilor naționale.[1] În pofida dificultăților reprezentate de ocuparea unei părți a țării de trupele române, a unei relative lipse de experiență și a unei incorigibile naivități a ungurilor în materie de politică externă, delegația ungară reușește totuși să pună la punct o argumentație valabilă și să aleagă printre membrii săi oameni de calitate. Cazul particular al Transilvaniei este încredințat unei comisii speciale conduse de contele István Bethlen. Spre sfârșitul lunii noiembrie 1919, munca experților este încheiată, iar rezultatele sunt traduse în limba franceză. Însă delegația nu va fi trimisă la Paris până când românii nu evacuează regiunea Tisza. Horthy ține totuși ca aliații să nu fie lăsați să aștepte și ca loialitatea față de ei să fie respectată. O spune explicit în timpul ședinței de guvern de la 8 decembrie 1919 la care a luat parte în calitate de comandant-șef al armatei. El consideră că aliații rămân un factor important, chemat să conteze în regiune și după încheierea Conferinței de pace – și are mare dreptate.[2]

Delegația maghiară părăsește Budapesta cu un tren special la 5 ianuarie 1920. Negocierile de pace cu Ungaria încep imediat după sosirea ei. Toate statele care trebuie să participe sunt într-o poziție delicată, căci toate cer modificări de frontiere în profitul propriu. Sunt însă prezente la Versailles deja de un an și au avut deci timpul să-și perfecționeze argumentele, fără a mai vorbi despre ajutorul pe care-l primesc în mod indirect de la presă și de la experții favorabili cauzei lor, precum Robert Seton Watson sau Henry Wickham Steed. Delegații cehi și români prezintă statistici falsificate sau contestă în mod sistematic recensământul din 1910 care servește drept bază revendicărilor lor. Pe măsură ce avansează discuțiile, devine curând limpede că dreptul învingătorilor și al aliaților lor primează asupra factorilor etnolingvistici. Printre aliați, cei mai favorabili Ungariei sunt incontestabil america-

1. Ignác Romsics, *Der Friedensvertrag von Trianon*, Gabriele Schäfer Verlag, Herne, 2005, p. 144.
2. *Ibid.*, p. 147.

nii, însă ei nu sunt reprezentați în majoritatea reuniunilor comisiilor decât ca observatori. Delegația britanică este divizată între simpatia arătată de Lloyd George față de Ungaria și ceilalți delegați, care-i sunt, în schimb, ostili în maniera celor doi experți Seton Watson și Wickham Steed. Italienii sunt inconsecvenți, susținând Ungaria în anumite cazuri – împotriva Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor, de exemplu – și dezavantajând-o în altele. Francezii sunt, în general, cei mai severi, pe de o parte, din cauza promisiunilor făcute reprezentanților fostelor naționalități din imperiu și, pe de altă parte, din cauza voinței de a constitui, cu ajutorul statelor succesoare, o „barieră a Estului" care să oprească în același timp Germania și pericolul bolșevic. În contextul acestei prime faze a discuțiilor, Conferința, constatând pătrunderea tot mai avansată a românilor în Ungaria, cere crearea unei zone neutre, destinată să separe armatele română și maghiară. Această somație este transmisă prin celebra notă a colonelului Vix către guvernul Károlyi la 20 martie 1919: ea provoacă demisia cabinetului maghiar și preluarea puterii de către bolșevici a doua zi. De fapt, Conferința are intenția să invite o delegație maghiară să vină la Paris în mai, însă scrisoarea de invitație este blocată la Viena de misiunea Antantei[1], care o consideră inoportună, date fiind haosul care domnește în țară și puțina credibilitate acordată guvernului Republicii Sfaturilor, care, în plus, se angajează într-un război împotriva Cehoslovaciei și încearcă să provoace o revoluție bolșevică în Slovacia.

Delegația maghiară este condusă de contele Albert Apponyi, decan al oamenilor de stat maghiari și moștenitorul unei lungi tradiții diplomatice. Delegația a anunțat deja că solicită restabilirea integrității teritoriale a țării în totalitate, ceea ce este bineînțeles iluzoriu. Celelalte trei state, Cehoslovacia, Iugoslavia și România, elaborează un memorandum comun în care-și enunță revendicările față de Ungaria. Conferința respinge cererile lui Apponyi și îndeosebi solicitarea de a fi organizat un plebiscit în noile regiuni frontaliere. În plus, traseul frontierelor dorite de statele succesoare ale monarhiei este deja în parte fixat de staționarea trupelor celor trei țări care au pătruns în Ungaria încă de la sfârșitul războiului. Ungaria nu mai reprezintă o amenințare pentru aceste țări mici: inexistentă din punct de vedere militar, epuizată din punct de vedere economic, ea este complet izolată pe plan internațional. Este totuși transformată în sperietoare pentru aliați.

1. *Ibid.*, p. 123.

Sub conducerea lui Apponyi, discuțiile sunt dominate, din partea maghiarilor, de doi oameni care au un anumit viitor, contele Pál Teleki și contele István Bethlen. Sunt încă relativ puțini cunoscuți în acea epocă, chiar dacă activitatea lor recentă în slujba contrarevoluției a făcut să fie mai bine remarcați. Teleki (1879–1941), deși este membru al Camerei Superioare a Parlamentului, se consacrase până atunci activităților științifice; Bethlen fusese, desigur, membru al Camerei Inferioare, dar destul de insignifiant din punct de vedere politic. Principalii membri ai delegației sunt, pe lângă aceștia, Sándor Popovics, fost ministru de finanțe, baronul Vilmos Lers, secretar de stat la Ministerul Afacerilor Externe, și contele László Somssich, președinte al Asociației Naționale a Agricultorilor (OMGE). Când delegația ungară sosește la Paris, lucrările Conferinței sunt deja aproape de sfârșit. Poziția Ungariei este extrem de dificil de menținut și delegații maghiari înfruntă ostilitatea declarată a Conferinței, care își disimulează astfel necunoașterea totală a situației; o situație confuză, este adevărat, care nu le poate oferi aliaților o imagine credibilă și liniștitoare. Delegația (73 de persoane în total) este exilată într-un hotel din Neuilly, unde practic are reședință obligatorie și i se interzice să iasă fără autorizație.

Negocierile se derulează în două faze distincte: tratativele oficiale, apoi acordurile secrete care sunt purtate în paralel. Aceste discuții îi pun față în față pe delegații maghiari cu guvernul francez în persoana lui Maurice Paléologue (1859–1944), fost ambasador și care îndeplinea pe atunci funcția de secretar general la Quai d'Orsay. Negocierile s-au prelungit până în iunie. Pentru Ungaria, acestea reprezintă ocazia de a încerca să-și facă mai bine înțelese situația și revendicările. Ministrul plenipotențiar francez la Budapesta, Maurice Fouchet, se duce în mai multe rânduri la regent pentru a-l informa în legătură cu propunerile franceze. Însă discuțiile progresează lent și Conferința, care între timp și-a încheiat lucrările, prezintă la 5 mai 1920 actul final al Tratatului de pace de la Trianon. Șocul provocat de termenii săi este în parte atenuat de speranța într-o reglementare secretă cu Franța, dar tratativele sunt definitiv întrerupte după demisia lui Maurice Paléologue, în septembrie 1920. Tratatul de pace este semnat în Galerie des Cotelles* din Grand Trianon în după-amiaza zilei de 4 iunie

* Galerie din Palatul Grand Trianon, numită așa după pictorul Jean Cotelle le Jeune (1646–1708), portretist și miniaturist al lui Ludovic XIV., ale cărui tablouri se aflau pe pereții galeriei (*n. tr.*).

1920. Delegații maghiari se află față în față cu Alexandre Millerand, președintele Consiliului de Miniștri, Jules Cambon și Maurice Paléologue pentru Franța, Lloyd George și delegații britanici, apoi vin reprezentanții celorlalte națiuni. Tratatul este semnat pentru Ungaria de ministrul Ágoston Benárd și diplomatul Alfréd Drasche-Lázár. Prost tratată de aliați, care exercită asupra ei o mare presiune, dezamăgită că a pierdut susținerea francezilor în care a sperat până la capăt, delegația maghiară nu are altă posibilitate decât să se supună și să propună guvernului său ratificarea tratatului. Acest lucru va fi făcut de Parlamentul ungar la 13 noiembrie, apoi de către regent la 15 noiembrie 1920.

Tratatul de la Trianon semnat la 4 iunie 1920 consacră dezmembrarea Ungariei inițiată de ocupația trupelor cehoslovace și românești începând din toamna anului 1918. Ungaria pierde 70% din teritoriul ei și trei milioane de locuitori: un maghiar din trei se găsește în situația de minoritate într-o nouă țară. Ei vor constitui acolo slabe grupuri minoritare. Ungaria trebuie să cedeze 103093 km² din teritoriul ei României (cu 31,6% maghiari), 61633 km² Cehoslovaciei (30,3% maghiari), 20551 km² Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor (30,3% maghiari) și 4020 km² Austriei (8,9% maghiari). Ungaria de la Trianon are de acum înainte o suprafață de 92963 km² și 7615117 de locuitori, din care 88,3% sunt maghiari.[1] Tratatul nu autorizează menținerea unei forțe armate decât în limita a 35000 de oameni și obligă Ungaria la plata unor reparații. Primirea tratatului, imediat calificat de presă ca dictat (*békédiktátum*), este dezastruoasă. La Budapesta, școlile și birourile sunt închise pentru o zi, prima pagină a ziarelor apare în chenar negru, drapelele sunt în bernă. Numai magazinele alimentare sunt deschise. Sunt organizate marșuri funebre încă de dimineață (nu era cunoscută atunci ora exactă a semnării tratatului). O manifestație de protest pornește la ora 9 și 30 de minute din Piața Eroilor în direcția centrului orașului: participanții arborează pancarte purtând numele provinciilor desprinse, cântă imnul și cântece din 1848. Unii strigă „Dreptate pentru Ungaria!“ sau „Jos Antanta!“ și „Asta nu este pace!“[2] Cortegiul ajunge – după parcursul ritual – la statuia poetului Sándor Petőfi, pe malul Dunării. De aici, unii se îndreaptă spre Bazilica Sfântul Ștefan. La ora 10, bat toate clopotele, tramvaiele și toate trenurile din țară se opresc timp de cinci minute.

1. Romsics, *Magyarország története a XX. században*, *ed. cit.*, p. 143.
2. Romsics, *Der Friedensvertrag von Trianon*, *ed. cit.*, p. 188.

În același timp cu mesa celebrată în bazilică de episcopul armatei naționale István Zadravecz, au loc slujbe în bisericile protestante din piețele Kálvin (reformată) și Deák (luterană) și în biserica unitariană de pe strada Hold. Adunarea Națională ține o sesiune extraordinară la ora 11, iar președintele István Rakovszky rostește o scurtă alocuțiune, deplângând dezmembrarea unei comunități seculare și lansând un apel la populația din teritoriile separate. Tratatul de pace de la 4 iunie 1920 este și actul de naștere al revizionismului ungar.

Neliniștiți în legătură cu viabilitatea celor două state rezultate din Imperiul Habsburgic, Austria și Ungaria, negociatorii păcii luaseră în considerare mai multe soluții: să mărească Austria cu Bavaria, țară catolică și fostă aliată, sau să creeze o confederație dunăreană compusă din Austria, Ungaria și Cehoslovacia. Însă litigiul dintre cehi și unguri este de asemenea natură, încât proiectul este rapid contracarat de alianța încheiată între cehi și români, pe de o parte, și între cehi și iugoslavi, pe de altă parte, cei trei parteneri unindu-se ulterior pentru a crea Mica Antantă. Această alianță părea să ofere cele mai bune garanții contra Germaniei, așa că Franța a ales să o susțină și a închis pentru un timp ușa unei reconcilieri central-europene.

Mica Antantă n-a fost deci dorită de Franța și n-a fost inițiată împotriva ei. Or, Franța este la început foarte reticentă față de această alianță, ce-i anihilează proiectele confederației dunărene care nu puteau reuși fără adeziunea Ungariei, dar care erau inacceptabile pentru celelalte state. Proiectele de uniune discutate înaintea Conferinței de pace includeau în general cinci țări: România, Iugoslavia, Cehoslovacia, Polonia și Grecia, ansamblu care primise avizul favorabil al Italiei, Franței și Marii Britanii. Or, era vorba, de fapt, despre o alianță pur defensivă și foarte improbabilă. La această dată, noul președinte al Consiliului de Miniștri francez, Alexandre Millerand[1], începe să se intereseze de crearea unei entități economice viabile și solide, favorabilă Franței în spațiul lăsat liber de distrugerea monarhiei, cu scopul de a opri Germania și Rusia bolșevică. Să te sprijini numai pe statele învingătoare pare prea limitat. Maurice Paléologue, secretar

1. Millerand a exercitat funcția de președinte al Consiliului de Miniștri din ianuarie până în septembrie 1920, ocupând, de asemenea, portofoliul afacerilor externe. Cabinetul său a succedat celui al lui Clemenceau. Acesta din urmă nu ocupă deci portofoliul afacerilor externe în timpul negocierilor, nici *a fortiori* în momentul semnării tratatului, ceea ce ungurii ignoră, în general, și continuă să-l considere răspunzător.

general la Quai d'Orsay, proiectează constituirea unui spațiu în primul rând economic, apoi eventual politic. Această uniune ar permite Franței să-și asigure dominația asupra zonei, în vreme ce, fără ea, Austria și Ungaria ar înclina pentru Germania, iar Iugoslavia și România pentru Italia. O barieră estică alcătuită numai din Polonia și Cehoslovacia nu ar putea opri pericolele german și rus. Planul întâmpină ostilitatea generală: motivele sale – politice, dar și economice – sunt evidente de partea învingătorilor, fiindcă Iugoslavia și România se tem de concurența agricolă a Ungariei; însă Austria se teme și să intre într-o alianță a țărilor considerate slabe, singurul său interes fiind apropierea – respectiv un *Anschluss* – de Germania, poziție apărată de social-democrația ce domină peisajul politic; în cele din urmă, numai Ungaria va fi favorabilă proiectului lui Paléologue, centrat în jurul ei și care ar contribui la revenirea ei în concertul națiunilor. Dar noul regim al regentului Horthy se pronunță rapid împotrivă, din rațiuni economice – identice cu acelea ale concurenților –, dar, mai ales, politice. Aderarea Ungariei la o asemenea alianță ar însemna, de fapt, abandonarea revendicărilor sale teritoriale. În fața absenței alternativei, între un proiect de confederație dunăreană nedorit de nimeni și susținerea Micii Antante, Franța o alege, în cele din urmă, pe a doua, care păstrează esențialul intereselor sale în fața Germaniei.

VIII
Regentul și regele: problema restaurației

UNGARIA SE STRĂDUIEȘTE SĂ DEVINĂ O ȚARĂ STABILĂ. LOVITURile suferite din 1918 au zdruncinat în profunzime structurile sociopolitice. Republica Sfaturilor, apoi teroarea albă au creat o situație de anarhie, iar noua ordine impusă de contrarevoluție trebuie să se desprindă de elementele violente care au însoțit instaurarea ei. Semnarea Tratatului de la Trianon pune capăt cu siguranță incertitudinii teritoriale, însă Ungaria este supravegheată îndeaproape de aliați și de țările succesoare. Oare, în acest context, reîntoarcerea regelui Carol [IV] poate fi un factor destabilizator? Sau regenerator? Dezbaterea în jurul unei eventuale restaurații se duce în jurul acestei întrebări. Legitimiștii sunt de părere că suveranul este așteptat de marea majoritate a populației și că autoritatea sa va permite să redea Ungariei încrederea în viitor. Ei resping obiecțiile. În cazul în care Carol reușește să revină în țară, regentul trebuie automat să-i cedeze puterea. Puși în fața unui fapt împlinit, aliații și statele vecine nu vor putea decât să se încline în fața voinței naționale. Partizanii alegerii libere vin cu aceste argumente: Habsburgii sunt pentru totdeauna înlăturați de la tron, pe de o parte, pentru că au adus prejudicii națiunii ungare vreme de secole și, pe de altă parte, în virtutea recentelor hotărâri ale Conferinței de pace, care interzic întoarcerea lor în Austria și în Ungaria. Regența trebuie menținută ca formă de tranziție, în așteptarea alegerii unui nou suveran.

Care este poziția lui Horthy în fața acestei dileme? Este clar că ambele grupuri încearcă să-l folosească pe regent în beneficiul lor. Acesta nu are deocamdată o poziție tranșantă. Prin origini, mediu, prin trecutul habsburgic și prin ideile sale, el se înscrie în tradiția legitimistă. De altfel, el afirmă aceasta în mai multe rânduri, dând astfel carliștilor impresia că este gata să-i transmită suveranului puterea. Însă accederea lui la putere este datorată grupurilor de ofițeri partizani ai

alegerii libere, le este dator şi ştie că aceştia pot eventual să se întoarcă împotriva lui pentru a instaura o dictatură militară sau să aleagă un rege care să le convină. În fine, vanitatea sa şi pofta de putere sunt, de asemenea, determinante. Prima tentativă îl ia prin surprindere şi el decide singur. A doua este mai mult sau mai puţin aşteptată şi anturajul are timp să-l influenţeze. Nu există o schimbare între cele două tentative din martie şi octombrie 1921, în pofida speranţelor întreţinute de legitimiştii aflaţi în Ungaria şi cei care sunt prezenţi alături de rege. În lupta dintre cele două grupuri de influenţă, este evident că horthyştii domină, probabil pentru că sunt mai realişti. Contrar carliştilor, ei sunt pe teren şi se asigură după prima tentativă că omul pe care-l susţin nu se va răzgândi. Legitimiştii sunt divizaţi din punct de vedere geografic. Şefii lor se află la Budapesta, trupele lor potenţiale în vestul Ungariei, celelalte două nuclee sunt la Viena şi în Elveţia, alături de Carol. Aceştia din urmă sunt despărţiţi de ţară din 1918 şi gândesc cu ajutorul unor criterii de acum depăşite. Regele este veleitar, ascultă cântecul sirenelor care-i prezintă intrarea în Ungaria ca pe un drum triumfal. Este făcut să creadă că ţara o să se ridice ca un singur om pentru a-l întâmpina. Or, ţara se săturase de război, de revoluţii, de mizerie şi de incertitudini. Instaurarea regenţei a pus capăt crizei identitare şi mulţumeşte populaţia. Nimic nu permite să te gândeşti la acceptarea unanimă a unei noi schimbări de regim, însă, de asemenea, nimic nu permite să se spună că restauraţia ar fi urmată de un nou episod de violenţă.

Horthy se simte suficient de puternic în martie 1921 pentru a lua o decizie capitală care să angajeze viitorul. Dă o dublă lovitură, consolidându-şi definitiv puterea în interior şi în exterior. El devine desigur ostaticul electorilor liberi, dar aceştia din urmă trebuie să admită, în acelaşi timp, că nu pot să întreprindă nimic fără el. Ambiguitatea regimului este pecetluită în această alianţă contra naturii între amiralul legitimist şi oamenii noi.

Sursele contemporane referitoare la cele două tentative de restauraţie sunt în mod clar antagoniste. Ele emană esenţialmente de la legitimişti, şi mai precis din anturajul lui Carol. Horthy este prezentat, în cel mai bun caz, drept prizonierul oamenilor lui Gömbös şi, în cel mai rău caz, ca trădător. Biografiile autorizate ale regentului îl arată, în schimb, pradă unor mustrări de conştiinţă, dar animat de un singur lucru, şi anume de datoria de a salva ţara de o nouă aventură riscantă. Întrevederea de două ore care are loc duminică, 27 martie

1921, între cei doi bărbați s-a desfășurat fără martori: nimeni dintre cei prezenți în anticameră n-a putut sau n-a vrut să asculte la ușă. Întrevederea este relatată numai de Horthy în *Memoriile* sale. Carol n-a lăsat nimic scris de mâna lui, cu toate că secretarul său, căpitanul Karl Freiherr von Werkmann, a publicat în 1924 notele pe care i le-ar fi dictat regele.[1] Acesta din urmă ar fi afirmat, în plus, că nu voia să-i acuze prin relatarea lui pe conducătorii de atunci. Celelalte mărturii au fost scrise de legitimiști maghiari și austrieci mai mult sau mai puțin apropiați de Carol și de evenimente.

Carol de Habsburg își părăsește reședința de la Prangins, în Elveția, și, după un voiaj incognito, sosește la Viena în seara de vineri, 25 martie 1921. El se duce la contele Tamás Erdődy, căruia i-a cerut ajutorul pentru a trece frontiera austro–ungară. După propria relatare, Erdődy este devastat de inițiativa lui Carol, pe care o consideră foarte inoportună. În timpul unei vizite în Elveția cu câteva luni în urmă, aflase despre acest proiect și considerase că unii îl manipulau pe rege. El și-a exprimat îndoielile, dar se simte ca o persoană care strică cheful altora („*Spielverderber*").[2] Când regele sosește la el în plină noapte, Erdődy intră în panică în fața „acestei lipse de experiență" și explică riscurile inerente. Degeaba – el trebuie să-i procure lui Carol o viză și să-l însoțească în Ungaria. Ajung la Szombathely în seara de sâmbătă, pe 26, și se duc la palatul episcopal, unde episcopul, contele János Mikes, primește câțiva invitați în seara de Paști, printre care pe ministrul cultelor și instrucțiunii publice, prelatul József Vass. Toți sunt uluiți. Părerile celor prezenți în legătură cu ceea ce trebuie făcut diferă. Cu toate acestea, toți sunt convinși că Horthy se va înclina, în virtutea supunerii datorate suveranului legitim. Unii, printre care Erdődy și colonelul Lehár, se gândesc că regele trebuie să rămână la Szombathely și să organizeze preluarea puterii; în schimb, ceilalți sunt pentru efectul surprizei și-l sfătuiesc să plece imediat la Budapesta, sediul puterii și al simbolurilor sale. Aceștia din urmă obțin câștig de cauză; se optează totuși pentru o surpriză amânată. Prim-ministrul, contele Teleki, care s-a grăbit să vină[3], tre-

1. Karl Werkmann, *Aus Kaiser Karls Nachlass*, Verlag für Kulturpolitik, Berlin, 1925.

2. Paul Szemere, Erich Czech-Jochberg (ed.), *Habsburgs Weg von Wilhelm zu Briand: die Memoiren des Grafen Tamás von Erdődy; vom Kurier der Sixtus-Briefe zum Königsputschisten*, Amalthea-Verlag, Wien, 1931, p. 200.

3. Teleki și Vass participau la o vânătoare pe domeniul contelui Sigray. Ignác Romsics, *Ellenforradalom és konszolidáció* [Contrarevoluție și consolidare], Gondolat, Budapest, 1982, p. 141.

buie să plece în recunoaștere și să se ducă să-l prevină pe Horthy. Mașina sa pleacă cu mai multe ore înaintea celei a lui Carol, dar șoferul se rătăcește și Teleki va ajunge la Budapesta după rege. Acesta din urmă este însoțit de contele Antal Sigray, comisar al guvernului pentru regiunea vestică, la volanul mașinii se află contele Pál Almássy. Pe drum, Carol formează guvernul și atribuie posturile. Ajung la Budapesta duminică, 27 martie, la ora prânzului. În timp ce Carol așteaptă la sediul guvernului, la Palatul Sándor, în fața Palatului Regal, Sigray traversează Piața Sfântul Gheorghe și se duce să-l prevină pe Horthy, pe care-l crede deja informat de Teleki. Însă regentul nu știe nimic și trebuie să-și întrerupă dejunul în familie pentru a-l primi pe Sigray. Se duce apoi în biroul său pentru a-l primi pe rege, care, între timp, a îmbrăcat o uniformă maghiară și ajunge la palat. Gărzile și ofițerii prezenți l-au salutat regulamentar, dar fără excesivă politețe. Versiunile diferă în legătură cu numărul și calitatea persoanelor prezente în anticameră. Aghiotantul lui Horthy, căpitanul Magasházy, este citat de toate mărturiile, dar el era logic în serviciu în acel moment. În schimb, este puțin probabil că Gömbös se găsea acolo la sosirea regelui, pe care nimeni nu-l aștepta!

Întrevederea se derulează în mai multe faze, a căror alternanță corespunde argumentelor pe care protagoniștii le avansează în sprijinul pozițiilor respective. Două teme domină înfruntarea: supunerea datorată de amiral regelui său, de care este legat prin jurământ; reacția potențial violentă a aliaților și a țărilor succesoare în caz de restaurație. Horthy descrie în *Memoriile* sale totala surpriză în fața sosirii suveranului – ceea ce reflectă realitatea. Contestabilă însă este afirmația că a decis rapid și irevocabil să-i ceară lui Carol să se întoarcă imediat în Elveția. Horthy, ca majoritatea legitimiștilor care se află în țară (Teleki, Bethlen, Sigray etc.), consideră acțiunea lui Carol prematură, date fiind situația țării, abia ieșită din peripețiile de după război, și amenințarea reprezentată de crearea Micii Antante. Cu toate acestea, ne putem îndoi de sinceritatea lui Horthy în această privință, căci el și-a asumat între timp rolul de regent. Este, în plus, conștient de schimbarea opiniei despre Habsburgi. Nu are încredere în armată, căci majoritatea cadrelor au apărut după mișcarea de la Szeged. Teama de o intervenție externă este reală la el. Totuși, de când a ajuns regent, Horthy n-a făcut nici o declarație care să lase să se presupună că a devenit partizan al alegerii libere, dimpotrivă, a oferit numeroase garanții legitimiștilor.

În virtutea jurământului prestat de Horthy lui Carol în timpul imperiului, acesta din urmă este în drept să pretindă ca amiralul să i se

supună și să-i predea puterea. Carol dă dovadă de o mare naivitate, iar Horthy îi demonstrează cu abilitate că, între timp, el a jurat fidelitate națiunii maghiare, ceea ce primează, după el, asupra jurământului imperial – întrucât imperiul nu mai există. Carol încearcă să-l convingă pe Horthy, promițându-i marea cu sarea (un titlu de prinț, Ordinul Maria Theresia). Adversarii lui Horthy pretind contrariul și-l prezintă pe amiral ca pe un cerșetor. Este puțin probabil că Horthy și-a vândut „regatul pentru un cal". Această negociere ridicolă avea probabil scopul de a câștiga timp și, de altfel, a reușit, de vreme ce Carol a sfârșit prin a fi agasat de obiecțiile minore ale amiralului asupra naturii jurământului și a Sfintei Coroane.

Pentru a spulbera rezistența regentului, Carol atacă. La argumentele lui Horthy în legătură cu pericolul unei invadări a Ungariei de către trupele cehoslovace sau iugoslave, regele declară că se bucură de susținerea unei mari puteri. Emisarii regelui, printre care se aflau cumnații lui, Xavier și Sixte de Bourbon-Parma, sondaseră efectiv anumiți decidenți francezi în lunile precedente. Aceste vizite erau cunoscute în cercurile legitimiste și se estima pe atunci că numai Franța ar fi fost în măsură să oprească protestele Micii Antante în cazul restaurației. În nici un caz însă Carol nu a negociat el însuși. Se pare că a fost vorba despre înșelătorie, un joc necinstit între Paris și Prangins. Francezilor le era, fără îndoială, greu să-și imagineze că regele ar putea să încerce efectiv o lovitură de stat în circumstanțele prezente. Carliștii, în schimb, au interpretat cea mai mică declarație binevoitoare într-un sens favorabil speranțelor lor. Exaltarea de care vorbește contele Erdődy în decembrie 1920 pare să coroboreze această impresie. Carol se simte învestit cu o misiune divină, constând nu numai în a merge să salveze Ungaria, ci și în a restaura ansamblul Monarhiei Habsburgilor. Horthy înțelege imediat asta și propune la început regelui să se ducă la Viena, oferindu-i chiar trupele lui Lehár. Este o manevră pentru a câștiga timp, și Carol nu cade în capcană. Viena se află în mâinile social-democraților și este cu neputință ca el să se poată impune. Regele îi spune atunci explicit lui Horthy că deține asigurări concrete ale neutralității aliaților și a Micii Antante. Amiralul îl presează pe Carol să-i furnizeze dovada, promițându-i că, în acest caz, el este gata să se încline. Crezând că a câștigat partida, regele lansează numele lui Aristide Briand, președintele Consiliului de Miniștri francez, pe care Sixte de Bourbon-Parma l-a abordat într-adevăr și cu care s-a întâlnit, dar fără rezultat. Este o carte proastă, care arată neseriozitatea cu care Carol tratează două puncte. În primul rând, ce s-ar fi petrecut în

cazul reușitei? Nu ni-l putem imagina pe Briand felicitându-l pe Habsburg pentru reîntoarcerea sa. Mai degrabă, ar fi dezmințit orice implicare, dar Franța ar fi fost foarte stânjenită. În al doilea rând, înseamnă proasta cunoaștere a litigiului ungaro–francez de după ocuparea Szegedului. Horthy nu are deloc încredere în Franța și probabil că n-ar fi cedat la această așa-zisă dovadă. Regele nu mai are nici un atu și își dă seama de asta. Conform celor spuse lui Werkmann, Carol se simte atunci teribil de singur: „Nu aveam pe nimeni alături de mine. Nu știam nici măcar unde erau cei doi însoțitori. Eram dezarmat, fără măcar să am revolverul la mine. Afară, așteptau aghiotanții lui Horthy și ceilalți zbiri ai lui. Toți cei de aici nu ascultau decât de ordinele lui. Căzusem într-o capcană".[1] Horthy este de acum înainte în poziție de forță față de suveran, pe care-l convinge să plece – pentru început – la Szombathely. El jură că va aplana situația între timp, repetându-i lui Carol că tentativa sa este prematură, ceea ce corespunde opiniei răspândite, în general, printre legitimiștii sinceri.

Această întrevedere este un moment capital în evoluția personală a lui Horthy. Fără îndoială că atunci și-a dat seama, de fapt, de puterea sa și de poziția pe care o are. El reușește să-i comande însuși împăratului. Utilizând codurile militare, pe care le stăpânește perfect, se arată inflexibil. „El s-a comportat în fața suveranului într-un mod atât de energic și aproape fără menajamente precum odinioară, ca fost amiral, în timpul rebeliunii de la Kotor".[2] Slăbiciunea și indecizia lui Carol îi sunt cunoscute și se joacă cu el ca pisica cu șoarecele. Chiar în scrierea hagiografică a lui Werkmann, neputința și ezitările lui Carol sunt manifeste. În relatarea sa, Horthy îl descrie pe monarh ca fiind manipulat de anturajul său și desprins de realitate, ceea ce este probabil exact. Fapt este că, în timpul acestei întrevederi de mai bine de două ore, amiralul dă dovadă de o fermitate care ulterior îi va lipsi adesea. În fața lui Carol, el cunoaște perfect partitura, este în elementul său dinastic și militar. În această confruntare de o intensitate dramatică extraordinară, în care se joacă soarta Ungariei, Horthy e stăpân pe situație. Îi trece prin minte amintirea lui Franz Joseph și se întreabă ce ar fi făcut în locul său bătrânul împărat, însă acesta din urmă nu s-ar fi înjosit niciodată la o asemenea târguială.

1. Werkmann, *Aus Kaiser Karls Nachlass, ed. cit.*, p. 61.

2. Emilio Vasari (pseudonimul lui Emil Csonka), *Ein Königsdrama im Schatten Hitlers. Die Versuche des Reichsverwesers Horthy zur Gründung einer Dynastie*, Herold, Wien–München, 1968, p. 80.

Carol este abătut și pleacă împreună cu Sigray în direcția Szombathely. Horthy, epuizat, se prăbușește în lacrimi pe biroul său, așa cum povestește prințul Windischgraetz, care sosește la palat la sfârșitul după-amiezii: „L-am găsit pe Horthy încovoiat pe masa de lucru; a ridicat ochii spre mine și a spus: «Eu, bătrânul soldat, mi-am renegat jurământul», și s-a prăbușit suspinând. M-am străduit să-l calmez, pentru a afla ce se petrecuse. Dar n-am putut afla nimic de la amiral, care părea complet demoralizat".[1] Cei doi bărbați nu se mai întâlniseră de la funesta întrevedere din 8 noiembrie 1918. Nu se vor mai revedea niciodată după 27 martie 1921. Carol nu vrea să creadă în declarațiile de loialitate ale Horthy față de el, legătura dinastică este ruptă între suveran și amiral.

Între timp, anticamera biroului s-a umplut și, de această dată, mai multe surse atestă prezența lui Gyula Gömbös. În mod evident, apropiații lui Horthy sunt cuprinși de panică – și, mai ales, partizanii alegerii libere. Întoarcerea regelui ar fi pus capăt speranțelor lor. Horthy își revine rapid și îl convoacă pe ministrul plenipotențiar francez Fouchet, pentru a-i face cunoscută tentativa lui Carol. De a doua zi, lunea Paștilor, britanicii, italienii și țările vecine sunt alertate. Agitația care domnește atunci în cancelarii vine să coroboreze teza conform căreia restaurația ar fi declanșat o criză majoră. Dar pare la fel de evident că ungurii au provocat în mod deliberat această agitație, pentru a-l forța pe Carol să plece. Francezii dau o dezmințire formală alegațiilor conform cărora Briand ar fi susținut proiectul restaurației. Când Carol ajunge la Szombathely în zorii zilei de luni, 28 martie, nu mai are nici o ieșire. Reală răceală sau reacție psihosomatică, el se îmbolnăvește și este nevoit să rămână la pat mai multe zile. De acest sejur involuntar profită ambele tabere pentru a-și afirma pozițiile, însă legitimiștii sunt net în retragere, unii sunt triști că au fost luați prin surprindere de rege și toți sunt de acord asupra inoportunității demersului său. Mai mulți reprezentanți ai acestui curent se deplasează de altfel la Szombathely pentru a-l vedea pe Carol și a-l convinge să cedeze. Astfel, conții Andrássy și Bethlen sunt alături de el încă de marți, 29, pentru a-l convinge că prezența sa este o amenințare pentru țară. Mica Antantă face să crească încordarea, mișcările trupelor sârbești sunt vizibile la frontiera sudică, iar flota iugoslavă este pregătită să ridice ancora la Zemun (Zimony, Semlin). Telegramele

---

1. Ludwig Fürst Windischgraetz, *Ein Kaiser kämpft für die Freiheit*, *ed. cit.*, p. 168.

Ministerului Afacerilor Externe maghiar destinate ambasadorului de la București, András Hory, sunt interceptate de poșta română.[1] Au fost tăiate comunicațiile cu Szombathely pentru a-l izola pe rege. În cele din urmă, acesta face o declarație în care-și anunță plecarea pentru 3 aprilie. Boala sa servește în mod vizibil drept pretext, și de altfel o mărturisește chiar el. A fost adus la căpătâiul său un medic englez de la Viena, doctorul Fitz Williams. Dar el este încă la Szombathely luni, 4 aprilie, și este presat să părăsească teritoriul Ungariei a doua zi, lucru pe care sfârșește prin a-l accepta. Între timp, guvernul se asigură că se va deplasa cu trenul spre Elveția via Austria. Mulțimea îl conduce în triumf în momentul plecării, ceea ce îi reanimă iluziile referitoare la susținerea masivă a populației maghiare. Aceste iluzii vor continua să fie întreținute după sosirea în Elveția, unde trebuie să-și schimbe reședința, căci Confederația începe să găsească acest oaspete puțin cam inoportun. El va locui de acum înainte la Castelul Hertenstein.

O schimbare decisivă se produce în Ungaria la câteva zile după plecarea lui Carol. Contele Teleki este înlocuit în fruntea guvernului de contele István Bethlen. Pe moment, importanța acestei numiri nu le apare observatorilor evidentă. Legitimiștii văd în aceasta chiar confirmarea orientării loialiste a puterii, care pare să se apropie de ideile lor. Această interpretare nu este falsă. Există incontestabil voința de a stabiliza regimul, numind în fruntea sa personalități mai puțin compromise în mașinațiile contrarevoluției. Sunt privilegiați deci politicienii căliți în vechiul regim, adesea aristocrați și puțin susceptibili să fie favorabili electorilor liberi. Asta însă nu înseamnă că sunt partizani ai „chestiunii regale". În primul său discurs în fața Parlamentului, la 19 aprilie 1921, Bethlen pune înainte de toate consolidarea regimului și redresarea economică. El evocă și chestiunea regală, dar punându-i la locul lor pe legitimiști și pe electorii liberi.[2] El insistă asupra caducității Pragmaticei Sancțiuni care lega Ungaria de Austria, ceea ce ne poate face să ne gândim că îi respinge pe Habsburgi, dar, în același timp, amintește de legea I:1920 referitoare la regență, din care el face fundamentul statului, ceea ce trimite alegerea unui nou suveran la calendele grecești. În lunile care urmează, tabăra legitimistă

1. András Hory, *Bukaresttől Varsóig* [De la București la Varșovia], Gondolat, Budapest, 1987, p. 58.

2. Ignác Romsics, *Bethlen István. Politikai életrajz* [István Bethlen. Biografie politică], Osiris, Budapest, 1999, p. 183.

încearcă să se reconstituie, însă este divizată. Bethlen este bănuit că nu joacă cinstit – și, în general, pe bună dreptate. Politicienii legitimiști – precum contele Gyula Andrássy, președintele Adunării Naționale István Rakovszky, contele Sigray – vin alături de el. La 22 august 1921 este organizată o întâlnire între principalii șefi ai mișcării și Horthy. Ea îi reunește în jurul regentului și al lui Bethlen pe contele Andrássy și pe fostul ministru Gusztáv Gratz.[1] Horthy insistă asupra fidelității sale față de Carol, dar și asupra inoportunității restaurației pentru moment, căci este mai întâi necesar să fie consolidată situația în interiorul țării. Regentul îi invită pe legitimiști să-l susțină, amintind de solidaritatea pecetluită între ei la Szeged. Or, întoarcerea regelui ar conduce în mod inevitabil la noi tulburări. Majoritatea legitimiștilor se alătură atunci lui Horthy și lui Bethlen, sperând că stabilizarea țării va permite pe termen mai mult sau mai puțin scurt să fie rechemat Carol. În același timp, anturajul suveranului continuă să-l convingă să încerce încă o dată să preia puterea. Prințul Windischgraetz, care-l întâlnește pe Carol în timpul verii, presimte că se va întâmpla ceva rău, căci îl vede înconjurat de prea mulți politicieni. El constată, în plus, precaritatea situației acestor aristocrați deveniți aventurieri, care-și vând bijuteriile de familie pentru a finanța campania în favoarea restaurației.[2]

Conștient că Horthy nu-i va reda puterea fără a fi constrâns, Carol pregătește o nouă acțiune, care să-l ia prin surprindere pe regent și, în același timp, să fie însoțită de o demonstrație de forță militară capabilă să-l facă să cedeze. Împreună cu legitimiștii maghiari, s-a hotărât să se apeleze la trupele comandate de colonelul Lehár în vestul Ungariei. Loialitatea lor nu poate fi pusă la îndoială și se speră că li se vor alătura și alte batalioane aflate în regiune, din cauza contestării teritoriale în jurul atribuirii regiunii Burgenland Austriei. Au loc lupte sporadice, la care participă, de exemplu, contele Erdődy și soția sa. În virtutea protocolului de la Veneția semnat de Austria și Ungaria la 13 octombrie 1921, se prevede să fie organizat un plebiscit la Sopron (Ödenburg) și în cele opt comune din jur. Carliștii speră să profite de prezența trupelor de voluntari și, mai ales, a batalionului maiorului Osztenburg, pentru a lansa o mișcare masivă în favoarea

1. Boroviczény, *Der König und sein Reichsverweser*, *ed. cit.*, p. 240.
2. Windischgraetz, *Ein Kaiser kämpft für die Freiheit*, *ed. cit.*, p. 181.

regelui. Acesta din urmă ar putea atunci să se îndrepte spre Budapesta și să-l forțeze pe regent să-i cedeze puterea.

Din nou fără să se preocupe de contextul local, partizanii regelui decid să profite de această situație și aventura începe pe 20 octombrie 1921. E trimisă o telegramă partenerilor maghiari de operație, dar ei n-o primesc, și deci ignoră sosirea iminentă a lui Carol și a soției sale, Zita. Aceasta din urmă, însărcinată cu ultimul copil, a jucat un rol important în toată povestea. Nu numai că l-a împins pe Carol să încerce din nou ceva, dar a cerut să fie și ea prezentă. S-au îmbarcat la bordul unui avion care trebuia să aterizeze în apropiere de Sopron. Contele Erdődy, care vede trecând avionul, se întreabă ce e cu el. Dar aterizarea se face până la urmă la Dénesfa, pe moșia contelui Cziráky, care sărbătorește botezul ultimului său născut. Contele Andrássy, unul dintre șefii Partidului Legitimist, este și el prezent, fiind nașul copilului și tatăl contesei. Încă o dată, stupoarea este generală, li se cere tuturor să jure că vor păstra tăcerea, iar regele va petrece noaptea în altă parte. În ansamblu, pregătirile n-au fost fără inconveniente. Relatarea colonelului Lehár nu se încurcă în formule: „Pregătirile au fost sub semnul unei stele nefaste". El este prevenit în ultimul moment de aterizarea lui Carol și nu este informat despre prezența reginei. Se grăbește, dar totul este în întârziere și ulterior se blochează. Carol est impulsiv și decide fără preaviz să plece cu mașina lui Osztenburg la Sopron. Lehár trebuie să urmeze mișcarea și să se adapteze.[1] Ca în martie, regele este convins că Franța și Antanta îl vor susține în caz de succes. Oamenii din jurul lui resimt totuși, cum se exprimă Erdődy, „o inexprimabilă îngrijorare".[2] Acesta din urmă alege încă o dată să nu se angajeze și rămâne în retragere. Îl sperie faptul că regele este gata să folosească forța și nu are încredere în anturajul acestuia, pe care-l consideră iresponsabil.

Restul aventurii este marcat de amatorism și inconsecvență. Atâta timp cât totul pare să meargă așa cum se stabilise – deși nu este deloc așa –, Carol profită de avantaj și rămâne încrezător. Însă imediat ce apar primele dificultăți, regele redevine veleitar. Partizanii săi se străduiesc din greu să-i influențeze atitudinea și deciziile. În pofida întreruperii comunicațiilor, Horthy este, în cele din urmă, pus la curent cu noua tentativă a lui Carol în dimineața de 21 octombrie. El află, de asemenea, că are sprijinul anumitor trupe ale sale, ceea ce-l

---

1. Lehár, *Erinnerungen*, *ed. cit.*, p. 224.

2. Szemere, Czech-Jochberg (ed.), *Habsburgs Weg von Wilhelm zu Briand*, Amalthea, Zürich, Wien, p. 278.

supără, desigur. Guvernul este cuprins de panică, căci era prevăzut ca prim-ministrul, contele Bethlen – abia reîntors de la Veneția –, să se ducă la Pécs la 21 octombrie, pentru a pronunța un discurs important. Ocazia era reîntoarcerea definitivă a acestei regiuni (Baranya) la Ungaria în urma plecării trupelor iugoslave. Reglementările teritoriale mergeau în sensul stabilizării dorite de regim. Bethlen trebuia, de asemenea, să se refere la chestiunea regală și să amâne o eventuală restaurație într-un viitor nedeterminat.[1] Sosirea regelui este deci mai mult decât inoportună, inclusiv pentru legitimiști, care negociaseră toată vara cu Horthy și Bethlen. Unii, precum contele Andrássy, se simt înșelați de rege, pe care-l vor susține, cu siguranță, dar al cărui succes li se pare de acum înainte improbabil.

Trupele lui Lehár și batalionul Osztenburg se îmbarcă la Sopron, cu Carol și Zita, într-un tren care se îndreaptă spre capitală. Etapele sunt extrem de lente. Pe parcurs, detașamente de jandarmi se alătură convoiului. La Győr și Komárom, garnizoanele se alătură regelui. Situația devine îngrijorătoare pentru Horthy și guvernul său. La 22 octombrie, regentul redactează o scrisoare destinată lui Carol, al cărui tren se află în gara Komárom. Misiva îi este încredințată lui József Vass, care trebuie să i-o remită lui István Rakovszky. Acesta din urmă s-a alăturat carliștilor în timpul verii și se găsește în trenul regal. Însă fostul parlamentar nu se achită de misiunea sa și nu transmite scrisoarea. Horthy își exprimă cu siguranță fidelitatea față de monarh, dar îi spune la fel de clar lui Carol că prezența sa nu este dorită în Ungaria. „În mijlocul unei grave crize de conștiință, dar obsedat de o îngrijorare teribilă, sunt nevoit să-i cer Majestății Voastre să nu își continue drumul spre capitală, cu susținerea forței armate. Situația nu s-a schimbat din primăvară, când Majestatea Voastră a părăsit țara.“ Horthy continuă, descriind inevitabila reacție a Antantei și a țărilor succesoare, care, dezamăgite de tentativa din martie, vor pedepsi Ungaria. Nu poate rezulta decât o nouă revoluție bolșevică. Restul este un tablou apocaliptic al anarhiei care va domni atunci în țară. Horthy îi propune lui Carol să vină să-l vadă cu o suită redusă, pentru a discuta. El încheie așa: „Am trăit întotdeauna îndeplinindu-mi, fără a mă gândi la mine, datoria. Azi este de datoria mea să vă anunț că, dacă Majestatea Voastră va aduce armata la Budapesta, Ungaria va înceta să mai existe – și asta pentru totdeauna“.[2]

1. Romsics, *Bethlen István*, *ed. cit.*, p. 195.

2. Horthy, *Ein Leben für Ungarn*, *ed. cit.*, pp. 151–152 (versiunea maghiară, *Emlékirataim*, *ed. cit.*, p. 157). În versiunea franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy*, *ed. cit.*, p. 125.

Horthy află mai târziu, când totul se terminase, că scrisoarea sa n-a fost remisă destinatarului, dar se îndoieşte că aceasta ar fi schimbat ceva în înlănţuirea dramatică a evenimentelor. Într-adevăr, fără a aştepta răspunsul, regentul ia dispoziţii de ordin militar. Trenul regal trebuie să fie oprit, dacă este necesar prin folosirea forţei. Este, prin urmare, clar că, în pofida ofertei de a discuta, Horthy nu are intenţia să cedeze. În jurul lui, este o nebunie. Contele Bethlen, în urma unei conversaţii telefonice cu Rakovszky, murmură, punând jos receptorul: „Este îngrozitor". Ofiţerii fideli lui Gömbös, şi deci regentului, reacţionează şi organizează rezistenţa. Garnizoana Budapestei nefiind de încredere, sunt mobilizaţi voluntari, începând cu studenţii de la Universitatea Tehnică. Reflexele contrarevoluţiei sunt reactivate şi se constituie o trupă. Între timp, trenul carlist a ajuns în împrejurimile Budapestei, la Biatorbágy. Regele şi regina solicită celebrarea unei liturghii pe peronul gării. Dimensiunea mesianică nu trebuie să fie ignorată în motivaţiile lui Carol. Apoi, regele cere cu insistenţă supunerea regentului şi a guvernului său. Este un puci, cum formulează pe moment mai mulţi observatori. Regele şi-a format deja cabinetul şi a oferit conducerea acestuia lui Rakovszky. Sunt trimişi negociatori, pentru a se evita vărsarea de sânge, căci jandarmii au tras deja focuri de armă asupra trenului, iar soldaţii au ripostat. Anumiţi ofiţeri încep să cedeze: generalul Pál Hegedüs, care a jucat un rol neclar în martie, trece de partea guvernului şi-l trădează pe Carol, prezentându-se ca negociator. Din partea regelui, Lehár şi Gratz discută cu generalul Sárkány şi diplomatul Kálmán Kánya.

Însă aceste negocieri nu duc la nimic, şi trenul îşi continuă drumul. Cu toate acestea, se ştie că înfruntarea este nu numai posibilă, ci şi iminentă. În apropierea gării Budaörs, trenul este mitraliat de grupurile de voluntari, cu victime în ambele tabere. Carol cedează. El nu vrea vărsare de sânge, nici ca lupte fratricide să însoţească acţiunea sa. Or, aşa cum afirmă cu severitate contele Erdődy: „Nu faci istorie dacă eşti slab".[1] Regele ordonă deci încetarea focului şi ca trenul să dea înapoi. Renunţă. Găseşte refugiu la castelul contelui Esterházy de la Tata. Dar nici Horthy, nici guvernul nu vor ca sejurul regelui să se prelungească. Presiunea externă este puternică şi obligă autorităţile să găsească rapid o soluţie demnă, pentru a-l face pe Carol să părăsească teritoriul Ungariei. E trimis la început, alături de principalii săi însoţitori şi „complici", în arest la domiciliu, la abaţia

1. „Mit Weichheit macht man nicht Geschichte", în Szemere, Czech-Jochberg (ed.), *Habsburgs Weg von Wilhelm zu Briand*, *ed. cit.*, p. 285.

benedictină Tihany, pe malul lacului Balaton. De acolo, este condus la Baja, unde comandantul flotilei britanice a Dunării îl ia sub supravegherea sa pe canoniera *Glow-Worm* și-l escortează până în Marea Neagră. Regele își găsește ultimul exil pe insula portugheză Madeira, unde se stinge la 1 aprilie 1922.

Între timp, a intervenit o modificare importantă a statutului regenței și a Regatului Ungariei. Detronarea Habsburgilor a fost înscrisă în lege. Deja la 14 aprilie 1849, în plin război de independență, Parlamentul ungar repliat la Debrecen votase solemn în catedrala calvinistă decăderea din drepturi a casei de Austria. Totuși, în acea epocă, hotărârea referitoare la forma de stat fusese lăsată în suspensie, iar Lajos Kossuth fusese considerat atunci guvernator al țării, în așteptarea unor zile mai bune. Situația e sensibil diferită în 1921. Clarificarea statutului Habsburgilor este dorită de numeroși maghiari. Antanta și aliații ei vor să vadă definitiv validată decizia Conferinței de Pace care i-a îndepărtat pe Habsburgi nu numai din Austria, ci și din Ungaria. Întoarcerea lui Carol pe tronul Ungariei ar fi putut să deschidă calea refacerii monarhiei danubiene. Această ipoteză nu era pe atunci complet fantezistă: atât ungurii, cât și croații și slovenii ar fi primit-o favorabil, ceea ce ar fi destabilizat cu siguranță regiunea. Această eventualitate înseamnă un coșmar pentru Antanta, ca și pentru regatul iugoslav și Cehoslovacia. Nici românii nu sunt liniștiți. Chiar și în Ungaria, electorii liberi se felicită pentru eliminarea Habsburgilor, care ridică un obstacol major în drumul lor spre putere. Cât despre Horthy, el vede necesitatea afirmării poziției sale atât în interior, cât și în exterior. În fața străinătății, el este de acum înainte singurul și adevăratul conducător și unicul reprezentant al țării sale. Atitudinea sa în timpul celor două tentative de întoarcere a regelui contribuie la afirmarea staturii sale de om de stat și întărește în opinia națională figura sa de om providențial și de salvator al patriei. Singurii perdanți sunt legitimiștii, ale căror speranțe de restaurație sunt sfărâmate. Ei încearcă un ultim gest simbolic, propunând, prin intermediul primatului, cardinalul Csernoch, să se ceară abdicarea lui Carol în favoarea fiului său, arhiducele Otto, care avea atunci nouă ani, dar această propunere e respinsă.

De la 22 octombrie, reprezentanții Antantei au interpelat guvernul, cerând ca acesta să adopte o atitudine clară față de suveran: „Reprezentanții Marii Britanii, ai Franței și ai Italiei speră, prin urmare, că guvernul ungar va binevoi să dea ordinele necesare pentru ca fostul suveran să părăsească imediat teritoriul țării, având în ve-

dere pericolul extrem reprezentat pentru pacea Europei Centrale de prelungirea prezenței sale".[1] Această declarație, semnată de francezul Fouchet, de britanicul Hohler și de italianul Vinci, răspunde îngrijorării acestor puteri, dar și presiunii exercitate asupra acestora din partea Cehoslovaciei, în special. Spre deosebire de prima tentativă, de data aceasta iugoslavii și românii se arată mai prevăzători. Ministrul plenipotențiar maghiar la Praga, László Tahy, este convocat de Eduard Beneš, care-i declară: „Atâta timp cât Ungaria nu va avea destul curaj moral pentru a rezolva, cu propriile forțe, chestiunea Habsburgilor, măsuri militare și economice vor fi aplicate fără milă împotriva ei. Veți trece prin chinurile iadului, așa cum v-am spus în aprilie".[2] Tensiunea dispare odată cu plecarea regelui, iar Antanta se arată mărinimoasă prin intermediul unei note a Conferinței Ambasadorilor cu data de 28 octombrie: „Conferința ia act cu satisfacție de rezultatele obținute de guvernul ungar grație energiei și hotărârii de care a dat dovadă, făcând să eșueze o tentativă de restaurație care, pentru a doua oară, a amenințat pacea Europei Centrale".[3]

Însă Carol a refuzat să abdice, în ciuda numeroaselor vizite care i s-au făcut în timpul șederii sale la Tihany. Guvernul îi trimite din nou pe Kánya și pe contele Imre Csáky, care parlamentează în van: „Niciodată, atâta cât voi trăi", răspunde regele cererilor de abdicare. Cei doi trimiși nu mai sunt ascultați nici de tovarășii de suferință ai lui Carol, Gratz, Rakovszky și Andrássy, pe care-i roagă să-l înduplece pe suveran.[4] În lipsa abdicării voluntare, Parlamentul ungar e constrâns să voteze legea decăderii Habsburgilor din drepturile lor asupra Coroanei regelui Ștefan cel Sfânt. Or, proiectul pus la punct la începutul lui noiembrie nu mulțumește Conferința Ambasadorilor, care, într-o notă din 5 noiembrie 1921, cere modificarea textului. „Textul proiectului de lege al guvernului referitor la decăderea din drepturi a dinastiei Habsburgilor le apare marilor puteri ca dând loc unui echivoc care, cu siguranță, nu le va permite să obțină demobilizarea Micii Antante. De fapt, proiectul de lege, în timp ce proclamă decăderea din drepturi a lui Carol IV și abolirea Pragmaticei Sancțiuni, îi

1. Documente diplomatice referitoare la detronarea Habsburgilor, Ministerul ungar al Afacerilor Externe, Ediție a guvernului regal ungar, 1922, Budapesta, pp. 4–5.

2. *Ibid.*, p. 10.

3. *Ibid.*, p. 15.

4. Gusztáv Gratz, *Magyarország a két háború között* [Ungaria între cele două războaie], Osiris, Budapest, 2001, p. 119.

rezervă Ungariei dreptul de a-și alege regele, fără a preciza că Habsburgii, indiferent care, vor fi excluși de la această alegere. Este indispensabil ca votul Adunării Naționale să fie foarte clar."[1] Asta s-a și întâmplat a doua zi, la 6 noiembrie. Prin Legea XLVII:1921, Habsburgii sunt nu numai decăzuți definitiv din drepturile lor asupra Regatului Ungariei, dar sunt, de asemenea, excluși de la orice alegere viitoare. La 13 noiembrie, Conferința Ambasadorilor ia act și acceptă termenii legii votate de Parlament.

Cea mai mare parte a legitimiștilor care trăiau în străinătate consideră că Horthy l-a trădat pe rege, predându-l în plus unei puteri străine, lucru de care el se apără energic în *Memoriile* sale, spunând că, dimpotrivă, el a căutat soluția cea mai onorabilă.[2] El prezintă legea de detronare drept impusă de Antanta, ceea ce este just, dar, în realitate, ea servește bine interesele sale și ale partizanilor săi. Detractorii regentului consideră că el a fost manipulat de anturaj, compus esențialmente din militari legați de Gömbös și de electorii liberi. Aceștia din urmă se regrupaseră de altfel, încă din 1920, într-o Ligă Națională Anti-Habsburgică (*Országos Habsburg-ellenes Liga*), ai cărei membri erau în cea mai mare parte calviniști. Bilanțul întocmit de prințul Windischgraetz este un exemplu al opiniei despre Horthy răspândite în cercurile legitimiste: „Acest sfârșit atât de trist al carierei strălucite a unui odinioară fidel și brav erou de război este una dintre numeroasele și bulversantele tragedii umane ale epocii noastre. Căci amiralul Nikolaus von Horthy nu era cu siguranță la început un criminal; acțiunea lui catastrofală pentru Ungaria și evoluția Europei a fost consecința unei confuzii a valorilor provocată de prăbușirea vechiului regim, care a deturnat multe caractere slabe de la drumul drept al rațiunii și omeniei".[3] Analiza – retrospectivă – este împărtășită de majoritatea legitimiștilor exilați după 1945. Restaurația lui Carol, care era văzut evident reconstituindu-și imperiul, ar fi împiedicat ascensiunea nazismului. O opinie identică este exprimată de Emil Csonka, a cărui carte tratează tocmai lupta dintre Carol și Horthy. Întoarcerea regelui ar fi permis intrarea în *eine neue Entwicklung im Donauraum* („într-o nouă eră de dezvoltare a Europei danubiene") și ar fi înarmat-o pentru a-i rezista lui Hitler. Din cauza lui Horthy, al Doilea Război Mondial a devenit

---

1. Documente diplomatice referitoare la detronarea Habsburgilor, *ed. cit.*, p. 28.
2. Horthy, *Ein Leben für Ungarn*, *ed. cit.*, p. 154 (versiunea maghiară, *Emlékirataim*, *ed. cit.*, p. 160). În versiunea franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy*, *ed. cit.*, p. 127.
3. Windischgraetz, *Ein Kaiser kämpft für die Freiheit*, *ed. cit.*, p. 214.

inevitabil.[1] Istoricului îi este imposibil să se angajeze în jocul ipotezelor; există, în schimb, o întrebare care-i frământa, fără îndoială, pe contemporani. După ce chestiunea regală fusese în parte rezolvată prin eliminarea Habsburgilor, de ce să nu se procedeze cât mai repede la o alegere? Cine altul, în afară de regent, putea pretinde tronul?

Horthy relatează în *Memoriile* sale că a primit în august 1922, în reședința de la Gödöllő, vizita unui grup de parlamentari, însoțiți de un episcop catolic căruia nu-i menționează numele. Sunt aduși de fostul ministru de interne, contele Gedeon Ráday, membru al Camerei Superioare. Demersul lor e simplu: vin să-i ceară lui Horthy să accepte coroana, pentru a pune capăt incertitudinii legate de statutul regatului. Regentul descrie surpriza de la început, apoi refuzul său categoric de a accepta o asemenea cerere.[2] Nici măcar detractorii cei mai virulenți nu l-au creditat vreodată pe Horthy cu dorința de a se încorona. Această ambiție îi era străină, fie pentru că-i înțelegea enormitatea, fie că știa că realizarea era improbabilă. Mai târziu, va fi vorba despre eventuala sa succesiune, dar și aici se pare că preocuparea de a fonda o dinastie nu l-a interesat niciodată. Totuși, membrii anturajului său ori politicienii s-au gândit în mod serios la asta. Existau anumite obstacole în calea realizării, chiar teoretice, a acestei ascensiuni. Horthy nu era aristocrat, nu provenea dintr-una dintre marile familii princiare sau măcar titrate ale țării și nu era înrudit cu nici una dintre ele. Era protestant. Era, în fine, conștient de locul său și, din respect pentru fosta familie regală, n-ar fi îndrăznit niciodată să-și pună pe cap coroana pe care o purtase Franz Joseph.

În cartea sa despre Ungaria interbelică[3], Gusztáv Gratz (1875–1946) revine asupra atitudinii lui Horthy față de Carol și de coroană. El face o comparație interesantă – pentru un om politic și istoric maghiar – cu mareșalul Mac-Mahon.[4] Gratz compară carierele celor doi militari

1. Vasari (pseudonimul lui Emil Csonka), *Ein Königsdrama im Schatten Hitlers*, *ed. cit.*, p. 11.

2. Horthy, *Ein Leben für Ungarn*, *ed. cit.*, p. 155 (versiunea maghiară, *Emlékirataim*, *ed. cit.*, p. 161). În versiunea franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy*, *ed. cit.*, p. 128.

3. Scrisă în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, cartea a fost publicată abia în 2001.

4. Mareșalul Patrice de Mac-Mahon (1808–1893) a fost președinte al republicii între 1873 și 1879. După o carieră militară în timpul căreia se distinge în Crimeea și în Italia, este guvernator al Algeriei între 1864 și 1870. În timpul Comunei, comandă armata de la Versailles. Extrem de popular, este ales președinte al republicii după căderea lui Thiers, în mai 1873. Se înconjoară imediat cu monarhiști, ceea

curajoși, dar mediu dotați din punct de vedere intelectual și fără aptitudini pentru o înaltă comandă. Regăsim această teză referitoare la Horthy și la alți contemporani și, mai ales, la prințul Windisch-graetz: „În afară de calitățile cerute pentru a fi un mare șef, îi lipseau un țel înalt și personalitatea, fără de care este imposibil să conduci oamenii în circumstanțe dificile. [...] Farmecul său personal i-a înșelat pe mulți, din nefericire și pe tânărul împărat, în legătură cu evidenta sa lipsă de caracter".[1] Gratz pune în paralel atitudinea lui Horthy față de Carol în timpul întrevederii din 27 martie 1921 cu aceea a lui Mac-Mahon față de contele de Chambord, care vine să-l vadă în secret la puțin timp după alegerea sa.[2] Situația este totuși foarte diferită: Carol a domnit, el nu este un pretendent printre alții (Bourbon, Orléans). Lui Horthy îi este mult mai greu să-l concedieze pe regele legitim decât lui Mac-Mahon să-l facă să înțeleagă pe contele de Chambord că demersul său este inoportun. În lunile care urmează, cei doi bărbați încearcă să-și consolideze regimurile respective. Gratz compară legea referitoare la detronarea Habsburgilor cu textele semnate de Mac-Mahon, care instalează republica în continuitate și stabilitate. Ordinea morală instaurată de Mac-Mahon prezintă efectiv similitudini cu întoarcerea la ordine promovată de regimul lui Horthy.

---

ce dădea impresia unei restaurații iminente. A urmat, dimpotrivă, afirmarea unei ordini republicane.

1. Windischgraetz, *Ein Kaiser kämpft für die Freiheit*, *ed. cit.*, p. 35.

2. Gratz, *Magyarország a két háború között*, *ed. cit.*, p. 183.

IX
Regimul Horthy

PERIOADA INTERBELICĂ A FĂCUT, ÎNCEPÂND CU 1990, OBIECTUL unei reexaminări istoriografice considerabile, care a permis relativizarea legendei negre impuse de regimul comunist în legătură cu aprecierea ei. Elemente de modernitate sunt incontestabil prezente în sânul unei societăți ale cărei structuri rămân totuși cele ale vechiului regim. Evoluțiile sunt, înainte de toate, tehnice, economice și culturale, dar lumea rurală, care constituie încă esențialul societății ungare, rămâne departe de aceste progrese. Orașele și mai cu seamă capitala, Budapesta, sunt cele care dau impresia, începând de la jumătatea anilor 1920 și, mai ales, în anii 1930, că s-a revenit, mai mult sau mai puțin, la „fericitele vremuri de pace“ (*a boldog békeidők*). Albume de fotografii recente arată această aparentă *dolce vita* de pe malul Dunării.[1] În cartea sa, scrisă în lunile de după sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, Gusztáv Gratz spune: „În timpul regimului lui Horthy, Ungaria nu era o țară nefericită“.[2] În pofida persistenței unor blocaje structurale, perioada interbelică vede confirmarea schimbărilor din societate, care începuseră să se facă simțite încă dinainte de 1914. Ca peste tot în Europa, războiul a bulversat echilibrul social și a accelerat apariția anumitor fenomene. Convulsiile suferite de societatea ungară între 1914 și 1920 i-au afectat profund coeziunea. Oamenii au fost nevoiți să se obișnuiască cu o lume micșorată de stabilirea de frontiere acolo unde domnise înainte o totală libertate de circulație.

În 1920, populația rurală domină încă în mare măsură, cu peste 5000000 de persoane dintr-o populație totală de 7700000 de locuitori.

---

1. Cel mai bun exemplu este *Budapest, a Duna gyöngye. Magyarország a két világháború között* [Budapesta, perla Dunării. Capitala Ungariei între cele două războaie], Helikon, Budapest, 2001.

2. Gratz, *Magyarország a két háboru között*, *ed. cit.*, p. 184.

Populația urbană numără 2640000 de persoane (din care 1000000 la Budapesta). Rezultă deci că mai bine de 55% dintre maghiari sunt ocupați în agricultură, față de 30% în comerț și industrie. În 1930, din 8690000 maghiari, 51% sunt ocupați în agricultură și 32% în comerț și industrie. La această dată, populația urbană atinge aproape 3000000 de locuitori, iar populația Budapestei a depășit 1000000 de locuitori.[1] Semnarea Tratatului de la Trianon a declanșat sosirea masivă a maghiarilor din teritoriile aflate de acum înainte sub administrație cehoslovacă și românească, într-o mai mică măsură iugoslavă (proporția de maghiari este slabă în aceste regiuni). Sunt, mai ales, foști funcționari și învățători. Ei se îndreaptă în număr mare spre capitală și trebuie să fie un timp cazați în vagoane vechi, pe șine de cale ferată dezafectate. Funcțiile administrative și terțiare tind, de asemenea, în general, să mobilizeze un număr tot mai mare de persoane, mai ales la Budapesta, care tinde să devină în acești ani un oraș de muncitori și funcționari. Aproximativ o treime dintre aceștia din urmă sunt angajați la stat, proporție care se explică prin moștenirea birocrației imperiului, ca și prin sosirea maghiarilor din teritoriile pierdute.

Piramida socială seamănă foarte mult cu aceea de dinainte de război, având în vârf ceva mai bine de 500 de familii de aristocrați mari proprietari, cărora li se alăturaseră în epoca dualismului în jur de 50 de familii din marile dinastii industriale, ai căror membri sunt, în majoritate, evrei și protestanți. Aristocrația încearcă atunci să se rezume la activitatea legată de pământ și la posesia unor mari latifundii. Mari proprietari, aristocrații nu se mai ocupă direct de producție și se mărginesc să strângă veniturile ce le revin. Ei continuă totuși să se îmbogățească, fiindcă domeniile lor furnizează cea mai mare parte a produselor agroalimentare, care rămân principala bogăție națională. Menținerea Ungariei în situația specifică de țară agrară permite aristocrației să-și păstreze puterea economică. Marile familii proprietare de pământ, cele care dețin peste 560 de hectare, aparțin toate aristocrației maghiare indigene sau asimilate de multă vreme (germani, croați). Ea se compune din trei categorii: familiile princiare/ducale (*hercegi családok*), direct legate de casa domnitoare, aristocrația „istorică“ (*történelmi arisztokrácia*)[2] și „noii baroni“ (*új bárók*). Dacă

1. Iván T. Berend, György Ránki, *The Hungarian Economy in the Twentieth Century*, St. Martin Press, New York–London, 1985, pp. 94–95.

2. Gábor Gyáni, György Kövér (dir.), *Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig* [Istoria socială a Ungariei din Epoca Reformei până la al Doilea Război Mondial], Osiris, Budapest, 2006, p. 223.

prima este în majoritate catolică, celelalte două, în schimb, cuprind un număr de familii protestante, mai ales în Transilvania. Pământul aflat în posesia acestor aproximativ 2000 de familii înaintea Primului Război Mondial reprezenta 1/5 din totalul proprietății funciare a țării (bunurile Bisericilor și ale statului fiind excluse). Printre ele, figurează cele 800 de familii aristocrate cu titluri (un margraf, duci, conți și baroni, ca și familia regală și, mai ales, ramura sa palatină, care nu sunt expropriați după 1918). Acestor familii li se adaugă nou-înnobilații din marea finanță și din industrie, care sunt în majoritate evrei, cel mai adesea convertiți, dar și austrieci, germani sau elvețieni, în general protestanți. Aceste 100 până la 150 de familii pot fi considerate ca fiind legate de aristocrație prin relații de afaceri și uneori matrimoniale.[1]

După 1918, au mai rămas doar 745 de magnați și 350 de familii aristocrate proprietare de pământ. La recensământul din 1930, apar 579 de mari proprietari, care exploatau câte un domeniu de mai bine de 560 de hectare, cu 938 de persoane care depindeau financiar de ei, respectiv un total de 1517 de persoane care trăiau pe aceste pământuri.[2] Dar pe un teritoriu a cărui suprafață a fost dramatic redusă, povara reprezentată de familiile rămase a crescut. Dacă în 1914 marii proprietari de pământ controlau 24% din suprafața regatului, această proporție crește la 30% în 1935. În Ungaria, 0,6% din populație (respectiv 52000 de persoane) posedă 20% din venitul național, o proporție considerabilă dacă o comparăm cu a altor țări europene, mai bogate decât ea. Înalte personaje aristocratice ale statului și ale vieții politice au fost victimele Tratatului de la Trianon, precum prim-ministrul, contele István Bethlen, a cărui familie a fost de-a lungul istoriei una dintre cele mai importante din Transilvania, sau familia Esterházy, ai cărei membri, în ciuda pierderii unei părți a posesiunilor din Burgenland, rămân seniorii a 99 de sate, sau contele Albert Apponyi, decan al Camerei Superioare, compensat pentru pierderea proprietăților din Slovacia de către stat, care răscumpără terenurile pe care i le face cadou ca omagiu adus rolului său de negociator la Conferința de pace.[3] O treime dintre aceste mari proprietăți sunt administrate și exploatate de evrei: administratori, negustori, angrosiști

1. Catherine Horel, „L'aristocratie en Hongrie entre les deux guerres. Une apparente continuité“, *Vingtième siècle* nr. 99, iulie–septembrie 2008, pp. 91–103.

2. *Az 1930. évi népszámlálás* [Recensământul populației din anul 1930], *Magyar Statisztikai Közlemények*, 94, Budapest, 1935, pp. 2–3.

3. Gyáni Kövér (dir.), *Magyarország társadalomtörténete*, *ed. cit.*, p. 226.

și promotori ai industriei alimentare, care este una dintre ramurile cele mai performante (morărit, tabac, distilerii). În pofida sărăciei considerabile care domnește uneori la țară și a condițiilor de viață deplorabile ale proletariatului rural, aristocratul rămâne un reper în acest univers, chiar dacă situația are tendința de a evolua sub influența socialismului agrar și datorită interesului pe care anumiți gânditori îl arată față de oamenii de la țară. În 1941, agricultura folosește încă 48,7% dintre locuitorii activi, ceea ce plasează Ungaria pe același plan cu Polonia, Spania, Italia sau Portugalia, având chiar aceleași caracteristici, din motivul suprareprezentării nobilimii.

Clasa mijlocie superioară este compusă din 12000 de familii de proprietari funciari mai puțin importanți, în general proveniți din mica nobilime, din înalții funcționari și din ofițeri. De multă vreme deja, slaba sa pondere economică o face să ocupe posturile administrative din comitate și din armată, ceea ce îi asigură o poziție importantă în țară și în politica guvernului, care trebuie să țină seama de ea. Acești „nobili în opinci"* n-au participat la dezvoltarea economică a țării în secolul al XIX-lea din lipsa capitalurilor disponibile, dar, mai ales, din lipsa spiritului întreprinzător. Ei trăiesc, mai cu seamă, în localitățile din Marea Câmpie și constituie acea categorie specială a nobilimii maghiare numită mica nobilime (*dzsentri* < engl. *gentry*). Oamenii politici din perioada interbelică provin, în mare parte, din această pătură parțial deposedată. Invidioși pe succesul marelui capital și fanatici patrioți frustrați de Trianon, ei vor fi principalii promotori ai antisemitismului și ai apropierii de Italia și Germania.

Cealaltă parte a clasei mijlocii este, în schimb, esențialmente urbană și, cel mai adesea, de origine evreiască ori germană. Epoca sa de aur a trecut, dar ea continuă să joace un rol deloc neglijabil în acești ani. Reprezentanții ei sunt actorii vieții economice – industriași, bancheri, comercianți –, dar și ai elitei intelectuale și artistice, ca și ai profesiilor liberale. De tradiție politică liberală, ea susține totuși noul regim, dezaprobând, în același timp, devierile extremiste. La nivelul imediat inferior, se găsește mica burghezie. Aceasta se compune, în parte, din micii comercianți și din artizanii din orașele mij-

* „Nobilii în opinci" (*bocskoros nemesek*) erau mici nobili săraci. În timpul războaielor cu otomanii, sate întregi au fost înnobilate în bloc, ca recompensă a serviciilor militare aduse de locuitorii lor țării. Au fost numiți așa, pentru că majoritatea nu erau îndeajuns de bogați ca să-și cumpere o pereche de cizme și purtau opinci (*n. tr.*).

locii, existând aici, de asemenea, o puternică reprezentare a evreilor, și din funcționari și militari de rang inferior, din clerul inferior al tuturor confesiunilor. Inteligheņția se împarte în trei categorii: pătura superioară, din care fac parte medicii, profesorii universitari, artiștii și scriitorii; clasa intermediară, în care se găsesc profesorii de liceu și jurnaliștii, și, în fine, clasa cea mai de jos, a micilor intelectuali: institutori în șomaj sau scriitori mai mult sau mai puțin ratați, adesea originari din Transilvania, care sunt principalii vectori ai tezelor antisemite și revanșarde.

La bază, se găsesc proletariatele urban și rural. Primul se poate cifra la aproximativ un milion de persoane, în general muncitori din marile uzine din Budapesta și din cele câteva zone miniere din nord-vestul țării. Cel de-al doilea este alcătuit dintr-o masă de aproape 800000 de familii de muncitori agricoli și de țărani fără pământ, la limita sărăciei. Lumea rurală este divizată în proprietari mari (50000 de familii), mici și mijlocii (500000 de familii), posesori uneori ai câtorva acri. Pentru aceștia din urmă, posibilitățile de ascensiune socială au devenit cvasinule și mobilitatea nu mai este cea de la sfârșitul secolului al XIX-lea, cu atât mai mult cu cât criza nu întârzie să-și facă simțite efectele.

Într-adevăr, în domeniul economic, situația în Ungaria după Primul Război Mondial se dovedește în mod special precară: țara a pierdut o mare parte din zonele sale industriale în favoarea statelor vecine, iar relațiile cu aceste țări nu permit Ungariei să stabilească contacte în vederea schimburilor economice. Economiștii și specialiștii în drept comercial nu pot decât să constate ruperea legăturilor tradiționale (Dunăre, căi ferate) dintre țările fostului Imperiu Habsburgic. În cele din urmă, singura țară cu care Ungaria întreține veritabile schimburi este Germania și, într-o mai mică măsură, Austria. Reconstruirea ansamblului industrial și a edificiului financiar antrenează, la începutul anilor 1920, o atitudine protecționistă. Rolul și influența câștigate de marele capital în timpul acestei faze se dovedesc esențiale și, în același timp, paradoxale, fiindcă majoritatea bancherilor și a marilor industriași sunt evrei.

Situația financiară a statului se stabilizează la mijlocul anilor 1920 grație ajutorului străin, mai ales britanic și francez. Guvernul încurajează relansarea industriei și dezvoltarea grupurilor financiare prin intermediul asociațiilor de întreprinzători și de bancheri al căror partener privilegiat este. De la sfârșitul anilor 1920, producția industrială maghiară atinge, apoi depășește nivelul din 1913, rămânând totuși sub media europeană. Rezultatele cele mai bune sunt obținute în

industria ușoară, ca și în cea alimentară. Apar noi ramuri, iar cele vechi sunt modernizate cu aceeași ocazie. Industria aluminiului este lansată grație unui ajutor german, iar producția de electricitate se dezvoltă considerabil. Dar avântul cel mai important are loc în industria chimică și farmaceutică; dezvoltarea electrotehnicii este, de asemenea, notabilă. Industriile tradiționale (electricitate, metalurgie, chimie și textile) reiau un ritm de dezvoltare susținut. Industria lemnului, a hârtiei și a confecțiilor ajung repede la nivelurile dinainte de război. Industria textilă devine o activitate majoră la Budapesta, asumând rolul jucat înainte de morărit. Produsele agricole continuă să reprezinte majoritatea exporturilor maghiare, dar rafinăriile de zahăr și morile sunt mai puține. În schimb, întreprinzătorii investesc în noile tehnici de fabricație a mașinilor agricole și automobilelor. Insula Csepel, pe Dunăre, la sud de Budapesta, își confirmă vocația de centru industrial orientat spre export. Alături de industria grea, apar noi fabrici de textile și de industrie ușoară. Statutul de porto franco este un nou atu pentru dezvoltarea insulei (o parte a infrastructurii sale a fost, de altfel, construită de societatea franceză Schneider-Le Creusot). La Pesta, tradiția manufacturieră din sudul orașului evoluează prin crearea de numeroase fabrici de textile. La periferii, se ridică tot mai multe întreprinderi. Legea din 1938 care relansează industria de armament va face din Budapesta o capitală industrială unde muncesc de acum înainte mai bine de jumătate dintre muncitorii țării. Ca înaintea Primului Război Mondial, uzinele lui Manfred Weisz furnizează o mare parte a materialului destinat armatei maghiare: întreprinderea realizează, începând din 1938, o treime a producției sale în acest sector, fabricând vehicule și echipamente, apoi piese pentru aeronautica militară.

În pofida acestor rezultate bune, producția industrială maghiară este încă foarte dependentă de mica manufactură. Ungaria rămâne o țară agrară și, cu toate că sunt introduse multe metode moderne ale agriculturii intensive, permițând ameliorarea randamentelor, lipsa de capital și de credite se face simțită în mod grav. Absența unei reforme agrare frânează dezvoltarea zonelor rurale. Ponderea producției industriale în venitul național crește destul de puțin și foarte lent. Să adăugăm că situația, care începea să se amelioreze la sfârșitul anilor 1920, se agravează curând sub efectele crizei.

Criza economică mondială afectează Ungaria în anii 1930–1931, dar efectele sale sunt mai mici decât în alte țări europene, căci agricultura permite să se creeze noi debușee pentru export. Industria alimentară și construcția mecanică sunt, cu toate acestea, dur afectate.

În 1932, producția scade cu 40%-80% în toate ramurile; în industrie, sunt angajați de trei ori mai puțini muncitori decât în 1928. Criza zdruncină sever clasa mijlocie și numeroși reprezentanți ai inteligenției își pierd slujbele. Șomajul masiv al muncitorilor întărește combativitatea organizațiilor sindicale, iar activitatea comuniștilor se intensifică. Partidul comunist, cu toate că se află în ilegalitate, seduce, în prezent, mulți tineri intelectuali.

Regimul instaurat de Horthy a fost calificat de istoricul conservator Gyula Szekfű drept „neobaroc". Ideologia oficială pune în față modelele vieții tradiționale a nobilimii și aspiră să regăsească valorile morale ale generației fondatorilor din era Compromisului, dar renunțând la reformismul și, mai ales, la liberalismul lor. Dimensiunea suferințelor de după Trianon duce la ridicarea în slăvi a patriotismului și rădăcinilor creștine. Figura tutelară a acestei construcții identitare este regele Ștefan cel Sfânt. Contele István Bethlen, care rămâne în fruntea țării până în 1931, consolidează regimul. Politician abil, acest om de stat are o înaltă concepție despre putere. Încă din 1923, reușește să se debaraseze de aripa dreaptă a ceea ce va deveni marele partid de guvernământ. Acești oameni, apăruți în urma mișcărilor contrarevoluției, sunt în mod deschis antisemiți. Ei nu vor întârzia să încline spre fascism, iar unii se regăsesc ulterior în mișcarea Crucilor cu Săgeți. Bethlen pune în practică o politică conservatoare care amintește, în multe privințe, de perioada de dinainte de 1918, dar el introduce și un sistem de asigurări de sănătate și de pensii, ai cărui unici beneficiari sunt muncitorii, în detrimentul proletariatului rural. În plus, face din educație și din cultură una dintre prioritățile sale; ambițiosul său program de construire de școli servește evident scopurile propagandei, dar promotorul său, contele Kunó Klebelsberg (1875–1932), ministrul cultelor și instrucțiunii publice (1922–1931), realizează o operă considerabilă pentru viitorul culturii maghiare. El reinstalează la Pécs și la Szeged universitățile de la Pressburg (Pozsony, Bratislava) și Kolozsvár (Cluj), și deschide institute culturale ungare în străinătate; este, împreună cu succesorul său, istoricul Bálint Hóman (1885–1951), una dintre marile personalități ale regimului. Klebelsberg înțelege că Ungaria tocmai a trecut printr-o gravă criză de identitate și că unul dintre scopurile noului regim este să restaureze conștiința sa națională. „Noi dorim să fim o națiune cultivată și prosperă", spune el în 1928. Această aspirație trece prin supravegherea tineretului școlar și dezvoltarea culturii

maghiare – și a imaginii sale – în direcția exteriorului. În timp ce Bethlen retrogradează treptat revizionismul la periferia politicii externe, politica culturală preia controlul pentru a auri din nou blazonul Ungariei. Klebelsberg definește în mai multe dintre scrierile sale ceea ce se va numi „neonaționalism" (*neonacionalizmus*).[1] Această concepție face parte dintre accesoriile reformismului conservator, teoretizat, între alții, de Gyula Szekfű, în cartea sa fondatoare a gândirii politice a regimului, apărută în 1920: *Három nemzedék* („Trei generații"), completată în 1934 de *És ami utána következik* („Și ceea ce urmează"). În prima lucrare, el pune în valoare moștenirea intelectuală a contelui Széchenyi, opusă radicalismului lui Kossuth. Reformele preconizate sunt, în același timp, de natură economică, cu scopul de a face să prospere clasa mijlocie din punct de vedere social și cultural. În completarea din 1934, el face bilanțul anilor Bethlen și se arată critic față de guvern, căruia îi reproșează lipsa de curaj reformist. El se apropie, în această privință, de tendința corporatistă incarnată atunci de Gömbös.

Partidul Liberal s-a refăcut, dar este discreditat. Regimul se fondează, de fapt, pe respingerea politicii duse de generațiile aflate la putere în deceniile care au urmat Compromisului. Însuși Horthy nu încetează să apeleze la memoria contelui Tisza, de care familia lui era atașată. Tendința „curuț" este, în schimb, recuperată de partizanii lui Gömbös. Spectrul politic al anilor Bethlen (1921–1931) se desenează în jurul a patru mari orientări: partidul de guvernământ, legitimiștii, liberalii și social-democrații. La începutul anilor 1930, își fac apariția corporatismul și mișcările fascizante.

Alegerile din 1926 îndepărtează definitiv stânga de la putere; opoziția continuă totuși și se manifestă prin intermediul presei și al parlamentarilor social-democrați. Partidul comunist e constrâns să intre în ilegalitate. El a fost practic eliminat de represiunea dintre 1920 și 1924. Guvernul a instaurat un „delict de presă", dar în practică jurnalele proliferează și cenzura este desființată. Anumiți militanți sunt eliberați din închisoare, mulți alții reușesc să emigreze, mai ales în Germania și Uniunea Sovietică. Partidul acționează cu adevărat la Moscova la sfârșitul anilor 1920 și Béla Kun rămâne șeful său necontestat. Partidul dispune de o acoperire legală în Ungaria, prin intermediul Partidului Socialist al Muncitorilor Maghiari (*Magyar Szocialista*

1. Kunó Klebelsberg, *Neonacionalizmus*, Athenaeum, Budapest, 1928. Cartea este o culegere de articole ale autorului apărute în *Pesti Napló*.

Munkáspárt – MSZMP), care însă nu este autorizat să prezinte candidați la alegeri. El reușește să editeze câteva periodice și colaborează cu social-democrații. Autoritățile nu se lasă păcălite și-l consideră o organizație criptocomunistă. Este nevoit să-și înceteze activitatea în 1927, paralizat de procese și arestări. Comuniștii se ascund în cadrul Partidului Social-Democrat și se mărginesc la acțiunea sindicală. Criza din 1930–1931 permite renașterea activității în rândul șomerilor și al muncitorilor agricoli. O asociație a muncitorilor agricoli reunește astfel aproape 4000 de membri în 1932. Comuniștii organizează frecvent greve și manifestații. Dar strategia rămâne neschimbată: restabilirea Republicii Sfaturilor. Această exigență nu permite nici un fel de unitate de acțiune cu social-democrații, care țin să-și păstreze existența legală, susținută de presă și reprezentarea parlamentară. Aceștia profită, până la urmă, de criză, iar efectivele sindicatelor, controlate de ei, sunt în creștere. În acești ani, comuniștii continuă să practice o politică de demarcare față de social-democrație, calificată drept „social-fascism". Anii 1930 vor marca o cotitură în represiunea căreia îi cad victime comuniștii. Atmosfera este tensionată în urma unui atentat comis pe calea ferată în 1931, după care este instaurată legea marțială. Apoi, guvernul Gömbös operează un viraj la dreapta, iar contextul internațional face restul. Autoritățile îi urmăriseră cu siguranță pe militanți până acum, dar nici o pedeapsă capitală nu fusese pronunțată de mai bine de zece ani. În urma marelui proces intentat conducătorilor comuniști, doi dintre ei sunt condamnați la moarte și executați în iulie 1932. Începând cu această dată, partidul este în stare de criză permanentă, întărită de procesele de la Moscova împotriva conducătorilor, care sunt aproape toți lichidați, în frunte cu însuși Béla Kun.

Controlul asupra presei se întărește atunci. De la sfârșitul anilor 1920, regimul operase un clasament al ziarelor după tendințele lor mai mult sau mai puțin favorabile: *Az Est* („Seara") și *Magyarország* („Ungaria") sunt considerate ca „evreiești, antinaționale, subiect pentru urmăriri în orice caz". *Pesti Napló* („Cotidianul Pestei") și *8 Órai Újság* („Jurnalul de la ora opt") sunt „parțial distructive, de tendință francmasonică". *Világ* („Lumea") este, de altfel, interzis peste puțin timp, căci e socotit organul oficial al francmasoneriei. *A Nap* („Ziua") este „distructiv, evreiesc, foarte periculos", verdict care se aplică și lui *Az Újság* („Știrea"). *Pester Lloyd* și *Neues Pester Journal*, cele două mari ziare redactate încă în limba germană, cu redacții în întregime sau aproape în întregime alcătuite din evrei, sunt în mod logic calificate

drept „liberale, evreiești". În fine, *Pesti Hírlap* („Jurnalul Pestei") este „destul de obiectiv, dar în definitiv evreu". Numai *Budapesti Hírlap* („Jurnalul Budapestei") scapă de stigmatizare, pentru că linia sa este „de spirit național, dar în parte liberală".[1] În ceea ce privește tirajele, presa guvernamentală este depășită de ziarele considerate „distructive" sau „parțial problematice" încă de la sfârșitul anilor 1920. Opoziția totalizează astfel 218000 de exemplare, față de mai puțin de 100000 ale publicațiilor apropiate de guvern. În 1932, *Az Est* este încă primul cotidian din țară în ceea ce privește influența politică, tirajul său este depășit numai de cel al lui *Friss Újság* („Ultimele știri"), care nu este un jurnal de opinie. Partidul de guvernământ se străduiește totuși să sporească publicațiile favorabile și, în 1930, 113 ziare pot fi considerate ca urmând linia acestuia, dintre care 11 la Budapesta, la care trebuie adăugate 48 de publicații apropiate de guvern, dintre care 9 în capitală. Presa liberală și democrată se menține cu 23 de publicații, dintre care 10 la Budapesta, care rămâne bastionul liberalilor; social-democrații reușesc și ei să publice cele trei ziare ale lor. Lupta guvernului împotriva fasciștilor a dat rezultate și, în 1930, ei nu mai au nici un mijloc de exprimare în presă.[2]

Legitimiștii se află de asemenea în opoziție, de la eșecul celor două tentative de restaurație. Elita aristocratică, la fel ca marea burghezie din finanțe și industrie, continuă să-și asume un rol politic modest și nu arată nici un interes pentru viața parlamentară – cu excepția anumitor familii în mod tradițional foarte angajate, precum conții Károlyi, Apponyi, Teleki, Bethlen, care îi furnizează regentului mai mulți prim-miniștri și câțiva miniștri și care încearcă să influențeze politica prin acțiunea în Parlament. Principala tribună politică a aristocrației este Camera Superioară, unde sunt, de asemenea, prezente principalele asociații profesionale ale lumii industriale și financiare: Asociația Națională a Industriașilor (*Gyáriparosok Országos Szövetsége – GYOSZ*), Uniunea Națională a Proprietarilor de Pământ (*Országos Magyar Gazdasági Egyesület – OMGE*), Ordinul Medicilor (*Országos Orvosszövetség*) și demnitari ecleziastici ai fiecă-

1. Balázs Sipos, *A politikai újságírás mint hivatás. Nyilvánosság, polgári sajtó és a hírlapírók a Horthy-korszak első felében* [Jurnalismul politic ca misiune. Public, presă civică și jurnaliști în prima jumătate a erei Horthy], Napvilág Kiadó, Budapest, 2004, p. 97.

2. *Ibid.*, p. 102.

rei religii recunoscute (cei doi arhiepiscopi catolici, episcopii catolici, protestanți, ortodocși și uniați, cei doi mari-rabini). În 1943, anul extinderii maxime în termeni de membri (364), Camera Superioară număra 17,9% aristocrați.[1] Evoluția profilului social și profesional între 1927 și 1942 reflectă permanența marilor proprietari, dar și importanța tot mai mare acordată elitei economice, cu toate că, începând din 1942, evreii, excluși (rămâne numai marele-rabin neolog*), trebuie să fie înlocuiți cu alți reprezentanți. Această retragere întărește în mod paradoxal influența marilor proprietari, care continuă să formeze majoritatea reprezentanților împreună cu funcționarii publici și clericii.

Schimbarea se traduce, în plus, prin creșterea considerabilă a numărului funcționarilor, care fac parte, în marea lor majoritate, din mica nobilime. Acaparând serviciul public încă din perioada precedentă, ei apar ca principalii beneficiari ai regimului în perioada interbelică. Majoritatea prim-miniștrilor și a miniștrilor fac parte de acum înainte din această categorie, inegal dotată din punct de vedere financiar, din care se recrutează partizanii unei ordini mai autoritare, dacă nu fasciste. În cele treisprezece guverne din epocă, numai cincisprezece aristocrați au ocupat posturi ministeriale – dar unii în mai multe rânduri. Prim-ministrul Gyula Gömbös (1932–1936) incarnează această ascensiune lentă, dar irezistibilă a „micului bărbat" care-și reclamă partea sa de putere și-i atacă atât pe capitaliștii evrei, cât și pe aristocrații acuzați că au trădat valorile naționale. Oszkár Jászi îl prezintă drept întruparea unui *condottiere* care a cucerit puterea, punându-și sabia în serviciul celor puternici.[2]

Aristocrația și marii proprietari se îndreaptă spre legitimism, cu toate că această atitudine prezintă unele diferențe: conformiștii se înțeleg cu regimul și intră în Partidul Unității *(Egységes Párt)*, partidul

---

1. Levente Püski, *Társadalmi érdekképviselet és konzervativizmus. A felsőház felépítése a Horthy korszakban* [Organizații sociale și conservatorism. Structura Camerei Superioare în timpul regimul Horthy], Kossuth Egyetem, Debrecen, 1996, pp. 26–28.

* Iudaismul neolog – curent al iudaismului progresist, care a apărut în secolul al XIX-lea ca opoziție la tradiția iudaică ortodoxă. A avut drept rezultat o profundă divizare a comunității evreiești din Ungaria, evreii ortodocșii considerându-i pe coreligionarii lor reformați ca neevrei (*n. tr.*).

2. Oszkár Jászi, *Magyar kálvária, magyar föltámadás. A két forradalom értelme, jelentősége és tanulságai* [Calvarul ungar, renașterea ungară. Sensul, însemnătatea și consecințele celor două revoluții], Magyar Hírlap Könyvek, Budapest, 1989, p. 216.

aflat la guvernare, creat de Bethlen, dar formând un grup distinct. Ceilalţi preferă să rămână fără apartenenţă. Menţinându-se în Parlament graţie implantării locale care le asigură alegerea sistematică, ei se regrupează cu ocazia anumitor voturi. Unicul partid în care se regăsesc anumiţi aristocraţi este Partidul Creştin Naţional Economic şi Social (*Keresztény Nemzeti Gazdasági és Szociális Párt*). Acest partid rezultă din fuziunea mai multor curente creştin-sociale, iar contele János Zichy, legitimist, devine şeful acestuia în 1927.[1] Partidul numără în legislatura 1927–1931 patru conţi dintre 33 de deputaţi.[2] Marii proprietari aristocraţi şi nobili rămân totuşi categoria cea mai reprezentată în Parlament. În timpul legislaturilor 1927–1931, apoi 1931–1935, partidul aflat la guvernare numără respectiv 14 (dintre 170 de aleşi), apoi 11 aristocraţi, iar această proporţie se menţine *grosso modo* până la ultimele alegeri ale regimului, în 1939. Marii proprietari sunt favorabili unei veritabile întoarceri la regalitate şi speră ca în cele două camere să fie ales un suveran din una dintre familiile de duci sau de conţi, respectiv din sânul ramurii palatine a Habsburgilor (ceea ce este teoretic interzis de tratatele de pace). Ei sunt moştenitorii politici – şi uneori ei înşişi vechi aleşi – ai Partidului Independenţei care lupta înainte de 1918 pentru suveranitatea Ungariei. Se opun legitimiştilor, care, aşa cum o indică numele lor, înclină spre întoarcerea dinastiei care domnise înainte de 1918. Aceste două tendinţe se înscriu deci în continuitatea istorică a luptei dintre „curuţi“ şi „lobonţi“ dusă în timpul perioadei constituţionale între paşoptişti şi militanţii de la 1867. Chiar dacă Bethlen sugerează în 1922 să se termine cu această dihotomie, ea persistă şi se incarnează în figura eroilor de la 1848, contele István Széchenyi, partizan al unei înţelegeri cu Viena, şi micul nobil Kossuth, arhetipul rezistenţei. Legitimiştii sunt, de altfel, principalii adversari ai politicii externe duse de regent şi de miniştrii săi, considerată prea complezentă faţă de Germania şi prea îndepărtată de Franţa şi de Marea Britanie.

Cosmopolitismul aristocraţilor îi conduce în mod natural să pledeze în favoarea unei politici externe în acelaşi timp orientată spre revizuirea tratatelor şi deschisă în direcţia democraţiilor occidentale,

1. Jenő Gergely, „Die christlichsoziale Bewegung in Ungarn während der Horthy-Zeit“, în Anna M. Drabek, Richard G. Plaschka, Helmut Rumpler (dir.), *Das Parteiwesen Österreichs und Ungarn in der Zwischenkriegszeit*, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1990, p. 98.

2. *Országgyűlési Almanach az 1927–1931. évi országgyűlésre* [Almanah al Adunării Naţionale pentru anii 1927–1931], Budapest, 1927.

posibilă alternativă la cuplul Roma–Berlin. Cea mai mare parte a aristocraților sunt dezgustați de ideologia fascistă, pe care o consideră ca escaladare a brutalității și ascensiunea la putere a unor demagogi zgomotoși și necivilizați. Ei se întorc deci mai degrabă spre Marea Britanie, a cărei imagine a fost în mod tradițional una de referință pentru aristocrația din Ungaria, și spre Franța, din cauza importanței sale în bazinul danubian în epoca susținerii Micii Antante. Asociațiile și cercurile francofile precum *Budapest Franciabarát Magyar Club* (Clubul Francofililor Maghiari din Budapesta) grupează, în afară de parlamentarii independenți, numeroși legitimiști și foști militanți de la 1867. Ei acționează pentru detașarea Ungariei de Germania, eventual printr-o restaurație a Habsburgilor, care corespunde bineînțeles dorinței cele mai dragi a legitimiștilor. Din punct de vedere politic, toți legitimiștii sunt francofili. În corespondența diplomatică franceză consacrată intervențiilor opoziției în Parlament sau în presă, revin mereu aceleași nume: margraful Pallavicini, conții Zichy, Esterházy și Sigray. Ministrul Louis Mathieu de Vienne, el însuși aristocrat, nu uită să sublinieze această atracție pentru Franța a membrilor nobilimii, dar regimul Gömbös, populist și demagog, se arată fundamental opus aristocrației, pe care în cel mai bun caz o folosește, dar preferă s-o disprețuiască, la fel ca pe modelele sale italian și german. Asemănător evoluției corpului diplomatic, influența acestor cercuri scade de-a lungul anilor 1930, anumite nume mari dispar, iar altele sunt treptat constrânse la neputință.

Revizionismul devine rațiunea de a fi a Ungariei postbelice. Necesitatea revizuirii tratatelor și întoarcerea la Ungaria regelui Ștefan cel Sfânt reunesc toate clasele sociale și toate partidele politice, inclusiv pe comuniști. Regele Ștefan cel Sfânt devine figura privilegiată de propaganda regimului Horthy. Revizionismul maghiar e construit pe integritatea teritorială a Ungariei regale și este admis numai separatismul croat, justificat prin dreptul statal și uniunea personală a celor două regate. Celelalte teritorii pierdute sunt considerate ca țări aparținând coroanei regelui Ștefan cel Sfânt, și deci inalienabile. Ungaria adoptase deviza Imperiului Austriac, *Indivisibiliter ac inseparabiliter*. Revizionismul maghiar este îndreptat mai ales împotriva României, deoarece Transilvania este considerată ca element esențial al identității maghiare, și împotriva Cehoslovaciei, pentru a recupera măcar sudul Slovaciei, unde maghiarii sunt numeroși. Ungaria se alătură taberei celor frustrați de Conferința de Pace, cu Italia lui Mussolini,

care nu numai că se uită cu jind la Slovenia, dar are și ambiții balcanice, și cu Germania, care trece drept protectorul potențial în cruciada revizionistă. Calculul lui Horthy se dovedește dezastruos pe termen lung: în schimbul arbitrajelor de la Viena, care îi acordă Slovacia meridională și nordul Transilvaniei, Ungaria va intra în război alături de Germania în 1941. Revizionismul a otrăvit relațiile Ungariei cu vecinii săi și cu occidentalii și a generat, de asemenea, o retorică de victimizare diferită de cea practicată în secolul precedent, când regatul, deși era efectiv sub dominație străină, era cel puțin întreg. După înfrângere și amputare, nu mai e cazul să fie acuzată Austria, trebuie, dimpotrivă, găsite responsabilități interne. Sunt condamnate guvernele liberale apărute după Compromis, unanim criticate, comuniștii și evreii, care sunt văzuți ca aliați și, prin esență, străini de comunitatea națională, în timp ce ei se află printre cei mai asimilați din regiune. Revizionismul se bucură de un larg consens și servește deci atât scopurilor politicii externe, cât și unui discurs de folosință internă de autoizolare și de naționalism îngust.

Este necesar să amintim că nașterea mișcării revizioniste și organizarea propagandei sale sunt anterioare instaurării regimului Horthy. Guvernul lui Mihály Károlyi este cel care înființează un Comitet Național de Propagandă (*Országos Propaganda Bizottság*). Acest organism lansează celebrul slogan: „[*Maradhat ez így?*] *Nem, nem, soha!*" („[Poate asta să rămână așa?] Nu, nu, niciodată!") pentru a caracteriza refuzul maghiarilor de a accepta ciopârțirea teritoriului. Diverse asociații se constituie ulterior în favoarea contrarevoluției. Una dintre cele mai importante este Liga de Apărare a Teritoriului (*Terület-védő Liga*). Aceste grupuri sunt, toate, legate de ofițerii lui Gömbös, de MOVE și Asociația Redeșteptării Maghiare (*Ébredő Magyarok Egysülete*). Totul formează un ansamblu eteroclit, în care se amestecă teorii rasiale și fantasme istorice. Ambasadorul american Montgomery constată în legătură cu acest subiect: „Revizionismul pe care l-am găsit în Ungaria evidenția mai degrabă un mit curios decât un program clar. Dezastrele naționale predispun atât la tulburări psihologice, cât și la victorii. Principalul simptom, în ambele cazuri, este producerea unor legende".[1] De la 16 ianuarie 1921, traumatismul este înscris în piatră odată cu inaugurarea la Budapesta, în partea de nord a Pieței Libertății (Szabadság tér, trimitere la 1848), a patru statui, operele sculptorului Ferenc Sidló. Ele reprezintă Vestul (Bur-

1. Montgomery, *Hungary. The Unwilling Satellite*, *ed. cit.*, p. 52.

genland), Sudul (Bácska), Estul (Transilvania) și Nordul (Slovacia). Supranumite imediat „statuile iredentiste“ (*Irredenta szobrok*), ele sunt distruse în timpul luptelor din al Doilea Război Mondial.

Numeroasele asociații care vin în ajutorul refugiaților din teritoriile pierdute sunt tot atâtea promotoare ale revizionismului. Decisivă însă pentru crearea unei organizații centrale având sarcina de a promova ideea revizionismului este campania lordului Rothermere, *„Justice for Hungary“*, din iunie 1927, în *Daily Mail*. Liga Revizionistă Maghiară (*Magyar Revíziós Liga*) reunește imediat 100 de comitete și aproximativ 500 de filiale și grupări locale; i se alătură, de asemenea, unele comitate și orașe. Scopul său este să acționeze într-o manieră pacifistă pentru revizuirea Tratatului de la Trianon pe baza articolului 19 din Pactul Societății Națiunilor. Președintele său este marele scriitor conservator Ferenc Herczeg, ale cărui opere sunt foarte apreciate de regent. Ea primește, în plus, o susținere importantă în persoana lui Ottó Legrády, directorul unuia dintre principalele cotidiene din Budapesta, *Pesti Hírlap*, care pune ziarul la dispoziția cauzei. Pál Teleki îi aduce expertiza sa de geograf. Liga reușește să unifice mișcarea și să-i elimine pe fanaticii adepți ai Renașterii Maghiare, care predică revizuirea prin mijloace violente și ilegale. Ideologia lor este, în plus, deschis antisemită și rasistă; ea îi prezintă pe maghiari ca trădați de evrei și superiori popoarelor din fostul regat. Organizația este interzisă de guvern în 1925. Liga este de acum înainte singurul organ autorizat să difuzeze propaganda revizionistă, dar ea apare oficial ca o asociație și nu ca o oficină guvernamentală. Așa cum spune ministrul afacerilor externe Kálmán Kánya (1869–1945), revizionismul este o „nebunie“ politică, dar el adaugă că oamenii nu vor putea fi convinși de contrariu. Este deci necesar să fie controlat. De altfel, este evident că revizionismul servește regimul, menținând în țară un climat de consens. Ambasadorul Montgomery constata, de altfel, că revizionismul este o „binecuvântare“ pentru clasa politică maghiară:[1] el menține unitatea națională și întărește incontestabil poziția și autoritatea lui Horthy. Propaganda începe din școala primară, unde copiii recită în fiecare zi, înainte de începerea orelor, crezul maghiar:

„Cred într-un singur Dumnezeu, cred într-o singură țară,
Cred în adevărul etern al unui singur Dumnezeu,
Cred în renașterea Ungariei. Amin“

1. *Ibid.*, p. 54.

Anii 1920 sunt marcați de o propagandă zgomotoasă, desfășurată peste tot, dar care, în pofida eforturilor guvernului de a face ordine, derapează în mai multe rânduri. Mai multe afaceri dubioase în care sunt implicați foști ofițeri pătează imaginea de marcă a regimului și sabotează acțiunea de consolidare a lui Bethlen. Cea mai răsunătoare este cea a bancnotelor false de o mie de franci. Scandalul a izbucnit la sfârșitul anului 1925. Falsificatorii sperau să-și finanțeze activitățile ilegale fabricând bancnote false franceze. Se află foarte repede că unii responsabili înalt plasați au fost în cârdășie cu falsificatorii: guvernul nu a intervenit. Mai mulți aristocrați și ecleziaști sunt vizați: însuși prințul Windischgraetz a contactat cu această ocazie cercurile lui Ludendorff și Hitler, care i-au pus la dispoziție mașini, hârtie și ingineri. Biroul de cartografie condus de Teleki a furnizat personalul pentru fabricarea bancnotelor. Un fost ofițer este arestat în Olanda, încercând să schimbe o parte dintre acestea. Ancheta permite rapid să fie stabilite legăturile dintre acest om și Ungaria oficială. Discreditarea este enormă și face ca guvernul se înțeleagă că, de acum înainte, trebuie să folosească metode mai diplomatice. În urma scandalului de pe scena internațională și a procesului care are loc în mai 1926, Bethlen se gândește să demisioneze și-i adresează o scrisoare în acest sens lui Horthy la 24 septembrie, dar este repus în funcție și formează un nou guvern în octombrie.[1]

Propaganda își schimbă metodele și apelează de acum înainte la campanii de trimitere de cărți poștale, la publicații diverse și la conferințe ținute de particulari. Sunt emise bancnote revizioniste (*revíziós pengő*) împodobite cu portretul lui Rothermere (1868–1940), a căror achiziționare permite finanțarea activităților Ligii. O petiție cu mulțumiri în atenția sa este semnată de 1200000 de persoane, lucru amintit de Horthy cu mândrie în *Memoriile* sale.[2] Articole ale simpatizanților sunt furnizate ziarelor străine, dar și revistelor maghiare, mai ales celor care se adresează unor cititori expatriați sau străini, ca *Nouvelle Revue de Hongrie*. Apoi, Liga își creează propria serie de publicații (*Magyar Revíziós Liga kiadványai*), ale căror numere sunt traduse în franceză, engleză, italiană și germană. O etapă este depă-

1. Scrisoarea lui Bethlen către Horthy, 24 septembrie 1926, *Horthy Miklós titkos iratai*, *ed. cit.*, pp. 61–67.

2. Horthy, *Ein Leben für Ungarn*, *ed. cit.*, p. 165 (versiunea maghiară, *Emlékirataim*, *ed. cit.*, p. 172). În versiunea franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy*, *ed. cit.*, p. 138.

șită în 1929, când Liga preia controlul revistei de politică externă *Magyar Külpolitika*, care devine practic organul său oficial în anii următori, sub conducerea lui Gyula Pekár. Ea este nu numai expresia Ligii, dar îi reunește și pe membrii Uniunii Interparlamentare (*Interparlamentáris Unió*) și ai Societății Maghiare de Politică Externă (*Magyar Külügyi Társaság*). În 1931, revista devine proprietatea exclusivă a Ligii.[1] Aceasta intervine, de asemenea, în mod direct în străinătate. În Franța, de exemplu, François (Ferenc) Honti, corespondentul la Paris al ziarului *Pesti Hírlap*, este și editor al revistei *Les Nouvelles Danubiennes*[2], în realitate organul Ligii, al cărei redactor-șef în Ungaria era Elemér Szudy, fost șef al serviciului de presă al lui Bethlen. Liga are un secretariat în Franța, animat de Honti, care se străduiește să publice în presa franceză fie propriile articole, fie pe cele ale partizanilor francezi ori maghiari ai revizuirii. El beneficiază din când în când de colaborarea altor jurnaliști maghiari în trecere sau importă condeie celebre, precum cel a contelui Bethlen.[3]

În anii 1930, pragmatismul ia locul fanatismului, ce consta în a reclama întoarcerea necondiționată și integrală a tuturor teritoriilor pierdute. Autoritățile sunt foarte conștiente de dificultățile pe care revizuirea le-ar putea provoca în interior în timp ce țara se află în criză. Dar, în același timp, nu poate fi ignorată susținerea, uneori gălăgioasă, pe care Italia, apoi Germania o aduc programului revizionist, cum s-a întâmplat la inaugurarea expoziției de artă italiană la Palatul Artelor (*Műcsarnok*) de la Budapesta, la 18 ianuarie 1936, în prezența lui Horthy.[4] Secretarul de stat italian pentru presă și propagandă Dino Alfieri se lansează într-o diatribă revizionistă, provocând mânia ambasadorului României, Basil Grigorcea, care părăsește sala. Legația italiană, în persoana ministrului plenipotențiar, prințul Colonna, și a primului secretar, Baldoni, este și ea stânjenită de această ieșire neașteptată.

În afară de Italia, țara care arată cea mai mare simpatie față de revendicările maghiare este Marea Britanie. Aici pot fi văzute nu numai efectele acțiunii lordului Rothermere, ci și expresia tradițiilor

1. Miklós Zeidler, *A revíziós gondolat* [Ideea reviziei], Kalligram, Bratislava, 2009, p. 131.

2. Revista *Les Nouvelles danubiennes* apărea în patru limbi (germană, franceză, engleză și italiană) și era tipărită în 22 000 de exemplare la *Pesti Hírlap*.

3. *Magyarország Évkönyve* [Anuarul Ungariei], Budapest, 1934.

4. Archivio Centrale dello Stato. Ministero della Cultura Popolare. Direzione Generale per i Servizi della Propaganda. Carton b. 250, fasc. I. 75, Ungheria, 1935.

istorice care fac din Anglia unul dintre polii străini spre care ungurii privesc cu prioritate. În această privință, Franța stă deoparte și este *a priori* ostilă oricărei modificări a frontierelor în Europa Centrală. Regatul Unit este mult mai puțin angajat în Europa continentală și nu resimte obsesia germană a Franței. Aristocrația sa este, în plus, mai apropiată de cea din Ungaria. Cea mai mare parte a aristocraților maghiari, începând cu contele Bethlen, sunt anglofili convinși. Și Horthy este categoric favorabil Marii Britanii. Prin urmare, în politica externă ungară există o tendință foarte netă în favoarea apropierii de Londra și se speră că asta va influența Franța. Există un interes și pentru Statele Unite ale Americii și se amintește cu promptitudine de atitudinea acestei țări, mai conciliantă – dar și mai detașată de realitățile europene – la Conferința de Pace. Nu se așteaptă însă de la americani să intervină în disputa teritorială din Europa, nici direct, nici prin intermediul Societății Națiunilor.

Din 1928, guvernul ungar a dus o politică de apropiere treptată de Franța, preocupat în principal să diversifice orientările politicii sale externe, constând în contrabalansarea opțiunilor germană și italiană, dar și în păstrarea susținerii economice și financiare pe care o oferise[1] acordul comercial franco–ungar din 1925. La început, contactele rămân circumscrise domeniilor cultural și economic, iar vizita lui Bethlen la Paris în iunie 1929 are ca obiect atragerea în Ungaria a capitalurilor franceze pentru a contracara influența germană. Diplomația desfășurată de Bethlen vizează, de fapt, să păstreze pentru Ungaria un anumit număr de opțiuni deschise, având un ultim scop, care rămâne neschimbat, revizuirea, dar a cărui realizare trece prin sporirea posibilităților. Bethlen dorește să pună capăt cu orice preț izolării Ungariei și caută aliați potențiali pentru a-l ajuta, în cele din urmă, să obțină revizuirea tratatelor. El își exprimă de mai multe ori dorința de a reechilibra bazinul danubian printr-o organizație care să contracareze Mica Antantă. Dar interesează Franța numai în măsura în care se arată rezervat față de uniunea vamală germano-austriacă, ceea ce la Quai d'Orsay se interpretează ca o opoziție și unde el pare să combată în mod sincer dominația economică a Germaniei în zonă.[2]

1. Charles Lortsch, *La Hongrie économique et les intérêts français en Hongrie*, M. Giard, Paris, 1927, p. 139.

2. Joachim Kühl, *Die Föderationspläne im Donauraum und Ostmitteleuropa*, Oldenburg, München, 1958, p. 43.

Deocamdată, Franţa nu are de gând să se implice mai mult de partea maghiară şi se limitează la acordarea unui împrumut Ungariei. Acordarea împrumutului din vara 1931 anunţa de altfel un altul, mai important, care trebuia să intervină în toamnă şi să aducă economiei maghiare puţin oxigen. Pe terenul diplomatic, Ungaria pare gata să renunţe la revendicări în interesul echilibrului din spaţiul danubian. În acest context este prezentat planul preşedintelui Consiliului şi ministrului afacerilor externe francez André Tardieu.[1] Dispoziţiile acestui proiect se întâlnesc în multe puncte cu vederile anumitor specialişti maghiari, mai ales Elemér Hantos, partizan al acordării de privilegii comerciale şi tarifare între statele din zona Dunării.[2] La Quai d'Orsay sunt cunoscute ideile lui Hantos datorită numeroaselor lucrări ale acestuia, dar şi datorită rapoartelor diplomaţilor în post în capitalele Europei Centrale, unde economistul maghiar ţinea numeroase conferinţe. Dovada poate fi văzută în abandonarea de către Franţa a expresiei „confederaţie dunăreană", considerată inadmisibilă atât la Viena, cât şi la Budapesta.

Cu puţin timp înainte de sosirea lui André Tardieu la Ministerul Afacerilor Externe, a fost întocmită o notă pentru predecesorul său, Pierre Laval, datată 11 februarie 1932. Contrar altor surse, care prezintă situaţia Austriei drept cea mai preocupantă, aici Ungaria face obiectul unei atenţii susţinute. După un inventar alarmant al situaţiei, în continuare nota încearcă să formuleze soluţii la criză: „Această formulă a unei grupări care să se întindă pentru început la părţile fostului Imperiu Austro-Ungar ale căror economii sunt complementare, are avantajul de a răspunde unor necesităţi practice şi de a nu fi stânjenită de consideraţii politice. [...] De partea ungară, dacă se face abstracţie de opoziţia încă puţin influentă, atitudinea adoptată de mediile oficiale constă în subordonarea oricărei apropieri economice de o revizuire a Tratatului de la Trianon. Sunt motive pentru ca guvernul cehoslovac să renunţe la orice înţelegere; acesta trebuie deja să ţină seama de interesele particulare ale agricultorilor şi industriaşilor. Fără îndoială că aceştia nu au fost străini de motivele care au

1. Catherine Horel, „La Hongrie et le plan Tardieu", *Revue d'Europe Centrale*, V/2, Strasbourg, 1997, pp. 73–85.

2. Kühl, *Die Föderationspläne im Donauraum und Ostmitteleuropa*, pp. 54–56. Elemér Hantos (1881–1942) fusese subsecretar de stat la Ministerul Comerţului în 1916. Făcuse studii de drept; avocat, s-a interesat ulterior de problemele monetare, întreţinea legături cu Centre d'Études de l'Europe Centrale de la Geneva şi cu Mitteleuropäische Wirtschaftstagung din Viena, fiind unul dintre membrii fondatori.

întârziat până acum încheierea negocierilor comerciale în curs între Praga și Budapesta, negocieri pe care guvernul francez s-a străduit să le accelereze pe cât era posibil".[1] După publicarea planului, Ungaria beneficiază din partea Franței de o atenție deosebită, chiar dacă, în mod concret, britanicii și comitetul financiar al Societății Națiunilor sunt cei care o susțin, fiind clar în favoarea sa. Planul Tardieu va oferi Ungariei ocazia de a clarifica unele dintre pozițiile sale, fără a remedia totuși multele ezitări care caracterizează atitudinea conducătorilor săi.[2] În pofida câtorva suspiciuni, planul Tardieu este aproape unanim bine primit în Ungaria. Cu toate acestea, experți precum Hantos se gândesc că proiectul poate disimula o manevră electorală a lui Tardieu înainte de alegerile din mai 1932.[3] În sferele guvernamentale însă, reacțiile reflectă o adeziune destul de deschisă. În fruntea partizanilor acestei uniuni economice a țărilor dunărene se găsesc prim-ministrul, contele Károlyi, notoriu francofil, și ministrul afacerilor externe, Lajos Walkó. Acesta din urmă reușește ca această poziție să fie împărtășită de Comisia consultativă a celor treizeci și trei, organ parlamentar însărcinat să examineze și să discute proiectele economice și financiare ale guvernului și a cărui principală preocupare rămâne ieșirea din criză. Ministrul intervine în favoarea planului Tardieu în timpul ședinței din 23 martie 1932, subliniind că proiectul francez afectează Ungaria la trei niveluri esențiale ale economiei sale: schimburile comerciale, tranzitul de mărfuri, finanțele.[4]

Planul Tardieu este folosit însă de guvernul ungar și pentru a obține susținerea deschisă și definitivă a Italiei. Reticențele italiene apar

---

1. Archives du ministère des Affaires étrangères (AMAE), Série Z Europe, Autriche 1930–1940, vol. 206, „Rapprochement politique et économique des pays danubiens octobre 1931–juin 1932", fol. 39.

2. Despre fluctuațiile din februarie 1932, dosarul 517 cu documente Tardieu oferă numeroase lămuriri. Contele Bethlen pare că dorește să continue să controleze politica externă maghiară, antrenând-o în mod categoric spre Italia, în timp ce noul ministru al afacerilor externe, Lajos Walkó, vrea să privilegieze soluția crizei economice și se declară gata să primească orice propunere în acest sens. AMAE. PA-AP 166 Tardieu, dossier 517, fol. 47–49 (telegramă din Budapesta, 25 februarie 1932, semnată de ministrul Louis de Vienne).

3. Elemér Hantos, *Der Weg zum neuen Mitteleuropa*, Mitteleuropa-Verlag, Berlin, 1933, p. 89.

4. Buletin periodic al presei maghiare, 21 martie–14 mai 1932, datat 6–8 iunie 1932. AMAE, Série Z Europe, Hongrie 1930–1940, dossier 100 (Analiza presei ungare. Documentare).

în mod clar după vizita lui Walkó la Paris *via* Roma. Înaintea plecării sale, el a trebuit să înfrunte ostilitatea lui Horthy față de planul Tardieu, iar contele Bethlen a încercat ulterior să convingă guvernul ungar să nu accepte propunerile franceze fără nici o condiție.[1] Politica externă ungară de la începutul anilor 1930 dă adesea impresia că-și schimbă direcția ca o giruetă. Or, ea este extrem de simplă: în fața a două probleme insolubile, criza economică, pe de o parte, și problema revizuirii frontierelor, pe de altă parte, Ungaria dorește să împace și capra, și varza, iar planul Tardieu, care ar avea meritul de a o scoate din criză, i se pare acceptabil atâta timp cât dispozițiile sale nu sunt însoțite de angajamente politice. Pe de altă parte însă, doar Italia și Germania sunt capabile să susțină țara în cruciada revizionistă; în plus, conducătorii maghiari și Bethlen, care continuă să tragă parțial sforile în pofida plecării sale, sunt convinși că Germania este viitoarea mare putere economică din regiune. Ungaria nu are mijloacele să apere planul Tardieu împotriva anumitor aliați, iar vecina sa Austria își manifestă de la început ostilitatea față de proiect. Cu toate acestea, între martie și mai 1932, observatorilor contemporani li se poate părea că Ungaria abandonează într-un fel linia urmată de Bethlen și pariază pe Franța, dar această atitudine se dovedește efemeră și nu supraviețuiește planului Tardieu. Guvernul Károlyi cade în septembrie 1932, iar de atunci axa Roma–Berlin este cea care determină în mare parte politica externă maghiară.

Reacțiile lumii politice au fost, cu toate acestea, foarte favorabile, chiar și după rezultatele dezamăgitoare ale Conferinței de la Londra. Károlyi și ministrul Walkó par să continue să creadă că planul are șanse să fie finalizat. La 14 mai 1932, contele Károlyi pronunță un discurs în Parlament în care salută planul Tardieu drept singura inițiativă susceptibilă să scoată statele dunărene din marasm. Acest optimism este mai nuanțat în mediile industriale și agricole maghiare, puțin convinse că vor găsi noi debușee, primele în România și în Iugoslavia, celelalte în Cehoslovacia, și neliniștite de concurența potențială. În schimb, contele Bethlen consideră planul Tardieu ca definitiv îngropat de la 5 mai. El își face atunci revenirea în Parlament după luni de absență și alege pentru aceasta ședința consacrată discutării bugetului: „Planul Tardieu avea mari merite. Acesta pusese

1. György Ránki, *Economy and Foreign Policy: the Struggle of the Great Powers for Economic Hegemony in the Danube Valley 1919–1939*, East European Monographs, Boulder, 1983, p. 106.

problema într-o asemenea manieră, încât nu mai putea fi eludată. El preconiza dreptul de preempţiune şi îmbina reconstrucţia economică şi financiară. Dar, din nefericire, neglija angajamentele luate la Conferinţa de la Bucureşti, care vizau toate «pieţele naturale ale statelor participante şi, mai ales, pe cele din Italia, Elveţia, Germania şi din Franţa». Ungaria avea nevoie de aceste ultime pieţe, ca şi de cele din Cehoslovacia şi Austria. Privind în mod solidar cele cinci state dunărene, planul «semăna cu o confederaţie dunăreană; dreptul de preempţiune pe care-l oferea putea costa puţin cam scump»".[1] În acelaşi timp, conferinţa Micii Antante, care are loc la Belgrad la 21 mai, se pronunţă împotriva oricărui proiect de „reunificare" a Europei Centrale.[2] Opoziţia de stânga, dar şi mediile de extremă dreaptă critică sever atacurile împotriva planului Tardieu şi vor să creadă în viitorul său. Ei îl acuză pe Bethlen că a sabotat proiectul acţionând pe sub mână în Italia. Mediile guvernamentale dezaprobă, de asemenea, intervenţia fostului prim-ministru. În faţa unei asemenea opoziţii cvasigenerale, Bethlen este curând obligat să facă o declaraţie mai nuanţată; păstrează o eventuală relansare a planului; apasă, cu toate acestea, mai abil pe coarda sensibilă a opiniei publice, făcând din revizuirea tratatelor o chestiune prealabilă oricărui angajament al Ungariei în vederea unei organizări globale a regiunii dunărene.[3]

În ansamblu, presa maghiară se arată mult mai critică faţă de planul Tardieu decât mediile oficiale. De la 4 martie 1932, toate marile cotidiene îl comentează: presa social-democrată reproşează proiectului francez că lasă deoparte Germania şi că vrea să ofere Franţei o zonă de influenţă lărgită în Europa Centrală, vizând marile grupuri franceze reprezentate în Ungaria şi în regiunea Dunării.[4] Cea mai mare parte a ziarelor, şi mai ales cele apropiate de guvern, afirmă totuşi necesitatea pentru Ungaria de a lua în considerare toate soluţiile posibile pentru a ieşi din criză şi preconizează să aştepte ca proiectul de cooperare economică între ţările dunărene să ia o formă

1. Vienne către Tardieu, telegrama din 6 mai 1932. AMAE, Série Z Europe, Hongrie 1930–1940, vol. 116, p. 156.

2. Bernard Michel, „La Petite Entente et les crises internationales des années 1930", în *Revue d'histoire de la Seconde Guerre mondiale* nr. 20, ianuarie 1970, p. 18.

3. Vienne către Herriot, 4 octombrie 1932, AMAE, Série Z Europe, Hongrie 1930–1940, vol. 117, p. 1.

4. *Népszava*, 5 martie 1932, Buletin periodic al presei maghiare, 7 februarie–20 martie 1932, datat 4–6 aprilie 1932. AMAE, Série Z Europe, Hongrie 1930–1940, dossier 100 (Analiza presei ungare. Documentare).

concretă. *Magyarság* („Maghiarii"), organ al dreptei catolice, în ediția din 4 martie, recunoaște că planul este o întreprindere de mare anvergură, inteligentă și pozitivă, dar reproșează în același timp Franței că vrea să facă prea multe și propune să se încerce mai întâi unirea Ungariei cu Austria înainte de a se lua în considerare o alianță cu țările din Mica Antantă.[1] Ziarele maghiare publică articole ale unor specialiști din lumea economică și financiară a căror poziție este mai degrabă favorabilă proiectului, chiar dacă ei semnalează, pe drept cuvânt, că ideea cooperării economice între țările dunărene nu este nouă, toți – sau aproape toți – referindu-se la tezele lui Elemér Hantos. Arthur Székely, secretar al Camerei de Comerț și Industrie de la Budapesta, este mai direct în favoarea planului Tardieu în foarte francofila *Gazette de Hongrie*: „Proiectul Tardieu nu conține, propriu-zis, nimic nou. Chestiunea apropierii vamale între statele central-europene este, într-adevăr, la ordinea zilei de mai mulți ani. Însă poziția politică a autorului său conferă acestui proiect o mare relevanță și, dacă de partea franceză se dorește să se ia inițiativa unei acțiuni serioase în vederea atenuării mizeriei economice a țărilor din Europa Centrală, această intenție nu poate fi primită de partea ungară decât cu satisfacție".[2] După alegerile franceze din mai 1932, presa maghiară ajunge să apere planul Tardieu, chiar atunci când acesta pare condamnat. Ziarul Partidului Social-Democrat, *Népszava* („Vocea poporului"), care acuza în martie Franța de mașinații imperialiste, susține planul Tardieu și critică partidul aflat la putere și manevrele contelui Bethlen. *Magyarság* este mai puțin pesimist și vrea să creadă în viitorul planului, în pofida înfrângerii electorale a principalului său promotor; fără a îndrăzni să imagineze că schimbarea de culoare din Camera Deputaților va provoca o cotitură în politica externă a Franței, se ia în considerare totuși cu speranță că un guvern de stânga ar putea fi mai sensibil la chestiunea revizuirii tratatelor. După venirea la Quai d'Orsay a lui Édouard Herriot, același jurnal încearcă să-și convingă cititorii de continuitatea politicii Franței: „Domnul Herriot este, înainte de toate, un patriot și de aceea el va urma politica predecesorilor săi în materie de dezarmare și de securitate. Ca și domnul Tardieu, el vrea să evite un *Anschluss*, trebuie deci să adopte aceeași atitudine ca acesta în ceea ce privește bazinul danubian. [...] Dar totul lasă să se prevadă că

1. *Magyarság*, 8 martie 1932.
2. *Ibid.*

domnul Herriot nu se va opune ideii de extindere a regimului preferențial la Germania și la Italia. Deosebirea dintre politica sa și cea a predecesorului constă în aceea că domnul Tardieu se gândea că proiectul trebuie să servească la formarea unui bloc antigerman, în timp ce domnul Herriot dorește să rezolve de acord cu Germania o problemă pe care el o socotește ca punct de plecare pentru un viitor acord franco–german".[1]

Ungaria ar fi putut fi mulțumită de o asemenea combinație, dar o apropiere franco–germană devine foarte repede imposibilă, iar conducătorii maghiari aleg să revină la revendicările revizioniste, ceea ce duce la răcirea relațiilor cu Franța. Cu toate acestea, cea mai mică declarație referitoare la tratatele de pace este adesea interpretată în sensul unei susțineri a revizuirii. Însă mai ales contele Bethlen se transformă, începând din 1933, în comis-voiajor reprezentând cauza revizuirii. Primirea făcută lui Bethlen este contradictorie, el nereușind să adune decât partizani deja convinși de revizuire. La întoarcerea în Ungaria, presa guvernamentală îi prezintă totuși inițiativa ca pe un triumf și crede deja că Anglia aprobă cauza revizionistă.[2] După vizita în Marea Britanie, Bethlen își propune să se ducă în Franța, dar nici o instituție nu este pregătită să-l primească. Atunci se mulțumește să facă vizite regulate la legația Franței, străduindu-se în continuare să-l convingă pe ministrul Louis de Vienne de necesitatea de a ajuta Ungaria să-și regăsească teritoriile pierdute, în caz contrar nu-i va rămâne decât să se alăture definitiv Germaniei, care va obține ceea ce Franța dorea atât de mult să împiedice, respectiv hegemonia asupra bazinului danubian. Ungaria caută alți parteneri, mai întâi pentru a spori numărul alianțelor posibile, dar și pentru a evita să se trezească legată de un singur protector, căci se teme fie de duplicitatea, fie de lipsa de putere a acestuia, fie de ambele.

Cele două guverne formate sub președinția lui Gyula Gömbös sunt caracterizate de menținerea și chiar de tentativele de întărire a legăturilor cu Italia și, prin urmare, cu Germania, dar cu rezerve și fără un angajament definitiv. Gyula Gömbös, prezentat adesea ca un admirator convins al lui Adolf Hitler, urmează, de fapt, politica lui Bethlen. Din 1933, când ascensiunea la putere a lui Hitler îi face pe mulți observatori să se gândească la faptul că Ungaria nu va aștepta mult pentru a încheia o alianță cu Germania, Horthy și guvernul

1. *Ibid.*, 9 iunie 1932.

2. Romsics, *Bethlen István*, *ed. cit.*, pp. 356–360.

său încearcă, dimpotrivă, să stabilească unele contacte, dacă nu alianțe, fie ele doar economice sau culturale, cu un număr considerabil de țări. La început, călătoria lui Gömbös la Berlin îi face pe mulți să se teamă de ce e mai rău, dar prim-ministrul maghiar revine de acolo dezamăgit și preocupat, căci Hitler nu era interesat de un proiect de pact germano-italo-austro-ungar. Acesta afirmase chiar că Ungaria ar fi trebuit să se mulțumească, după distrugerea Cehoslovaciei, cu întoarcerea fostelor teritorii, și că Germania nu va susține revizionismul maghiar față de Iugoslavia și România, pe care încearcă să le atragă în orbita ei. De altfel, germanii n-au încredere în Ungaria, căci se tem, pe bună dreptate, că aceasta face un joc dublu. Fără îndoială că Reichul îi neliniștește în aceeași măsură în care îi seduce pe oamenii de stat maghiari, iar aceștia primesc favorabil demersurile italiene vizând regruparea partenerilor izolați: Grecia, Turcia, Bulgaria. Ungaria ia în considerare apropieri individuale în direcția țărilor tradițional prietene, precum Polonia, și dă o mână de ajutor la manevrele de destabilizare a Micii Antante și, mai ales, a Iugoslaviei, în acord cu Italia, servind de bază și de susținere logistică a separatiștilor croați din Ustaša.[1] Este interesant de notat în această privință că opinia personală a lui Horthy referitoare la Iugoslavia diferă de aceea exprimată de guvern și diplomație. El evocă în mai multe rânduri în *Memoriile* sale regretul că nu a reușit niciodată să ajungă la un *modus vivendi* de mai bună calitate cu Regatul Iugoslaviei. Horthy nutrește o afecțiune specială față de slavii din sud, pe care i-a avut sub ordinele sale, ca și o indubitabilă apropiere culturală cu Istria, în care a trăit. Susținerea pe care guvernul ungar a acordat-o separatiștilor croați răspunde într-o anumită măsură acestei dorințe, dar Horthy nu poate fi acuzat că a fost în mod sistematic antisârb. În plus, o apropiere ungaro–iugoslavă nu poate decât să displacă Italiei și nu este în interesul Ungariei să nemulțumească Roma, de la care așteaptă multe. Mediile guvernamentale și diplomatice se tem, uneori pe drept cuvânt, de entuziasmul și de „gafele“ regentului, ale cărui vorbe trec adesea dincolo de linia definită de guvern. Această relativă imprevizibilitate nu pare să-l fi frapat pe ministrul

1. Alianța italo–maghiară semnată de Mussolini și Bethlen la Roma în aprilie 1927 fusese întărită de întâlnirea dintre cei doi parteneri în anul următor: Bethlen nu semnase nimic atunci, dar se puseseră de acord în legătură cu susținerea italo–maghiară a mișcării austriece *Heimwehr* și a mișcării *Ustaša*, pe care Ungaria a început efectiv s-o ajute începând din 1929.

francez Louis de Vienne, care totuși l-a frecventat timp de mulți ani și l-a întâlnit atât în public, cât și în particular. „Or, eu nu am văzut pe nimeni să țină mai bine «cercul» decât regentul Ungariei: el merge pur și simplu de la unul la altul, spune exact ce trebuie să spună și nu dă niciodată impresia că «și-a învățat lecția», chiar și când problema pe care o abordează este delicată. [...] El are, în cordialitatea sa, acea curtoazie, atât de prețioasă și atât de rară, care știe să-l facă pe vizitator să se simtă în largul său, făcându-l să fie mulțumit de ceilalți și mulțumit de el".[1]

În 1934, Ungaria și Uniunea Sovietică semnează la Roma acordul care stabilește relații diplomatice oficiale. Această deschidere către URSS, care-i repugna atât de mult regentului Horthy, a fost opera italienilor, și ei la fel de preocupați să-și diversifice alianțele; ea este mai degrabă bine acceptată de Franța, care vede cu ochi buni tot ce poate merge în sensul unei detașări de Germania. Dar dacă anul începe într-o atmosferă favorabilă apropierii franco–italiene, guvernul ungar formulează cu jumătate de voce întrebări în legătură cu atitudinea viitoare a lui Mussolini în ipoteza unei alianțe cu Franța, principalul susținător al Micii Antante. Dacă liderul italian ține să-i asigure pe maghiari, aceștia se tem totuși de o răzgândire pe seama lor și țin să-și păstreze libertatea, dar nu au deloc mijloacele de a duce o politică externă independentă, prizonieri cum sunt ai sistemului alianțelor și ai ideologiei revizioniste, singurul garant al solidității regimului. În timpul șederii sale la Budapesta, la 21 februarie 1934, Quai d'Orsay recomandă să fie întrebat Fulvio Suvich, subsecretarul de stat italian la afacerile externe, în legătură cu intențiile lui Mussolini și răspunsul dat de protagoniștii maghiari. De partea italiană, ca și de partea franceză, problema austriacă este cea care domină dezbaterea, iar soluțiile avute în vedere n-au drept scop, după opinia Italiei, să opună blocul italo-austro-ungar Micii Antante, ci să creeze un al doilea pol de discuție în fața Germaniei. Dacă Italia se menține pe această linie, Franța se declară gata pentru o susținere fără rezerve, cu condiția să-și poată menține propriile interese și pe cele ale Micii Antante. Or, destinderea se confirmă de partea maghiară după primele întrevederi ale ministrului Ungariei la Paris, Sándor Khuen-Héderváry, cu ministrul afacerilor externe Joseph Paul-Boncour la 17 ianua-

1. Louis de Vienne, „Nicolas Horthy, Régent de Hongrie", în *Nouvelle revue de Hongrie*, iulie 1938, p. 6.

rie, apoi cu Louis Barthou și Gaston Doumergue, la 16 februarie și respectiv la 6 martie 1934[1], al căror principal subiect de conversație este negocierea în curs a protocoalelor de la Roma. Barthou, mai ales, confirmă interesul Franței pentru normalizarea relațiilor, înainte de toate economice, în bazinul danubian. Dar idila nu durează decât câteva luni și, de la jumătatea lunii mai 1934, guvernul ungar este iritat de activitatea bogată a noului ministru al afacerilor externe Barthou, care pare preocupat mai ales de consolidarea alianțelor deja existente și, mai ales, de Mica Antantă. Apropierea de Italia i se pare mai puțin urgentă Franței, pentru că ea s-a angajat pe o cale care, pentru moment, îl satisface pe ministrul francez. Încheierea protocoalelor de la Roma între Mussolini, cancelarul austriac Engelbert Dollfuss și Gömbös îndepărtează pentru moment amenințarea unui *Anschluss*. Khuen-Héderváry îi reproșează lui Barthou că aleargă după doi iepuri și ia în derâdere activitatea intensă a ministrului francez în direcția aliaților Franței, mai ales față de cei pe care îi numește „cei fără vlagă", Iugoslavia și România. El conchide că Franța pune categoric accentul pe relațiile sale cu Mica Antantă, de la care Ungaria nu se așteaptă *a priori* la nimic bun.[2] În timp ce Ungaria se află, de asemenea, în plină ofensivă de a fermeca, ea se teme de concurența Franței, în special față de Polonia. Barthou s-a dus la Varșovia la 23 aprilie pentru a încerca să reîncălzească relațiile polono–cehe și să obțină de la polonezi garanții după semnarea pactului germano–polonez de la 26 ianuarie, care a neliniștit mult Franța; în același timp, Ungaria vrea, dimpotrivă, să profite de neînțelegerile dintre Varșovia și Praga și să aducă Polonia în tabăra sa.

Vizita lui Louis Barthou la București va împinge la paroxism neînțelegerile dintre francezi și maghiari și doar puciul din Austria, din iulie 1934, va permite să fie resudate oarecum legăturile dintre cele două protagoniste înainte ca așa-numita criză de la Marsilia să tulbure din nou serios relațiile dintre Paris și Budapesta. Declarațiile ministrului francez la Cluj, apoi la București sunt interpretate de maghiari ca o schimbare de opinie și o provocare a Franței. După ei,

1. Khuen-Héderváry către Kánya, 17 ianuarie 1934, Magyar Országos Levéltár (MOL) [Arhivele Naționale Ungare], Külügyminisztérium, Külképviseletek (KK). K63, Politikai Osztály (PO) 1919–1945. Carton 92/11. Pachet 11/7, fol. 78–80; Khuen-Héderváry către Kánya, 16 februarie 1934, fol. 28; Khuen-Héderváry către Kánya, 6 martie 1934, fol. 30.

2. Khuen-Héderváry către Kánya, 17 mai 1934, MOL, KK, K63, PO 1919–1945. Carton 92/11. Pachet 11/7, fol. 46–47.

a vorbi despre întoarcerea Transilvaniei la statul român este o erezie istorică și a proclama acest teritoriu posesiune legitimă a României echivalează cu justificarea încălcării drepturilor minorității maghiare. Ministrul Franței îi adresează lui Louis Barthou o corespondență, prezentând bilanțul incidentului: el explică în detaliu motivele reacției maghiare. El îi reproșează implicit ministrului declarațiile făcute, dar crede că alianța italo–austro–ungară scutește Ungaria de a se apropia de Mica Antantă și estimează ca îndepărtat riscul unui *Anschluss*.[1]

În timpul dejunului oferit la 2 octombrie 1934 de prim-ministru în onoarea lui Louis de Vienne cu ocazia plecării sale de la Budapesta, ministrul comerțului Fabinyi reia aproape identic vechile argumente ale lui Bethlen pe când era încă la putere: axa Roma–Berlin nu este inevitabilă dacă Franța o vrea. Însuși Gömbös nu spune altceva două zile mai târziu, în timpul discursului pronunțat în fața Parlamentului cu ocazia celei de-a doua sărbătoriri a numirii sale ca ministru al afacerilor externe. El vorbește despre continuitatea politicii externe ungare, dornice să se apropie de Franța, dar dă drept garanție evidentă dorința de a stabili relații mai bune cu Mica Antantă, fără ca pentru asta să renunțe la interesele Ungariei, altfel spus, la revizuirea tratatelor. Gömbös arată încă o dată că nu este pregătit să iasă din cvadratura cercului. Revizuirea și atracția ideologică de care este înconjurată aceasta sunt principalele instrumente politice ale regimului Horthy. A le abandona înseamnă a condamna iremediabil tot sistemul construit din 1920. De aceea, Gömbös ține să facă din deschiderea față de Franța rezultatul singurului său considerent și îi stigmatizează fără încetare pe cei pe care-i numește „francofili cu orice preț". În același timp, el menține validitatea celorlalte alianțe, care i se par mult mai promițătoare.[2]

Apropierea de Franța și de Mica Antantă este de la început compromisă de atentatul de la Marsilia, care stânjenește din mai multe puncte de vedere guvernul ungar. Tentativele sale pentru a ajunge la o destindere nu erau numai expresia voinței de a menaja interesele maghiare în ipoteza unui acord franco–italian: în această privință, moartea lui Barthou aruncă o umbră asupra acestei inițiative.

1. Vienne către Barthou, 30 iunie 1934, DDF, prima serie 1932–1939, vol. VI, pp. 840–841.

2. Beauverger către Barthou, telegrama nr. 511, 3 octombrie 1934. AMAE, Série Z Europe, Hongrie 1930–1940, vol. 123.

În al doilea rând, decesul regelui Alexandru pune o problemă, căci nu era un secret pentru nimeni că Ungaria îi susținea de mai mulți ani pe separatiștii croați. Cum să-i convingi pe iugoslavi de sinceritatea guvernului ungar? De partea maghiară, ca și de partea franceză, există deci eforturi de a minimaliza evenimentul, chiar dacă unele ziare maghiare, cărora nu le pasă de recomandările guvernului, nu-și ascund satisfacția în fața decesului lui Louis Barthou, căruia nu-i iartă declarațiile din România. Ungaria trebuie să se ducă să se apere în fața Societății Națiunilor de acuzațiile de complicitate la atentatul de la Marsilia. Ministrul afacerilor externe, Kálmán Kánya, se duce la Geneva, însoțit de Tibor Eckhardt, deputat și vicepreședinte al Ligii revizioniste.[1] Acesta din urmă este primit în audiență de Horthy înaintea plecării. În timp ce îl conducea, regentul îi amintește că până atunci „onoarea Ungariei a supraviețuit tuturor proceselor".[2] Afacerea face obiectul celei de-a 83-a sesiuni a Societății Națiunilor, care are loc la 4 decembrie 1934. Ungaria este citată în fața Societății Națiunilor de guvernul iugoslav, căruia i se alătură Cehoslovacia și România, pentru că-i adăpostise pe organizatorii atentatului în tabăra de antrenament de la Jankapuszta, între timp desființată. Franța se poziționează în spatele aliaților săi, iar Italia susține cum poate mai bine Ungaria. Dar această susținere este decisivă, și presiunea lui Mussolini asupra lui Anthony Eden sfârșește prin a da roade, pentru că, la 10 decembrie, Ungaria obține un fel de clasare a cazului, justificată de Eden, care afirmă că toate statele pot fi victime și trebuie să lupte împotriva terorismului. Guvernul ungar este somat să facă el însuși o anchetă asupra eventualelor complicități de care ar fi beneficiat ustașii, iar comitetul Societății Națiunilor decide, în plus, crearea unei comisii de anchetă internațională și de luptă contra terorismului, iar Ungaria și Italia sunt invitate să facă parte din aceasta.

În cele din urmă, relațiile cu Italia rămân pivotul politicii externe maghiare. Pentru Italia, Ungaria reprezintă poarta de intrare în Europa Centrală. După victoria contrarevoluției, ea practică o politică de penetrare economică și, mai ales, culturală în Ungaria. În pofida temerii că o alianță franco–italiană ar putea sacrifica interesele sale, guvernul ungar menține din 1934 aceeași politică față de Italia, ceea

1. El este și șeful Partidului Micilor Proprietari.
2. Tibor Eckhardt, *Recollections of Tibor Eckhardt. Regicide at Marseille*, American Hungarian Library and Historical Society, New York, 1964, p. 161.

ce permite acesteia să se angajeze în discuții cu Austria, în vederea unui pact italo-austro-ungar. Vizita la Budapesta a subsecretarului de stat italian la afacerile externe Suvich la 21 februarie 1934, apoi vizita cancelarului Dollfuss sunt efectuate în acest scop. Negocierile concrete pentru semnarea protocoalelor acordului se derulează la Roma începând de la 14 martie și actul final e semnat la 14 mai 1934. Cele trei țări se înțeleg asupra unui tratat de cooperare economică și politică, după ce Ungaria s-a străduit să explice Berlinului că această mișcare nu avea nimic antigerman. Garanțiile ungare față de Austria fac parte dintre argumentele formulate în direcția Parisului, pentru a da dovezi ale bunăvoinței Ungariei în bazinul danubian. După puciul național-socialist din iulie 1934 din Austria, este necesar mai mult ca niciodată ca Franța să vorbească cu o voce puternică în Europa Centrală. Tentativele de apropiere de Italia sunt din nou de actualitate. Bethlen și, prin el, ministrul de Vienne recomandă să se acorde atenție poziției Ungariei în ipoteza unei înțelegeri franco–italiene. Ar fi efectiv judicios să nu mai țintească din nou Budapesta.

Scopurile revizioniștilor ungari și italieni se întretaie și, prin urmare, se va încerca prin propagandă să se demonstreze vechile legături istorice care există între ele. Producțiile italiene despre Ungaria din acești ani reflectă această moștenire. O revistă, *Corvina*, organ al Societății Ungaro-Italiene „Mattia Corvino“, este principalul vector al acestei retorici. Societatea a fost fondată încă din 1920 de Albert Berzeviczy, iar publicarea revistei demarează sub direcția lui Tibor Gerevich și Luigi Zambra în iunie 1921.[1] Berzeviczy, istoric și om politic legat de multă vreme de Italia, rămâne în fruntea societății până în 1936. El devine rapid un admirator al lui Mussolini. Societatea reunește personalități maghiare bine-cunoscute (Albert Apponyi, Kunó Klebelsberg etc.)[2], în total 250 de membri în 1921, toți recrutați din rândurile aristocrației și ale marii burghezii, ca și din sânul coloniei italiene de la Budapesta. Ea se dublează la puțin timp după cu o secție italiană creată de Institutul Istoric Ungar de la Roma condus de Gerevich.

De fapt, pe termen lung, *Corvina* se descurcă mai bine decât *Nouvelle Revue de Ungaria* destinată Franței. Ministrul italian Vinci vrea

1. Stefano Santoro, *L'Italia e l'Europa orientale. Diplomazia culturale e propaganda 1918–1943*, Franco Angeli, Milano, 2005, p. 98.

2. *Corvina. Rivista di scienze, lettere ed arti della Società ungherese–italiana „Matteo Corvino“*, anul 1, nr. 1, ianuarie–iulie 1921.

de altfel să concureze revista franceză relansând *Corvina* pe o bază lunară și cu noi colaboratori, mai tineri și mai devotați regimului fascist. Fondurile necesare sunt furnizate de Ministerul Afacerilor Externe ungar.[1] Apariția celei de-a treia serii, care începe în 1940, amintește cititorului de cele două decenii de existență și obiectivele sale. Publicația ia atunci subtitlul de *Rassegna italo-ungherese*, iar pe copertă nu mai figurează corbul, emblema lui Corvin, ci *fascio* și crucea Sfântului Andrei. În timpul anilor săi de existență, aceasta se consacră comemorării unor personalități comune celor două țări. *„Cronaca politica"* este totuși scrisă multă vreme de Rodolfo Mosca, foarte activ în cadrul Institutului Cultural. Ulterior, această publicație se vede completată de *Rassegna d'Ungheria*, care apare începând din 1941 sub auspiciile Institutului de Politică Socială de la Facultatea de Economie a Universității din Budapesta, ai cărei directori sunt Mosca și Béla Gádi, funcționar la Ministerul Justiției, secretarul de redacție este și secretarul Institutului Cultural Italian, Paolo Ruzicska.[2] Ea este mult mai politizată și publică articole despre războiul care tocmai a început, despre legile antievreiești și alte subiecte sensibile, în general absente din *Corvina*, care, cu excepția câtorva elanuri revizioniste în momentul arbitrajelor de la Viena, rămâne puțin polemică, la fel ca omoloaga ei francofonă. Revista reflectă, bineînțeles, activitatea *Accademia di Ungheria* de la Roma. Pentru Italia, revista, ca și altele publicate în peninsulă, este suportul afirmării ambițiilor sale în Europa Centrală, și mai ales în Europa de Est. Orice inițiativă maghiară este, în acest caz, primită favorabil. *Associazione degli Amici del Ungheria* este unul dintre principalele tunuri de propagandă maghiară în Italia. Ea funcționează în cadrul *Istituto fascista* din Milano (sediul acestei instituții este la Roma) și este finanțată de Ministerul Afacerilor Externe italian. Președintele ei este Dino Alfieri, secretar de stat la presă și propagandă, dar secretarul și principalul animator este Rodolfo Mosca.

Italia a fost într-adevăr aleasă foarte devreme de unguri pentru implantarea de institute culturale: după Viena și Berlin în 1924, la Roma este constituit în 1927 un *Collegium Hungaricum*[3], urmat de cel din Zürich. În toată perioada, *Accademia* din Roma rămâne instituția maghiară din

1. Santoro, *L'Italia e l'Europa orientale*, *ed. cit.*, p. 219.

2. *Ibid.*, p. 384.

3. Péter Sárközy, Rita Tolomeo (dir.), *Un istituto scientifico a Roma: l'Accademia d'Ungheria*, Periferia, Cosenza, 1993

străinătate cel mai bine dotată în fața Vienei și Berlinului.[1] Contele Klebelsberg este cel care vine să o inaugureze la 16 martie 1927. În discursul rostit în limba italiană, ministrul spune că intenția sa este să creeze o „mare academie maghiară“ care se va interesa nu doar de trecutul, ci și de prezentul și de viitorul relațiilor culturale ungaro–italiene în contextul „undei de șoc salutare a fascismului“.[2] De altfel, el a înscris limba italiană în programele școlilor secundare maghiare. Klebelsberg reamintește că înființarea *Istituto Storico Ungherese di Roma*, care este la originea Academiei, se datorează inițiativei episcopului Vilmos Fraknói din 1913. Acesta l-a găzduit în propria vilă. În urma unui acord între cele două guverne, Institutul se va instala în Palazzo Falconieri. Inaugurarea efectivă are loc abia la 21 iunie 1943, în prezența ministrului italian al culturii Alberto Biggini și a altor personalități maghiare și italiene, ca și a unor numeroși ambasadori.[3] Pandantul italian, plasat sub direcția lui Rodolfo Mosca, apoi a lui Paolo Calabro, este fondat în 1935 la Budapesta[4], unde deja a fost stabilit un comitet local al Societății „Dante Alighieri“, care este unul dintre principalii vectori ai ideologiei fasciste în străinătate, dar ale cărui activități rămân circumscrise în interiorul instituției culturale. Comitetul societății de la Budapesta sfârșește, de altfel, prin a fi absorbit de Institutul cultural înainte de a dispărea, la sfârșitul anului 1938. *Istituto Italiano di Cultura* este fondat în urma semnării convenției culturale italo–maghiare la Roma, la 16 februarie 1935, de către Mussolini și ministrul ungar al cultelor și instrucțiunii publice Bálint Hóman.[5] Acordurile prevăd întărirea cooperării universitare dintre cele două țări, ca și învățarea limbii italiene în Ungaria. Filiale ale Institutului Cultural Italian se deschid la Pécs, Debrecen și Szeged, în timp ce aceea de la Szombathely este încredințată secției locale a Societății „Mattia Corvino“. După recucerirea unei părți a Slovaciei, se deschid filiale și la Kassa și Ungvár.[6] Convenții asemănă-

1. Ignác Romsics, „Les Relations culturelles franco–hongroises et l'Institut hongrois de Paris entre les deux guerres mondiales“, în *Cahiers d'études hongroises*, 2/1990, p. 184.

2. Kunó Klebelsberg, *La cooperazione intellettuale tra l'Italia e l'Ungheria*. Discorso pronunciato da S.E. il conte Cuno Klebelsberg, ministro ungherese del culto e della pubblica istruzione, il 16 marzo 1927 a Roma, Franklin, Budapest, 1927.

3. *Corvina. Rassegna italo–ungherese* nr. 31, ianuarie–iulie 1943.

4. Santoro, *L'Italia e l'Europa orientale*, *ed. cit.*, p. 101.

5. *Ibid.*, p. 210.

6. *Ibid.*, p. 224.

toare sunt semnate în același timp, respectiv ceva mai târziu, cu Austria, Polonia (octombrie 1934) și Germania (mai 1936).[1] Aceasta din urmă consacră hegemonia culturii germane în Ungaria și-i nemulțumește nu numai pe unguri, ci și pe italieni în cadrul concurenței cu Germania.

În cele trei orașe, Ungaria reușește să-și implanteze institutele culturale în clădiri reprezentative: la Viena în Palatul Trautson, fosta cazarmă a gărzii maghiare înființate de Maria Theresia (actualul Minister al Justiției) și la Berlin în fața universității. În cadrul afirmării legăturilor cu Polonia, ministrul lansează, de asemenea, un proiect de fondare a unui institut istoric în Polonia. Invitat la Varșovia în mai 1930, el lucrează la organizarea unui program de burse pentru tinerii istorici maghiari și polonezi care ar putea ulterior să-și continue activitatea în institutele de la Berlin sau de la Roma. Klebelsberg nu uită de politică și preconizează să consolideze în Ungaria studiul limbilor slave. După opinia lui, de acum înainte Polonia trebuie să asigure leadershipul țărilor slave, de vreme ce Rusia s-a „prăbușit". Insistă și el asupra legăturilor istorice dintre cele două țări și situația actuală: „Și cine ar ști să înțeleagă mai bine situația tragică a Ungariei dezmembrate decât voi, a căror patrie a fost dezmembrată de mai multe ori?"[2]

Conducătorii au înțeles că susținerea italiană nu e suficientă, nici chiar în sânul alianței cu Austria, deja zdruncinată de puciul din iulie 1934. Axa austro–italiană nu oferă toate garanțiile de soliditate dorite de Ungaria și nu pare să fie în măsură de a o ajuta să-și realizeze ambițiile revizioniste. Tentativele de apropiere de Franța și, mai departe, de Mica Antantă sunt pe moment compromise, iar ipoteza franceză pare chiar să se îndepărteze definitiv. Trebuie deci ca politica externă să fie din nou reorientată și, contrar a ceea ce mulți credeau inevitabil, guvernul ungar nu se grăbește să intre în tabăra germană, însă posibilitățile sunt totuși restrânse. Kánya își înmulțește atunci declarațiile, publice sau private, ostile lui Hitler. Or, dacă Ungaria pare de acum înainte să-și întoarcă privirile de la Reich, motivul esențial este că acesta nu promite suficient, chiar dacă

1. *Ibid.*, p. 213.

2. Kunó Klebelsberg, *Les Fondements de la coopération intellectuelle polono–hongroise*, discurs pronunțat de contele Kunó Klebelsberg, ministrul cultelor și instrucțiunii publice din Ungaria, la 12 mai 1930, la Varșovia, Tipografia Pester Lloyd, Budapest, 1930.

numeroși membri ai partidului de guvernământ sunt sincer ostili unei alianțe cu național-socialiștii. Printre partenerii posibili pentru o nouă orientare, Polonia este cea către care se îndreaptă mai întâi Gömbös, care se duce la Varșovia la 20 octombrie. Această vizită ridică semne de întrebare, însă ambasadorul Franței Jules Laroche minimalizează amploarea ei, în timp ce ungurii par să facă mare caz. Horthy însuși acordă o mare importanță relațiilor cu Polonia. Ungaria vede în aceasta din urmă nu numai un aliat împotriva pericolului bolșevic, ci și împotriva Cehoslovaciei. Tradițiile istorice ale celor două țări fac restul. În ceea ce o privește, Ambasada Franței la Roma transmite o informație dată de cardinalul Pacelli în legătură cu dorința lui Gömbös de a constitui o alianță între Italia, Ungaria și Polonia, patronată de Germania și bazată pe pactul germano–polonez. Este un nou avatar al înțelegerii țărilor catolice, deja evocată de mai multe ori din secolul al XIX-lea, chiar dacă atunci se dorea mai degrabă să se creadă într-o alianță polono–germano–italiană, cu Austria și Ungaria ca parteneri asociați, ceea ce înseamnă revenirea la teoria constituirii unui bloc opus Micii Antante. Gömbös se duce într-adevăr la puțin timp după aceea la Roma, însă întrevederile sale cu Mussolini se referă, în esență, la apropierea de Franța, căci Ungaria vrea să se asigure că aceasta nu va însemna din partea Italiei abandonarea cauzei revizuirii. Proiectul uniunii catolice este rapid îngropat, iar guvernul de la Budapesta se întoarce atunci spre aliații săi germani. Ambasadorul François-Poncet crede că Budapesta ar fi pe punctul de a propune Germaniei, Italiei și Austriei încheierea unui *Kulturpakt*, pact de cooperare culturală, după modelul celui deja încheiat între Ungaria și Polonia, care prevede instaurarea unor comisii și a unor schimburi regulate, de anchete și de traduceri. Se vede confirmarea acestui lucru în întâlnirea care are loc două zile mai târziu la Semmering între Gömbös și cancelarul austriac Kurt Schuschnigg. În esență, observatorii constată că Gömbös s-a dus peste tot, numai la Berlin nu, ceea ce-i face să gloseze asupra unui eventual reviriment al politicii maghiare, dar, în ciuda aparențelor, nu se întâmplă nimic, și la 31 decembrie 1934 Gömbös adresează ministrului de război al Reichului, Blomberg, o scrisoare ce relansează cooperarea militară ungaro–germană.

Dispariția lui Gyula Gömbös, în toamna lui 1936, survine într-un climat politic de tensiuni exacerbate în Europa Centrală, pe care aventura etiopiană a lui Mussolini îl bulversează, deturnând Italia de Ungaria, a cărei listă de aliați potențiali se reduce curând la Ger-

mania. Un anumit număr de semne de întrebare apar în legătură cu evoluția politică a Ungariei, mai ales în materie de politică internă.[1] În pofida promisiunilor repetate ale șefului guvernului, scrutinul secret n-a fost instaurat în circumscripțiile rurale, oamenii săi devotați sunt, după toate aparențele, bine instalați la vârful puterii, iar cauza revizionistă nu va fi abandonată, pentru că ea este tocmai garanția regimului. Democraților le rămân deci puține speranțe, dar noul ministru francez la Budapesta, Gaston Maugras, vrea să creadă că situația nu este atât de imuabilă pe cât se imaginează în exterior. El acordă un anumit credit regentului Horthy, singurul capabil, după opinia lui, să facă să se schimbe cursul lucrurilor. Astfel, „curățenia" operată de noul prim-ministru, Kálmán Darányi, în rândurile partizanilor lui Gömbös vine să contrazică temerile pe care diplomatul francez le formula chiar înaintea morții celui din urmă, când îi vedea pe fanaticii nazismului dominând într-un Parlament fără legitimitate.[2]

În imaginea oferită de istoriografia comunistă – cum a făcut-o pentru alte țări din regiune –, regimul Horthy era foarte clar înrudit cu fascismul. Această caracterizare nu rezistă totuși la examenul structurilor și al oamenilor care au dominat viața politică maghiară din perioada interbelică. Două momente au fost cruciale în evoluția regimului, și, mai ales, pentru că s-au tradus prin respingerea a ceea ce s-ar fi putut termina cu o derivă dictatorială. Contrarevoluția mai întâi, în timpul căreia unii au început să formuleze teorii pe față rasiste și viseză la redresarea țării prin constrângere. Guvernul Gömbös în al doilea rând (1932–1936), atunci când prim-ministrul își expune programul (*a Gömbös kormány nemzeti munkaterve* „planul național de lucru al guvernului Gömbös"), cu anumite aspecte împrumutate din fascismul italian, dar trimit, mai ales, la corporatismul austriac, așa cum a fost pus în practică de Engelbert Dollfuss. Analiza evoluează în anii 1960 și se vorbește atunci mai degrabă de regim conservator-reacționar[3] sau de fascism clerical, această ultimă denumire fiind utilizată, mai ales, pentru Austria și Slovacia. Două

1. Maugras către Delbos, depeșa nr. 206, 18 decembrie 1936. AMAE, Série Z Europe, Hongrie 1930–1940, vol. 111, fol. 15–17.

2. Maugras către Delbos, depeșa nr. 156, 5 septembrie 1936. AMAE, Série Z Europe, Hongrie 1930–1940, vol. 111, fol. 1–3.

3. Mária Ormos, „Horthysme et fascisme", în *Revue historique*, vol. 251, 1974, p. 118.

elemente sunt reținute atunci în istoriografia maghiară pentru a defini regimul: ponderea aristocrației și cea a religiei. Or, în primul caz, se pare că aristocrația, dacă și-a menținut cu siguranță proprietățile – este punctul esențial al raționamentului –, și-a pierdut o mare parte a influenței politice din cauza prăbușirii curentului legitimist. Acesta revine în grațiile lui Horthy numai pentru că era în favoarea războiului. În al doilea caz, în schimb, este interesant de constatat în ce măsură factorul religios a jucat un rol în definirea regimului. Acest aspect, ca și menținerea sistemului monarhic, a protejat Ungaria de preluarea puterii de către fasciști. Aceasta n-a avut loc decât după plecarea lui Horthy, la 15 octombrie 1944, și a avut drept cauză intervenția germană. Ar fi deci tentantă întoarcerea completă a argumentului avansat de istoriografia comunistă și prezentarea lui Horthy drept garant împotriva derivei fasciste. Este exact ceea ce fac adulatorii actuali ai regentului: salvator al țării în 1919, el continuă să-și asume acest rol până în 1944. În orice caz, e sigur că personalitatea sa și, mai ales, aura sa construită în jurul contrarevoluției îi permit să exercite un asemenea ascendent, încât toți contestatarii nu reușesc să-l pună sub semnul întrebării. Oamenii de la Szeged nu s-au impus în rândul populației mai mult decât bolșevicii. Ei s-au prezentat adesea, mai ales în fața italienilor, ca „primii“ fasciști, însă inițiativele lor au rămas numai niște acțiuni violente ale unor grupuscule disparate, ei nu au reușit să mobilizeze în afara rândurilor lor.[1] Proveniți din clasa mijlocie, ei n-au putut seduce nici elitele – aristocratice și intelectuale –, nici pe țărani. De atunci încolo, o întreprindere fascistă de tip italian – și, mai mult, de tip german din motive structurale – era riscantă.

Cuvintele de ordine ale regimului sunt antinomice cu acelea utilizate de regimurile fasciste. Nu există mobilizare de masă, în pofida ambițiilor lui Gömbös de a crea un mare partid corporatist care ar fi putut evolua spre fascism. Permanența Camerei Superioare, care servește de tribună legitimiștilor, împiedică această evoluție. Ideologia modernistă și revoluționară e străină de mentalitatea lui Horthy și a celei mai mari părți a liderilor politici. Ei nu pot decât să se opună intențiilor lui Gömbös de a răsturna ordinea socială pe care au restaurat-o cu greu în 1919. Valorile lăudate de regență sunt moștenite de la vechiul regim, iar în discursul elaborat nu este nici un loc pentru

1. Mariano Ambri (pseudonim al lui Luca Pietromarchi), *I falsi fascismi. Ungheria, Jugoslavia, Romania 1919–1945*, Jouvence, Roma, 1980, p. 70.

omul nou, modelat de totalitarisme – dimpotrivă. Ungaria nu-și va căuta modele nici la păgânii germanici, nici în Imperiul Roman, ci la Ștefan cel Sfânt și la Széchenyi. În panteonul personal al lui Horthy, Franz Joseph este alături de István Tisza. Horthy nu se încadrează în definiția șefului charismatic dată de Max Weber, după care charisma este expresia a ceea ce este ieșit din comun (*ausseralltäglich*) și deci contrariul tradiționalului, birocraticului, patriarhalului, al patrimonialului (*ständisch*), care sunt *Alltagsformen der Herrschaft* („forme comune de exercitare a puterii").[1] Or, regentul, ca și Franz Joseph, al cărui continuator se dorește, este ancorat tocmai în această viziune tradițională a puterii. În lipsa unei ideologii dinastice sau imperiale, vechea Ungarie va sluji drept sistem de referință, având ca soclu creștinismul. Se remarcă imediat ce anume poate avea exclusiv această definiție, de vreme ce ea le refuză evreilor participarea la comunitatea națională, iar antisemitismul va fi incontestabil fisura din armura amiralului, prin care reușesc în mod regulat să se strecoare cei care predică o schimbare radicală. Prin urmare, în Ungaria nu există o religie politică – fascismul – care să se substituie religiei pur și simplu, ci, mai degrabă, o exaltare a elementului religios care se presupune că va resuda națiunea.

Ungaria din perioada interbelică rămâne o țară în care faptul religios are încă o greutate considerabilă. Horthy redă puterii o dimensiune confesională. Într-o societate foarte religioasă din cauza faptului că este preponderent rurală, regentul calvinist nu are nici o dificultate să difuzeze o imagine religioasă a puterii. Se poate vedea în domnia lui o alianță abilă între sabie și cruce. Horthy consideră că statul trebuie să continue să se bazeze pe cei patru stâlpi care susțineau vechiul regim: aristocrația, biserica, armata și birocrația. El vede creștinismul ca pe un element consubstanțial națiunii maghiare.[2] Amestecul de arhaism și de nostalgie monarhică, pe care istoriograful regimului Gyula Szekfű îl numește ideologie „neobarocă", cu inovații reale și o relativă deschidere politică, caracterizează perioada interbelică în Ungaria. Simbolurile religioase ale puterii fac parte din panoplia legitimistă pe care Horthy va continua s-o utilizeze, atât

1. Max Weber, *Wirtschaft und Gesellschaft. Grundriss der verstehenden Soziologie*, Studienausgabe, Erster Halb band, Kiepenheuer & Witsch, Köln–Berlin, 1964, p. 180.

2. Andrew C. János, *The Politics of Backwardness in Hungary 1825–1945*, Princeton University Press, Princeton, 1982, p. 265.

din convingere, cât și din necesitatea de legitimare și, de asemenea, din necesitate politică. Ambițiile revoluționare ale extremei drepte fasciste se acomodează greu cu ierarhia ecleziastică. Cultul șefului nu poate face casă bună cu cel al lui Dumnezeu. Reacția horthystă se prezintă deci în mod logic ca întoarcere la religie. Regimul va promova marile figuri ale dinastiei arpadiene și sfinții maghiari (Ștefan, Ludovic, Elisabeta) pentru a arăta societății unde se găsesc adevăratele valori. El încearcă, în același timp, să combată ateismul stângii și mistica fascistă.

Se asistă, în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, la o relativă laicizare a statului – spre marea nemulțumire a Austriei – și formarea catolicismului politic. Legile din 1895 referitoare la starea civilă se află, în parte, la originea acestei evoluții. Aristocrații catolici fondează astfel, în același an, Partidul Popular Catolic (*Katolikus Néppárt*) luând în considerare potențialul electoral al țăranilor înstăriți. Ei seduc, de asemenea, nobilimea bogată fără titluri, care acționează ca element de legătură între aristocrație și *dzsentri*, mai mult sau mai puțin sărăcită și condamnată să ocupe funcțiile publice, dar decisivă din punct de vedere politic pe termen lung.[1] O parte a discursului oficial din epoca Horthy este într-adevăr îndreptat împotriva aristocrației leneșe, cosmopolite, a cărei îndepărtare vinovată de viața politică și economică a permis ascensiunea evreilor și a străinilor. Legitimiștii sunt prezenți în aceste mișcări catolice, iar aproprierea discursului religios de către Horthy are și ea drept scop contracararea acțiunilor lor în vederea restaurației.

Echilibrele confesionale din Ungaria din perioada interbelică au fost sensibil modificate în urma ciopârțirii țării. Dacă în 1910 Regatul Ungariei număra 49,33% catolici, această proporție crește la 63,9% în 1920, apoi la 64,8% în 1930. Pierderea teritoriilor din est și din nord practic a făcut să dispară ortodocșii (12,78% în 1910) și parțial uniații (11% în 1910), care nu mai reprezintă în 1920 decât respectiv 0,6 și 2,2% din confesiuni. Ungaria a devenit deci proporțional mai catolică și calvinistă. Aceste confesiuni au trecut de la 14,25% în 1910 la 21% în 1920. Numărul evreilor rămâne stabil, în jur de 5%, căci marea ma-

1. László Péter, „Az arisztokrácia, a dzsentri és a parlamentáris tradíció a XIX. századi Magyarországon“ [Marea și mica aristocrație, burghezia și tradiția parlamentară în Ungaria în secolul al XIX-lea], în László Kontler (dir.), *Túlélők. Elitek és társadalmi változás az újkori Európában* [Supraviețuitorii. Elite și schimbare socială în Europa modernă], Budapest, 1993, p. 225.

joritate se găseau deja în interiorul țării și mai ales la Budapesta, unde formau în 1910 aproape un sfert din populație. Luteranii – esențialmente slovacii din Marea Câmpie și germanii – nu suferă decât o slabă scădere (7,15% în 1910 față de 6,2 în 1920).[1]

În timpul creării armatei naționale, Horthy a făcut în așa fel încât să-și alăture protestanții și catolicii; primii sunt reprezentați de ministrul afacerilor externe al guvernului contrarevoluționar de la Szeged și viitorul prim-ministru Pál Teleki, iar ceilalți de capelanul armatei, un franciscan de origine slovacă, părintele Zadravecz. Armata a fost de altfel plasată în mod explicit sub protecția Fecioarei Maria: drapelul său este binecuvântat de episcopul Ottokár Prohászka la Székesfehérvár. Alegerea fostului oraș al încoronării și al mormintelor regilor ungari nu este lipsită de importanță, iar personalitatea episcopului încă și mai puțin, pentru că el a fost unul dintre fondatorii și principalul animator al mișcării creștin-sociale înainte de război.[2] După sosirea lui Horthy și a trupelor sale la Budapesta, cardinalul primat János Csernoch celebrează o liturghie în aer liber pe treptele Parlamentului și un ziar titrează, parafrazând formula tradițională: „Dumnezeul ungurilor te-a adus aici".[3] În plus, prezența cardinalului permite operarea tranziției de putere, pentru că el îl încoronase pe regele Carol IV în 1916.

Teroarea albă care a domnit în țară în timpul iernii până la alegerile din ianuarie 1920 combate ateismul profesat de bolșevicii din Republica Sfaturilor. Apelul la valorile creștine și la recatolicizarea țării după doi ani de tulburări sunt un laitmotiv la începutul regimului Horthy. Reîntoarcerea la valorile creștine trece mai întâi prin recâștigarea educației religioase. Catolicii o promovează odată cu fondarea organizației KALOT (*Katolikus Agrárifjúsági Legényegyesületek Országos Testülete* „Corpul Național al Asociațiilor Catolice ale Tineretului Agrar"), care se adresează tinerilor de la țară, de a căror educație se ocupă, acordându-le facilități. Dar calviniștii nu vor să rămână în urmă și creează asociația *Soli Deo Gloria*. În spirit ecumenic funcționează și Asociația Tineretului Creștin KIE (*Keresztény Ifjusági Egyesület*). KIE și calviniștii organizează sesiuni de formare pentru tineri, ce reunesc,

1. Gyáni, Kövér, *Magyarország társadalomtörténete*, *ed. cit.*, p. 216.
2. André Reszler, „Ottokár Prohászka ou le dernier chevalier de la Contre-Réforme", *Études danubiennes*, X/2, 1994, p. 148.
3. Sakmyster, *Admirális fehér lovon. Horthy Miklós 1918–1944*, *ed. cit.*, p. 49.

în 1939–1940, 3000 de tinere țărănci în vârstă de șaisprezece până la douăzeci de ani. KALOT procedează la fel la începutul anilor 1940.[1]

Regimul reușește în mod abil să mențină alianța seculară dintre catolici și protestanți. Un echilibru savant, ale cărui date fundamentale îi scapă nunțiului apostolic Angelo Rotta, care este îngrijorat în scrisorile sale de importanța căpătată de protestanți în sferele cele mai înalte ale puterii. Într-un raport despre situația politică a țării în octombrie 1933, el întocmește o listă cu șefii de guvern protestanți (calviniști) din Ungaria, de la Tisza la Gömbös, care este, în plus, divorțat și recăsătorit cu o femeie de asemenea divorțată! „Și astfel, sub regența care durează de treisprezece ani a Alteței Sale Horthy, pur calvinist, se poate explica mai bine cum protestanții și-au asigurat puterea și prestigiul, încât este de acum înainte foarte dificil să încerci să-l distrugi."[2] Asociați, pe bună dreptate, de Rotta cu legitimismul, catolicii au renunțat, după părerea lui, și nu mai au în viața publică influența de care se bucurau sub vechiul regim. Or, nu numai protestanții câștigă teren, ci mai degrabă laicismul care, de la legile despre statul civil din 1895, își croiește drum în societatea ungară. Nunțiul exagerează însă declinul catolicismului, care desigur și-a pierdut în parte semnificația strict politică, dar rămâne un element fundamental al conștiinței naționale, la fel ca și calvinismul. E sigur că episcopii calviniști nu ratează nici o ocazie pentru a insista asupra „maghiarității" bisericii lor în opoziție cu cosmopolitismul catolicismului, ca și cu caracterul său multietnic în Monarhia Habsburgilor.[3] Apartenența lui Horthy la calvinism nu poate decât să întărească analiza făcută de nunțiul apostolic asupra raporturilor între religie și putere. Capii Bisericii calviniste se descriu cu promptitudine după 1919 ca fiind noii „curuți" și singurii reprezentanți ai identității naționale. În această privință, ei nu sunt mai puțin antisemiți decât anumiți catolici, mai ales tinerii pastori, care se lasă seduși de ideologia contrarevoluției. Contrar predecesorului său, cardinalul primat Serédi încearcă să acționeze în vederea apropierii de protestanți, în interesul

1. Romsics, *Magyarország története a XX. században, ed. cit.*, p. 176.

2. Scrisoarea lui Rotta din 31 octombrie 1933, fol. 3–6. Segreteria di Stato. Sezione per i Rapporti con gli Stati. Archivio Storico AA. EE. SS. Ungheria Pos. 51 P.O. 1930–1940. Rapporti della nunziatura su argomenti politici e vari 1930–1940, fasc. 47.

3. Paul Hanebrink, „«Christian Europe» and National Identity in Interwar Hungary", în Pieter Judson, Marsha Rozenblit (dir.), *Constructing Nationalities in East Central Europe*, Berghahn, New York, 2005, p. 198.

unei recuceriri creștine. El se străduiește să dea manifestațiilor organizate în jurul sfinților maghiari o dimensiune care se vrea mai degrabă națională decât catolică, cu scopul de a-i atrage pe protestanți.

În paralel, se dezvoltă mișcarea cercetașilor, susținută în mod deschis de regent, care apare alături de Baden Powell[1] și vizitează, în 1933, tabăra cercetașilor de la Gödöllő, în compania lui Pál Teleki, unul dintre animatorii mișcării. Grupurile de cercetași se dezvoltă în Ungaria, mai ales după război. Mișcarea numără 15000 de membri în 1924 și 45000 de membri în 1930. Creșterea cifrei este interesantă, căci, între timp, fusese creată mișcarea de tineret *Levente*, care ar fi putut să absoarbă o parte a efectivelor cercetașilor, ceea ce nu pare să fi fost cazul – era posibil să faci parte din mai multe organizații. *Levente* se prezintă ca instituție pur maghiară, și deci ca instrument al regimului, pentru a încadra tineretul în același spirit ca acela care domnea deja în școală: patriotism și credință. Fondată în 1921, mișcarea se adresează băieților în vârstă de doisprezece până la douăzeci și unu de ani care ies din sistemul școlar clasic și nu sunt încorporabili în armată (în parte, din cauza limitărilor impuse de tratatul de pace, care fixează la 35000 de oameni efectivul armatei maghiare). Ședințele de formare paramilitară au loc la sfârșit de săptămână și sunt animate de ofițeri (activi sau în rezervă).[2] În nici un caz această organizație nu se înrudește cu mișcările de îndoctrinare înființate în Italia și Germania, totuși ea participă la controlarea societății întreprinsă de regim. Conținutul ideologic nu variază de la școala primară la nivelurile superioare ale învățământului, el rămâne naționalist și creștin (există, bineînțeles, o mișcare de cercetași a evreilor, care reia pe cont propriu „biblia“ revizionistă).

Discursul de recucerire catolică și, în general, creștină se traduce prin glorificarea figurii regelui Ștefan cel Sfânt (970?–1038), a cărui domnie corespunde primei extinderi maxime a regatului. El este deci ales pentru a fi în același timp purtătorul de cuvânt al revizionismului și modelul virtuților creștine. Prim sfânt al dinastiei arpadiene, el reunește un larg consens, care transcende confesiunile. Sărbătoarea sa este celebrată la 20 august prin procesiuni, cea mai cunoscută derulându-se în jurul Bisericii Mátyás, pe colina Palatului din Buda, condusă

1. Cercetașii apăruseră în Ungaria în 1912.

2. Ferenc Gergely, György Kiss, *Horthy leventéi. A leventeintézmény története* [Levenții lui Horthy. Istoria instituției levenților], Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1976.

de cardinalul primat și la care asistă regentul, guvernul și autoritățile centrale, ca și nunțiul apostolic, care este un actor important, așa cum o amintește Angelo Rotta în corespondența sa.[1] În săptămânile care o precedă, campanii de afișaj popularizează omagiul adus lui Ștefan cel Sfânt, iar preoții se străduiesc să-i adune pe enoriași. Dincolo de sensul catolic, sărbătoarea Sfântului Ștefan trimite la statul ungar milenar, regele fiind un mare legislator. Se trimite, de asemenea, cu promptitudine la apelul adresat de acesta colonilor germani și la voința de a aduna popoare diverse sub sceptrul său, fără a se împiedica de anacronism. Ștefan cel Sfânt este revendicat și de legitimiști, care vedeau în el mai ales permanența regalității maghiare. Asociația studenților legitimiști îi poartă, de altfel, numele (*Szent István Bajtársi Szövetség* „Uniunea Camaraderească Sfântul Ștefan“) și organizează, cu această ocazie, un mare bal la Hotel Pannonia, sub patronajul virtual al Habsburgilor și al ramurii palatine a fostei familii imperiale și regale. Seria festivităților care îi comemorează pe sfinții dinastiei arpadiene începe, în 1930, cu anul Sfântului Imre / Emeric.[2] Operația este condusă de guvern, pe de o parte, și foarte clar susținută, pe de altă parte, de predecesorul lui Rotta, nunțiul apostolic Luigi Sincero.

Marele eveniment care concretizează legitimarea religioasă a puterii și întoarcerea Ungariei la credința catolică este Congresul Euharistic Internațional de la Budapesta, din mai 1938. Plasată sub patronajul regentului și al cardinalului primat Jusztinián Serédi (1884–1945)[3], această manifestare regulată a lumii catolice se ține la Budapesta pentru a comemora 900 de ani de la moartea regelui Ștefan I. Sfântul rege [sanctificat în 1083 – *n. ed.*] este încă o dată folosit pentru a reda Ungariei o parte din aura sa internațională. În timpul vizitei sale la Roma în noiembrie 1936, Horthy l-a rugat pe

1. De exemplu, în 1936: „Sărbătoarea anuală a lui Ștefan cel Sfânt a fost, ca de obicei, grandioasă.“ Scrisoarea lui Rotta din 25 august 1936, fol. 22. AA. EE. SS. Ungheria Pos. 51 P.O. 1930–1940. Rapporti della nunziatura su argomenti politici e vari 1930–1940. Fasc. 48.

2. Imre / Emeric (1000–1031) este fiul regelui Ștefan cel Sfânt și al reginei Gisela de Bavaria.

3. Serédi i-a succedat cardinalului Csernoch, decedat în 1927. Pius XI l-a numit arhiepiscop de Esztergom contra candidatului favorizat de guvern, Lajos Szmrecsányi, episcop de Eger. La fel ca predecesorul său, Serédi este de origine slovacă. Vezi teza recentă a lui Balázs Csíky, *Serédi Jusztinián hercegprímási tévékenysége* [Activitatea prințului primat Jusztinián Serédi], teză nepublicată, Universitatea ELTE, Budapesta (Történelemtudományok Doktori Iskola), 2010.

papa Pius XI să acorde capitalei maghiare onoarea de a găzdui al XXXIV-lea Congres. Această inițiativă a fost, în plus, sprijinită într-un mod decisiv de polonezi în strategia lor de apropiere de Ungaria. Cardinalul Serédi dispunea de sprijin important la Sfântul Scaun, numirea lui fusese de altfel susținută de predecesorul lui Pacelli, cardinalul Pietro Gasparri. Planul e susținut de Acțiunea Catolică și de Comitetul Național pentru Comemorarea Sfântului Ștefan (*Szent István Emlékév Országos Bizottság*), creată în acest scop. Din partea italiană, legatul Eugenio Pacelli, viitorul papă Pius XII, este organizatorul ceremoniilor. Horthy îi primește pe demnitarii Bisericii pe 25 seara la un dineu la palatul din Buda.

Participanții la congres se întâlnesc între 25 și 29 mai 1938 la Budapesta cu ocazia sărbătorii Sfintei Treimi. Pompa festivităților amintește în mod deschis sărbătoarea Mileniului din 1896, iar monumentul ridicat în Piața Eroilor slujește drept cadru principal pentru adunări. Orașul se împodobește din nou pentru prima dată de la această dată. Aproape 500000 de persoane s-au deplasat din toată Ungaria și din străinătate, printre care 48 de arhiepiscopi străini. La marea liturghie de la 26 mai din Piața Eroilor participă 100000 de pelerini. În timpul ultimei slujbe celebrate la 30 mai, cardinalul Pacelli omagiază Coroana Ungariei, care este astfel plasată în centrul ritualului, iar simbolistica sa este reactivată. Acest gest inaugurează festivitățile din anul comemorativ al regelui cel sfânt, a cărui relicvă – mâna dreaptă – este apoi dusă în principalele orașe ale țării. Fost oraș al încoronării, Székesfehérvár a fost curățat și modernizat pentru ocazie; a fost creat un muzeu, cu o mare sală consacrată regelui Ștefan cel Sfânt.

Congresul se dorește, de asemenea, expresia unei demonstrații de forță a asociațiilor catolice din țară, care-și mobilizează membrii. Conferința internațională a misiunilor se întrunește, ca și majoritatea asociațiilor catolice, precum KALOT, Tinerele Maghiare (*Magyar Leányok*), Tineretul Maghiar (*Magyar Ifjúság*). Acțiunea Catolică se reunește, de asemenea, în adunare generală și organizează conferințe în timpul congresului.[1] „Produsele derivate“ și alte fleacuri comemorative au mare succes, precum carnetul de timbre editat de poșta maghiară.

Congresul este și ocazia de a confirma ostilitatea catolicilor față de ideologiile totalitare, care pretind că fac concurență creștinismului.

1. *A XXXIV. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus Emlékkönyve* [Volum omagial al celui de-al XXXIV-lea Congres Euharistic Internațional], Budapest, 1938.

Reprezentanții ecleziastici din Uniunea Sovietică (cu care Ungaria întreține relații diplomatice din 1934) n-au fost invitați.[1] Guvernul Reichului le-a interzis catolicilor germani și austrieci să participe. Știrea, aflată la începutul anului 1938, este deplânsă în Ungaria și la Vatican. Presa germană este mută în legătură cu desfășurarea congresului, pentru că *Reichspropagandaamt* al lui Goebbels a dat instrucțiuni foarte clare în acest sens. „Interdicția de a lua parte la Congresul euharistic de la Budapesta a fost pronunțată ca să nu-i pună pe participanții germani în fața unui caz de conștiință între datoria lor națională și religioasă, căci ne așteptăm la atacuri împotriva Germaniei la congres. Interdicția îi privește, natural, și pe preoți. Interdicția nu a fost formulată pentru Austria, dar clericii austrieci au renunțat ei înșiși să participe. Ordon, în consecință, ca presa religioasă să nu facă nici un reportaj de nici un fel despre acest congres."[2] Cardinalul arhiepiscop al Vienei, Theodor Innitzer, se pregătea totuși să se ducă la congres în fruntea unei delegații de 30000 de credincioși.

Alocuțiunea lui Pacelli amintește rolul de bastion al creștinătății jucat de Ungaria și-l pune în legătură cu funcția sa contemporană – de zid contra bolșevismului și fascismului. El reia termenii enciclicii papale din 1937, *Mit brennender Sorge*. După dispariția Austriei corporatiste, este adevărat că Ungaria apare izolată în Europa Centrală ca țară catolică și doar Polonia poate fi comparată cu ea. Cehoslovacia difuzează un mesaj laic și se găsește în mai 1938 pe primul loc al listei cu teritoriile râvnite de germani. Deși Slovenia și Croația sunt zone catolice, Iugoslavia este în mare măsură ortodoxă; acesta e și cazul României și al Bulgariei. Nu este deci surprinzător că Vaticanul consideră Ungaria o țară importantă, deși cardinalul Pacelli, odată urcat pe tronul Sfântului Petru, se va exprima mult mai complezent față de fascism.

Identificarea dintre națiune și religie îi servește în mod special lui Horthy, care întâlnește, în acest domeniu, puțină concurență – și cu siguranță nu din partea fasciștilor. Regentul ocupă în întregime acest

1. Jenő Gergely, Sándor Vadász, „Eucharisztikus világkongresszus 1938-ban – Zarándokok ezrei Budapesten" [Congresul euharistic mondial din 1938. Mii de pelerini la Budapesta], în *Élet és tudomány*, septembrie 2008.

2. Document al *Reichspropagandaamt*, semnat de Goebbels „strict confidențial" și destinat tuturor organelor de presă religioasă, fără dată, anexat la scrisoarea nunțiului apostolic la Berlin, Cesare Orsenigo, din 4 iunie 1938, fol. 75. AA. EE. SS. Ungheria Pos. 71–73. Anno 1937–1938.

teren și reușește un consens național în legătură cu revizionismul. Prin urmare, în Ungaria n-ar trebui să existe o altă religie politică: la fel cum spunea Pál Palásthy, redactor-șef al revistei *Religio*, în momentul dezbaterii privind statul civil: „Un adevărat catolic nu este liberal. Dacă este, atunci nu este catolic“.[1] Fraza ar putea fi reformulată astfel: „Un adevărat catolic nu este fascist. Dacă este, atunci nu este catolic“. Orice individ care dorește apoteoza nu poate decât să-i rănească pe adevărații creștini. În plus, fasciștii maghiari au o cu totul altă viziune teritorială a Ungariei: ei au în vedere inserția ei în Reichul milenar, germanii dominând vestul Europei, iar maghiarii estul.

În politică, religia se exprimă în mod esențial la legitimiști, ca și la moștenitorii mișcării creștin-sociale, pe de o parte, și ai Partidului Popular Catolic, pe de altă parte. După război, s-a produs fuziunea dintre conservatorii Partidului Popular Catolic și socialiștii Partidului Creștin-Social, care a dus la apariția Partidului Popular Creștin Socialist. Acest nou partid se unește curând cu Uniunea Națională a Asociațiilor Creștine Socialiste. În timpul regimului Károlyi, mișcarea se politizează și activitățile sale asociative de solidaritate muncitorească și de protecție socială sunt treptat înlocuite de militantismul politic. Tendința socială, respectiv socialistă, cântărește mai mult decât conservatorismul agrarian, în opoziție cu radicalizarea social-democrației. Partidul este interzis de bolșevici în timpul Republicii Sfaturilor. Refondat în perioada contrarevoluției, ia numele de Partid Creștin Național Unit (*Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja* – KNEP) și devine al doilea partid al țării în urma alegerilor din 1920. KNEP reunește cea mai mare parte a aristocraților legitimiști și se bucură, la început, de susținerea lui Horthy. El îi reunește pe foștii lideri ai Partidului Popular Catolic și noii reprezentanți ai Partidului Creștin Național al lui Pál Teleki și István Friedrich. Această fuziune a fost încurajată de episcopat, care spera să lichideze astfel social-democrația.[2] Însă partidul înclină de acum înainte de partea catolică conservatoare și manifestă tot mai puține preocupări sociale. Aspectul corporatist se afirmă ulterior prin fondarea de asociații profesionale, pentru a face concurență sindicatelor și pentru a crea o vastă mișcare sindicală creștină.

1. Citat de Moritz Csáky, „Die römisch-katholische Kirche in Ungarn“, în Adam Wandruszka, Peter Urbanitsch (dir.), *Die Habsburgermonarchie*, t. IV, *Die Konfessionen*, Wien, 1985, p. 270.

2. Gergely, „Die christlichsoziale Bewegung in Ungarn während der Horthy-Zeit“, *ed. cit.*, p. 91.

La 30 iunie 1920, existau 39 de sindicate, cu 152441 de membri afiliați la sindicatul creștin-social. Dar partidul este golit de o parte a sensului său după eșecul celor două tentative de restaurație ale lui Carol IV în 1921. Desolidarizarea de legitimiști dă o lovitură catolicismului oficial. Partidul Creștin face atunci implozie și creștin-socialii lui István Haller trec în opoziție. Prim-ministrul István Bethlen vrea, în plus, să se bazeze pe un mare partid unic și reușește să ajungă la un *modus vivendi* cu social-democrații, ceea ce are drept consecință demobilizarea completă a creștin-socialilor, care nu reușesc să atragă proletariatul urban. O facțiune a partidului își găsește locul la Bethlen, iar ceilalți rămân în opoziție. În același timp, sindicalismul creștin este, și el, în declin: în 1923, cele 34 de organizații nu mai au decât 60000 de membri (social-democrații au atunci 200000). El se scindează apoi în două ramuri, dar nici una nu reușește să se impună, iar cele două organizații nu depășesc împreună 50000 de membri.[1]

Partizanii lui Haller se regrupează, din 1923, în Partidul Creștin-Social Agrarian, susținut de sindicate. Încercarea de fuzionare a celor două tendințe reușește în decembrie 1925, cu apariția Partidului Creștin Național Economic și Social (*Keresztény Nemzeti Gazdasági és Szociális Párt*).[2] Se poate vedea aici foarte clar întoarcerea la creștinismul social corporatist de inspirație austriacă aflat la originea mișcării. Printre membrii săi apăreau, de altfel, aristocrații prezenți în timpul fondării și în primăvara lui 1927.[3] Această tendință deschis corporatistă este încurajată începând din 1931 prin enciclica *Quadragesimo anno*, care provoacă multiple reacții în Ungaria. Două tendințe se formează: cei care aderă la acest nou mod de a gândi și cei care rămân la vechile forme. Este creată ulterior „Mișcarea Enciclicii", generată, între alții, începând din 1933, de iezuiții formați în spiritul sociologiei și susținuți de arhiepiscopul de Kalocsa, contele Gyula Zichy. Ei se alătură ideilor sindicaliștilor creștini confruntați cu criza și celor ale hebdomadarului lor, *Jövőnk* („Viitorul nostru"), totul articulându-se curând în Acțiunea Catolică. Adversarii rămân la moștenirea *Rerum novarum* și vor să-i asigure continui-

1. *Ibid.*, p. 101.
2. Catherine Horel, „L'Aristocratie en Hongrie entre les deux guerres. Une apparente continuité", *ed. cit.*, p. 97.
3. Gergely, „Die christlichsoziale Bewegung in Ungarn während der Horthy-Zeit", *ed. cit.*, p. 98.

tatea. Tinerii catolici seduși de Mișcarea Enciclicii sunt, în parte, recuperați de proiectul corporatist al lui Gömbös. Partidul se întoarce totuși împotriva acestuia din urmă în 1935 și nu-și ascunde ostilitatea față de fascism. El se unește în 1937 cu legitimiștii și opozanții creștini într-un Partid Creștin Unit. Acesta reușește să ducă la căderea guvernului Imrédy și se menține în opoziție până la ocupația germană. O parte a catolicilor rămân totuși dependenți de putere, la fel ca organizațiile lor puternice.

Politica și religia s-au amestecat, în schimb, în tot timpul existenței regimului Horthy, regentul acaparând în favoarea sa toate simbolurile religioase ale națiunii. Cine sunt atunci „adevărații" fasciști în Ungaria? Incontestabil sunt recrutați din cercurile militare ale contrarevoluției. Cu toate acestea, „ideile de la Szeged" nu sunt în întregime transpuse în fascismul maghiar, așa cum se exprimă acesta în anii 1930. Există încă din această epocă o veritabilă nebuloasă de grupuri a căror ideologie este mai mult sau mai puțin articulată. Printre cele 10000 de asociații afiliate la începutul anilor 1920 în cadrul Alianței Asociațiilor Sociale (*Társadalmi Egyesületek Szövetsége – TESZ*), două sunt în mod special importante pentru dezvoltarea ulterioară a fascismului maghiar. În cadrul MOVE, despre care a mai fost vorba, există o subdiviziune ocultă, Liga Etelköz (*Etelközi Szövetség*), care amintește, prin numele său, de regiunea unde au staționat, după legendă, triburile maghiare înainte ca ele să ajungă în bazinul carpatic.[1] A doua organizație este Renașterea Maghiară. Baza de recrutare a acesteia se situează în batalioanele armatei naționale și, mai ales, printre cei care s-au arătat cei mai violenți în represiunea antibolșevică și care au comis abuzuri împotriva evreilor. Este indubitabil că Gömbös și acești oameni sperau atunci că Horthy va pune mâna nu numai pe putere – ceea ce a făcut –, ci și că va instaura o dictatură militară, care le va permite să-și pună în practică ideile de renaștere națională. Or, în virtutea puterilor care-i sunt conferite, regentul păstrează controlul asupra armatei. Dacă tolerează în cadrul său prezența oamenilor care l-au ajutat să ajungă la putere, nu se gândește nici un moment să le-o cedeze. Lipsa de consecvență față de ei este o șansă pentru Ungaria[2], care este astfel ferită

1. Nicholas M. Nagy-Talavera, *The Green Shirts and the Others. A History of Fascism in Hungary and Romania*, Hoover Institution Press, 1970, p. 50.

2. István Deák, „Hungary", în Hans Rogger, Eugen Weber (dir.), *The European Right. A Historical Profile*, University of California Press, 1966, p. 374.

de o lovitură de stat fascistă, căci ei nu pot încerca nimic împotriva regentului. Absența de realitate politică – Horthy nu este șef de partid – îi lipsește, de asemenea, de orice pârghie parlamentară. Însă ea este, deopotrivă, o slăbiciune și o amenințare, pentru că activitățile acestor grupuri nu vor fi în mod serios reprimate înaintea constituirii unui adevărat partid fascist.

Înțelegând că este neutralizat în sânul partidului de guvernământ creat de Bethlen, Gömbös îl părăsește în 1923 împreună cu câțiva fideli. El fondează propriul partid, Partidul Maghiar al Independenței Naționale (*Magyar Nemzeti Függetlensegi Párt*), care-și ia curând denumirea mai explicită de Partidul Apărării Rasei (*Fajvédő Párt*). El inițiază imediat contacte cu organizații de același gen din Germania, dar se interesează și de fascismul italian, și de naționalismul lui Atatürk. Legăturile lui cu puciștii germani și cu generalul Ludendorff îl fac să fie suspectat că instigă o acțiune de același gen în Ungaria și este supravegheat de poliție, dar scapă de urmărire grație intervenției personale a lui Horthy.[1] Acesta din urmă era în contact cu generalul german din 1920 pe baza luptei lor comune împotriva *die rote Gefahr aus dem Osten* („pericolului roșu venit din est").[2]

Partidul devine din ce în ce mai stânjenitor pentru Bethlen, care face în așa fel încât să nu obțină nici un loc în Parlament la alegerile din 1926, singur Gömbös păstrându-și mandatul. Considerând că acesta e suficient de periculos pentru puterea sa, Bethlen îl neutralizează în 1928. Îl determină să intre din nou în partidul de guvernământ și-l numește ministru al apărării în anul următor. Legăturile dintre nebuloasa fascistă și armată sunt astfel consolidate, iar Bethlen se joacă cu focul în această privință. În anii 1930, pătrunderea fascismului în armată devine tot mai evidentă odată cu afirmarea puterii naziste în Germania. Portretul pe care i-l face Horthy lui Gömbös în *Memoriile* sale este dictat de evenimentele trecute: el îl consideră un autocrat, uitând că a fost principalul artizan al succesului său.[3] Însă strategia lui Bethlen funcționează remarcabil de bine. Când ajunge la putere, în 1932, Gömbös își moderează discursul. Între timp, moștenirea fascistă a fost reluată de alții.

1. Nagy-Talavera, *The Green Shirts and the Others*, *ed. cit.*, p. 72.

2. Scrisoarea lui Ludendorff către Horthy, 19 august 1920, *Horthy Miklós titkos iratai*, *ed. cit.*, pp. 35–36.

3. Horthy, *Ein Leben für Ungarn*, *ed. cit.*, p. 170 (versiunea maghiară, *Emlékirataim*, *ed. cit.*, p. 179). În versiunea franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy*, *ed. cit.*, p. 143.

Moartea lui Gömbös, în 1936, pune capăt speranțelor celor care crezuseră în transformarea partidului de guvernământ într-o mare mișcare de masă fascistă. Acest lucru nu se produce în Ungaria, pentru că Gömbös n-a făcut nimic pentru țărani sau pentru muncitori. Baza sa electorală rămâne clasa de mijloc din micile orașe și mica nobilime, din care provine majoritatea corpului de subofițeri care formează esențialul membrilor grupusculelor fasciste. Decepționați și deposedați de o veritabilă pârghie politică – Horthy numește ulterior prim-miniștri mai tradiționali, chiar dacă unii nutresc o simpatie declarată pentru modelul italo-german –, acești oameni se organizează, începând din 1935, într-un partid politic condus de un nou-venit, Ferenc Szálasi (1897–1946). Acesta din urmă, fost ofițer de stat-major, a efectuat un voiaj în Germania, cu scopul de a studia mișcarea național-socialistă. Partidul Crucilor cu Săgeți (*Nyilaskeresztes Párt*) caută să recruteze în sânul mișcării ofițeri, și același lucru – ca noutate – e făcut și în rândul muncitorilor și al clasei de mijloc mai sărace, respectiv în straturile marginale din care provin oamenii săi de încredere. Interesul pentru populația rurală săracă nu este absent, și anumiți scriitori și sociologi de tendință „populară" (*népi*), „cercetători ai spațiului rural" (*falukutatók*), trec astfel de la radicalismul de stânga la dreapta. Retorica lui Szálasi este mult mai violentă și mai demagogică decât cea folosită până atunci.

Acest radicalism n-are nici o șansă pe lângă Horthy, care i se va opune categoric, atât pentru că detesta dezordinea, cât și din grija de a-și păstra propria putere. Comportamentul brutal și vociferările fasciștilor nu-și găsesc loc în sistemul lui de valori. Guvernele care se succedă în anii 1930 încearcă să neutralizeze mișcările fasciste, dându-le satisfacție în anumite puncte, dar, mai ales, combătându-le cu ajutorul Legii III:1921, care a servit inițial la reprimarea comuniștilor. Legea referitoare la „protecția cea mai eficientă a ordinii de stat și a proprietății" pedepsește orice individ care se face vinovat de a „propaga false aprecieri care dăunează statului și națiunii ungare".[1] Principalii ideologi ai Partidului Crucilor cu Săgeți cad cu ușurință sub această acuzație: scrierile lor sunt interzise. Deja în 1933, cămașa brună și svastica arborate de unii fuseseră interzise drept „simboluri ale unei puteri străine", ceea ce condusese la o schimbare de

1. György Bárány, „The Dragon's Teeth: The Roots of Hungarian Fascism", în Péter Sugár (dir.), *Native Fascism in the Successor States 1918–1945*, ABC-Clio, Santa Barbara, 1971, p. 76.

culoare (verde) și la alegerea „crucii cu săgeți". În același timp, două elemente vin să limiteze influența pe care acest partid începea s-o aibă. Economia se redresează considerabil grație comenzilor germane, iar Germania, din nou ea, permite Ungariei să recâștige anumite teritorii pierdute. Guvernul acumulează succese care deturnează o parte a populației de la mișcările fasciste. Bisericile – catolică și protestantă – condamnă și ele Crucile cu Săgeți, a căror demagogie este asimilată celei bolșevice.

Prezent începând din 1935 la alegerile legislative, când obține două mandate[1], Partidul Crucilor cu Săgeți trebuie să facă față din 1937 ostilității declarate a guvernului. Partidul și-a schimbat de trei ori numele din cauza interdicțiilor impuse de autorități. La fondare, se numește Partidul Voinței Naționale (*Nemzeti Akarat Pártja*). În 1938, ia numele de Partidul Național-Socialist Maghiar – Mișcarea Hungaristă (*Nemzeti Szocialista Magyar Párt – Hungarista Mozgalom*); interzis din nou, apare la alegerile din 1939 sub numele de Partidul Crucilor cu Săgeți. Însuși Szálasi este condamnat pentru prima dată în 1937, apoi, mai sever, în 1938 și este întemnițat până în 1940. Se înțelege de la sine că apelurile sale la regent și chiar cererile de audiență la acesta rămân – pentru moment – fără răspuns.

Ideologia lui Szálasi are o dimensiune fantasmagorică. El vede viitorul Ungariei într-o Europă dominată de Germania nazistă. Doctrina „hungarismului" comportă, de fapt, multe puncte care ar fi venit să contracareze planurile naziste în ipoteza unei victorii a „Noii Europe". De fapt, Szálasi considera că germanii, maghiarii și japonezii sunt trei popoare alese, care trebuie să-și împartă globul terestru – maghiarii, în virtutea originii lor asiatice, având vocația de a face legătura între Orient și Occident. Această doctrină, care-i ancorează pe maghiari în Est, se alătură celei a „turanismului", expusă, în principal, de Asociației Turanice Ungare (*Magyar Turáni Szövetség*). După opinia fondatorilor, Ungaria, Turcia și Japonia trebuie să-și împartă teritoriul Imperiului Rus.[2] Pentru Szálasi, Ungaria nu putea să fie un vasal sau

1. Unul dintre cele două îi revine contelui Sándor Festetics, unul dintre rarii aristocrați, alături de contele Fidél Pálffy, care nu s-au numărat printre fondatorii Partidului Național-Socialist. Loránt Tilkovszky, „Die rechtsextreme Opposition der Regierungspartei in Ungarn 1919–1944", în Drabek, Plaschka, Rumpler (dir.), *Das Parteiwesen Österreichs und Ungarn in der Zwischenkriegszeit*, *ed. cit.*, p. 162.

2. Scrisoarea lui Antal Szentgáli, președinte al Asociației Turanice Ungare (*Magyar Turáni Szövetség*), către Horthy, 15 martie 1932. *Horthy Miklós titkos iratai*, *ed. cit.*, pp. 114–116.

un satelit al Germaniei, ci un partener, ceea ce însemna să se opună teoriilor lui Hitler[1] care încorporau Ungaria colonizată în Reichul de o mie de ani. Ea era, dimpotrivă, destinată să fie în fruntea unei „mari patrii carpato-dunărene“[2], destul de asemănătoare cu fostul Imperiu Habsburgic. Szálasi era, în schimb, ostil restaurației dinastiei, însă îl vedea fără probleme pe Horthy purtând pe cap Coroana regelui Ștefan cel Sfânt.[3] Această concepție idealistă era dublată de misticism și atribuia maghiarilor o funcție mesianică. Aspectul hotărât maghiar al viziunii sale despre lume și ferventul său catolicism pot explica, în parte, loialitatea față de regent până în vara anului 1944 și neîncrederea germanilor în el, ceea ce-l va împiedica desigur să ia puterea mai devreme.[4] În schimb, chiar dacă personajul îi repugnă, Horthy poate fi de acord cu anumite idei ale sale. Regentul este într-adevăr la curent cu activitățile lui Szálasi încă din primul moment, la începutul anilor 1930, dar îl consideră un rebel. În 1937, îl autorizează, cu toate acestea, pe șeful său de cabinet să-l abordeze, pentru a-i cunoaște intențiile: Szálasi propune nici mai mult, nici mai puțin decât un puci organizat chiar de Horthy, cu susținerea armatei, și numirea sa ca prim-ministru. Ne imaginăm repulsia regentului față de acest gen de proiect.[5] Există riscul ca Szálasi să se lanseze singur în această aventură, lucru considerat însă puțin probabil. Întrevederea atât de dorită de Szálasi are până la urmă loc în seara de 3 mai 1944 la palat, în biroul lui Horthy. Ea durează o oră și patruzeci de minute.[6] Horthy nu vorbește despre asta în *Memoriile* sale, ceea ce nu este surprinzător: având în vedere cariera ulterioară a personajului, este logic ca regentul să vrea să oculteze, poate inconștient, faptul că a acceptat să-l întâlnească pe Szálasi. Singura mărturie se află în notele din jurnalul acestuia din urmă. Conversația se referă la germani și la război, dar nu este, de fapt, un dialog, căci fiecare își expune argumentele. Szálasi clamează loialitatea sa și pe cea a partidului său față de regent, dar este evident că cei doi bărbați nu au puncte comune de discutat. Szálasi continuă să creadă în victoria Germaniei și în ascensiunea mișcării sale.[7]

1. János, *The Politics of Backwardness in Hungary*, *ed. cit.*, p. 298.
2. Deák, „Hungary“, *ed. cit.*, p. 393.
3. Sakmyster, *Admirális fehér lovon...*, *ed. cit.*, p. 189.
4. Bárány, „The Dragon's Teeth“, *ed. cit.*, p. 78.
5. Deák, „Hungary“, *ed. cit.*, p. 390.
6. Elek Karsai (ed.), *„Szálasi naplója“: A nyilasmozgalom a II. világháború idején* [„Jurnalul lui Szálasi“. Mișcarea Crucile cu Săgeți în timpul celui de-al Doilea Război Mondial], Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1978, p. 189.
7. *Ibid.*, pp. 194–195.

Din 1935 până în 1939, Crucile cu Săgeți și-au mărit influența electorală și au sfârșit prin a fi singura opoziție veritabilă la partidul de guvernământ. Ei obțin (cu patru alte formațiuni înrudite) 25% din voturi și 49 de locuri în Parlament la alegerile din 1939, primele din Ungaria care se desfășoară cu buletin secret.[1] Stânga este învinsă: social-democrații și micii proprietari nu mai au decât 5, respectiv 14 locuri într-o adunare în care partidul de guvernământ păstrează o majoritate confortabilă de 183 de mandate.[2] Ei au, de asemenea, trei aleși în Consiliul Municipal al Budapestei – au obținut acest succes în bastioanele muncitorești din insula Csepel și în cartierele defavorizate, preluând mare parte din electoratul tradițional al social-democraților.[3] Electoratul Crucilor cu Săgeți se împarte între militari (aproximativ 17%), muncitori (41%), țărani (13%) și funcționari (19%).[4]

Partidul reușește, în plus, să absoarbă mișcările care-i fac concurență. Fuziunea este operată în toamna anului 1937: la 23 octombrie, o reuniune la Palatul Reduta din Buda îi adună pe toți liderii fasciști. În discursul ținut cu această ocazie, Szálasi amintește principiile sale, încă marcate de o mare confuzie a conceptelor, mai ales religioase, care vin în întâmpinarea fascismului și național-socialismului așa cum sunt ele definite atunci în Italia și în Germania. Sunt formulate trei teze: evoluția Ungariei spre un regim național-socialist nu va fi posibilă decât cu susținerea și sub autoritatea regentului; unitatea în comanda armatei, a jandarmeriei și a poliției; lupta împotriva bolșevismului.[5] Primele două sunt inaplicabile, pentru că Horthy nu se lasă manipulat și el este chiar șeful armatei. Numai a treia teză este în întregime împărtășită de către regent. Unele dintre elementele extremiste ale partidului încearcă chiar să propună ca Horthy să fie aclamat ca rege sub numele de Nicolae (Miklós) I în noiembrie 1937, lucru pe care regentul îl interpretează ca pe o provocare.[6] Îndrăzneții

---

1. János, *The Politics of Backwardness in Hungary*, *ed. cit.*, p. 270.

2. *Ibid.*, p. 392.

3. György Ránki, „The Fascist Vote in Budapest in 1939“, în Larsen Stein Ugelvik, Gerhard Botz (dir.), *Who Were the Fascists? Social Roots of European Fascism*, Université Forlaget, Bergen, 1980, p. 415.

4. Bárány, „The Dragon's Teeth“, *ed. cit.*, p. 77.

5. Miklós Lackó, *Arrow-Cross Men, National-Socialists 1935–1944*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1969, p. 19.

6. Tilkovszky, „Die rechtsextreme Opposition der Regierungspartei in Ungarn“, *Das Parteiwesen Österreichs und Ungarn in der Zwischenkriegszeit*, *ed. cit.*, p. 165.

sunt excluși din partid, pentru că au depășit intențiile lui Szálasi și au atras, încă o dată, mânia autorităților.

Antisemitismul este una dintre bazele argumentației național-socialiste în Ungaria, la fel ca în Germania, însă fundamentele, ca și punctele de referință sunt diferite. La sfârșitul secolului al XIX-lea, antisemitismul afecta, cu precădere, masele neasimilate originare din Galiția. În Ungaria de după Trianon, acești evrei au dispărut practic: regiunile în care locuiau au fost atribuite Cehoslovaciei, iar evreii de origine galițiană care au rămas în Ungaria erau deja asimilați. Înainte de returnarea unora dintre aceste teritorii, evreii maghiari erau, în marea lor majoritate, asimilați, complet integrați în societatea ungară. Astfel, nu puteau fi atacați în legătură cu înfățișarea lor, fie ea vestimentară sau lingvistică. Antisemitismul care se articulează începând din 1919 se întoarce, pe de o parte, spre cei mai bogați dintre ei: reprezentanții marii finanțe și industrii, considerați responsabili pentru izbucnirea războiului și al căror patriotism n-ar fi fost decât o fațadă; și, pe de altă parte, spre proletariatul urban, acuzat că a îmbrățișat bolșevismul. Atât unii, cât și ceilalți ar fi încheiat atunci o alianță contra naturii pentru a „înjunghia țara în spate“ – după retorica epocii –, care nu se împiedică de un raționament atât de neverosimil. Asociația Antisemită (*Antiszemita Szövetség*) care se constituie în 1919 propagă aceste două teze, însoțite de un apel la „salvarea Ungariei de evrei“ (*zsidómentesítés*), văzuți ca rasă vinovată de crime împotriva națiunii (*nemzetgyilkos faj*). Anii 1920 și 1930 sunt marcați de o atmosferă încărcată de antisemitism, când deschis, când latent, sursă de insecuritate permanentă pentru evrei.

Acest climat își găsește expresia în legea *numerus clausus* din 1920, care încearcă să restrângă intrarea evreilor în universitate. Ca răspuns însă, aceștia manifestă o remarcabilă constanță în comportament, caracterizată prin totală loialitate față de stat și prin continuarea procesului de asimilare. De partea sa, puterea ajunge la un echilibru subtil și fragil între aripa dreaptă, autoritară și antisemită[1], și necesitățile bine înțelese ale relansării economice, care se speră că va fi încurajată de participarea bancherilor și a industriașilor, în mare

1. Miklós Szinai, „A magyar kormányok politikája a zsidókérdésben 1936–1944. március 19.“ [Politica guvernelor ungare în chestiunea evreiască din 1936 până la 19 martie 1944], în Randolph Braham, Attila Pók (dir.), *The Holocaust in Hungary fifty years later*, East European Monographs nr. 190, Columbia University Press, Holocaust Studies Series, New York, 1997, p. 181.

majoritate evrei sau de origine evreiască. Fondarea unui sistem bancar independent, nașterea capitalismului și industrializarea Ungariei din secolul al XIX-lea au fost, în mare parte, opera evreilor sau a altor imigranți, ajutați în întreprinderea lor de aristocrația maghiară, care dorea să asigure independența economică și financiară a țării față de Austria. Identificarea evreilor cu națiunea maghiară s-a produs pe baza unor interese bine înțelese și împărtășite. După o fază de antisemitism violent, anii de consolidare a regimului constituie o a doua etapă, în timpul căreia Bethlen se străduiește să reconstruiască, într-un anumit sens, vechea alianță dintre stat și evrei. Această orientare a supraviețuit plecării sale și se prelungește până la sfârșitul mandatului lui Gyula Gömbös, în 1936. A treia fază nu începe decât în 1938, când Reichul german ajunge la granița de vest a Ungariei.

În 1930, comunitatea evreiască din Ungaria număra 444600 de persoane, dintr-un total de 8688300 de locuitori. Aceste date indică o scădere în raport cu recensământul din 1920, care estima numărul lor la 473000. Această scădere are nevoie de câteva comentarii: ia în calcul victimele terorii albe și o lejeră creștere a emigrației, dar, mai ales, este evident din anii de dinainte de război că rata natalității a scăzut considerabil. Acest factor este întărit de strângerea comunității în jurul nucleului maghiarizat de mult și asimilat; ratele înalte ale natalității observate înainte de război la evrei erau constatate, mai cu seamă, în comunitățile tradiționaliste din Est; în fine, creșterea sensibilă a vârstei la care se căsătoresc tinerii limitează și întârzie natalitatea. Un alt nivel de explicare rezidă în rata de convertire; fenomenul capătă o mare importanță, în măsura în care data convertirii va determina, mai târziu, supunerea – sau nu – a convertiților la legile antievreiești. Cifrele convertirii, reduse la câteva sute pe an înainte de război, cresc considerabil între 1919 și 1921, ceea ce nu e surprinzător, din cauza persecuțiilor din vremea terorii albe. Ele scad apoi și revin aproape la nivelul de dinainte de război. O nouă creștere, constantă de data aceasta, se produce începând din 1933, dar trebuie așteptat anul 1938, data primei legi antievreiești, pentru a vedea cifra din 1920 atinsă și depășită; după această criză, numărul convertirilor scade din nou, rămânând totuși la un nivel ridicat, și se numără aproximativ 3000 de convertiri pe an pentru perioada 1940–1942.[1]

1. Viktor Karády, „Les Juifs de Hongrie sous les lois antisémites. Étude d'une conjoncture sociologique 1938–1943“, *Actes de la recherche en sciences sociales* nr. 56, martie 1985, p. 18.

Față de suprafața redusă a țării, Budapesta devine o capitală hipertrofiată. Deja înainte de război – și am putea chiar să ne întoarcem în anii 1840 –, capitala căpătase o importanță enormă în viața țării. Centralismul dominant al perioadei dualiste a contribuit, în plus, la întărirea acestei tendințe, care frânează crearea și dezvoltarea centrelor regionale semnificative. Capitala dă tonul în toate domeniile: la începutul secolului, este unul dintre orașele cele mai moderne din Europa. Începând de la jumătatea secolului al XIX-lea, Budapesta a devenit treptat un oraș maghiar: este centrul vieții intelectuale și artistice maghiare, ca și al educației și al marilor averi. Este deci logic ca orașul să atragă imigranții și, în special, pe evrei: în 1930, 54% dintre evreii maghiari locuiesc la Budapesta, respectiv 240300 de persoane. Din anii 1840, comunitatea evreiască din Pesta se afla în fruntea luptei pentru emancipare, ea fiind, de asemenea, în favoarea asimilării și devenind rapid comunitatea cea mai importantă a țării prin numărul membrilor săi, dar și pentru rolul incontestabil de ghid și de motor al vieții evreilor din Ungaria, adunându-i în mod logic pe evreii cei mai bogați și mai educați din țară.

Numeroase schimbări intervin între 1938 și 1941, când Ungaria obține de la Germania nazistă retrocedarea anumitor teritorii pierdute. În 1938, primul arbitraj de la Viena permite Ungariei să recapete sudul Slovaciei: pe această fâșie lungă de teritoriu se află un număr important de comunități evreiești foarte numeroase, iar adaosul general în termeni de populație evreiască atinge 78000 de persoane. Apoi, e sudul Ruteniei subcarpatice, posesiune cehoslovacă revendicată, de asemenea, de Uniunea Sovietică și România și pe care Ungaria pune mâna în întregime în 1939. Acest nou pas înainte se traduce printr-un aport de 72000 de evrei. Al doilea arbitraj de la Viena* se concretizează prin reîntoarcerea unei părți din Transilvania, și anume nordul, care include între frontierele maghiare cel mai mare număr de evrei, cu un câștig de 149000 de persoane. În fine, ultima „cucerire“ maghiară consecutivă intrării trupelor maghiare în Iugoslavia în 1941 conduce la ocuparea marelui triunghi format din Bačka (Bácska), sudul Baranjei (Baranya), Međumurje (Muraköz) și Prekmurje (Muravidék), unde se găsesc, de fapt, puține comunități, respectiv 20000 de evrei, ceea ce nu împiedică

* Acest al doilea arbitraj poartă, în istoriografia românească, denumirea de „Dictatul de la Viena“ (*n. tr.*).

armata să comită un veritabil masacru.[1] În momentul recensământului din 1941, care procură date foarte prețioase pentru Ungaria – în vreme ce al Doilea Război Mondial face ravagii în cea mai mare parte a continentului, făcând imposibilă orice anchetă de acest tip –, populația evreiască din Ungaria mărită reprezintă 725000 de persoane dintr-un total de 14683000 de locuitori, respectiv 4,9%, procent apropiat de ultimul recensământ al monarhiei din 1910. Creșterea globală a populației maghiare generată de câștigurile teritoriale a făcut să scadă procentul evreilor.

Antisemitismul de stat se dezvoltă în Ungaria în trei etape, corespunzând celor trei legi, numite antievreiești, elaborate de guvern și votate de Parlament între 1938 și 1941. Primul lor obiectiv vizează limitarea prezenței evreilor în societatea ungară, apoi izolarea lor. Aceste legi tind către ceea ce anumiți specialiști numesc „disimilarea“, ceea ce înseamnă că legislația se opune atitudinii generale a evreilor maghiari, care continuă să dorească să fie asimilați, în timp ce chiar statul ungar și societatea ungară fabrică o imagine socială în care ei nu mai au loc.

Statul a început să adopte o politică ce urmărea în mod evident să reducă proporția evreilor în numeroase domenii încă din 1920, când a intrat în vigoare *numerus clausus* la admiterea în universități, în școlile superioare tehnice, în facultatea de științe economice și în academiile de drept. Legea XXV:1920, denumită legea *numerus clausus*, nu-i menționează totuși în mod explicit pe evrei, ea pretinde că reechilibrează numărul studenților în funcție de repartiția claselor sociale, însă scopul ascuns este să micșoreze proporția de studenți evrei, cu scopul de a-l aduce la reprezentarea evreilor în țară, care este atunci de 6%. Acest obiectiv nu este atins: în 1933–1936, studenții evrei reprezintă 8%, ceea ce înseamnă totuși o scădere spectaculoasă în comparație cu 34% din anul școlar 1917–1918. Legea a fost pregătită în grabă în vara 1920 și votată de Parlament la 26 septembrie, cu numai șapte voturi împotrivă, pentru a fi aplicată încă de la începutul anului școlar 1920–1921.[2] Fondul legii, care introduce conceptul discriminator de rasă, este în contradicție cu preceptele dreptului maghiar milenar, în care evreii au fost întotdeauna considerați

1. Karády, „Les Juifs de Hongrie sous les lois antisémites“, *ed. cit.*, p. 4.

2. Rolf Fischer, *Entwicklungsstufen des Antisemitismus in Ungarn 1867–1939. Die Zerstörung der magyarisch-jüdischen Symbiose*, Oldenburg, München, 1988, p. 165.

drept grup religios, nu drept rasă și cu atât mai puțin ca naționalitate; această contradicție în termeni a fost cu siguranță subliniată la timpul ei, și nu numai de către juriștii evrei.[1] Legea le cere studenților să prezinte certificate de naționalitate și de moralitate. Ambiguitatea rezidă bineînțeles în evocarea naționalității, care nu poate fi teoretic aplicată la evrei. Criteriul religios este, și el, inadmisibil, pentru că iudaismul a fost recunoscut ca religie revelată în 1895, la fel ca și confesiunile creștine. În fine, pare complet nepotrivit să încerci să-i faci pe evrei să fie considerați naționalitate, când peste două treimi dintre ei declară maghiara ca limba lor maternă – cifra apropiindu-se de 90% la Budapesta –, acesta fiind chiar criteriul ce servea la determinarea apartenenței naționale. Definiția rasială a maghiarității apare în mișcarea de idei de la Szeged la anumiți gânditori, precum episcopul Prohászka, care încep să vorbească despre autoapărarea rasei (*faji önvédelem*) și despre specificitatea rasei maghiare.[2] Nu e surprinzător că episcopul apare ca unul dintre principalii susținători ai *numerus clausus*.[3] Alții, în schimb, continuă să se gândească la Ungaria în termeni de națiune (*nemzet*) sau de patrie (*haza*) care-și păstrează potențialul integrator. În consecință, rari sunt cei care au o concepție biologică asemănătoare celei dezvoltate de naziști.

Aceste măsuri sunt aplicate în mod diferit. Presiunea este mai mare în capitală, unde organizațiile studențești antisemite sunt mai active decât în provincie, unde, de altminteri, numeroși studenți din Budapesta pot să se înscrie la școlile superioare și la universitățile nou repatriate, de la Bratislava și Cluj la Pécs și la Szeged. Proporția de studenți evrei scade drastic la Budapesta, în schimb la Szeged și la Pécs diferența este mai mică, iar la Debrecen există, chiar în anii 1921–1926, o proporție superioară celei de dinainte de război.[4] Aceasta explică, în parte, faptul că orașul respectiv se găsește ulterior în fruntea celor mai virulente mișcări studențești antievreiești. Bastionul calvinismului ungar nu acceptă cu bucurie sosirea studenților evrei, mulți originari din Transilvania. Numeroși sunt aceia care trebuie

1. Gonda, *A zsidóság Magyarországon 1526–1945*, *ed. cit.*, p. 271.

2. Paul Hanebrink, *In the Defence of Christian Hungary, Religion, Nationalism, and Antisemitism, 1890–1944*, Cornell University Press, 2006, Ithaca, New York, p. 85.

3. Mária M. Kovács, *Törvénytől sújtva. A numerus clausus Magyarországon 1920–1945* [Pedepsiți de lege. *Numerus clausus* în Ungaria], Napvilág Kiadó, Budapest, 2012, pp. 95–98.

4. *Ibid.*, pp. 138–140.

să-și abandoneze proiectele de studiu, iar cei mai înstăriți pleacă la universități străine, dintre care unii nu se mai întorc.

Legea XIV:1928 renunță la definiția națională și implicit rasială, pentru a se concentra asupra echilibrului dintre grupurile socioprofesionale. Noul text recomandă înscrierea privilegiată a copiilor foștilor combatanți și încearcă să favorizeze intrarea la universitate a claselor rurale și muncitorești. Dispariția criteriului rasial este datorată, în parte, unor necesități de politică externă și internă. Bethlen are nevoie urgentă de recunoaștere internațională, în mod esențial din motive financiare. El dorește să confere Ungariei o imagine mai democratică, ceea ce trebuie să-i servească și la afirmarea puterii, fără să fie afectat de luptele dintre partizanii fascismului și democrați. Dar această evoluție nu împiedică continuarea practicilor discriminatorii după alte criterii de apreciere. Relativa libertate de acțiune lăsată rectorilor permite în același timp un laxism relativ în anumite instituții, dar și o mai mare intransigență în altele.

Manifestări antisemite au loc în instituțiile de învățământ superior în timpul guvernului Gömbös, căruia i se reproșează că nu repune în vigoare *numerus clausus*, considerându-se că, în fapt, a fost puțin aplicat. Mișcarea de contestare debutează odată cu începutul anului școlar 1932 la Debrecen, unde studenții se plâng de un procent prea important de evrei în anumite facultăți. Urmează Budapesta, mai ales Școala Politehnică (*Műegyetem*) și Școala de Agricultură. Manifestanții încearcă să-i împiedice pe evrei să acceadă la cursuri și solicită ca aceștia să fie așezați în băncile din spate ale amfiteatrelor. După o perioadă de acalmie, se produc noi tulburări în 1933 și 1935. Mișcarea cuprinde atunci toate universitățile din țară, într-o măsură mai mică universitatea din Pécs. Manifestațiile sunt concertate și n-au nimic spontan. Ele sunt organizate de asociațiile naționaliste *Turul*[1], Federația Sfântul Emeric (*Foederatio Emericana*), Uniunea Camaraderească Sfântul Ștefan (*Szent István Bajtársi Szövetség*)[2], dar și de grupări naționale *a priori* apolitice. Fără a încuraja dezordinea, autoritățile universitare nu se pronunță deschis împotriva fondului revendicărilor. Ministrul cultelor și instrucțiunii publice, Bálint Hóman, somat să dea

1. *Tùrul* este pasărea mitică, asemănătoare șoimului, despre care legenda afirmă că i-a condus pe Árpád și triburile sale spre Câmpia Panonică.

2. Bernard Klein, „Anti-Jewish Demonstrations in Hungarian Universities 1932–1936: István Bethlen vs. Gyula Gömbös“, în *Jewish Social Studies*, vol. 44 (2), 1982, p. 114.

explicații în legătură cu nerespectarea *numerus clausus* – abolit totuși de guvernul precedent –, evită să se refere direct la subiect. Organizația *Turul* este cea care dă tonul contestației, argumentând că tinerii absolvenți creștini n-au acces la piața muncii, pentru că evreii, colegii lor, ajung mai ușor în întreprinderi. Asociația reia pe cont propriu argumentația din 1919 împotriva capitaliștilor evrei, considerați exploatatori ai mizeriei sociale și a cincea coloană a bolșevismului.[1] Foarte puține instituții protestează împotriva acestor argumente și contra *numerus clausus*, în general. Cu toate acestea, anumite organizații catolice se desolidarizează de mișcare și se pronunță pentru revenirea la ordine. În definitiv, studenții sunt dezamăgiți de Gömbös, de la care așteptau să-și pună în practică programul corporatist. Guvernul e stânjenit și încearcă să minimalizeze mișcarea: unele universități sunt închise timp de câteva zile și amenință să anuleze un întreg semestru dacă ordinea nu e restabilită. Gömbös promite mai bune perspective pentru absolvenți. În Parlament, aleșii apropiați de Gömbös îi susțin fără rezerve pe studenți, în timp ce presa se împarte între susținere și condamnare. Opoziția vede în această afacere un mijloc de a se face auzită, și deputații social-democrați și liberali – dintre care mulți sunt evrei – interpelează guvernul și autoritățile universitare. Are loc chiar o întâlnire în noiembrie 1933 între Dezső Stern, președintele comunității evreiești de la Debrecen, și Hóman, însă acesta din urmă dă înapoi, invocând situația economică precară și agitația partidelor din opoziție.[2]

În același timp, interzicerea treptată a serviciilor publice evreilor se accentuează, începând cu corpul profesoral. Numărul de evrei din administrație se diminuează în primul deceniu de după război. În plus, legislația referitoare la maghiarizarea numelor de familie devine mai constrângătoare și chiar în mod deschis restrictivă, pentru a-i împiedica pe evrei să adopte patronime maghiare, lucru pe care fuseseră încurajați să-l facă până atunci, procedura respectivă fiind de rutină. Administrația locală le este interzisă gradat: astfel, la Budapesta, jurisdicția municipală se străduiește să reducă numărul evreilor în grupul așa-numiților *virilis*. Aceștia din urmă erau, de fapt, cei mai mari contribuabili din oraș și, prin urmare, mari electori abilitați să aleagă jumătate dintre membrii Consiliului Municipal;

1. Kovács, *Törvénytől sújtva*, *ed. cit.*, p. 48.
2. Klein, „Anti-Jewish Demonstrations in Hungarian Universities 1932–1936", *ed. cit.*, p. 121.

pentru a menține un relativ echilibru, venitul reprezentanților profesiilor intelectuale era artificial înmulțit cu doi, pentru a li se permite acestora să ia parte la vot. În aceste două grupuri, evreii erau în număr semnificativ și anumite cartiere aveau un electorat în majoritate evreiesc.

În plus, Legea XXVI:1920, care decide atribuirea de pământuri foștilor combatanți care se distinseseră prin curaj, comportă implicit un aspect antievreiesc. De fapt, aceste pământuri pot fi rechiziționate, dacă este necesar, pentru a fi atribuite eroilor de război, dar eventuala măsură de rechiziționare nu se aplică decât proprietarilor care au intrat în posesia bunurilor lor după 1864. Or, evreii n-au putut să obțină proprietăți funciare decât după 1860 și încă și mai ușor după emanciparea din 1867, ceea ce înseamnă că practic toți proprietarii funciari evrei pot fi expropriați. Dezbaterea în jurul pământului și al ruralității chipurile inerente a națiunii maghiare joacă un rol determinant în fundalul psihologic al acestei decizii. În ideologia antisemită, evreii nu pot să fie decât oameni ai banului și ai verbului, ei nu pot să poarte arme – sunt considerați fricoși – și nici să cultive pământul, căci sunt, prin definiție, rătăcitori. Legea referitoare la pământ permite deci o întâlnire a celor două prejudecăți. În realitate, foarte puțin pământ a fost atribuit și încă și mai puțin rechiziționat, ceea ce arată incapacitatea regimului de a pune în practică o veritabilă reformă agrară, pentru că această „jumătate de măsură" nu putea, în nici un caz, să fie așa ceva.

Prima lege antievreiască, Legea XV:1938, este votată la 29 mai 1938, adică la mai bine de două luni după anexarea Austriei, care face ca Ungaria să aibă o frontieră comună cu Reichul german, și este adoptată în același an. Este imposibil să nu vezi în aceasta o măsură de actualizare, desigur timidă și parțială în comparație cu legile germane, dar care deschide calea nu numai către restrângerea locului evreilor în societate, dar pur și simplu către excluderea lor din întregi sfere. Legea este adoptată fără probleme de cele două camere ale Parlamentului, în ciuda opoziției liberalilor și a social-democraților și a tentativelor reprezentanților Bisericilor de a obține amendamente în favoarea convertiților.[1] Conducătorii celor patru confesiuni creștine (romano- și greco-catolicismul, protestantismul evanghelic și reformat, unitaria-

1. Moshe Y. Herczl, *Christianity and the Holocaust of Hungarian Jewry*, University of New York Press, New York, 1993, p. 86.

nismul, ortodoxismul răsăritean) nu se opun legii în principiu și admit astfel că chestiunea evreiască nu mai este doar religioasă. În schimb, ei refuză definiția legislativă care violează autonomia Bisericilor și caracterul sacru al convertirii; pe de altă parte, își exprimă neliniștea în legătură cu validitatea ulterioară a căsătoriilor mixte.

Intitulată „Lege pentru protecția cea mai eficientă a echilibrului social și economic", textul nu numai că se referă în mod explicit la evrei, ci dă o definiție a identității iudaice.[1] În această perspectivă, orice membru al comunității este considerat evreu, ca și persoanele de origine evreiască convertite după 1919 și descendenții lor. Sunt totuși exceptați de la această regulă invalizii de război și câteva categorii de foști combatanți. Criteriul apartenenței la iudaism nu va înceta să se lărgească ulterior, pentru a cuprinde tot mai multe persoane convertite. Obiectivul precis și mărturisit al legii este să limiteze la 20% proporția evreilor în mai multe profesii și în economia țării în general. De aceea, ea îi afectează pe medici, jurnaliști, ingineri, membri ai baroului, cadrele din industrie și din comerț.[2] Controlul acestor dispoziții trebuie să fie asigurat de camerele de meserii, iar, dacă acestea nu există, trebuie să fie create: acesta a fost cazul meseriilor din divertisment, teatru și cinema, în care evreii erau foarte prezenți. Ulterior, camerele trebuie să reducă numărul membrilor evrei, mai ales refuzând noile înscrieri; o cotă de 5% pe an de noi membri evrei nu trebuie să fie depășită.[3] Or, după recensământul din 1930, evreii reprezintă 33,4% din cadrele din industrie, 52,8% din cadrele din comerț și 34,2% din membrii profesiilor liberale.

Însă, așa cum sublinia Viktor Karády, aceste dispoziții sunt luate atunci când situația economică nu permite să fie puse în practică decât parțial.[4] Cei mai mulți membri care conduceau numeroase camere profesionale fiind ei înșiși evrei, le este mai ușor să tergiverseze sau chiar să blocheze aplicarea legii. Sever afectată de criza din anii 1930, economia ungară începe să regăsească drumul creșterii în 1938. Întreprinderile sunt stimulate de comenzile germane și guvernul decide punerea în practică a unui ambițios program de reînarmare și de echipare. În acest context, expulzarea evreilor din secțiuni întregi

---

1. Gonda, *A zsidóság Magyarországon 1526–1945*, *ed. cit.*, pp. 276–279.
2. Nathaniel Katzburg, „Hungarian Jewry in Modern Times: Political and Social Aspects", *Hungarian Jewish Studies* nr. 1, New York, 1966, p. 158.
3. Fischer, *Entwicklungsstufen des Antisemitismus in Ungarn*, *ed. cit.*, p. 175.
4. Karády, „Les Juifs de Hongrie sous les lois antisémites", *ed. cit.*, p. 8.

ale economiei ar fi avut consecințe catastrofale. De aceea, sectoarele industriei și comerțului sunt puțin afectate de măsurile de arianizare. După estimările publicate în organele comunității evreiești ale epocii, cum ar fi *Egyenlőség* (*Egalitatea*) și *Magyar-zsidó szemle* (*Revista evreiască maghiară*), fără aceste reacții de păstrare și de apărare, măsurile antievreiești ar fi amenințat sau chiar ruinat carierele a aproximativ 15000 de evrei în timpul celor cinci ani care erau atribuiți pentru aplicarea lor.[1] Într-adevăr, până în 1939, numărul patronilor evrei continuă să crească.

Astfel, procesul de diminuare a statutului evreilor și politica de disimilare elaborată de stat nu afectează pe toată lumea la același nivel; ea are totuși tendința de a se intensifica, menținând aparențele legalității, pe care evreii o respectă cu scrupulozitate. Această atitudine li se pare de neînțeles organizațiilor internaționale, care încearcă să intervină în favoarea lor. Două organizații evreiești maghiare de întrajutorare sunt create în această epocă pentru a veni în ajutorul victimelor legislației: Biroul de Protecție a Izraeliților Maghiari (*Magyar Izraeliták Pártfogó Irodája*) și Acțiunea Națională de Ajutorare a Evreilor Maghiari (*Országos Magyar Zsidó Segítő Akció*), înființate în 1938, respectiv 1939, și care sunt în legătură directă.[2] Reacțiile de apărare ori chiar de luptă rămân limitate, așa cum o arată convertirile, cu siguranță foarte numeroase în 1938, dar a căror incidență scade considerabil în anul următor, ca și cum totul reintra în ordine după o primă avertizare. În definitiv, numai 6% dintre evreii din Ungaria de după Trianon s-au convertit între 1938 și 1943, din care 8,3% dintre cei din Budapesta.[3] Cifrele emigrației sunt încă și mai scăzute. Este evident, cu toate acestea, că, pe măsură ce se apropie războiul și măsurile discriminatorii se intensifică, ponderea evreilor în totalul emigranților maghiari are tendința de a crește, însă rămâne totuși foarte redusă în comparație cu ceea ce se înregistrează atunci în țările vecine, de asemenea supuse legislației naziste sau de inspirație nazistă.

---

1. Yehuda Don, „Anti-Semitic Legislations in Hungary and their Implementation in Budapest. An Economic Analysis“, în Randolph Braham (dir.), *The Tragedy of Hungarian Jewry. Essays, Documents, Depositions*, Social Science Monographs, Boulder–New York, 1986, p. 50 (traducerea maghiară: *A Magyar Holocaust*, Gondolat, Budapest, 1988).

2. Randolph Braham (dir.), *The Politics of Genocide: the Holocaust in Hungary*, Columbia University Press, New York, 1994, vol. 1, p. 543.

3. Karády, „Les Juifs de Hongrie sous les lois antisémites“, *ed. cit.*, p. 20.

În decembrie 1938, proiectul unei a doua legi antievreiești, care se inspiră din legislația deja pusă în aplicare de puterea nazistă în țările vecine Ungariei, este prezentat Parlamentului de guvernul lui Béla Imrédy. Acesta, fost expert financiar anglofil devenit politician, a fost ministru de finanțe în guvernul Gömbös, apoi director al Băncii Naționale. Ideologia lui extremistă, din ce în ce mai apropiată de Germania, a sfârșit prin a-l stânjeni chiar pe Horthy, iar Imrédy este înlocuit în februarie 1939 cu Pál Teleki. Acesta făcea deja parte din guvernul Imrédy și participase la redactarea proiectului de lege; el este cel care și-a pus semnătura în josul textului celei de-a doua legi antievreiești, în mai 1939. Principala noutate adusă de Legea IV:1939 se referă la definirea identității iudaice, care nu mai este considerată ca apartenență la o confesiune religioasă, ci este transformată într-o definire rasială, după modelul german. Conform legii, orice persoană care are cel puțin un părinte sau doi bunici care sunt sau au fost evrei trebuie să fie considerată, de asemenea, evreu, la fel ca și copiii săi născuți după ratificarea legii. Sunt considerate evrei și persoanele care s-au convertit după 1 august 1919, data căderii Republicii Sfaturilor. În plus, evreii de origine străină nu mai pot fi naturalizați și chiar riscă să fie privați de cetățenie dacă aceasta a fost primită după 1914.[1]

Această considerabilă lărgire a criteriilor permite ca 100000 de persoane să redevină evrei. Măsura provoacă protestele Bisericilor catolice și protestante, care contestă „reiudaizarea“ convertiților și a copiilor lor; în această privință, protestul cel mai energic vine de la Gyula Glattfelder (1874–1943), episcop de Csanád, membru al Camerei Superioare și președinte al Acțiunii Catolice, dar argumentele sale rămân la nivel spiritual și nu incriminează justețea politicii întreprinse împotriva evreilor.[2] Primatul Ungariei, cardinalul Jusztinián Serédi, se ridică, și el, împotriva acestei discriminări instaurate între creștini.[3] Obiecțiile capilor Bisericii catolice sunt transmise și de episcopii protestanți, dar ele nu sunt luate în considerare de guvern. Biserica reformată nu vorbește, de altfel, pe o singură voce: ierarhia și pastorii mai în vârstă sunt, în general, ostili legilor discriminării. Clerul calvinist inferior, în schimb, este treptat cucerit de retorica extremistă. Acesta consideră legile antievreiești o ocazie de

1. Gonda, *A zsidóság Magyarországon 1526–1945*, *ed. cit.*, pp. 279–292.

2. Don, „Anti-Semitic Legislations in Hungary and their Implementation in Budapest“, *ed. cit.*, p. 69.

3. Herczl, *Christianity and the Holocaust of Hungarian Jewry*, *ed. cit.*, p. 106.

a răsturna vechea ordine și de a face ca păturile cele mai modeste să progreseze spre participarea politică. Această derivă este vizibilă și la catolici, iar contactele mai multor preoți, respectiv ale anumitor episcopi, cu liderii de extrema dreaptă sunt evidente. Teologi precum Lajos Mezgár sunt apropiați de Fidél Pálffy, care se înrudește cu mișcarea Crucilor cu Săgeți.

Legea provoacă timp de patru luni vii dezbateri în Parlament, în special în Camera Superioară. Dincolo de punctul de vedere strict religios, discuțiile se poartă în jurul consecințelor aplicării legii asupra economiei naționale. Contele Bethlen, economistul Lóránt Hegedüs sau contele Gyula Károlyi, bunăoară, își exprimă dezaprobarea și neliniștea, condamnând, de altfel, evidenta inspirație germană a legii, străină, după părerea lor, de situația deosebită a evreilor din Ungaria. Károlyi renunță chiar la locul său ereditar în Camera Superioară pentru a protesta împotriva legii. Însă alegerile legislative care au loc la sfârșitul lunii mai par să întărească guvernul în întreprinderea sa: opoziția pierde o mare parte din rarele locuri pe care le poseda încă în Camera Inferioară, deschizând calea partidului fascist al Crucilor cu Săgeți.

Principalul obiectiv al legii rămâne „reducerea expansionismului evreilor în viața publică și economică".[1] De altfel, în sectorul public, legea va fi pusă în practică cel mai eficient – și în primul rând – în învățământ, unde toți profesorii evrei sunt obligați să demisioneze, să iasă la pensie sau sunt, pur și simplu, dați afară. Același procedeu este aplicat în cazul tribunalelor. Cu toate acestea, este evident că măsura are mai mult valoare de simbol decât o veritabilă pondere economică, pentru că evreii erau angajați în mică proporție în sectorul public. Tot la nivelul simbolisticii, evreii nu mai pot fi eligibili în Camera Superioară a Parlamentului, unde rămâne numai marele-rabin, la fel ca și ceilalți reprezentanți ai comunităților religioase recunoscute în țară. Or, Camera Superioară, din care fac parte membrii marilor familii ale nobilimii maghiare, numără, este adevărat, puțini evrei, în schimb aici se află mai mulți membri ai aristocrației financiare și industriale, în cea mai mare parte convertiți. În multe alte instituții reprezentative, dreptul de vot și eligibilitatea evreilor sunt restrânse.

A doua lege antievreiască întărește și reactivează dispozițiile incluse în prima: prezența evreilor în camerele de meserii este din nou scăzută la 12%, și chiar la 6% pentru unele dintre acestea. Conform

1. Gonda, *A zsidóság Magyarországon 1526–1945*, *ed. cit.*, p. 279.

procedurii preconizate în legea din 1938, este interzis de acum înainte să fie admiși noi membri evrei în aceste organizații atâta timp cât nu este atins procentul minim. Reducerea efectivelor de evrei afectează, de asemenea, universitatea și învățământul superior în ansamblu, unde proporția de studenți evrei nu trebuie să depășească 6%, ceea ce înseamnă întoarcerea pur și simplu la *numerus clausus*.

Legea din 1939 introduce noi restricții, care afectează nu numai domenii din ce în ce mai largi și variate ale profesiilor independente și liberale, dar și sferele în care evreii erau actori importanți.[1] În acest mod, se încearcă eliminarea lor din presă și din edituri, interzicându-li-se posesia, direcția și tipărirea de ziare și reviste; de asemenea, nu mai pot fi angajați în posturi de conducere. Această măsură se aplică și instituțiilor de divertisment, unde se interzice evreilor să conducă teatre și cinematografe sau orice alt loc de spectacol.

În fine, statul se implică mai mult în procesul de excludere a evreilor, privându-i de anumite monopoluri de stat, cum ar fi debitele de tutun, vânzarea de alcool și farmaciile. În aceste trei ramuri comerciale, evreii au o veche experiență, fiind printre primii care au comercializat pe scară mare producția de tutun, una dintre cele mai importante surse de venit național în agricultură, și, de asemenea, pionierii distileriei industriale. Conform paragrafului 13 al legii, comenzile de stat adresate întreprinderilor „evreiești" trebuie, și ele, reduse, dar în mod treptat, pentru a nu destabiliza piețe întregi. Astfel, aceste întreprinderi nu mai pot primi decât 20% din toate comenzile de stat pentru anul bugetar 1939–1940, apoi 10% pentru 1941–1942 și se prevăd 6% pentru 1943–1944.[2]

Municipalitățile cad astfel sub incidența legii și trebuie să impună limite prezenței prăvăliașilor și artizanilor evrei, cărora nu le mai acordă noi licențe. Acest lucru nu este obligatoriu în teorie decât în orașele în care proporția de comercianți evrei este egală sau depășește 6%, dar, în cea mai mare parte a orașelor maghiare, această limită este mult depășită. Pentru prima dată, și agricultura devine un domeniu supus restricțiilor: paragrafele 15 și 16 nu se mulțumesc să interzică evreilor să cumpere pământ, ele îi privează, în același timp, de drepturile lor de proprietate, fără a-i autoriza, în schimb, să închirieze terenuri.[3] În întreprinderi, dispozițiile legii din 1938 sunt

1. Fischer, *Entwicklungsstufen des Antisemitismus in Ungarn*, *ed. cit.*, p. 177.
2. Gonda, *A zsidóság Magyarországon 1526–1944*, *ed. cit.*, p. 286.
3. *Ibid.*, p. 287.

reluate practic *ad litteram*, dar proporția autorizată de angajați evrei este corectată și scade: numai 12% în angajarea de gulere albe. În plus, se interzice întreprinderilor care se află mai jos de acest procent să recruteze muncitori evrei. După o estimare realizată atunci de conducătorii comunității din Budapesta, aproximativ 250000 de evrei s-ar fi găsit în șomaj în urma intrării în vigoare a legii.[1]

Într-o mai mică măsură, a doua lege antievreiască este la fel de diferit aplicată ca prima. Yehuda Don a făcut calcule semnificative în legătură cu situația economică a evreilor din Budapesta. El a ajuns la concluzia că dacă legea ar fi fost strict respectată, 61000 din cei 100000 de evrei activi din capitală și-ar fi pierdut locul de muncă, ceea ce nu s-a produs. La fel, tentativa de a-i transforma pe intelectualii (gulerele albe) evrei în muncitori s-a dovedit foarte repede nerealistă. Se pare că una dintre soluțiile la aceste transferuri inadecvate luate în calcul de către legislatori a fost formarea de batalioane de muncă forțată, create chiar în 1939. În timpul dezbaterilor referitoare la legile antievreiești, a fost evocată pe scurt și chestiunea serviciului militar și s-au invocat argumentele tradiționale ale antisemiților despre pretinsa lașitate a evreilor și inadaptarea lor la problemele militare. Se decide, prin urmare, să fie excluși de la recrutare și să fie înlocuită această datorie civică prin instaurarea muncii forțate. Introducerea acestei proceduri permite ca zeci de mii de tineri evrei să fie sustrași din câmpul muncii și, între iulie 1939 și noiembrie 1940, sunt înființate aproximativ 260 de unități de muncă forțată, în care vor fi adunați curând 52000 de evrei, însoțiți de alte „elemente nefiabile", precum comuniști, lideri sindicali și alți opozanți politici.[2]

Perioada cuprinsă între adoptarea acestei legi și intrarea în război a Ungariei, în 1941, constituie o fază de aplicare strictă în anumite domenii și mai tolerantă în altele, conform tendinței deja observate, care consta în cruțarea intereselor majore ale economiei și, în consecință, a marilor întreprinderi controlate de evrei. Asta explică de ce sectorul public a făcut obiectul celor mai extinse măsuri de aplicare: excluderea evreilor din toate instituțiile de stat a fost terminată într-un an – și chiar mai rapid în anumite instituții. Armata, ale cărei

---

1. Don, „Anti-Semitic Legislations in Hungary and their Implementation in Budapest", *ed. cit.*, p. 53.

2. Katzburg, „Hungarian Jewry in Modern Times: Political and Social Aspects", *ed. cit.*, p. 160.

înclinații antisemite erau notoriu afișate, s-a debarasat în grabă de rarii evrei prezenți în rândurile sale. În viața economică, punerea în practică a reglementării a fost aparent mai puțin severă. Dar, ca și prima lege, ea îi afectează pe comercianții mici și mijlocii, pe artizani, negustorii ambulanți, ale căror condiții de trai devin extrem de precare. Liderii comunității protestează în mod regulat împotriva suprimării licențelor comerciale impuse evreilor. Însă rolul motor al întreprinzătorilor evrei în viața economică nu înregistrează schimbări sensibile în această perioadă, pentru că principalii actori ai economiei maghiare care sunt marii industriași și bancherii continuă să lucreze normal. Guvernul își menține atitudinea pragmatică, având grijă să nu se atingă de personajele-cheie esențiale bunei funcționări a sistemului. Ca și prima lege, a doua este practic inaplicabilă de fapt, căci poate ruina edificiul financiar și industrial al țării sau poate provoca fuga capitalurilor și a creierelor. În schimb, este perfect posibil să se exercite împotriva evreilor o politică antisemită prin intermediul altor constrângeri, ceea ce prezintă avantajul pentru oamenii de stat maghiari de a-l mulțumi pe aliatul german, fără a pune în pericol interesele vitale ale țării. Această oscilație permanentă între rezistență și acomodare caracterizează nu numai politica maghiară începând de la jumătatea anilor 1930, ci exprimă și tensiunea care domnește în fruntea statului între regent și guvernele sale.

X

Regentul în regatul său

PRINCIPALA REȘEDINȚĂ A REGENTULUI ESTE PALATUL REGAL din Buda. În *Memoriile* sale, Horthy prezintă instalarea aici drept voința guvernului, deși, în acest caz, nu este nimic altceva decât logică pură.[1] Bineînțeles, el vrea să dea dimensiunea aversiunii sale față de decorul inspirat de imaginea lui Franz Joseph, dar suveranul, care avea cu siguranță gusturi personale modeste, nu și-ar fi renegat niciodată rangul și utiliza reședințele aparținând dinastiei. Palatul regal este, în plus, perfect echipat pentru a primi administrația regenței. Reședință de la începutul secolului al XVIII-lea, palatul a adăpostit mai întâi consiliul locotenenței și pe palatin, apoi pe rege în timpul sejururilor sale în capitală. Ridicarea Budapestei la statutul de reședință regală în 1892 o face să acceadă la un nivel superior. Întoarcerea la vechiul regim presupune, prin urmare, și să fie reactivate sediile puterii. O dezbatere între partizanii și detractorii regentului sugerează că Horthy a ales în mod deliberat să se instaleze în apartamentele regale și să utilizeze birourile altădată dedicate șederii regelui. Or, el afirmă contrariul în *Memoriile* sale, spunând că a optat pentru aripa rezervată oaspeților străini. Se pare că acest lucru este confirmat de relatarea nurorii sale, ca și de mărturiile mai puțin susceptibile de *parti pris*, precum cea a fostului diplomat György Barcza. În zilele noastre, această aripă a Palatului Regal este ocupată de Biblioteca Națională. Nu este vorba deci despre aripa zisă „regală“, care dă spre Dunăre, ci de aripa opusă, numită aripa de „vest“, care dă spre cartierul Krisztinaváros. Marile saloane de recepție, de exemplu Sala de Marmură (*Márványterem*), ca și terasa, au fost utilizate, fără îndoială, în timpul vizitelor oficiale (cea a regelui Italiei, în mai

1. Horthy, *Ein Leben für Ungarn*, *ed. cit.*, p. 135 (versiunea maghiară, *Emlékirataim*, *ed. cit.*, p. 140). În versiunea franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy*, *ed. cit.*, p. 110.

1937, și în timpul Congresului euharistic, din mai 1938), ca și pentru tradiționalul *garden-party*, oferit în fiecare an de regent. Fotografii și jurnale de actualități arată că a fost exploatat tot spațiul, inclusiv curțile interioară și exterioară (Piața Sfântul Gheorghe) pentru treceri în revistă, parade și ceremonii de conferire de decorații. La palat este păstrată și Coroana, la primul etaj al aripii regale. Celelalte clădiri din proximitate sunt Palatul arhiducelui Joseph și, în față, Palatul Sándor, reședința primului ministru.

Guvernul alocă aproximativ 10000 de penghei pe an pentru întreținerea regentului, ceea ce corespunde, la acea vreme, unui salariu de ambasador. Personalul casei include un bucătar, un anume Marek, un valet de cameră, câțiva lachei și șoferi.[1] Persoana regentului este păzită de doi soldați și garda regală asigură serviciul de ordine în jurul și în interiorul palatului. Cu totul, Horthy și familia sa ocupă nouă încăperi ale palatului, care are mai multe sute. În salon, fotografii de familie (Paulette, fetele lui Miklós, o vedere cu Kenderes și una cu „Novara“) dau impresia de intimitate.[2] La etajul superior, sunt adunate cadourile și alte mărturii ale devoțiunii populare primite de Horthy. Un apartament este oferit fiului mai mare, István, după căsătorie. Soția sa menționează că ferestrele acestuia dădeau spre sud, spre Tabán și muntele Gellért. Tânărul cuplu, care are curând un fiu, ocupă cinci camere. Au, de asemenea, propriul personal: o ordonanță pentru István, o cameristă pentru soția sa, Ilona, și o bucătăreasă, ajutată de faimosul Marek, în caz de nevoie.

În plus, Horthy se duce la Gödöllő, la est de Budapesta, unde-și petrece, în general, sfârșitul verii, din august în septembrie. Acest mic palat baroc, proprietatea contelui Grassalkovich, a fost oferit dinastiei de Habsburg la începutul secolului al XIX-lea. Pădurea care-l înconjoară este foarte potrivită pentru practicarea vânătorii. De altfel, regina Elisabeta se ducea frecvent acolo în acest scop. Horthy îl folosește pentru invitații la partide de vânătoare. Îi primește aici pe diplomați și pe proprii miniștri. Începutul verii este, în schimb, consacrat vieții de familie la proprietatea de la Kenderes. Temperaturile pot urca destul de mult în Marea Câmpie în iulie, însă Kenderes este un loc uscat și bine aerat. Pentru a se răcori, Horthy a construit o piscină în parcul alăturat reședinței și terenuri de tenis. Fotografiile de familie sunt mărturii ale acestor momente de destindere și de practicare a sportului într-un cadru intim. Unele dintre ele au fost făcute

1. Ilona Edelsheim Gyulai, *Becsület és kötelesség*, *ed. cit.*, vol. 1, p. 70.
2. Schmidt-Pauli, *Nikolaus von Horthy*, *ed. cit.*, p. 237.

pe terasa care se găsește în spatele casei și care există și astăzi. Parterul este ocupat de marele salon, de sufragerie și bucătărie. Acest aranjament poate fi văzut numai în fotografiile făcute în anii 1930 și la începutul anilor 1940. Clădirea este ocupată de la sfârșitul războiului de o școală profesională și internatul acesteia. Parcul și tot ce se află în imediata apropiere s-au modificat radical – existau acolo o grădină de trandafiri, un heleșteu, numeroși pomi fructiferi și, mai departe, clădirile destinate hergheliei.[1] În casă, numai dispunerea camerelor de la parter permite reconstituirea habitatului familiei Horthy; recent, au fost restaurate și pictate din nou stucaturile. În salon, a fost amenajat un spațiu memorial cu fotografii și un portret al lui Horthy. Două piese dispărute aveau o importanță deosebită: biblioteca, îmbogățită cu achizițiile făcute de toți membrii familiei de la cumpărarea domeniului, și biroul lui Horthy, în care se afla portretul lui Franz Joseph pictat în timpul sejurului vienez. Spre deosebire de mulți ofițeri de marină, regentul nu pare să fi colecționat obiecte exotice pe care le-ar fi putut aduce din călătoria în jurul lumii: el nu avea atunci o avere personală care să-i permită să cumpere așa ceva și probabil că nici gustul format pentru „artele primare". Casa este cu siguranță decorată cu trofee de vânătoare, dar într-o măsură rezonabilă. Câteva fotografii amintesc de unele partide de vânătoare la Kenderes și la Gödöllő. Cea mai mare parte au fost făcute alături de invitații străini. Horthy este, și el, invitat la vânătoare în timpul rarelor sale vizite oficiale (Austria, Germania, Polonia). Familia se duce pentru ultima oară la Kenderes în vara anului 1943: ocupația germană din martie 1944 îl face pe Horthy să renunțe să se depărteze de capitală.

Regentul duce o viață foarte ordonată, ritmată în exterior de sarcinile sale de reprezentare, care sunt numeroase, în pofida a ceea ce susține chiar el. Călătorește mult în țară, inaugurează, celebrează și comemorează. Se trezește la ora 7 și face sport în fiecare dimineață: echitație în Vérmező și în parcul Városmajor la Budapesta, ca și la Gödöllő, echitație și tenis la Kenderes. Întreținerea corpului este o veritabilă necesitate pentru el, care nu se va dezminți niciodată. Aceasta este dublată de grija evidentă pentru înfățișarea proprie, care înseamnă mult în difuzarea imaginii sale. O zi tipică începe cu un mic dejun luat în compania soției sale. El bea ceai și mănâncă o felie de jambon și două ouă fierte moi. Cei doi discută despre programul zilei, apoi Hor-

1. *Ibid.*, p. 240.

thy citește ziarele. După aceea, începe partea oficială a programului. El se duce în biroul său și-l sună pe aghiotant.[1] Reproduce astfel ritualul de la Viena alături de Franz Joseph. Dejunează în compania soției și eventual a celor apropiați. Fumează în plus o duzină de țigarete și bea multă cafea de-a lungul zilei. Seara și-o petrece în mod frecvent la teatru, cel mai adesea la Teatrul Național (*Nemzeti Színház*), la Academia de Muzică sau la Operă. Aceasta din urmă este preferata sa și povestește bucuros amintirile despre reprezentațiile memorabile de la Opera din Viena, unde Caruso l-a impresionat în Puccini. Cu această ocazie, Horthy folosește expresii în limba germană și se confesează: „[Un spectacol] demn de adulat“ (*zum niederknien*).[2] Regentul nu utilizează loja regală de la Operă decât în timpul ceremoniilor și ocupă, în general, o lojă de la parter, așa cum stau mărturie mai multe fotografii. La Academia de Muzică, în schimb, el ia loc într-o lojă rezervată. Familia Horthy nu disprețuiește nici cinematograful, unde se duce regulat, însă cel mai adesea regentul se duce în compania unuia dintre fiii săi. Se numără printre spectatorii primelor filme sonore maghiare, dar este, mai ales, amator de comedii vieneze și-i apreciază în mod special pe actorii populari Hans Moser și Paul Hörbiger.

Când nu se cinează înaintea spectacolului, masa e servită la ora 20. Apoi, Horthy face pasiențe, iar soția sa are întotdeauna un lucru de mână alături, în general tricotează. Uneori, îi citește soțului. Horthy personal nu citește literatură, ci lucrări de teorie militară și navală sau cărți de științe naturale și memorii. O librărie din Budapesta cunoaște gusturile familiei și-i furnizează cărți. Seara se termină, în acest caz, în jurul orei 23.[3] Duminica după-amiază, se joacă bridge, care este una dintre distracțiile favorite ale Magdei din anii petrecuți la Pola, uneori în compania unor invitați aparținând cercului de apropiați. Bridge-ul face parte din ritualurile familiei, la care se asociază ulterior și tânăra soție a lui István, Ilona. Familia Horthy se relaxează emoțional prin această activitate și continuă să joace chiar și în cele mai grele ore ale ocupației germane, apoi de exil în Germania și, în fine, în Portugalia. Ca și generalul de Gaulle, care s-a stins făcând o pasiență, Horthy ar fi putut foarte bine să se prăbușească în timpul unei partide de bridge.

1. Zsolt Harsányi, „Hogyan él a kormányzó?“ [Cum trăiește regentul?], în *Horthy Miklós*, Singer & Wolfner, Budapest, 1939, p. 252.
2. Edelsheim Gyulai, *Becsület és kötelesség*, *ed. cit.*, vol. 1, p. 209.
3. Harsányi, „Hogyan él a kormányzó?“, *ed. cit.*, p. 256.

Fără *Memoriile* nurorii sale, puține elemente ne-ar permite să reconstituim viața familiei Horthy. Și încă este vorba despre o relatare *a posteriori* și care nu începe decât după căsătoria ei cu István, în 1940, deci foarte târziu. Horthy însuși povestește puține anecdote familiale în *Memoriile* sale și numai moartea lui István își găsește acolo un loc relativ important. În perioada interbelică, cei doi fii sunt încă în perioada de formare și de studii. Paulette se căsătorește foarte tânără, la 1 aprilie 1922, cu László Fáy. Soțul e protestant, tradiția familiei fiind astfel respectată. Este însă un eșec, iar divorțul este pronunțat în 1927. În legătură cu acest mariaj circulă o glumă bazată pe un joc de cuvinte intraductibil, de care ungurii sunt mari amatori, dar în context este interesantă: este practic singura glumă colportată pe seama familiei. Ea se referă la tentativa de restaurație a lui Carol și la numele soțului lui Paulette: „Care este diferența dintre regele Carol și Horthy? Pe regele Carol îl doare capul (*fáj a feje*), pe Horthy îl doare ginerele (*Fáy a veje*)".[1]

Paulette suferă deja de tuberculoză și din cele două căsătorii ale sale nu rezultă copii. Al doilea mariaj are loc la 14 februarie 1930, când se căsătorește cu contele Gyula Károlyi Jr. Căsătoria religioasă a fost posibilă grație unei intervenții directe a nunțiului apostolic Angelo Rotta pe lângă papă, lucru pentru care Horthy îi este recunoscător.[2] Familia Károlyi este catolică, iar Paulette rupe deci cu tradiția familială, însă trebuie să reamintim că nu toate fetele din familia Horthy s-au căsătorit în mod sistematic cu protestanți. La 4 august 1927, al doilea fiu, Miklós, se căsătorește, și el, cu o reprezentantă a familiei Károlyi, sora lui Gyula, Mária-Consuelo, cu care are două fiice, Zsófia (născută în 1928) și Nicolette (născută în 1929). Această căsătorie se termină peste câtva timp cu un divorț, iar fetele sunt după aceea crescute de mama lor. Viața privată a celor doi băieți este agitată și isprăvile lor constituie un tabu; numai detractorii familiei vorbesc despre ele și au tendința să le exagereze. Or, unii fii de aristocrați fac lucruri mult mai rele. Cei doi tineri sunt amatori de sport, ca tatăl lor, dar încearcă lucruri noi: automobil, aviație. Fac accident după accident – mai ales Miklós –, lucru care nu pare să-l supere pe Hor-

1. Gluma este povestită de părintele Zadravecz. *Páter Zadravecz titkos naplója*, *ed. cit.*, p. 263.

2. Segreteria di Stato. Sezione per i Rapporti con gli Stati. Archivio Storico AA. EE. SS. Ungheria Pos. 51 P.O. 1930–1940. Rapporti della nunziatura su argomenti politici e vari 1930–1940. Fasc. 47, scrisoarea lui Rotta din 2 ianuarie 1934, fol. 17–18.

thy, dar care îi dă emoții mamei. În 1926, pe un drum din Budakeszi, Miklós lovește cu bolidul său o tânără lăptăreasă, care moare în accident, el însuși fiind serios rănit. În urma unui alt accident, care îl lasă cu câteva sechele, abandonează sporturile violente și își asumă responsabilități pe lângă mai multe asociații sportive maghiare. Notorietatea și situația lor privilegiată fac, de asemenea, din cei doi frați animatori căutați la sărbătorile din Budapesta, cu excesele lor în ceea ce privește alcoolul și femeile. Nici un cuvânt despre toate acestea în *Memoriile* Ilonei, nici în hagiografiile produse recent despre István și Miklós. Căsătoria relativ tardivă a primului, în 1940, este mai degrabă un răspuns la voința părinților de a pune capăt acestui comportament imoral, care devenea nedemn de funcția pe care el o exercita atunci în fruntea căilor ferate ungare și de presupusa necesitate de a pregăti succesiunea.

Cei doi fii au moștenit de la tatăl lor talentul pentru limbi străine și gustul țărmurilor îndepărtate. După ani de indecizie în legătură cu cariera lui Miklós, care a început în comerțul internațional, mai ales pe lângă de Banca Anglo-Ungară[1], acesta este orientat spre diplomație. Venise, de fapt, vremea să renunțe la escapadele care puteau avea urmări neplăcute. Pare plauzibil într-adevăr că Miklós a avut o legătură cu regina Egiptului, Nazli Sabri, în timpul numeroaselor călătorii presupuse de postul său de la bancă. Această afacere antrenează de altfel destituirea ambasadorului, care la început acoperise aventura. Intrarea lui Miklós în serviciul diplomatic nu este deci în mod necesar o soluție foarte potrivită. Ea suscită într-adevăr puternice reticențe din partea unui corp în care până atunci nu fusese numită nici o personalitate din afara profesiei. Alegerea Braziliei intervine în urma „rotirii cadrelor“: ambasadorul în Brazilia, Albert Haydin, este numit în Argentina, unde tocmai s-a schimbat guvernul. Însărcinatul cu afaceri Andor Szentmiklóssy asigură interimatul înaintea sosirii lui Miklós Horthy Jr., care intervine în mai 1939. Acesta din urmă este detașat și primește titlul de trimis extraordinar (*rendkívüli követ*). Nu apare în listele Ministerului Afacerilor Externe, ceea ce confirmă caracterul excepțional al numirii sale.[2] În timpul șederii acolo, învață

1. Miklós Mester, *Arcképek. Két tragikus kor árnyékában* [Portrete. În umbra a două epoci tragice], Tarsoly Kiadó, Budapest, 2012, p. 581.

2. Pál Pritz, „A külügyi szolgálat története (1936–1941)“ [Istoria serviciului diplomatic (1936–1941)], în *Magyar diplomácia a két háború között. Tanulmányok*, Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1995, p. 86.

bine limba portugheză, lucru care-i va sluji în viitor. În 1942, este rechemat la Budapesta în urma morții fratelui său. Toate mărturiile sunt de acord în a-l descrie pe fratele mai mare, István, ca mult mai dotat decât cel mic – dar totul este relativ. Este incontestabil fiul iubit al tatălui său. Născut în 1904, el calcă mai întâi pe urmele acestuia din urmă și intră la paisprezece ani la Academia Navală înainte de a urma, după război, studii de inginer la Școala Politehnică din Budapesta (*Műegyetem*). Își completează educația pe șantierele de pe insula Csepel. Efectuează serviciul militar într-un regiment de husari, apoi se îndreaptă spre aviație și devine pilot civil, arma aeriană fiind supusă controlului interaliat în virtutea stipulațiilor Tratatului de la Trianon. Pleacă ulterior în Statele Unite ale Americii și lucrează la Uzinele Ford, în 1929. La întoarcere, se angajează la Societatea Căilor Ferate Ungare (MÁVAG: *Magyar Királyi Állami Vas-, Acél- és Gépgyárak* „Uzinele de Stat Regale Ungare de Fier, Oțel și Mașini"), unde se va desfășura toată cariera sa, ajungând să obțină postul de director general, în iunie 1940. Ocupă această funcție până în 1942, moment în care este numit regent adjunct. Între timp, a fost numit secretar de stat la transporturi, dar a demisionat la intrarea în război a Ungariei, pentru a relua serviciul militar. Începând de atunci, a efectuat mai multe misiuni pe Frontul de est, unde și-a găsit moartea, la 20 august 1942. Se căsătorise, la 27 aprilie 1940, cu contesa Ilona Mária Edelsheim-Gyulai, fata contelui Leopold și a contesei Gabriella Pejacsevics. Este un mariaj făcut în grabă, căci cei doi soți s-au întâlnit în timpul balului de la Operă la începutul anului. Logodnica este catolică, dar tatăl ei e luteran, iar căsătoria este celebrată în biserica din Piața Szilágyi Dezső, calvinistă, fiind oficiată de episcopul calvinist László Ravasz.[1] Evenimentul este unicul moment de mondenitate al familiei Horthy și este pe larg mediatizat. Este totuși umbrit de boala lui Paulette, care decedează de tuberculoză la 26 iunie 1940. Pilotând propriul avion, István își duce tânăra soție în voiaj de nuntă în Africa de Nord. Vizitează Libia și Egiptul. Fiul lor István se naște la 17 ianuarie 1941 la Budapesta. Unele guri rele pretind că István a continuat să ducă o viață puțin stabilă chiar și după căsătorie, o aserțiune care bineînțeles că nu este coroborată de soția lui, care îl consideră, dimpotrivă, un model de virtute. Este adevărat că nașterea micului István face mult pentru acreditarea tezei unei „dinastii" Horthy, ale cărei promotoare ar fi fost femeile.

1. Edelsheim Gyulai, *Becsület és kötelesség*, *ed. cit.*, vol. 1, p. 60.

Personalitatea cea mai misterioasă în această privință este, cu siguranță, cea a Magdei. Ea apare, pe de o parte, ca fiind străină de viața politică și de constrângerile funcției exercitate de soțul – apoi de fiul – ei și, conform spuselor proprii, reticentă față de orice manifestare publică a prezenței sale; și, pe de altă parte, o vedem la fiecare ceremonie sau prestație publică a lui Horthy. Criticii regimului o prezintă ca pe o eminență cenușie și ca pe motorul esențial care ghidează ambiția soțului său. Zoltán Vas o consideră o manipulatoare însetată de putere. Ea l-ar fi împins de altfel pe Horthy spre catolicism. Cu siguranță, acționează din umbră, dar se pare că a fost mai ales protectoare. Îi este foarte frică, până la panică, de atentate și, la începutul perioadei de instalare la palat, le interzice tuturor să se apropie de ferestre.[1] Această temere reapare în martie 1944, după sosirea germanilor. Nora sa o portretizează ca pe o femeie foarte pioasă, care nu lipsește de la nici o slujbă, recită rozariul și rostește rugăciunile. Părintele Zadravecz spune că era „de o profundă religiozitate". După Ilona, Magda ar fi ținut un jurnal din care dă uneori extrase, dar care a dispărut în totalitate. Rolul său în cadrul aparatului puterii se limita la operele de binefacere. Se implică în toate campaniile de caritate și face sacrificii, ceea ce nu prea corespunde imaginii de persoană timidă și care refuză expunerea mediatică. În fiecare an, în decembrie, ea ține o alocuțiune radiodifuzată și cea mai mare parte timpului filmată, pentru a-i încuraja pe maghiari să contribuie la inițiativa sa în favoarea copiilor săraci.[2] Toți observatorii sunt de acord să descrie o femeie cu o prestanță indubitabilă, lucru de altfel evident în fotografii, foarte conștientă de rangul și de poziția ei: „O femeie frumoasă și delicată, pe deasupra de o feminitate strălucitoare".[3] Ministrul francez Louis de Vienne subliniază „amabilitatea și grația sa".[4] Englezul Owen Rutter o descrie așa: „O doamnă frumoasă și blândă, care a devenit mama poporului", și însoțește această descriere cu acea a unui alt britanic, care o vede ca pe „o femeie devotată și aș spune poate figura regală cea mai distinsă și cea mai grațioasă pe care am avut privilegiul s-o întâlnesc. Respectă uzanțele cu modestie și demnitate și se ocupă de opere de binefacere și de caritate".[5] Ea se plasează

1. *Páter Zadravecz titkos naplója, ed. cit.*, p. 262.

2. Așa s-a întâmplat în decembrie 1937, de exemplu: http://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=2586

3. *Páter Zadravecz titkos naplója, ed. cit.*, p. 263.

4. Vienne (de), „Nicolas Horthy, Régent de Hongrie", *ed. cit.*, p. 6.

5. Rutter, *Regent of Hungary. The Authorized Life of Admiral Nicholas Horthy, ed. cit.*, p. 342.

astfel în fruntea unei inițiative a bisericilor catolică și protestantă din 1921, pentru a lupta împotriva malnutriției de care suferă persoanele repatriate. Această acțiune este patronată, între alții, de cardinalul Csernoch, episcopii Prohászka și Raffay, industriașul Adolf Ullmann și doamna Margit Bethlen. Ministrul cultelor și instrucțiunii publice, József Vass, este cel care o dirijează în plan național.[1]

Dacă nu se amestecă în afacerile guvernului, este indiscutabil că are un ascendent asupra lui Horthy și unii nu ezită s-o apropie de subiectul problemei regale. Cu siguranță că nu se vedea având coroana pe cap, lucru confirmat de mai multe surse, dar ar fi favorizat ascensiunea la tron a fiului său și eventual a nepotului, adunând în jurul ei o camarilă devotată acestui obiectiv. Părintele Zadravecz afirmă că a fost întrebată despre asta de o anumită doamnă Sztánkay, o apropiată de Gömbös și de MOVE. O prietenă a Magdei, baroana Adél Bornemissza, îi relatează episodul, insistând asupra refuzului oripilat al interesatei, ceea ce poate fi crezut pentru anii 1919–1920. Acest contemporan, ca și alții, încearcă să arate că Horthy era influențat de o întreagă coterie de femei care gravitau în lumea asociațiilor de caritate în care activa Magda. Conducătoarele mai multora dintre aceste organisme aveau acces și erau ascultate de regent și de soția sa, începând cu animatoarea Tinerelor Patriote Budapestane (*Budapesti Honleányok*), Margit Jákó, care se află în permanență în anturajul familiei Horthy la începutul anilor 1920. O altă femeie influentă în lumea asociațiilor catolice este Edith Farkas, conducătoarea Surorilor Misiunii Sociale (*Szociális Missziós Nővérek*). Ea îi este prezentată lui Horthy de către episcopul Prohászka și devine prietena intimă a familiei. Aceasta organizează în fiecare an la palat sărbătoarea pomului de Crăciun pentru copiii defavorizați, la care participă principalele personalități politice, ca și membrii ramurii ungare a Habsburgilor. Printre celelalte femei care gravitează în jurul palatului și care sunt frecvent invitate se află și Margit Schlachta, una dintre rarele femei-deputat, și mai ales Cécile (de) Tormay, ale cărei opere sunt apreciate de Horthy și care prezidează pe atunci Asociația Națională a Femeilor Maghiare, alcătuită din catolice și protestante.[2] Dimensiunea catolică joacă, de asemenea, un rol în problema succesiunii regentului.

---

1. Ottó Szabolcs, *Köztisztviselők az ellenforradalmi rendszer társadalmi bázisában 1920–1926* [Funcționarii la baza socială a contrarevoluției 1920–1926], Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965, p. 60.

2. *Páter Zadravecz titkos naplója, ed. cit.*, p. 266.

În toamna anului 1939, Júlia Sarkady i se adresează Magdei Horthy în numele Asociației Femeilor Catolice, amintindu-i regulile regenței în vechiul regim: în caz de deces al regentului, ea va trebui să ia în mâini destinele țării. Apoi, va trebui să facă în așa fel, încât fiii săi să se convertească la catolicism, pentru a putea urca pe tron.[1] Dincolo de anecdotă, această scrisoare arată grija autorităților catolice de a evita accesul la tron al unui protestant, respectiv menținerea regenței sub autoritate calvinistă. Această teză este apărată de anumiți opozanți ai lui Horthy, care nu încetează să denunțe „clica“ motivată de crearea unei dinastii familiale.[2]

Problema regală a fost „înghețată“ de instituția regenței și este din ce în ce mai evident că Horthy s-a instalat confortabil în rolul său și nu are intenția să le dea satisfacție celor care contestă această stare de fapt. Nici legitimiștii, neutralizați după cele două tentative de restaurație ale lui Carol și moartea sa, în 1922, nici partizanii alegerii nu reușesc să repună în cauză autoritatea regentului. În momentul decesului lui Carol, fiul său, arhiducele Otto, are zece ani și este deci de neconceput ca un copil să urce pe tron în aceste condiții. Arhiducele nu devine politic activ decât la mijlocul anilor 1930, dar el se interesează atunci mai ales de Austria, apoi se concentrează asupra luptei împotriva nazismului. Totuși, este onorat în Ungaria, așa cum o mărturisește liturghia celebrată cu ocazia majoratului său, la 20 noiembrie 1930, în Bazilica Sfântul Ștefan din Budapesta de către episcopul de Szombathely, János Mikes, în prezența altor personalități legitimiste.[3] În același timp, arhiducii din ramura maghiară, Joseph și Albrecht, nu mai sunt candidați credibili. Dar, pentru mulți maghiari, Otto nu este în mod automat suveranul legitim: el nu a fost încoronat. Această situație relansează speculațiile în legătură cu succesiunea. Într-adevăr, Horthy îmbătrânește, are șaptezeci de ani în 1938, ceea ce reprezintă pentru epoca respectivă o vârstă avansată. Cu toate acestea, se bucură de o sănătate de fier. Acest

1. Lajos Olasz, *A kormányzóhelyettesi intézmény története (1941–1944)* [Istoria instituției regentului adjunct], Akadémiai Kiadó, Budapest, 2007, pp. 71–72.

2. *Shvoy Kálmán titkos naplója és emlékirata 1918–1945* [Jurnalul și memoriile secrete ale lui Kálmán Shvoy], comentariu și note de Mihály Perneki, Kossuth, Budapest, 1983, p. 235.

3. Scrisoarea lui Rotta din 22 noiembrie 1930, fol. 4–5. AA. EE. SS. Ungheria Pos. 51 P.O. 1930–1940. Rapporti della nunziatura su argomenti politici e vari 1930–1940. Fasc. 46.

argument slujește, în schimb, electorilor liberi, care doresc să-l învestească cu demnitatea regală. Dezbaterea agită cancelariile în timpul guvernului Gömbös, pe care observatorii îl bănuiesc că vrea să-l imite pe Hitler. Ministrul plenipotențiar francez vede bine că poziția lui Horthy se întărește în acest context. „Există aici o dezbatere al cărei arbitru nu poate fi decât regentul. [...] amiralul Horthy, care este considerat în secret drept un personaj cu o inteligență destul de limitată, este pe cale să devină în Forum un erou legendar, modelul tuturor virtuților publice."[1] Câteva zile mai târziu, ministrul își rafinează analiza și tranșează cu justețe: „D. Gömbös este cu siguranță tentat de rolul de Führer; dar și aici opoziția, cred, dramatizează situația când îl prezintă ca fiind gata să organizeze un puci sau să cumpere abdicarea regentului pentru a deveni dictator. Ni-l imaginăm cu greu pe bătrânul soldat care este amiralul Horthy trădând consemnul, abandonându-și postul pentru un bacșiș. Dacă d. Gömbös realizează un *Führertum* al său, ceea ce este posibil, dar eu nu aș merge până la a spune probabil, putem presupune că asta se va face prin metoda hitleristă, impunându-se în fața unui șef de stat redus la neputință, pentru a-i succeda ulterior. Însă n-a sunat încă ceasul acestor evenimente. Regentul se bucură actualmente în țară de un mult mai mare prestigiu, de mult mai multă autoritate morală decât d. Gömbös. I-ar fi suficient să facă un semn, și candidatul Führer ar fi strivit. Dar va dori el să facă acest semn? Crede el în pericol? Aceasta e-ntrebarea."[2]

După moartea lui Gömbös, problema nu se mai pune în acești termeni. Nici un alt om politic nu arată o ambiție comparabilă și nici unul nu dispune de un partid suficient de puternic pentru a pune mâna pe putere. Szálasi este încă în umbră. În ceea ce-i privește pe aristocrați, majoritatea sunt legitimiști și deci puțin susceptibili să vrea Coroana pentru unul dintre ei. Foștii partizani ai lui Gömbös se divizează: pe de o parte, între susținătorii lui Horthy și cei care caută un alt candidat; pe de altă parte, din punct de vedere politic, fiindcă oamenii dezamăgiți de Gömbös au trecut la forme mai radicale, ceea ce nu-i împiedică să vrea să se slujească de regent pentru a accede la putere. În această configurație, ipoteza unei „dinastii" Horthy capătă sens. Dacă amiralul nu poate fi convins să poarte Coroana,

---

1. Gaston Maugras către Pierre Laval, depeșa nr. 212, 22 octombrie 1935. AMAE, Série Z Europe, Hongrie 1930–1940, vol. 110, fol. 185–186.

2. Maugras către Laval, depeșa nr. 214, 26 octombrie 1935. AMAE, Série Z Europe, Hongrie 1930–1940, vol. 110, fol. 187–188.

poate că trebuie să-și pună speranțele în fiul său și, începând din 1941, *a fortiori* 1942, în nepotul său. Aceste speculații nu sunt construcții retrospective, ci i-au agitat cu adevărat pe contemporani și au avut importanță în viața politică. Eventualitatea unei candidaturi străine nu rezistă prea mult la o analiză și singurul pretendent evocat atunci este Amedeo di Savoia, duce d'Aosta, cu care guvernul italian nu știe ce să facă: se imaginează pentru el diverse opțiuni regale, dintre care cele mai credibile sunt Croația sau Muntenegru, în scopul de a stabili prezența italiană în Marea Adriatică. Tronul Ungariei nu este un proiect serios. În cele din urmă, ducele devine viceregele Etiopiei după cucerirea italiană.

Intrarea în război a Ungariei alături de Axă, în aprilie 1941, relansează discuția pe subiectul succesiunii regentului. Legea din 1920 nu conținea nici o dispoziție în caz de *impeachment*, de demisie sau de deces al regentului. La apropierea celei de-a șaptezecea aniversări a lui Horthy, în 1937, Parlamentul votează Legea XIX:1937, stipulând că regentul trebuie să desemneze, în plic sigilat, trei candidați pentru succesiunea sa. Este vorba despre conții István Bethlen și Gyula Károlyi, ca și de fiul mai mare al regentului, István.[1] Plicul trebuie să fie remis celor doi custozi ai Coroanei.[2] Ulterior, îi revine Parlamentului să decidă asupra alegerii uneia dintre aceste trei personalități, dar nu este în nici un caz obligat să respecte voința regentului. Nici unul dintre cei doi primi candidați nu constituie o alegere credibilă: Bethlen este prea marcat politic și fundamental germanofob, Károlyi a anunțat public că sarcina nu-l interesează, căci nu mai dorește să-și asume responsabilități politice.

Alegerea unui regent adjunct va fi deci ghidată de necesitate (războiul), teamă (moartea neașteptată a lui Horthy) și de grija de a păstra puterea (un fiu este mai puțin susceptibil să trădeze). Guvernul lui László Bárdossy pregătește deci o lege care să instituie postul de regent adjunct. Acesta din urmă nu devine în mod automat candidat la regență, principiul celor trei propuneri rămânând înscris în lege. Cu toate acestea, alegerea care intervine în persoana fiului lui Horthy

---

1. Olasz, *A kormányzóhelyettesi intézmény története*, *ed. cit.*, p. 114.

2. O lege din 1928 învestește pentru păstrarea Sfintei Coroane două persoane care dețin cheia raclei în care se găsesc relicvele (Coroana și mâna dreaptă a regelui Ștefan cel Sfânt). O a treia cheie este remisă prim-ministrului în funcție. Cei doi custozi ai Coroanei sunt căpitanul de husari László Máriássy și colonelul Ernő Pajtás. Garda este compusă din șapte ofițeri.

nu poate decât să ne facă să ne gândim la o succesiune potențială, în pofida a ceea ce spune el în *Memoriile* sale, prezentând această dispoziție ca pe o garanție împotriva instaurării unei dinastii.[1] Contemporanii nu pot fi însă înșelați. Astfel, diplomatul Antal Ullein-Reviczky consideră nominalizarea lui István drept „opera vieții sale". În parte pentru a se asigura de asta, se pare că Horthy l-ar fi menținut pe Bárdossy în post, deși prima sa intenție fusese să-l înlocuiască (ceea ce va face, dar mai târziu). „Bárdossy spera să-și înconjoare poziția de garanții indestructibile printr-un asemenea act constituțional. Într-adevăr, fiindcă merita – așa cum credea – stima tatei pentru serviciile sale remarcabile, nu-i lipsea decât să-și asigure gratitudinea fiului pentru ca familia Horthy, care începea să semene tot mai mult cu o dinastie, să-i fie pentru totdeauna recunoscătoare."[2] Votul are loc la 10 și 14 februarie 1942 în cele două camere ale Parlamentului, iar ceremonia de învestitură se derulează la 19 februarie sub cupola Parlamentului și sub egida președintelui Camerei Superioare, contele Bertalan Széchenyi. Partizanii acestei alegeri o prezintă ca pe o întâmplare fericită în lipsa unei soluții mai bune. De fapt, nici un om politic ambițios în mod rezonabil n-ar fi vrut să-și asume o sarcină care putea să-i afecteze șansele și nici un reprezentant al aristocrației n-ar fi putut să accepte să servească de potențator al lui Horthy.

István Horthy nu prezintă nici un risc: el nu are, după toate aparențele, nici o ambiție pentru el, iar capacitățile sale intelectuale medii nu amenință clasa politică. În plus, tatăl ține bine frâiele în mâini. Este un băiat sociabil și apreciat pentru bunele sale maniere și căldura sa umană. Edgar von Schmidt-Pauli, care-l frecventează în particular, spune despre el, cu ocazia unei întâlniri la puțin timp după alegerea ca regent adjunct: „István Horthy vine în întâmpinarea mea cu politețea cavalerească și modestia ce îl caracterizează și care reprezintă moștenirea și educația primite de la tatăl său. El face să renască imediat atmosfera cordială a vechii noastre prietenii".[3] Singura veritabilă opoziție vine în definitiv din exterior. Aliatul german este

1. Horthy, *Ein Leben für Ungarn*, *ed. cit.*, p. 243 (versiunea maghiară, *Emlékirataim*, *ed. cit.*, p. 259). În versiunea franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy*, *ed. cit.*, p. 213.

2. Antal Ullein-Reviczky, *Guerre allemande, paix russe. Le drame hongrois*, La Baconnière, Neuchâtel, 1947, p. 131.

3. Schmidt-Pauli, *Nikolaus von Horthy*, *ed. cit.*, p. 325.

furios. István este văzut, pe bună dreptate, ca favorabil ieșirii din război, iar ostilitatea arătată nazismului nu este un secret. Pentru a-l discredita, germanii răspândesc despre el zvonuri puțin flatante, între care se regăsesc deja evocatele reproșuri de alcoolism și de moravuri ușoare. Aceste clișee sunt difuzate în rândul germanilor și prin Crucile cu Săgeți. Ambasadorul Reichului în Ungaria, Dietrich von Jagow, le reia, la rândul său, și scrie la Berlin că István este „complet putred, un afemeiat imoral, degenerat și alcoolic". Pentru Goebbels, este „o slugă declarată a evreilor, anglofil până în măduva oaselor".[1] În aceste condiții, e sigur că germanii nu pot accepta eventualitatea unei perpetuări a regenței – în lipsa alegerii unui rege – în beneficiul familiei Horthy. Nici o telegramă de felicitare nu sosește de altfel de la Berlin, în timp ce italienii sunt primii care fac acest gest. Ministrul plenipotențiar italian Filippo Anfuso notează totuși că entuziasmul Parlamentului a fost *„moderato"*, iar Ciano adaugă, vorbind despre István: „De fapt, omul nu este la înălțimea sarcinii, este un domn modest și curtenitor, dar nimic mai mult. [...] La Berlin, domnește o mare răceală și mi se aduce la cunoștință că nu se vor trimite felicitări."[2] Din această opoziție se naște cu ușurință o teorie a complotului când se află de moartea lui István, aflat la comanda avionului său, în dimineața de 20 august 1942.

Teza sabotajului este acreditată de relatările soției și ale ordonanței sale, György Farkas. În aceste relatări, evident nu este vorba despre o eventuală beție, chiar dacă Farkas insistă pentru a dezminți acest zvon.[3] El este cel care ajunge primul la locul accidentului, în proximitatea aerodromului de la Alekseievka, în Ucraina, și constată că pilotul a tras semnalul luminos de SOS. Militarii unguri prezenți alături de el confirmă că avionul – care n-a luat foc – nu are urme de tir, n-a fost deci doborât de partizanii sovietici. Numai două ipoteze stau în picioare: un accident, cauzat de un defect al aparatului sau de o eroare umană, sau de un sabotaj. În afara inspecției

1. Hans Georg Lehmann, *Der Reichsverweser-Stellvertreter. Horthys gescheiterte Planung einer Dynastie*, Hase & Kohler, Frankfurt am Main, (Studia Hungarica 8. Schriften des Ungarischen Instituts München), 1975, p. 31.

2. Intrarea din 20 februarie 1942. Galeazzo Ciano, *Diario 1937–1943* (editat de Renzo De Felice), Biblioteca Universale Rizzoli, Milano, 2005, p. 593.

3. *Horthy István repülő főhadnagy tragikus halála. Farkas György harctéri naplója. Szemtanúk és visszaemlékezők írásai* [Moartea tragică a locotenent-colonelului István Horthy. Jurnalul de front al lui György Farkas. Relatări și amintiri ale martorilor], Auktor Könyvkiadó, Budapest, 1992, p. 86.

efectuate de ofițerii ungari asupra carcasei, nici o anchetă nu are loc și nu se face nici o autopsie. În Memoriile sale, soția sa insistă mult asupra vizitei pe care a efectuat-o la Kiev în cele trei zile care au precedat drama. Cei doi sunt cazați în vila rechiziționată pentru generalul de aviație Karl Kitzinger, unde sunt lăsați aparent singuri cu personalul casei. Ea afirmă că acolo au avut loc grave conversații cu soțul său în legătură cu soarta războiului și vorbește despre convingerea acestuia că ar fi trebuit să găsească un mijloc de a scoate Ungaria din conflict și din alianța cu Germania. Ea spune că era convinsă că în vilă erau mijloace de ascultare, ceea ce n-a împiedicat purtarea unor discuții cu siguranță confidențiale. Această punere în scenă îi permite apoi să sprijine teza atentatului. Germanii ar fi avut, în plus, perfidia de a-și comite crima în ziua sărbătorii naționale. Or, acesta ar fi fost motivul pentru care István ar fi abuzat de alcool în ajun, seara, în plus primise ordin de la tatăl său de a se întoarce în țară, iar a doua zi trebuia să fie ultima de serviciu activ. Accidentul are loc la ora 5 dimineața, vestea ajunge spre prânz la Budapesta, când regentul prezidează festivitățile organizate de Sfântul Ștefan. Prim- ministrul Kállay preferă să nu-i spună nimic chiar atunci și este informat abia la ieșirea de la slujba ținută în Biserica Mátyás, în prezența șefului statului-major Ferenc Szombathelyi, care primise telegrama de pe Frontul de Est. Horthy are un moment de slăbiciune și își pierde cunoștința în două reprize.[1] El spune cu onestitate în *Memoriile* sale că germanii nu aveau nevoie să pună microfoane în vila de la Kiev pentru a cunoaște părerea fiului său despre ei. Din această cauză, se arată convins de vinovăția lor în accident, chiar dacă menționează și fiabilitatea redusă a avioanelor italiene care echipau pe atunci aviația militară maghiară.[2] Ele nu-și făceau treaba la viraje când erau angajate la mică altitudine, care este tocmai explicația producerii accidentului după părerea mai multor martori prezenți la sol. Corpul este imediat adus cu trenul în Ungaria. Generalul Lakatos, alături de ministrul justiției László Radocsay și majorul László Szabó, se află printre cei care examinează rămășițele pământești la sosirea în gara Kassa. Și el ajunge,

1. Nicholas Kállay, *Hungarian Premier. A personal account of a nation's struggle in the Second World War*, Oxford University Press, London, 1954, p. 103.

2. Horthy, *Ein Leben für Ungarn*, *ed. cit.*, p. 247 (versiunea maghiară, *Emlékiratаim*, p. 259). În versiunea franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy*, *ed. cit.*, p. 264.

în amintirile sale, la concluzia unui accident, dar nu reține argumentul stării de ebrietate.[1] Această acuzație apare, este adevărat, în mărturiile unor persoane ostile sau critice față de regim, cum ar fi jurnalul generalului Shvoy.[2] Funeraliile, unul dintre marile și ultimele evenimente solemne ale regimului, au loc la 27 august 1942. Germanii îl trimit pe Ribbentrop, care-i oferă două decorații postume tatălui îndoliat, care vede în asta culmea perversității. István este înmormântat în cripta din cimitirul de la Kenderes, alături de surorile sale și de alți membri ai familiei. Studii recente – și chiar o teză în curs – pun sub semnul întrebării teza sabotajului și-i reabilitează pe germani. Acestea ajung la concluzia că este vorba de un accident, ale cărui cauze rămân totuși misterioase.[3]

Lui István Horthy i s-a impus, fără îndoială, un rol pe care nu era în măsură să-l joace. Revista *Rubicon* punea pe prima pagină o întrebare provocatoare: „Ar fi fost el oare un Horthy mai bun?“, subînțelegând că exista speranța că el va pune capăt războiului și angajamentului dezastruos al Ungariei. Dar pentru asta ar fi fost necesare capacități pe care regentul adjunct nu le avea: autoritate, experiență, simțul diplomației. În plus, el era defavorizat de presa proastă pe care o avea pe lângă aliații german și italian. Încercarea cizelării prin construcția mediatică a imaginii sale în opinia publică, prin intermediul căsătoriei și al nașterii micului István, nu e suficientă pentru a-l face să treacă drept alternativă acceptabilă după retragerea sau moartea tatălui său. Unele aprecieri severe văd în István Horthy o victimă a ambiției tatălui său, care ar fi găsit în numirea sa drept coregent singurul mijloc de a rămâne la putere. Pe scurt, el nu este nici un erou, cum l-a înfățișat imediat propaganda oficială, nici victima tragică a unui complot. Moartea sa pune capăt supozițiilor despre nașterea unei dinastii. Mezinul, Miklós, este desigur rechemat din Brazilia și ajunge la Budapesta la 17 octombrie 1942, dar nu se pune în nici un moment problema să-i fie transferată lui sarcina atribuită fratelui mai mare. El are o sănătate fragilă, capacități mai modeste și opoziția față de eventuala lui numire vin, de această dată, din interior. Prim-ministrul Miklós Kállay, ca și cardinalul primat Jusztinián Serédi sunt împotrivă. Primul având în vedere dificultățile din

1. Géza Lakatos, *Ahogyan én láttam (Visszaemlékezések)* [Lucrurile așa cum le-am văzut (Amintiri)], Aurora, München, 1981, p. 50.

2. *Shvoy Kálmán titkos naplója és emlékirata 1918–1945*, *ed. cit.*, p. 244.

3. Vezi numărul special al revistei lunare *Rubicon* din august 2012, *Horthy István halála* [Moartea lui István Horthy], și teza lui Andi Bern condusă de Pál Pritz.

epocă, al doilea din motive religioase (Miklós este divorțat) și morale (viața sa anterioară și prezentă puțin respectabilă). Odată „Niki“ înlăturat[1], subiectul este închis. Este adevărat că, între timp, regentul a găsit un veritabil adjunct în persoana lui Kállay și că nu are nevoie de nici un înlocuitor pentru sarcinile de reprezentare, care sunt de acum înainte reduse din cauza doliului și a războiului. Kállay îi furnizează, în plus, regentului un memorandum, în care acesta explică foarte clar motivele care pentru moment fac inoportună numirea unui nou adjunct[2], începând cu eventuala desemnare în această funcție a fiului său Miklós, respectiv a nepotului István.[3] Între timp, moartea ginerelui lui Horthy, Gyula Károlyi Jr. (catolic), a limitat, și ea, posibilitățile. Acesta ar fi putut foarte bine s-o ia de soție pe văduva lui István, pentru a asigura succesiunea și a transforma profilul religios al familiei. Dar este, și el, victima unui accident de avion, la 2 septembrie 1942: aparatul plonjează în Dunăre în timpul unui exercițiu aerian. Aceste date nu împiedică să circule zvonul referitor la transmiterea funcției către nepot, dar acesta e un copilaș de un an și jumătate. Nici o sursă nu permite acreditarea tezei conform căreia tânăra văduvă a lui István ar fi căutat, cu ajutorul soacrei, să facă din fiul său moștenitorul regenței, respectiv al tronului. Ea însăși se apără în *Memoriile* sale, calificând ca absurdă această idee.[4] Nici Horthy însuși, nici clasa politică nu se gândesc la o asemenea soluție. Turnura pe care o iau evenimentele reușește să relege problema succesiunii regentului pentru sfârșitul războiului.

În masa de publicații recente despre Horthy, unele au fost consacrate, total sau parțial, problemei cultului personalității. Istoricii maghiari se arată preocupați de acest aspect al regenței, și imagologia lui Horthy este examinată în cadrul dezbaterii referitoare la natura regimului.[5] În plus, ei estimează necesar să evalueze realitatea

1. Mica varietate a prenumelor maghiare și repetarea lor la mai multe niveluri generaționale, aici tatăl și fiul, necesitau folosirea unor porecle care să permită identificarea persoanelor respective. În acest caz precis, se găsește uneori grafia anglicizată „Nicky“.

2. Kállay, *Hungarian Premier*, *ed. cit.*, p. 106. Vezi textul în *Horthy Miklós titkos iratai*, *ed. cit.*, pp. 323–333.

3. Vezi textul în *Horthy Miklós titkos iratai*, *ed. cit.*, pp. 323–333.

4. Edelsheim Gyulai, *Becsület és kötelesség*, *ed. cit.*, vol. 1, p. 181.

5. Vezi, de exemplu, numărul revistei *Rubicon* din octombrie 2007 consacrat lui Horthy Miklós: *Horthy Miklós. Kultusz és ellenkultusz* [Horthy Miklós. Cult și contracult].

anumitor mituri făurite în epocă și în mod sistematic înlăturate ulterior de istoriografia comunistă. Difuzarea acestor mituri a trecut printr-o construcție mediatică în sens larg. Este, cu toate acestea, evident că puterea n-a utilizat mijloace comparabile cu propaganda pusă în practică de regimurile totalitare contemporane. Absența unei înrolări a maselor a împiedicat acest mecanism: regimul n-a organizat nici mari sărbători, nici Jocuri Olimpice, în parte pentru că nu avea mijloacele necesare. Marile evenimente au rămas înscrise într-un cadru fie religios, precum Congresul Euharistic, fie pur național. În pofida eforturilor lui Gömbös, partidul de guvernământ n-a devenit o mișcare de masă ale cărei adunări ar fi permis difuzarea la scară mare a imaginii omniprezente a șefului. Spre deosebire de Mussolini, Hitler și Stalin, Horthy nu este un lider politic, nici un ideolog. Mobilizarea Ungariei se face în jurul națiunii, nu al conducătorului său. Pentru aceasta, nu era nevoie de propagandă, consensul este real și total. Imaginea lui Horthy care se difuzează din 1919 este cea a salvatorului patriei și ea e suficientă ca bază ideologică, elementele succesive sunt adăugate de clasa politică. În primii ani, portretul regentului se construiește în jurul unor caracteristici care-l impun nu numai ca șef de stat necontestat, dar și ca figură populară. Prezentarea ulterioară a lui Horthy ca om cu niște capacități intelectuale limitate și dominat de anturaj este exagerată. Se pare că el a fost artizanul propriei ascensiuni. Iată ce spune Lehmann: „Horthy este un reprezentant al *Realpolitik* din secolul al XIX-lea, el stăpânea perfect vechea metodă de guvernare bazată pe intrigi și pe șiretenie. El s-a adaptat în mod strălucit la schimbarea de situație și și-a utilizat perfect simțul tactic. Talentele sale politice și, mai ales, diplomatice le depășeau de departe pe acelea ale oponenților. Era un virtuoz în materie de joc în culise, aparent specialitatea sa. Era un combatant inflexibil, dotat cu o natură robustă, cu trăsături incontestabil autoritare, care se angaja, în ciuda tuturor obstacolelor, pentru scopurile pe care le considera juste, nu într-un mod fanatic, nici mărginit, ci cu suplețe și pragmatism".[1]

În ordine cronologică, cultul lui Horthy se bazează pe o imagine construită, element esențial și fundamental al regimului. Cult care va fi contestat după căderea sa. Când Horthy intră în Budapesta, la 16 noiembrie 1919, el are în spatele său luni de cucerire a puterii. Și-a

1. Lehmann, *Der Reichsverweser-Stellvertreter. Horthys gescheiterte Planung einer Dynastie*, *ed. cit.*, p. 67

făurit un personaj și a făcut turnee în provincie nu numai pentru a restabili ordinea cu ajutorul trupelor sale, dar și pentru a se arăta. Această construcție răbdătoare arată o evidentă strategie. Că a fost convins sau că s-a lăsat convins să preia puterea este o chestiune secundară. A sfârșit prin a fi convins că este salvatorul patriei și ambiția sa personală i-a permis cu siguranță această angajare politică. Baza propagandei regimului rezidă în această convingere. Ea se bazează pe două criterii: primul este politic, al doilea național. Horthy face ordine după haosul generat de Republica Sfaturilor și, într-o anumită măsură, de revoluția din 1918 și guvernul Károlyi. Aici se afirmă, prin urmare, natura profund anticomunistă a regimului. Întoarcerea la ordine este însoțită ulterior de o restaurare națională – în limite teritoriale considerate inacceptabile –, iar Horthy e socotit drept garantul acesteia. Dar toți contează tocmai pe prestigiul și pe autoritatea sa de a fi potențialul cavaler al dreptății. El salvează națiunea de comunism și pare să fie singurul capabil să procedeze la revizuirea tratatului. Aceste două caracteristici sunt constituentele portretului lui Horthy ca salvator al națiunii. Apare pe calul său, asemenea unui nou Árpád. Ulterior, imaginea ctitorului regatului, regele Ștefan cel Sfânt, va veni s-o înlocuiască pe cea a șefului păgân. Promovarea valorilor creștine dă prioritate sfântului rege. De asemenea, Ștefan cel Sfânt este creditat pentru organizarea și consolidarea statului. Cele două personaje permit să se realizeze un sincretism a cărui bază este legitimitatea acordată lui Horthy de către națiune: prin virtutea armelor, după modelul asociat lui Árpád. Acestuia din urmă îi este asociată însă și independența națională, în timp ce Ștefan cel Sfânt reprezintă tradiția multiculturală. Șeful păgân încarnează originea orientală a maghiarilor, regele sfânt – inspirația occidentală (catolicism, legislație).[1]

Abia constituită, această imagine se estompează. Abuzurile comise în timpul luării puterii împiedică realizarea consensului căutat. Antisemitismul pune în pericol comunitatea națională. Revizuirea tratatelor nu-și are locul în noua ordine internațională, iar realizarea sa trece în planul secund al preocupărilor guvernului. Agitația revizionistă este lăsată în seama unor grupuri informale. În fața aces-

1. Katalin Sinkó, „Árpád versus Saint István. Competing Heroes and Competing Interests in the Figurative Representation of Hungarian History“, în Tamás Hofer (dir.), *Hungarians between "East" and "West". National Myths and Symbols*, Budapest, 1994, p. 22.

tor două obstacole, propaganda regimului se străduiește, în anii 1920, să reunească țara în jurul unor valori împărtășite de toți. Un episod important este comemorarea, la 29 august 1926, a 400 de ani de la bătălia de la Mohács. În fața unui public alcătuit din diplomați, printre care se numără ambasadorul Turciei, Horthy rostește un discurs semnificativ din mai multe puncte de vedere. De altfel, este relevant că-l pune în valoare în *Memoriile* sale printre toate evenimentele pe care le-a prezidat.[1] Acest episod servește politica internă a regimului, punând în valoare lista de martiri naționali la care a „contribuit“, între altele, ocupația otomană. Tema Ungariei-zid de apărare a Occidentului împotriva barbariei este reactivată în direcția comunismului. Acest argument slujește, în același timp, pentru opinia publică maghiară și pentru cea străină. În al doilea rând, discursul de la Mohács se prezintă ca deschidere în direcția Iugoslaviei, din partea căreia se speră o atitudine mai suplă. Horthy joacă această carte vorbind despre amintirile sale de ofițer de marină și despre faptul că s-a aflat în proximitatea croaților. Dar îi laudă și pe sârbi, amintind de curajul acestora în timpul Primului Război Mondial.[2] Cercurile diplomatice sunt uimite de această libertate a tonului și speculează în legătură cu răspunsul pe care-l va da ministrul afacerilor externe iugoslav, Momčilo Ninčić.[3] Belgradul nu se lasă însă păcălit, și această mână întinsă nu are nici o urmare.

Izolarea în care ea este menținută din punct de vedere diplomatic și absența unor perspective de a scăpa de aceasta nu-i permit Ungariei să promoveze imaginea lui Horthy în afara granițelor. Desigur că toți îi sunt recunoscători pentru că a adus stabilitate în țară, dar popularitatea de care se bucură în virtutea trecutului său de ofițer austro-ungar îi aduce deservicii în exterior. Monarhia Habsburgilor este pe larg denigrată, mai ales în Cehoslovacia, iar Mica Antantă și, cu ea, Franța – și, într-o mai mică măsură, Marea Britanie – arată foarte puțin interes față de regent, care nu are vizibilitate ca șef de stat. Atitudinea în timpul tentativelor de restaurație a fost înregistrată pozitiv, dar cancelariile se concentrează asupra personalității contelui Bethlen. În țară, în schimb, experiența austro-ungară a lui

1. Horthy, *Ein Leben für Ungarn*, *ed. cit.*, p. 164 (versiunea maghiară, *Emlékirataim*, *ed. cit.*, p. 171). În versiunea franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy*, *ed. cit.*, pp. 136–137.

2. Doblhoff, *Horthy*, *ed. cit.*, p. 310.

3. Hory, *Bukaresttől Varsóig*, *ed. cit.*, p. 221

Horthy și, mai ales, modul în care a acționat în timpul războiului sunt glorificate. Amintirea Monarhiei Habsburgilor este totuși ambivalentă în această epocă, așa cum a putut să constate și regele Carol [IV]. Perioada Compromisului ca atare nu este judecată pozitiv, dar se rețin anumite episoade și personalități. Horthy însuși amintește adesea de contele Tisza, căruia i se ridică un monument în 1934 în fața Parlamentului.[1]

Horthy personal se străduiește să promoveze amintirea lui Franz Joseph. A agățat portretul suveranului pictat de el în biroul de la Kenderes, așa cum o mărturisesc mai multe fotografii, și participă în persoană la depunerea măștii mortuare a împăratului la Muzeul Național de la Budapesta, la 22 noiembrie 1926. Discursul rostit la comemorarea a zece ani de la moartea suveranului este, și el, o mărturie a devoțiunii personale și a unei evidente nostalgii a imperiului. „Nu a fost vina sa că ultimii săi ani au fost acoperiți de zgomotul armelor și că violența unui uragan i-a aruncat tronul și țara în suferință. Cu o admirație respectuoasă și devotată aduc omagiu memoriei sale, eu, care am fost ales de Providență pentru a petrece cinci ani alături de el. A fost omul cel mai nobil, cel mai generos și cel mai curtenitor pe care mi-a fost dat să-l întâlnesc. Numai înțelepciunea sa a putut să apere interesele divergente ale popoarelor monarhiei. [...] Am reușit să obținem masca mortuară a binecuvântatului nostru suveran. Îl primim acum printre relicvele noastre naționale, pentru ca, la fiecare comemorare a morții sale, toți cei care l-au slujit să poată veni în pelerinaj, iar cei care l-au supărat să-i ceară iertare."[2] E sigur că ultimii citați sunt, după opinia lui Horthy, conducătorii maghiari din Partidul Independenței și naționaliștii maghiari care l-au „supărat" pe suveran prin permanente supralicitări. Întreaga ambiguitate a relațiilor între Austria și Ungaria este rezumată aici, la fel ca și criza de identitate trăită – fiecare în felul său – de cele două țări după 1918.

Mai mult decât atașamentul față de Franz Joseph, faptele de arme ale lui Horthy sunt fără încetare reamintite opiniei publice. Paralela

1. Monumentul este inaugurat la 22 aprilie 1934 de către Gömbös în absența lui Horthy, care a considerat, fără îndoială, că prim-ministrul își apropria eroul personal și pretindea, în același timp, că nu se amestecă în politică. Pe monument: János Pótó, *Az emlékeztetés helyei. Emlékművek és politika* [Locuri de memorie. Monumente și politică], Osiris, Budapest, 2003, p. 43.

2. Schmidt-Pauli, *Nikolaus von Horthy*, *ed. cit.*, p. 233.

dintre cârma unei nave și cea a statului este una dintre metaforele cel mai des folosite, în scris și prin imagini. Asociația de Marină Militară Ungară (*Magyar Haditengerészeti Egyesület*) creată în 1937 dispune de o revistă lunară care servește acest aspect al propagandei. Difuzarea și lectura ei sunt totuși limitate la un public restrâns. Enclavizarea Ungariei nu-i permite lui Horthy să-și pună în valoare trecutul naval, el nu revede marea decât în timpul călătoriei în Italia, în noiembrie 1936! Ocaziile de a naviga sunt rare, iar flotila Dunării nu este decât un paliativ. Nora lui Horthy relatează despre inaugurarea, la sfârșitul lui 1942, a unei cazărmi navale la Újpest, care primește numele lui István și unde se dezvelește și o statuie a acestuia, ceremonia este urmată de un dejun pe „Zsófia", una dintre navele aparținând Societății Regale Ungare de Navigație Fluvială și Maritimă (M[K]FTR: *Magyar Királyi Folyam- és Tengerhajózási Részvénytársaság*).[1] Câteva luni mai devreme, la 15 mai, fusese comemorată într-un mod mult mai festiv bătălia din strâmtoarea Otranto. Pe Dunăre, are loc o paradă navală a vedetelor aparținând MFTR, la care familia asistă de pe „Zsófia".[2] Curajul personal și eroismul lui Horthy sunt subliniate în relatările despre Primul Război Mondial. Evenimentele ulterioare servesc, și ele, pentru a dovedi fermitatea de caracter și sângele rece, ca în timpul unei dispute ce are loc în exteriorul lojei sale de la Operă, în seara galei de la 15 martie 1939 și de care se fac vinovați militanții din Crucile cu Săgeți. Ei strigă „Justiție pentru Szálasi!"; auzind vacarmul, Horthy iese și-l pălmuiește pe unul dintre indivizi.[3] Martor al scenei în compania ginerelui său, ambasadorul Montgomery este foarte impresionat de curajul fizic al regentului, în vârstă de aproape de șaptezeci și unu de ani, și de faptul că el a trebuit să facă față singur unor indivizi care ar fi putut să atenteze la viața sa înainte ca gărzile postate în lojă să intervină.[4]

Un alt aspect al cultului se desfășoară în jurul „maghiarității" lui Horthy. El provine dintr-o familie pur maghiară, ceea ce este o raritate. Apartenența la religia reformată face din el un reprezentant ideal al esenței națiunii în construcția istorică a acesteia din secolul al XIX-lea. Alianțele sistematice ale bărbaților din familia Horthy cu femei catolice întăresc ideea de consens național în jurul valorilor

1. Edelsheim Gyulai, *Becsület és kötelesség*, *ed. cit.*, p. 214.
2. *Ibid.*, p. 131.
3. Olasz, *A kormányzóhelyettesi intezmeny tortenete*, *ed. cit.*, p. 68.
4. Montgomery, *Hungary. The Unwilling Satellite*, *ed. cit.*, pp. 34–35.

creștine ale Ungariei milenare. Mica nobilime este mult mai puțin afectată de cosmopolitism decât aristocrația. În Marea Câmpie maghiară, de unde este originar Horthy, oamenii sunt mai puțin amestecați față de regiunile de graniță. Singurele minorități vizibile sunt slovacii, mai la sud, și evreii. Cariera navală a lui Horthy nu schimbă nimic în opinia publică în ceea ce privește rădăcinile lui în pământul maghiar. Cu mult înainte de mareșalul Pétain, „pământul nu minte" este sloganul implicit al regimului. Glorificarea pământului răspunde mai multor obiective: el amintește fără încetare amputarea țării de teritoriile considerate ca maghiare (Transilvania, Voivodina, Slovacia); el se opune lumii de la oraș, presupusă drept coruptă de capitalism și de relaxarea moravurilor; el neagă aportul evreilor la comunitatea națională, recentrând-o pe aceasta asupra lumii rurale, fundamental onestă și patriotă.

Pentru a lega de țărănime amintirea Marelui Război, a fost creată chiar și o instituție. Absența reformei agrare e sever resimțită de țăranii fără pământ, reformele întreprinse de guvernul Károlyi nu și-au atins țelul și au fost reduse la neant de violența și dogmatismul bolșevicilor care i-au urmat. Horthy instituie Ordinul Vitejilor (*Vitézi rend*) prin decretul parlamentar XXXVI: 1920, care permite atribuirea de pământ foștilor soldați care s-au distins pe câmpul de luptă. Cei care au primit gradul de ofițer pot pretinde 20 de hectare, simplii soldați ceva mai mult de cinci hectare. Aceste pământuri sunt denumite „terenuri ale vitejilor" (*vitézi telkek*) și nu pot fi arendate.[1] În *Memoriile* sale, Horthy se arată deosebit de mândru de crearea Ordinului Vitejilor și-i exagerează importanța.[2] Vitejii, este adevărat, erau învestiți de regent în persoană în timpul unor ceremonii foarte mediatizate, atestate de numeroase fotografii. Discursurile de învestire (*avatási beszéd*) rostite de regent în timpul acestor ceremonii erau larg comunicate în presă. Fără mare influență asupra celor de la țară, această instituție a servit totuși la consolidarea autorității regimului și la menținerea prestigiului militarilor. Între 1920 și 1944, aproximativ 25000 de foști combatanți au fost făcuți Viteji.[3]

1. Romsics, *Magyarország története a XX. században*, *ed. cit.*, p. 139.

2. Horthy, *Ein Leben für Ungarn*, *ed. cit.*, p. 161 (versiunea maghiară, *Emlékirataim*, *ed. cit.*, p. 167). În versiunea franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy*, *ed. cit.*, pp. 133–134, este vorba de *héros*, ceea ce arată o traducere nepotrivită a termenului *vitéz* (în maghiară, subst. *vitéz* înseamnă „viteaz" – *n. ed.*).

3. Sursele variază, iar nu toți au primit pământ. Unul dintre site-urile internet care se reclamă al *Vitézi Rend* (Ordinul cavaleresc al ostașilor bravi) dă o listă

Generalul Lakatos a fost marcat de o ceremonie de învestire desfășurată pe insula Margareta, de care-și amintește în acești termeni: „Sărbătoarea amintea de cutumele vechilor cavaleri, iar regentul Horthy a prezidat-o în persoană de la prima manifestare până la sfârșit[ul regimului]".[1]

Pe domeniul de la Kenderes, regentul își face apariția cu plăcere în ținută civilă, cu excepția aparițiilor la recepții. Partidele de vânătoare sunt un alt mod de a arăta atașamentul lui Horthy față de ocupațiile tradiționale ale nobililor proprietari de pământ. Cu această ocazie, sunt invitați prieteni, rude, oameni politici și oaspeți străini. Horthy se prezintă ca moșier preocupat de randamentul domeniului său și de bunăstarea țăranilor. Vizitează în mod regulat câmpurile și se interesează de evoluția creșterii animalelor și, mai ales, de irigații. Aceste imagini sunt abundent difuzate în rândul marelui public. Crâmpeiele din intimitatea regentului și a familiei sale oferite opiniei publice au bineînțeles drept scop să-l arate ca un bun tată și un bun soț. Căsătoria, apoi divorțul lui Miklós, cele două mariaje ale lui Paulette, apoi decesul ei nu au fost obiectul unei mediatizări deosebite, chiar dacă un jurnal de actualități este consacrat funeraliilor sale. Marele public îl compătimește cu siguranță pe Horthy pentru că și-a pierdut cele două fiice. În schimb, căsătoria lui István și – mai mult – nașterea unui moștenitor de sex masculin în persoana micului „Istvánka" fac obiectul unei mediatizări încă necunoscute în Ungaria. Cei trei Horthy sunt rapid asociați în imageria regimului. Eventualele scandaluri sau derapaje ale fiilor au fost cu grijă disimulate și nu sunt cunoscute decât din bârfele jurnaliștilor din capitală. Presa difuzează, dimpotrivă, reportaje idilice despre vacanțele familiei Horthy la Kenderes sau în reședința de la Gödöllő. După decesul lui István, tabloul familial se concentrează pe Ilona și pe fiul ei. Războiul favorizează, în plus, participarea acesteia și a soacrei sale la diverse acțiuni de binefacere, despre care presa relatează. Angajarea Ilonei ca infirmieră e scoasă în evidență și se insistă pe caracterul real al pregătirii și muncii sale.

Integritatea morală a regentului este dublată de integritatea financiară. Pământurile familiei Horthy nu constituie un mare domeniu,

de 26 500 de nume (http://vitezek.hu/). Un alt site – mai puțin revizionist – nu dă cifre (http://www.vitezirend.co.hu/index_u.htm).

1. Lakatos, *Ahogyan én láttam*, ed. cit., p. 21

comparabil cu miile de hectare deținute de familiile aristocratice. Frații regentului nu sunt oameni bogați și nici un membru al familiei nu pare să se fi îmbogățit grație lui sau contactelor cu mediile puterii și afacerilor. Magda provine desigur dintr-o familie înstărită din Marea Câmpie și ofițerul de marină a făcut cu siguranță o alegere strategică căsătorindu-se cu ea. Dorința de câștig nu-i caracterizează pe nici unul dintre copiii lui Horthy, și aceștia fac cu toții căsătorii la nivelul lor. Scandalurile care izbucnesc în legătură cu fiii lui nu sunt de ordin financiar, nici măcar datoriile la joc. Horthy și soția sa sunt convinși că sunt *anständig* („respectabili"), cum ar trebui să fie toate familiile de ofițeri din fostul imperiu, și așteaptă de la copiii lor o atitudine identică. Nu este o întâmplare faptul că nora lor își intitulează memoriile *Onoare și datorie*. Ea însăși a fost educată în acest sens și este pentru socrii ei nora ideală. Familia ei nu aparține, nici ea, primului cerc: este vorba de moșieri care au mulți copii; în momentul divorțului părinților, moștenirea va fi și mai mult fărâmițată. Pentru majoritatea acestor familii, proprietatea este funciară: nici familia Horthy, nici familia Purgly nu posedă reședințe la Budapesta, contrar aristocraților, care posedau adesea o a doua la Viena. Frații lui Horthy – după război, nu mai sunt decât István și Jenő – duc o existență departe de orice ostentație. István trece în rezervă ca general de cavalerie în 1922 și pleacă să trăiască la ferma de cai. Este un timp activ în politică, înaintea morții sale, în 1937. Jenő e cunoscut mai ales prin succesele sportive. El vânează mult în Africa și în Asia și publică în 1937 povestea aventurilor sale. Ei apar din când în când în viața publică alături de fratele lor, dar nu obțin nici un beneficiu material de pe urma apropierii de regent.

Imaginea regentului este difuzată pe diverse canale și mijloace de comunicare, începând cu acelea pe care Horthy le-a inventat și utilizat el însuși. Două mai semnificative au fost puse imediat în funcțiune încă de la luarea puterii. Ca ofițer, el apare întotdeauna în uniformă, așa cum o constată Owen Rutter: „Apare întotdeauna în public îmbrăcat în uniforma de amiral al unei marine care a încetat să mai existe".[1] În funcție de circumstanțe, Horthy poartă uniforma de amiral sau o uniformă a armatei terestre ungare. Este evident că el continuă să cultive imaginea de marinar, iar insistența asupra

1. Rutter, *Regent of Hungary. The Authorized Life of Admiral Nicholas Horthy*, *ed. cit.*, p. 345.

uniformei de amiral nu face decât să întărească doliul național provocat de pierderea ieșirii la mare a Regatului Ungariei. O îmbracă în timpul vizitelor oficiale (Italia, Germania, Polonia) și pentru a-i primi pe oaspeții străini. În acest context, el este întotdeauna mai mare în grad decât oricare dintre șefii de stat cu care se întâlnește și fără îndoială că se mândrește cu asta. Horthy poartă, de asemenea, uniforma de gală de amiral la *garden party*-ul anual pe care-l organizează la Palatul Regal și în toate ocaziile oficiale la care participă națiunea: procesiunea de Sfântul Ștefan, Congresul Euharistic, înmormântări. Purtarea sistematică a uniformei îi permite să-și consolideze imaginea de salvator al patriei. Este o referire permanentă la luarea puterii din 1919 și o asigurare că, în mâinile sale, națiunea – chiar diminuată – este puternică și bine condusă. În fine, uniforma, se știe foarte bine, îl îmbracă și pe individul cel mai puțin atrăgător. Horthy, în acest domeniu, nu trebuie să-și facă griji: în pofida anilor, are o prestanță sigură, a rămas subțire și drept. Călărește în fiecare zi, face tenis și înoată, fără a mai vorbi de partidele de vânătoare, ceea ce-l menține într-o formă care-i uimește pe observatori, dar care servește și imaginii sale. Este văzut coborând scările fără efort, aplecându-se pentru a depune jerbe. Regentul nu este un bătrân neputincios, de care țării să-i fie milă sau rușine. Portretul pe care i-l face ministrul plenipotențiar francez Louis de Vienne arată că acesta se află sub farmecul său: „Nu este vorba de uniformă. «Haina nu-l face pe om» și ținuta nu-l face pe ofițerul de marină. Dar fermitatea trăsăturilor, buzele bine desenate, bărbia pătrată și, mai ales, acel ceva în privire pe care l-aș numi nostalgia depărtării, toate acestea nu înșală. [...] Aș adăuga totuși, chiar dacă nimeni nu mi-a cerut-o, că ceea ce frapează mai mult la regent este o magnifică tinerețe a alurii, a spiritului și a tonului. Simți că amiralul Horthy excelează în ceea ce-i este propriu înțeleptului: să găsească punctul de echilibru dintre muncă și destindere, să facă și una, și alta cu sinceritate și, din acest motiv, să rămână plin de viață“.[1]

Un accesoriu indispensabil asociat uniformei este calul. Alb, neapărat. Pentru opinia publică maghiară, și chiar în colțurile cele mai îndepărtate ale țării, imaginea lui Horthy rămâne cea de la 16 noiembrie 1919, reactivată de altfel în permanență de presă. Sosirea amiralului la Budapesta pe un cal alb a fost construită pentru a marca spiritele, și este evident că această imagine capătă sens pentru unguri.

1. Vienne (de), „Nicolas Horthy, Regent de Hongrie“, *ed. cit.*, pp. 5–6.

Chiar și astăzi, ea rămâne ilustrarea cel mai des utilizată în publicațiile despre Horthy sau regimul său. Ea servește la caracterizarea întregii perioadei interbelice. Calul nu-l însoțește în mod necesar pe marinar, dar, în cazul lui Horthy, prezența sa nu are nimic nepotrivit, nici dictat de circumstanțe. Veritabil cavaler, el este mai mult decât un amator de echitație și toată familia are o legătură strânsă cu caii. În pofida dezvoltării automobilului, calul rămâne un mijloc de transport civil și militar. Trupa care intră în Budapesta în 1919 este deopotrivă călare și motorizată, soldații merg pe jos. Ulterior, calul se impune în construirea imaginii regentului: el permite să se facă legătura cu 1919 și cariera militară a lui Horthy. În fine, animalul se bucură în Ungaria de un statut special, ceea ce întărește semnificația națională. Când poate, regentul călărește în fiecare zi, cel mai adesea în parcul Vérmező, situat la baza colinei pe care se află palatul. Calul este utilizat în toate împrejurările în care prezența sa slujește la evocarea demnității funcției. Este preferat chiar automobilului, care făcând din ocupanții săi oameni fără membre, le diminuează prestanța și-i micșorează în fața mulțimii care stă în picioare să-i privească trecând. În timpul vizitei regelui Italiei la Budapesta, în mai 1937, toate deplasările se fac călare, în același timp pentru a pune în valoare patrimoniul maghiar în materie și pentru a-l pune în valoare pe Horthy în fața lui Victor Emmanuel III. Mizanscena are, de asemenea, drept scop de a arăta o Ungarie eternă și ancorată în tradițiile sale în fața unei Italii mai tinere, pe care fascismul o vrea întoarsă spre modernitate și mecanizare. Există imagini ale regentului pe cal din timpul „recuceririi“ Slovaciei de sud, în noiembrie 1938: la Komárom, el traversează călare podul peste Dunăre și pătrunde în oraș din partea slovacă; la Kassa, el intră de asemenea călare. În ambele cazuri, jurnalele de actualități insistă asupra acestor momente, care trebuie să amintească opiniei publice anul 1919. Cuceritorul călare este – dacă nu un nou Árpád – cel puțin un om care îndreaptă lucrurile, pentru că a reușit să readucă în mijlocul națiunii o parte din provinciile pierdute. Sensul acestor imagini este perfect clar pentru marele public.

Un al treilea element care le însoțește adesea pe primele două este soția lui Horthy, Magda. În ciuda aserțiunilor nurorii sale, care o prezintă ca pe o femeie timidă și gustând puțin aparițiile publice, doamna Horthy se află foarte des alături de soțul ei în timpul ceremoniilor care necesită prezența sa. Ea îl însoțește în vizitele oficiale în străinătate. Și ea arată bine, iar ținuta sa este plină de demnitate. Ea re-

prezintă arhetipul soției de ofițer, iar mondenitățile nu-i displac: fiică de parlamentar, a fost din copilărie obișnuită cu reprezentarea. În timpul carierei militare a lui Miklós, ea a avut timp să-și perfecționeze talentele diplomatice: la Constantinopol mai ales, apoi la Pola și, bineînțeles, la Viena. Știe cum să se poarte cu ambasadorii, autoritățile ecleziastice, cu șefii de stat, cu monarhii. Lui Horthy nu-i este teamă că va face gafe și o asociază în mod constant marilor evenimente. Toți observatorii îi fac portrete elogioase, care insistă asupra perfectei politeți, a farmecului și a eleganței sale. Este incontestabil că și ea s-a instalat în funcție și că-și asumă datoriile respective. Magda se consacră sarcinilor care se așteaptă de la ea și care sunt esențialmente caritative și religioase. Pietatea ei este reală și cunoscută de marele public, ceea ce este un criteriu suplimentar de respect. Acest aspect nu e totuși accentuat în mod exagerat. Ea nu devine „mama națiunii" și nu figurează pe cărțile poștale sau pe alte produse mediatice. Revizuirea parțială a frontierelor, care se termină în 1938, apoi în 1940, odată cu alipirea Slovaciei de sud și a unei părți din Transilvania, este punctul culminant al regimului și permite ca în imagerie să fie asociate cele trei elemente: uniforma, calul și femeia. În timpul intrării în cele două teritorii, Horthy este acompaniat de soția sa, care poartă cu această ocazie veșminte tradiționale, așa cum o arată jurnalele de actualități și fotografiile difuzate în presă. Înaintea de instaurarea funcției de regent adjunct conferită fiului István, copiii nu sunt folosiți și nu apar niciodată în timpul manifestărilor oficiale de acest gen. Sunt văzuți uneori asistând la evenimente sportive sau festive alături de părinții lor, dar nu sunt asociați sarcinilor de reprezentare.

Portrete ale lui Horthy sunt realizate și difuzate pe scară mare, în școli, în diverse instituții și edificii publice. Un „Premiu Miklós Horthy" este, de altminteri, creat în 1937 din inițiativa ministrului cultelor și instrucțiunii publice Bálint Hóman, pentru a-i recompensa pe elevii cei mai străluciți și a le permite să acceadă la învățământul superior. Ilustrații apropiate de imaginile de Épinal* povestesc faptele de arme din război ale lui Horthy și amintesc etapele preluării puterii. Dacă persoana sa este indisociabil legată de revizionism, este

* Imaginile de Épinal sunt stampe cu subiect popular, realizate în culori vii; primele au fost realizate în orașul francez Épinal de către Jean-Charles Pellerin (1756–1836), care le-a imprimat apoi în serie. Expresia „imagine de Épinal" desemnează o viziune pretențioasă, tradițională și naivă, care arată doar partea bună a lucrurilor (*n. tr.*).

evident că propaganda împotriva Tratatului de la Trianon nu-i utilizează portretul, din motive evidente de rezervă diplomatică. Distanțarea practicată de regim față de revizionism nu permite ca portretul regentului să figureze în producțiile Ligii Revizioniste. Cultura populară se folosește totuși mai mult această imagerie decât de cea a regentului, care impune respect. Îi sunt dedicate de bunăvoie cântece, așa-numitele *nóták* tradiționale deja evocate în 1919, dar care sunt reluate în timpul recuceririlor teritoriale.

Unul dintre cele mai cunoscute, destinat să înflăcăreze trupele care intră în Transilvania în septembrie 1940, spune așa: *Horthy Miklós katonája vagyok, legszebb katonája* („Sunt soldat al lui Miklós Horthy, cel mai frumos soldat"). Un film de propagandă distinct de jurnalele de actualități este de altfel realizat pentru această ocazie, când se aude refrenul lui József Ormándy:

> Tu, Miklós Horthy, ești cârmaciul ungurilor,
> Dulcea mea patrie trunchiată, suntem mândri de tine.
> Ne rugăm pentru tine la Dumnezeu din ceruri,
> Să-ți dea puterea să-ți îndeplinești măreața sarcină,
> Să găsești forța pentru victorie,
> Pentru ca fericirea să revină în frumoasa ta Ungarie.[1]

Și alte *nóták* sunt compuse pentru trupă după intrarea în război a Ungariei, în aprilie 1941. Ele insistă asupra virtuților lui Horthy ca șef militar. Unul dintre numeroasele marșuri transilvane (*Erdélyi induló*), compuse de Eszter Zilahi Farnos, are ca subtitlu „Înainte viteji, soldații lui Horthy!"

Aceste instrumente ale propagandei contribuie la crearea imaginii lui Horthy nu de salvator al patriei, ci de cuceritor care „sporește patria" (*orszaggyárapító*), ceea ce permite să fie asociat cu Árpád. Această denumire face obiectul unei utilizări sistematice în presă, începând cu primul, dar, mai ales, cu al doilea arbitraj de la Viena și un nou film închinat regentului turnat în 1941 poartă acest titlu. Cu aceeași ocazie, este gratificat și cu titlurile de „prim muncitor al națiunii", de „tată al națiunii" și de „prim bărbat între unguri". Aceste epitete se alătură figurii eroului construită la începutul regimului. De la sfârșitul anilor 1920, publicații de circumstanță, toate omagi-

1. Dávid Turbucz, „A Horthykultusz", în Ignác Romsics (dir.), *A magyar jobboldali hagyomány 1900–1948* [Tradiția de dreapta în Ungaria 1900–1948], Osiris, 2009, p. 163.

indu-l pe Horthy, sunt tipărite atât în Ungaria, cât și în străinătate. Biografiile scrise de străini sunt în mod deosebit puse în valoare pentru a demonstra justețea cauzei maghiare, soliditatea regimului și calitățile regentului. Mărturii entuziaste, admirative și respectuoase, precum cea a lui de Louis de Vienne, nu au nimic spontan, dar au fost bineînțeles solicitate de la autorii lor. În țară, lucrările hagiografice sunt, mai ales, produse în jurul celei de-a șaptezecea aniversări a lui Horthy, în 1938. Ele se adresează unor cititori diferiți: de la școlari, la oamenii instruiți. Una dintre principalele lucrări, publicată în 1939 cu ocazia sărbătoririi a douăzeci de ani de la preluarea puterii, a fost îngrijită de marele scriitor Ferenc Herczeg, foarte apropiat de regim și de familia regentului. Cartea se dorește o panoramă a vieții, personalității și faptelor regentului, de la originile familiei, trecând prin cariera sa navală, viața cotidiană, soția, exercitarea puterii civile și militare, gusturile sale etc. Totul este însoțit de un album de fotografii. Toate lucrările de acest tip au fost sistematic achiziționate de Biblioteca Națională Ungară după 1945 și distruse. Purtau ștampila „fond secret“ (*zárt anyag*) pentru ca un cititor obișnuit să nu aibă acces la ele.

Mai mult decât aniversarea lui Horthy – care este, în general, sărbătorită în intimitate, la 18 iunie –, ziua de Sfântul Nicolae face obiectul unei devoțiuni populare accentuate de apropierea de Crăciun și de tradiția din centrul Europei de a-i răsfăța pe copii la 6 decembrie. Cea mai mare parte a timpului, o reprezentație de gală este dată într-unul dintre teatrele de la Budapesta, la care asistă regentul și soția sa, ca și membri ai guvernului. Opera fiind, de obicei, rezervată vizitelor oaspeților de marcă, în general Teatrul Național este cel care slujește drept cadru acestor festivități. La 6 decembrie, se sărbătorește, de asemenea, Ordinul Vitejilor (*Vitézi ünnepség*), strâns asociat cu personalitatea regentului. Camera Superioară se întrunește cu această ocazie, iar diverse personalități, mai ales militare, rostesc discursuri. De pildă, la 6 decembrie 1940, cel care ține un discurs este generalul Vilmos Nagy, comandantul trupelor din Transilvania recent redobândită.[1]

În fine, chiar numele lui Horthy se impune peste tot, de la una dintre marile artere din Buda (actualul bulevard Béla Bartók) la străzile mai mici din sate. Unul dintre noile poduri din Budapesta (actualul pod Petőfi), inaugurat în 1937, primește, de asemenea, numele

1. Vilmos Nagy Nagybaczoni, *Vegzetes esztendők 1938–1945* [Anii fatali 1938–1945], Gondolat, Budapest, 1986, p. 67

regentului. După accederea fiului său la coregență și după moartea tragică a acestuia, numeroase municipalități transferă o parte a cultului asupra lui, dând numele său unor străzi și piețe.

Filmul a fost unul dintre principalii vectori ai difuzării imaginii regentului. Aparițiile sale publice fac obiectul jurnalelor de actualități (*Magyar Világhíradó*).[1] Principalele orașe din Ungaria sunt dotate cu săli de cinematograf și proiecționiști ambulanți se deplasează în cele mai modeste orașe și sate. Prin urmare, toată țara vede, într-un moment sau altul, aceste filme. Numai la Budapesta se află mai bine de o sută de săli, respectiv o cincime dintre sălile din țară. Cum regentul este deosebit de fotogenic, realizatorii au o sarcină ușoară. Evenimentele excepționale, ca și „articolele sezoniere“ reprezintă ocazii de a propaga o imagine flatantă a regentului sănătos, arătând bine și îmbrăcat cu o uniformă impecabilă. Este evident că se dorește să se redea țării mândria, insistându-se asupra prestanței liderului său. Procesiunea de Sfântul Ștefan, la 20 august, îndeplinește, în această privință, mai multe obiective. Horthy, care este calvinist, se află în fruntea cortegiului, lucru ce exprimă deci consensul națiunii creștine adunate în jurul figurii regelui sfânt și al regentului. Este nu numai alianța dintre sabie și cruce, ci și dintre cele două principale confesiuni din țară. Același fenomen de comuniune națională se produce în timpul desfășurării celui de-al XXIV-lea Congres Euharistic, în mai 1938, urmată de comemorarea a 900 de ani de la moartea regelui Ștefan cel Sfânt, în 1038. În plus, la 20 august al aceluiași an se celebrează existența milenară a Regatului Ungariei. Numeroase produse derivate sunt comercializate pentru a marca evenimentul, iar unii asociază în mod explicit cele două personaje, Horthy devenind astfel un „ctitor de țară“ (*országépítő*), calificativ folosit, în general, pentru a descrie acțiunea regelui Ștefan cel Sfânt. În anul următor, cultul ia o dimensiune și mai mare, odată cu sărbătorirea preluării puterii în 1919. În noiembrie 1939, este organizată o expoziție la Budapesta, unde se pot vedea amintiri din vremea contrarevoluției și opere contemporane celebrându-l pe regent, mai ales portrete și busturi, printre care cele ale pictorului István Boldizsár și sculptorilor Zsigmond Kisfaludi Strobl și Lajos Berán. Vizitele oficiale, în

1. Un ansamblu de 486 de jurnale de actualități în care apare regentul (și soția sa) sunt vizibile, dar nu pot fi descărcate, pe site-ul: http://filmhiradok.nava.hu/index.php. (La data prezentei ediții românești, site-ul este filmhiradokonline.hu.)

fine, deși rare, sunt dublu documentate. În timpul vizitei lui Horthy în Italia în noiembrie 1936, imaginile sunt, cu siguranță, turnate de operatorii de la *Istituto Nazionale Luce*, dar sunt trimise apoi în Ungaria, unde se adaugă muzica și comentariile potrivite. În schimb, pentru călătoria regelui Italiei, italienii trimit o echipă de la Luce și se menționează, de asemenea, deplasarea unui cameraman italian de la Compania americană 20th Century Fox.[1] Vizita efectuată de Horthy la Viena, la întoarcerea din Italia, face obiectul unei atenții speciale din partea serviciului de presă al Ministerului Afacerilor Externe și a cabinetului regenței. Horthy se duce, pentru prima oară din 1918, în locurile în care și-a petrecut anii în care era aghiotant. Voiajul capătă o semnificație simbolică, pe care o arată jurnalul de actualități.[2] Vizita în Polonia, din februarie 1938, nu este mai puțin mediatizată, trei filme o relatează, dintre care unul consacrat partidei de vânătoare oferită lui Horthy de președintele polonez. Însă vizita din august 1938 în Germania este cea care oferă cele mai multe imagini. Ea este mai lungă decât cele două precedente și, dacă într-adevăr se derulează într-un climat din ce în ce mai tensionat pe măsura trecerii zilelor, bineînțeles că mediatizarea sa nu lasă să se întrevadă nimic din toate acestea.

Ultima tușă adăugată portretului mediatic al lui Horthy este colorată în negru. Doliul națiunii de după Trianon, compensat mediocru de câștigurile teritoriale oferite de arbitrajele de la Viena, se dublează cu un doliu personal odată cu moartea lui István Horthy la 20 august 1942. Angajarea Ungariei alături de Axă se traduce, la 19 martie 1944, prin invazia trupelor germane care ocupă țara. Acestui doliu i se adaugă noțiunea de sacrificiu, prezentă din 1919. Horthy l-ar fi putut parafraza pe mareșalul Pétain spunând în 1919 și în 1944: „Eu mă sacrific pentru Ungaria.“ El o spune, de altfel, explicit în *Memoriile* sale de mai multe ori, prezentându-și angajamentul drept act călăuzit de datorie și spirit de sacrificiu. Când ar fi putut să se retragă și chiar să plece în exil, el a ales să rămână la putere. Această tematică este recurentă în imaginea care se construiește despre el. Moartea fiului său dă prilejul punerii în scenă a unui doliu național tipic pentru pompa funeraliilor pe care Imperiul Austro-Ungar a știut

1. Ministero degli Affari Esteri (MAE). Direzione Generale degli Affari Politici (A.P.) Ungheria. b. 15 (1937) Fasc. 7. Viaggio delle LL. Maesta a Budapest maggio 1937–XV.

2. http://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=2097

atât de bine, în tradiție barocă, să le organizeze pentru suveranii săi și pentru oamenii săi importanți. Ungaria și-a apropriat această practică la sfârșitul secolului al XIX-lea și a perfecționat-o. Contele Ciano, care-l reprezintă pe Mussolini, găsește că „funeraliile au loc cu eleganța puțin orientală a ceremoniilor maghiare".[1] Înmormântarea are loc la 27 august, după ce corpul a fost repatriat din Ucraina și publicul a putut să se reculeagă în fața sicriului toată ziua de 26.[2] Un doliu oficial de șapte zile a fost decretat de guvern. Ceremonia are loc în fața Parlamentului, în prezența mai multor corpuri de armată, a reprezentanților corpurilor constituționale, a corpului diplomatic (ce a mai rămas, din cauza stării de război) și a delegațiilor țărilor prietene (Germania, Italia, Bulgaria). După ceremonie, un cortegiu impresionant se îndreaptă spre Gara de Vest. O lege votată de Parlament la 9 octombrie 1942 la propunerea prim-ministrului Kállay instaurează comemorarea oficială a decesului lui István Horthy. Ulterior, este decisă ridicarea unui monument pentru a onora memoria fiului regentului. Este creat un comitet de comemorare István Horthy (*Horthy István Emlékbizottság*) însărcinat cu realizarea acestuia. Sculptorul Zsigmond Kisfaludi Strobl este ales pentru a-l edifica la poalele fortăreței de pe muntele Gellért[3]. Dar nu este timp pentru terminarea lui, fiind transformat de sovietici, care fac din el o alegorie a libertății și un monument în cinstea eliberării țării de către Armata Roșie.

Cultul personalității este incontestabil în ceea ce-l privește pe Horthy și s-a extins chiar o perioadă scurtă la fiul său István din cauza morții brutale și misterioase a acestuia. Încă de la început, imaginea regentului a fost fasonată în mare parte chiar de el, ceea ce demonstrează natura sa de „comunicator" și abilitatea de a profita de ocaziile favorabile ale momentului. De la salvator al patriei, devine ctitor, înainte de a se transforma în cavaler al dreptății în favoarea reajustărilor teritoriale. Figura sa de ofițer liniștește și dă națiunii traumatizate de doi ani de dezordine garanția respectabilității. El este, deopotrivă, izbăvitorul, tatăl și apărătorul. Izolarea și discreditarea internaționale sunt disimulate în spatele exaltării valorilor naționale. Aliații sunt puțin numeroși, dar puternici, iar impactul mediatic al vizitelor oficiale este real. Până la intrarea în război, în aprilie 1941, Ungaria trăiește în iluzia întreținută de propagandă că este

1. Intrarea din 27 august 1942. Ciano, *ed. cit.*, p. 645.
2. Olasz, *A kormányzóhelyettesi intézmény története*, *ed. cit.*, p. 319.
3. Mester, *Arcképek. Két tragikus kor árnyékában*, *ed. cit.*, p. 580.

protejată de statura și autoritatea regentului. Obsesia de a scăpa de război și de distrugeri prin sacrificiul unui individ ales de Providență pentru a cruța țara îi caracterizează și pe alți șefi de stat din anii 1940, chiar dacă parcursul lor și condițiile ajungerii la putere sunt diferite. Exemplul care ne vine cel mai natural în minte este cel al mareșalului Pétain, care împărtășește cu Horthy un anumit număr de caracteristici, începând cu cariera militară. Ideologia regimului de la Vichy reia teme din care Horthy a făcut baza puterii sale: ancorarea în rural, familia, salvarea patriei, antisemitism, antiparlamentarism. Un alt exemplu – politicianul ceh Emil Hácha (1872–1945), ales la 30 noiembrie 1938 președinte al Republicii cehoslovace agonizante. Acest jurist, președinte al Curții Supreme, este un catolic conservator. El apelează la Sfântul Václav pentru a legitima colaborarea cu Germania. După invazia germană, pe care trebuie să o susțină, el rămâne șef de stat, dar nu are practic nici o putere de decizie. El face parte dintre acei conducători ostatici ai unei puteri străine de la care populația așteaptă totuși s-o protejeze de abuzurile acesteia din urmă și, mai ales, să evite să participe la război. Vârsta și, mai ales, autoritatea sa morală dau asigurări, el simbolizează și continuitatea națiunii cehe, care se acomodează cu situația. Toate instituțiile sunt păstrate, ceea ce sporește dimensiunea colaborării, care nu este contracarată, ca în Franța, de o rezistență armată. Al treilea exemplu este cel al lui Jozef Tiso (1887–1947), prelat și lider al Partidului Popular Slovac (*Slovenská l'udová strana*). Contrar celorlalte personaje, el are un trecut politic și se reclamă de la o ideologie rezumată în deviza partidului său: „Pentru Dumnezeu și națiune". Ca Horthy și Hácha, el pune în față creștinismul și aderă la un anumit antisemitism economic, dar nu rasial. Regimul său, care începe după separarea de Boemia-Moravia în martie 1939, se bazează pe satisfacerea revendicărilor naționale slovace față de cehi și unguri. Nu este un șef fascist, nu mai mult decât ceilalți, dar anumiți membri ai guvernului și oameni din anturajul său sunt apropiați de fascism. Rezistența care se dezvoltă în Slovacia este favorizată de geografie (păduri și munți) și absența trupelor germane. Insurecția din august 1944, declanșată prematur și fără susținere din partea sovieticilor, este dur reprimată de germani. Numai Hácha și, într-o mai mică măsură, Tiso au reușit să evite ca teritoriul lor să se transforme în câmp de bătălie. Franța era deja ocupată în iunie 1940 și Ungaria va fi numai în martie 1944, dar consecințele sunt mult mai dramatice, pentru că e devastată de luptele care se dau între germanii în retragere și

Armata Roșie. În definitiv, sacrificiul lui Horthy nu salvează pe nimeni, începând cu evreii, și încă și mai puțin țara, care este ocupată, martirizată și ocupată din nou.

În domeniul cultului personalității, Horthy se impune în mod incontestabil, urmat de Pétain, al cărui regim a reușit într-un interval scurt de timp să facă o figură tutelară. Dar nici Horthy, nici Tiso – și încă și mai puțin Hácha – n-au văzut ridicându-se în fața lor o figură concurentă de salvator al patriei comparabilă cu aceea a generalului de Gaulle. În pofida eșecului său și a zonelor de umbră, acest aspect al cultului lui Horthy rămâne în memoria colectivă maghiară. Înhumarea de la Kenderes, în septembrie 1993, a arătat în ce măsură amintirea lui este încă vie – și, cu toate acestea, contestată –, suscitând imagini pozitive și negative.

Vizitele oficiale ale lui Horthy ca șef de stat și primirea oaspeților străini sunt tot atâtea momente de celebrare a cultului personalității. Ele permit, de asemenea, să arate opiniei publice că Ungaria iese din izolare și redevine un actor al politicii europene. Târgurile internaționale de la Budapesta și evenimentele sportive în care se disting maghiari sunt, și ele, prezentate cu prioritate în mass-media. În timpul exercitării puterii, Horthy a călătorit foarte puțin. Abia la mijlocul anilor 1930 efectuează vizite oficiale și primește personalități străine. De fapt, în pofida instaurării unor relații privilegiate cu Italia, aceasta nu poate face nimic singură pentru revizuirea tratatelor. Ajungerea la putere a lui Adolf Hitler schimbă lucrurile în Europa, opunând de acum înainte un front Micii Antante și aliaților ei franco-britanici. Începând de acum, Ungaria poate dispune de doi susținători cu greutate ai politicii sale revizioniste.

Faptul că existau relații anterioare cu Italia lui Mussolini explică de ce sunt privilegiate mai întâi acestea. Cele două vizite oficiale au loc în noiembrie 1936 pentru Horthy și în mai 1937 pentru regele Victor Emmanuel III. La vremea sa, Gömbös își dorise cu ardoare ca Mussolini să vină la Budapesta, dar războiul din Spania îl împiedică pe Il Duce să facă deplasarea respectivă. După decesul lui Gömbös, Mussolini nu mai are nici un motiv să facă acest voiaj.[1] Ambasadorul Italiei la Budapesta, prințul Colonna, este informat, în luna mai 1936, de ministrul afacerilor externe Kánya despre dorința lui Horthy de a se duce la Roma. Kánya insistă bineînțeles asupra faptului

1. MAE. (A.P.) Ungheria. b. 15 (1937) Fasc. I.8 Rapporti politici. Telegrama nr. 5959/1625 din 13 octombrie 1936.

că regentul, care nu a făcut nici o vizită în străinătate de 17 ani, vrea ca Italia să fie prima lui deplasare, în compania soției sale.[1] În *Memoriile* sale, regentul prezintă acest lucru diferit, vorbind despre o invitație transmisă de contele Ciano cu ocazia unei vizite la Budapesta.[2] Ulterior, Colonna nu se mai interesează de această vizită, care nu mai este de resortul lui, dar se preocupă mult, în schimb, să afle cine îl va însoți pe Horthy: până la urmă, va fi vorba despre miniștrii Kánya și Darányi. Cealaltă preocupare se referă la vizitele pe care le va face Horthy la întoarcerea de la Roma, căci este prevăzut un sejur la Viena.[3]

Horthy consacră mai multe pagini în *Memoriile* sale evocării vizitei la Roma, care l-a fermecat în mod special, cu atât mai mult cu cât nu cunoștea Cetatea Eternă. Primirea este grandioasă și a flatat desigur vanitatea regentului, care se întâlnește cu regele, cu papa și cu Mussolini! Soții Horthy sunt găzduiți la Palatul Quirinal și primesc vizita personală a lui Mussolini. Liderul fascist îi face o impresie foarte bună lui Horthy, care nu constată nici cea mai mică „atitudine teatrală“ – el este mai degrabă înclinat să scuze la italian ceea ce va considera ca vociferări vulgare la Hitler. De fapt, lui Horthy îi lipsește perspicacitatea, căci afirmă ulterior că n-a simțit nici o tensiune între Il Duce și rege.[4] Printre momentele importante ale călătoriei figurează vizita la Vatican, care l-a impresionat profund pe Horthy, ca ungur și ca protestant. Or, aceasta are ca scop să-i ceară papei favoarea de a organiza următorul Congres euharistic la Budapesta în 1938, pentru a comemora 900 de ani de la moartea regelui Ștefan cel Sfânt. Audiența de o jumătate de oră, la care asistă doamna Horthy, se derulează în prezența, între alții, a nunțiului apostolic la Budapesta, Angelo Rotta, a secretarului de stat Eugenio Pacelli (viitorul papă Pius XII),

1. *Ibid.*, Telespresso nr. 5538/568 din 14 mai 1936, „segreto“. Progetto di visita in Italia del Reggente Horthy.

2. Horthy, *Ein Leben für Ungarn*, *ed. cit.*, p. 181 (versiunea maghiară, *Emlékirataim*, *ed. cit.*, p. 191). În versiunea franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy*, *ed. cit.*, p. 152.

3. Despre cele două vizite și instrumentalizarea lor, vezi Dávid Turbucz, „Egy államfői utazás kultikus értelmezése. Horthy Miklós római és bécsi útja 1936. november végén“ [Interpretarea cultică a călătoriei unui șef de stat. Călătoriile lui Miklós Horthy la Roma și Viena la sfârșitul lui noiembrie 1936], *Korunk*, noiembrie 2012, pp. 82–87.

4. Horthy, *Ein Leben für Ungarn*, *ed. cit.*, p. 182 (versiunea maghiară, *Emlékirataim*, *ed. cit.*, p. 192). În versiunea franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy*, *ed. cit.*, p. 154.

a prim-ministrului maghiar Kálmán Darányi și a Marelui Maestru al Ordinului de Malta. Parada militară de a doua zi are loc pe una dintre noile artere tăiate de „fascismul de piatră“ în fața forului imperial și botezată Via dell'Impero (actuala Via dei Fori Imperiali).[1] Regele și Horthy călare trec în revistă o trupă de 25000 de oameni.

Dar apogeul vizitei sunt incontestabil parada și manevrele navale care au loc în dimineața de 26 noiembrie în Golful Neapole. De pe cheiul Beverello, invitații se îmbarcă la bordul navei „Zara“[2], vas care poartă numele unuia dintre orașele Mării Adriatice revendicate de Italia. O imagerie abundentă, film și fotografii, documentează acest episod al călătoriei. Horthy revede marea pentru prima oară de la sfârșitul lunii octombrie 1918. Pe vapor, regentul rostește un toast în limba italiană, în care subliniază că a regăsit ceea ce pentru el semnifică viața și fericirea: marea.[3]

Vizita regelui Italiei Victor Emmanuel III și a reginei Elena, în mai 1937, la Budapesta este, alături de Congresul Euharistic, prima ocazie pentru Ungaria de a reactiva pompa de la începutul secolului. Organizarea, apoi derularea vizitei au fost pregătite cu grijă de noul ambasador al Italiei la Budapesta, contele Luigi Orazio Vinci, care a mai lucrat la Budapesta ca secretar de legație în 1920–1924. Relatarea vizitei face chiar obiectul unei dări de seamă de circa șaizeci de pagini legate care-i urmărește pe suverani de la gara din Roma până la întoarcerea acasă.[4] Ambasadorul e totuși destul de sâcâit de dorința reciprocă a regelui Italiei și a arhiducilor de Habsburg de a se întâlni. Guvernele maghiar și italian nu vor să-i încurajeze pe legitimiști, dar nu-i pot refuza regelui o întâlnire. Aceasta are loc, dar capătă un caracter privat și intim, sub forma unei audiențe acordate de rege și a unei gustări oferite a doua zi dimineața de către arhiducele Joseph.[5] În această privință, este evident că Vinci ar fi dorit ca nunțiul apostolic și, în spatele lui, Vaticanul să se implice mai mult

1. După cum spune Emilio Gentile, *Fascismo di pietra*, Editori Laterza, Roma, 2007.

2. Rutter, *Regent of Hungary. The Authorized Life of Admiral Nicholas Horthy*, *ed. cit.*, p. 319.

3. Doblhoff, *Horthy Miklós*, *ed. cit.*, p. 320.

4. MAE. (A.P.) Ungheria. b. 15 (1937). Fasc. 7. „Il viaggio delle Loro Maesta a Budapest (18–23 maggio-XV)“, direzione generale affari generali, ufficio V.

5. *Ibid.*, scrisoarea lui Vinci din 13 aprilie 1937: „Viaggio degli Augusti Sovrani in Ungheria“

în eveniment, dar Sfântul Scaun rămâne prudent și nu se pretează la un amestec al genurilor. Restul sejurului este constituit dintr-un mare banchet la palat la 20 mai, din recepții, ca și dintr-o reprezentație de gală la Operă. Toate deplasările din Budapesta se efectuează călare, orașul este pavoazat și iluminat – începând din 1937, Podul cu Lanțuri (*Lánchíd*) este iluminat electric. Se regăsește ambianța serbărilor dedicate Mileniului, în 1896. Ambasadorul american Montgomery este impresionat de amploarea festivităților și de arta cu care maghiarii le gestionează. Este invitat la dineul de gală de la palat și constată: „Ca gazde, ungurii erau nemaipomeniți. La bal, au purtat ținutele tradiționale. A fost foarte colorat".[1] Invitații ies apoi pe terasa palatului: „Budapesta avea un sistem foarte bun de iluminare a edificiilor publice și a podurilor. Sub ochii noștri, orașul nu mai era ca de obicei, ci iluminat în întregime, până pe coline. Era extraordinar".[2]

Victor Emmanuel este, în plus, primit la Esztergom de prințul primat, cardinalul Serédi. Nunțiul Angelo Rotta se felicită pentru „amprenta creștină" care incontestabil a fost dată vizitei regale.[3] Pentru a fi pe măsura străzii imperiale de la Roma, parada militară se desfășoară pe bulevardul Andrássy, tribuna oficială este plasată în piață (*köröndi*). Horthy își rostește toate alocuțiunile în limba italiană. De partea italiană, ecourile vizitei sunt, de asemenea, favorabile. Regele pare încântat de sejur. Ambasadorul Vinci își înmulțește rapoartele și trimite multă documentație referitoare la eveniment, în plus insistă asupra fervorii populare care a însoțit deplasările suveranilor italieni și a felului în care au fost primite gesturile lor de către populație, ca, de pildă, vizita neprevăzută a reginei la Biserica Mátyás în timpul unei slujbe dedicate copiilor nevoiași.[4] Relatarea lui Vinci este coroborată de cea a nunțiului, care a asistat la toate recepțiile în timpul cărora s-a găsit adesea într-un loc de onoare, în vecinătatea nemijlocită a suveranilor și a lui Horthy. Presa scrisă și jurnalele de actualități cinematografice relatează din plin despre călătorie, toate evenimentele sunt filmate, este o operație de comunicare majoră, fără îndoială mai importantă decât Congresul Euharistic, care nu se

1. Montgomery, *Hungary. The Unwilling Satellite*, *ed. cit.*, p. 84.
2. *Ibid.*, p. 85.
3. Scrisoarea lui Rotta din 25 mai 1937, fol. 58–59. AA. EE. SS. Ungheria Pos. 51 P.O. 1930–1940. Fasc. 48.
4. *Ibid.*, scrisoarea lui Vinci din 18 iunie 1937: „Echi della visita degli Augusti Sovrani"

adresează tuturor cetățenilor. Prietenia cu Italia este pentru opinia publică mult mai acceptabilă și mai flatantă decât cea cu Germania: în Ungaria, ca și în alte părți, există ideea unei Italii romantice, de unde nu poate veni nimic rău. Accentul pus pe relațiile culturale dintre cele două țări conferă un mesaj pozitiv, care pune în valoare Ungaria. În schimb, relația cu Germania este mai ambivalentă, neexistând, în această privință, o specificitate maghiară.

Printre beneficiile pe care Ungaria le are după vizita regentului la Roma, desfășurarea Congresului Euharistic îmbracă o semnificație deosebită. Evenimentul este important, atât prin numărul și calitatea participanților, cât și prin impactul simbolic. La un an după vizita regelui Italiei, Budapesta încearcă din nou să fie fermecătoare în cea mai pură tradiție de dinainte de război. În pofida caracterului religios exclusiv într-o țară a diversității confesionale, asocierea făcută cu regele Ștefan cel Sfânt și comemorarea acestuia permite ca națiunea să se unească în spatele figurii regelui întemeietor al statului maghiar. Papa, bolnav, este reprezentat de secretarul de stat Pacelli, a cărui personalitate marchează profund unele dintre persoanele prezente la ceremonii. Astfel, la întoarcerea de la dejunul oferit de ministrul afacerilor externe la corpul diplomatic, în timpul căruia a fost așezat alături de Pacelli, ambasadorul Montgomery îi declară soției: „Azi, am cunoscut un om cu adevărat mare".[1] Ei se întâlnesc din nou în timpul congresului și impresia americanului se confirmă. Toate aceste mărturii sunt evident retrospective, dar este interesant de constatat în memoriile contemporanilor că acest Congres Euharistic a fost interpretat ulterior ca ultima mare manifestare de prestigiu internațional a Budapestei. Conform nunțiului, anunțul venirii lui Pacelli a provocat o mare satisfacție, căci maghiarii o interpretează ca pe un semn de atenție deosebită a papei față de ei. Rotta este cel care a servit drept interfață între autoritățile ecleziastice ungare, cardinalul Serédi și Vatican. De fapt, alegerea lui Pacelli pentru a fi trimis la Budapesta era clară din vara anului 1937, și acesta din urmă se preocupase de rolul pe care urma să-l joace în timpul congresului și, mai ales, de aparițiile sale în mass-media. În plus, își făcea probleme în legătură cu limba în care avea să vorbească în timpul luărilor de cuvânt și a sugerat latina, franceza și germana: „Prima ar fi mai ușor

1. Montgomery, *Hungary. The Unwilling Satellite*, *ed. cit.*, p. 86.

înțeleasă de cler, a doua de societate, a treia de către popor".[1] Până la urmă, jurnalele de actualități arată că a vorbit, mai ales, în limba germană.

La unguri, ca și la străini, amintirea lăsată de festivitățile prilejuite de congres este cea a unui moment excepțional înainte de declanșarea războiului și instaurarea regimului comunist. Viitorul prim-ministru Miklós Kállay[2] participă la festivități și revine asupra impresiilor de atunci: „A fost al doilea eveniment [primul este chiar vizita regelui Italiei] din ultimii ani din Ungaria de care-mi amintesc. Și cu această ocazie, a fost vorba de fast și ceremonie, dar spiritul care domnea cu precădere era cel al Bisericii catolice [Kállay este catolic]. Nu voi mai vedea niciodată în viața mea ceva mai frumos decât zecile de mii de oameni de la țară, în costumele lor tradiționale bogate și colorate. Mă îndoiesc că o altă țară din Europa este capabilă să ofere un asemenea spectacol. [...] Mai bine de o sută de mii de persoane au participat la slujba de la miezul nopții din Piața Eroilor, în timp ce cardinalul Pacelli era așezat pe tronul său, reprezentându-l, mai mult decât demn, pe capul Bisericii Romano-Catolice".[3] Mai direct implicat, generalul Lakatos comandă unitatea însărcinată să vegheze la securitatea și la buna desfășurare a evenimentului. Și el are ocazia de a-i fi prezentat legatului papei cu prilejul banchetului oferit la palat: „Această recepție a fost ultima manifestare a vârstei de aur a regimului Horthy consolidat".[4] Congresul a făcut obiectul unei atente pregătiri, pentru acest eveniment a fost chiar creat un curs pentru formarea ghizilor însărcinați să-i ajute pe pelerini și turiști și să le arate „tot ce este frumos și nobil, fie în capitala noastră, fie în provincie", așa cum spune secretarul de stat Géza Tormay.[5] Locuitorii Budapestei sunt solicitați să închirieze camere vizitatorilor. Serviciile de presă ale diferitelor ministere lucrează din plin, sunt editate broșuri, hărți și afișe în mai multe limbi. Deschiderea lucrărilor Congresului este filmată pentru jurnalele de actualități: poate

1. Scrisoarea monseniorului Giuseppe Pizzardo către Rotta, 26 iulie 1937, fol. 20–21. AA. EE. SS. Ungheria Pos. 71–73. Anno 1937–1938. Congresso Eucaristico.

2. El este atunci director al Oficiului Național pentru Irigații și membru al Camerei Superioare.

3. Kállay, *Hungarian Premier*, *ed. cit.*, p. 167.

4. Lakatos, *Ahogyan én láttam*, *ed. cit.*, p. 25.

5. *Az Eucharistikus Kongresszus idegenvezetői tanfolyama* [Curs pentru ghizii Congresului Euharistic], jurnal de actualități din februarie 1938 (Magyar Világhíradó, nr. 731): http://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=2689

fi văzută familia Horthy, iar operatorii arată diversitatea chipurilor și a costumelor, precum cele ale reprezentanților Bisericilor din Orient sau din Asia. Legatul Pacelli pronunță câteva cuvinte în limba maghiară, printre care: „Trăiască țara Mariei", care declanșează aplauzele mulțimii masate în Piața Eroilor.[1] Cu mult înainte de Zilele mondiale ale tineretului, există o preocupare pentru tinerii credincioși, iar episcopul Parisului, monseniorul Verdier, celebrează o liturghie în timpul căreia 150000 de tineri primesc comuniunea. „Produsele derivate" și alte fleacuri comemorative au un mare succes, mai ales carnetul de timbre special tipărit de poștă. La sfârșitul congresului, este publicată o carte comemorativă bogat ilustrată.[2]

Pe drumul de întoarcere de la Roma, în noiembrie 1936, Horthy se oprește pentru o vizită oficială la Viena, la invitația președintelui Wilhelm Miklas (1872–1956), aflat în fruntea Republicii Austria din 1928. Cei doi bărbați s-au mai întâlnit în august, când, la întoarcerea de la Berchtesgaden, Horthy se oprise la Velden. Horthy afirmă că Miklas i-a făcut invitația în timpul acestei întrevederi cu caracter privat. Regentul este deosebit de sensibil la această vizită, care-i permite să revadă locurile care i-au marcat viața. El cere să nu fie nevoit să se ducă la Hofburg, pentru a nu răscoli amintiri prea dureroase, dar nu poate formula aceeași rugăminte în ceea ce privește Schönbrunn, unde a fost prevăzut un dineu de gală. Cei doi Horthy locuiesc la Hotel Imperial. Regentul, însoțit de Darányi și Kánya, are întrevederi cu președintele, cu cancelarul Kurt Schuschnigg și cu secretarul de stat Guido Schmidt. Se duce la monumentul ridicat în memoria combatanților din Heldenplatz și se înclină în fața plăcii Marinei din Michaelerkirche. Este apoi oaspetele cercului naval și revede foști camarazi din marina imperială și regală. Vizita la Schönbrunn îl emoționează profund: pentru a ajunge acolo, este condus pe același drum pe care-l parcurgea aproape în fiecare zi în compania lui Franz Joseph. Este tulburat când îl vede pe președintele republicii ocupând la masă locul suveranului. A doua zi, orașul este acoperit de zăpadă, iar Horthy se duce la Cripta Capucinilor, pentru a depune o

1. *A XXXIV. Eucharisztikus Kongresszus. A Kongresszus megynitása a Hősök terén* [Al XXXIV-lea Congres Euharistic. Deschiderea Congresului în Piața Eroilor]: http://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=2810

2. *A XXXIV. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus Emlékkönyve* [Volum omagial al celui de-al XXXIV-lea Congres Euharistic internațional], Budapest, 1938.

jerbă la mormântul lui Franz Joseph. *Neue Freie Presse* relatează în detaliu această vizită, care durează două zile. Într-adevăr, nici Viena, asemănător Budapestei, nu primește prea mulți vizitatori de marcă. Sosirea lui, duminică 29 noiembrie, este anunțată în ediția din ajun de două articole pe pagina întâi, unul fiind semnat de ministrul plenipotențiar maghiar în capitala austriacă, Ludwig von Rudnay.[1] Editorialul se felicită pentru apropierea recentă, cu care îi creditează pe doi oameni de stat decedați, Dolfuss și Gömbös.[2] În edițiile din cele două zile următoare, legătura reînnoită dintre foștii parteneri ai dublei monarhii constituie laitmotivul articolelor care descriu etapele vizitei lui Horthy, insistând asupra faptului că amiralul nu este un străin la Viena, nici în Austria. Președintele Miklas se grăbește să accepte principiul reciprocității și se duce la Budapesta între 3 și 5 mai 1937, deci cu foarte puțin timp înainte de suveranul italian. Pentru a respecta protocolul, Miklas este însoțit de soția sa, de Schuschnigg și de Schmidt. În ediția din 4 mai, *Neue Freie Presse* constată că Miklas efectuează prima sa vizită în străinătate, ceea ce mărește și mai mult importanța prieteniei regăsite dintre cele două țări, conform autorului editorialului.[3] Se poate constata, prin urmare, că iluziile de putere nu sunt apanajul ungurilor și că austriecii le împărtășesc și ei. Corespondentul trimis de cotidian la fața locului este plin de entuziasm în privința înțelegerii austro-ungare, care se dorește a fi durabilă și susceptibilă să calmeze pentru un timp ambițiile germane. La 4 mai, populația masată în fața Operei, unde trebuie să aibă loc o reprezentație de gală, îi aclamă pe austrieci. Aceștia din urmă se opresc în toate locurile unei vizite oficiale: monumente în cinstea celor decedați, promenade, dejun la legație, dineu privat la palat pentru cuplul prezidențial în prezența celor doi fii ai lui Horthy, în timp ce restul delegației austriece participă la o recepție dată de ministrul afacerilor externe Kánya.[4]

Țările respinse din sistemul de alianțe al Micii Antante au încercat cu disperare în perioada interbelică să găsească alternativa care să le procure mijloacele de a se apăra împotriva Germaniei. Ele aveau

1. „Ungarns Reichsverweser in Wien", *Neue Freie Presse*, 28 noiembrie 1936.

2. „Ein Freund Österreichs", *Neue Freie Presse*, 28 noiembrie 1936.

3. „Die österreichisch-ungarische Freundschaftskundgebung", *Neue Freie Presse*, 4 mai 1937.

4. „Der zweite Tag des Budapester Staatsbesuches", *Neue Freie Presse*, 5 mai 1937, p. 3.

totuși scopuri divergente și n-au fost ajutate nici de propriul egoism – obsesia revizionistă în cazul maghiar –, nici de democrațiile occidentale, nici de angoasa privind securitatea care-i anima pe cei trei aliați (Cehoslovacia, România, Iugoslavia), ei înșiși motivați de obiective contradictorii. În această configurație, Polonia face figură de partener potențial pentru Ungaria, dar și pentru anumiți membri ai Micii Antante în care Franța vrea s-o facă să intre, fără succes. Amintirile istorice joacă un rol puternic în apropierea realizată între Polonia și Ungaria. Dinastia poloneză a Jagellonilor a domnit în Ungaria până la invazia otomană. Polonezii s-au angajat în 1848 alături de unguri și au format legiuni de voluntari comandate de ofițeri polonezi, care au devenit eroi ai istoriei maghiare. O statuie a generalului Józef Bem[1], ridicată în Piața Pálffy (actuala Piață Bem), este de altfel dezvelită în mai 1934, în prezența lui Horthy. Acesta e foarte interesat de personalitatea lui Józef Piłsudski, de care se simte apropiat prin anumite trăsături, și regretă în *Memoriile* sale că nu l-a întâlnit. Într-o scrisoare (în limba germană) pe care i-o adresează în octombrie 1934, în urma deplasării lui Gombös la Varșovia, el amintește „profunda simpatie reciprocă ce i-a unit pe unguri și polonezi în timpul numeroaselor veacuri ale trecutului nostru glorios“ și insistă asupra „eternului pericol rusesc“.[2] Inițiativa este luată la începutul anului 1938 de președintele Ignacy Mościcki (1867–1946), succesor al lui Piłsudski, sub forma unei invitații la o partidă de vânătoare. Ambasadorul Ungariei la Varșovia, András Hory, a fost întrebat, în decembrie 1937, de ministrul afacerilor externe polonez, colonelul Józef Beck (1894–1944), în legătură cu acest subiect.[3] Horthy, șeful cancelariei sale militare, generalul Lajos Keresztes-Fischer, Kánya și șeful său de cabinet, contele István Csáky, se duc în Polonia, între 5 și 9 februarie. Hory estimează că primirea făcută de polonezi a fost mai călduroasă și mai spontană decât cea făcută de italieni și menționează că au avut inițiativa de a ridica în fața Palatului Regal de la Varșovia, unde este cazat regentul, un arc de triumf pe care e scris în limba maghiară: „Trăiască regatul lui Ștefan cel Sfânt!“[4] Această

1. Solidaritatea ungaro–polonă nu este o expresie goală de conținut: manifestația de la 23 octombrie 1956 se termină în această piață.

2. Scrisoarea lui Horthy către Piłsudski, 10 octombrie 1934. *Horthy Miklós titkos iratai*, *ed. cit.*, pp. 144–146 (fotocopie a originalului în limba germană între paginile 136 și 137).

3. Hory, *Bukaresttől Varsóig*, *ed. cit.*, p. 248.

4. *Ibid.*, p. 249.

impresie e confirmată, pe un cu totul alt ton, de Joseph Goebbels, care se arată iritat când află că Horthy a fost primit „ca un împărat“ la Cracovia.[1] Vizita este agrementată de o partidă de vânătoare în pădurea de la Białowieża (pe actuala frontieră dintre Polonia și Belarus), la care ia parte și fiul mai mare al lui Horthy. În pofida condițiilor și a ambianței foarte favorabile, întâlnirea nu are nici un rezultat concret. Relațiile dintre Beck și Kánya sunt proaste, acesta din urmă neavând decât dispreț pentru polonezi. Cât despre Beck, el este convins că Hitler va ataca Cehoslovacia: Polonia are revendicări teritoriale față de vecina sa, pe care și le-ar putea satisface atunci și ar lăsa drum liber Ungariei să pună mâna pe Slovacia. Cele două țări astfel întărite și-ar regăsi deci fosta frontieră comună. În acest sens trebuie interpretată vizita pe care Beck o face la Roma o lună mai târziu.[2]

În pofida operațiilor de seducție în direcția Italiei, Austriei și Poloniei, este evident că, pentru Ungaria, partenerul esențial al politicii sale externe este Germania. Gyula Gömbös fusese de altfel unul dintre primii responsabili politici care s-au dus la Berlin imediat după alegerea lui Hitler. Pe terenul maghiar, Italia este de acum înainte în rivalitate permanentă cu germanii, iar Roma nu ia nici o decizie – nici cea mai anodină – fără a se interesa mai întâi ce face Germania. Horthy se întâlnește mai des cu Hitler începând din 1936, data primei lor întrevederi, și până în martie 1944. Cu toate acestea, Führerul nu vine niciodată la Budapesta, dar își trimite acolo oamenii: Ribbentrop, Walther Funk, consilierul său economic, și, mai ales, Göring, care vine să vâneze în mai multe rânduri în compania regentului și-l reprezintă pe Hitler la funeraliile lui Gömbös. Horthy este deci nevoit ca, de fiecare dată, să facă deplasarea, ceea ce denotă rangul inferior acordat Ungariei în jocul diplomatic al lui Hitler, care consimte totuși să-i întoarcă vizitele lui Mussolini. La 22 august 1936, Horthy se duce deci la reședința lui Hitler de la Obersalzberg (Berchtesgaden) la întoarcerea de la o vânătoare cu austriecii. Sunt prezenți și ministrul apărării, generalul Werner von Blomberg, și

1. „Horthy wie ein Kaiser in Krakau empfangen.“ Intrare din 6 februarie 1938. *Joseph Goebbels Tagebücher 1924–1945* (editat de Ralf Georg Reuth), vol. 3: *1935–1939*, Piper, München, 1999, p. 1202.

2. Jörg K. Hoensch, *Der ungarische Revisionismus und die Zerschlagung der Tschechoslowakei*, Mohr, Tübingen, 1967, p. 61.

ministrul afacerilor externe, Konstantin von Neurath.[1] Prima impresie este, mai degrabă, bună, iar Horthy se pare că a fost fascinat de ascensiunea lui Hitler, plecat de la nimic. Contrar întrevederilor care vor urma, acesta din urmă e calm și-l lasă pe regent să vorbească despre Marea Britanie mai ales, pentru care nu-și ascunde admirația. El îl sfătuiește pe Hitler să se înțeleagă cu aceasta, pentru a evita o competiție navală în care Germania ar fi fost, fără îndoială, învinsă. La sfârșitul întrevederii, care a durat trei ore, Horthy înțelege totuși că Hitler își va îndrepta eforturile împotriva Cehoslovaciei.[2] Această chestiune revine sistematic în timpul întâlnirilor următoare și, de fiecare dată, regentul refuză să se angajeze într-o acțiune militară împreună cu Germania, al cărei scop ar fi, pentru Ungaria, să pună mâna pe Slovacia. Nici Horthy, nici majoritatea membrilor statului-major ungar nu sunt încă pregătiți să intre în război pentru revizuire. Pentru germani – și, mai ales, pentru Goebbels –, Ungaria pare, din această cauză, puțin fiabilă.[3] După *Anschluss* (martie 1938), Ungaria are frontieră comună cu Reichul, iar Cehoslovacia este, în consecință, unul dintre principalele subiecte discutate în timpul vizitei oficiale pe care Horthy o face în Germania, în august 1938.

Este marele eveniment în relațiile dintre regent și Führer. Între 21 și 29 august, Horthy, însoțit de soția sa, traversează Germania până la Kiel. Etapele următoare sunt Helgoland, Hamburg, Berlin și Nürnberg. Ceilalți reprezentanți maghiari sunt prim-ministrul Béla Imrédy și ministrul afacerilor externe, Kánya. În timpul pregătirii vizitei, în prim-plan se află relațiile Ungariei cu Mica Antantă și se insistă din partea germană asupra Iugoslaviei, cu care Ungaria nu vrea să intre în conflict pentru a-și satisface țintele teritoriale. Kánya subliniază totuși că Regatul Iugoslaviei trebuie să accepte autonomia culturală a populațiilor maghiare. Politica germană încearcă mai multe tactici cu Ungaria pentru a slăbi Mica Antantă din interior. Acesta e sensul discuțiilor care au loc în timpul vizitei oficiale între Hitler și Horthy, pe de o parte, între cei doi miniștri maghiari și Rib-

1. Raport despre vizita făcută lui Hitler de către regentul Horthy, redactat de Neurath, 24 august 1936, în *A Wilhelmstrasse és Magyarország. Német diplomáciai iratok Mavyarországról 1933–1944* [Wilhelmstrasse și Ungaria. Documente diplomatice germane despre Ungaria 1933–1944], Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1968, pp. 138–139.

2. *Ibid.*, p. 42.

3. „Nu poți avea încredere în unguri.“ Intrare din 19 octombrie 1937, *Joseph Goebbels Tagebücher 1924–1945*, vol. 3: *1935–1939*, *ed. cit.*, p. 1141.

bentrop, pe de altă parte. Călătoria începe sub auspicii excelente, cu o trecere în revistă navală și aeriană grandioasă în largul portului Kiel. Doamna Horthy este nașa crucișătorului „Prinz Eugen“.[1] Participanții debarcă apoi pe insula Helgoland, unde locuitorii îi oferă Magdei un spectacol de dansuri folclorice. Horthy consacră mai multe pagini în *Memoriile* sale episodului naval. Nu mai puțin de paisprezece filme ale *Ufa-Tonwoche* relatează toate momentele festive ale vizitei – sunt mai numeroase decât în timpul voiajului în Italia, care a fost, este adevărat, mai scurt. Germanii au mizat vizibil totul pe această vizită, căci, la fiecare etapă, au fost mobilizate mulțimi considerabile, au fost pavoazate orașele și au defilat mii de soldați și marinari. Parada militară care are loc pe Ost-West-Achse din Berlin la 25 august este gigantică. Goebbels relatează în jurnalul său despre întrevederea pe care a avut-o cu Horthy la Kiel. Amiralul impresionează: „Un om de onoare. El face o impresie excelentă, deloc sclerozat, nici abrutizat. Îmi place mult“.[2] Climatul se deteriorează în timpul discuțiilor dintre Horthy, miniștrii săi și germani. Cei din urmă fac presiuni pentru participarea Budapestei în cazul unui conflict cu Cehoslovacia, pe de o parte, și Iugoslavia, pe de altă parte, fluturându-le pe sub nas câștigurile teritoriale care ar decurge de aici. Dar ungurii sunt sceptici, conform relatării despre conversații a secretarului de stat Ernst von Weizsäcker, și refuză orice angajament.[3] Hitler se enervează tot mai mult și-l indispune pe Horthy, care vorbește ulterior despre „caracterul său vulgar“.[4] O a doua întrevedere dintre cei doi conducători nu aduce nici o ameliorare, pentru că Horthy rămâne pe poziții. Hitler îi vorbește atunci pe un ton „inadmisibil“.[5] În aceeași seară, este dată în onoarea ungurilor o reprezentație de gală cu *Lohengrin* la *Staatsoper unter den Linden*. Ambianța este vizibil sumbră, cum o mărturisește o fotografie care arată loja imperială: toți spectatorii de la parter fac salutul hitlerist în direcția lojei în care

1. Schmidt-Pauli, *Nikolaus von Horthy*, *ed. cit.*, p. 249.

2. Intrare din 24 august 1938. *Joseph Goebbels Tagebücher 1924–1945*, *ed. cit.*, vol. 3: *1935–1939*, *ed. cit.*, p. 1258.

3. Raport al lui Ernst von Weizsäcker, 23 august 1938, în *A Wilhelmstrasse és Magyarország*, *ed. cit.*, pp. 287–288. În timpul călătoriei, soția lui Weizsäcker este doamnă de companie a doamnei Horthy.

4. Eckhardt, *Recollections of Tibor Eckhardt. Regicide at Marseille*, *ed. cit.*, p. 245.

5. Horthy, *Ein Leben für Ungarn*, *ed. cit.*, p. 203 (versiunea maghiară, *Emlékirataim*, *ed. cit.*, p. 215). În versiunea franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy*, *ed. cit.*, p. 173.

Horthy și soția lui îi încadrează pe Führer și ceilalți demnitari naziști. Ei sunt bineînțeles singurii care nu ridică brațul și doamna Horthy îi aruncă soțului ei o privire severă. Tot la nivelul simbolului, vremea se strică și ploaia îi însoțește pentru restul voiajului, până la întoarcerea la Budapesta. Relațiile se destind puțin de îndată ce Hitler nu este în preajmă, iar cei doi Horthy sunt primiți cu o generozitate gălăgioasă la familia Göring, al cărei caracter histrionic e totuși puțin apreciat. Horthy acceptă, cu toate acestea, invitația mareșalului la o partidă de vânătoare în Prusia Orientală, în septembrie. În timpul vizitei la Nürnberg, Himmler le arată cu mândrie edificiile recent construite, în care se vor desfășura de acum înainte adunările partidului. Horthy și soția sa sunt consternați de acest gigantism și de mobilizarea de mase pe care o implică. Doamna Horthy se amestecă în conversația cu Himmler și întreabă cum anume se desfășoară aceste adunări. Aflând că este adusă într-o structură atât de impozantă atât de multă lume, cu atâtea cheltuieli, doar pentru a asculta ce spune Führerul, nu-și poate ascunde uimirea – Himmler nu binevoiește să-i răspundă.[1]

Anul 1938 se termină desigur cu recucerirea sudului Slovaciei, în virtutea primului arbitraj de la Viena, dar Hitler nu se oprește cu exigențele față de Ungaria. După formula germană utilizată de mai multe ori de Horthy în *Memoriile* sale – *Wer mittafeln will, muss auch mitkochen* „Cine vrea să participe la festin, trebuie să participe și la gătitul mâncării“ –, se așteaptă de la el să se implice mai direct în dezmembrarea Europei Centrale întreprinsă de Hitler după *Anschluss*.

1. *Ibid.*, p. 204 (versiunea maghiară, *Emlékirataim*, *ed. cit.*, p. 217). În versiunea franceză, p. 175.

XI
Angrenajul

DUPĂ MOARTEA LUI GYULA GÖMBÖS, HORTHY SE AFLĂ ÎN ÎNCURCĂtură; trebuie să numească un nou prim-ministru. Alegerile pe care va trebui să și le asume între 1936 și 1942 sunt revelatoare pentru dezaprobarea sa față de clasa politică. Ezitările sale sunt pricinuite, în același timp, de unele dificultăți reale, născute din impasul diplomatic, și caracterul său veleitar, care-l împiedică să tranșeze. Regimul său e fondat pe principii pe care nu le poate abandona, decât riscând nu doar de a se dezice de ele, dar și de a pierde puterea. Teama de o lovitură de stat venind de la dreapta, ca și de la stânga este o dată esențială. Din acel moment, el face un anumit număr de erori și de alegeri de persoane care se dovedesc mai târziu dezastruoase. Adesea, reajustările nu fac decât să agraveze lucrurile.

La dreapta, nu există atunci o personalitate comparabilă cu aceea a lui Gömbös, care era legat de Horthy prin experiența contrarevoluției. Pentru regent este exclus să se întoarcă spre extrema dreaptă. Partidul de guvernământ se împarte între partizanii lui Gömbös și ai regimului său corporatist, apropiat, prin anumite trăsături, de fascismul italian, și conservatorii aliniați alături de István Bethlen, ostili apropierii prea marcate de Germania. Se speculează, de altfel, mult în cancelarii în privința întoarcerii lui Bethlen la putere. Însă acestuia din urmă îi repugnă să se întoarcă în funcție și preferă poziția de eminență cenușie. Horthy consultă la toate nivelurile eșichierului politic (dar nu la stânga și la extrema dreaptă). Evident, nici un nume nu se impune cu adevărat. Așa cum explică Miklós Kállay în *Memoriile* sale, înfruntarea dintre Bethlen și Gömbös, care a dominat viața politică de la mijlocul anilor 1920, a făcut, pe de o parte, ca partidul de guvernământ să-i înlăture pe unii dintre membrii săi, printre care el însuși, care s-a dus să ocupe un post în administrația apelor, și, pe de altă parte, a făcut să apară oameni noi, ieșiți din

anturajul lui Gömbös și ale căror idei evoluează tot mai mult spre fascism, respectiv nazism. În plus, elita conservatoare este intelectualmente sărăcită. Kállay îi judecă sever pe cei pe care-i numește „mici epigoni care se joacă cu credulitatea și lipsa de experiență a țării". El îi compară pe Bethlen și Gömbös cu două mari figuri de la 1848, Széchenyi și Kossuth, „giganții națiunii maghiare".[1] Această paralelă nu e surprinzătoare. Ea dezvăluie constanta politicii maghiare, care-și caută punctele de referință în momentul fondator al Revoluției de la 1848 și în opoziția dintre „lobonți" (Széchenyi) și „curuți" (Kossuth), dar este, de asemenea, legitimă în ceea ce-i privește pe cei doi politicieni, mentalitatea și intențiile lor. Széchenyi, aristocrat, gata să negocieze pentru a păstra esențialul – autonomia Ungariei în acea epocă –, și Kossuth, om nou, care profită de avantajul său, riscând de a pierde totul. Din această perspectivă, Bethlen dorește, cu siguranță, revizuirea, dar prin mijloace pașnice, și se arată deschis la discuția cu Mica Antantă sub egida franceză, dar, mai ales, britanică; Gömbös, în schimb, ar fi gata să se alieze cu diavolul (Hitler) pentru a-și atinge scopurile.

Până la urmă, ministrul agriculturii din guvernul Gömbös, Kálmán Darányi (1886–1939), este învestit de Horthy, la 12 octombrie 1936. Este un om al sistemului – tatăl său, Ignác, fusese ministru al agriculturii la începutul secolului. Fost prefect, specialist în probleme agricole, este un tehnocrat, cumulează, de altfel, funcția de prim-ministru cu portofoliul agriculturii. Primele luni ale mandatului său sunt marcate de întoarcerea la valorile conservatoare incarnate de Bethlen. Experiența corporatistă a lui Gömbös este golită de substanță. Chiar asta aștepta Horthy de la el. În plus, guvernul Darányi, în care până la urmă puține portofolii și-au schimbat titularul, este însărcinat să întărească prerogativele regentului și să regleze chestiunea succesiunii sale, să consolideze Camera Superioară și să limiteze exercitarea dreptului de vot. Noul prim-ministru face tot ce i se cere, e suficient de suplu pentru a naviga între tabere, însă îi lipsește total inteligența politică și, în consecință, inițiativa. Schimbarea este desigur relaxantă după activismul lui Gömbös, dar vremurile nu sunt potrivite cu politica de tergiversare, nici cu mediocritatea. *Anschluss*-ul din martie 1938 provoacă o importantă remaniere ministerială. Comenzile germane abundă în industria – și, îndeosebi, în cea alimentară – maghiară. Béla Imrédy, președintele Băncii Naționale, intră în guvern ca ministru de finanțe. Personajul e considerat un expert în

1. Kállay, *Hungarian Premier*, p. 32.

probleme monetare, ceea ce este indiscutabil, dar și un partizan al apropierii de Marea Britanie, ceea ce se va dovedi în mod tragic fals. Guvernul pregătește un program de investire a unui miliard de penghei pentru modernizarea armatei și pentru dotarea ei cu echipamente moderne, lucru ce contravine evident dispozițiilor tratatului de pace. Programul de la Győr (*Győri program*), prezentat de Darányi la 5 martie 1938, are drept scop ca armata maghiară să fie în stare de a intra în război la orizontul anilor 1942–1943. Această investiție se face, în mare parte, grație unei dotări germane. În urma *Anschluss*-ului, Reichul hitlerist a devenit vecin nemijlocit al Ungariei, ceea ce provoacă în armată numeroase adeziuni la național-socialism. Ministerul Armatei este, de altminteri, încredințat, în mai 1938, generalului Jenő Rátz, ale cărui simpatii pentru Crucile cu Săgeți nu sunt un secret pentru nimeni. Guvernul alunecă foarte clar spre dreapta și Germania, lucru care sfârșește prin a-l neliniști și a-i displăcea lui Horthy. El manifestă o atitudine similară în anii care urmează, dezavuându-i sistematic pe cei pe care i-a numit chiar el, fie pentru că a fost prost sfătuit, ceea ce este, în general, teza susținută de apărătorii lui, fie pentru că i-au lipsit discernământul sau capacitatea de decizie. Cu toate acestea, deriva guvernului Darányi îl constrânge să ia decizia demiterii prim-ministrului, care demisionează la 12 mai 1938.

Guvernul format două zile mai târziu nu redresează barca. Lupul – în persoana lui Béla Imrédy (1891–1946) – a intrat în stână. Provenind dintr-o familie de negustori germani catolici înnobilați care și-au maghiarizat numele din Heinrich în Imrédy în anii 1840, a făcut studii de economie, s-a specializat în finanțe și a făcut, după Primul Război Mondial, carieră în domeniul bancar. A intrat în 1926 în Banca Națională, unde a avansat în rang și a devenit președinte în 1935. Între timp, s-a apropiat de Gömbös și a participat la elaborarea programului acestuia de guvernare ca expert economic și financiar. Gömbös vrea, de altfel, să-l recompenseze, transferând Băncii Naționale toată puterea de decizie în materie de politică financiară, ceea ce provoacă unde de șoc în guvern și demisia, în ianuarie 1935, a lui Kállay, care ocupa atunci funcția de ministru al agriculturii (este înlocuit de Darányi).[1] Kállay, Bethlen și alții părăsesc atunci partidul de guvernământ, pentru a protesta împotriva măsurilor autoritare ale lui Gömbös.

Imrédy este unul dintre principalii autori ai Programului de la Győr și se va implica pentru a-l pune în aplicare în timpul mandatului

1. *Ibid.*, p. 31.

său. A rămas în amintire însă pentru adoptarea primei legi antievreiești, care, în realitate, fusese redactată de predecesorul său Darányi. Acțiunea guvernului este combătută de opoziție, care consideră, așa cum o amintește Kállay, că el aplică în totalitate programul Crucilor cu Săgeți, dar „într-o manieră mai moderată și cultivată".[1] Întâmplarea face ca un catolic să succeadă unui calvinist și, prin urmare, Imrédy este în funcție în momentul în care se ține Congresul Euharistic, ceea ce permite restabilirea unui anumit echilibru între regent și prim-ministru, după tradiția națională de coexistență religioasă. Oscilarea politicii maghiare între compromisul cu Germania și distanțarea de Crucile cu Săgeți caracterizează guvernul Imrédy. Acesta din urmă nu-și ascunde antisemitismul, dar îi combate, în același timp, cu energie pe partizanii lui Szálasi. Crucile cu Săgeți sunt sinonime cu dezordinea și nu sunt susținute de Hitler. Partenerul Germaniei este guvernul legitim, garant al ordinii și al aplicării, cel puțin la început, a măsurilor antievreiești. Politica oscilantă a Ungariei este manifestă în timpul vizitei, din august 1938, în Germania: Horthy și miniștrii săi se opun cererilor lui Hitler. Imrédy primește totuși laudele lui Goebbels, care, în jurnalul său, vorbește despre el ca despre cineva energic și deschis.[2] Maghiarii acceptă să dea o falsă impresie, adoptând prima lege antievreiască, sperând că astfel vor câștiga timp. Imrédy știe, în plus, că Horthy este ostil unei prea mari complezențe față de Germania. În pofida unei prudențe inițiale și a urmăririi Crucilor cu Săgeți, prim-ministrul derapează în mai multe reprize și-l indispune pe regent, care caută să se debaraseze de el din toamna 1938. În afară de asta, este evident – iar Horthy este informat – că Imrédy a reușit să controleze toate rotițele puterii și mass-media, instalându-și acolo apropiații, care sunt ulterior tot atâtea curele de transmisie ale derivei spre extremism.[3]

Succesul primului arbitraj de la Viena i se urcă la cap prim-ministrului, care crede că-l așteaptă un mare viitor. Întocmește astfel proiectul unei legi care ar da puteri aproape depline guvernului. Această megalomanie – care mai degrabă stârnește râsete în băncile Parlamentului decât să îngrijoreze cu adevărat – suscită o reală opoziție în

---

1. *Ibid.*, p. 34.

2. „Ein sehr energischer und klarer Kopf." Intrare din 24 august 1938. *Joseph Goebbels Tagebücher 1924–1945*, *ed. cit.*, vol. 3: *1935–1939*, *ed. cit.*, p. 1258.

3. Raport anonim despre situația din interior trimis lui Horthy în toamna anului 1940. *Horthy Miklós titkos iratai*, *ed. cit.*, pp. 251–258.

sânul partidului de guvernământ, de care Horthy știe să profite cu abilitate, pentru a grăbi plecarea lui Imrédy. Oficial, guvernul e pus în minoritate în Parlament, care se opune reformei statutului adunării – o premieră de la instaurarea regimului – și 62 de deputați părăsesc partidul de guvernământ la sfârșitul lunii noiembrie 1938. Pregătirea celei de-a doua legi antievreiești provoacă, și ea, agitație. Chiar în cadrul guvernului, Ferenc Keresztes-Fischer și Pál Teleki, respectiv ministrul de interne și cel al cultelor, își exprimă dezacordul. Ei sunt susținuți în secret de regent. În ianuarie 1939, Bethlen și alți parlamentari îi adresează lui Horthy un memorandum, pentru a protesta împotriva politicii duse de guvernul Imrédy. Ei critică toate aspectele, externe și interne, inclusiv pe cele referitoare la chestiunea evreiască.[1] Această acțiune joacă un rol decisiv în procesul care duce la demisia lui Imrédy. Guvernul se dizolvă treptat, Kánya demisionează și Imrédy își asumă provizoriu portofoliul afacerilor externe, încredințat în decembrie contelui István Csáky, diplomat de carieră, care face rapid dovada incapacității sale. Horthy așteaptă, de această dată, să găsească un candidat care să-i convină, pentru a prelua funcția lui Imrédy. Acesta din urmă contraatacă la începutul anului 1939, fondând un partid propriu, ceea ce-i permite să-i recupereze în avantajul său pe deputații de extrema dreaptă, partizani ai mișcării de apărare a rasei. În timpul adunării partidului de guvernământ care se ține la 6 ianuarie 1939 la Palatul Reduta din Buda (sala de concerte Pesti Vigadó), Imrédy se desparte oficial, anunțând crearea partidului său, Mișcarea Vieții Maghiare (*Magyar Élet Mozgalom*). Deriva extremistă a prim-ministrului nu mai poate fi tolerată de Horthy.

Ocazia îi este furnizată regentului de descoperirea unor strămoși evrei în arborele genealogic al lui Imrédy. Ambasadorul american spune în legătură cu asta: „A fost victima unui hohot de râs generalizat".[2] Această opinie se alătură celei a martorilor maghiari ai „căderii sale tragicomice", cum o numește diplomatul Antal Ullein-Reviczky. La 15 februarie 1939, Imrédy îi prezintă din nou lui Horthy demisia, care, de data aceasta, o acceptă. A doua zi, Pál Teleki este desemnat să formeze noul guvern, ultimul în timp de pace.

1. Memorandum semnat de Bethlen, Sándor Sztranyavszky, Gyula Kornis, Pál Pesthy, Tibor Zsitvay, Zoltán Tildy, Márton Lányi, Tibor Eckhardt, Andor Lázár, Ferenc Marschall și Géza Bornemisza, 14 ianuarie 1939. *Horthy Miklós titkos iratai*, *ed. cit.*, pp. 209–214.

2. Montgomery, *Hungary. The Unwilling Satellite*, *ed. cit.*, p. 112.

Portretul pe care i-l face Ullein-Reviczky noului prim-ministru subliniază contrastul cu Imrédy, atât în plan personal, cât și de idei. „Era un aristocrat transilvănean cu antecedente familiale net germanofobe; în plus, mama sa, de origine greacă, nu-i inculcase nici ea afecțiune pentru germani. Educația sa era englezească, iar gusturile sale personale erau diametral opuse concepției de viață naziste. Vasta sa cultură era internațională; era om de știință, geograf universal cunoscut și stimat.“ Horthy a făcut, în acel moment, o alegere ghidată atât de afinitățile personale – îl cunoaște foarte bine pe Teleki din 1919 –, cât și de necesitatea de a reechilibra politica externă pe care a lăsat-o să alunece într-o direcție pe care el o consideră de acum prea unilaterală. „Regentul, vechi liberal în adâncul sufletului său, a încercat să dea o lovitură clicii de politicieni cu comportament fascist [...]. Alegerea lui Teleki a fost deci o încercare a regentului de a aduce țara, atât cât mai era încă posibil, într-o situație asemănătoare celei din vremurile bune de odinioară ale contelui Bethlen, ceea ce voia să însemne că liberalismul trebuia să-și reia locul de onoare în politica internă, în timp ce, în politica externă, vechile și bunele relații cu lumea anglo-saxonă urmau să fie reluate cu prudență“.[1] Diplomatul nu este foarte obiectiv, fiind el însuși un apropiat al lui Teleki, care-l numește șef al departamentului de presă de la Ministerul Afacerilor Externe la puțin timp după preluarea funcției. Întrebarea dacă, prin intermediul lui Horthy, Ungaria mai poate să schimbe tabăra în pragul declanșării războiului este evident problema majoră care agită atunci anumiți politicieni și diplomați. Multora li se pare că, alegându-l pe Teleki, regentul își oferă mijloacele, continuând să menajeze alianța cu Germania, așa cum o arată adoptarea celei de-a doua legi antievreiești. Impasul în care se află Ungaria este totuși evident de la începutul războiului, de care ea crede că poate încă să se ferească. După părerea germanilor, Ungaria și-a schimbat poziția și confirmă faptul că nu te poți baza pe ea. Conform lui Goebbels, Hitler este furios pe Horthy și guvernul ungar: „Părerea lui despre Ungaria devine din ce în ce mai dură. Și Horthy face parte din această clică. Filosemită, germanofobă și de un egoism fără limite: iată Ungaria actuală. Ar fi vrut, dacă ar fi putut, să atace și Italia, pentru a se descurca mai bine. Decidenții lor sunt, în această privință, coruptibili ca turcii“.[2]

---

1. Ullein-Reviczky, *Guerre allemande, paix russe. Le drame hongrois*, *ed. cit.*, p. 31.

2. Intrare din 14 octombrie 1939. *Joseph Goebbels Tagebücher 1924–1945*, vol. 3: *1935–1939*, *ed. cit.*, p. 1331.

Al doilea arbitraj de la Viena este, cu siguranță, obținut fără dificultate, dar exigențele lui Hitler sfârșesc prin a obține câștig de cauză în fața rezistenței guvernului, a prim-ministrului și a lui Horthy însuși. Revizuirea frontierelor rămâne parțială și le provoacă unora frustrarea că numai intrarea în război alături de Axă promite să o satisfacă. Nu este și părerea lui Teleki, care refuză să-și asume responsabilitatea unui angajament militar. El se simte, pe bună dreptate, prins într-o capcană din care nu știe cum să iasă, căci ieșirea nu i se pare că rezidă în capacitatea de decizie a regentului, pe care îl face responsabil de situația respectivă. La 1 aprilie 1941, el încearcă din nou să limiteze la maximum participarea maghiară la agresiunea germană împotriva Iugoslaviei, dar se lovește de opoziția Consiliul Superior al Apărării (*Legfelső Honvédelmi Tanács*). La 2 aprilie, trupele germane invadează Iugoslavia plecând de pe teritoriul ungar. Marea Britanie anunță imediat că, dacă Ungaria se va angaja alături de germani, va rupe relațiile diplomatice cu ea și se va considera, alături de aliații ei, în stare de război cu aceasta. În noaptea următoare, Pál Teleki se sinucide. Lasă o scrisoare în atenția regentului, în care condamnă intrarea în război. Acuză autoritățile – în fruntea cărora Horthy nu poate decât să se simtă vizat – că *Hullarablók leszünk!* („O să fim jefuitori de morminte!“) și se desemnează pe el ca vinovat. Adaugă într-o a doua misivă că, dacă ar fi supraviețuit, ar fi demisionat oricum.[1] Nimeni nu pune la îndoială gestul lui Teleki: sinuciderea unui om politic este un lucru relativ curent în Ungaria. Și unchiul său, László Teleki, făcuse deja gestul similar în 1861. În schimb, motivele sale fac obiectul mușamalizării din partea autorităților. Acestea pun depresia de care suferea cu siguranță Teleki nu pe seama situației politice inextricabile, ci pe seama sănătății soției sale, care suferea de tuberculoză, se trata pe atunci într-un sanatoriu și a cărei situație părea disperată. Onoarea este astfel salvată, dar nimeni nu se lasă păcălit în legătură cu motivațiile reale ale lui Teleki.

Horthy repetă greșeala, desemnându-l de a doua zi pe László Bárdossy (1890–1946), ministrul afacerilor externe, ca prim-ministru. Este o nouă eroare în mai multe privințe. Bárdossy este un diplomat de carieră, fusese însărcinat cu afaceri la Londra, apoi șef al departamentului de presă la Ministerul Afacerilor Externe, unde l-a precedat pe Ullein-Reviczky. Apoi, cariera sa a cunoscut un punct de cotitură, căci era destinat să devină ministru plenipotențiar la Londra, dar

1. Balázs Ablonczy, *Teleki Pal*, Osiris, Budapest, 2005, p. 501.

căsătoria cu o femeie divorțată împiedică acreditarea de către curtea britanică și este trimis la București.[1] Ceea ce a dus la această promovare a fost decesul brutal, la 27 ianuarie 1941, al contelui István Csáky, pe care toate cancelariile erau de acord să-l considere drept cel mai prost ministru al afacerilor externe pe care-l avusese vreodată Ungaria.[2] Este ales, înainte de toate, pentru aparenta sa lipsă de angajament politic. Or, primii săi pași pe scenă arată o atitudine mult mai servilă față de Germania decât era cea a lui Csáky, care-i agasa deja pe mulți. El rămâne în memorie drept cel care a antrenat Ungaria în război, cedând la toate pretențiile germane, și ca autorul celei de-a treia legi antievreiești, care a introdus conceptul de rasă, străin totuși dreptului maghiar, al cărui reprezentant era și Bárdossy, prin formația sa de jurist (este doctor în drept al Universității din Budapesta). El este una dintre rotițele angrenajului în care Ungaria se găsește prinsă din cauza intrării în război alături de Axă. Conform cu ceea ce lasă să se înțeleagă Ciano, care-l întâlnește la începutul lui iunie 1941, Bárdossy nu avea deloc intenția să încerce absolut nimic. „Nu are altă atitudine decât cea pe care i-o inspiră doctrina oficială a momentului."[3]

Horthy acceptă realitatea la începutul lui 1942: Ungaria nu mai are nimic de așteptat de la Reich, de a cărui capacitate de a câștiga războiul se îndoiește de acum. Temerea de a se regăsi din nou printre învinși – și potențiali criminali de război – cere o schimbare de politică. Întrebările fundamentale pe care și le pune totuși regentul sunt următoarele: Cine poate duce la bun sfârșit această sarcină? Cum să iasă din război și în ce condiții? Nu este prea târziu?

Din lectura jurnalului lui Joseph Goebbels și din mărturiile altor actori ai relațiilor dintre Ungaria, Germania și Italia la începutul anilor 1940, reiese că unul dintre aspectele cruciale este situația evreilor din Ungaria. Rezistența maghiarilor față de angajarea concretă alături de Germania în vederea destabilizării Cehoslovaciei se plătește

1. Ullein-Reviczky, *Guerre allemande, paix russe. Le drame hongrois*, *ed. cit.*, p. 81.

2. Montgomery spune astfel: „A fost o adevărată ușurare că a murit", Montgomery, *Hungary. The Unwilling Satellite*, *ed. cit.*, p. 177. Ciano nu avea pentru Csáky decât dispreț: „Un om mic, încrezut și, lucru îngrijorător, un om slab la trup și la minte, care vrea fără încetare să-și asume o atitudine eroică", intrare din 18 aprilie 1939. Ciano, *Diario 1937–1943*, *ed. cit.*, p. 285.

3. Intrare din 4 iunie 1941, *ibid.*, p. 521.

prin adoptarea primelor legi antievreiești, din 1938 și 1939. După intrarea în război, în 1941, pretențiile germane devin și mai presante, cu toate că Ungaria, parțial satisfăcută de câștigurile sale teritoriale, nu se gândește să ia parte la conflict. Pentru germani, viața economică și intelectuală a Ungariei este dominată de capitalul și inteligența evreilor. Dacă vom compara opiniile lui Goebbels cu acelea ale lui Ciano, vom măsura diferența dintre fantezie și realitate: pentru primul, Ungaria este „complet impregnată de evrei“ și, în plus, este, între aliații și sateliții Germaniei, statul „care rezolvă cel mai nepotrivit chestiunea evreiască“. La fel, Horthy și familia sa „sunt puternic influențați de evrei, iar acesta din urmă va face tot ce-i stă în putere pentru a nu rezolva problema evreiască în mod energic“.[1] Pentru al doilea, în schimb, Ungaria a alunecat iremediabil pe panta antisemitismului nu numai cu instaurarea legilor antievreiești, ci și lăsând să fie comise abuzuri împotriva persoanelor și bunurilor. Un atentat antisemit a fost comis la 5 februarie împotriva marii sinagogi de pe Dohány utca: membrii Crucilor cu Săgeți au aruncat grenade în clădire, dar fără să facă victime. Acest atac constituie totuși unul dintre rarele acte de violență înaintea preluării puterii de către această mișcare. În zilele care urmează, guvernul acționează de altfel energic împotriva Partidului Național-Socialist Maghiar, procedând la 150 de arestări și închizând 120 de oficine ale partidului.[2]

A treia lege antievreiască încearcă să pună legislația maghiară în concordanță cu conceptul care a dus la elaborarea legilor rasiale de la Nürnberg. Neglijând preocupările economice, aceasta vizează să facă din evrei cetățeni inferiori pe scara socială, însăși calitatea de cetățeni a acestora devenind cel puțin tangențială. Marginalizarea rasială urmează îndepărtării din cercurile economice. Evreii sunt deliberat degradați la nivelul unui corp străin și impur, ca și cum ar fi reprezentat o enormă pată pe pretinsa puritate a rasei maghiare. Textul legii se reclamă efectiv de la protejarea purității rasiale și interzice căsătoriile mixte între evrei și neevrei, ștergând dintr-o trăsătură de condei legea referitoare la căsătoria civilă din 1895, care făcuse din evrei egalii creștinilor din punctul de vedere al stării civile,

---

1. Intrare din 8 mai 1943. *Joseph Goebbels Tagebücher 1924–1945*, vol. 5: *1943–1945*, *ed. cit.*, p. 1928. Această remarcă este făcută după întâlnirea dintre Hitler și Horthy de la 17 aprilie 1943.

2. Olasz, *A kormányzóhelyettesi intézmény története*, *ed. cit.*, p. 68.

ca și la nivelul legislației matrimoniale. Inutil să mai spunem că relațiile extraconjugale dintre evrei și neevrei sunt, și ele, interzise, practica lor fiind stigmatizată drept „profanare rasială" (*fajgyalázás*).[1] Din nou, Bisericile reacționează împotriva dispozițiilor legii, iar cardinalul Serédi se exprimă în acest sens în Camera Superioară, acuzând guvernul că merge dincolo de legile sacre ale Bisericii, interzicând căsătoriile între creștini și convertiți, pe care Biserica le autorizase până atunci.[2] Capii Bisericii nu pot tolera nici ca guvernul să interfereze în săvârșirea uneia dintre tainele Bisericii catolice, pretinzând că o anulează dintr-un motiv rasial pe care ea nu-l recunoaște. Aceleași argumente sunt puse în valoare de episcopii protestanți, care consideră că legea riscă să provoace mai multe prejudicii creștinilor decât evreilor. Din motive identice, fostul prim-ministru, contele Bethlen, se opune legii, șocat că toți copiii proveniți din căsătorii mixte pot fi considerați evrei.

De altfel, mai mult decât restricțiile impuse în viața economică, aceste măsuri provoacă o rezistență activă din partea evreilor, chiar dacă mariajele mixte oricum nu erau privite cu ochi buni și erau condamnate de [evreii] ortodocși. Dreptul maghiar nu recunoaște nici conceptul de rasă, nici pe cel de naționalitate, în continuitatea dreptului din fostul Imperiu Austro-Ungar, în care numai limba și religia determinau apartenențele individuale, iar nu cele de grupuri. Definirea individului în funcție de rasă nu aparține arsenalului juridic al țării – de altfel, sursă de mare mândrie. Evreii resimt deci mai dură această excludere, care se vrea etnică, decât obstacolele puse în calea activității lor economice. Într-adevăr, legea implică abolirea a ceea ce istoricul german Rolf Fischer a numit simbioza dintre maghiari și evrei și care s-ar putea traduce prin sfârșitul asimilării oficiale încurajate de stat și susținute cu constantă fidelitate de evrei.[3] Însă aceasta nu înseamnă că renunțarea unuia dintre cei doi parteneri, respectiv statul, îi împiedică sau chiar îi face să se răzgândească pe evrei să continue nu numai să adere la o națiune devenită treptat ostilă, dar și să perpetueze un comportament în mod voluntar asimilaționist.

Astfel, impuritatea care afectează căsătoriile mixte nu provoacă un val de divorțuri și se asistă mai degrabă la atitudinea inversă, de vreme ce cuplurile mixte fac față cu mult curaj legislației care încearcă să le stigmatizeze. De altfel, dacă aceste uniuni sunt efectiv

---

1. Gonda, *A zsidóság Magyarországon 1526–1945*, *ed. cit.*, pp. 292–294.
2. Herczl, *Christianity and the Holocaust of Hungarian Jewry*, *ed. cit.*, p. 135.
3. Fischer, *Entwicklungsstufen des Antisemitismus in Ungarn*, *ed. cit.*, p. 179.

interzise de legea din 1941, nu este întreprins nimic față de cele încheiate anterior. Trebuie remarcat, de asemenea, că, în opinia publică, această înfierare a evreilor nu are decât un slab ecou; dovada este că după război, în ciuda pierderilor pricinuite de holocaust, creșterea numărului căsătoriilor mixte a fost considerabilă.[1] În plus, ca în cazul aplicării legilor economice, se produce o anumită stabilizare, alcătuită, în același timp, din inerție voluntară și din toleranță inerentă unei administrații supraîncărcate. Sunt încă celebrate uniuni mixte, cel puțin la Budapesta, după 1941, la fel cum se înregistrează mai multe cazuri de convertiri la iudaism, mai ales din partea femeilor care doresc să se căsătorească cu evrei, ceea ce arată că reglementarea, oricât de draconică se dorește, nu reușește să-i izoleze complet pe aceștia din urmă.[2]

Alte dispoziții sunt adăugate aparatului juridic, făcând din evrei niște paria. Legea VIII:1942 pronunță astfel abrogarea Legii XLII:1895, care admisese iudaismul ca religie revelată, plasându-l pe picior de egalitate cu toate confesiunile creștine.[3] Acceptarea religiei lor fusese una dintre revendicările majore ale evreilor maghiari de la mijlocul secolului al XIX-lea. Totul se petrece aici încă la nivelul simbolului, căci ceea ce fusese cucerit prin luptă la începutul secolului de o elită evreiască asimilată și patriotă este anihilat dintr-odată de un guvern care nu vrea să-i mai recunoască pe evrei drept componentă a națiunii, fără totuși să încerce să-i expulzeze sau să-i extermine, așa cum este atunci cazul în țările vecine.

Această situație specială, care face din Ungaria un fel de sanctuar pentru evrei până la ocupația germană din martie 1944, permite, în parte, explicarea atitudinii evreilor maghiari, pentru care legislația, așa penibilă și degradantă cum este, pare un rău mai mic în comparație cu suferințele îndurate de coreligionarii lor în alte teritorii supuse Germaniei naziste. Este unul dintre motivele pentru care sosirea trupelor germane, la 19 martie 1944, este privită de majoritatea populației maghiare, inclusiv evrei, ca o surpriză. Încrederea în stat și în guvern părea atunci de neclintit, cifrele criminalității arătând, de altfel, că evreii, grup deja puțin criminogen, nu acuză nici un moment autoritățile.[4] De fapt, dacă statul își urmează politica de excludere, intrarea în război și dificultățile care decurg din

1. Karády, „Les Juifs de Hongrie sous les lois antisémites", *ed. cit.*, p. 12.
2. *Ibid.*, p. 13.
3. Gonda, *A zsidóság Magyarországon 1526–1945*, *ed. cit.*, p. 327.
4. Karády, „Les Juifs de Hongrie sous les lois antisémites", *ed. cit.*, p. 26.

asta trimit aplicarea dispozițiilor antievreiești într-un plan secund. În general, evreii s-au arătat foarte respectuoși față de legislație, dar aceasta nu trebuie să sugereze că n-au încercat să ocolească discriminările sau să inventeze strategii de rezistență. Pur și simplu, eforturile lor au rămas individuale și înscrise în cadrul legilor existente.

Într-un anumit fel, perioada cuprinsă între intrarea în funcție a guvernului lui Miklós Kállay, în martie 1942, și ocupația germană comportă elemente de natură să agraveze situația evreilor, dar ea se caracterizează, deopotrivă, printr-o remarcabilă continuitate în rezistența guvernului, legănat de mirajul independenței sale, față de pretențiile germane și printr-o grijă evidentă de a păstra o imagine acceptabilă în ochii viitorilor învingători în conflict. Kállay n-a votat nici el legea din 1942 și s-a opus constant prim-ministrului Bárdossy în legătură cu măsurile antievreiești.[1]

Începând din decembrie 1940, toți evreii mobilizați în armată sunt trimiși la muncă forțată. Organizarea batalioanelor se intensifică, iar condițiile de viață ale celor care pot fi foarte bine numiți deținuți – cu toate că teoretic nu sunt considerați ca atare – se deteriorează, pierderile fiind numeroase. După intrarea în război a Ungariei, mai multe dintre aceste unități sunt trimise alături de Armata a 2-a maghiară în Ucraina, unde servesc, în principal, la săparea, verificarea și curățarea câmpurilor de mine, ceea ce provoacă pierderi considerabile. În noiembrie 1942, ministrul apărării Vilmos Nagy recunoaște în fața Parlamentului utilitatea și valoarea deținuților evrei ca trupe auxiliare. Cu câteva luni mai înainte, guvernul întreprinsese un demers legislativ vizând integrarea existenței batalioanelor de muncă forțată în legislația națională. Legea referitoare la batalioanele de muncă forțată, adoptată la 31 iulie 1942, întâmpină din nou ostilitatea Bisericilor, căci ea pretinde să înroleze în aceste unități și tineri convertiți sau proveniți din căsătorii mixte, care efectuează atunci serviciul militar pregătitor în cadrul organizației de tineret Levente, care, între timp, căpătase aspect din ce în ce mai paramilitar. Încă o dată, monseniorul Glattfelder și sinodul episcopilor catolici își exprimă dezaprobarea față de acest exces de zel al statului.[2]

La fel de preocupat să facă impresie în relațiile sale cu Germania, guvernul promulgă în 1942 noi dispoziții, referitoare explicit la bu-

1. Kállay, *Hungarian Premier*, *ed. cit.*, p. 6.
2. Herczl, *Christianity and the Holocaust of Hungarian Jewry*, *ed. cit.*, p. 143.

nurile evreilor.[1] Legea XV:1942, intrată în vigoare la 6 septembrie 1942, îi expropriază pe evrei de toate proprietățile funciare (terenuri agricole și păduri), promițând să studieze măsurile de compensație prin intermediul cupoanelor garantate de stat, blocate și rambursabile în treizeci de ani. Este important de precizat că legea trebuia să se aplice identic pe teritoriile recuperate de Ungaria începând din 1938.[2] Până atunci, legile antievreiești aveau ca țintă mai ales munca și veniturile care decurgeau din aceasta, iar nu patrimoniul. Or, legea din 1942 se angajează categoric pe calea confiscării totale a bunurilor care nu sunt produse doar de uneltele și forța de muncă ale fiecărui individ, ci reprezintă bogăția dobândită de familii întregi, timp de generații. Considerată uneori ca a patra lege antievreiască, ceea ce n-a fost cazul Legii privind abrogarea legii referitoare la acceptarea religiei, ea anulează, de fapt, legea XXIX:1840, care le permisese evreilor să dobândească proprietăți funciare.[3] Aceasta fusese atunci interpretată ca un prim pas legislativ spre recunoașterea lor drept cetățeni cu drepturi depline. Și în acest caz, statul ungar își arată voința de a șterge tot ce poate face din evrei membri ai comunității naționale.

La începutul anilor 1940, suprafața totală a marilor domenii (respectiv mai bine de 90 acri sau peste 20 de hectare) aparținând evreilor depășea 1,2 milioane de acri, conform unei estimări efectuate chiar de comunitatea evreiască, în timp ce surse deschis antisemite sugerau cifra de 1,5 milioane.[4] Însă nu toate decretele de expropriere rămân netraduse în fapt, atât din cauza rezistenței locale, cât și din pricina administrației care duce lipsă de personal afectat acestei sarcini.[5]

În definitiv, înaintea ocupației germane și a eliminării metodice a populației evreiești a Ungariei, diversele măsuri de marginalizare și de excludere a evreilor din viața publică au fost traduse în fapt în mod incomplet. Această relativă ineficacitate este deopotrivă urmarea laxismului autorităților înseși, inclusiv la vârful statului, cât și a rezistenței evreilor și a altor grupuri. Viktor Karády și Yehuda Don, care au studiat foarte concret consecințele sociologice ale legilor antievreiești,

1. Gonda, *A zsidóság Magyarországon 1526–1945*, *ed. cit.*, pp. 295–299.

2. Katzburg, „Hungarian Jewry in Modern Times: Political and Social Aspects", *ed. cit.*, p. 160.

3. Géza Komoróczy (dir.), *A zsidó Budapest* [Budapesta evreiască], Városháza-MTA Judaisztikai Kutatócsoport, Budapest, 1995, vol. 2, p. 499.

4. Don, „Anti-Semitic Legislations in Hungary and their Implementation in Budapest", *ed. cit.*, p. 71 (nota 51).

5. *Ibid.*, p. 65.

au arătat eficienţa neconvingătoare a acestor texte, dar au pus, de asemenea, în lumină diferenţa flagrantă de tratament: „în funcţie de faptul că eşti sărac şi nenorocit". Clasa mijlocie inferioară a suferit în mod deosebit din cauza legilor antisemite, căci a fost deposedată de prăvălii şi de ateliere; ea era prea săracă pentru a-şi oferi serviciile unor oameni de paie şi n-a putut astfel să se apere împotriva legislaţiei. Acest lucru a fost posibil, în schimb, pentru cei mai înstăriţi, fie pentru că ei beneficiau de bunăvoinţa manifestă a statului sau de protecţia unor personaje influente pe lângă putere preocupate de necesităţile economice, fie pentru că ei puteau să facă apel la interpuşi, care le permiteau să-şi arianizeze întreprinderile. Exemplul cel mai faimos al acestei strategii de arianizare spontană este cel al oţelăriilor Weisz: în faţa exacerbării în creştere a politicii antievreieşti, membrii, în majoritate evrei, ai familiilor proprietare ale acestui enorm complex industrial, care fabrica, între altele, piese de armament şi avea angajaţi 40000 de muncitori, şi-au transferat procentele unor membri arieni ai familiilor lor şi chiar şi-au consolidat întreprinderea, transformând-o într-un holding corespunzător arianizat. După semnarea unui aranjament cu germanii, care au preluat uzinele la sosirea în martie 1944, familiile evreieşti au reuşit să scape de deportare, urcând în ultimele trenuri cu destinaţia Elveţia.[1]

Într-o scrisoare emoţionantă adresată lui Horthy la 17 mai 1944, Ferenc Chorin evaluează situaţia transferului de proprietate asupra uzinelor Weisz – era unul dintre principalii conducători ai acestora –, şi a sorţii membrilor evrei ai familiei. Aşa cum se obişnuia între membrii nobilimii, Chorin îl tutuieşte pe Horthy, ceea ce dă o dimensiune şi mai dureroasă cuvintelor sale. Se felicită că a reuşit – graţie unei intervenţii pe lângă Himmler – să-i protejeze pe angajaţii evrei ai oţelăriilor şi să menţină întreprinderea în mâinile ungurilor. Insistă, în fine, asupra devotamentului şi a loialităţii sale faţă de persoana regentului şi faţă de statul ungar.[2]

După sosirea germanilor, instalarea guvernului lui Döme Sztójay dă ultimul impuls exproprierii complete a bunurilor evreilor, înainte de începerea deportării proprietarilor lor, la 15 mai 1944. Între martie şi octombrie 1944, guvernul emite mai multe legi şi decrete vizând

1. Braham (dir.), *The Politics of Genocide: the Holocaust in Hungary*, *ed. cit.*, vol. 1, p. 557.

2. Scrisoarea lui Ferenc Chorin către Horthy, 17 mai 1944, *Horthy Miklós titkos iratai*, *ed. cit.*, pp. 441–443.

distrugerea existenței economice a evreilor, dar nu deportarea lor. Astfel, ei sunt alungați din toate profesiile, iar statul întreprinde confiscarea bunurilor lor, obligându-i să-i încredințeze toate obiectele de valoare. Ca în celelalte țări supuse naziștilor, directori arieni sunt numiți pentru a administra întreprinderile evreiești. Obiectele de artă luate de la evrei sunt de acum înainte administrate de Comisia guvernamentală pentru înregistrarea și păstrarea comorilor artistice confiscate de la evrei.[1] Pe măsura deportării evreilor din provincie, statul pune mâna și pe sinagogi și alte edificii ale comunității. În ceea ce privește bunurile și obiectele de valoare, statul intră în competiție cu germanii – care intenționează să profite de confiscări pentru a face să funcționeze mașinăria de război –, ca și cu unii cetățeni maghiari cu mai puține scrupule, care nu ezită să se servească din apartamentele și magazinele vecinilor, când nu le iau pur și simplu în posesie.

În timpul acordurilor de la München din 1938, Ungaria nu participă în mod direct la împărțirea Cehoslovaciei, pe care Horthy o interpretează ca pe o măsură coercitivă a lui Hitler după discuțiile aprinse de la Kiel.[2] Cu toate acestea, ungurii reușesc să-și atingă scopurile încă o dată – tot fără să accepte nici un angajament concret în planurile de război germane – grație italienilor, care au încă un interes să susțină rezervele maghiare față de intrarea în război: nici unii, nici alții nu sunt cu adevărat pregătiți pentru declanșarea ostilităților. Contele Csáky este trimis la München pentru a pleda cauza revizuirii și obține câștiguri teritoriale pe seama Slovaciei, dar el nu este primit de germani. În cele din urmă, Ciano este cel care prezintă revendicările maghiare. Deocamdată, germanii n-au o idee foarte clară despre Slovacia și despre avantajul pe care-l pot obține de pe urma controlului teritoriului acesteia. Obsesia cehă a lui Hitler a mascat multă vreme recunoașterea realității slovace în planurile europene ale național-socialismului. Membrii austrieci ai NSDAP sunt, în parte, cei care atrag atenția asupra capului de pod de la Pressburg, pe Dunăre, precum și asupra faptului că o treime din populația orașului

1. László Mravik, „Hungary's pillaged Art Heritage" (prima parte), *The Hungarian Quarterly*, vol. 39, nr. 149, Budapest, primăvara 1998, p. 101.

2. Horthy, *Ein Leben für Ungarn*, *ed. cit.*, p. 206 (versiunea maghiară, *Emlékirataim*, *ed. cit.*, p. 219). În versiunea franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy*, *ed. cit.*, p. 176.

este încă alcătuită din germani. Or, maghiarii au toate motivele să dorească recuperarea acestui oraș, fostă capitală (în timpul ocupației otomane) și simbol al politicii naționale ungare la sfârșitul secolului al XIX-lea, dar a cărui populație, contrar a ceea ce afirmă Horthy în *Memoriile* sale, nu este în majoritate maghiară. Un alt centru important al identității ungare în Slovacia (fosta Ungarie Superioară, *Felvidék*) este Kassa (Cassovia, Košíce, Kaschau), la est. Dându-și seama că germanii nu vor să cedeze Pressburg, italienii dau înapoi și susțin desigur pretențiile maghiare asupra Slovaciei, însă *a minima*.

În săptămânile care urmează după acordurile de la München, Budapesta supralicitează, tensiunea este maximă și regentul decretează mobilizarea generală. Între timp, și cehoslovacii au mobilizat populația, căci se tem de un atac al Germaniei, dar și din partea Poloniei, care obține rectificări de frontiere în favoarea sa și susține cererile maghiare. Arbitrajul de la Viena, semnat la Palatul Belvedere, la 2 noiembrie 1938, completează dezmembrarea Cehoslovaciei, atribuind Ungariei toată partea de sud a Slovaciei, mai puțin Pressburg, și o bună parte din Rutenia subcarpatică. Delegații cehi și slovaci sunt puși în fața faptului împlinit. În pofida decepției că n-au reușit să includă Pressburg în acord, maghiarii prezenți, ministrul afacerilor externe Kánya și contele Teleki, sunt vizibil emoționați, ambasadorul Ungariei în Italia, baronul Frigyes Villani, plânge.[1] La fel de emoționat, dar din motivul invers, ministrul ceh al afacerilor externe, [František] Chvalkovský, este obligat să accepte această nouă încălcare a independenței Cehoslovaciei.

În virtutea acordului, Ungaria recuperează o fâșie de teritoriu de 11927 km², populată în proporție de 86,5% de unguri și 8,9% de slovaci. Orașele cele mai importante din aceste regiuni – Kassa, Ungvár (Užhorod) și Munkács (Mukačevo) – redevin maghiare. La 5 noiembrie, trupele maghiare intră în Slovacia și în Rutenia subcarpatică. Evenimentul dă ocazia unei mari operații de propagandă, a cărei vedetă este incontestabil Horthy. Astfel, nu este o întâmplare că alege ca în *Memoriile* sale să dea, în anexă, textul primului arbitraj de la Viena.[2] O proclamație adresată maghiarilor din cele două provincii și

1. Intrare din 3 noiembrie 1938. Ciano, *Diario 1937–1943*, *ed. cit.*, p. 207.

2. Horthy, *Ein Leben für Ungarn*, *ed. cit.*, pp. 322–323 (versiunea maghiară, *Emlékirataim*, *ed. cit.*, pp. 351–352). Este interesant de remarcat că acest document nu a fost reluat în traducerea franceză.

semnată de regent se referă inevitabil la Coroana și la unitatea regatului milenar. Ea insistă, cu toate acestea, asupra caracterului multinațional al teritoriului și include toate componentele sale în procesul de întoarcere la comunitatea statală care exista înainte de 1918.

Luarea în posesie a teritoriului slovac se efectuează rapid și fără rezistență. Ea se derulează între 5 și 9 noiembrie 1938. Trupele maghiare trec Dunărea și intră în Slovacia prin Žitný ostrov (Csallóköz, Große Schüttinsel), Komárno (Komárom, Komorn) și Nové Zámky (Érsekújvár, Neuhäusel), apoi fac mișcarea către râul Ipel (Ipoly, Eipel), iar după aceea spre est, în direcția Kassa. Pătrunderea în Rutenia de sud intervine ulterior. Înainte de a înainta, armata maghiară (*honvédség*) trebuie să aștepte cel puțin trei ore pe teren pentru a lăsa timp armatei cehoslovace să se retragă fără să se producă incidente. O comisie compusă din Teleki pentru Ungaria, din omul politic și juristul Martin Mičura (1883–1946) și din generalul Rudolf Viest (1890–1945), amândoi slovaci, pentru Cehoslovacia[1], a fost constituită cu scopul de a reglementa detaliile transmiterii puterii la nivel local. Între timp, răspunderea pentru menținerea ordinii incumbă membrilor Consiliului Național Maghiar. Nici o confruntare nu umbrește acest marș triumfal, armata cehoslovacă s-a supus rapid și fără dificultate.

După ce a trecut podul peste Dunăre, Horthy a intrat în orașul Komárom duminică, 6 noiembrie 1938.[2] Este, ca de obicei, călare pe un cal alb. Imaginea este puternică și trimite la recucerirea din 1919. Observatorii îl asociază, o dată în plus, pe regent cuceritorului Árpád.[3] În piața principală, însoțit de Magda, de prim-ministrul Imrédy și de soția acestuia, ca și de ministrul afacerilor externe Kánya, el ascultă cu capul descoperit imnul național. Apoi, răspunde discursurilor responsabililor locali, felicitându-se că vede fluturând din nou drapelul maghiar în vârful turlei bisericii Sfântul Andrei.[4] Un film de propagandă este realizat pentru ocazia respectivă; se intitulează *Észak felé!* („Spre nord!“) și este proiectat în timpul unei seri de gală organizată la marele cinematograf „Urania“ din Budapesta,

1. Hoensch, *Der ungarische Revisionismus und die Zerschlagung der Tschechoslowakei*, p. 216.

2. Tratatul de la Trianon a tăiat orașul în două, de o parte și de alta a Dunării: orașul vechi se află în partea slovacă, dar fortăreața, simbol al Războiului maghiar de Independență din 1848–1849, este pe malul ungar.

3. Schmidt-Pauli, de exemplu, *Nikolaus von Horthy*, *ed. cit.*, p. 267.

4. http://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=3046.

în prezența regentului și a soției sale.[1] Introducerea filmului este realizată de noul ministru pentru Slovacia (*Felvidék*) desemnat de guvern, Andor Jaross. Acesta e fostul secretar general al Partidului Național Maghiar din Slovacia (*Magyar Nemzeti Párt/Mad'arská Národná Strana*). Pentru ocazia respectivă, poetul și scriitorul Mihály Babits scrie un poem, publicat în *Pesti Napló* din 6 noiembrie:

> „Nu spuneți că patria s-a mărit,
> Patria, patria egală a fost mereu,
> De o mie de ani deja, și așa a rămas ea totdeauna,
> Căci nu este o îmbinare de părți:
> Patria noastră formează un singur trup, un organism viu!
> Nici bucăți n-o poți face, și nici înnădită nu poate fi."[2]

Punctul culminant al campaniei de recucerire – parțială – a Ungariei Superioare este evident Kassa, în care Horthy intră la 11 noiembrie. Ca și la Komárom, timpul este mohorât și ploios, însă entuziasmul este real, Horthy este aclamat: pancarte, filmate cu grijă de operatori, cer și întoarcerea orașului Pozsony/Pressburg la patria-mamă.[3] Ceremonia capătă amploare datorită unei parade militare. Într-adevăr, sensul simbolic al orașului Kassa este superior celui al orașului Komárom, de care nu se leagă decât amintirea Revoluției de la 1848. În cripta catedralei Sfânta Elisabeta este înhumat Ferenc Rákóczi, ale cărui rămășițe pământești au fost aduse în Ungaria în 1906. Horthy intră în oraș pe calul său alb: un arc de triumf a fost ridicat în onoarea lui, pe care se poate citi expresia tradițională maghiară de bun-venit: *Isten hozott!* („Dumnezeu te-a adus!"). Owen Rutter compară imaginea cu tabloul lui Mihály Munkácsy în care apar Árpád și cuceritorii lui și care decorează pe atunci Parlamentul ungar.[4] În *Memoriile* sale, Horthy zăbovește asupra acestui moment de revanșă, citând expresia lordului Rothermere, care vorbește de „fericirea ra-

---

1. http://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=3079.
2. Pritz, „Bárdossy László", în Pritz, *Magyar diplomácia a két háború között*, *ed. cit.*, p. 114.
3. http://filmhiradokonline/watch.php?id=3052.
4. Rutter, *Regent of Hungary. The Authorized Life of Admiral Nicholas Horthy*, *ed. cit.*, p. 338. Tabloul fusese prevăzut pentru a împodobi sala de ședințe a Parlamentului, dar, pentru că edificiul nu era terminat (1893), s-a hotărât să fie expus la Muzeul Național. În 1929, președintele Parlamentului a pus să fie mutat. În zilele noastre, este expus la Galeria Națională.

dioasă a unei națiuni până atunci disperată și nedrept tratată".[1] Jurnalistul britanic era de altfel prezent, ca și sute de personalități din presă și din lumea politică. În tribuna ridicată în fața catedralei, se regăsesc aceiași protagoniști ca la Komárom, precum și șeful Partidului Național Maghiar din Slovacia, contele János Esterházy. Se notează și prezența celor doi fii ai regentului în plan îndepărtat. Funcționarul însărcinat cu discursul de primire mulțumește, în ordine, lui Dumnezeu și regentului pentru întoarcere orașului Kassa în sânul Regatului Ungariei. Răspunsul lui Horthy e scurt, are o pagină, o a doua pagină conține o alocuțiune în limba slovacă, pe care o citește fără dificultate (el cunoaște limba croată), și în care amintește de vechea fidelitate a slovacilor față de regat. El promite apoi că Ungaria nu numai că le va oferi mai bune condiții de trai, ci le va respecta, de asemenea, limba și cultura. Această mențiune este făcută bineînțeles pentru a-i seduce pe autonomiștii slovaci din Partidul Popular, ale căror nemulțumiri față de centralismul praghez au provocat tensiuni și vor conduce la independența Slovaciei câteva luni mai târziu. În această strategie, Ungaria se prezintă ca un regat creștin, moștenitor al Monarhiei Habsburgilor și care respectă diversitatea. Urmează un *Te Deum*, la sfârșitul căruia regentul va depune o jerbă de flori pe mormântul lui Rákóczi.

După ocuparea de către Reich a ceea ce mai rămăsese din teritoriile cehe și proclamarea independenței Slovaciei, la 14–15 martie 1939, Ungaria este autorizată să ocupe restul Ruteniei subcarpatice în detrimentul noului guvern slovac, care nu are mijloacele să se opună acestei lovituri de forță, a cărei justificare este furnizată de tulburările care se înmulțesc începând cu luna ianuarie. Maghiarii nu sunt majoritari pe acest teritoriu, unde reprezintă doar 12,5% din populație.[2] Trupele maghiare pătrund în Rutenia la 14 martie. Proclamația lui Horthy se referă în mod explicit la ruteni, considerați, încă din epoca lui Rákóczi, *gens fidelissima*, cu care regatul, apoi Monarhia Habsburgilor s-au putut lăuda întotdeauna. În afară de satisfacerea scopurilor revizioniste, reunificarea Ruteniei subcarpatice cu Ungaria dă acesteia din urmă o frontieră cu Polonia, care era unul dintre scopurile celor două țări

1. Horthy, *Ein Leben für Ungarn*, *ed. cit.*, p. 208 (versiunea maghiară, *Emlékirataim*, *ed. cit.*, p. 221). În versiunea franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy*, *ed. cit.*, p. 178.

2. Hoensch, *Der ungarische Revisionismus und die Zerschlagung der Tschechoslowakei*, *ed. cit.*, p. 277.

la începutul negocierilor în detrimentul Cehoslovaciei. Budapesta și Varșovia speră astfel că se vor putea apăra mai eficient în cazul unui atac german. Această soluție, pe care germanii nu o doreau, îi supără pe români, care sperau să se apropie de Axă și de coridorul rutean. În plus, Berlinul râvnește la petrolul românesc, al cărui transport este, în acest fel, compromis. Ungurii pledează din noiembrie pentru ocuparea totală a provinciei, iar Horthy nu obosește să apere acest obiectiv pe lângă ambasadorul Reichului la Budapesta, Otto von Erdmannsdorff, căruia îi descrie decepția opiniei publice în fața caracterului incomplet al revizuirii și necesitatea de a reunifica toată Rutenia subcarpatică din motive de viabilitate economică și de infrastructură.[1] Două săptămâni mai târziu, Ungaria profită de avantajul său și invadează o parte din Slovacia de est, cu acordul tacit al germanilor și fără ca guvernul slovac al monseniorului Tiso să se poată opune.

Transilvania îmbracă în conștiința națională maghiară o semnificație și mai importantă decât Ungaria Superioară. Cele două teritorii sunt mizele majore ale revizuirii frontierelor, din cauza prezenței pe teritoriul lor a celei mai numeroase minorități maghiare. Dimensiunea conflictului instaurat între, pe de o parte, Ungaria și Cehoslovacia și, pe de altă parte, între Ungaria și România, este superioară celei care există între Ungaria și Iugoslavia. Ponderea numerică și istorică a minorității maghiare este mai mică în Regatul Iugoslaviei, cu toate acestea Baranya (Baranja) de sud și Bácska (Bačka) fac obiectul revendicărilor teritoriale maghiare. Dispariția Cehoslovaciei și satisfacerea parțială a revizionismului maghiar rezolvă pentru un timp problema. Acum, atenția se concentrează asupra Transilvaniei. Pretențiile maghiare devin presante. Încurajați de succesul obținut în Ungaria Superioară, conducătorii maghiari vor să ajungă la o reglementare asemănătoare în Transilvania. Or, situația este foarte diferită: germanii nu au față de România un contencios comparabil celui care-i anima în cazul Cehoslovaciei. Dacă propaganda nazistă vrea efectiv să aducă germanii din România în Reich conform strategiei *Heim ins Reich* („Acasă [înapoi] în imperiu"), ea nu are în vedere dezmembrarea țării, ci satelizarea sa în favoarea Germaniei, în mod esențial pentru a pune mâna pe resursele de petrol. Ambițiile maghiare contracarează deci planurile germane și este în interesul Germaniei să regleze disputa dintre Ungaria și România, pentru ca aceasta să

1. *Ibid.*, p. 226.

nu deranjeze ambițiile sale în războiul care va izbucni și al cărui scop este, pentru început, Europa de nord și de vest.

Al doilea arbitraj de la Viena are deci drept scop esențial să satisfacă – într-un mod parțial, încă o dată – revizionismul maghiar și să păstreze România. Analiza lui Jörg Hoensch judecă sever tendința de a merge până la capăt – fără a ține seama de realitate sau de consecințe – a guvernului Teleki în această chestiune. Conform istoricului german, această supralicitare a provocat intervenția lui Hitler în Balcani, pentru că Franța și Marea Britanie se angajaseră să garanteze pentru România și Grecia. Or, n-ar trebui să se exagereze importanța Ungariei, care nu este, nici pe departe, singura răspunzătoare pentru angrenajul care a dus la război. Ungurii au căzut în capcană cu mult înainte, iar marja lor de manevră n-a încetat să se tot reducă, lațul se strângea, și aceasta l-a împins pe Teleki la sinucidere. Hoensch admite că Ungaria nu avea alternativă, începând din momentul în care refuza să intre în conflict. De acum, era prea târziu pentru a abandona cruciada revizionistă, mai ales lăsând deoparte miza cea mai importantă și mai simbolică.

Contrar a ceea ce gândește Hoensch, cu siguranță Hitler n-ar fi atacat în același timp Polonia și Ungaria (în ciuda noii lor frontiere comune)[1] dacă aceasta din urmă ar fi respins propunerile de negociere cu România, dar ea s-ar fi regăsit foarte sigur în a doua linie. Or, ceea ce-l preocupă pe Horthy înainte de toate este să evite cu orice preț războiul. Trebuie deci să se mulțumească cu o revizuire *a minima*, care permite totuși să se monteze o frumoasă operație de propagandă în serviciul revizuirii și spre gloria regentului, și să ferească națiunea de intrarea în război, văzută, pe drept cuvânt, ca având consecințe dezastruoase. În *Memoriile* sale, Horthy spune, destul de corect, că germanii făceau presiuni când la Budapesta, când la București, pentru a forța cele două țări să se înțeleagă în legătură cu problema Transilvaniei.[2] Evocarea de către Horthy a unei eventuale federații dunărene care le-ar fi unit pe cele două rivale prin intermediul Transilvaniei este, în schimb, o iluzie perpetuată de la mijlocul secolului al XIX-lea, dar în care numeroși oameni politici au crezut ori s-au prefăcut că cred. Horthy vorbește aici, fără îndoială, în spiritul transilvanismului contelui Bethlen, care prevedea autonomia provinciei în cadrul unei structuri federale.

1. *Ibid.*, p. 295.

2. Horthy, *Ein Leben für Ungarn*, *ed. cit.*, p. 222 (versiunea maghiară, *Emlékirataim*, *ed. cit.*, p. 236). În versiunea franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy*, *ed. cit.*, p. 192.

Negocierile se derulează în luna august 1940 la Turnu-Severin, în timp ce situaţia de pe Frontul de Vest este stabilă pentru germani. Cu toate acestea, nu sunt dispuşi să tolereze perturbări în spatele frontului, cu atât mai mult cu cât viitorul lor obiectiv este Uniunea Sovietică. Aceasta din urmă, de altfel, tocmai îşi reclamase drepturile, în virtutea pactului Ribbentrop–Molotov din august 1939, anexând, în iunie 1940, Basarabia şi nordul Bucovinei (două teritorii pe care România le dobândise în 1918). În acest context, românii nu sunt pregătiţi să accepte concesiuni în favoarea Ungariei. În ceea ce o priveşte, Germania are nevoie să păstreze aceste două state în orbita ei, în vederea atacului împotriva Uniunii Sovietice. Cât despre italieni, aceştia nu fac un mister din ambiţiile lor în Balcani. Prin urmare, este urgent să se facă ordine. În faţa eşecului negocierilor purtate pentru partea maghiară de fostul ambasador la Bucureşti András Hory[1], iar pentru partea română de fostul ministru al justiţiei şi diplomatul Valeriu Pop[2], germanii impun al doilea arbitraj de la Viena, semnat tot la Palatul Belvedere, la 30 august 1940. Semnatari sunt, pentru Axă, Ribbentrop şi Ciano, pentru Ungaria prim-ministrul Teleki şi ministrul afacerilor externe Csáky, pentru România ministrul afacerilor externe Mihai Manoilescu şi Valeriu Pop.[3] Acordul final obţinut consacră întoarcerea între hotarele Regatului Ungariei a nordului Transilvaniei, ca şi a Ţinutului Secuiesc (*Székelyföld*), respectiv 43500 km² şi 2,5 de milioane de locuitori. În urma celor două arbitraje, Ungaria a recâştigat 4 milioane de locuitori şi şi-a mărit teritoriul de la 93000 km² la 161141 km². Însă o mare parte a teritoriului săsesc, *Siebenbürgen* în sens literal, fostele scaune Kronstadt (Brassó [Braşov]), Hermannstadt (Nagyszeben [Sibiu]), Schäßburg (Segesvár [Sighişoara]), rămân româneşti, ca şi Arad [Arad] şi Temesvár [Timişoara]. Importante oraşe învestite cu semnificaţie istorică redevin maghiare: Kolozsvár (Klausenburg [Cluj]), Nagyvárad (Großwardein [Oradea]) şi Szatmárnémeti (Satu Mare). După statisticile româneşti din 1930, regiunile cedate sunt în majoritate româneşti (49,2%), deşi în recensământul maghiar din 1941 apare,

1. În plus, familia locuia la Kolozsvár (Cluj) de la sfârşitul secolului al XIX-lea, şi Hory este deci de două ori competent în acest domeniu. Hory, *Bukaresttől Varsóig*, pp. 316–321.

2. Balázs Ablonczy, *A visszatért Erdély 1940–1944* [Transilvania revenită (la patria-mamă) 1940–1944], Jaffa Kiadó, Budapest, 2011, p. 42.

3. Telegrama lui Erdmannsdorff către Ministerul Afacerilor Străine, 31 august 1940. *A Wilhelmstrasse és Magyarország, ed. cit.*, pp. 524–525.

dimpotrivă, o majoritate maghiară de 53,6%.[1] A doua zi, Teleki și Csáky sunt primiți în gara din Budapesta de o mulțime enormă; în primul rând, poate fi văzut fiul mai mare al regentului, István. Jurnalul de actualități insistă apoi asupra manifestației „spontane“ care are loc în fața legației Italiei, unde este aclamat ministrul Giuseppe Talamo.[2] Mulțumirile națiunii nu par să se fi adresat în mod spontan Germaniei, în pofida scrisorii pe care Horthy i-o trimite lui Hitler la 2 septembrie[3], adică la trei zile după semnarea arbitrajului. Împărțirea provinciei este într-adevăr destul de incoerentă, distrugând o unitate teritorială ancestrală, pe care integrarea în Regatul României nu o încălcase. Arbitrajul provoacă, în plus, o deplasare de populații: aproximativ 100000 de români fug spre sudul provinciei sau spre Regat, în timp ce un număr aproape egal de unguri se îndreaptă spre nord.[4] Românii și ungurii se dedau la represalii de ambele părți ale noii frontiere. Dacă situația se ameliorează indiscutabil pe plan școlar și cultural pentru maghiarii redeveniți cetățeni ai Ungariei, în schimb nivelul lor de trai nu progresează, contrar promisiunilor făcute regim. Astfel, când prim-ministrul Miklós Kállay se duce în inspecție în regiune în două rânduri, în primăvara lui 1942, o găsește destul de neglijată și consideră că este necesar să lanseze un program de dezvoltare a infrastructurii rutiere și de construire de echipamente sanitare[5], care nu se poate totuși realiza din cauza războiului.

Propaganda începe să acționeze imediat, pentru a pune în valoare recucerirea. Horthy își face intrarea în regiune în același timp cu trupele maghiare care iau teritoriul în stăpânire. Este în Máramarossziget (Sighetul Marmației) și la Szatmárnémeti (Satu Mare) la 5 septembrie, pe 6 la Nagyvárad (Oradea) și, în fine, pe 11 la Kolozsvár (Cluj). Turneul triumfal continuă în Ținutul Secuiesc la 12–13 septembrie, cu o etapă la Marosvásárhely (Târgu-Mureș). Accesoriile cultului sunt prezente: calul alb, accentul pus pe armată, fără a uita familia, pentru că doamna Horthy este prezentă la toate ceremoniile. Acestea din urmă sunt în mod particular puse în scenă

1. Ablonczy, *A visszatért Erdély 1940–1944*, *ed. cit.*, p. 47.
2. http://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=3920.
3. Scrisoarea lui Horthy către Hitler, 2 septembrie 1940, *A Wilhelmstrasse és Magyarország*, *ed. cit.*, p. 525.
4. Béla Köpeczi (dir.), *Kurze Geschichte Siebenbürgens*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990, p. 680.
5. Kállay, *Hungarian Premier*, *ed. cit.*, p. 106.

la Szatmárnémeti (Satu Mare), Nagyvárad (Oradea) și, mai ales, la Kolozsvár (Cluj). La Nagyvárad (Oradea), Horthy este primit cu un discurs de către unul dintre conducătorii Partidului Național Maghiar din România (*Országos Magyar Párt*), Kálmán Tury. Magda Horthy și nora ei sunt așezate alături de regent și poartă costume tradiționale.[1] Doamna Horthy înnoadă o banderolă pe drapelul național tricolor în aclamațiile mulțimii, care strigă „Trăiască Horthy!“ Cele două doamne sunt din nou prezente în aceleași costume la Kolozsvár (Cluj), care constituie, fără îndoială, apogeul călătoriei. Dacă prima stă alături de soțul ei în tribună, la Kolozsvár (Cluj) Ilona se află în spatele primului rând de personalități și se poate ghici că István este alături de ea. Acest episod este comparabil cu acela de la Kassa, cu ceva mai puțin de doi ani în urmă. Și aici, orașul reprezintă un simbol puternic pentru identitatea maghiară. Ceremonia are loc în fața catedralei catolice [Sf. Mihail], cu toate că Transilvania este și calvinistă, dar catedrala se află în piața principală a orașului, unde se înalță statuia regelui Matia Corvin. Mesajul este deci perfect clar și propice pentru mobilizarea opiniei publice. Prim-ministrul Teleki, el însuși transilvănean, rostește primul discurs, urmat de contele György Bethlen, șeful Partidului Maghiar. În acest bastion al maghiarității, răspunsul lui Horthy nu se referă deloc la români.[2] Ca și Kassa mai înainte, Kolozsvár (Cluj) este ales pentru parada militară care se derulează ulterior. În aceeași seară, la Budapesta, poate fi văzut un foc de artificii pe muntele Gellért, care vine să întărească simbolistica recuceririi. Decorul este mai modest la Szatmárnémeti (Satu Mare) și la Marosvásárhely (Târgu-Mureș). În prima localitate, regentul și soția sa, care a renunțat la veșmintele folclorice, sunt întâmpinați de primarul maghiar, Sándor Antal.[3] În cea de-a doua, ei îi sărută pe copiii care le oferă buchete de flori. Jurnalele de actualități insistă asupra entuziasmului populației – și, mai ales, al femeilor, care au îmbrăcat costume de sărbătoare –, a copiilor cu mine vesele, a strigătelor de vivat și a defilării trupelor. O desfășurare de forțe mediatice fără precedent a fost vizibil pusă în scenă pentru opinia publică locală, ca și pentru restul țării. Dimensiunea simbolică a Transilvaniei face obiectul unor continue aduceri aminte în presă.

1. http://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=3925.
2. http://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=3934.
3. http://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=3924.

În timp ce războiul a produs deja ravagii într-o parte a continentului, Ungaria pretinde să-și mențină starea de nonbeligeranță, profitând, în același timp, de beneficiile cuceririlor revizioniste. Următoarea etapă trebuia să fie, în mod logic, ori o mărire a teritoriilor deja obținute, dar aceasta nu pare deloc posibilă – independența Slovaciei este garantată de germani, care țin, de asemenea, să păstreze România –, ori o nouă străpungere, de această dată spre sud, în detrimentul Iugoslaviei. Însă această anexare a teritoriilor revendicate – Baranya și Bácska – este improbabilă fără un angajament direct în agresiunea germană împotriva Iugoslaviei. Ungaria s-ar fi făcut, în acest fel, vinovată de o lovitură de cuțit în spatele guvernului de la Belgrad cu care tocmai atunci încerca să se înțeleagă.

Angrenajul care duce la intrarea în război a Ungariei este deja pornit. Italia vrea, de asemenea, să obțină partea ei de cucerire în Europa de Est și în Balcani, din care a făcut de la începutul secolului unul dintre domeniile privilegiate ale expansiunii sale teritoriale. Ea a anexat Albania în aprilie 1939 și Grecia la 28 octombrie 1940. Lațul se strânge în jurul Ungariei: Reichul controlează aproape toate țările frontaliere și Uniunea Sovietică a pus mâna pe partea poloneză a fostei Rutenii subcarpatice, distrugând prin asta granița comună între Polonia și Ungaria. În noiembrie 1940, Ungaria a fost nevoită să adere la Pactul Tripartit format din Germania, Italia și Japonia în septembrie, la fel ca și România și Slovacia. Ea trece astfel printr-o etapă suplimentară spre angajamentul total, chiar dacă se continuă înșelarea opiniei publice cu teoria nonbeligeranței, în care însuși regentul pare să creadă. Ungurii încearcă, în fiecare dintre aceste etape, să inverseze mișcarea. În acest spirit este operată apropierea în direcția Iugoslaviei, cu care guvernul Teleki semnează, în decembrie 1940, un tratat de prietenie. Încheierea acestui tratat este de altfel încurajată de Germania, care dorește să determine Belgradul să se alăture Pactului Tripartit. În *Memoriile* sale, Horthy interpretează acest tratat ca pe un răspuns tardiv la oferta conținută în discursul de la Mohács din 1926.[1]

Eșecul campaniei italiene în Grecia provoacă, de fapt, intervenția germană în Balcani. Între timp, Iugoslavia și-a pierdut aliatul

1. Horthy, *Ein Leben für Ungarn*, *ed. cit.*, p. 225 (versiunea maghiară, *Emlékirataim*, *ed. cit.*, p. 240). În versiunea franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy*, *ed. cit.*, p. 195.

francez, iar tentativele de a relua relațiile cu Uniunea Sovietică se dovedesc infructuoase. Susținerea englezilor și a americanilor rămâne pur formală. Aflat în impas, prințul Paul și guvernul lui Dragiša Cvetković reconsideră oferta germană. O parte a armatei este, în plus, favorabilă Germaniei. La 1 martie 1941, Bulgaria intră, și ea, în Pactul Tripartit și primește imediat trupe germane, care se deplasează spre Grecia. Prințul Paul se duce la Berchtesgaden, dar încă refuză să semneze pactul. Hitler își pierde răbdarea și începe să îmbrățișeze ideea de a supune definitiv Iugoslavia. Guvernul iugoslav încearcă să câștige timp, dar semnarea intervine, până la urmă, la 25 martie 1941.

Două zile mai târziu, guvernul Cvetković este răsturnat printr-o lovitură de stat militară, care-l aduce la putere pe regele Petru, încă minor. Prezența unei opoziții puternice față de Reich în clasa politică și opinia publică au permis această operație. Lichidarea Iugoslaviei va dura câteva luni, sub efectul ocupărilor succesive de teritorii de către Germania, Italia și Bulgaria. Croația devine stat independent, dar este controlată de mișcarea *Ustaša* a lui Ante Pavelić, aflat în solda Germaniei și Italiei. Ungaria nu se mai poate deci sustrage pretențiilor lui Hitler, care-i ordonă să participe la ocuparea provinciilor pe care le revendică. Guvernul trebuie, de asemenea, să accepte trecerea trupelor germane pe teritoriul său. Este evident că angajamentul ei dă impresia că Ungaria se află „la remorca“ ocupantului. Guvernul ungar refuză într-adevăr să extindă acțiunea dincolo de aceste regiuni. Într-un document *pro memoria* adresat lui Hitler în august 1936, Horthy își precizase viziunea referitoare al relațiile cu Iugoslavia – și cu sârbii, în special. El lua ca bază de reflecție faptul că-i cunoștea bine pe slavii de sud și se justifica, amintind că făcuse, încă din 1926, cu discursul de la Mohács, o deschidere în direcția sârbilor, despre care el spune că sunt „singurii adversari în cadrul Micii Antante cărora li se poate întinde mâna fără a roși“. Urmarea scrisorii arată că, în ipoteza unui război pe care totuși nu-l dorea, Horthy înțelegea foarte bine să pună stăpânire pe teritorii „care se află la frontiera noastră și sunt locuite de compatrioții noștri“ și-i cerea lui Hitler să lase trei zile de avans trupelor maghiare pentru a realiza această ocupare.[1]

Aceștia pătrund în Voivodina (Baranya și Bácska) la 10 aprilie 1941, partea sârbă a Banatului rămânând totuși sub autoritate ger-

1. Pro memoria al lui Horthy destinat lui Hitler, august 1936. *Horthy Miklós titkos iratai*, *ed. cit.*, pp. 158–159.

mană. Aceste operații sunt conduse de acum înainte de noul prim-ministru, Bárdossy, care i-a succedat lui Teleki, a cărui sinucidere explică neputința, rușinea și refuzul de a asuma pentru țară angajarea în război. Iată ce spune diplomatul Ullein-Reviczky: „Omorându-se în plină exercitare a funcției sale, el voia să spună Iugoslaviei că, neputându-i deturna pe agresorii țării prietene, dorise cel puțin să fie primul care să cadă pe câmpul de onoare".[1]

Este analiza pe care o face și Horthy, în scrisoarea adresată lui Hitler, la 3 aprilie, pentru a-l informa despre moartea lui Teleki: îi amintește Führerului că este exclus ca Ungaria să participe la operații militare împotriva Regatului Iugoslaviei, care oricum a încetat să existe după separarea de Croația.[2]

Beneficiul ocupării așa-numitului *Délvidék* („Ținut de Miazăzi") este puțin important: 11500 km² și un milion de locuitori care formează un mozaic etnic (unguri, sârbi, germani, evrei, țigani), din care 39% se declară de limbă maternă maghiară la recensământul din 1941. În pofida amenințărilor sale, Marea Britanie nu declară război Ungariei și se mărginește să rupă relațiile diplomatice la 7 aprilie. Deocamdată, Horthy păstrează statutul de nonbeligerant la care ține atât de mult: Ungaria nu este în război cu nimeni! Abia la 26 iunie 1941, după atacarea Uniunii Sovietice de către germani, trupele maghiare participă cu adevărat la ostilități. Or, Ungaria nu are – în afara conflictului ideologic – nici un scop, nici o revendicare în războiul împotriva URSS. Ea se găsește deci într-o situație absurdă, așa cum o mărturisește următorul schimb de replici între însărcinatul cu afaceri maghiar la Washington și un înalt funcționar al Departamentului de Stat, care are loc la puțin timp după intrarea în război a Statelor Unite ale Americii:

„— Ungaria este republică?

— Nu, domnule, este regat.

— Aveți prin urmare rege?

— Nu, avem un amiral.

— Aveți prin urmare flotă?

— Nu, pentru că nu avem mare.

1. Ullein-Reviczky, *Guerre allemande, paix russe. Le drame hongrois*, *ed. cit.*, p. 94.

2. Scrisoarea lui Horthy către Hitler, 3 aprilie 1941. *Horthy Miklós titkos iratai*, *ed. cit.*, pp. 293–294. Scrisoarea îi este înmânată a doua zi lui Hitler de către ministrul maghiar al apărării, Karoly Bartha

— Aveţi revendicări faţă de cineva, indiferent cine?
— Da.
— Faţă de Statele Unite ale Americii?
— Nu.
— Faţă de Anglia?
— Nu.
— Faţă de Rusia?
— Nu.
— Atunci faţă de cine aveţi revendicări?
— Faţă de România.
— Veţi intra prin urmare în război contra României?
— Nu, domnule, suntem aliaţi“.[1]

Intrarea în război a Statelor Unite ale Americii împotriva Axei are drept consecinţă o declaraţie de război în toată regula din partea Ungariei. Însă Horthy refuză să semneze textul şi se explică în faţa însărcinatului cu afaceri american Howard Travers care tocmai demisionase: „Reţineţi că această aşa-zisă declaraţie de război este ilegală; eu n-o aprob şi n-am semnat-o“.[2] Ambasadorul american Montgomery a fost rechemat în martie 1941, iar succesorul său, Herbert Pell, preia responsabilitatea reprezentării intereselor britanice după ruperea relaţiilor diplomatice. Curând, este nevoit să se mute de la Hotelul Ritz, unde locuia, în mai discretul Hotel Palatinus, pe insula Margareta, căci apartamentul său este asaltat de vizitatori care doresc să-i mărturisească susţinerea lor pentru Statele Unite ale Americii.[3] Montgomery fusese deja frapat de demonstraţia de simpatie de la aeroport în timpul plecării sale[4], iar succesorul său se bucură câteva luni mai târziu de o ceremonie de adio la fel de călduroasă. În general, relaţiile cu americanii sunt caracterizate de familiaritate, amintire a implicării lor relative în semnarea Tratatului de la Trianon. Oamenii le sunt recunoscători apoi pentru faptul că sunt dezinteresaţi de Europa Centrală. În timpul trecerii trupelor germane pe Dunăre, legaţia Franţei, care se găseşte pe malul drept, alertează celelalte posturi

1. Dialog raportat de contele Ciano şi citat în Romsics, *Magyarország története a XX. században*, *ed. cit.*, p. 253.
2. Montgomery, *Hungary. The Unwilling Satellite*, *ed. cit.*, p. 153.
3. Ullein-Reviczky, *Guerre allemande, paix russe. Le drame hongrois*, *ed. cit.*, p. 110.
4. Montgomery, *Hungary. The Unwilling Satellite*, *ed. cit.*, p. 155.

diplomatice, însă diplomații nu sunt autorizați să părăsească Budapesta fără un motiv valabil. Atașatul militar american decide să fie sigur și cere permisiunea să se ducă să consulte un medic la Szolnok. Este arestat, iar Ministerul Apărării reclamă rechemarea sa. Ambasadorul se duce, prin urmare, să-l vadă pe regent pentru a pleda cauza atașatului său militar, acuzat că e spion. Horthy, foarte amuzat, nu ia în serios situația și răspunde: „Spion? Dar bineînțeles că este! Toți atașații navali și militari sunt spioni. Am fost și eu la vremea mea, la asta slujesc acești atașați“.[1]

În ciuda anticomunismului visceral al lui Horthy, hotărârea de a trimite pe Frontul de Est trupe regulate, nu voluntari însoțiți de germanii din *Volksbund*, așa cum se propusese inițial, n-a fost luată într-un elan plin de entuziasm. Germanii au fost nevoiți să provoace o reacție din partea guvernului. În dimineața de 26 iunie 1941, avioanele bombardează Kassa și împrejurimile. Imediat, raidul este prezentat ca o provocare sovietică: se vorbește că aparatele le-au fost recunoscute. După-amiază, Horthy semnează declarația de război adresată Uniunii Sovietice. Ambasadorul József Kristóffy, care se duce la Molotov pentru a-i remite textul, îl găsește pe acesta din urmă foarte surprins și îndoindu-se de faptul că guvernul ungar vorbește serios. Molotov afirmă că URSS nu are un contencios cu Ungaria și viceversa, ar fi deci preferabil pentru cele două părți ca Ungaria să rămână neutră. În consecință și în așteptarea rezultatelor anchetei în legătură cu incidentul de la Kassa, el refuză să accepte declarația de război.[2] În orele care urmează atacului, negat de Moscova, sunt formulate dubii privind identitatea avioanelor. Prim-ministrul Bárdossy îi spune lui Ullein-Reviczky: „Pentru că statul nostru major, în mod evident de acord cu germanii, a constatat că erau rușii și pentru că regentul o crede, așa este și basta!“ Cu două zile mai înainte, guvernul încă se opunea intrării în război preconizate de șeful de stat-major, generalul Werth.[3] Se pare efectiv că Bárdossy fusese prevenit direct de comandantul aerodromului de la Kassa, căpitanul Ádám Krúdy.[4] Această versiune e confirmată de generalul Lakatos, care o deține din aceeași sursă și adaugă că toată afacerea ar fi fost

1. *Ibid.*, pp. 143–144.
2. Nagy Nagybaczoni, *Vegzetes esztendők 1938–1945*, *ed. cit.*, p. 83.
3. Ullein-Reviczky, *Guerre allemande, paix russe. Le drame hongrois*, *ed. cit.*, p. 108.
4. Nagy Nagybaczoni, *Vegzetes esztendők 1938–1945*, *ed. cit.*, p. 82.

pusă la cale de atașatul militar german la Budapesta, colonelul de aviație Cuno Heribert Fütterer.[1] Majoritatea ofițerilor maghiari prezenți la fața locului, precum colonelul Sándor Pogány, știu că, de fapt, acest atac a fost efectuat de avioane germane, dar cu toții jură să păstreze tăcerea.[2] Horthy spune că a aflat adevărul abia în 1944[3], ceea ce este perfect plauzibil, de vreme ce nimeni nu avea interesul să-l informeze pe regent despre faptele petrecute în realitate. Armata este deja cangrenată de adeziunea la național-socialism, iar intrarea în război răspunde dorinței sale de a-i înfrunta atât pe sovietici, cât și pe dușmanii din interior care sunt ținta ei încă din 1919. Trupele terestre și aeriene maghiare pătrund pe teritoriul sovietic la 1 iulie 1941. Corpurile armatei maghiare, care constituie o forță de 40000 de oameni, parcurg distanța de 2000 de kilometri spre sud-est și ajung la sfârșitul lui octombrie în apropierea Donului. Le urmează și alte unități și, la sfârșitul anului 1941, Armata a 2-a maghiară prezentă pe Frontul de Est numără 80000 de oameni.

Recucerirea Voivodinei nu a dat ocazia unei mediatizări de o dimensiune comparabilă cu a celei puse în operă pentru Slovacia, Rutenia subcarpatică și Transilvania. Horthy nu și-a făcut o intrare triumfală la Újvidék sau la Szabadka. Contextul nu o permite: războiul și sinuciderea lui Teleki umbresc tabloul.[4] Localitatea Szabadka, mai maghiară și mai puțin urbană, este aleasă de serviciile de propagandă pentru a celebra cu o paradă militară întoarcerea teritoriului în sânul regatului.[5] Într-adevăr, contrar a ceea ce s-a petrecut în timpul intrării trupelor maghiare în Slovacia și în Transilvania, ocuparea Voivodinei provoacă unele tulburări la începutul verii 1941. Aceste incidente sunt provocate de rezistența locală, care se opune în

1. Lakatos, *Ahogyan én láttam*, *ed. cit.*, p. 41.

2. Mester, *Arcképek. Két tragikus kor árnyékában*, *ed. cit.*, p. 492. Pogány este, în 1944, șeful propagandei militare în Transilvania.

3. Horthy, *Ein Leben für Ungarn*, *ed. cit.*, p. 236 (versiunea maghiară, *Emlékirataim*, *ed. cit.*, p. 251). În versiunea franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy*, *ed. cit.*, p. 205.

4. Lajos Olasz, „A kormányzókultusz alakulása a második világháború időszakában“ [Formarea cultului regentului în timpul celui de-al Doilea Război Mondial], în Péter Miklós (dir.), *Újragondolt negyedszázad. Tanulmányok a Horthy-korszakról* [Un sfert de secol regândit. Studii despre perioada Horthy], Belvedere, Szeged, 2010, p. 361.

5. *A felszabadulás ünnepe Szabadkán* [Sărbătoarea eliberării la Szabadka (Subotica)], http://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=4214. Un film consacrat orașului Újvidék [Novi Sad] a dispărut.

același timp – și înainte de toate – germanilor și armatei maghiare. Cu toate acestea, agitația pare să se calmeze și, în cele din urmă, la începutul lunii august, Horthy și soția sa se duc la Szabadka, oficial pentru a participa la sărbătoarea recoltei. Jurnalul de actualități insistă asupra aspectului tradițional al sărbătorii – îl vedem pe Horthy tăind pâinea – și nu asupra prezenței militare. Regentul rostește o foarte scurtă alocuțiune ca răspuns la discursul prim-ministrului, fără a pronunța nici un cuvânt în limba sârbă, deși acest lucru n-ar fi reprezentat nici o dificultate pentru el.[1] Armata maghiară, întărită de sprijinul aliatului său german, se comportă într-adevăr ca pe un teritoriu cucerit și reprimă cu duritate orice formă de rezistență. Sârbii, evreii și, paradoxal, germanii sunt bănuiți de a fi potențiali partizani. Armata maghiară prezintă acțiunile împotriva acestora ca măsuri de represalii și de protecție. În urma unor pretinse atacuri ale partizanilor, ea se poartă cu violență față de populație – mai ales sârbi și evrei – începând de la 4 ianuarie 1942. Actele de violență durează mai multe zile și ele sunt comise de detașamentele regulate ale jandarmeriei și ale armatei. Crimele sunt comise între 4 și 10 ianuarie la Újvidék (Novi Sad) și la 21-23 ianuarie la Zsablya (Žabalj), în sudul regiunii Bácska, ca și în împrejurimi. Ofițerii care comandă aceste trupe nu intervin, apoi par să-și dea seama de amploarea și de violența actelor și acționează pentru a restabili ordinea. În mod vizibil, trupele n-au fost supravegheate cu adevărat și au fost încurajate de subofițeri, al căror corp este influențat de ideologia ultranaționalistă și rasistă moștenită de la contrarevoluție. Guvernul este informat, dar nu cunoaște realitatea de pe teren: lui Horthy i se spune că a fost nevoie să fie luate măsuri energice împotriva partizanilor comuniști, ceea ce regentul este dispus să admită. Autoritățile încearcă să se servească de umbrela germană: trupele ar fi acționat la ordinul înaltului comandament german. Aceasta este, de exemplu, versiunea livrată diplomaților străini.[2] Cu toate acestea, în cursul lunii ianuarie, mărturii și informații mai precise le parvin anumitor parlamentari. Ofițerii loiali decid să vorbească. Șeful statului-major, generalul Ferenc Szombathelyi, dăduse cu siguranță instrucțiuni pentru menținerea ordinii și o mărturisește în Memoriile sale, însă trebuie să accepte realitatea: majoritatea soldaților și a populației consideră

1. *A magyar kenyér ünnepe* [Sărbătoarea pâinii maghiare], http://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=4311.

2. Montgomery, *Hungary. The Unwilling Satellite*, *ed. cit.*, p. 128.

aceste acțiuni acte de bravură. Informat despre violențe, el refuză la început să creadă în „evenimente atât de oribile“.[1] Szombathelyi afirmă că niciodată mai înainte armata maghiară nu-și murdărise mâinile într-un asemenea mod, dar uită cam repede excesele din 1919–1920.[2] Numărul victimelor variază între 3000 și 5000 de persoane, între care femei și copii, unii aruncați în apele înghețate ale Dunării. Printre ei, se găsesc, la grămadă, câțiva germani și unguri loviți de gloanțe „din greșeală“. Generalul Vilmos Nagy, care se găsește atunci la Szabadka (Subotica), unde a reluat o activitate civilă după trecerea în rezervă, se află, ca să spunem așa, în primele rânduri: aude imediat vorbindu-se despre masacre, pe care și el le acceptă la început drept operație de „curățare“ a grupurilor de partizani. Apoi, se informează pe lângă comandanții locali și află detalii care-l îngrozesc.[3]

La 29 ianuarie 1942, prim-ministrul este interpelat în timpul unei ședințe a Comisiei pentru afaceri externe a celor două camere ale Parlamentului de către deputatul Partidului Micilor Proprietari Endre Bajcsy-Zsilinszky în legătură cu atrocitățile comise în Bácska. El nu neagă, dar spune că nu are nici o informație suplimentară de furnizat și refuză să lase să fie insultată armata maghiară.[4] Ministrul apărării, generalul Károly Bartha, refuză să se exprime. Horthy sfârșește prin a fi pus la curent, însă nu înțelege dimensiunea evenimentului și vrea să creadă în onoarea armatei. În *Memoriile* sale, spune că Bárdossy nu a cunoscut faptele, ceea ce e fals, și-l acuză pe comandantul corpului de armată local, generalul Ferenc Feketehalmy-Czeydner.[5] Acesta este, de altfel, pus sub acuzare în urma anchetei cerute, în cele din urmă, de noul prim-ministru, Miklós Kállay, și autorizată de Horthy, după ce dovezi zdrobitoare îi sunt aduse la cunoștință.[6] Un alt ofițer implicat direct este colonelul József Grassy. Doi alți ofițeri sunt, de asemenea, citați să compară în fața justiției, colonelul László Deák și căpitanul de jandarmi Sándor Zöldi. Toți sunt

1. *Szombathelyi Ferenc visszaemlékezései* [Amintirile lui Ferenc Szombathelyi], Occidental Press, Washington, 1980, p. 26.

2. *Ibid.*, p. 32.

3. Nagy Nagybaczoni, *Végzetes esztendők 1938–1945, ed. cit.*, p. 91.

4. Ullein-Reviczky, *Guerre allemande, paix russe. Le drame hongrois, ed. cit.*, p. 129.

5. Horthy, *Ein Leben für Ungarn, ed. cit.*, p. 240 (versiunea maghiară, *Emlékirataim, ed. cit.*, p. 257). În versiunea franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy, ed. cit.*, p. 210.

6. Kállay, *Hungarian Premier, ed. cit.*, pp. 108–109.

ofițeri de origine germană. Noul ministru al apărării, Vilmos Nagy, decide să reia și să urmărească personal dosarul, însă armata face bloc în jurul acuzaților și continuă să apere teza unei acțiuni de legitimă apărare împotriva partizanilor. Procesul duce la patru condamnări la moarte și la douăzeci de sentințe la închisoare de la opt la cincisprezece ani. Condamnații la moarte nu sunt executați; sunt, dimpotrivă, eliberați și evacuați în secret de germani în Reich în ianuarie 1944.[1]

De la victoria contrarevoluției, în 1919–1920, atitudinea armatei maghiare e pusă sub semnul întrebării. Relațiile pe care regentul le are cu aceasta alimentează polemica referitoare la evaluarea regimului: o teză încearcă să-l reabiliteze pe Horthy, susținând că n-a știut nimic despre atrocitățile comise în timpul preluării puterii, nici de cele comise în Voivodina în 1941 și, cu atât mai puțin, despre pătrunderea ideilor fasciste și național-socialiste în rândul armatei. Teza opusă îl acuză, dimpotrivă, că a cunoscut aceste fenomene, dar n-a întreprins nimic pentru a le contracara, fie din slăbiciune și lipsă de curaj, fie pentru că nu înțelegea amploarea lor, având despre armată o viziune retrogradă, moștenită din vremea Austro-Ungariei. Regentul este, evident, frecvent luat pe nepregătite de evenimentele și personalitățile care depășesc cadrul său obișnuit de analiză. Erorile sale politice în alegerea oamenilor cărora le încredințează responsabilități sunt revelatoare pentru un caracter veleitar. Cu toate acestea, nu e singurul care se înșală, de vreme ce mai multe Memorii ale contemporanilor menționează decadența clasei politice maghiare și schimbarea de atitudine a anumitor membri ai acesteia. Astfel, primministrul László Bárdossy, ales pentru profilul său *a priori* apolitic de diplomat, se aruncă, abia numit, în meandrele politicii interne și în brațele Germaniei. Mandatul său, de la 4 aprilie 1941 la 7 martie 1942, este unul dintre cele mai scurte ale regimului, dar unul dintre cele mai grele de consecințe pentru Ungaria. Garanțiile oferite Germaniei indispun regentul și Parlamentul, decizia de a declara război Statelor Unite ale Americii a fost luată unilateral, în pofida opoziției lui Horthy și a parlamentarilor din cele două camere, votarea celei de-a treia legi antievreiești a fost, și ea, înțeleasă ca dovadă de loialitate față de Berlin. Aceste măsuri sunt, de asemenea, semnificative

1. Telegrama însărcinatului cu afaceri Karl Werkmeister către Ministerul Afacerilor Externe, 16 ianuarie 1944, în *A Wilhelmstrasse és Magyarország*, *ed. cit.*, pp. 761–762.

pentru o cursă de viteză angajată între guvern și mișcarea Crucile cu Săgeți: ca să nu fie depășit, prim-ministrul crede că e bine să supraliciteze, pentru a-i neutraliza pe oamenii lui Szálasi.

Mulți observatori văd în armată un instrument din ce în ce mai puțin fiabil în mâinile puterii. Cei mai mulți oameni politici conservatori, legitimiști sau opozanți se tem de înclinațiile dovedite ale ofițerilor pentru fascism și insistă în memoriile lor asupra infiltrării în *Honvédség* a acestor idei. Or, aceste tendințe sunt prezente de la începutul regimului, dar atunci era inoportun să faci curat într-un corp care reinstaurase ordinea și realizase cu succes contrarevoluția. Astfel, cea mai mare parte a militarilor implicați în atrocitățile din timpul terorii albe au fost reintegrați treptat în cadrul armatei. E foarte sigur că moartea lui Gömbös, în 1936, a declanșat procesul de radicalizare a armatei și alunecarea ei spre național-socialism. De fapt, ofițerii maghiari nu pot considera Italia un model de eficiență militară. Ofițerii și subofițerii aflați în serviciu la începutul anilor 1930 au, cu toții, un trecut construit în Primul Război Mondial și în luptele din timpul contrarevoluției. Sunt, evident, revizioniști și acceptă fără rezervă teza dușmanului din interior: comuniștii și evreii trebuie să fie combătuți și eliminați din societatea ungară, pe care o cangrenează. Național-socialismul se infiltrează în viața politică maghiară prin armată. Numeroși ofițeri – care nu puteau să exercite o activitate politică – trec în rezervă și se înscriu în diversele partide politice de extremă dreaptă, devenind cadrele acestora și impunându-se repede ca șefi și organizatori. Șefii partidelor care compun rețeaua difuză fascistă și național-socialistă nu sunt desigur cu toții militari, se întâlnesc și jurnaliști și funcționari declasați, însă ofițerii constituie cadrele de acțiune în direcția muncitorilor.

În pofida câtorva epurări și mutări cu caracter disciplinar intervenite la sfârșitul anilor 1930, corpul ofițerilor este infiltrat de elemente deschis pronaziste.[1] Ferenc Szálasi este un perfect exemplu al acestei derive, apropiată, într-o anumită măsură, de alte mișcări ale foștilor combatanți, ai căror membri devin fie pacifiști înverșunați, fie militanți fasciști. Când Gömbös era ministru al apărării, se străduise să-i introducă pe acoliții săi în statul-major, lucru pe care Horthy îl tolerase.[2] Această complezență i-a șocat pe observatori și, mai ales, pe ambasadorul Montgomery, care revine în două rânduri în cartea sa

1. Lackó, *Arrow-Cross Men, National-Socialists 1935–1944*, *ed. cit.*, p. 35.
2. Montgomery, *Hungary. The Unwilling Satellite*, *ed. cit.*, p. 126.

asupra acestei presupuse slăbiciuni a regentului. Este evident, așa cum afirmă el, pe bună dreptate, că, începând de atunci, guvernul nu este în măsură să se opună cu fermitate pretențiilor germane.[1] De fapt, Horthy nu poate admite că armata ar putea să nu-i fie loială. El se comportă în această privință, păstrând proporțiile, ca Franz Joseph: comandant-șef al armatei, consideră problema militară ca pe propriul domeniu rezervat și se iluzionează cu privire la ascultarea și fidelitatea acesteia. În plus, continuă să considere că – așa cum era regula în imperiu – militarii nu fac politică. Solidaritatea de arme născută din contrarevoluție face restul, iar Horthy preferă să nu știe ce au devenit unii dintre foștii săi tovarăși – care se întorc totuși împotriva lui.

Opinia lui Kállay reflectă probabil realitatea referitoare la relația regentului cu armata sa: „Regentul își exercita din plin dreptul său constituțional asupra armatei – s-ar putea chiar spune cu o atenție geloasă. Nu-i făcea plăcere ca prim-ministrul să intervină într-o dezbatere militară. Credea sincer că armata trebuia să se țină departe de politică și să asculte ordinele fără crâcnire. Avea sentimentul că armata va rămâne intactă atâta timp cât numai el păstra controlul și conducerea ei. Cu toate că ideile sale erau sănătoase și admirabile, în fond, ele n-au fost, din nefericire, puse în practică. [...] El avea despre soldați o viziune romantică și vedea în ei niște cavaleri Bayard* conduși de aceleași concepții ale onoarei, loialității și serviciului militar care prevalaseră în armata vechii monarhii. În plus, ca marinar, el considera lucrurile din același înalt punct de vedere moral, propriu tuturor marinelor din lume".[1] La solicitarea lui Kállay, Horthy acceptă totuși să reconsidere atitudinea anumitor cadre socotite prea germanofile, dar nu este luată nici o altă măsură de amploare pentru a asana statul-major. În iarna 1943–1944, are loc la palat o reuniune în prezența a șaptesprezece generali de armată, care-l ascultă pe Horthy cum le ține o lecție pe tema datoriei și a loialității, însă această demonstrație de autoritate rămâne, conform lui Kállay, fără efect.[2]

Armata își dovedește lipsa de consecvență și pe teren. Trimisă pe Don, Armata a 2-a maghiară are ca misiune să țină frontul de-a lungul

---

1. *Ibid.*, p. 77.

* Pierre Terrail, senior de Bayard (1475–1524), supranumit cavalerul Bayard; el este acel *chevalier sans peur et sans reproche* care simbolizează valorile cavalerești franceze de la sfârșitul Evului Mediu (*n. tr.*).

1. Kállay, *Hungarian Premier*, *ed. cit.*, p. 137.

2. *Ibid.*, p. 318.

fluviului. Armata Roșie, victorioasă după asediul de la Stalingrad, lansează în ianuarie 1943 o ofensivă de anvergură în jurul Voronejului, oraș situat la nord-vest de Stalingrad. Armata germană se prăbușește la Stalingrad în februarie, iar Armata a 2-a maghiară primește direct și violent contraofensiva sovietică la minus 40°C. Linia de apărare este lovită; prețul: aproximativ 40000 de morți, 35000 de răniți și 60000 de prizonieri. Armata a 2-a maghiară, care număra la plecare 200000 de oameni, este nimicită în numai două săptămâni de luptă.[1] Vestea despre catastrofă nu este la început cunoscută decât prin intermediul Radio Londra și Radio Moscova, care emit în limba maghiară și sunt ascultate de mulți unguri:[2] șocul este teribil, practic toate familiile sunt afectate. Horthy nu vrea să creadă la început, așa cum relatează Kállay: „Credința și încrederea regentului în eroismul soldatului ungur și în onoarea șefilor militari se învecina cu orbirea și era practic imposibil să discuți despre aceste chestiuni cu el".[3] Supraviețuitorii Armatei a 2-a se repliază, iar guvernul le cere germanilor retragerea trupelor maghiare de pe Frontul de Est: acest lucru nu poate fi obținut decât dacă Ungaria acceptă deplasarea lor în Balcani, ceea ce presupunea angajarea lor împotriva anglo-americanilor, dar nici Horthy, nici Kállay nu pot fi de acord. Forțele maghiare în număr redus rămân deci pe Frontul de Est, dar fără să se angajeze direct în noi bătălii semnificative.

Din toamna lui 1942, Kállay este convins că Ungaria nu mai are nimic de obținut din angajarea sa în război, pe care ar fi trebuit, de altfel, din punctul său de vedere, s-o evite, iar Horthy spune, în *Memoriile* sale, că a făcut aceeași analiză, ceea ce exprimă o viziune marcată indubitabil de retrospectivă și autojustificare.[4] Schimbarea se produce cu adevărat după deruta de pe Don. Continuarea efortului de război nu mai poate fi susținută în fața opiniei publice, devastată de

---

1. Romsics, *Magyarország története a XX. században*, *ed. cit.*, p. 255.

2. În Budapesta, un cămin din două este echipat cu un post de radio. La sfârșitul anilor 1930, în Ungaria există în medie 40 de abonați la mia de locuitori (media europeană este atunci de 64 de abonați la mia de locuitori). Balázs Sipos, *Sajtó és hatalom a Horthy-korszakban: politika-és társadalomtörténeti vázlat* [Presa și puterea în timpul regimului Horthy: schiță de istorie politică și socială], Argumentum, Budapest, 2011, p. 79.

3. Kállay, *Hungarian Premier*, *ed. cit.*, p. 141.

4. Horthy, *Ein Leben für Ungarn*, *ed. cit.*, p. 251 (versiunea maghiară, *Emlékirataim*, *ed. cit.*, p. 267). În versiunea franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy*, *ed. cit.*, p. 219.

sosirea trenurilor cu răniți din Rusia. Nemulțumirea față de Germania este proporțională cu decepția de a nu fi reușit să ferească Ungaria de ororile războiului. Neliniștea de a se regăsi încă o dată de partea învinșilor și de a trebui să renunțe la cuceririle teritoriale pune stăpânire pe prim-ministru și pe o parte a clasei politice; ea caracterizează și corpul diplomatic.

Cum să iasă din război și din alianța cu Germania? Horthy nu pare să dețină răspunsul. Or, cu siguranță că s-a gândit la capcana similară în care se aflase în vremea împăratului Carol și din care nu știuse să scape. Începând din 1942, numeroase personalități din jurul regentului, ca și din lumea politică și diplomatică reflectează la teoria așa-numitei „ieșiri“ (*kiugrás*, literal: „salt [brusc] în afară“). Noul prim-ministru, Miklós Kállay, personifică în timpul mandatului său, de la 9 martie 1942 la 22 martie 1944, speranța nutrită de mulți într-o ieșire din război în condiții onorabile pentru țară. Memoriile sale, redactate în exil, sunt cu siguranță o ilustrare și o justificare a eforturilor pe care le-a întreprins – dacă nu pentru a ieși cu adevărat din război[1] – cel puțin pentru a procura Ungariei o mai mare marjă de manevră, dar ele sunt, de asemenea, foarte oneste în privința neputinței sa de a reuși. Eșecul lui Kállay nu este decât un aspect al eșecului lui Horthy, de vreme ce numai el avea puterea de a înceta angajamentul Ungariei alături de Axă. Unica justificare a acestei aparente lipse de curaj este că un asemenea act ar fi determinat imediat ocupația germană, cu urmări dramatice pentru țară și locuitorii ei, în primul rând pentru evrei. Horthy se retrage deci în spatele imaginii sale de salvator al patriei, afirmând că a dorit să le apere până la capăt de brutalitatea nazistă. Invazia de la 19 martie 1944 pare să-i dea dreptate, dar nu putem să nu ne întrebăm ce s-ar fi întâmplat dacă tentative mai energice de ieșire din război ar fi intervenit mai înainte.

Miklós Kállay (1887–1967) îi succedă lui László Bárdossy, la 9 martie 1942: el a ezitat multă vreme să accepte postul – este adevărat, deloc dezirabil, dacă ținem seama de context –, deoarece dezaprobă toate acțiunile predecesorului. Consideră, de asemenea, că intrarea în război a fost o decizie dezastruoasă, mărturisind, în același timp,

1. Apărută în 1954 la Londra, cartea a fost scrisă aproape în același timp cu aceea a lui Horthy. Kállay a trăit în Italia, unde a „aterizat“ după peripețiile de la sfârșitul războiului. Memoriile sale sunt printre cele mai bune mărturii despre perioada de la sfârșitul războiului în Ungaria.

că Teleki a fost pus într-o situație în care nu avea alternativă. Kállay fusese deja întrebat în legătură cu părerile sale în toamna anului 1941 de către ministrul de interne Ferenc Keresztes-Fischer, apoi de președintele Băncii Naționale, Lipót Baranyai. Aceștia privesc cu ostilitate deriva progermană a lui Bárdossy și caută un candidat potențial pe care să i-l propună lui Horthy. Membri ai Camerei Superioare îl abordează ulterior, începând cu marele industriaș de origine evreiască Ferenc Chorin, președintele partidului de guvernământ Béla Lukács și alți parlamentari, care-i cer să se alăture partidului.[1] Zvonurile circulă în timpul iernii și, la începutul lui martie, Kállay este în cele din urmă convocat la palat. Regentul nu este un necunoscut pentru el, se frecventează de mulți ani și Kállay știe că Horthy îl stimează. Începe totuși prin a refuza postul, pentru care nu se consideră bine pregătit, nefiind cu adevărat un om politic. Or, tocmai asta vrea Horthy, precum și să poată conta pe cineva în care are totală încredere. În timpul întrevederii, Kállay își dă seama că Horthy își face iluzii despre război și despre atitudinea Wehrmachtului, de la care speră că se va întoarce împotriva naziștilor de la primele înfrângeri.[2] După care nu-i dă pace lui Kállay timp de mai multe zile, pentru a obține consimțământul acestuia, și se arată evident emoționat când îl primește. Regentul se află efectiv în situația în care el nu mai este omul providențial; este vizibil incapabil să țină în frâu cursul lucrurilor, care-i scapă, și pare să-și fi pierdut toate reperele. Cei doi bărbați se pun de acord în legătură cu un program care consta în a rezista cel mai mult posibil la pretențiile germanilor și în a nu le accepta decât pe acelea care par inevitabile. Obiectivul principal – în cazul unei victorii germane, ca și în cazul unei victorii a Aliaților – este păstrarea independenței țării. Un alt obiectiv este de a contracara creșterea influenței naziste în Ungaria. Nu mai trebuie luată nici o altă nouă măsură antievreiască.[3] La început, Kállay conduce o parte a echipei predecesorului, numai miniștrii cei mai compromiși cu germanii sunt înlocuiți, el însuși preluând și portofoliul afacerilor externe, pe care l-a păstrat până la sfârșitul lui iulie 1943. A fost inspirat politic de părerile contelui Széchenyi și a fost catalogat drept „un adevărat conservator maghiar“, ceea ce reflectă și atașamentul față de Marea Britanie.[4]

1. Kállay, *Hungarian Premier*, *ed. cit.*, p. 5.
2. *Ibid.*, p. 11.
3. *Ibid.*, p. 14.
4. *Ibid.*, p. 22.

În afară de relațiile personale cu Horthy, principalul susținător al lui Kállay rămâne ministrul de interne Keresztes-Fischer, cu care pune la punct o strategie pentru a da o falsă impresie în legătură cu chestiunea evreiască. De fapt, Kállay nu poate nici să revină asupra măsurilor deja luate, cu riscul de a-i provoca pe germani, nici să se opună prea deschis antisemiților din partidului de guvernământ, care promovează aplicarea strictă a legilor antievreiești. Face, prin urmare, declarații ce insistă asupra măsurilor economice luate împotriva evreilor, dar refuză să tolereze că s-ar putea să se ia în considerare un atentat la integritatea și la demnitatea persoanelor, ceea ce legea din 1942 prevede totuși explicit, stigmatizându-i în plan rasial. Keresztes-Fischer îl informează că legile precedente nu sunt decât parțial aplicate și că, în realitate, nu trebuie să facă nimic „inexpiabil".[1] Kállay face deci declarații de circumstanță în legătură cu chestiunea evreiască, dar, în același timp, nu întreprinde nimic concret, și arată o aparentă bunăvoință, prin discursuri favorabile Germaniei.

Până la moartea sa, la 20 august 1942, István Horthy e socotit de unii ca personajul-cheie al unei eventuale ieșiri din război. Este creditat, pe bună dreptate, cu o ostilitate declarată față de germani și se speră că, chiar dacă nu va accede curând la putere, îl va influența pe tatăl său pentru a pune capăt angajamentului Ungariei. Or, asta înseamnă să-i acorzi o importanță prea mare și este evident pentru observatorii mai atenți că fiul regentului nu are, în primul rând, mijloacele de a-l face să cedeze pe tatăl său, nici, în al doilea rând, capacitățile cerute pentru a se impune în fruntea țării. Ar fi fost probabil destituit de germani, respectiv printr-o lovitură a Crucilor cu Săgeți, căci nici unii, nici alții nu aveau față de el respectul și reținerea pe care le arătau regentului. Fratele lui István, Miklós, poate și mai puțin decât acesta să apară ca figura principală într-o strategie de ieșire din război. Desigur, a fost rechemat de la Ambasada din Brazilia, dar este o iluzie, cum par să o sugereze anumite publicații, să vezi în el actorul unui asemenea scenariu. Adună în jurul lui personalități motivate de ieșirea din război, care se regrupează în decembrie 1943 într-un informal „birou de ieșire [din război]" (*kiugrási iroda*), a cărui acțiune nu depășește totuși zidurile palatului. Memoriile celor mai semnificativi protagoniști din acea perioadă, începând cu acelea ale lui Kállay, care întreprinde veritabile demersuri pe lângă

1. *Ibid.*, p. 70.

Aliați, nu menționează această oficină. Adevăratul ei șef se pare că a fost Géza Ónody[1], un apropiat colaborator al regentului. Se pare că, după invazia germană, biroul a avut ca scop mai ales menținerea contactului cu personalitățile maghiare aflate în străinătate, în vest, ca și în țările neutre.[2]

Inițiativele lui Kállay în vederea ieșirii din război, respectiv pentru o pace separată încep după catastrofa de pe Don. Face primele sondaje în timpul vizitei sale oficiale la Roma în aprilie 1943. Întrevederile cu Mussolini – pe care îl găsește, de altfel, foarte schimbat – nu ajung la nici un rezultat. Il Duce îl sfătuiește să nu acționeze împotriva germanilor și crede că aceștia pot ocupa Ungaria fără să întâmpine rezistență în cazul unui derapaj al guvernului.[3] Văzând că nici un ajutor nu va veni din această parte, Kállay se întâlnește cu papa Pius XII, căruia îi trimisese, în luna ianuarie, un memorandum redactat chiar de el și de cardinalul Serédi. Papa are textul în fața sa în timpul audienței și-i spune lui Kállay că naziștii sunt niște brute a căror victorie ar deschide calea ateismului.[4] Dar, la cererea prim-ministrului de a pune capăt conflictului, papa răspunde că nici unul dintre beligeranți nu i-a adresat încă această solicitare: el este convins că, din motive ideologice, toți vor să meargă până la capăt. Pius XII îi promite doar că va încerca să intervină pe scena italiană pe lângă Mussolini.[5] Acesta din urmă, pe care Kállay îl revede în aceeași seară, îi dă de înțeles că nu se negociază cu Hitler și că o cerere de pace separată ar fi o nebunie.[6] Această opinie nu este împărtășită de Ciano, cu care Kállay se întâlnește câteva zile după aceea, după o recepție dată de baronul Gábor Apor, ministrul maghiar pe lângă Sfântul Scaun. Ciano îi spune lui Kállay că războiul este pierdut și căderea lui Mussolini și a regimului său este aproape – are motive temeinice să afirme asta, pentru că socrul lui l-a „debarcat“ din guvern în februarie și n-a acceptat decât fără tragere de inimă numirea sa ca ambasador al Italiei la Vatican.[7] În eventualitatea unei schimbări de regim, o pace se-

1. Edelsheim Gyulai, *Becsület és kötelesség*, *ed. cit.*, vol. 1, p. 237.
2. Ágnes Judit Szilágyi, János Sáringer, *Ifj. Horthy Miklós, a kormanyzó kisebbik fia* [Miklós Horthy Junior, fiul cel mic al regentului], *ed. cit.*, p. 118.
3. Kállay, *Hungarian Premier*, *ed. cit.*, p. 156.
4. *Ibid.*, p. 169.
5. *Ibid.*, p. 171.
6. *Ibid.*, p. 173.
7. Intrare din 5 februarie 1943. Ciano, *Diario 1937–1943*, *ed. cit.*, p. 696.

parată este perfect imaginabilă pentru Italia, iar Ciano nu vede de ce Ungaria nu s-ar alătura acestei inițiative. Dar Kállay este, pe bună dreptate, sceptic în legătură cu posibilitatea lui Ciano de a se impune.[1] Pleacă totuși încurajat de această vizită și de primirea triumfală care i se face în gară, la întoarcerea la Budapesta. Pare că opinia publică l-a învestit pe el cu misiunea de a face ca războiul să înceteze.

Căderea lui Mussolini, în iulie 1943, schimbă datele problemei, dar Ungaria validează schimbarea de regim și continuă relațiile cu mareșalul Badoglio. După un moment de ezitare și de tensiuni între fasciști și partizanii lui Badoglio, legația italiană de la Budapesta funcționează normal, contactele culturale sunt menținute. Kállay evocă în mod deschis ideea de pace separată în fața lui Horthy, care reacționează destul de rău. Regentul nu vrea să-i „înjunghie în spate pe germani“ și-l sfătuiește pe Kállay să acționeze în mod deschis[2], ceea ce acesta din urmă va avea grijă să nu facă. De altfel, el mărturisește în mai multe rânduri că nu-i spune totul regentului, căci se teme atât de „gafele“, cât și de reacțiile uneori intempestive ale acestuia.[3] Prim- ministrul îi primește pe șefii diferitelor partide, bineînțeles cu excepția Crucilor cu Săgeți, pentru a-i informa asupra intențiilor sale și a le obține sprijinul. Kállay, care deține încă portofoliul afacerilor externe, începe prin a se adresa diplomaților maghiari și, mai ales, celor aflați în post în țările neutre sau care n-au intrat încă în război împotriva Ungariei. În ansamblu, corpul diplomatic este compus fie din legitimiști aflați de partea regimului, fie din diplomați de carieră puțin susceptibili de simpatii față de național-socialism. Ministrul plenipotențiar la Berlin, Döme Sztójay, este o excepție în materie: el este în post din 1935 și partizan declarat al regimului hitlerist.

Contactele în direcția anglo-americanilor trec prin Elveția, Portugalia, Vatican și Turcia. Unul dintre oamenii de încredere ai lui Kállay pentru a stabili aceste punți este fostul ministru maghiar la Londra, György Barcza. Aliații reacționează desigur cu interes, dar – la fel ca în 1917 – cer o ruptură rapidă și totală cu Germania. În plus, cei trei aliați au decis deja că nici unul dintre ei nu trebuie să semneze o pace separată cu unul dintre beligeranți. Ungurii le demonstrează dificultățile pe care le provoacă această răsturnare de situație și se angajează

1. Kállay, *Hungarian Premier*, *ed. cit.*, p. 176.
2. *Ibid.*, p. 204.
3. *Ibid.*, p. 136.

într-un dialog al surzilor.[1] Kállay îi contactează el însuși pe turci, căci este prieten personal al ministrului Turciei în Ungaria, Rușen Eșref Ünaydın. La Londra, polonezii le servesc drept intermediari ungurilor pe lângă britanici și guvernele din exil. Se ajunge chiar să fie acreditat fostul ministru maghiar la Lisabona (unde acesta a rămas), baronul Andor Wodianer, pe lângă guvernul polonez de la Londra. Kállay caută să obțină garanții de la anglo-americani dacă Ungaria ar reuși să „iasă din război“. În mod evident, ungurii cer ca țara lor să nu fie ocupată numai de trupele sovietice și nici să fie inclusă în zona lor de influență. De la început, reprezentantul maghiar la Istanbul, Pálóczy- Horváth, afirmă că Aliații nu pot accepta o asemenea cerere.[2] Tibor Eckhardt, care se află în Statele Unite ale Americii din 1941, primește o nouă acreditare pentru a reprezenta Ungaria la Washington.[3] Britanicii autorizează, la rândul lor, guvernul ungar să trimită un agent la Londra: Kállay trimite un om de încredere, pe András Frey, care a efectuat deja misiuni la Ankara în ianuarie 1943. El este înlocuit în Turcia de Ullein-Reviczky, care se duce acolo oficial pentru a-și petrece vacanța. Or, tatăl soției sale este un fost consul englez care locuiește încă la Istanbul. Șeful presei de la Ministerul Afacerilor Externe este ulterior trimis de noul ministru, Jenő Ghyczy, în post la Stockholm în august 1943, ceea ce-i va permite să continue să acționeze în favoarea ieșirii din război.[4]

Se constituie deci o rețea de agenți, cu misiunea de a-i informa pe Aliați că Ungaria este gata să iasă din război cu anumite condiții. Nu sunt toți complet dezinteresați: astfel Pálóczy-Horváth este probabil un agent dublu, care lucrează, în același timp, pentru britanici și pentru Tito! El este înlocuit de un tânăr diplomat venit din serviciul de presă al Ministerului Afacerilor Externe, László Veres, care pleacă să reprezinte oficial Ungaria la Târgul Internațional de la Smirna (Izmir). Însă pista turcă se dovedește curând o fundătură, pentru că prea mulți intermediari, mai mult sau mai puțin serioși, se interpun între guvernul ungar și interlocutorii săi, pe care, se înțelege la Budapesta, nu-i interesează decât Balcanii. Acești oameni sunt, pe deasupra, agenți,

1. Gyula Juhász, „Hungarian Peace Feelers in the West in 1943“, în Ferenc Glatz (dir.), *Hungarians and their Neighbours in Modern Times 1867–1950*, East European Monographs, Boulder, 1995, p. 202.

2. Kállay, *Hungarian Premier*, *ed. cit.*, p. 211.

3. *Ibid.*, p. 369.

4. Ullein-Reviczky, *Guerre allemande, paix russe. Le drame hongrois*, *ed. cit.*, p. 173.

nu diplomați cu putere de decizie. Eforturile Ungariei se recentrează atunci asupra Londrei, dar, conform lui Kállay, ei sunt sabotați de „vecinii săi": este vorba despre cehoslovaci, care sunt implicit vizați, căci se tem că o revenire a Ungariei în grațiile Aliaților ar putea pune în pericol reconstituirea țării lor după război. Polonezii, în schimb, susțin acțiunea ungurilor, așa cum se pare că o face și Franța, prin intermediul fostului ambasador (1933–1940) Charles Corbin, care servește acum Franța Liberă.

În Elveția, Barcza este mandatat pe lângă britanici și trebuie să insiste asupra anglofiliei sincere a lui Horthy. Iată ce spune Kállay în ceea ce seamănă cu un ordin de misiune: „anglofilia lui Horthy se afla la baza gândirii sale; dacă el a acționat uneori *a contrario* a fost pentru că era prost sfătuit sau pentru că nu putea proceda altfel". Barcza trebuie, de asemenea, să-i convingă pe interlocutori de necesitatea de a-i menține pe regent și regimul său din evidente motive de stabilitate. „Cei 25 de ani de domnie a lui Horthy erau o realitate pe care nimic nu o putea șterge din mintea populației. Horthy devenise o legendă. Când el comanda, oamenii îl urmau. Trebuia să se țină seama de acest atu pentru a asigura păstrarea unui sistem care ar avea efecte benefice dincolo de frontierele Ungariei."[1] Misiunea lui Barcza este bineînțeles neoficială, dar se face de acord cu noul ministru ungar la Berna, baronul György Bakach-Bessenyey. În plus, ei se bazează pe susținerea pe care ar putea s-o aducă inițiativei ambasadorul american în Elveția, Royall Tyler, care cunoaște Ungaria, unde a petrecut câțiva ani ca delegat al Societății Națiunilor – el a învățat chiar limba maghiară. Este, pe deasupra, prieten al președintelui Băncii Naționale, Baranyai.[2] Tyler este desigur acreditat de guvernul său pentru a se întâlni cu ungurii, dar aceste discuții nu duc la nimic, pentru că americanii au alte preocupări, pe de o parte, și îi urmează în toate punctele pe britanici, pe de altă parte. Acest lucru este confirmat de întâlnirile secrete care au loc cu șeful Oficiului de Servicii Strategice (OSS) în Elveția, Allen Dulles.

La Washington, chiar și Otto de Habsburg susține Ungaria și vorbește cu Roosevelt în persoană, cu care are mai multe întrevederi. Se întâlnește, de asemenea, cu trimisul maghiar Eckhardt și-l trimite pe fratele său mai mic Ludwig Karl la Lisabona, pentru a discuta cu ministrul Wodianer. Statele Unite ale Americii îl trimit ulterior oficial

1. Kállay, *Hungarian Premier*, *ed. cit.*, p. 384.
2. *Ibid.*, p. 386.

la Lisabona pe colonelul Francis Deak, american de origine maghiară, pentru a continua negocierile.[1] Însă toate aceste contacte nu duc la nici un rezultat atâta timp cât Ungaria refuză să se hotărască. La Stockholm, Ullein-Reviczky înțelege să opună aceleași argumente. Situația internațională face restul. Conferința de la Teheran, de la sfârșitul lui noiembrie 1943, confirmă abandonarea proiectului britanic de debarcare în Balcani, unde cei trei aliați îi susțin de acum înainte în mod deschis pe partizanii lui Tito. Ungaria nu mai este, în consecință, un element potențial interesant în strategia anglo-americană, iar aceasta abandonează într-un anume fel Europa Centrală și de Est, către care înaintează Armata Roșie. Dar Kállay are mâinile legate mai ales în interior de refuzul încăpățânat al lui Horthy de a trece Rubiconul – respectiv Leitha – și de a-i întoarce spatele lui Hitler. Pentru moment, modalitățile de ieșire din război nu i se par esențiale regentului, care, chiar dacă a înțeles că Germania nu mai putea să câștige războiul, preferă să aștepte un moment mai propice.

Ca și în contextul Primului Război Mondial, natura relațiilor cu aliatul german este cea care pune probleme. În ambele cazuri, Aliații vor să doboare Germania. Ungaria nu dispune deci – ca Austro-Ungaria din 1917 – de alternativă pentru a ieși din război. Kállay și Horthy sunt obsedați de ideea invaziei germane în urma unei eventuale cereri de pace separată. Or, germanii sunt foarte bine informați despre încercările întreprinse de Kállay pe lângă anglo-americani. Una dintre „antenele“ lor este ministrul plenipotențiar maghiar în Turcia, János Vörnle, prieten personal al lui Franz von Papen, el însuși ambasador al Germaniei la Ankara.[2] În consecință, ei „au în mână“ guvernul ungar și exercită un șantaj permanent asupra lui. Kállay e prins într-un cerc vicios și are de gând să se retragă, deși Horthy nici nu vrea să audă, căci germanii vor face inevitabil presiuni asupra lui ca să numească un prim-ministru mai docil. În același timp, Crucile cu Săgeți supralicitează. Kállay acceptă chiar să-l primească pe Szálasi; întrevederea, care durează aproape două ore, este un dezastru. Premierul se confruntă cu logoreea interlocutorului: „Frazele lui confuze și lipsite de sens, din care nu reușesc să-mi amintesc un singur cuvânt, mi-au făcut o impresie foarte proastă. Nu era nici o

---

1. *Ibid.*, p. 388.

2. În loc să-l înlocuiască, pentru că bunele sale relații cu germanii sunt utile, Kállay îi trimite ca adjunct un om de-al lui, Dezső Újváry, care este numit consul general la Istanbul.

îndoială că aparținea tribului de fanatici posedați".[1] De altfel, pentru moment, germanii nu se gândesc la el, ci mai degrabă la Imrédy sau la un alt politician din mișcarea acestuia.

În plus, germanii dispun în țară de un cal troian prin intermediul *Volksbund*, pe care l-au transformat treptat, în anii 1930, într-o oficină nazistă. *Volksbund* trimite voluntari pe Frontul de Est, dar acționează și în țară, cu scopul de a-i regrupa pe toți germanii și de a-și face reprezentanți potențiali ai unei acaparări a puterii. Se prevede, de asemenea, să fie regrupați în vestul țării, pentru a desprinde de Ungaria această regiune, în cazul unei eventuale împărțiri teritoriale la sfârșitul războiului.[2] Percepția pe care o au ungurii despre germani este într-adevăr – la fel ca multe dintre țările succesoare ale imperiului – variată. Germanii sunt, în același timp, compatrioți instalați în regat de secole, pe care limbajul popular îi desemnează sub denumirea globalizantă de „șvabi" (*svábok*) și care formează minoritatea germanilor din Ungaria (*Ungarndeutsche*), dar referirea la germanitate trimite și la lunga apartenență la Monarhia Habsburgilor, considerată în memoria colectivă ca o putere germanizatoare; în fine, oamenii privesc cu admirație, dar și cu teamă către Reich, și asta de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Alianța cu Germania este, prin urmare, în general acceptată, atâta timp cât Ungaria nu suferă: vicisitudinile războiului fac ca admirația pe care încă ar fi putut s-o aibă unii să se transforme rapid în teroare, iar vechile reflexe antigermane să devină din nou puternice. Chiar dacă toți oamenii politici maghiari sunt germanofoni, ei au adesea impresia că nu vorbesc aceeași limbă ca interlocutorii lor: asta i se întâmplă chiar și lui Horthy în timpul vizitei sale în Germania, în 1938, și al întâlnirilor următoare cu Hitler. Kállay trăiește aceeași experiență. Întâlnirile sale cu ambasadorul Reichului la Budapesta, Dietrich von Jagow, sunt pur formale, căci personajul este o „nonentitate", iar singurul său merit este de a fi un nazist convins și ofițer de marină – germanii s-au gândit că așa îl flatează pe Horthy.[3] În timpul primei – și unicei – vizite făcute lui Hitler, în aprilie 1942, Kállay simte că nu este binevenit. Führerul îi ține un curs de strategie militară în prezența lui Keitel și Jodl, apoi pare să uite cu totul de prezența lui. Se întâlnește ulterior

1. Kállay, *Hungarian Premier*, *ed. cit.*, p. 223.

2. Wolfdieter Bihl, „Zur nationalsozialistischen Ungarnpolitik 1940/1941", *Österreichische Osthefte: Zeitschrift für Mittel-, Ost- und Südosteuropaforschung*, vol. 11, Wien, 1969, p. 22.

3. Kállay, *Hungarian Premier*, *ed. cit.*, p. 79.

cu mai mulți conducători care-i dau lecții, iar Ribbentrop (pe care Kállay îl detestă, de fapt) se arată deosebit de arogant cu el. Celelalte contacte pe care le are prim-ministrul cu germanii sunt dificile. Lipsa de înțelegere prevalează de ambele părți, pentru că ungurii tergiversează și se prefac că nu înțeleg ce doresc germanii, care, la rândul lor, sunt exasperați. Din exterior, impresia este că ungurii au devenit pe față germanofobi, așa cum o constată Ciano, care vine în vizită la Budapesta la jumătatea lui ianuarie 1942, când totuși tensiunea nu este încă atât de acută: „Realitatea este că ungurii sunt exasperați de germani, nu poți să discuți cu un singur ungur fără ca acesta să nu înceapă să vorbească de rău Germania. Toți: de la regent până la ultimul vagabond“. El se întâlnește cu Horthy, care se exprimă în legătură cu aliații lui în acești termeni: „Este un popor valoros, pe care-l admir, dar germanul este întotdeauna insuportabil, fără tact și rău“. Apoi, Kánya și, mai ales, Bethlen se lansează în diatribe antigermane, ultimul îndeosebi vorbește despre ingerința germană „cu o asemenea violență, că este greu de descris“.[1] Aceste izbucniri de mânie nu sunt numai cuvinte de circumstanță destinate să placă italienilor, ele reflectă o decepție foarte profundă față de Germania, de la care se aștepta mai mult și mai bine, dar fără să vrea să dea nimic în schimb. Într-un cuvânt, ungurii pretind în continuare să se bucure de ospăț (revizuirea), dar fără să-și murdărească mâinile la bucătărie (războiul, deportarea evreilor). Este deci legitim ca germanii să fie iritați când îi întâlnesc. Vizitele pe care Horthy i le face lui Hitler se derulează într-o atmosferă din ce în ce mai încărcată. Întâlnirea de la 16–17 aprilie 1943 de la Obersalzberg arată un climat tensionat: Hitler îl apostrofează pe Horthy în legătură cu incapacitatea lui de a regla chestiunea evreiască și-i reproșează că i-a contactat pe dușmanii lui în Spania și Portugalia.[2] Regentul se apără, desigur, dar restul întrevederii este penibil.[3] Horthy se arată hotărât să-și păstreze capacitatea de decizie, refuzând să-l demită pe Kállay și, mai ales, consideră inadmisibilă pretenția germanilor de a trimite noi trupe pe Frontul de Est.[4] În *Memoriile* sale, insistă în mai multe

1. Intrare din 5 februarie 1943. Ciano, *Diario 1937–1943*, *ed. cit.*, p. 696.

2. Horthy, *Ein Leben für Ungarn*, *ed. cit.*, p. 254 (versiunea maghiară, *Emlékirataim*, *ed. cit.*, p. 270). În versiunea franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy*, *ed. cit.*, p. 222.

3. Intrare din 18 aprilie 1943. *Joseph Goebbels Tagebücher 1924–1945*, vol. 5: *1943–1945*, *ed. cit.*, p. 1924.

4. Kállay, *Hungarian Premier*, *ed. cit.*, p. 183.

rânduri în a se justifica pentru această alianță contra naturii. Sursa lui de referință, de om al secolului al XIX-lea, este Germania lui Bismarck și Wilhelm – în aceasta, se alătură concepțiilor conservatorilor maghiari din mișcarea lui Tisza, care priveau mai degrabă spre Berlin, pentru a ocoli Viena. Dacă Ungaria a trebuit să se întoarcă spre Reichul hitlerist, a făcut-o constrânsă și forțată, iar pentru asta face răspunzătoare Antanta și țările succesoare.

Plasa se strânge în jurul guvernului maghiar, care nu poate împiedica deriva unei părți a parlamentarilor spre național-socialism și ascensiunea Crucilor cu Săgeți, care pregătesc răsturnarea puterii. O mulțime de „consilieri“ și „misiuni“ sosesc în țară, pentru a mobiliza efortul de război în favoarea Germaniei și a-i face pe conducători să înțeleagă că orice tentativă de a ieși din război e sortită eșecului. Această politică de teroare este personificată, mai întâi, de trimiterea la sfârșitul anului 1943 a *Standartenführerului* SS Edmund Veesenmayer la Budapesta, sub pretextul unei prospectări în industrie. El este, de fapt, însărcinat să pregătească ocuparea țării și are întrevederi cu Imrédy și membrii partidului său. Raportul pe care-l expediază la sfârșitul șederii sale este fără apel: trebuie să se facă ordine în Ungaria, începând cu numirea unui guvern în întregime devotat Germaniei și, dacă nu se poate altfel, să se ocupe țara pentru a atinge acest scop.[1]

În ipoteza ocupației, Veesenmayer ia în considerare cinci scenarii: 1° Regentul și guvernul demisionează; 2° O opoziție unită, mergând de la stânga la dreapta spectrului politic, preia puterea; 3° O rezistență pasivă se instituie, căci ungurii sunt obișnuiți cu asta;[2] 4° O grevă generală ar putea fi declanșată pentru a bloca efortul de război; 5° Nu are loc nici o rezistență, dar e necesar să fie aduse suficiente trupe pentru a controla situația și a împiedica să se producă punctele 2° și 3°. El constată la fața locului sabotarea sistematică a tuturor ordinelor emanând de la Reich, în toate domeniile: economie, finanțe, efort de război și, bineînțeles, chestiunea evreiască. În prima linie a celor mai importante probleme, Veesenmayer îi plasează pe regentul însuși și „clica sa conducătoare“.[3]

---

1. Raport al lui Veesenmayer în legătură cu situația politică din Ungaria și recomandări pentru numirea unui nou guvern, 10 decembrie 1943, în *A Wilhelmstrasse és Magyarország*, *ed. cit.*, pp. 743–751.

2. Trimiterea se referă la perioada 1849–1859, ceea ce arată o anumită cunoaștere a istoriei de către Veesenmayer.

3. *Ibid.*, p. 746.

XII
Sfârșitul unei domnii

NERĂBDAREA LUI HITLER ESTE LA CULME LA ÎNCEPUTUL LUNII martie 1944, înfrângerile se succedă și aliații Germaniei sunt din ce în ce mai reticenți să susțină efortul de război. E supărat mai ales pe Finlanda și Ungaria. E furios pe maghiari și-i spune lui Goebbels: „Maghiarii trădează! Și asta, cu toate că le-am spus deja că suntem informați de mașinațiile lor". Hitler vrea să-i pedepsească și să demită guvernul ungar, să aresteze miniștrii și să-l plaseze pe Horthy în reședință supravegheată. Scopul său este să instaleze un guvern condus de Imrédy. Aceasta presupune și preluarea controlului armatei. În fine, trebuie să se evite ca românii să profite de lovitura de stat pentru a cere o rectificare teritorială. Odată realizate aceste lucruri prealabile, trebuie eliminați evreii și, în primul rând, cei din Budapesta: „Atâta timp cât evreii sunt prezenți la Budapesta, nu se va putea obține nimic de la acest oraș, nici de la țară, nici *a fortiori* de la opinia publică".[1] Sunt exercitate presiuni asupra guvernului maghiar prin intermediul Ambasadei Germaniei la Budapesta, dar și direct asupra militarilor. Astfel, generalul Lakatos, care comandă Corpul al 8-lea armată încă prezent pe Frontul de Est, este convocat la 12 martie la cartierul general german, teoretic pentru a se întâlni cu șeful de stat-major. Însă Hitler în persoană este cel care-l primește și-l insultă, căci el estimează că Ungaria nu contribuie destul la efortul de război. Horthy tocmai i-a trimis o scrisoare în care-i cere, dacă nu întoarcerea trupelor maghiare, cel puțin regruparea lor la frontiera Ruteniei subcarpatice. „Toți trebuie să meargă pe front, până la ultimul om!", strigă Hitler.[2] Lakatos așteaptă răbdător să treacă furtuna, răspunde că decizia nu

1. Intrare din 4 martie 1944. *Joseph Goebbels Tagebücher 1924–1945*, vol. 5: *1943–1945*, *ed. cit.*, pp. 2003–2004.
2. Lakatos, *Ahogyan én láttam*, *ed. cit.*, p. 70.

depinde de el și se duce să-l întâlnească pe șeful de stat-major. Tactica amânării pare să funcționeze din nou, dar, în realitate, este pentru ultima dată.

Între timp, la Budapesta, lumea se alarmează din cauza unei importante concentrări de trupe germane între Wiener Neustadt și frontiera ungară. Kállay și alții se gândesc că este vorba doar de o demonstrație de forță, cu scopul de a face presiune asupra lui Horthy, căruia germanii îi solicită să-l demită pe prim-ministru. Cei doi bărbați se pun de acord și se asigură reciproc că nu vor ceda șantajului. Mai multe personalități, între care și reprezentanți ai comunității evreiești, industriași, bancheri, ca și oameni politici de toate orientările (social-democrați, legitimiști, agrarieni)[1] se perindă la Kállay. Toți constată că rezistența armată este iluzorie, pentru că trupele disponibile în teritoriu nu sunt capabile să-i înfrunte pe germani, chiar așa slăbiți cum sunt. Rezistența comunistă aflată în ilegalitate este condamnată de guvern și prea imprevizibilă. Perplexitatea și neliniștea domnesc.

Lovitura de teatru se produce în plină celebrare a sărbătorii naționale de la 15 martie. Horthy asistă, ca de obicei, la o reprezentație de gală la Operă, în prezența corpurilor constituționale și diplomatice (germanii și românii sunt absenți), când un consilier al Ambasadei Germaniei este introdus în loja sa și-i aduce o misivă de la Dietrich von Jagow, care cere să fie primit imediat în audiență de regent, pentru a-i remite o scrisoare de la Hitler. Horthy acceptă să-l primească pe ambasador la sfârșitul ceremoniei și deocamdată îl convoacă pe Kállay. Ei se pun de acord asupra atitudinii pe care s-o adopte: dacă scrisoarea conține obișnuitele întrebări și pretenții ale Führerului, nu i se va răspunde; dacă acesta îl invită pe Horthy să se ducă să-l vadă, trebuie să refuze. Or, tocmai despre asta e vorba. O reuniune de criză are loc a doua zi dimineața la palat. Kállay și miniștrii afacerilor externe, Ghyczy, și al apărării, Lajos Csatay, ca și șeful de stat-major Szombathelyi se află în fața regentului, care le citește conținutul scrisorii. Hitler îi cere lui Horthy să vină să-l vadă la Castelul Klessheim, nu departe de Salzburg, înainte de 20 martie, dată la care trebuie să ajungă la cartierul său general. Motivul oficial al întâlnirii este problema întoarcerii soldaților maghiari de pe Frontul de Est. Toți știu că este un pretext fals, pentru că Hitler vrea, dimpotrivă, ca Ungaria să trimită noi trupe. Kállay se teme ca germanii să

1. Kállay, *Hungarian Premier*, *ed. cit.*, p. 409.

nu profite de absența regentului pentru a invada țara și a-l reține pe acesta ca ostatic.[1] La început, se pare că sunt de acord în legătură cu trimiterea lui Szombathelyi în locul lui Horthy, apoi părerile devin divergente: Ghyczy nu știe ce să facă, Horthy, Kállay și Csatay optează pentru trimiterea șefului de stat-major, dar acesta din urmă obiectează că asta riscă să-i înfurie pe germani, el crede că numai Horthy îi poate ține piept lui Hitler. Amintirile lui Kállay și cele ale lui Szombathelyi nu se acordă asupra punctului următor: prim-ministrul afirmă că Szombathelyi se arată atunci sigur că germanii nu vor pune mâna pe Horthy. Or, se pare că, dimpotrivă, el se temea de lucrul respectiv și că acesta ar fi fost unicul motiv pentru care ar fi acceptat să se ducă singur la Klessheim. El credea că ar fi putut fi chiar eliminat fizic.[2] Toți au sfârșit prin a se ralia ideii că Horthy ar avea mai multă greutate în discuție. Pentru a-l convinge pe regent, fac să vibreze coarda sensibilă: onoare, sacrificiu, salvarea patriei. Tactica se relevă eficientă imediat: „Toți cei care-l cunosc pe Horthy știu că, din momentul în care cineva apela la sentimentul datoriei și, în special, la curajul său, el era gata să accepte provocarea și nu mai era cazul să argumentezi".[3] Se pun apoi de acord în privința membrilor delegației care pleacă la Klessheim la 17 martie: Ghyczy, Csatay și Szombathelyi îl însoțesc pe regent. Sarcina lor este să-l aducă înapoi teafăr și nevătămat, dar și să apere drepturile constituționale ale țării și independența acesteia. În această privință, misiunea nu reușește decât pe jumătate. Horthy, miniștrii și șeful de stat-major se întorc în Ungaria, dar pentru a o găsi ocupată de germani.

Conform lui Horthy, întrevederea de la Klessheim a fost un „calvar". Ea se desfășoară între patru ochi, pentru că Hitler refuză prezența celorlalți membri ai delegației maghiare. El revine asupra manevrelor de „trădare" ale guvernului maghiar și declară că „va da anumite dispoziții". Tonul urcă, Horthy spune că a înțeles ce urma să se petreacă și anunță că pleacă imediat. Dar ungurii sunt reținuți încă o zi întreagă, duminică, 19 martie: li se spune că este vorba despre o alertă aeriană, apoi că s-au întrerupt comunicațiile în urma unui bombardament. Discuțiile se reiau, dar sunt pur și simplu de formă, pentru că, între timp, trupele germane s-au deplasat în direcția Ungariei. Horthy îi spune lui Hitler că va abdica. Folosește efec-

1. *Ibid.*, p. 413.
2. *Ibid.*, p. 414. *Szombathelyi Ferenc visszaemlékezései*, *ed. cit.*, p. 25.
3. Kállay, *Hungarian Premier*, *ed. cit.*, p. 409.

tiv acest termen în versiunea germană a *Memoriilor* sale, lucru care este impropriu, pentru că n-a fost încoronat.[1] Or, Hitler vrea să păstreze legalitatea, cel puţin în aparenţă, şi o demisie a regentului nu-i convine, pentru că se teme de o lovitură de stat a Crucilor cu Săgeţi. Îi promite deci lui Horthy să respecte suveranitatea ţării şi să-şi retragă trupele imediat ce va fi numit un nou guvern. Horthy cedează la argumentul „eu sau haosul", ca şi în faţa spectrului precedentului italian incarnat de republica fascistă de la Saló. În *Memoriile* sale, el foloseşte metafora căpitanului care nu-şi abandonează nava şi se scufundă odată cu ea, ceea ce corespunde într-adevăr evenimentelor care urmează.[2] Germanii îl fac pe Horthy să bea cupa până la fund – după propria exprimare –, întârziind încă plecarea şi publicând un comunicat care atestă că ocuparea ţării este rezultatul unui acord între Hitler şi el. În relatarea mai edulcorată, fiindcă este mai apropiată de evenimente, pe care i-o face despre şederea la Klessheim generalului Lakatos câteva zile mai târziu, el spune că Hitler l-a supus unui tratament umilitor. Îşi exprimă, în plus, profunda indignare în faţa brutalităţii loviturii de forţă germane.[3]

Se pune din nou problema răspunderii regentului. Alegerea sa de a rămâne la putere este contestabilă. Argumentele pentru justificarea voinţei sale de a se menţine sunt aceleaşi: dacă ar fi demisionat, ar fi făcut mai mult rău decât bine, pe de o parte; datoria lui era să încerce să păstreze ceea ce mai putea, pe de altă parte. Or, ocupaţia germană schimbă considerabil datele problemei: suveranitatea naţională seamănă din ce în ce mai mult cu o cochilie goală. Ajungând la Budapesta în dimineaţa de 21 martie, Horthy vede soldaţi germani postaţi peste tot, chiar şi în faţa palatului. Kállay, care a venit să-l întâmpine la gară, îl informează că Gestapo a procedat deja la arestarea unor parlamentari, că a pus stăpânire pe clădirea poliţiei şi a rechiziţionat Hotelul Astoria, pentru a-şi instala acolo oamenii. În total, aproape 3000 de persoane sunt arestate în primele ore de după

1. Limba maghiară, deşi atât de bogată în prefixe verbale, nu posedă aici decât un singur termen pentru „a demisiona" şi „a abdica". Horthy, *Ein Leben für Ungarn*, *ed. cit.*, p. 265 (versiunea maghiară, *Emlékirataim*, *ed. cit.*, pp. 284–285). În versiunea franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy*, *ed. cit.*, p. 233.

2. *Ibid.*, p. 266 (versiunea maghiară, *Emlékirataim*, *ed. cit.*, p. 283). În versiunea franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy*, ed. cit., p. 234.

3. Lakatos, *Ahogyan én láttam*, *ed. cit.*, p. 78.

sosirea germanilor. În aceste condiții, se mai poate oare vorbi despre o reală marjă de manevră pentru regent? Câteva săptămâni mai târziu, încep deportările populației evreiești din provincie. Ce pretinde că mai poate salva Horthy? În timp ce se afla în trenul care-l aducea de la Klessheim, Jagow a venit să-l informeze că ocupația este un fapt împlinit. I-l prezintă pe succesorul său, care nu este nimeni altul decât Veesenmayer. Acesta din urmă pretinde să-i dicteze lui Horthy lista membrilor viitorului guvern în fruntea căruia vrea să-l pună pe Imrédy.[1] Regentul refuză, iar Imrédy însuși nu vrea să aibă din nou de-a face cu Horthy.[2] Acesta înțelege însă că nu va putea să se opună prea mult voinței germanilor: trebuie să-l sacrifice pe Kállay și să caute un prim-ministru care să fie acceptat de ocupanți. Ne gândim aici la contextul francez – poziția lui Horthy este comparabilă, într-o anumită măsură, cu aceea a lui Pétain –, dar și la situația din Slovacia, pe care germanii, deși n-au ocupat-o formal, o controlează prin intermediul guvernului condus de monseniorul Tiso. Marja de manevră de care Horthy crede că dispune încă este minimă: armata îi scapă, poliția și jandarmeria se supun ordinelor naziștilor și organizează deportarea evreilor, rezistența este inexistentă și opozanții declarați sunt imediat arestați, parlamentarii hăituiți. Palatul pare a fi o tabără de apărare, iar Horthy se izolează, înconjurat de câțiva apropiați. Li se reproșează acestora din urmă că i-au ascuns adevărul și că l-au influențat. Același argument a fost folosit pentru a-l reabilita pe mareșalul Pétain, al cărui anturaj s-ar fi dedat la o „răpire a bătrânului". Or, izolarea regentului este chiar ceea ce vor germanii: pentru opinia publică, sunt păstrate aparențele, ordinea domnește, exploatarea sistematică a țării și persecuțiile pot fi desfășurate fără dificultate. Alternativa care se prezintă este desigur să se întoarcă în țară, dar să demisioneze, chemând populația să reziste. Horthy insistă în permanență asupra voinței de a păstra ordinea și, în ceea ce-i privește, germanii țin la această aparență de legalitate. Însă asta înseamnă să se uite puțin cam repede că regentul a ajuns la putere printr-o mișcare care nu era, cu siguranță, mai ilegală decât revoluția bolșevică pe care o combătea, dar ale cărei începuturi sunt marcate de un caracter categoric în afara legii. Horthy poate fi iertat că nu a vrut să arunce din nou țara într-un haos asemănător celui din 1919, dar ocupația

1. Intrare din 20 martie 1944. *Joseph Goebbels Tagebücher 1924–1945*, vol. 5: *1943–1945*, *ed. cit.*, p. 2025.

2. *Ibid.*, p. 2026.

germană creează o situație inedită, care ar fi putut suscita o revoltă populară asemănătoare celei de la 1848. Anumiți observatori externi se așteaptă ca țara să reziste și sunt profund dezamăgiți. Ullein-Reviczky, bunăoară, constată: „De-a lungul istoriei sale milenare, niciodată națiunea noastră nu a arătat o asemenea lipsă de energie".[1] El îi trimite o scrisoare regentului prin intermediul fiului său, pentru a-i reproșa că a făcut din Ungaria inamica Aliaților, lucru care nu va rămâne fără consecințe. Horthy arată aici că se înscrie în tradiția lui Széchenyi, nu a lui Kossuth. Vârsta și descurajarea își spun fără îndoială cuvântul, ca și obiceiul exercitării puterii la care nu se hotărăște să renunțe.

Regentul este, cu toate acestea, în mod sincer tulburat. Mărturiile celor apropiați și, mai ales, ale nurorii sale concordă, ca și cele ale unor observatori, care notează că el este „disperat". Viața lui de zi cu zi se restrânge la familie și la câțiva apropiați, ceea ce acreditează teza, nu numai la germani, dar și la mulți analiști *a posteriori*, că Horthy își pierde simțul realității. Nu mai iese din palat, și familia nu se mai duce, ca de obicei, la Kenderes pentru a-l sărbători de ziua lui, nici la reședința de la Gödöllő. „Regentul, în vârstă de șaptezeci și șase de ani, dar care are fața bronzată, este obișnuit cu mișcarea, cu sportul, mai ales cu echitația și iubește viața în aer liber, trebuia de acum să trăiască între patru pereți. Primea vizita unor oameni în vârstă în majoritate, partizanii săi conservatori, și căuta în secret cu ei mijlocul de a lua apărarea evreilor și de a pregăti cererea de armistițiu".[2]

În zilele care urmează invaziei germane, consternarea nu-l atinge doar pe regent. Arestările se succedă în țară și, în străinătate, cea mai mare parte a corpului diplomatic maghiar, deja compromis în abordările în direcția Aliaților, trece în disidență la fața locului sau pleacă în țări sigure. Miniștrii plenipotențiari aflați în post în țările neutre (Finlanda, Elveția, Spania, Portugalia, Vatican) și numeroși consuli înființează un „Comitet al miniștrilor disidenți" prezidat de György Barcza, care trăiește acum în Elveția.[3] La 3 aprilie, primele bombardamente ale avioanelor engleze ating insula Csepel, precum și cartierul Pesterzsébet, în sudul Budapestei, care sunt importante

1. Ullein-Reviczky, *Guerre allemande, paix russe. Le drame hongrois*, *ed. cit.*, p. 207.

2. Mester, *Arcképek. Két tragikus kor árnyékában*, *ed. cit.*, p. 589.

3. Ullein-Reviczky, *Guerre allemande, paix russe. Le drame hongrois*, *ed. cit.*, p. 193.

zone industriale. Aceste raiduri nu încetează ulterior și ating instalațiile portuare și feroviare ale capitalei. Până în februarie 1945, aproximativ 25000 de persoane sunt ucise de bombe.

Noul guvern este format la 22 martie 1944. Până la urmă, este ales fostul ministru al Ungariei la Berlin, Döme Sztójay (1883–1946), al cărui profil politic este cu siguranță mai puțin pronunțat decât cel al lui Imrédy, dar pe care anii petrecuți în Germania l-au transformat în partizan convins al național-socialismului. László Baky, reprezentant al Partidului Crucilor cu Săgeți, fost tovarăș de drum de la Szeged, intră de altfel în cabinetul său ca secretar de stat la Ministerul de Interne. Este însărcinat, împreună cu un al doilea secretar de stat, László Endre[1], să procedeze la reglementarea problemei evreilor.[2] În fine, trei membri ai guvernului fac parte din partidul lui Imrédy. Horthy reușește desigur să-i înlăture pe Baky și Endre ceva mai târziu, dar aceștia își reiau activitatea pe lângă Szálasi după 15 octombrie 1944. În guvern, se află și personalități opuse germanilor, care au reușit să fie menținute – precum Csatay la apărare – sau să fie numite. Miklós Mester este un exemplu. El este numit secretar de stat la culte și instrucțiune publică. Provenit dintr-o familie modestă din Transilvania, acesta are o formație de istoric. Este alesul partidului de guvernământ din 1939 în circumscripția Ráckeve, la sud de Budapesta, unde trăiește o importantă minoritate sârbă. Profită de prezența sa în guvern pentru a face scăpați sau a ascunde numeroși reprezentanți evrei ai lumii artistice și muzicale. În Memoriile sale, el se socotește unul dintre cei care consideră că Horthy s-a sacrificat pentru a salva patria. Primit în audiență de regent la puțin timp după numirea în guvern, Mester face un portret care, prin anumite trăsături, confirmă experiențele multor alți vizitatori. Mai întâi, Horthy vorbește mult, atât de mult, încât Mester abia poate să răspundă sau să exprime o opinie. Îi vorbește despre încercarea sa de a demisiona la anunțarea invaziei germane. Caută în mod evident să convingă dacă nu pe sine, cel puțin pe interlocutor, că a făcut singura alegere posibilă. De altfel, el evocă faptul că retragerea sa rămâne o opțiune. Mester este impresionat de înfățișarea fizică a lui Horthy: „Purta o uniformă albastră de marinar. Pieptul său era plin de decorații. Avea o față roșie și sănătoasă, statura sa era medie. Avea o alură vioaie, militară, și nu-și arăta nici pe departe vârsta de șaptezeci și

1. Mester, *Arcképek. Két tragikus kor árnyékában*, *ed. cit.*, p. 27.
2. János, *The Politics of Backwardness in Hungary*, *ed. cit.*, p. 309.

șase de ani". Ca adesea când se întreține cu cineva, problemele importante lasă curând locul unei conversații cu frecvente întreruperi – de fapt, numai Horthy vorbește – în care se amestecă literatura (Ferenc Herczeg), teatrul (actrița Gizi Bajor), cinematograful, fiii lui... și războiul.[1]

Prim-ministrul este primit la Klessheim de Hitler și principalii demnitari naziști. Goebbels spune de la început despre el că este un „om de stat de proastă calitate", dar cu care trebuie să se mulțumească, dacă nu a putut fi impus Imrédy. Noul șef de stat-major maghiar, generalul János Vörös, afirmă în fața lui Goebbels că Horthy este manipulat de evrei și, din acest motiv, refuză să aplice politica antisemită dorită de germani. Este clar că generalul Vörös dă de înțeles un lucru de care Goebbels este deja convins, căci, în realitate, joacă un joc mult mai complex. Mai târziu, a fost acceptat de sovietici ca negociator al armistițiului și și-a continuat cariera în armata ungară până în 1956. Îi mai spune lui Goebbels că „Horthy este fundamental un reacționar care face exclusiv politica magnaților. El nu are nici cea mai mică înțelegere pentru noua ordine socială".[2] Această opinie, care este, de fapt, cea a lui Goebbels, este perfect exactă.

Deja se auziseră voci care condamnau tratamentul la care sunt supuși bărbații evrei înrolați în batalioanele de muncă forțată. Ministrul apărării din guvernul Kállay, șocat de atrocitățile comise împotriva evreilor în cursul incidentelor din Voivodina, se străduiește să le amelioreze soarta, însă fără a se opune reglementării care a înființat aceste unități. El spune în Memoriile sale că a acționat așa, între altele, pentru că reglementarea brutală și inumană a chestiunii evreiești era nu numai inacceptabilă în plan moral, dar și pentru că aceasta discredita Ungaria pe plan internațional și că nu era nici o îndoială că va trebui să răspundă în momentul negocierilor de pace.[3] Intervențiile sale în Parlament în acest sens sunt violent combătute de partidul lui Imrédy și de Crucile cu Săgeți, care îl descriu ca filosemit (*zsidóbarát*). În schimb, e susținut de prim-ministru și însuși Horthy îl asigură de încrederea sa. Dar presiunea extremei drepte este tot mai puternică. Nagy, ministrul apărării, îi cere lui Kállay

1. *Ibid.*, pp. 85–86.
2. Intrarea din 7 iunie 1944. *Joseph Goebbels Tagebücher 1924–1945*, vol. 5, *1943–1945*, *ed. cit.*, p. 2053.
3. Nagy Nagybaczoni, *Végzetes esztendők 1938–1945*, *ed. cit.*, p. 133.

să-l întrebe pe Horthy în legătură cu oportunitatea demisiei sale, dar regentul refuză categoric în timpul unei audiențe pe care i-o acordă la 20 mai 1943.[1] În fața agitației, Kállay îi propune lui Horthy să-l sacrifice pe Nagy pentru a calma lucrurile. Până la urmă, este și analiza altor protagoniști: trebuie să se debaraseze de Nagy, pentru a menține guvernul lui Kállay, care este angajat atunci în contacte cu Aliații. Destituirea lui Nagy ar permite satisfacerea pe moment a germanilor. Horthy se alătură acestor argumente și acceptă demisia lui Nagy la 2 iunie 1943.[2] Acesta din urmă părăsește guvernul zece zile mai târziu, fiind înlocuit de generalul Lajos Csatay.

Comunitatea evreiască din Ungaria a pierdut aproximativ 8% dintre membrii săi chiar înainte de începerea deportărilor: în toamna lui 1941, aproximativ 18000 – 20000 de evrei străini au fost deportați în Galiția, unde cea mai mare a pierit în lagărul de la Kamianets-Podilskyi (Camenița); în ianuarie 1942, 1000 de evrei sunt uciși la Novi Sad (Újvidék). În fine, sunt înregistrați aproape 70000 de morți în batalioanele de muncă forțată sau în lagărele de prizonieri din Uniunea Sovietică. Aceste victime sunt, în majoritate, bărbați tineri.[3]

Începând de la 15 mai 1944, marea majoritate a evreilor din provincie sunt deportați, respectiv aproape 80%.[4] Acțiunea, numită de Adolf Eichmann *Ungarnaktion*, este supervizată de *Sonderkommandos* naziste. Cea mai mare parte a trenurilor au ca destinație finală Auschwitz, unde evreii maghiari sunt gazați încă de la sosire. La Budapesta, în schimb, aproape 60% din populația evreiască, respectiv aproape 140000 de persoane, au reușit să supraviețuiască. Dar condițiile lor de viață sunt atroce, mai ales după 15 octombrie 1944, când raziile sălbatice din ghetou se înmulțesc. Alții scapă de razii, ascunși de bine, de rău sau protejați de organizații internaționale și reprezentanții statelor neutre. Ei își datorează supraviețuirea în parte prăbușirii Germaniei naziste, fapt care nu permite organizarea efectivă a deportării. Numărul de evrei care ies din ghetou în momentul eliberării orașului de către Armata Roșie, în februarie 1945, este estimat la 69000 sau 70000; lor li se adaugă cei 25000 de evrei „protejați"

1. *Ibid.*, p. 172.

2. *Ibid.*, p. 174.

3. Katzburg, „Hungarian Jewry in Modern Times: Political and Social Aspects", *ed. cit.*, p. 162.

4. Péter Várdy, „The Unfinished Past – Jewish realities in Postwar Hungary", în Braham (dir.), *The Tragedy of Hungarian Jewry*, *ed. cit.*, pp. 135 și 146.

și alți 25000 care au supraviețuit grație diverselor ascunzători din Budapesta și din provincie. Dintr-o populație evreiască de aproximativ 800000 de persoane înainte de război în Ungaria mărită, holocaustul a făcut între 400000 și 450000 de victime.[1]

Primele inițiative destinate să salveze evreii sau să-i cruțe de condițiile de viață inumane sunt opera ofițerilor din armata maghiară care aveau în sarcină batalioanele de muncă forțată. Ministrul apărării Vilmos Nagy a dat instrucțiuni implicite în acest sens. Când încep deportările, anumiți militari „înrolează" evrei care până atunci au scăpat de munca forțată și-i ascund în unitățile lor.[2] Pe măsură ce amploarea deportărilor, apoi destinația acestora sunt cunoscute, „scutirea, dispensarea" (*mentesítés*) evreilor îi preocupă pe membrii nefasciști ai guvernului și chiar pe cei din anturajul lui Horthy. Până la ocupația germană, regentul și guvernele sale s-au opus mereu la ceea ce le putea face rău evreilor altfel decât prin legi desigur umilitoare, dar care nu le puneau în pericol viața. Reprezentanți ai comunității, ai lumii economice și intelectuale se duc la palat și încearcă să-i sensibilizeze pe regent și apropiații săi. Opoziția lor la persecuțiile împotriva evreilor se alimentează din mai multe surse: caritatea creștină în cazul Magdei Horthy și a nurorii sale, ostilitatea față de germani și de directivele lor, în cazul miniștrilor sau al lui Miklós Horthy junior, preocuparea de a oferi Ungariei și conducătorilor ei un tratament favorabil din partea Aliaților. În pofida tuturor acestor motive bune și a anumitor inițiative reale și curajoase, nici regentul, nici apropiații lui nu au reușit, n-au dorit sau n-au fost în stare să facă mai mult, mai ales în faza inițială a deportării evreilor din provincie. Ei par să se fi trezit brusc în iulie 1944, când germanii cer să le fie livrați evreii din Budapesta, respectiv aproximativ 150000 de persoane. Încă din primăvară, aceștia au fost regrupați în imobile situate în jurul marii sinagogi, al cărei cartier devine un ghetou de unde n-au voie să iasă fără autorizație, cu aceeași ocazie fiindu-le impus să poarte steaua galbenă.[3]

1. Tamás Stark, „Hungarian Jewry at the time of the Holocaust and after the war", în *Nationale Frage und Vertreibung in der Tschechoslowakei und Ungarn 1938–1945. Aktuelle Forschungen*, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien (Zentraleuropa Studien 3), 1997, pp. 71–79; de același autor, „A magyar zsidóság vesztesége" [Pierderile evreilor maghiari], Braham, Pók (dir.), *The Holocaust in Hungary fifty years later*, *ed. cit.*, p. 529.

2. Martin Gilbert, *Les Justes. Les héros méconnus de la Shoah*, Calmann-Lévy, Paris, 2004, p. 364.

3. Komoróczy (dir.), *A zsidó Budapest*, *ed. cit.* vol. 2, pp. 522–523.

De atunci, o mulţime de organizaţii şi de indivizi încearcă să contracareze proiectul de deportare masivă a evreilor din Budapesta. La palat, este vorba, înainte de toate, să salveze onoarea şi să demonstreze că suveranitatea maghiară subzistă, în pofida ocupaţiei. Bazându-se pe această susţinere, numeroase personalităţi fac apel la regent şi la ceea ce i-a mai rămas din putere pentru a se opune germanilor. Comunitatea evreiască însăşi îşi trimite conducătorii la familia Horthy şi la anumiţi oameni politici. Astfel, Mester i-l prezintă lui Horthy pe şeful Consiliului Evreiesc Central (*Központi Zsidó Tanács*), Samu Stern.[1] Stern e fostul şef al comunităţii evreilor neologi; acesta a fost ales, mai întâi, preşedinte al comunităţii evreieşti în ansamblu, apoi, după sosirea germanilor, a fost pus de aceştia în fruntea Consiliului Evreiesc Central, organism asemănător celor înfiinţate în ţările ocupate şi a cărui sarcină este de a coopera la Soluţia finală. Stern se întâlneşte şi cu fiul regentului, apoi încearcă să câştige timp, contând pe înfrângerea Germaniei. Această strategie corespunde celei a lui Horthy şi contribuie, într-o anumită măsură, la salvarea evreilor din Budapesta. Iată ce spune Ullein-Reviczky: „Cei din capitală au obţinut o perioadă de graţie, datorită prezenţei regentului Horthy, pe care naziştii nu credeau că este prudent să-l irite peste măsură [...]. Evreii din Budapesta au vegetat deci astfel atâta timp cât regentul a subzistat“.[2]

Între timp, evadaţii de la Auschwitz le-au dus Aliaţilor dovada exterminării sistematice a evreilor. Aceste documente au ajuns în Ungaria, şi Samu Stern este, de altfel, unul dintre cei care le-au tradus în limba maghiară. Horthy este deci informat de soarta evreilor la sfârşitul lunii iunie 1944. Nora sa vorbeşte despre şocul pe care aceste revelaţii l-au provocat la palat[3], dar este evident că informaţiile circulau deja de un anumit timp în legătură cu Soluţia finală. Se încearcă, o dată în plus, acreditarea tezei unui regent rupt de lume, pentru a justifica lipsa lui de reacţie şi incapacitatea de a acţiona. Horthy decide – împins de anturajul său, de oamenii politici, de ecleziaştii şi diplomaţii care reprezentau ţările neutre – să negocieze cu germanii. El se opune deportării evreilor din Budapesta şi-l înştiinţează despre asta pe Veesenmayer, la 4 iulie. Criza culminează

1. Mester, *Arcképek. Két tragikus kor árnyékában*, *ed. cit.*, p. 224.

2. Ullein-Reviczky, *Guerre allemande, paix russe. Le drame hongrois*, *ed. cit.*, p. 200.

3. Edelsheim Gyulai, *Becsület és kötelesség*, *ed. cit.*, vol. 1, p. 234.

la începutul lunii iulie: zvonurile despre un puci orchestrat de național-socialiștii maghiari, mai ales Baky și Endre, care au autoritate asupra jandarmeriei[1], lasă să se înțeleagă că guvernul va fi înlocuit de o dictatură a Crucilor cu Săgeți, iar Horthy va fi demis.

Anumiți diplomați s-au unit pentru a acționa în comun, în vederea protejării de razii a evreilor. Ministrul Spaniei, Angel Sanz Briz, și consulul Elveției, Carl Lutz, se află la originea acestei inițiative, lor li se adaugă nunțiul apostolic Rotta. Legația Suediei devine rapid oficina cea mai eficientă pentru a livra evreilor pașapoarte și permise de liberă trecere. Ministrul Carl Ivar Danielsson cere chiar crearea unui post dedicat în întregime acestei sarcini. La 9 iulie, Raoul Wallenberg, om de afaceri, sosește la Budapesta pentru a ocupa această funcție. În câteva săptămâni, sunt emise mii de pașapoarte. Numeroși evrei astfel „naturalizați" găsesc refugiu în case administrate de reprezentanțele diplomatice, cu scopul de a fi mai dificil să se încerce deportarea lor.[2] Carl Lutz a obținut astfel de la comerciantul Arthur Weiss un fost mare magazin care-i aparținea acestuia în strada Vadász, cunoscut sub numele de Sera (*Üvegház*). În clădire, funcționează „Oficiul Ambasadei Elveției pentru Protecția Intereselor Străine. Departamentul de Emigrație" (*Svjáci Követség Idegen Érdekek Képviselete. Kivándorlási Osztály*), care devine un centru în care evreii pot să se ducă pentru a obține documente și adăpost.[3] Grație acestor demersuri și opoziției autorităților maghiare față de directivele lui Eichmann, deportarea evreilor din Budapesta este momentan stopată și *Sonderkommandos* părăsesc Ungaria.[4]

Satisfacția de a-i fi făcut pe germani să renunțe și certitudinea din ce în ce mai puternică a unei înfrângeri apropiate a Germaniei fac să reînvie ideile de „ieșire din război" deja evocate. Aceasta este totuși problematică: în lipsa debarcării Aliaților în Balcani, nu occidentalii vor fi interlocutorii cererii de armistițiu, ci URSS, cu atât mai mult cu cât cu aceasta se luptă trupele maghiare angajate în conflict. Sovieticii înaintează inexorabil în direcția României în timpul verii

1. *Shvoy Kálmán titkos naplója és emlékirata 1918–1945*, *ed. cit.*, p. 287.

2. Ultima lucrare ca dată care pune punctul pe „i" în această problemă: Szabolcs Szita, *Trading in Lives? Operations of the Jewish Relief and Rescue Committee in Budapest 1944–1945*, Central European University Press, Budapest, 2005.

3. Komoróczy (dir.), *A zsidó Budapest*, *ed. cit.*, vol. 2, p. 559.

4. Gilbert, *Les Justes*, *ed. cit.*, p. 367

1944. Regele Mihai I al României reușește, la 23 august, să iasă din război, iar bulgarii fac același lucru trei zile mai târziu, ceea ce nu poate decât să inspire Ungaria să le urmeze exemplul. De asemenea, cazul Finlandei poate permite să se spere că sfârșitul luptelor nu va însemna în mod necesar o ocupație de către sovietici. Horthy caută, prin urmare, să formeze un guvern cu sarcina de a pregăti ieșirea din război. Germanii nu țin în mod special la Sztójay și nu au – în afară de Imrédy, care nu mai este o opțiune – nici un alt candidat pe care să-l impună. Horthy îl are în vedere de mai multe luni pe generalul Lakatos. Când acesta din urmă a fost numit comandant al Armatei 1, Horthy i-a anunțat intenția sa de a-l alege ca șef de stat-major, ceea ce întâmplă efectiv la jumătatea lui aprilie 1944. Lakatos, care are 34 de ani de serviciu, dorește însă să se retragă și nu rămâne decât câteva săptămâni în post, înainte de a fi înlocuit cu Vörös.[1] Însă regentul nu-l lasă în pace, căci are în minte formarea unui cabinet prezidat de un militar, mai competent, după părerea lui, pentru a pune capăt războiului. Înainte de a renunța oficial la funcția sa, Lakatos este primit în audiență de Horthy, la 31 mai: întrevederea durează două ore și jumătate. Regentul îl primește cu brațele deschise și se arată extrem de prietenos: „Simpatia și încrederea sa față de mine erau aproape nelimitate. Nu l-am simțit niciodată atât de apropiat sufletește pe șeful suprem al armatei".[2] În pofida acestui lucru, Lakatos nu-l ia în serios pe Horthy când acesta îi spune că vrea să-l numească în curând prim-ministru. Or, el este rechemat la 8 iulie: regentul îi vorbește, de această dată, despre persecuțiile evreilor și despre agitația Crucilor cu Săgeți, care sperau să inițieze marea revoluție. Horthy spune că vrea să-i ia prin surprindere pe germani și să-l numească fără să-l anunțe pe Veesenmayer. Lakatos se neliniștește și vrea să afle dacă regentul dorește să instaureze o dictatură militară – regăsim aici un ecou al anului 1919 care n-a dispărut din memoria contemporanilor. Dar Horthy îi răspunde că se gândește, dimpotrivă, la un guvern apolitic, compus din funcționari. Îi dezvăluie, de altfel, că ideea – ca și numele său – i-au fost date de contele Bethlen. Ei se întâlnesc efectiv a doua zi, și Bethlen, pe care Lakatos nu-l cunoaște personal, îi mărturisește că este vorba despre restabilirea poziției lui Horthy și a Ungariei la sfârșitul războiului. La obiecțiile lui Lakatos că nu cunoaște nimic despre jocul politic, Bethlen îl asigură că tocmai acesta e motivul

1. Lakatos, *Ahogyan én láttam*, *ed. cit.*, p. 88.
2. *Ibid.*, p. 89.

alegerii persoanei sale.[1] Lakatos acceptă, în principiu, și spune că e gata să preia funcția. Momentul propice sosește la 16 iulie: i se dă o zi pentru a-și alcătui cabinetul, căci Horthy vrea să-l demită pe Sztójay a doua zi. În cele din urmă, s-a considerat totuși preferabil să fie prevenit Veesenmayer și Lakatos îl întâlnește la 18 iulie la palat, în prezența regentului.[2] Germanul e pus în fața faptului împlinit, lucru pe care acesta nu-l apreciază deloc. Rapoartele pe care le trimite în Wilhelmstrasse denotă o exasperare crescândă în fața manevrelor și a „sabotajului" permanent de care se fac vinovați maghiarii.[3] El creează dificultăți și face să treneze constituirea guvernului, care nu depune jurământul decât la 29 august.[4] În noul cabinet nu se află nici un reprezentant al partidelor fasciste, dar au fost menținuți totuși câțiva miniștri progermani, pentru a da o falsă impresie.

Membrii guvernului consultă și alte personalități ale vieții politice, foști miniștri precum Kánya, militari, pe cardinalul Serédi, pe unul dintre custozii coroanei, baronul Zsigmond Perényi (există într-adevăr o preocupare pentru soarta Sfintei Coroane, el fiind unul dintre custozi).[5] În luna septembrie, s-au ținut mai multe negocieri. La 8 septembrie, are loc la palat un consiliu de criză. Pentru această ocazie, a fost chemat contele Bethlen, care, între timp, și-a căutat un loc sigur în afara Budapestei. Sunt prezenți, de asemenea, lideri politici, șeful statului-major al armatei, prim-ministrul și ministrul afacerilor externe, generalul Gusztáv Hennyey. Toți se pun de acord să dea mandat guvernului și regentului ca Ungaria să încheie armistițiu. Între timp, Armata Roșie a invadat România și a pătruns în partea maghiară a Transilvaniei, la est de Târgu-Mureș. Frontul II ucrainean al Armatei sovietice, comandat de mareșalul Malinovski lansează o operație la 6 octombrie, al cărei scop este cucerirea orașului Debrecen. Eventualitatea unei ocupații sovietice devine reală, iar regentul și generalul Lakatos sunt cuprinși de panică: „Regentul Horthy și cu mine am depus toate eforturile și ne-am pus toate speranțele în ocuparea Ungariei de către forțele occidentale sau, cel puțin, în înființarea unei comisii de armistițiu mixte, pentru ca sovieticii

1. *Ibid.*, p. 92.

2. *Ibid.*, p. 94.

3. Pál Pritz, „Horthy Miklós és Edmund Veesenmayer", în Pritz, *Magyar diplomácia a két háború között. Tanulmányok*, *ed. cit.*, p. 336.

4. Lakatos, *Ahogyan én láttam*, *ed. cit.*, p. 100.

5. Coroana e pusă în siguranță de custozii ei: începând din decembrie 1944, aceasta este mai întâi transportată spre vestul țării, apoi în Austria.

să nu aibă ultimul cuvânt“.[1] În tabăra adversă, Crucile cu Săgeţi se pregătesc de război şi creează Alianţa Naţională (*Nemzeti Szövetség*), al cărei scop este preluarea puterii. Se vorbeşte din nou despre un puci posibil cu permisiunea germanilor şi de constituirea unui guvern format din Crucile cu Săgeţi şi din partidul lui Imrédy. Panica pune stăpânire pe toate angrenajele statului şi pe întreaga populaţie, prinsă între germanii dezorganizaţi şi apropierea iminentă a sovieticilor. Acţiunile violente faţă de germani şi de simbolurile prezenţei lor se înmulţesc, iar refugiaţii încep să sosească în număr mare din regiunile de răsărit. Szeged şi Kolozsvár (Cluj) sunt cucerite de Armata Roşie, conform unui ordin de zi al lui Stalin, cu data de 11 octombrie. Această veste provoacă o emoţie considerabilă şi se ştie că Debrecen este ameninţat.[2] Budapesta este bombardată fără încetare din primăvară şi bombele au provocat deja importante distrugeri.

La palat, continuă consultările, între alţii prin intermediul fiului regentului. Acesta din urmă primeşte, de asemenea, numeroase personalităţi politice din toate partidele – în afară de comunişti –, cu scopul de a pregăti terenul pentru tranziţia care va avea loc fără îndoială. Dar social-democraţii şi comuniştii se unesc la începutul lunii octombrie, formând Frontul Maghiar (*Magyar Front*), ale cărui cereri politice sunt respinse de regent şi guvern. Au loc apoi contacte cu Aliaţii în Italia şi în Elveţia. Aceştia confirmă că cererea de armistiţiu trebuie adresată sovieticilor, lucru umilitor pentru Horthy personal.[3] Încărcătura conştiinţei istorice joacă un rol incontestabil aici. Precedentul din 1849 cântăreşte greu în memoria colectivă maghiară, combinat cu prejudecăţile faţă de Rusia, văzută ca o lume barbară, cu atât mai mult după revoluţia bolşevică. De la 28 septembrie, fostul ataşat militar, generalul Gábor Faragho, este trimis la Moscova în fruntea unei mici delegaţii, alcătuită din ministrul plenipotenţiar Domokos Szent-Iványi şi din profesorul Géza Teleki şi însărcinată să negocieze armistiţiul.[4] Ei trebuie să obţină de la sovietici încetarea imediată a luptelor, constituirea unei comisii interaliate şi posibilitatea pentru trupele germane de a se retrage de pe teritoriul ţării.

1. Lakatos, *Ahogyan én láttam*, *ed. cit.*, p. 102.

2. *Shvoy Kálmán titkos naplója és emlékirata 1918–1945*, *ed. cit.*, p. 291.

3. Horthy, *Ein Leben für Ungarn*, *ed. cit.*, p. 281 (versiunea maghiară, *Emlékirataim*, *ed. cit.*, p. 301). În versiunea franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy*, *ed. cit.*, p. 248.

4. Nagy Nagybaczoni, *Végzetes esztendők 1938–1945*, *ed. cit.*, p. 272.

Delegației i se înmânează un memorandum care cere ca Ungaria să declare război Reichului și să renunțe la teritoriile recucerite după 1938. Ea este autorizată să-l semneze la 11 octombrie. Începând de atunci, nimic nu se mai opune ca Ungaria să facă cunoscută cererea de armistițiu. Generalul Lakatos este prevenit sâmbătă, 14 octombrie, la amiază, de șeful de cabinet al lui Horthy, Gyula Ambrózy: i se cere să reunească imediat guvernul și Consiliul de Coroană.[1] Reuniunea, prezidată de Horthy, hotărăște redactarea proclamației care trebuie citită a doua zi la radio în numele regentului. În consecință, Horthy îl convoacă pe Veesenmayer la palat. Germanii sunt desigur la curent cu aceste acțiuni și fac tot posibilul pentru a le contracara. În același timp, Crucile cu Săgeți sunt în așteptare: ceea ce era o opțiune de neconceput pentru germani în martie 1944 sfârșește prin a deveni o necesitate implicită și ei iau în considerare acum să-i încredințeze puterea lui Szálasi, în lipsa unei soluții legale.

De mai multe zile, Horthy a interzis membrilor familiei sale să iasă din palat, atât de teama bombardamentelor, cât și pentru că nu are încredere în germani. Or, fiul său se lasă atras în exterior de promisiunea de a se întâlni cu trimișii lui Tito. Această informație pare aberantă, căci până atunci nu avusese loc nici un contact cu partizanii, iar Tito refuza să intre în relații cu maghiarii în urma atrocităților comise la Novi Sad. Miklós acceptă să se ducă la o reuniune care trebuia să aibă loc duminică dimineața la Pesta, în birourile Societății Portului Autonom. Este însoțit de trei soldați din garda palatului.[2] Germanii îl răpesc, în pofida intervenției soldaților din gardă; doi dintre ei sunt uciși de agresori, al treilea reușește să fugă și să informeze palatul. După ce a fost lovit cu violență, Miklós este evacuat imediat de germani, care-l duc la aerodromul de la Budaörs. Aterizează la Viena, de unde e dus în captivitate la Mauthausen.[3] Vestea răpirii fiului regentului parvine la palat când Horthy se pregătește să prezideze Consiliul de Coroană, în care trebuie să anunțe proclamarea iminentă a cererii de armistițiu. Nimeni nu are, în acel moment, nici o idee despre locul în care a fost dus Miklós: Ilona decide să o mintă pe soacra ei și-i povestește că a plecat în sudul țării, pentru a se întâlni cu trimișii lui Tito. Magda n-a aflat adevărul decât câteva săptămâni mai târziu, dar fără să știe exact unde se găsește fiul său.

1. Lakatos, *Ahogyan én láttam*, *ed. cit.*, p. 137.
2. Milotay, *Egy élet Magyarországért*, *ed. cit.*, p. 261.
3. Edelsheim Gyulai, *Becsület és kötelesség*, *ed. cit.*, vol. 1, p. 310.

Când Veesenmayer ajunge la palat așa cum era prevăzut, este primit de Horthy, în prezența lui Lakatos și Hennyey. Regentul începe prin a protesta împotriva arestării fiului său. Germanul îl acuză pe acesta din urmă că a conspirat cu dușmanul, lucru de care se temea, de altfel. Apoi Horthy îl anunță de cererea de armistițiu. Veesenmayer îi propune s-o amâne și-i anunță sosirea la Budapesta a unui trimis al Reichului, Rudolf Rahn, cu care se presupune că va negocia. Horthy acceptă să-l primească imediat pe Rahn, dar rămâne ferm pe poziție: cererea de armistițiu va fi citită la începutul după-amiezii la radio.[1] Declarația i-a surprins pe mulți, deși toți sunt conștienți că situația a ajuns la paroxism. Contele Bethlen consideră că este „târziu, prea târziu".[2] Kálmán Shvoy se află în casa fratelui său: nu le vine să creadă la început și sunt consternați.[3] La fel de perplecși sunt și Milotay și apropiații săi. Toți speculează asupra asigurărilor pe care Horthy le-a obținut de la anglo-americani. Cu toții se reped la telefon, dar prietenii și cunoștințele evită să răspundă.[4] În aceeași seară, la radio se anunță formarea unui nou guvern, condus de Ferenc Szálasi, care ia cuvântul și declară că-și pune de acord acțiunea cu preceptele național-socialismului. Discursul său este găunos și prost pronunțat, el critică vehement politica regentului și promite să lupte până la capăt pentru victoria Germaniei. Demisia lui Horthy este oficial anunțată a doua zi. Szálasi prestează jurământul într-o sală goală, sunt prezenți numai germanii, arhiducele Joseph, care li s-a alăturat, și părintele Zadravecz.

În pofida precauțiilor luate pe lângă principalii comandanți ai forțelor armate ungare aflate în proximitatea capitalei, pe care generalul Lakatos le consideră insuficiente, germanii preiau rapid controlul situației și regentul depinde de ei. Atitudinea militarilor este diferită: unii îi întorc spatele lui Horthy, alții rămân pasivi, neștiind ce să facă în lipsa ordinelor și a pregătirii; ultimul ordin de zi emis de Horthy nu le-a fost transmis. Statul nu mai există legal de mai multe luni, iar națiunea se găsește din nou în fața unei grave crize de identitate. Cei credincioși regentului – ca generalul Szilárd Bakay, comandant

1. Horthy, *Ein Leben für Ungarn, ed. cit.*, p. 281 (versiunea maghiară, *Emlékirataim, ed. cit.*, pp. 306–307). În versiunea franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy, ed. cit.*, p. 253.

2. *Bethlen István Emlékirata 1944* [Amintirile lui István Bethlen din 1944], Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1988, p. 92.

3. *Shvoy Kálmán titkos naplója és emlékirata 1918–1945, ed. cit.*, p. 292.

4. Milotay, *Egy élet Magyarországért, ed. cit.*, p. 263.

al Corpului 1 armată de la Budapesta, arestat la 10 octombrie – au fost deja scoși din joc și înlocuiți cu naziști sau simpatizanții acestora.[1] În dimineața de 16 octombrie, germanii îl duc pe Horthy, însoțit de Lakatos, la Palatul Hatvany, cartierul general al SS; ei sunt însoțiți de generalul Vattay, șeful cancelariei militare a regentului, și de aghiotantul acestuia, locotenent-colonelul Gyula Tost. Szálasi îi este prezentat lui Horthy, pentru ca acesta să-l numească prim-ministru. Mai multe ore trec într-o tensiune insuportabilă – Tost se sinucide. Veesenmayer încearcă pentru ultima oară să obțină de la Horthy numirea lui Szálasi ca prim-ministru, dar el refuză, pretextând că guvernul Lakatos nu este demisionar. Germanii îi spun lui Lakatos că Horthy va fi trimis în Germania, unde va avea parte de *fürstliche Behandlung* „un tratament princiar", iar generalul înțelege că va fi și el arestat.[2] Între timp, femeile au fost conduse la adăpost în palatul nunțiului papal, situat la o sută de metri de Palatul Regal și de reședința guvernului. Cei doi bărbați se despart și se duc fiecare la domiciliul său, pentru a lua câteva lucruri. Lakatos îi găsește pe germani deja instalați în Palatul Sándor; la fel este și la palat, pe care au pus stăpânire. Îl revede ulterior pe Horthy și cei doi bărbați se despart, bulversați: „Mi-a luat mâna între mâinile lui și mi-a spus: «Îți sunt recunoscător pentru tot». I-am răspuns că nu mi-am făcut decât datoria. Apoi, l-am rugat pe Dumnezeu să-i binecuvânteze pe el și familia lui și mi-am luat adio".[3] Presat de Veesenmayer, care-i promite că fiul său va fi eliberat, Horthy sfârșește prin a semna declarația care validează transferul de putere.

A doua zi, 17 octombrie, regentul și familia sa sunt trimiși cu trenul în Germania. Magda Horthy, Ilona, micul István și doica sa Ilona Sajni, ca și trei servitori de la palat compun grupul căruia i se alătură, la cererea lui Horthy, generalii Vattay și Brunswick. Regentul începe ceea ce numește în *Memoriile* sale „călătoria cea mai tristă din viața mea"[4], dar care o amintește și pe cea efectuată în noiembrie 1918, după întrevederea cu regele Carol [IV]. La sosirea la Viena, apoi

1. Sándor Szakály, „A kormányzó és a kiugrás", în *Rubicon*, octombrie 2007, p. 64.

2. Lakatos, *Ahogyan én láttam*, *ed. cit.*, p. 154. Lakatos nu pleacă în Germania, ci trece prin mai multe locuri de detenție din Ungaria. Sfârșește în închisoarea din Sopron, unde sovieticii îl arestează la 1 aprilie 1945.

3. *Ibid.*, p. 159.

4. Horthy, *Ein Leben für Ungarn*, *ed. cit.*, p. 295 (versiunea maghiară, *Emlékirataim*, *ed. cit.*, p. 316). În versiunea franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy*, *ed. cit.*, p. 261.

la Linz și la München, Horthy cere să-i fie redat fiul, dar nu-i este furnizată nici o informație. Baronul Alexander von Dörnberg, șeful protocolului la Ministerul Afacerilor Externe al Reichului, îl întâmpină pe Horthy la München și-i spune că va fi condus împreună cu suita sa la Castelul Hirschberg, la Weilheim, în Bavaria, unde ajung, în cele din urmă, la 18 octombrie. Sunt de-acum sub paza Gestapo. La începutul lui ianuarie 1945, li se alătură Jenő, ultimul supraviețuitor dintre frații lui Horthy, care-i va împărtăși de acum înainte soarta. El le aduce vești recente despre situația din Ungaria.

Venirea la putere a lui Szálasi și a Partidului Crucilor cu Săgeți se derulează într-o atmosferă de haos. Cu toate că partidul și-a pregătit cu grijă ajungerea la putere redactând o constituție și propuneri de legi, de fapt nu-și poate realiza programul din cauza situației. Guvernul nu se deosebește prea mult de cel pe care l-a înlocuit: membri ai societății civile, trei funcționari din precedentul cabinet, câțiva aristocrați și mai ales militari[1], în rezervă și activi, cea mai mare parte angajați în extrema dreaptă din 1919. Desigur armata i-a întors spatele regentului, dar nu ascultă nici de Crucile cu Săgeți. Trupele germane, care se retrag treptat, favorizează domnia arbitrarului. Germanii nu sunt interesați de punerea în practică a programului „hungarist“ al lui Szálasi. Crucile cu Săgeți și-au pus oamenii în toate posturile-cheie din ceea ce a mai rămas din aparatul de stat, dar mulți sunt incompetenți. Sunt „oameni noi“, în majoritate de origine modestă. Ei încearcă să recruteze voluntari în vederea bătăliei pentru Budapesta. Înarmează o miliție, care se face vinovată de cele mai mari abuzuri în timpul iernii. Evreii sunt hăituiți, inclusiv cei care au găsit refugiu în casele administrate de țările neutre. Sunt adunați în sediile de cartier ale Crucilor cu Săgeți, apoi târâți pe malul Dunării, unde sunt împușcați, iar corpurile lor aruncate în fluviu. Cea mai mare parte a celor aproape 500 de victime au fost asasinate pe malul stâng (Pesta) și pe insula Margareta.[2] Germanii procedează într-o manieră mai metodică și raziile pe care le organizează umplu cele trei sau patru ultime trenuri care pleacă spre Auschwitz, dar majoritatea transporturilor se fac acum pe jos, în marșuri epuizante, deși este deja iarnă. Evreii închiși în ghetou suferă de foame și de frig și o parte dintre ei sucombă. Comitetul Național Maghiar Insurecțional de Eliberare (*Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága*)

1. Deák, „Hungary“, *ed. cit.*, p. 402.
2. Komoróczy (dir.), *A zsidó Budapest*, *ed. cit.*, vol. 2, p. 558.

s-a constituit în jurul lui Endre Bajcsy-Zsilinszky, la 9 noiembrie 1944. Scopul său este să facă joncțiunea cu Frontul Maghiar și trupele sovietice. Însă un denunț duce la arestarea și executarea sumară a membrilor săi în decembrie.[1]

Ungaria e sfâșiată de luptele din toamna lui 1944; peste tot, trupele sovietice îi fac pe germani să se retragă. La [1 noiembrie,] Ziua Tuturor Sfinților, cercul se strânge în jurul Budapestei, dar Szálasi și germanii refuză să declare capitala oraș deschis. Dimpotrivă, încearcă să întărească și mai mult capacitatea de apărare. Sâmbătă, 4 noiembrie, la ora 14 și 20 de minute, podul Margareta, care fusese minat de ocupanți, ca și celelalte poduri din capitală, se rupe în mai multe tronsoane: tramvaie aglomerate, mașini, camioane și pietoni sunt aruncați în Dunăre. Încăpățânarea lui Szálasi, care părăsește curând orașul, îndreptându-se spre vest, adăugată celei a germanilor, contribuie să facă din bătălia pentru Budapesta, după Stalingrad și înainte de Berlin, un teren de confruntare directă între germani și sovietici. Înaintarea Armatei Roșii este inexorabilă: la 20 decembrie, linia frontului trece chiar la est de Gödöllő. Asediul Budapestei începe în ajun de Crăciun. Orașul este prins între corpurile II și III armată sovietice, susținute de Corpul VII armată român. Sovieticii pun stăpânire pe Pesta la 1 ianuarie 1945. Le trebuie încă șase zile pentru a ajunge până în centrul orașului: la 15 ianuarie, ocupă poziții pe o linie care corespunde traseului cunoscutului Nagykörút („Marele bulevard [circular]"). Trei zile mai târziu, garnizoana germană din Pesta se predă. Trupele sovietice ajung pe cheiul Dunării și își înalță drapelul pe Parlament. Germanii s-au refugiat pe colina palatului și apără colinele Budei. Planșeele Podului cu Lanțuri (*Lánchíd*) și ale podului Elisabeta s-au prăbușit în mijlocul fluviului; din podul Franz Joseph n-au mai rămas decât două arcuri de fier; podul Miklós Horthy, ultimul construit, sare, și el, în aer. Cele două poduri feroviare au fost și ele distruse de germanii în retragere. Blindatele sovietice nu se lasă înfricoșate de colinele din Buda, ele pătrund pe malul drept, prin Kelenföld, la sud, și Óbuda, la nord, forțând trecerea între coline. Opt zile mai târziu, acestea se află în apropierea palatului. Germanii – 188000 de oameni și patru divizii de Panzere – sunt prinși în capcană. Corpul 4 SS Panzer, care fusese trimis pentru a încerca să rupă încercuirea, trebuie să se retragă. Bătălia de pe Buda se dezlănțuie și va dura încă o lună. Cuiburile de rezistență

1. Romsics, *Magyarország története a XX. században*, *ed. cit.*, p. 266.

germană sunt distruse unul câte unul. Cea mai mare parte a distrugerilor de pe Buda, și mai ales de pe colina palatului, nu este pricinuită atât de artilerie – ca la Pesta –, cât de bombardierele sovietice, care, profitând de ineficiența bateriilor de apărare antiaeriană, zboară razant și aruncă o ploaie de bombe, pentru a distruge numeroasele vehicule pe care germanii le-au dispus în baraje. La 11 februarie, germanii încearcă o ieșire în direcția nord-vest, dar sunt opriți de corpul X de gardă ucrainean, care-i decimează. Două zile mai târziu, Buda este eliberată. Un jurnalist descrie atmosfera: „Oameni palizi, cu fața torturată, ies pe străzile unde praful, duhoarea, cadavrele germanilor, gunoaiele, resturile de țigle sau cioburile de sticlă acoperă trotuarele. Carcase de cai curățate până la os, pe care populația înfometată le-a împărțit, mărginesc șoseaua“.[1] În ruinele încă fumegânde, soldații sovietici patrulează însoțiți de câini. Și ei comit numeroase crime, violând și furând în trecerea lor, arestând în masă civili, dintre care unii nu vor mai reveni niciodată din gulag. Tot ei îi eliberează pe evreii încă închiși în ghetou.

La 2 decembrie, comuniștii maghiari veniți de la Moscova au creat, cu Partidul Social-Democrat, Partidul Micilor Proprietari, Partidul Național Țărănesc și Partidul Democrat, Frontul Unit Maghiar. Sunt organizate alegeri în regiunile eliberate, pentru a forma viitoarea Adunare Națională. O adunare se reunește trei săptămâni mai târziu la Debrecen și alege un guvern provizoriu, recunoscut de Aliații occidentali și de sovietici. Odată Budapesta eliberată, Frontul și Comitetul de Eliberare, care grupează mai multe tendințe politice, fuzionează. Szálasi a urmat trupele germane în retragere, dar este incapabil să formeze cele cinci divizii pe care a promis că le pune în slujba Reichului și, până la urmă, doar o singură divizie SS maghiară trece frontiera cu el la 4 aprilie 1945. În aceeași zi, Ungaria este considerată eliberată de ocupația germană. În pofida constituirii unei Comisii de Control Interaliate, este evident că Uniunea Sovietică va avea, cum se temea Horthy, ultimul cuvânt în evoluția viitoare a țării.

1. „După asediu“, 21 ianuarie 1945, *Szabadság* [Libertatea], cotidian al Frontului Maghiar pentru Independență Națională, *Eliberarea Ungariei 1944–1945*, Corvina, Budapest, 1975. Culegere de documente.

PARTEA A TREIA

EXILATUL
1944–1957

XIII
Germania
1944–1949

VIAȚA FAMILIEI HORTHY SE ORGANIZEAZĂ, DE BINE, DE RĂU, LA Castelul Hirschberg, rebotezat de germani „Waldbichl“ pentru a înșela spionajul inamic. În primele luni, micul grup rămâne același: cei patru membri ai familiei Horthy, ordonanța regentului, bona lui István, Vattay și Brunswick.[1] Autoritățile de la castel sunt diplomați: mai întâi, însărcinatul cu afaceri Jasper, înlocuit în noiembrie de consulul general Hellenthal. Se poartă mai mult sau mai puțin agreabil cu familia Horthy, acceptă să transmită scrisori și sunt de acord cu anumite cereri: scrisorile redactate de Ilona au toate ca scop de a cere explicații în legătură cu soarta lui Miklós, despre care nu se știe încă nimic, în afara faptului că a fost trimis la Mauthausen. Femeile obțin, de asemenea, ca un preot din München, reverendul Erich Mayer, să vină să țină liturghia pentru ele, dar această favoare nu este acordată decât neregulat, iar vizitele se răresc în timpul iernii. Zilele sunt monotone, femeile tricotează, toți se plimbă în parc sub pază, partidele de șah, de bridge și de remi ocupă o parte a serilor, joacă uneori chiar cu Hellenthal și anumiți gardieni. Vattay este luat de germani la 13 noiembrie și, în martie, este rândul lui Brunswick. Sosirea lui Jenő a reușit totuși să-i înveselească puțin pe captivi, cu atât mai mult cu cât el a izbutit să introducă în bagaje un aparat de radio grație căruia familia poate să asculte posturile occidentale.

Condițiile de trai se degradează net începând din ianuarie 1945, rațiile de hrană sunt tot mai reduse, ceea ce are consecințe asupra sănătății familiei Horthy: regentul a slăbit șapte kilograme, Ilona este

1. În legătură cu această perioadă din viața lui Horthy, n-au rămas decât cele câteva mențiuni: cele pe care le face chiar el în *Memoriile* sale, precum și cele din amintirile nurorii sale. Ilona Edelsheim Gyulai, *Becsület és kötelesség*, *ed. cit.*, vol. 2, pp. 9–62.

anemică, iar Magda, care a slăbit și ea, suferă o cădere. Naziștii sunt tensionați și iritabili, alarmele aeriene sunt necontenite și sfârșesc prin a-l face pe Horthy să-și piardă răbdarea; acesta declară într-o dimineață că nu mai vrea să coboare în adăpostul amenajat sub castel: spre surpriza tuturor, își ia familia și cu toții urcă în apartamentele lor, unde *Oberführerul* SS dă buzna, pentru a-i constrânge să coboare din nou. Tonul său amenințător îi displace lui Horthy, care-i ține piept: Ilona crede atunci că le-a sunat ceasul, dar nazistul abandonează lupta și pleacă. Începând de atunci, nu se mai duc în adăpost și află, grație faptului că ascultă radioul, că înaintarea Aliaților este de neoprit.

La 25 aprilie, germanii se pregătesc să abandoneze castelul, alarmele sunt cotidiene, sovieticii sunt la Viena și americanii se apropie din vest. A doua zi, personalul nemilitar pleacă, urmat de gardieni. Rămân numai Hellenthal și familia sa, bucătarul, majordomul, cameristele și membrii SS. Aceștia din urmă abandonează castelul la 29 aprilie, lăsând familia Horthy într-o situație ciudată, singuri cu trei membri ai *Sicherheitspolizei* – și un câine –, care nu sunt prea preocupați de supravegherea lor. Se pare că Himmler a ordonat tuturor unităților însărcinate cu paza prizonierilor „politici" să-i execute, pentru a evita ca ei să facă mărturisiri, dar dezorganizarea de la sfârșitul războiului și acel scapă-cine-poate general i-au cruțat de această soartă. De la înălțimea turnului castelului, de acum accesibil, Ilona vede că micul oraș vecin Weilheim a înălțat drapelul alb și zărește blindatele americane care înaintează pe drum.[1]

Americanii își fac apariția la castel la 30 aprilie 1945:[2] sunt trei ofițeri din Divizia a 36-a a Armatei a 7-a, comandantul, generalul John E. Dahlquist, însoțit de șeful de stat-major și de un general de artilerie. După ce le-au oferit locuitorilor castelului rații alimentare, au anunțat că Horthy trebuie să se predea a doua zi generalului Alexander Patch, comandantul Armatei a 7-a. Lasă la castel și un detașament de soldați. De la o captivitate la alta... În grabă, Jenő și Ilona (el dictează, ea bate la mașină) pregătesc o notă destinată lui Horthy, pentru a aduna argumente în vederea „întrevederii" aces-

1. *Ibid.*, p. 60.

2. Horthy dă în *Memoriile* sale data de 1 mai, dar, de fapt, este vorba de data la care a fost dus la cartierul general american; nora sa, care a ținut un jurnal în timpul acestor luni, vorbește mai precis de 30 aprilie. Horthy, *Ein Leben für Ungarn*, *ed. cit.*, p. 301 (versiunea maghiară, *Emlékirataim*, *ed. cit.*, p. 323). În versiunea franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy*, *ed. cit.*, p. 267; Edelsheim Gyulai, *Becsület és kötelesség*, *ed. cit.*, vol. 2, p. 63.

tuia cu Patch, deși se îndoiesc că va fi o conversație de salon, prevăd că va fi mai degrabă un interogatoriu. În realitate, Horthy este imediat considerat prizonier de război și provizoriu internat într-o vilă la Göppingen, în împrejurimile orașului Augsburg, unde se află atunci cartierul general al forțelor americane. Este dezamăgit să se găsească în compania unor ofițeri din Wehrmacht și să fie tratat drept criminal de război. Toți sunt apoi transferați la Augsburg și închiși într-un cartier muncitoresc. Horthy se întâlnește, în cele din urmă, cu generalul Patch, însoțit de tot statul său major și de fotografi, a căror prezență îi displace.

Castelul este acum păzit de o mică trupă de foști prizonieri de război francezi, iar supravegherea este net relaxată. Proprietara locului, baroana Hirschberg, tocmai și-a reluat în posesie proprietatea, pe care naziștii o obligaseră s-o vândă. Ea va continua să frecventeze familia Horthy. Femeile sunt apoi ușurate să afle că Miklós este în viață. El a supraviețuit celor câteva luni petrecute la Mauthausen. Apoi, a fost evacuat la jumătatea lunii aprilie la Dachau, unde s-a întâlnit cu alți deținuți „politici" importanți, precum Léon Blum, fostul cancelar austriac Schuschnigg, fiul mareșalului Badoglio și Miklós Kállay.[1] Sunt apoi luați de germanii în retragere în direcția Tirolului, unde Wehrmachtul i-a predat americanilor, care i-au internat în Italia.

La 8 mai, Horthy este dus la castel, pentru a-și lua lucrurile personale: își anunță familia – stupefiată, dar fericită – că este de acum în „detenție preventivă" la Augsburg. I s-a atribuit ca ordonanță un soldat american de origine maghiară, evreu în plus, pe care Horthy îl apreciază mult. Mai multe surse mărturisesc atunci faptul că el pare să creadă într-un viitor diferit pentru Ungaria și, fără îndoială, pentru propria persoană. Astfel, le spune apropiaților că americanii îi vor permite să plece la Spa, în Belgia, pentru a lua parte la o conferință interaliată.[2] Face aceeași declarație peste câtva timp, în iulie, unor unguri întâlniți la Augsburg.[3] Aceștia din urmă sunt ofițerii care au fugit cu Sfânta Coroană, pe care au îngropat-o în Austria înainte de a fi capturați de americani, care au pus mâna pe ea cu aceeași ocazie.[4]

1. Kállay, *Hungarian Premier*, *ed. cit.*, p. 488.

2. Edelsheim Gyulai, *Becsület és kötelesség*, *ed. cit.*, vol. 2, p. 68.

3. Această mărturie se găsește în documentarul *A szentkorona pokoljárása* [Călătoria în infern a Sfintei Coroane], realizatori Péter Bokor și Gábor Hanák (1991).

4. Relicva lui Ștefan cel Sfânt a fost redată Ungariei din 1950, dar Coroana a rămas în Statele Unite ale Americii până în 1978.

Trebuie să notăm că din mai până în iulie situația nu a evoluat: Horthy este tot în detenție și nimic nu vine să acrediteze teza ținerii unei conferințe, de care n-a fost efectiv niciodată vorba.

Consiliul miniștrilor afacerilor externe se reunește în mod regulat începând din august 1945, pentru a pregăti tratatele de pace care încep să fie semnate la Paris la 10 februarie 1947.[1] Aceste tratate se referă la ansamblul Europei Centrale și de Est, iar Ungaria este, între timp, din ce în ce mai mult sub dominația sovietică. Horthy însuși nu pare să-și dea seama de poziția sa, care face din el mai degrabă un acuzat decât o victimă. Este cu totul neverosimil să ne gândim că ar fi existat cineva care să-i restaureze puterea.

Se petrece contrariul atunci când sunt cunoscute, pe de o parte, exigențele guvernului ungar, care vrea să-l facă să compară în fața unui tribunal în același fel ca majoritatea conducătorilor țării, și, pe de altă parte, că mareșalul Tito reclamă inculparea sa drept criminal de război pentru răspunderea sa în masacrul de la Novi Sad. Responsabilii maghiari judecați de tribunalul poporului au fost aproape toți executați (Szálasi și cea mai mare parte a miniștrilor din guvernul său, foștii prim-miniștri Imrédy, Bárdossy și Sztójay) sau deportați de sovietici (Bethlen). Dacă se ia în considerare soarta rezervată președintelui Hácha, care a murit în închisoare, și a monseniorului Tiso, executat, nimeni nu se îndoiește că Horthy ar fi fost o victimă expiatoare a regimului în Ungaria, ca și în Iugoslavia.

Horthy s-a legănat vizibil în iluzii întreținute de personajele care se găseau în jurul lui în Germania privind o reglementare internațională ce permitea Ungariei să scape de influența sovietică. A fost făcut să creadă într-o potențială întâlnire cu generalul Eisenhower, dar nu este decât o diversiune. El este efectiv transferat în Belgia, dar nu se întâlnește cu nici un responsabil aliat cu putere de decizie. I se pare, de altfel, că este neglijat și că nimeni nu se interesează de ceea ce el numește „rezistența împotriva hitlerismului".[2] Este apoi adus în Germania, unde regăsește unele dintre personajele cele mai compromise din Reich, între care amiralul Dönitz, care-l interesează în mod special: vorbesc pe larg despre războiul submarin. După o

---

1. Despre acest subiect, vezi Ignác Romsics, *A párizsi békeszerződés* [Tratatul de pace de la Paris], Osiris, Budapest, 2006.

2. Horthy, *Ein Leben für Ungarn*, *ed. cit.*, p. 306 (versiunea maghiară, *Emlékirataim*, *ed. cit.*, p. 328). În versiunea franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy*, *ed. cit.*, p. 272.

oprire la Wiesbaden, este transferat în lagărul de la Oberursel, lângă Frankfurt. Între timp, a avut loc primul său interogatoriu, condus de un anonim maior american, care se concentrează pe rolul jucat de Ungaria în timpul războiului și pe circumstanțele arestării lui Horthy de către germani. Începând de acum, este autorizat să comunice cu familia, care a fost nevoită să se mute în iunie de la Castelul Hirschberg și s-a instalat în orășelul apropiat Weilheim. Nu au permisiunea să plece de acolo. În casă, locuiesc opt persoane: Magda, Jenő, Ilona, István, bona acestuia, două servitoare și valetul lui Jenő; se înghesuie, gândindu-se că va trebui să facă loc și pentru Horthy și ordonanța lui, respectiv pentru Miklós. Sunt ajutați de americani și de unii militari maghiari refugiați în localitate. Viața socială își reia astfel drepturile și familia Horthy primește curând numeroase vizite. Ilona se gândește la condițiile financiare viitoare ale familiei, care subzistă pentru moment – și această situație va dura încă luni întregi – grație ajutorului alimentar primit de la Crucea Roșie și rațiilor americane. Ea se oferă să dea lecții de limbă germană ofițerilor și învață stenodactilografia cu ajutorul unei unguroaice pe care o învață, în schimb, limba engleză.[1] Lucrează apoi ca traducător pentru *United Nations Relief and Rehabilitation Administration* (UNRRA).*

La 24 septembrie 1945, Horthy și un anumit număr de deținuți sunt transferați la Nürnberg. Este un adevărat șoc, căci se știa că acolo se pregătește procesul principalilor șefi ai Germaniei naziste și a acoliților lor din diverse țări. Sunt internați într-o închisoare, deținuții sunt izolați, Horthy crede că a ajuns la poarta infernului lui Dante.[2] Rămâne trei săptămâni în această celulă, cu toate că a fost asigurat – ca și alți tovarăși de-ai săi – că nu va compărea decât în calitate de martor. Condițiile de detenție devin ulterior mai ușoare și nu au nimic de-a face cu cele ale prizonierilor considerați criminali de război, care sunt la izolare și strict supravegheați. Horthy poate comunica cu familia sa prin scrisori. Viața socială se organizează în

1. Edelsheim Gyulai, *Becsület és kötelesség*, *ed. cit.*, vol. 2, p. 85.

* Administrația Națiunilor Unite pentru Ajutor și Reconstrucție (în lb. engleză în original) – agenție internațională (44 de state), fondată în 1943; din 1945, a devenit parte a ONU, iar din 1947 a fost înlocuită de Planul Marshall. Avea drept scop ajutorarea victimelor celui de-al Doilea Război Mondial, cărora le-a furnizat adăpost, hrană, haine, medicamente etc. (*n. tr.*).

2. Horthy, *Ein Leben für Ungarn*, *ed. cit.*, p. 308 (versiunea maghiară, *Emlékirataim*, *ed. cit.*, p. 331). În versiunea franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy*, *ed. cit.*, p. 274.

închisoare, căci toți acești domni aparțin celei mai bune societăți: generali, diplomați, miniștri și înalți funcționari. Joacă șah și discută despre știrile publicate în jurnalul armatei americane *Stars and Stripes*. Faptul că Horthy vorbește mai multe limbi îl ajută incontestabil și conversează în germană și engleză cu toți. Interogatoriile la care este supus au drept scop acumularea de elemente de acuzare pentru procesele împotriva responsabililor germani și, mai ales, contra lui Ribbentrop și Keitel. Ulterior, în noiembrie, i se cere să facă declarații în scris și completează mai multe formulare. Pentru a-și completa mărturia, judecătorul de instrucție îl întreabă dacă dorește să contribuie și fiul său, care se află atunci la Roma. Americanii sunt pregătiți să-l aducă, lucru care-l bucură bineînțeles pe Horthy, separat de el de mai bine de un an. Reîntâlnirea are loc la 1 decembrie. Niki este interogat primul, apoi sunt lăsați singuri și pot să vorbească timp de o oră și jumătate. Ulterior, se revăd în mod regulat, iar Miklós asistă la anumite interogatorii ale tatălui său: este astfel prezent, relatează Horthy în *Memoriile* sale, atunci când judecătorul Robert H. Jackson îl informează că, după anchetă, americanii nu rețin nici o acuzație împotriva lui.[1]

Această „protecție“ a permis ca Horthy să nu figureze pe lista criminalilor de război elaborată de americani: într-adevăr, fiecare dintre puterile aliate întocmise propria listă, cercetând, pe de o parte, reclamațiile anumitor state și, pe de altă parte, anchetând persoanele pe care le dețin în captivitate.

Principala reclamație referitoare la Horthy este cea a lui Tito, care vrea să vadă numele acestuia înscris pe lista criminalilor de război și să-l facă să compară în fața tribunalului pentru masacrul de la Novi Sad. Or, americanii – cărora Tito le este dator, ca și britanicilor – îl înștiințează că plângerea sa nu va fi admisă. La fel se întâmplă și cu solicitarea guvernului ungar, transmisă sovieticilor, de a-l cita pe Horthy în fața tribunalului poporului. Contextul nu este favorabil unui asemenea proces, iar Stalin preferă să nu se aibă de-a face cu un martir. Alegerile din noiembrie 1945 din Ungaria au arătat efectiv că sovietizarea țării este departe de a fi realizată: scrutinul este câștigat, în mare măsură, de Partidul Micilor Proprietari, care adună 57% din voturi. Partidul Social-Democrat obține 17,4% din sufragii, iar comuniștii numai 16,9%. Partidul Țărănesc, care

1. *Ibid.*, p. 310 (versiunea maghiară, *Emlékirataim*, *ed. cit.*, p. 333). În versiunea franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy*, *ed. cit.*, p. 277.

este pe cale să devină o clonă a Partidului Comunist, obține 6,8% și, în fine, Partidul Democrat 1,6% din voturi.[1] Aceeași configurație se reproduce ceva mai târziu, în timpul alegerilor municipale. Aceste rezultate îl bucură de altfel pe Horthy, care vede în ele, pe bună dreptate, un semn de rezistență la instaurarea regimului comunist. În aceste condiții, ar fi fost puțin abil din partea sovieticilor să întărească această mișcare printr-un proces urmat de execuția fostului regent. Este nu numai un demers inspirat de pragmatism, ci și un indiciu important al popularității de care se bucură încă Horthy în Ungaria. Dacă se compară situația cu aceea a Cehoslovaciei, se constată, fără îndoială, că monseniorul Tiso nu a beneficiat de o reputație asemănătoare. Refugiat într-o mănăstire capucină din Bavaria, este arestat de americani. La 8 mai 1945, el semnează capitularea slovacilor în fața generalului american W. A. Collier. Este apoi trimis la Bratislava la sfârșitul anului 1946 și condamnat la moarte. În pofida apelurilor la clemență ale episcopilor slovaci[2], Eduard Beneš refuză să-l grațieze și este executat la 18 aprilie 1947.

La 17 decembrie 1945, Horthy este eliberat. Fusese întrebat cu câteva zile mai înainte unde dorea să trăiască de atunci înainte și și-a exprimat singura dorință de a se alătura familiei, pentru a rămâne în Bavaria sau pentru a merge să se instaleze în altă parte. Americanii îl conduc deci la Weilheim, unde poate, în fine, să-i reîntâlnească pe ai săi, căci între timp Nicky li s-a alăturat și el. Horthy pare totuși obosit și încercat de captivitate și transferurile neîncetate pe care a fost nevoit să le suporte. Familia primește, începând din ianuarie 1946, statutul de *Displaced Persons* (DP) și rațiile corespunzătoare, căci faptul că Ilona lucrează nu e suficient pentru a hrăni nouă persoane (între timp, Nicky a părăsit casa). Ea lucrează ulterior mai regulat pentru Crucea Roșie. Fostul ambasador Montgomery este preocupat de soarta lor și află că pentru moment este imposibil să le trimită ceva: este informat că unii americani vor să trimită bani, dar fără succes, și nu sunt autorizați nici să primească pachete CARE.[3] Peste câtva timp, lui Nicky, care dorește să plece în Statele Unite ale

1. Romsics, *Magyarország története a XX. században*, *ed. cit.*, p. 291.

2. Despre proces, vezi Bradley Abrams, „The Politics of Retribution: the Trial of Jozef Tiso in the Czechoslovak Environment“, în István Deák, Jan T. Gross, Tony Judt, *The Politics of Retribution in Europe. World War II and its Aftermath*, Princeton University Press, 2000, pp. 252–289.

3. Montgomery, *Hungary. The Unwilling Satellite*, *ed. cit.*, p. 199.

Americii pentru a se instala eventual acolo, i se refuză cererea de viză, lucru pe care Montgomery îl consideră nejustificat. În spatele acestor șicanări, el vede influența comuniștilor. Situația se normalizează curând și Montgomery poate să adune donații pentru familia Horthy, care începe să beneficieze și de programul CARE. El intervine, de asemenea, prin intermediul procurorului general Homer Cummings, în vederea remiterii către tribunal a unor documente favorabile lui Horthy. Succesorul lui Montgomery, Pell, contribuie și el la opera de binefacere, ca și alți americani simpatizanți. Papa Pius XII a fost pus la curent cu situația precară a familiei Horthy și trimite bani. Membrii familiei sunt, deopotrivă, invitați în mod regulat de cunoștințe – sunt tot atâtea mese și prilejuri de distragere a atenției de care profită grație generozității relațiilor respective.

După ce americanii au renunțat să pună numele lui Horthy pe lista lor de criminali de război, este rândul britanicilor să se ocupe de chestiune la începutul lui 1946. Cu toate acestea, insistența lui Tito nu găsește ecou la Foreign Office, care anchetează totuși și este chiar interpelat în Parlament în legătură cu motivul eliberării fostului regent. Numele său apare într-adevăr pe lista criminalilor de război stabilită de *United Nations War Criminal Commission* (UNWCC)* în urma solicitării Iugoslaviei. Foreign Office trebuie deci să justifice faptul că Marea Britanie n-a încercat să-l prindă, nici să facă presiuni asupra americanilor. Prin urmare, se retrag prudent în spatele acestora din urmă, atestând că Horthy se afla în detenție în responsabilitatea armatei americane și că-i revine Washingtonului să decidă în legătură cu soarta lui și a eventualei mențineri a numelui său pe lista UNWCC, respectiv a extrădării sale în Iugoslavia.[1] Papa Pius XII face apel chiar la regele George VI și la guvernul său în favoarea lui Horthy.[2] Foreign Office le dă dreptate americanilor, recunoscând explicit că Horthy n-ar avea la Belgrad dreptul la un proces echitabil,

* Comisia Națiunilor Unite pentru Crimele de Război (în lb. engleză în original) – avea sarcina să investigheze crimele de război comise de Germania și aliații acesteia; înființată în 1943, și-a încetat activitatea în 1949 (*n. tr.*).

1. Notă de R. A. Beaumont din 11 martie 1946. PRO. FO. 371.59016. R. 3306. Citat în Éva H. Haraszti (ed.), *Horthy Miklós dokumentumok tükrében* [Miklós Horthy în lumina documentelor], Balassi Kiadó, Budapest, 1993, p. 56.

2. Scrisoarea lui D. G. Osborne, ambasadorul Marii Britanii pe lângă Sfântul Scaun, către ministrul afacerilor externe Ernest Bevin, 15 februarie 1946. Citată în Haraszti (ed.), *Horthy Miklós dokumentumok tükrében*, *ed. cit.*, p. 48.

care să respecte prevederile cerute de UNWCC.[1] Afacerea sfârșește prin a fi abandonată de partea britanică după ce ambasadorul la Moscova, William G. Hayter, a constatat că sovieticii nu sunt interesați de Horthy și de ipotetica lui inculpare. Însărcinatul cu afaceri ungar o confirmă, declarând că Stalin îi recunoaște lui Horthy meritul de a fi cerut armistițiu URSS. Conform analizei diplomatului ungar, sovieticii nu doreau să-l vadă pe fostul regent compărând nici în Ungaria, nici în Iugoslavia, pentru a nu încuraja „forțele reacționare“.[2] Șeful misiunii britanice la Budapesta, Knox Helm, are ultimul cuvânt, afirmând că extrădarea lui Horthy ar fi avut inevitabil drept urmare condamnarea la moarte și executarea sa, ceea ce l-ar fi transformat într-un martir foarte incomod pentru putere.[3]

Horthy nu scăpase încă de tribunalul de la Nürnberg. În martie 1948, este chemat ca martor la procesul intentat lui Edmund Veesenmayer. Nu spune practic nimic despre asta în *Memoriile* sale, în timp ce nora sa îi consacră mai multe pagini din propriile amintiri, lucru care se explică, în acest caz, prin faptul că ea l-a însoțit pe Horthy la Nürnberg și l-a ajutat să-și scrie mărturia înainte de audiere.[4] Mulțimi de oameni a atras la tribunal prezența fostului regent, ale cărui audieri sunt, de la marile procese de la sfârșitul lui 1945, din ce în ce mai puțin urmărite de presă și de opinia publică. Horthy este ascultat la 4 martie împreună cu alți doi martori: Rezső Kasztner, care reprezintă comunitatea evreiască maghiară, și generalul SS Otto Winkelmann, care comanda *Sicherheitspolizei* la Budapesta în același timp cu Veesenmayer. Kasztner îi întâlnise pe Horthy și pe fiul său după martie 1944, fiind unul dintre responsabilii Comitetului de Salvare Evreiesc (*Zsidómentési Bizottság*). Fondul procesului constă într-adevăr în evaluarea puterii de care dispunea Veesenmayer la Budapesta și a modului criminal în care a uzat de aceasta. Răspunderea în deportările și atrocitățile comise contra evreilor este deci unul dintre elementele esențiale ale actului de acuzare. Întrebat despre atribuțiile

1. Nota lui F. A. Warner din 12 martie 1946, PRO. FO. 371.59016. R. 3306. Citată în Haraszti (ed.), *Horthy Miklós dokumentumok tükrében*, *ed. cit.*, p. 57.

2. Nota lui Frank Roberts către ambasadorul William G. Hayter din 20 iunie 1946, PRO. FO. 371.59016. R. 3306. Citată în Haraszti (ed.), *Horthy Miklós dokumentumok tükrében*, *ed. cit.*, pp. 60–61.

3. Nota lui Knox Helm către ambasadorul William G. Hayter din 9 iulie 1946, PRO. FO. 371.59016. R. 3306. Citată în Haraszti (ed.), *Horthy Miklós dokumentumok tükrében*, *ed. cit.*, p. 63.

4. Edelsheim Gyulai, *Becsület és kötelesség*, *ed. cit.* vol. 2, p. 128.

transferate lui Veesenmayer, Horthy răspunde afirmând că acesta din urmă se bucura de o putere fără limite. Interogatoriul durează întreaga zi și Horthy, care se apropie de optzeci de ani, dă semne de oboseală și mărturisește uneori că nu-și mai amintește de anumite fapte. Celelalte întrebări se referă la persecuțiile contra evreilor. Tribunalul dispune în legătură cu acest subiect de numeroase elemente care atestă eforturile întreprinse de Horthy și anturajul său, ca și de guvernul Lakatos, pentru a se opune deportărilor. Membrii comunității evreiești din Budapesta și ai organizațiilor care-i ajutaseră pe evrei și-au înmulțit mărturiile în favoarea lui Horthy. Cele trei lucrări ale lui Jenő Lévai apărute în 1946 recunosc, în plus, acțiunea guvernului Kállay, care încerca să câștige timp.[1] Așa cum sperase, de altfel, au fost puse pe seama fostului regent insistența acestuia de a face să înceteze transporturile începând din momentul în care acestea îi vizau pe evreii din Budapesta. Acest succes relativizează, de altfel, faptul că Veesenmayer era atotputernic, acesta fiind nevoit să cedeze în legătură cu acest punct în iulie 1944. Audierile arată totuși că Horthy nu este capabil de autocritică și se retrage în mod sistematic în spatele uitării sau a negării.[2] El își minimalizează răspunderea și marja de manevră față de germani. Pare convins că a făcut tot ce-i dicta conștiința și că a acționat așa cum i-o cerea datoria. În timpul unei audieri ulterioare, generalul Lakatos depune, și el, mărturie. El a fost, de altminteri, autorizat de americani să intre în contact cu Horthy și se bucură că poate să-i scrie. „Am fost fericit să profit de această ocazie excepțională de a intra în contact cu fostul șef al statului și șeful suprem al armatei".[3] Veesenmayer este, în cele din urmă, condamnat la douăzeci de ani de închisoare.

Se pare că Horthy a început să-și scrie *Memoriile* la câteva luni după întoarcerea de la Nürnberg – cronologia este uneori foarte confuză

1. Jenő Lévai, *Fehér könyv. Külföldi akció magyar zsidók megmentésére* [Cartea albă. Acțiuni externe pentru salvarea evreilor maghiari], Officina, Budapest, 1946; *Fekete könyv. A magyar zsidóság szenvedéseiről* [Cartea neagră. Despre suferințele evreilor din Ungaria], Officina, Budapest, 1946; *Szürke könyv. Magyar zsidók megmentéséről* [Cartea cenușie. Despre salvarea evreilor din Ungaria], Budapest, Officina, 1946.

2. Ádám Gellért, Dávid Turbucz, „A nürnbergi tanú. Az elmaradt felelősségre vonás és a szembenézés hiánya" [Martorul de la Nürnberg. Eșuarea tragerii la răspundere și absența confruntării], în *Múlt-Kor*, iarna 2012, p. 59.

3. Lakatos, *Ahogyan én láttam*, *ed. cit.*, p. 201.

în mărturia nurorii sale. Ea este cea care bate la mașină manuscrisul original în limba germană, apoi traducerea în limba maghiară.[1] Ea menționează că familia începe să-și pună întrebări referitoare la soarta lui. Trebuie să rămână în Bavaria? Sau să caute un alt azil? Situația din Ungaria face orice întoarcere de neconceput. Este anul 1946 și, din perspectiva documentelor britanice evocate mai sus, este puțin probabil ca Horthy să fi primit autorizația de a părăsi Germania, unde el este încă sub protecție americană. Este, prin urmare, neverosimil, cum pretinde Ilona, ca prime contacte să fi avut loc la sfârșitul lui 1946. Ancheta și investigațiile continuă, mai ales cele care au condus la procesul lui Veesenmayer, și este necesar ca Horthy să rămână în proximitate. Dacă au fost tentative – deși nu există nici o dovadă –, ele nu aveau, în acest context, nici o șansă de a reuși, lucru pe care cei interesați nu-l realizau poate. Ilona și cumnatul ei Nicky sunt, de fapt, intermediarii lui Horthy în negocierea emigrării sale, dar le lipsește inteligența politică, dovedind, în mai multe rânduri, o mare naivitate. Relațiile mondene nu sunt suficiente în acest context. Familia se gândește cu toate acestea la emigrare, unul dintre motivele principale fiind sănătatea din ce în ce mai fragilă a Magdei, care suferă din cauza asprimii climatului bavarez și a condițiilor de viață mediocre. Familia este preocupată de sfârșitul apropiat al ajutorului procurat de UNRRA și al celorlalte organizații care veneau în sprijinul persoanelor deplasate. Orice ar face, Ilona nu poate avea un salariu care să permită întreținerea întregii familii, plus cele cinci persoane aflate în serviciul ei, care încep să dea, și ele, semne de oboseală și își mărturisesc intenția de a se întoarce în Ungaria. În septembrie 1946, o cameristă și cei doi valeți pleacă. Alături de familia Horthy rămân doar camerista Magdei și bona lui István. Horthy și fratele său Jenő sunt de acum înainte privați de servitor. Banii lipsesc: o sumă este disponibilă într-un cont dintr-o bancă elvețiană deschis de defunctul soț al Ilonei, dar ea este, pentru moment, blocată. Soluția la care se gândesc la început este să ceară azil în Statele Unite ale Americii. Demersul este logic, pentru că armata americană a fost până acum protectoarea familiei. Fostul ambasador Montgomery se oferă să slujească drept intermediar atât pe plan diplomatic și administrativ, cât și în căutarea de mijloace de subzistență. El se gândește să creeze o fundație *ad hoc* pentru a aduna banii necesari.[2]

1. Edelsheim Gyulai, *Becsület és kötelesség*, *ed. cit.* vol. 2, p. 107.
2. *Ibid.*, p. 111.

Alte opțiuni sunt rapid îndepărtate: Italia și Franța, unde se vorbesc limbi care nu pun nici o problemă, sperie din cauza partidelor comuniste care se află la putere acolo.

În cele din urmă, Ilona se duce în Elveția – mai întâi din motive financiare –, cu scopul de a sonda anumite legații în legătură cu eventualitatea unei cereri de azil. La sfatul lui Nicky, care l-a cunoscut pe ministrul Cesar de Sousa Mendes în timpul șederii sale în Brazilia, ea ar fi abordat atunci legația portugheză; or, nu există nici o urmă în arhive referitoare la această vizită care ar fi avut loc la mijlocul lunii decembrie 1946. De fapt, Sousa Mendes a ajuns la legație în ianuarie 1947![1] Portugalia nu era *a priori* alegerea familiei: nimeni, cu excepția lui Nicky, nu vorbește limba portugheză. Or, este la fel de iluzoriu să ne gândim că portughezii ar fi putut servi drept intermediari: ei sunt, desigur, neutri, dar nu dispun nici de o suprafață diplomatică suficientă, nici de un regim preferențial pe lângă Aliați. Portugalia nu este în măsură să ofere altceva decât propria generozitate. Nu este deci de mirare că anul 1947 trece fără să se mai vorbească despre proiecte de emigrare.

Există alte motive de îngrijorare: Horthy trebuie să fie operat de o hernie în aprilie, dar își revine repede.[2] Indivizi mai mult sau mai puțin dubioși dau târcoale vilei, spioni iugoslavi, conform Ilonei. Persoanele frecventate de familia Horthy nu sunt întotdeauna fără reproș: ei primesc astfel vizita fostului ambasador al Germaniei la Budapesta, Erdmannsdorff. Or, ambiguitatea regimului Horthy se reflectă și în vizitele unor personalități din rândul evreilor, care vin să-i mulțumească fostului regent pentru atitudinea acestuia față de comunitate. Semn al anglofiliei – transformată recent în americanofilie – a lui Horthy, tot statul-major american trece prin casa de la Weilheim sau invită familia la diverse evenimente mondene. Ungurii prezenți sau în trecere prin regiune vin să-și prezinte omagiile lui Horthy.

Proiectul emigrării este incontestabil relansat după procesul lui Veesenmayer. Familia reia demersurile pe lângă autoritățile americane, ca și prin intermediul legațiilor din Elveția. Între timp, Jenő a putut să plece la Paris, iar de acolo, mai târziu, în Elveția. Activitățile lui Nicky sunt obscure, el se găsește când la Innsbruck, când în

1. Cesar de Sousa Mendes do Amoral a Abranches a fost ministru plenipotențiar al Portugaliei la Berna din ianuarie 1947 până în noiembrie 1949.
2. Edelsheim Gyulai, *Becsület és kötelesség*, *ed. cit.* vol. 2, p. 119.

Elveţia. Şi-a regăsit, între timp, soţia de care divorţase şi fiicele, dar fără să reia o viaţă de familie. Hotărăşte în 1947 să plece în Brazilia, unde ia contact cu cercurile emigranţilor maghiari. Aceştia doresc ca el să se angajeze în mod activ în cadrul Comitetului Naţional Maghiar (*Magyar Nemzeti Bizottmány*), devenind reprezentantul acestuia în Brazilia.[1] Comitetul, care tocmai s-a constituit la New York, are la origine grupul diplomaţilor maghiari demisionari după invazia germană din 1944. György Bakach-Bessenyey este cel care conduce afacerile externe şi care ia contact cu Nicky. Comitetul activează pentru eliberarea ţării de sub dominaţia sovietică şi încearcă să-i adune pentru aceasta pe toţi maghiarii care trăiesc în străinătate şi care împărtăşesc acest obiectiv. Organigrama lui seamănă cu aceea a unui guvern în exil; se regăseşte aici, începând de la mijlocul anilor 1950, chiar şi numele lui Miklós Kállay. Nicky acceptă să îndeplinească această funcţie în cursul anului 1949. Este, pe atunci, instalat la Rio de Janeiro. Brazilia a devenit categoric un aliat al Statelor Unite ale Americii în lupta împotriva comunismului şi Nicky nu are deci nici o dificultate să se deplaseze în direcţia Europei. El va juca rolul decisiv în emigrarea familiei Horthy în Portugalia. Vine în vizită la Weilheim pentru aniversarea tatălui său la cei optzeci de ani ai săi, dar, contrar celor spuse de Ilona, nu se întoarce direct în Brazilia, ci se duce la Berna, la legaţia Portugaliei, unde cere azil pentru familia regentului. În *Memoriile* sale, redactate după moartea lui Nicky, în 1993, Ilona îşi atribuie acest demers, pe care-l datează în octombrie, şi prezintă toată procedura ca fiind opera ei. Or, telegrama din 14 iulie a legaţiei portugheze la Berna este foarte explicită: însărcinatul cu afaceri Caldeira Coelho spune că a primit în ajun vizita lui Nicky, „fiul regentului Horthy şi fost ministru al Ungariei în Brazilia“, ceea ce arată că acesta a menţionat şi a uzat de calitatea de fost diplomat pentru a-şi susţine cererea. Nicky „a venit să ceară azil de la guvernul portughez pentru tatăl său şi pentru familia sa“. Prin urmare, se pare că acest demers de la 13 iulie 1948 a fost primul înregistrat de legaţie. Însărcinatul cu afaceri precizează că membrii familiei sunt „regentul, soţia sa, nora sa, nepotul său şi o servitoare“. Bona face deci parte din grup şi obţine, şi ea, o viză pentru Portugalia. Evident, Nicky a pregătit bine dosarul, căci îl informează pe diplomatul portughez că autorităţile de ocupaţie americane din Germania sunt

1. Szilágyi, Száringer, *Ifj. Horthy Miklós, a kormanyzó kisebbik fia*, *ed. cit.*, p. 156.

gata să elibereze o viză de ieșire familiei imediat ce aceasta va fi în posesia unei vize de intrare în Portugalia. Consulul general american la München, Sam Woods, garantează efectiv pentru asta.[1] Nicky afirmă, de asemenea, că Horthy îi va scrie personal lui Salazar, lucru care nu pare să se fi verificat ulterior. Însărcinatul cu afaceri cere, în fine, să-i fie trimise instrucțiunile necesare și precizează caracterul de urgență, căci Nicky se pregătește să se întoarcă în Brazilia.[2] Telegrama este transmisă chiar a doua zi. Vestea acordului de azil și a eliberării vizelor vine în timpul verii, iar familia trebuie să încerce să obțină vizele de tranzit prin Elveția pentru a putea avea în vedere plecarea. Pregătirile trenează și abia la 18 decembrie 1948 familia Horthy părăsește Weilheim. Fostul regent scrie pentru jurnalul emigranților maghiari din Germania *Hungária* o scrisoare de adio, în care-și explică plecarea prin starea proastă de sănătate a soției sale și căutarea unui climat mai blând. El îi încurajează pe maghiari să continue lupta pentru a restabili onoarea patriei și spune că se află alături de ei.[3] Vizele obținute permit familiei Horthy să stea câtva timp în Elveția și profită pentru a se vedea cu familia și prietenii. Dar șederea se prelungește, căci Magda se îmbolnăvește. Călătoria continuă în direcția Italia și familia Horthy se îmbarcă, în cele din urmă, la Genova la 8 ianuarie 1949. Biletele le sunt oferite de Madeleine Apponyi (născută Forest), o prietenă a familiei care a trăit în Cuba în timpul războiului și care se află atunci în compania lor la Rapallo. Intenționează și ea să se instaleze în Portugalia și pleacă împreună cu ei. În timpul acestui scurt interludiu în Italia, Horthy îl revede pe Miklós Kállay, cu care sărbătorește Anul Nou și care petrece apoi câteva zile alături de el. După mai multe săptămâni de detenție, Kállay a fost eliberat de americani în august 1945 și, de atunci, s-a stabilit la Roma. Fără îndoială, cei doi bărbați au evocat în timpul conversațiilor scrierea memoriilor lor, a căror redactare este atunci în curs. După patru zile de traversare, familia Horthy debarcă la Lisabona la 12 ianuarie 1949. Exilul devine o realitate, chiar dacă destinația rămâne europeană, așa cum o spunea Horthy însuși în scrisoarea sa pentru *Hun-*

1. Consulul general Woods și soția sa fac parte din cercul social al familiei Horthy și îi invită în mod regulat.

2. Telegrama nr. 45 la sosirea de la 14 iulie 1948, „Confidențial", Ministério do Negócios Estrangeiros (MNE), Divisao de Arquivo e Biblioteca, Legaçao de Portugal em Berne.

3. Edelsheim Gyulai, *Becsület és kötelesség*, *ed. cit.*, vol. 2, p. 141.

gária. Din punctul său de vedere, două elemente joacă fără îndoială un rol important în acceptarea sorţii sale: certitudinea că nu se poate întoarce în Ungaria elimină orice altă alternativă; prezenţa mării îndulceşte durerea exilului. Ultimele rânduri din *Memoriile* sale sunt efectiv consacrate fericirii de a locui la malul mării, ca şi exprimării gratitudinii sale faţă de guvernul portughez, care l-a primit.

XIV
Portugalia
1949–1957

PORTUGALIA NU FACE PARTE DIN UNIVERSUL MENTAL AL LUI Horthy. N-a fost niciodată în această ţară în timpul carierei sale militare şi, cu toate că dispune de o mare suprafaţă maritimă, ţara nu aparţine cadrului geografic care a construit viziunea europeană a regentului. Pentru acesta, ţărmurile europene ale Oceanului Atlantic se rezumă la Marea Britanie şi la Franţa. Horthy nu vorbeşte limba portugheză. În timpul regenţei, n-a întreţinut relaţii deosebite cu legaţia portugheză din Budapesta. Magda este, şi ea, străină de Portugalia. Singura legătură cu lumea lusitană este deci aceea creată şi întreţinută de fiul său Miklós. El este singurul membru al familiei care are relaţii acolo. Micul István este din nou transplantat într-un univers necunoscut.

Or, regimul portughez are anumite trăsături care permit să se facă o comparaţie cu Ungaria lui Horthy. În pofida spaţiului maritim, ţara este profund rurală şi dominată de structuri arhaice care au fost cele ale Ungariei dinaintea Compromisului din 1867. Dar aceasta din urmă este înaintea Portugaliei în termeni de industrializare. Bogăţia producţiei sale agricole îi asigură posibilitatea de a-şi hrăni populaţia şi-i permite să obţină venituri din export. Analfabetismul şi mortalitatea infantilă au scăzut în mod considerabil, ceea ce este departe de a fi cazul Portugaliei. Suprafaţa este apropiată de a Ungariei de la Trianon (92000 km²), dar ea este practic neschimbată din secolul al XIII-lea, în timp ce Ungaria a suferit frământările pe care le cunoaştem. Contrar Ungariei, Portugalia are o populaţie omogenă, dar şi ea şi-a construit identitatea naţională pe limba vorbită. Diferenţa majoră dintre cele două ţări rezidă în politica colonială dusă de Portugalia şi pe care Austro-Ungaria n-a dus-o niciodată. În consecinţă, dezvoltarea ţării a fost neglijată şi încetinită, revoluţia industrială abia a afectat-o. Emigraţia este o caracteristică a societăţii

portugheze, în vreme ce acest fenomen nu le este propriu maghiarilor din imperiu. Resursele oferite de economia colonială au fost suficiente pentru a menține Portugalia neatinsă de criza din 1929, dar în interior nu se întreprinde nimic în direcția modernizării. Comparația se dovedește mai pertinentă în plan politic. În Portugalia, monarhia a fost abolită în urma insurecției din 1910, când a fost proclamată republica. După ani de instabilitate politică cronică, în 1926 este instaurată o dictatură militară, urmată, în 1933, de ajungerea la putere a lui António de Oliveira Salazar. Împrejurările sunt totuși foarte diferite de cele care au instaurat regența în Ungaria: țara își păstrează integritatea teritorială, nu este invadată și nu este sfâșiată de un război civil, cu toate că în ianuarie 1919 se produc anumite tulburări. În timpul Primului Război Mondial, Portugalia se alătură Antantei, trupele sale luptă în Flandra și în Africa. Sfârșitul războiului nu influențează fundamental viața politică portugheză, marcată de corupție și de frecvente schimbări de guvern. Lovitura de stat de la 26 mai 1926 vrea să pună capăt dezordinii. Dictatura militară seamănă cu ceea ce ar fi putut fi un regim de același tip în Ungaria în 1919. Ideologia sa are trăsături asemănătoare cu ale altor regimuri europene din epocă: Polonia lui Piłsudski, *Ständestaat*-ul lui Dollfuss și Ungaria lui Horthy. Problema eventualei restabiliri a monarhiei se pune pentru o perioadă scurtă de timp, dar moartea în exil a fostului rege Manuel II pune capăt dezbaterii. Accederea la putere a lui Salazar întărește aceste similitudini, dar personajul ne face să ne gândim la alți conducători din anii 1940, ca mareșalul Pétain, Emil Hácha sau monseniorul Tiso.

Salazar (1889–1970) nu este militar. De origine modestă, alege calea seminarului înainte de a renunța pentru a face studii de drept și, mai ales, de economie, care devine specialitatea lui. Se impune în guvernul de militari ca ministru de finanțe. Această funcție îi servește drept trambulină pentru a accede la putere în 1933. Parcursul lui diferă de cel al altor conducători autoritari din anii 1930, în schimb ideologia îl apropie de aceștia. Mediul din care provine și educația religioasă l-au determinat să-și creeze o viziune conservatoare, catolică și naționalistă, care este caracteristica tuturor acestor regimuri. Ajuns la putere în haosul provocat de dictatura militară, el se prezintă, de asemenea, ca un om providențial, ale cărui capacități vor permite țării să iasă din mizerie. Propaganda lui *Doutor* insistă de altfel asupra acestui aspect al reprezentării sale. Ca și la Horthy, se pune accent pe noțiunea de sacrificiu consimțit pentru salvarea

patriei. Contrar lui Horthy, care a trebuit mai întâi să restaureze ordinea, Salazar beneficiază de situația prealabilă creată de militarii care au instituit structurile polițienești și represive de care se va servi pentru a se instala la putere. El acționează ca om politic și reușește să unească mișcările de dreapta – este mecanismul invers a ceea ce s-a produs în Ungaria. Regimul său este cel mai lung de acest gen din Europa (1933–1974) pentru că a supraviețuit încă vreo câțiva ani după retragerea sa, în 1968, din motive de sănătate, apoi decesului său, în 1970. Ne este permis să ne gândim că și Horthy ar fi putut dura în același fel, fără a se angaja în război și fără persecuțiile împotriva evreilor. Constituția din 1933 consacră *Estado Novo*, care amintește, în anumite privințe, de statul francez al mareșalului Pétain. Termenul „nou" tinde spre ideologia fascistă, care pretinde că lucrează pentru instaurarea unei ordini revoluționare și că permite oamenilor noi să dea la o parte cadrele vechi. Or, în cazul Portugaliei, este vorba, mai ales, de a asigura permanența valorilor tradiționale ale catolicismului și ale familiei, la care se adaugă naționalismul, corporatismul și anticomunismul. În contextul portughez, continuarea expansiunii coloniale și a imperialismului formează o parte importantă a discursului. Cu regimurile fasciste, *Estado Novo* are în comun omniprezența organelor represive, în special poliția politică, PIDE (*Policia Internacional e de Defesa do Estado*), care este, de altfel, sistematic informată de legațiile portugheze din străinătate despre cererile de viză. În plus, se pune accent pe mișcările corporatiste, de tineret și paramilitare, care defilează cu brațele ridicate după modelul salutului fascist italian. Însă instrucția publică este cu bună știință neglijată – invers de ceea ce se petrece în Ungaria cu inițiativele lui Klebelsberg –, căci se preferă ca populația să fie menținută în ignoranță. Încadrarea ideologică este completată în 1940 de concordatul semnat cu Vaticanul. Regimul se orientează în jurul a cinci valori: Dumnezeu, autoritate, familie, patrie, muncă. Pluralismul politic – așa cum subzistă încă în acel moment în Ungaria, în ciuda unor puternice limitări – este necunoscut în Portugalia, unde domină partidul unic, Uniunea Națională, condus de Salazar. Parlamentarismul este dușmanul său de moarte, iar Parlamentul este o simplă cameră de înregistrare. Regimul portughez și cel al lui Horthy prezintă caracteristici comune: antiparlamentar, antiliberal și antidemocrat. Aceste elemente sunt întărite în timpul Războiului Civil din Spania, ce pune la grea încercare regimul lui Salazar, care-i susține fără rezerve pe franchiști. Portugalia își declară, de altfel,

neutralitatea în timpul celui de-al Doilea Război Mondial și nu intră în conflict alături de Aliați decât în 1943. Legația portugheză de la Budapesta este atunci închisă și nu se va deschide decât după război, în cu totul alte circumstanțe. Este adevărat, Portugalia nu a recunoscut guvernul Crucilor cu Săgeți, dar nici nu a stabilit relații diplomatice după război cu republica populară.[1] Alegerea Portugaliei, odată aplanate dificultățile birocratice și relativa necunoscută reprezentată de țară, nu poate decât să fie agreată de Horthy, care vede cu siguranță regimul lui Salazar ca pe un mediu propice propriilor idei.

În cadrul negocierii care a permis sosirea familiei Horthy în Portugalia, două elemente au jucat cu siguranță un rol esențial: angajarea țării de partea Aliaților permite legației de la Berna să trateze cu autoritățile de ocupație americane, care facilitează plecarea familiei Horthy. Americanii nu au nici un motiv să se opună la emigrarea lor în Portugalia. În cursul anului 1948, se definește dimensiunea căpătată de conflictul dintre occidentali și sovietici, iar întoarcerea lui Horthy în Ungaria este, mai mult ca niciodată, de neconceput. Solidaritatea anticomunistă leagă regimul lui Horthy de cel al lui Salazar, care nu poate decât să aprobe cererea de azil. Personalități ale vieții politice maghiare refugiate în Germania, în Austria și în Elveția fac, de altfel, același demers și, în cea mai mare parte a cazurilor, legația portugheză din Berna primește autorizația de a elibera vizele. Un grup de șapte foști parlamentari rezidenți în zona de ocupație americană din Austria și doi în Elveția, unii însoțiți de soții, respectiv douăsprezece persoane în total, primesc în ianuarie 1948 vize care le permit să meargă să se stabilească în Portugalia.[2] În realitate, trei dintre ei au găsit, între timp, o altă țară și renunță la viză. Câteva luni mai târziu, o tentativă de a face ca alți trei foști deputați maghiari să beneficieze de aceste vize nu se bucură de succes. Portugalia nu este deci pregătită să-i primească în mod sistematic pe toți acești opozanți și consideră probabil că rezidența în Elveția a acestor trei solicitanți le asigură deja un azil acceptabil. Guvernul portughez

1. Reprezentanțele diplomatice ale Ungariei în Portugalia sunt definitiv închise în 1947, iar relațiile dintre cele două țări nu sunt reluate decât în 1974. Ágnes Judit Szilágyi, „Magyarok Brazíliában és Portugáliában, régen és ma" [Maghiarii în Brazilia și în Portugalia, odinioară și astăzi], http://www.publikon.hu/application/essay/96_1.pdf.

2. Scrisoare trimisă de Direcçao Geral do Negócios Económicos e Consulares către legația Portugaliei la Berna, 16 ianuarie 1948. Arhivele Legației Portugaliei la Berna, dosarul Processo 3/6 Vistos Consulares 1948.

se arată, în schimb, generos când solicitarea emană de la persoane care se pot prevala de relațiile cu Portugalia: unor foști diplomați maghiari care lucraseră în țară sau erau cunoscuți de legația portugheză de la Berna li se eliberează fără dificultate vize în cursul anilor 1947 și 1948. Cererea familiei Horthy prezentată de Nicky se înscrie în acest cadru, iar contextul politic face restul.

Întâmpinați la Lisabona de prieteni și diplomați, între care fostul consul onorific al Ungariei la Porto, Artúr Baján[1], membrii familiei Horthy sunt imediat conduși în stațiunea balneară Estoril, unde locuiesc, la început, la Hotel do Parque. Sosirea lor provoacă emoție în rândul micii lumi a exilaților și primesc, de la început, numeroase vizite. Unii dintre aceștia devin relații durabile, precum regele Italiei Umberto II, care, după o scurtă domnie de câteva zile, a părăsit Italia, după referendumul prin care s-a instituit republica, în iunie 1946. Membri ai familiei Habsburg sunt, și ei, refugiați în Portugalia și intră în relație cu Horthy. Arhiducele Franz Joseph și soția sa, Anna, instalați la Carcavelos, sunt gazde generoase.[2] Mulțumită lor, micul István este înscris la o școală bilingvă anglo-portugheză. Sunt apoi maghiarii care vin în pelerinaj la Horthy, aristocrați și foste personalități ale regimului. Toți creează în jurul familiei o rețea al cărei rost este nu numai de a întreține relații cu ceilalți și de a rupe izolarea, dar și de a procura un ajutor material. Ilona arată aceeași lipsă de apetență pentru muncă și preferă de departe distracțiile și viața mondenă. Se angajează ca infirmieră la Ordinul Servitelor de la Fatima[3], dar temporar și nu găsește un serviciu veritabil, care oricum nu i-ar fi permis să întrețină toată familia. Ea dă puține detalii în Memoriile sale asupra aspectului financiar al vieții la Estoril. Grație Madeleinei Apponyi, care pleacă din nou în Statele Unite ale Americii, fondurile adunate de Montgomery vor putea să fie transferate. Fostul ambasador a creat, în acest scop, o fundație la care au contribuit, în afară de el, maghiari precum industriașii Ferenc Chorin și

1. János Sáringer, „A Horthy család Portugáliában (1948–1957)“ [Familia Horthy în Portugalia (1948–1957)], în *Kutatási közlemények II. Magyarország és a hispán világ*, Hispánia, Szeged, 2000, pp. 68–69.

2. Arhiducele Joseph Franz (1895–1957) este fiul arhiducelui Joseph, care face parte din ramura palatină. El s-a căsătorit cu Anna de Saxa în 1924.

3. Sanctuarul a devenit un element important al mesajului emis de regimul Salazar și de care el se servește pentru a controla îndeaproape Biserica. Ilona nu a perceput nimic din toate acestea.

Jenő Weiss, ca și László Páthy, fost consul al Ungariei la Alexandria. Papa Pius XII s-a arătat, și el, generos.[1] O inițiativă asemănătoare celei a lui Montgomery este luată în Marea Britanie, iar roadele acesteia sunt oferite familiei Horthy la începutul anului 1952.

Familia Horthy poate astfel să se gândească să caute o locuință. În martie 1949, ea părăsește hotelul pentru o casă mică, „vila Ramuntchó“, care a fost aleasă pentru chiria modică. Într-adevăr, sosirea la Estoril a numeroși exilați cu avere a făcut ca prețurile să crească foarte mult. Casa nu dispune de nici o dotare, iar familia Horthy primește donații de la anturajul său pentru a completa mobilierul.[2] În schimb, servitorii sunt destul de accesibili și este găsită rapid o bucătăreasă portugheză analfabetă, care trebuie învățată să gătească feluri de mâncare unguresti!

Horthy este de-acum un om bătrân, care nu mai are nici o semnificație politică. Deocamdată, se bucură că se află pe țărmul oceanului și petrece multe ore observând vapoarele. Își reia activitățile fizice neglijate de la plecarea de la Budapesta și începe din nou să înoate: înoată în fiecare dimineață. Își petrece restul zilei răspunzând numeroaselor scrisori pe care i le trimit foștii militari maghiari, și ei emigranți în majoritate în Austria, în Germania și în Elveția. Casa se află aproape de cazinoul din Estoril, care dispune de o sală de cinematograf, pe care familia o frecventează cu regularitate. La cinematograf îl întâlnește Horthy pe regele Carol II al României, în exil de la începutul anilor 1940, care locuiește în apropiere, împreună cu Magda Lupescu. Datorită Madeleinei Apponyi, familia Horthy se poate muta, la sfârșitul anului 1949, într-o vilă mai confortabilă, situată în cartierul Santa Margarida. Sănătatea Magdei s-a ameliorat mult de la sosirea în Portugalia, iar clima pare să-i priască efectiv. Nicky se află tot la Rio, unde reprezintă Comitetul Național Maghiar și este copreședinte al Asociației Sportive Naționale Maghiare (*Magyar Nemzeti Sportszövetség*).[3] Vine să-și vadă familia în Portugalia la începutul anului 1950 și se duce și în Elveția, la fosta soție și la fiicele lui. Problemele de sănătate și disensiunile din sânul comitetului îi îngreunează munca și, până la urmă, demisionează din post în 1955. Vine să se stabilească în Portugalia la părinții lui. Se

1. Péter Gosztonyi, *A kormányzó Horthy Miklós és az emigráció* [Regentul Miklós Horthy și emigrația], Százszorszép, Budapest, 1992, p. 148.

2. Edelsheim Gyulai, *Becsület és kötelesség*, *ed. cit.* vol. 2, p. 153.

3. Szilágyi, Száringer, *Ifj. Horthy Miklós, a kormányzó kisebbik fia*, *ed. cit.*, p. 163.

recăsătorește la 22 decembrie 1956, cu Helen Margot Lindsay-Lewis, zisă Hema. Încetează de atunci orice activitate politică sau asociativă.

Familia Horthy se mută pentru a treia și ultima oară în vara anului 1950: totuși, rămân toți la Estoril și locuiesc de acum în Casa San Jose, pe strada Melo e Sousa, la doi pași de cazinou și de grădină. Marea este la capătul străzii. Au păstrat bucătăreasa și au angajat și o cameristă. Ila, bona lui István, a devenit un membru al familiei, cu toate că băiatul nu mai are nevoie de ea. La începerea școlii, în 1952, el părăsește familia și se duce să-și continue studiile la Gordonstoun, în Scoția. Prietenii familiei i-au oferit această ocazie. Plecarea fiului său îi permite Ilonei să se gândească la viitorul ei. Relația cu ofițerul englez Guy Bowden, atașat militar al Ambasadei Marii Britanii la Lisabona, pe care l-a întâlnit în 1951, se termină cu o căsătorie celebrată la Londra, la 8 iulie 1954. Sunt amândoi văduvi: ea îl anunță în primăvara 1953 pe Horthy că se gândește să se recăsătorească și se teme de reacția acestuia, căci așa ar fi părăsit casa, iar socrii săi ar fi rămas singuri. Însă Horthy îi spune: „Cel care va fi soțul tău va fi și fiul meu“.[1]

Contactele cu portughezii sunt, la început, limitate. Pentru femei, este vorba de servitori și biserică: Magda și Ilona asistă la slujbă în capela salezienilor din Estoril. Autoritățile portugheze se mărginesc să reînnoiască vizele de sejur membrilor familiei, care beneficiază de statutul de diplomați. Horthy refuză sistematic să se amestece în politică și declină toate invitațiile de a prelua conducerea organizației emigranților sau a foștilor militari maghiari. A fost deja solicitat, în acest sens, în timpul șederii în Germania. În iunie 1948, a primit vizita generalului András Zákó în numele Comunității Camaraderești a Combatanților Maghiari (*Magyar Harcosok Bajtársi Közössége*). Acesta a venit oficial să-l felicite la împlinirea a optzeci de ani, dar, în realitate, să-l informeze despre înființarea iminentă a asociației, al cărei scop era să-i adune pe maghiarii hotărâți să se ducă să lupte pentru eliberarea țării. Animatorii acestei organizații ar fi dorit evident să pună în fruntea lor cel puțin numele fostului regent.[2] Horthy refuză orice angajament în cercurile emigrației și *a fortiori* în vederea unei acțiuni armate. Îi repugnă, în plus, să se pună într-o poziție dificilă față de autoritățile americane de ocupație, al căror

1. Edelsheim Gyulai, *Becsület és kötelesség*, *ed. cit.*, vol. 2, p. 198.
2. Gosztonyi, *A kormányzó Horthy Miklós és az emigráció*, *ed. cit.*, p. 145.

acord este necesar proiectului său de emigrare. Se mărginește să corespondeze într-o manieră strict privată și individuală cu reprezentanții maghiarilor exilați. De acum înainte, fiul său își asumă un rol pe lângă asociațiile de emigranți, dar fără a se angaja direct într-o acțiune politică, lucru pe care i-l reproșează conducătorii comitetului.

În epilogul *Memoriilor* sale, Horthy revine asupra catastrofei care a fost, după părerea lui, destrămarea Imperiului Austro-Ungar. El regretă că, între cele două războaie mondiale, n-a putut fi reconstituit spațiul danubian (*Donauraum*), pentru a păstra unitatea țărilor care formaseră fosta monarhie. Cu iluzia retrospectivei, el revine asupra proiectului federalist elaborat de Carol [IV] în 1918 și consideră că ar fi trebuit să-l ducă la bun sfârșit. Nu precizează, în această privință, că principalul obstacol în realizarea acestuia a fost Ungaria. Reluând anumite teorii care circulau în epocă, el spune că baza federalizării monarhiei ar fi trebuit să fie autonomia[1], fără a preciza dacă vorbește despre teritorii sau despre popoare, iar aceasta este problema. El evocă modelul Confederației Elvețiene, pe care contele Bethlen voia să-l aplice în Transilvania, și pe care ungurii îl dădeau adesea ca exemplu. În fine – și acesta este, fără îndoială, elementul cel mai interesant –, Horthy pare să dorească întoarcerea Habsburgilor, pentru a remedia diviziunea ivită în urma celui de-al Doilea Război Mondial. Îl evocă, fără a-l numi, pe „moștenitorul legitim“ al dinastiei de Habsburg, ceea ce poate surprinde dacă ne amintim de atitudinea sa față de Carol [IV], în 1921. Or, Horthy l-a întâlnit pe moștenitorul în chestiune, arhiducele Otto, în mai 1950. Întrevederea a avut loc în urma unei luări de contact desfășurate în timp ce Horthy se afla încă în Germania. Atunci se făcuse următoarea sugestie: cei doi să-și scrie, iar Horthy a redactat în august 1948 o scrisoare rămasă fără răspuns. Otto i-a răspuns abia în ianuarie 1949, și schimbul de scrisori s-a oprit aici. Apoi, arhiducele a venit în vizită în Portugalia, locuind la marchizul José Saldhana da Gama. O întâlnire este aranjată de un intermediar, Tibor Bartheldy, care se duce la Horthy pentru a-l invita la o întrevedere cu Otto. Ilona l-a condus pe socrul său la arhiduce la 22 mai 1951: ea n-a asistat la conversație, care a durat cincizeci de minute. Când a ieșit, Horthy părea mulțumit și i-a spus numai că Otto vorbește foarte bine limba maghiară; deducem deci că întrevederea

1. Horthy, *Ein Leben für Ungarn*, *ed. cit.*, p. 318 (versiunea maghiară, *Emlékirataim*, *ed. cit.*, p. 344). În versiunea franceză, *Mémoires de l'amiral Horthy*, *ed. cit.*, p. 285.

s-a derulat, cel puțin parțial, în această limbă. Arhiducele promite să-i întoarcă vizita cu ocazia viitorului său sejur, care are loc abia la 15 aprilie 1953, puțin înainte de prânz. Cei doi bărbați se întrețin în privat în sufragerie, în timp ce femeile și însoțitorul lui Otto rămân la etaj. Toți beau apoi cafea. În timp ce se despărțea de vizitatorul său, Horthy face următoarea reflecție: „Cât de dificil a fost probabil pentru el". Otto ține a doua zi la Geographic Society o conferință despre problemele de securitate în Europa, la care asistă și membrii familiei Horthy, care sunt invitați două zile mai târziu la un cocktail oferit de marchizul Saldhana da Gama în onoarea arhiducelui. Această ocazie mondenă reunește toate personalitățile din lumea exilaților, începând cu arhiducele Joseph Franz și soția sa, și numeroși maghiari. Anumiți observatori văd în această întâlnire o indicație conform căreia Horthy ar fi fost gata să se angajeze în fruntea emigranților maghiari, dar ei își iau dorințele drept realitate. Toate aceste evenimente n-au nici o semnificație politică. La fel, invitațiile primite în timpul întâlnirii NATO la nivel înalt, care are loc la Lisabona, în februarie 1952, în parte la inițiativa lui Guy Bowden, sunt pure evenimente mondene. Fostul regent se duce totuși și ne putem imagina că a fost interesant pentru unii participanți să fie în preajma amiralului și a fostului regent, dar nu trebuie să vedem aici nici un mesaj politic. Cât despre Horthy, el a fost cu siguranță flatat de aceste semne de atenție și de interes pentru persoana sa.

Se pare că regimul portughez s-a preocupat puțin de viața familiei Horthy. Se știa că fostul regent nu are intenția de a se amesteca în politica internă și încă și mai puțin de a acționa alături de emigranți. Familia nu îi frecventează pe conducătorii portughezi și se limitează la o sociabilitate mondenă, fără semnificație politică. Sunt complet inofensivi și nu întreprind nici o activitate potențial periculoasă. În contextul Războiului Rece, mai degrabă evenimentele care au loc în Ungaria atrag atenția puterii. Lumea se emoționează astfel când află despre procesul și detenția cardinalului Mindszenty, în 1949. Cea mai mare parte a documentelor de arhivă referitoare la Ungaria se raportează la Revoluția din 1956. Trec mai bine de trei ani înainte ca să aibă loc o întâlnire între Horthy și Salazar. Fostul consul Artúr Baján îl însoțește la șeful statului: întrevederea are loc la 11 mai 1952, la prânz, și durează o jumătate de oră. Mențiunea pe care Salazar o face în jurnalul său este foarte succintă.[1] Au vorbit,

1. Arquivo Nacional da Torre do Tombo. Arquivo Salazar 1908–1974. Diário 1º vol. 1952 PT/TT/AOS/1/39.

mai ales, despre Ungaria. Horthy i-a spus nurorii sale că l-a găsit pe Salazar simpatic, amabil și convins că face numai bine țării sale. Salazar a intrat efectiv într-o fază a politicii sale în general simbolizată prin deviza: „Cu mândrie, singuri". Portugalia se izolează și trebuie să facă față creșterii revendicărilor de independență din domeniul său colonial, care culminează în anii 1960 și sfârșește prin a mina sistemul. În interior, contestația vine de la tinerii tehnocrați, care cer liberalizarea regimului și modernizarea țării. Portugalia continuă să fie slăbită din cauza migrației locuitorilor. Regimul nu știe să se adapteze la provocările contemporane. Cei doi bărbați nu se vor revedea. O audiență solicitată la câteva zile după declanșarea Revoluției maghiare se pare că n-a fost acordată.

În timpul acestor primi ani de exil în Portugalia, Horthy a continuat să-și scrie memoriile. A scris simultan versiunea germană și versiunea maghiară, care sunt efectiv identice. Ilona bate la mașină manuscrisul și ajută la traducere și la formulare. Termină munca în cursul primăverii 1952. Pare imposibil ca lucrarea să apară în versiunea maghiară, dată fiind situația din Ungaria, ca și din cauza dispersării geografice a emigrației. Manuscrisul original este considerat cel redactat în limba germană și *Memoriile* sunt traduse ulterior plecând de la această versiune. Un prim contact e stabilit cu editura germană Athenaeum. Unul dintre reprezentanții acesteia, Egon Heymann, se află în mod oportun la Lisabona, pentru a asista la summitul NATO, și astfel proiectul poate fi concretizat. Ediția este gata la sfârșitul anului, sunt tipărite 5000 de exemplare, dar nu vor fi reeditate, lucru regretat amar de Ilona, căci Horthy ar fi primit atunci drepturi de autor, dar n-a fost cazul.[1] Drepturile de traducere fiind rezervate de Athenaeum, traducerile succesive nu au adus în mod vizibil nici un ban regentului sau familiei sale. Italienii, apoi olandezii, sunt primii care se interesează de carte: Editura Corso din Italia realizează o traducere considerată slabă de Ilona, care n-a fost posibil să fie corectată, căci editura a dat faliment puțin timp după aceea. În Olanda, se ocupă prestigioasa Enschede en Zonen, pentru că ea este prezentă în Portugalia, unde firma imprimă bancnotele. În mod logic, traducerea în limba engleză intervine rapid, grație legăturilor familiei cu Marea Britanie și importanței pe care Horthy o acordă acesteia. Contactul cu firma londoneză Hutchinson & Co. este asigurat de olandezi, iar pentru piața americană Editura Robert

1. Edelsheim Gyulai, *Becsület és kötelesség*, *ed. cit.* vol. 2, p. 191.

Speller & Sons achiziţionează traducerea engleză. În aceste două cazuri, drepturile de autor sunt plătite. Ulterior, spaniolii, cu Editorial AHR, apoi finlandezii, cu Otava, se interesează de Horthy. În ceea ce-i priveşte pe francezi, drepturile de traducere le obţine Hachette.[1] Ilona s-a dus la Paris şi s-a întâlnit cu directorul, Henri Bernard. Ediţia franceză apare în 1954, numele traducătorului sau al traducătoarei nu este cunoscut, dar stilul nu este deloc remarcabil şi anumite formulări sunt stângace. I s-a cerut lui Horthy să redacteze o prefaţă pentru cititori, ceea ce a şi făcut, probabil direct în limba franceză. Merită să fie citată:

> Sunt recunoscător Editurii Hachette pentru că prezintă publicului francez traducerea *Memoriilor* mele. Aceste pagini, care rezumă un sfert de secol de istorie a Ungariei, îl vor face pe cititorul francez, sper, să înţeleagă mai bine destinul tragic al ţării mele.
>
> Cei douăzeci şi cinci de ani ai regenţei mele au fost marcaţi mai întâi de incidentele luptei duse pentru revizuirea unui tratat a cărui injusteţe a fost recunoscută chiar de autorii lui şi ale cărui grave erori Istoria le-a demonstrat din plin. Repararea parţială a nedreptăţilor suferite ne-a fost adusă, în 1940, prin victoria tranzitorie a forţelor care curând aveau să devină, chiar ele, o ameninţare mortală pentru independenţa noastră. De aici, situaţia noastră tragică. Lupta împotriva acestui nou pericol, împotriva voinţei de expansiune şi de cucerire a naţional-socialismului german a ocupat ultimii ani ai regenţei mele.
>
> Ungaria nu a încetat să compătimească şi să-şi manifeste în această perioadă dramatică simpatia pentru Franţa în suferinţă. Am oferit ospitalitate mai multor mii de prizonieri de război francezi evadaţi din lagărele germane, riscând să provocăm nemulţumirea, protestele, respectiv intervenţia puternicului nostru vecin. Ţara noastră a rămas larg deschisă influenţelor culturale franceze în mijlocul unei lumi supuse unei germanizări forţate. Căci afinitatea dintre Franţa şi Ungaria este un fapt legat de o tradiţie de mai multe ori seculară.
>
> În cele din urmă, Ungaria a căzut sub ocupaţia germană, şi-a pierdut independenţa, şeful statului – autorul acestor rânduri – a fost deportat, iar puterea a trecut în mâinile uzurpatorilor aflaţi în solda Germaniei hitleriste.
>
> După înfrângerea armatei germane, cuceritorii ruşi au pus stăpânire pe ţară. Ei se străduiesc să o pună în serviciul imperialismului comunist sovietic prin toate mijloacele de care dispun, mijloace puternice, puse în practică într-o atmosferă de teroare implacabilă.
>
> Îmi doresc ca *Memoriile* mele să poată contribui la cunoaşterea de către cititor a adevăratei drame maghiare şi a luptei duse de Ungaria strivită de masele slave şi germane.
>
> Poate că acestea vor permite rectificarea anumitor opinii nedrepte referitoare la rolul jucat de Ungaria în cursul acestor ani furtunoşi ai istoriei contemporane.

---

1. *Ibid.*, p. 192.

Pentru publicarea în limba maghiară, este evident că trebuie să fie căutat un editor dispus să distribuie cartea în lumea întreagă, pentru a-i influența pe emigranți acolo unde se află. Versiunea maghiară este revăzută de un prieten, avocat, fost parlamentar și ministru, Tibor Zsitvay, care trăiește în Elveția. Cartea apare în 1953 la Buenos Aires grație contelui Endre Széchenyi, care are acolo o mică editură. Este ulterior republicată în 1974 la Toronto. Numai versiunea maghiară a fost, de fapt, reeditată înainte de a fi publicată în Ungaria în 1990 de Editura Európa într-o colecție istorică dedicată scrierilor din emigrație și botezată elocvent „Extra Hungariam“. Ea este însoțită de note și de un aparat critic redactate de istoricul Péter Sipos.

Toți observatorii consideră că Horthy pare să se bucure de o sănătate excepțională. El duce o viață desigur retrasă, dar agrementată de evenimente mondene, care pot fi solicitante la vârsta lui. Ultimele fotografii arată, cu toate acestea, un om slăbit și marcat. Magda, care este totuși cu unsprezece ani mai tânără, pare la fel de îmbătrânită și, de altfel, ea este cel mai des bolnavă. Cuplul sărbătorește nunta de aur în iulie 1951 în capela salezienilor din Estoril, în prezența regelui Italiei și a arhiducilor de Habsburg.[1] Aceiași invitați sunt prezenți la fiecare aniversare; membrii familiei Horthy primesc și fac vizite. Se plimbă în grădina din apropiere, continuă să joace bridge și să facă pasiențe. Casa este mai calmă de la plecarea lui István, apoi a Ilonei, care se duce să locuiască la Londra cu soțul ei și o ia și pe Ila. În noiembrie 1953, le este anunțat decesul lui Jenő, fratele mai mic al lui Horthy, în vârstă de șaptezeci și șase de ani, care trăia în Elveția.

Cea de-a optzeci și șasea aniversare a lui Horthy, în 1954, este, de asemenea, ocazia un mare cocktail organizat la Casa San José, la care asistă o mulțime de maghiari și invitații obișnuiți. Fostul regent face, chiar în vara lui 1955, ultima călătorie în străinătate – și prima de la sosirea în Portugalia – în compania soției. Se duc în Marea Britanie, pentru a-i face o vizită Ilonei și nepotului.[2] În timpul acestui sejur, Horthy are ocazia să primească anumite cunoștințe și să se întâlnească cu maghiarii emigranți. Ilona, care petrece o parte a lunii august 1956 la Estoril cu fiul ei, vorbește despre sănătatea încă excelentă a socrului său: acesta înoată în fiecare zi cu István în ocean.[3]

1. *Ibid.*, p. 181.
2. *Ibid.*, p. 232.
3. *Ibid.*, p. 239.

Nu suferă de nici o maladie cronică și, în afară de câteva neplăceri pasagere, nu a fost niciodată serios bolnav. Toate aceste mențiuni, emanând de la nora sa, ca și de la observatori ocazionali, sunt făcute retrospectiv și au drept scop să acrediteze teza conform căreia șocul emoțional provocat de Revoluția din 1956 a precipitat decesul lui Horthy.

După o primă perioadă de reforme consecutive morții lui Stalin în 1953, regimul ungar se înăsprește din nou în 1955. Experiența reformistă a fost incarnată de președintele Consiliului de Miniștri Imre Nagy; ea a permis demantelarea lagărelor de detenție și întoarcerea la o gestiune economică mai echilibrată. Colectivizarea agriculturii s-a încheiat și aprovizionarea s-a ameliorat. În general, Ungaria respiră mai bine în acești doi ani. Întoarcerea la doctrina stalinistă este, în parte, dictată de situația internațională: RFG intră în NATO la sfârșitul anului 1954, trupele sovietice trebuie să se retragă din Austria după semnarea Tratatului de Stat, la 15 mai 1955. Durii puterii sovietice revin în forță după eliminarea lui Malenkov, în februarie 1955. În Ungaria, această evoluție se traduce prin plecarea lui Nagy și întoarcerea în prim-plan a staliniștilor, în persoana lui Mátyás Rákosi. Această revenire este totuși de scurtă durată, pentru că, în februarie 1956, Raportul Hrușciov denunță crimele și aberațiile stalinismului. Unda de șoc care parcurge blocul comunist afectează mai ales Polonia și Ungaria, unde contestările câștigă teren. Un grup de 58 de scriitor celebri, toți membri de partid, remite Comitetului Central un memorandum care denunță arbitrarul de care a făcut dovadă puterea în viața literară și artistică. Asociații profesionale, precum cea a scriitorilor, a ziariștilor, a artiștilor, anumite reviste, devin tot mai critice. Cercul Petőfi, care provine din Tineretul Comunist, fondat în primăvara anului 1955, îi grupează pe tinerii intelectuali și trimite în mod irezistibil, prin nume, compoziție și obiective, la Cercul de Opoziție care s-a aflat la originea Revoluției de la 1848. Un parametru important al nemulțumirii rezidă în opinia larg răspândită în Ungaria că sentimentul național a fost batjocorit. Revoltații mârâie împotriva aservirii față de puterea sovietică. Două evenimente vor precipita lucrurile și vor readuce numele lui Nagy în prim-plan. Mai întâi, eliberarea din funcție a lui Rákosi, intervenită în iulie 1956, în urma presiunilor sovieticilor și, mai ales, ale lui Anastas Mikoian, trimis la Budapesta în acest sced. Eliminarea lui Rákosi produce un șoc în opinia publică și chiar în cadrul aparatului de partid. În ace-

lași timp, foști deținuți sunt reintegrați, între care János Kádár. Această liberalizare nu e însă completă, căci lipsește un om nou care s-o poată incarna. Ernő Gerő este cel ales pentru a prelua conducerea partidului, dar el aparține vechii gărzi staliniste și numirea sa e prost primită. Al doilea eveniment este reprezentat de funeraliile oficiale ale lui László Rajk, victima marelui proces din 1949, care se desfășoară la 6 octombrie 1956.[1] Cortegiul este urmat de o mulțime de 150000 – 300000 de persoane. În paralel, Polonia cunoaște și ea o evoluție a regimului într-un sens mai liberal. În pofida amenințării ingerinței sovietice, Partidul Muncitoresc Unit Polonez îl aduce la putere pe Władisław Gomułka, comunist „reformist", însărcinat să restabilească încrederea populației. În vâltoarea acestor schimbări, la începutul anului universitar din septembrie 1956, studenții facultăților din capitală formulează un program de revendicări care amintește de cel al Cercului de Opoziție din 1848. Susținuți de intelectuali, ei cheamă la o manifestație la 23 octombrie 1956. Un cortegiu de 250000-300000 de persoane defilează la Budapesta în liniște, lozincile cer o soluție „poloneză" și întoarcerea lui Imre Nagy. La sfârșitul zilei, manifestanții speră la un gest din partea autorităților, însă Gerő ține un discurs dogmatic lipsit de orice deschidere. În timpul nopții, încep înfruntările, mai ales în fața clădirii radioului, unde tinerii încercaseră să pătrundă pentru a-și face auzite propunerile. Poliția politică trage în manifestanți și unii dintre agenții săi sunt linșați de mulțime. A doua zi, guvernul face apel la sovietici, cerând încercuirea capitalei cu blindate, și-i solicită lui Imre Nagy să preia conducerea Consiliului de Miniștri. Începând din acest moment, cele două tabere se înfruntă: națiunea se ridică împotriva ocupației sovietice și a reprezentanților săi maghiari. Este vorba deci, așa cum o spune atunci Raymond Aron, de o „insurecție națională", dar, în același timp, „antitotalitară".

Veștile despre insurecție au parvenit imediat în Portugalia, în pofida întreruperii comunicațiilor telefonice cu Budapesta. Horthy și soția sunt atunci singuri acasă la Estoril, dar li se alătură curând Nicky, care rămâne cu ei în timpul acestor momente tensionate. Ilona a plecat la Londra. Comunică în fiecare zi și își împărtășesc rarele informații pe care le obțin. Horthy speră la o reacție a Occidentului

1. Data amintește de moartea prim-ministrului Lajos Batthyány, executat de austrieci în 1849. Simbolul este clar pentru populație și vine să completeze ansamblul de trimiteri la 1848.

și, în timpul acestei așteptări, cere o audiență la Salazar. Le scrie, de asemenea, președintelui american Eisenhower și miniștrilor de externe britanic, Anthony Eden, și francez, Guy Mollet, ca și secretarului general ONU, Dag Hammarskjöld. Ilona caută să-i mobilizeze pe englezi pentru a veni în ajutorul – cel puțin spiritual – maghiarilor, însă elanul de solidarítate adevărată nu începe decât după a doua intervenție sovietică, de la 4 noiembrie. Deocamdată, revoluția pare victorioasă: în discursul radiodifuzat în seara de 24 octombrie, Nagy cere întoarcerea la calm, promițând retragerea trupelor sovietice și impunitate pentru insurgenți. De asemenea, el anunță reluarea procesului de reforme. Dar Nagy este încă ostatic al partidului, care așteaptă de la el – singurul conducător ascultat de popor – ca totul să reintre în ordine. Sperând să ajungă la un compromis între aspirațiile țării, pe care le consideră legitime, și partid, este prins în capcană, fără a reuși să asume conducerea unuia sau al altuia în timpul acestor zile.

Într-o scrisoare adresată socrului său, Ilona scrie că Ungaria are nevoie de un om providențial, așa cum a fost Horthy în 1919. Dacă acestei comparații îi lipsește cu siguranță validitatea, evocarea sa este interesantă, căci armata se întoarce efectiv împotriva puterii și joacă un rol capital în revoluție. Însă ea este însuflețită de un elan popular care n-a existat în 1919. Multă vreme indecis, Nagy ia, în fine, decizia care va face ca revoluția să basculeze: la 28 octombrie, el părăsește sediul partidului pentru a se instala la Parlament, de unde anunță o serie de reforme. În același timp, Gerő este înlocuit cu Kádár în fruntea partidului la 25 octombrie, după vizita-fulger la Budapesta a conducătorilor sovietici Mikoian și Suslov. Din acel moment, trupele sovietice se retrag, luptele încetează, poliția politică este desființată, iar Nagy formează, la 30 octombrie, un guvern de coaliție pluripartit, care este, în cele din urmă, recompus la 3 noiembrie pe baza celui din anii 1945–1948 și care este alcătuit din trei comuniști și opt membri ai altor formațiuni politice.

Înlocuindu-l pe Gerő cu Kádár, sovieticii s-au debarasat de un obstacol important în ipoteza rezolvării situației printr-un anumit număr de concesiuni consimțite de Nagy. Se pare că în acest moment Kremlinul ar fi privilegiat o soluție politică, nu militară. Or, se știe acum că hotărâse să intervină militar de la 30 octombrie.

Sovieticii continuă totuși să joace jocul negocierii și trimișii lor, Mikoian și Suslov, se întâlnesc cu membrii guvernului maghiar la 30 și 31 octombrie. În discursul său de la radio din 31 octombrie, Nagy

vorbește despre cele trei puncte esențiale ale schimbărilor pe care sovieticii le-au admis în principiu: formarea unui cabinet pluripartit, anunțarea oficială a retragerii trupelor sovietice din țară și, în fine, voința de a rezilia obligațiile Ungariei în cadrul Tratatului de la Varșovia. El anunță că sunt în curs negocieri pentru retragerea Ungariei din Tratatul de la Varșovia și proclamarea neutralității sale. Dar, în aceeași seară, se află că noi trupe au intrat în țară. Kádár este răpit de sovietici și reapare câteva zile mai târziu, pentru a relua lucrurile în mâini. Începând din 4 noiembrie, luptele se dezlănțuie între insurgenți – simpli cetățeni, armată, consiliile muncitorești și consiliile naționale – și trupele sovietice. Refugiați la Ambasada Iugoslaviei, Nagy și cea mai mare parte a miniștrilor sunt predați URSS de Tito și duși în România, de unde sunt ulterior repatriați în Ungaria. Imre Nagy și ceilalți acuzați sunt executați, după un simulacru de proces, la 16 iunie 1958. Aproape 200 de alte persoane sunt executate. Luptele din iarna 1956 au făcut aproximativ 2800 de morți și 15000 de răniți. Aproape 200000 de maghiari au trecut frontiera austriacă pentru a se refugia în Occident.

E sigur că brutalitatea evenimentelor l-a tulburat pe Horthy. Printre numeroasele manifestări de solidaritate față de Ungaria sau de ostilitate față de regimul comunist și de intervenția sovietică, unele au loc la Lisabona.[1] La familia Horthy, atmosfera este efervescentă, fostul regent este tot timpul sunat la telefon și maghiarii îl vizitează[2], toți cred în sfârșitul dictaturii comuniste. Toți se entuziasmează la anunțarea eliberării cardinalului Mindszenty, pe care un detașament al armatei îl caută în reședința sa supravegheată. Expediția din Suez determină pierderea speranțelor într-o reacție occidentală. Adunarea Generală a ONU este desigur pusă în temă, dar orice inițiativă este de la început blocată de vetoul sovietic și chinez. Radioul maghiar prezintă de acum „evenimentele" ca pe o tentativă a fasciștilor aflați în solda lui Horthy de a destabiliza Ungaria.

Legenda familială îl prezintă pe Horthy ca totalmente descurajat după 4 noiembrie: Magda afirmă că de atunci a încetat să mai asculte radioul, nu mai citește ziarele, ceea ce familia aprobă, căci ar fi fost foarte tulburat. Se îmbolnăvește la 20 noiembrie, are febră și începe

1. Arhivele naționale ale Portugaliei. Arquivo Salazar, Presidencia do conselho AOS/CO/PC-46. Manifestații împotriva intervenției sovietice în Ungaria (1956–1958).

2. Edelsheim Gyulai, *Becsület és kötelesség*, *ed. cit.*, vol. 2, p. 243.

să tușească. Medicul maghiar care îl consultă, Lajos Pap, reușește la început să-l pună pe picioare. Această vindecare îi permite lui Nicky să plece, pentru a se căsători cu Hema de Croy în Scoția. Ilona și soțul ei profită, ca să se ducă la Viena, pentru a veni în ajutorul unor membri ai familiei și a se interesa de soarta altor cunoștințe. La întoarcerea în Portugalia la începutul lunii ianuarie 1957, Ilona constată că socrul său pare a fi sănătos, dar deprimat, continuă să nu se informeze despre revoluție. El, care era întotdeauna foarte vioi, arată semne evidente de oboseală la cea mai mică deplasare, însă examenele medicale nu indică nici o problemă majoră. Ilona decide să rămână ca să se ocupe de el, iar Nicky este, și el, prezent, în compania soției sale. Fără a suferi de vreo patologie particulară, Horthy este slăbit și cu siguranță sătul de viață. Înăbușirea revoluției a ucis speranța sa în căderea comunismului, o ideologie pe care o condamnă și pe care a combătut-o toată viața sa. Fără îndoială că a fost dezolat să vadă încă o dată țara pradă violenței. Au urmat două săptămâni de boală. Horthy nu se mai ridică din pat și este pe zi ce trece mai slăbit, îi este tot mai greu să respire. Doarme puțin, are un somn agitat și se trezește des declarând: „Trebuie să ne întoarcem acasă" sau „Să ne grăbim, trăsura așteaptă". La 4 februarie, are temperatură foarte mare, i se pune o mască de oxigen și pierde noțiunea situației în care se află, acum disperată. Își revine pe 8: deplin conștient, vorbește cu cei din jurul său și petrece o noapte calmă. Își dă ultima suflare în dimineața de 9 februarie 1957, în prezența Ilonei, a soțului său și a medicului portughez Loureiró. După-amiază, toate personalitățile prezente în Portugalia vin să se încline în fața defunctului: regele Italiei, Habsburgii și numeroși maghiari.

Îmbrăcat în uniforma de amiral împodobită cu toate decorațiile primite, Horthy este înmormântat la 11 februarie 1957 în cimitirul britanic din Lisabona. Funeraliile sunt celebrate de pastorul anglican Hewitt și de Lajos Pap, care fusese și el pastor înainte de a se consacra medicinei. Ilona hotărăște să rămână alături de soacra ei, care este foarte slăbită; ea se instalează deci în proximitate cu soțul său. Nicky rămâne, și el, în împrejurimi, iar István revine în vacanța școlară.

Magda își urmează curând soțul: în 1958, se descoperă că suferă de un cancer de stomac și operația pe care o face nu reușește să stăvilească răul. Moare la 8 ianuarie 1959.[1] Este înmormântată la 11 ianuarie ală-

1. *Ibid.*, p. 275.

turi de Horthy. Ilona rămâne să trăiască în Portugalia, soțul ei a ieșit la pensie. István își urmează studiile, apoi se căsătorește în 1960 și este curând tată, la rândul său. Mai uimitoare este convertirea sa la islam în 1966, după ritul elaborat de javanezul Bapak Subud, într-o versiune foarte liberală și cvasipanteistă. Ilona se convertește și ea. Nicky pleacă să se instaleze la Palma de Majorca și își pierde soția în 1976. Revine în Portugalia și se instalează la sfârșitul anilor 1980 la cumnata sa, la Estoril. Moare la 28 martie 1993, în vârstă de optzeci și șase de ani. Funeraliile sale sunt celebrate în templul calvinist Saint Paul din Estoril de pastorii John Humphrey și Lajos Kondor. Tranziția democratică a avut deja loc în Ungaria, iar evenimentul este transmis de televiziunea maghiară. Decesul lui Nicky accelerează procesul de repatriere a rămășițelor pământești ale lui Horthy și ale soției sale la Kenderes. Toți trei sunt înmormântați în cripta familială la 4 septembrie 1993.

XV
Posteritatea lui Horthy

ANII 1980 SUNT SEMNIFICATIVI PENTRU SCHIMBĂRILE PROfunde la mai multe niveluri. Dispar unele constrângeri ale statului polițienesc. Ungaria începe chiar să ducă o politică externă hotărât orientată spre Comunitatea Economică Europeană și se transformă treptat în societate mixtă. În același timp, intelectualii și istoricii reevaluează trecutul habsburgic, scriitorii din fostul imperiu se întâlnesc în mod regulat și „reconstruiesc" Europa Centrală ruptă de apendicele occidental, Austria. În Occident, este redescoperită Viena de la sfârșitul secolului [al XIX-lea], pusă în valoare ca un creuzet al naționalităților și văzută drept capitală a modernității. În acest context de agitație a conștiințelor, trei motoare ale contestării sunt puse în funcțiune în grade diverse: necesitatea libertății religioase, pe care alegerea unui papă polonez a pus-o în lumină; ecologia, care, după catastrofa de la centrala de la Cernobîl și proiectele de construcție a barajului hidrocentralei de la Gabčikovo-Nagymaros, scapă controlului autorităților depășite de o problemă nouă, care nu corespunde categoriilor marxiste; în fine, soarta minorității maghiare, care depășește cadrul relațiilor între statele socialiste și găsește calea mass-mediei occidentale.

Ungaria face față în 1987 unei crize economice pe care conducătorii și experții sfârșesc prin a o admite. Implicit, e pusă în cauză metoda guvernului Kádár, aflat la putere din 1956. Se impun schimbări în orientarea economică, dar și în politică pentru a scoate țara din faliment. Ultimii ani au fost într-adevăr marcați de o curioasă stare de semisatisfacție a opiniei publice față de regim. Atâta timp cât creșterea se menține, respectiv progresează, stabilitatea politică nu poate fi repusă în chestiune, dar riscul pentru sistem este real, și anume de a se bloca, incapabil să mulțumească populația. Consensul societății ungare se bazează deci pe asigurarea generală a bunăstării materiale

și chiar pe creșterea sa. Acest modest pluralism social, însoțit de ameliorarea nivelului de trai, explică stabilitatea regimului. Relativa mulțumire a populației provine și dintr-un anumit număr de posibilități de care maghiarii se pot bucura, fără comparație cu vecinii din blocul comunist. Același lucru se poate spune despre facilitatea de a călători: acordarea de pașapoarte este supusă unor reguli stricte, dar, dacă primește o invitație, cetățeanul maghiar poate părăsi țara o dată pe an; fără invitație, regimul vizelor de ieșire este mai sever – o ieșire la doi sau trei ani. Este citată adesea deviza lansată de Kádár: „Cei care nu sunt împotriva noastră sunt cu noi“.[1] În cursul acestor ani, ea pare să-și fi arătat roadele și să se dovedească o politică judicioasă. Într-adevăr, grație multiplelor ameliorări intervenite în numeroase domenii, puțini maghiari se opun regimului. Societatea ungară a devenit de-a lungul anilor Kádár o societate a clasei mijlocii. Colectivizarea în noua formulă s-a sprijinit pe țăranii mijlocii, respectiv înstăriți; diversele forme de întreprinderi private și semiprivate, posibilitățile oferite comerțului, artizanatului și profesiilor libere favorizează apariția unor elemente dinamice și întreprinzătoare care vor forma în perioada de tranziție noile elite ale țării.[2]

La această dată, perspectivele economice par blocate. Diferitele forme de economie privată care au fost puse în practică de la începutul anilor 1980 se lovesc de lipsa de capital și de obstacole structurale și, în consecință, politice. Structurile dominante rămân cele de stat, iar maghiarii care au reușit să investească în privat sunt descurajați. Criza din 1987 se traduce printr-o nemulțumire populară și-i motivează pe conducătorii maghiari să se reorienteze politic. Devine tot mai evident că János Kádár, care se încăpățânează să nege criza, trebuie să fie înlăturat de la putere. Sovieticii, și ei în plină reorganizare, nu se opun la înlocuirea sa și văd în Károly Grósz o personalitate acceptabilă. În mai 1988, are loc un congres extraordinar al partidului; Kádár este eliberat din funcție și este ales Grósz, care se înconjoară cu reformiști declarați, precum Rezső Nyers și Imre Pozsgay. Noua conducere propune o „reformă radicală“ a gestionării economice și a metodelor de exercitare a puterii. Se evocă deja

1. Catherine Horel, *Cette Europe qu'on dit centrale. Des Habsbourg à l'intégration européenne (1815–2004)*, Beauchesne, Paris, 2009, p. 164.

2. Catherine Horel, Ágota Gueullette, „Vers la renaissance des élites bourgeoises en Europe Centrale, le cas de la Hongrie“, *Revue d'Europe centrale*, III/1, Strasbourg, 1995, pp. 51–59.

posibilitatea de a renunța la anumite dogme depășite și necesitatea de a introduce o doză de pluralism în viața politică. Tranziția pe care Pierre Kende a calificat-o drept „ușoară“ este deja în desfășurare[1], ea se va efectua conform unui proces evolutiv, gradat și liniștit, ale cărui rădăcini sunt prezente din 1956.

La 15 martie 1988, în timp ce populația Budapestei încearcă să celebreze data simbolică de 15 martie 1848, începutul Revoluției Maghiare, are loc prima manifestație semnificativă de după 1956. O demonstrație din anul precedent reunise doar 2000 de persoane. Pentru sărbătorirea a 140 de ani de la Revoluția de la 1848, mobilizarea este deosebit de puternică și mai bine de 10000 de manifestanți defilează pe traseul ritual care merge de la Muzeul Național la statuia lui Petőfi, de-a lungul Micului Bulevard (Kiskörút). Cuvintele de ordine ale adunării emană de la mișcările disidente și sunt propagate de revistele samizdat. În 1988 este fondată Alianța Tinerilor Democrați, Fidesz (*Fiatal Demokratak Szövetsége*), care va deveni unul dintre partidele politice cele mai dinamice din vremea tranziției. Așa cum o indică numele, îi grupează pe tinerii opozanți. Din aceeași epocă datează fondarea Forumului Democratic Maghiar, MDF (*Magyar Demokrata Forum*). Revistele circulă din ce în ce mai liber și, în afară de câteva percheziții de formă în ajunul manifestațiilor din martie și din iunie, poliția rămâne discretă. A doua mare manifestație importantă este tentativa de a comemora patruzeci de ani de la executarea lui Imre Nagy. Manifestanții se duc la cimitir, la parcela 301, unde au fost înmormântate victimele execuțiilor, dar sunt brutal dispersați de poliție. Anul 1988 se termină într-o atmosferă de sfârșit de regim, unde structurile și oamenii de la putere par complet blocați și incapabili să formuleze o alternativă acceptabilă pentru populație.

Anul 1989 începe prin adoptarea unei legi care legalizează înființarea de partide politice, în timp ce partidul comunist [Partidul Muncitoresc Socialist Ungar] exercită încă monopolul puterii. În februarie, dezbaterile din cadrul partidului iau asemenea proporții, încât reformiștii devin din ce în ce mai virulenți, mai ales Pozsgay. Comitetul Central sfârșește prin a accepta introducerea pluripartidismului. Reformatorii din partid își înmulțesc contactele cu conducătorii noilor formațiuni politice, mai ales cu MDF, de acum legal și al cărui președinte, József Antall, se impune ca o personalitate de care va trebui să

1. Pierre Kende, Alexandre Smolar, *La Grande Secousse. Sociétés en mouvement*, Presses du CNRS, Paris, 1990.

se țină seama. În același timp, renasc fostele partide: Partidul Social-Democrat din Ungaria (*Magyarországi Szociáldemokrata Párt*), Partidul Civil Independent al Micilor Proprietari și Agricultori (*Független Kisgazda-, Földmunkás és Polgári Párt*) și apar unele noi, precum Alianța Democraților Liberi (*Szabad Demokraták Szövetsége*). Societatea civilă este în plină efervescență, iar contradicția este evidentă între dinamismul opoziției și starea muribundă în care se află partidul: în mai 1989, Kádár apare pentru ultima oară în public, foarte slăbit. El renunță la postul de secretar general al PMSU, din care este chiar exclus. Adunarea Națională decide în timpul primei ședințe din sesiunea de primăvară, la 10 mai, să remanieze profund guvernul condus de la 23 noiembrie 1988 de Miklós Németh. Numeroși reformatori sunt numiți în posturi importante, precum Gyula Horn, care rămâne la Ministerul Afacerilor Externe: el este la originea căderii Cortinei de Fier dintre Ungaria și Austria. Rămâne în memorie imaginea celor doi miniștri, Horn și austriacul Alois Mock, tăind sârma ghimpată de la frontiera austro–ungară, la 2 mai 1989. Acest gest, aparent circumscris unei relații bilaterale între doi vecini multă vreme cu istorie comună, va avea consecințe imense, permițând în timpul verii mai multor mii de cetățeni din Est[ul Germaniei] să treacă în Vest.

Partidul încearcă să recunoască erorile trecutului și condamnă intervenția sovietică în Cehoslovacia. Mai ales, autorizează exhumarea rămășițelor pământești ale lui Imre Nagy și ale tovarășilor săi pentru a organiza funeralii oficiale și face publică lista celor 277 de persoane executate în timpul înăbușirii Revoluției din 1956. La 6 iulie 1989, Kádár moare și, în aceeași zi, Curtea Supremă îl reabilitează pe Imre Nagy.. Luările de poziție din ce în ce mai îndrăznețe ale reformatorilor amenință partidul cu sciziunea. Situația nu mai poate fi controlată, iar conservatorii sunt izolați. În urma unei ședințe a plenului Comitetului Central, Rezső Nyers este însărcinat să inițieze negocieri cu opoziția, în vederea tranziției spre o democrație pluralistă. Din septembrie, o masă rotundă îi reunește pe reprezentanții partidului comunist și ai diferitelor partide, mișcări, asociații și organizații sociale nou-create. Se pun de acord asupra viitoarei legi electorale. La 6 octombrie, începe Congresul extraordinar al partidului comunist: delegații votează cu majoritate zdrobitoare pentru crearea unui nou partid, care ia numele de Partidul Socialist Ungar (*Magyar Szocialista Párt*).

Politica externă maghiară se întoarce tot mai mult spre vecini, în scopul de a crea legături care se vor transforma mai târziu în „grupul

de la Visegrád". Astfel, la 8 septembrie, Nyers propune să fie creată o zonă demilitarizată între frontierele austriacă, maghiară și iugoslavă. La 11 și 12 noiembrie, miniștrii de externe iugoslav, italian, austriac și maghiar se întâlnesc la Budapesta pentru a studia perspectivele unei cooperări regionale. Relațiile ungaro–sovietice sunt marcate de mai multe etape în timpul acestui an și, în primul rând, de anunțarea de către sovietici, în ianuarie, a retragerii viitoare din Ungaria a 10000 de soldați și 450 de blindate – aceasta se petrece efectiv în 1991. În același timp, vizitele în străinătate ale conducătorilor maghiari se înmulțesc, iar Ungaria stabilește sau reînnoadă relații diplomatice cu un anumit număr de foști dușmani: Coreea de Sud, Israel, Vatican și Portugalia.

La 22 februarie 1989, se hotărăște să se renunțe la sărbătorirea zilei de 7 noiembrie, care comemora Revoluția Rusă, iar aceasta este înlocuită cu data de 15 martie, la care se sărbătorește Revoluția Maghiară de la 1848.[1] Prima comemorare oficială și autorizată a zilei de 15 martie este sărbătorită cu bucurie patriotică la Budapesta și în provincie. În capitală, cortegiile conduse de membrii importanți ai opoziției parcurg itinerarul tradițional: pleacă de la Muzeul Național, trec pe la statuia lui Petőfi și ajung la Parlament (Piața Kossuth). La 16 iunie 1989 au loc funeraliile oficiale ale lui Imre Nagy și ale celor patru persoane acuzate odată cu el. Ceremonia, organizată în mare parte de fiul lui László Rajk, membru SZDSZ, este televizată. Ea se derulează în doi timpi: un omagiu național este adus memoriei lui Nagy în Piața Eroilor, unde maghiarii se adună cu zecile de mii.[2] Apoi, are loc o ceremonie la cimitir. Într-o atmosferă de reculegere, personalitățile se unesc pentru a citi numele tuturor victimelor represiunii din 1956. Sunt apoi pronunțate omagii. Unul dintre ultimii oratori este un tânăr lider al Fidesz, născut în 1963, Viktor Orbán, ale cărui cuvinte anunță noua Ungarie. Va deveni prim-ministru în 1998 și va câștiga un nou mandat în 2010 [apoi, în continuare, pe celelalte, până în prezent – *n. ed.*].

MDF devine principala forță de opoziție maghiară și primul interlocutor al puterii în procesul de tranziție. În paralel, deputații din

1. Până atunci, sărbătoarea națională era celebrată la 4 aprilie, data eliberării Ungariei de către sovietici. Se celebra, în plus, vechea sărbătoare a lui Ștefan cel Sfânt la 20 august, transformată de regim în Sărbătoarea Constituției și a Recoltei.

2. Cifră dată de Béla Pomogáts, în articolul său „Temetés utan, *Napló a történelemről 1989–1992*" [După înmormântare. Jurnal al istoriei 1989–1992], Budapest, 1992, pp. 31–33.

Parlamentul ales în 1985 modifică Constituția, ei renunță la textul stalinist din 1949 și deschid calea pluripartidismului. Această nouă Constituție este considerată ca tranzitorie, în așteptarea alegerilor libere programate pentru primăvara 1990. Republica Ungară este solemn proclamată la 23 octombrie, data aniversară a Revoluției din 1956, care devine sărbătoare națională.[1]

Primele alegeri libere din 25 martie–8 aprilie se derulează într-o atmosferă de calm. Clasa politică, fostă și viitoare, îi impresionează pe observatorii occidentali, care laudă maturitatea ungară în condițiile în care, în alte țări ex-comuniste, tranziția se dovedește mai agitată, respectiv violentă. Rezultatele primului tur validează prăbușirea socialismului. Rata de participare depășește 70%. Fostul partid comunist obține 3,68% din voturi, deci nu reușește să treacă de baremul de 4%, cerut pentru a fi reprezentat în Parlament, iar social-democrații totalizează 3,55%. Micii proprietari și creștini-democrații rămân în cursă. Al doilea tur consacră marea victorie a MDF, care formează o coaliție cu micii proprietari și creștin-democrații. Árpád Göncz, președintele Uniunii Scriitorilor, fost deținut politic, este candidatul SZDSZ pentru alegerea la președinția republicii și MDF îl plasează pe istoricul György Szabad în postul de președinte al Parlamentului. O parte a deputaților reînnoiește vechea tradiție, participând la slujba oficiată în Biserica Mátyás cu ocazia deschiderii noii legislaturi. Otto de Habsburg, ultimul moștenitor al tronului și deputat german în Parlamentul European, vine să asiste la această ședință solemnă. Guvernul este învestit de Adunarea Națională la 23 mai 1990: el este alcătuit din necunoscuți, practic fără experiență. Contrar Cehoslovaciei, de exemplu, ei nu sunt cu toții eroi ai rezistenței anticomuniste, mulți sunt învățători, dovadă a relativei toleranțe a regimului Kádár, care a permis apariția unei noi generații politice.

Ocupând terenul la centru-dreapta, MDF este un ansamblu de mai multe curente. Negociator abil, Antall reușește să mențină echilibrul. El joacă adesea cartea naționalismului, vorbind astfel de „cincisprezece milioane de maghiari", căci știe bine că sentimentul național este liantul partidului său, neignorând însă că anumiți oameni tind în mod sincer spre șovinism și deriva de dreapta. Apelul la valorile

1. Există trei sărbători naționale în care nu se lucrează; numai 20 August a scăpat tranziției, dar își reia specificul istoric și creștin, ceea ce nu este neapărat pe gustul tuturor. Sunt restabilite cu aceeași ocazie cea mai mare parte a marilor date din calendarul liturgic catolic.

naționale a cântărit mult în campania electorală și regăsim această tendință, care înclină uneori spre naționalism, în atitudinea guvernului Antall. Însă consensul este clar spre democrație, necesara și urgenta trecere la economia de piață și la o schimbare în politica externă. Nici un lider serios, nici un partid nu evocă revizuirea frontierelor, chiar dacă raporturile sunt uneori tensionate între ministrul afacerilor externe maghiar Géza Jeszenszky și omologii săi român și slovac pentru apărarea drepturilor minorității maghiare.[1]

În acest context, este nevoie de o necesară revizuire a istoriei recente a Ungariei. Progresele înregistrate în anii 1980 au făcut ca publicul să-și pună întrebări în legătură cu tabuurile și tăcerile impuse de regim. Pentru început, este evident că interpretarea Revoluției din 1956 preocupă cel mai mult opinia publică, însă libertatea de exprimare regăsită permite să fie evocate și perioada interbelică și figura lui Horthy. Imediat după funeraliile victimelor din 1956, alte personaje marcante vor putea, treptat, să se odihnească în pământul maghiar.

Insurecțiile, revoluțiile, războaiele, ocupațiile, ca și cele două perioade totalitare au produs în Ungaria, începând din secolul al XVIII-lea, un număr considerabil de martiri, de sinucideri și de exilați care populează panteonul conștiinței naționale. Solicitarea de funeralii decente în favoarea lor a fost, din această cauză, mai puternică în Ungaria decât în alte părți, și mai ales în secolul al XX-lea, pentru că ea este una dintre țările care au trăit cel mai mare număr de răsturnări violente din Europa. La aceasta trebuie adăugat faptul că, la fel ca în partea austriacă a fostei Monarhii habsburgice, moștenirea barocă se caracterizează printr-un gust pentru decor și punere în scenă, inclusiv a morții. Dacă vienezii se grăbeau să vadă *eine schöne Leiche* („un cadavru frumos"), maghiarii erau și sunt și mai sensibili la conținutul politic al sicriului, din care fac adesea o miză națională, indiferent că este vorba despre Lajos Kossuth sau de un reprezentant al lumii culturale.[2]

Abundența de martiri generată de tragediile succesive din istoria Ungariei face din mormintele lor o miză foarte specială, pentru care există trei scenarii: mortul a dispărut (poetul Petőfi, de exemplu),

---

1. Horel, *Cette Europe qu'on dit centrale*, *ed. cit.*, p. 171.

2. Catherine Horel, „Les lieux de mémoire en Hongrie XIXe–XXe siècles. Continuités et ruptures", *Études balkaniques*, 2006/2, Sofia, Institut d'Études Balkaniques, Académie des Sciences de Bulgarie, pp. 159–167.

mortul este înmormântat în străinătate (Rákóczi, Kossuth, Horthy, Bethlen, Mindszenty, Bartók etc.), mortul este înmormântat în Ungaria, dar într-un mod nedemn (Batthyány, Rajk, Nagy) sau considerat ca atare (Attila József în panteonul clasei muncitoare imediat după tranziție). A crea pentru martiri un mormânt nu numai decent, ci și destinat să devină un loc de memorie înseamnă deci a restabili adevărul istoric și a completa construirea identității naționale.

Ungaria și conducătorii săi, respectiv opozanții, practică astfel ceea ce se numește „politica sepulturală“ (*sírszeri politika*), o expresie probabil inventată de actualul prim-ministru Viktor Orbán – la origine pentru a critica practicile memoriale și funerare ale predecesorului său József Antall –, pe care s-a străduit ulterior să o reia în avantajul său. Dovada acestei noi practici este relevată chiar în timpul înmormântării lui Antall, decedat în funcție la 12 decembrie 1993 și al cărui mausoleu pompos se învecinează cu acela al lui Batthyány în cimitirul Kerepes. Un comitet de pietate națională examinează cererile de reînhumare depuse de particulari sau de colective și apreciază dacă defunctul este demn să primească un nou mormânt. În cazul persoanelor decedate în exil, există un consens în legătură cu dreptul de a fi înmormântate în pământ maghiar (*magyarföld*), ceea ce presupune o definire a teritoriului care nu este în mod necesar acela care era în vigoare în momentul plecării și/sau morții defunctului. Decurge de aici ceea ce antropologul András Zempléni numește „democrație funerară“, adică legitimarea pietății familiale care scapă categoriilor politice și se situează mai presus de disputele partizane. În cazul fostelor personaje oficiale, această pietate sfârșește, de altfel, prin a masca semnificația istorică și, tot conform lui Zempléni, „ritualul umbrește conștiința istorică“, punând capăt unui proces, pentru că respectul datorat morților împiedică o adevărată dezbatere publică. Acest fals consens va fi scopul urmărit de susținătorii reabilitării personalităților din regimul Horthy. Or, polemicile neîncetate asupra acestor chestiuni arată contrariul.[1]

Ritualul a fost pus în scenă în 1870, cu ocazia reînhumării lui Lajos Batthyány, fost prim-ministru al guvernului maghiar independent de la 1848 și executat la 6 octombrie 1849. El este apoi perfecționat în 1894, în timpul întoarcerii rămășițelor pământești ale

1. Catherine Horel, „Le rôle de la sépulture politique dans la conscience collective hongroise“, în Antoine Mares (dir.), *Les Lieux de mémoire en Europe centrale*, Institut d'Études Slaves, Paris, 2009, p. 124.

lui Lajos Kossuth, decedat la Torino, unde trăia în exil. „Întoarcerea" lui Kossuth a dat ocazia celei mai importante manifestații de acest tip văzută vreodată în capitală. Această celebrare post-mortem a contribuit la stabilirea legăturii dintre memoria zilelor tragice, dar glorioase ale revoluției și afirmarea conștiinței naționale maghiare de după Compromisul din 1867. La fel, întoarcerea în 1906 a rămășițelor pământești ale principelui Ferenc Rákóczi, mort în exil în Imperiul Otoman, completează ritualul: acest ceremonial a fost adaptat de József Antall cu ocazia reînhumării lui Horthy și a servit câteva luni mai târziu în cazul propriilor funeralii.[1]

Regimul comunist își însușește fără probleme ritualul și organizează în 1947 înmormântările victimelor maghiare ale fascismului. Ulterior, ritualul devine un element al revendicărilor în favoarea adevărului istoric, pentru a conduce la înhumarea lui László Rajk la 6 octombrie 1956, un fel de preludiu la insurecție. Mult mai târziu, regimul Kádár organizează întoarcerea cenușii lui Mátyás Rákosi, mort în Uniunea Sovietică în 1971, care este depusă în cel mai mare secret la cimitirul Farkasrét din Budapesta.

În timpul anilor de tranziție la democrație, au loc alte numeroase înhumări oficiale: fie că este vorba, ca la Nagy, de persoane decedate și înmormântate în împrejurări dubioase și nedemne, sau cu siguranță corect înhumate, dar în pământ străin, pentru că au fugit din Ungaria sau pentru că familiile lor au refuzat să fie înmormântate într-o țară comunistă; acestea din urmă constituie, de fapt, majoritatea reînhumărilor de după 1989. Anul 1991 a fost probabil punctul culminant în acest deceniu de funeralii, mai întâi cu reînhumarea rămășițelor pământești ale cardinalului Mindszenty, repatriate din Austria, apoi a celor ale politicianului și gânditorului radical Oszkár Jászi, provenind din Statele Unite ale Americii, în fine, ale lui Gábor Földes, victimă a represiunii din 1956. În 1992, guvernul Antall începe să acționeze pentru reabilitarea oamenilor politici conservatori din perioada interbelică, ceea ce l-a condus la organizarea înhumării prim-ministrului Miklós Kállay și a colonelului László Erdős.

După alegerile din 1994, reînhumările capătă o dimensiune mai puțin politică. Mai întâi pentru că principalele reabilitări au avut deja loc, pe de altă parte pentru că guvernul de stânga – compus din foști comuniști, cu siguranță liberali – se simte, fără îndoială, mai puțin în largul său cu o practică instrumentalizată din plin de regi-

1. Katherine Verdery, *The Political Lives of Dead Bodies. Reburial and post-socialist change*, Columbia University Press, New York, 1999, p. 16.

mul comunist. Se limitează deci la poetul Attila József, primul personaj al vieții intelectuale și artistice care a fost reînhumat după Béla Bartók.[1] Pentru aceasta, trebuie extras din panteonul clasei muncitoare din cimitirul Kerepes, unde fusese transferat după război, și înhumat – în același cimitir totuși – pentru a patra oară, ceea ce constituie un record național.[2] În fine, o ultimă personalitate a regimului Horthy este, și ea, reînhumată, dar fără să provoace o polemică deosebită: fostul prim-ministru (1921–1931) István Bethlen, arestat de Armata Roșie în martie 1945 la Budapesta și deportat în URSS, unde a murit probabil în închisoare în octombrie 1946. Rămășițele sale pământești sunt înhumate în iunie 1994 în cimitirul Kerepes.[3]

În general, reînhumările s-au efectuat în ordine cronologică inversă: încep cu Revoluția din 1956, urmează perioada cuprinsă între 1944 și instaurarea definitivă a regimului comunist și, în fine, perioada interbelică. Ritmul a încetinit în mod considerabil de la mijlocul anilor 1990 și ultimele personalități politice reînhumate au fost, în 1998, Ferenc Keresztes-Fischer, fost secretar de stat, deportat de naziști și decedat în exil la Viena în 1948, și Domokos Szent-Iványi, diplomat și ministru în vremea lui Horthy, mort și el în exil, la Heidelberg, în 1980. În timpul guvernului Orbán, doi politicieni au fost reînhumați, istoricul și ministrul Bálint Hóman, condamnat pentru crime de război în 1946, mort în detenție în 1951, și István Barankovics, șeful Partidului Popular Creștin-Democrat, decedat în exil, la New York, în 1974.

Ritualul reînhumării permite formularea unei definiții a antropologiei patriotismului (*patriotizmus antropológiája*) în Ungaria.[4]

---

1. Bartók a murit în 1945 la New York și a fost repatriat în Ungaria în 1988. Familia se opusese înhumării în Ungaria comunistă. În legătură cu condițiile întoarcerii sale, vezi Verdery, *ed. cit.*, p. 132; și Susan Gal, „Bartók's Funeral: Representation of Europe in Hungarian Political Rhetoric", *American Ethnologist*, 18, pp. 440–448.

2. Attila József, care s-a sinucis în 1937, fusese mai întâi înhumat alături de familie, la Balatonszárszó; a fost reîngropat prima oară la Kerepes, în 1942, înainte de a fi transferat în Panteonul clasei muncitoare. Lajos Csernus-Lukács, Viktor Triff, János Zsigmond, *Budapesti temetők* [Cimitirele budapestane], Ciceró, Budapest, 1999, p. 23.

3. Ignác Romsics, *Bethlen István. Politikai életrajz* [István Bethlen. Biografie politică], Osiris, Budapest, 1999, p. 443.

4. András Zempléni, János Tari, *Újratemetési szertartások Magyarországon* [Rituri de reînhumare în Ungaria], MTA/PTI, Etnoregionális Kutatóközpont, Budapest, 1997, p. 76.

Ritualul patriotic este expresia unui caracter global în semnificația sa națională, căci se desfășoară în tot secolul al XX-lea, din perioada interbelică până în era comunistă. Se prezintă astfel ca o „religie politică“ relevantă pentru toate confesiunile (catolici, protestanți, evrei). El reușește de altfel să creeze un consens în opinia publică și în rândul politicienilor, pe care foarte puține polemici l-au perturbat, dacă excludem dezbaterea în jurul reînhumării cardinalului Mindszenty, cunoscut pentru pozițiile sale ultraconservatoare, în biserica din Esztergom, ca și de cea care s-a dezlănțuit în legătură cu Horthy. În schimb, reînhumarea lui Imre Nagy oferă unul dintre cele mai bune exemple ale acestei unanimități, foarte marcate, este adevărat, de contextul special din 1989. Evenimentul contribuie, în plus, la căderea regimului: el reprezintă arhetipul consensului național la un moment dat. Antropologul Susan Gal distinge cinci grupuri de imagini care permit analizarea ritualului în acest caz precis: renașterea națiunii; religia; imaginea lui Nagy de „comunist cu față umană“; reprezentările generaționale cu nevoia de adevăr istoric formulate de tânăra generație; în fine, ritualul memorial (*emlékezés ritusa*) și acceptarea trecutului (*Vergangenheitsbewältigung*), care devine parte a moștenirii politice a națiunii. Acest ultim element se dovedește evident în cazul lui Horthy, chiar dacă dezbaterea istoriografică și politică este departe de a fi încheiată.

Prima etapă în derularea ritualului este constituită de legitimarea sa, care intervine prin intermediul relicvelor și, dacă este posibil, al membrilor familiei, ceea ce-i asigură un conținut emoțional puternic; legitimarea politică vine ulterior, fondată pe dezbaterea istoriografică ce trebuie să aibă loc înainte de reînhumare. În paralel, are loc reabilitarea juridică și politică, cu toate că în cazul unor personalități importante precum Rajk, Nagy, Mindszenty sau Horthy, nici o dezbatere adevărată n-a agitat opinia publică pe subiectul moștenirii lor politice; cu toate acestea, așa se naște consensul, astfel încât poate conduce la instaurarea unui nou tabu, care anihilează orice critică în legătură cu defunctul. Numeroși sunt cei care consideră că, în pofida sorții lor tragice, Rajk și Nagy rămân niște comuniști detestați.[1] Procesul ajută totuși foarte mult societatea ungară în construirea unei noi memorii istorice. În primii ani ai tranziției democratice,

1. În noaptea de 1 mai 2007, câțiva necunoscuți au profanat cavoul lui János Kádár și al soției sale din cimitirul din Kerepes, fapt rarisim în Ungaria. Opinia publică a fost emoționată de prezența simbolurilor creștine (crucifix) în mormânt.

ea reușește să consolideze consensul politic prin sincretismul dintre un trecut, recunoscut și admis de aproape toată comunitatea națională, și prezent.[1] Continuitatea istoriei maghiare a fost restituită cetățenilor fără excluderi sau pete albe, de la Nagy la Mindszenty, trecând prin epoca Horthy.[2] În 2001, polemica a fost relansată în legătură cu posibila reînhumare a lui László Bárdossy, prim-ministru din aprilie 1941 până în martie 1942 și executat în 1946. Partizanii reabilitării sale scot în evidență anticomunismul său, în timp ce opozanții îi stigmatizează antisemitismul și înclinația pentru fascism. Aceștia sunt membri ai Partidului Maghiar al Dreptății și Vieții (MIÉP), partid de extrema dreaptă [din 2002, n-a mai intrat în Parlament – *n. ed.*] care au încercat să oblige guvernul Orbán să-l reabiliteze pe Bárdossy, ceea ce ar fi permis ulterior să poată fi reînhumat, însă inițiativa s-a oprit aici.[3]

Acest proces atinge punctul culminant în septembrie 1993, cu înhumarea rămășițelor pământești ale lui Horthy. De la jumătatea anilor 1980, nora sa Ilona începuse să revină în mod regulat în Ungaria, mai întâi sub pretextul turismului termal. Ea reușise mai înainte să renoveze cripta familiei, situată în cimitirul din Kenderes. Fiul lui Miklós Kállay, Krisztóf, atrăsese atenția asupra stării proaste în care se găsea edificiul.[4] Fonduri provenind de la emigrația maghiară, în mod esențial americană, permiseseră atunci finanțarea lucrărilor de restaurare, supervizate de preotul din Kenderes. În 1986, Ilona și soțul ei se duc la fața locului. Ea se reculege mult timp în fața cavoului lui István. Vizitează castelul, care adăpostește acum o școală agricolă. Profită, de asemenea, de acest sejur pentru a întâlni „foști"

1. Horel, „Le rôle de la sépulture politique dans la conscience collective hongroise", *ed. cit.*, p. 129.

2. András Zempléni, „Lieux de piété nationale et réenterrements politiques en Hongrie contemporaine. Du bois à la pierre ou de la mémoire à l'histoire", în Antoine Mares (dir.), *Lieux de mémoire en Europe médiane. Représentations identitaires*, Centre d'Étude de l'Europe médiane / Inalco, Paris, 1999, pp. 67–69.

3. „Bárdossy László perújrafelvetele. Egy bűn utóélete" [Reluarea procesului Bárdossy. Viața ulterioară a unei crime], *HVG*, 3 februarie 2001, pp. 69–72. În legătură cu procesul care a condus la execuția lui Bárdossy, vezi Pál Pritz, *A Bárdossy-per* [Procesul Bárdossy], Kossuth, Budapest, 2001, și biografia sa, *Bárdossy László*, Elektra Kiadóház, Budapest, 2001 (în engleză *The War Crimes Trial of Hungarian Prime Minister László Bárdossy*, New York, Social Science Monographs, Columbia University Press, 2004).

4. Edelsheim Gyulai, *Becsület és kötelesség*, *ed. cit.*, vol. 2, p. 362.

ai regimului Horthy. De atunci, aparițiile publice ale Ilonei devin mai numeroase și mai frecvente. Ea acceptă să dea interviuri. Toate acestea au loc în paralel cu evoluția regimului și, începând din 1987, Ilona se face cunoscută și opiniei publice maghiare. Reapar și îi sunt înapoiate obiecte salvate de la distrugere din Palatul Regal și de la Kenderes, mai ales portrete. În 1989, în fine, vine în Ungaria cu fiul ei István și soția indoneziană a acestuia, Tuti. Se duc din nou la Kenderes.[1] Reabilitarea lui Horthy începe atunci cu inițiativa responsabililor Editurii Európa, care publică *Memoriile* regentului pentru prima dată în Ungaria. Este de acum lansat procesul care va duce la reînhumarea acestuia. Inițiativa oficială a pornit de la Asociația Marinarilor Maghiari, care a fost solicitată de Ilona în iunie 1991, în momentul în care ultimul soldat sovietic a părăsit teritoriul național.[2] Momentul i s-a părut oportun și respectând voința lui Horthy, pentru că Ungaria nu se mai află sub dominație străină, nu mai e nici *a fortiori* comunistă. Prin urmare, asociația, nu familia, îi adresează direct solicitarea prim-ministrului József Antall, prin intermediul deputatului Tamás Katona și al istoricului Géza Jeszenszky, care este pe atunci omul de încredere al lui Antall pentru chestiuni delicate. Ei se adresează Ministerului Afacerilor Externe și, mai precis, Direcției Afaceri Europa Occidentală. Directorul, diplomatul László Nikicser, se va ocupa de dosar și-l va duce la bun sfârșit.[3] Înainte de a accepta principiul reîntoarcerii rămășițelor pământești ale lui Horthy (și ale soției sale), ministerul elaborează un concept care va servi drept bază de negociere pentru toate celelalte cereri de acest tip. Primul punct reia tradiția: orice maghiar are dreptul să se odihnească în pământ ungar; al doilea punct precizează că inițiativa trebuie să vină de la persoane private (familie sau asociație); al treilea – și ultimul – punct stipulează că statul poate să se asocieze la procedură, furnizând un ajutor logistic și/sau material. Odată stabilite acestea, Antall aprobă demersul. Între timp, Ilona s-a întâlnit cu președintele republicii, Árpád Göncz, care și-a dat și el consimțământul. Apoi consulul Ungariei la Lisabona, Miklós Deák, se ocupă de dosar pentru a regla detaliile practice. De fapt, este vorba de a obține de la autoritățile portugheze autorizația de exhumare a corpurilor. Conform ambasadorului Nikicser, toate documentele referitoare la această afacere erau atunci clasate „strict

1. *Ibid.*, p. 396.
2. *Ibid.*, p. 409.
3. Întrevederea cu László Nikicser, Budapesta, 16 aprilie 2012.

confidențial“ (*szigorúan tilos*). Relatarea sa diferă sensibil de cea a Ilonei, care insistă asupra rolului pe care l-a jucat ea și asupra celui al reprezentanților Asociației Marinarilor și al altor personalități din exterior (Krisztóf Kállay, Ordinul Cavalerilor de Malta), și nu asupra ajutorului primit din partea corpului diplomatic. Ea se preocupă, de asemenea, mult în această perioadă să reactiveze memoria soțului ei și să acrediteze teza sabotării avionului acestuia.

Însă un eveniment vine să întârzie înhumarea lui Horthy, care trebuie să dea întâietate cardinalului Mindszenty, a cărui cenușă este repatriată din Austria. Acest episod pune guvernul într-o situație jenantă, călătoria, efectuată cu trenul de la Viena, se transformă în procesiune spontană și provoacă manifestații de devoțiune, care sunt accentuate de vizita papei Ioan Paul II, în august 1991. Opoziția critică violent „deriva“ catolică (Antall este un credincios sincer) a guvernului. Acest avertisment, ca și dificultățile crescânde cu care guvernul trebuie să se lupte începând din 1993 conduc autoritățile la limitarea protocolului prevăzut pentru reînhumarea lui Horthy. Însă aceasta nu este decât versiunea oficială servită mass-mediei și opiniei internaționale. De fapt, guvernul a încercat să capitalizeze figura regentului în profitul său, ceea ce nu-l va salva de înfrângerea în alegerile din aprilie 1994. Antall este bolnav de cancer și nu se ascunde, iar ministrul de interne și membru al MDF, Péter Boross[1], este cel care încearcă să facă din reînhumarea lui Horthy o operație mediatică.

Întoarcerea lui Horthy nu trebuie să se efectueze prea repede după cea a lui Mindszenty, și deci lucrurile tergiversează. La începutul lui 1993, acțiunea este relansată: Nikicser și Katona se duc la Lisabona. La Ambasada Ungariei, este organizat un dejun cu Ilona, căreia îi este prezentat un proiect de derulare a operațiilor, pe care aceasta îl aprobă. În cadrul Asociației Marinarilor, a fost creat un „Comitet Horthy“ (*Horthy Bizottság*), care o ajută pe Ilona și se ocupă de detaliile ceremoniei, prevăzută să aibă loc la Kenderes.[2] Precedentul Mindszenty a determinat, de fapt, guvernul să refuze orice manifestație la Budapesta. Din partea portugheză, nici un obstacol nu împiedică derularea lucrurilor. Antall își dă acordul pentru ultima fază. Pentru că Nicky a decedat între timp, este prevăzut, bineînțeles, ca trupul său să fie, de asemenea, repatriat.

1. József Antall a murit la 12 decembrie 1993, Boross i-a succedat între timp ca prim-ministru și a rămas în funcție până după alegeri.

2. Edelsheim Gyulai, *Becsület és kötelesség*, *ed. cit.*, vol. 2, p. 3416.

Guvernul insistă în comunicarea sa asupra caracterului privat al evenimentului, dar se va produce tocmai contrariul. În timpul unui voiaj care are loc în mai, Ilona află de la primarul din Kenderes, Mihály Baranyi, că la înmormântare sunt așteptate 150000 de persoane. Ordinul Vitejilor reconstituit comandă realizarea unui bust al lui Horthy care trebuie plasat în grădină, în fața castelului familiei[1], și care se găsește acolo efectiv în zilele noastre. Avatarurile mediatice și amintirile încep să se înmulțească. Dezbaterea se dezlănțuie în presă în jurul oportunității reînhumării regentului. Data ceremoniei este, în cele din urmă, fixată la 4 septembrie 1993. În ajun, sicriele ajung la Budapesta cu avionul și sunt duse sub escorta poliției la Kenderes. În paralel, se derulează în parcul Vérmező, la poalele Palatului din Buda, o manifestație a celor care se opun reînhumării.

Ceremonia începe la ora 11 și 30 de minute. În pofida promisiunilor guvernului, este vorba, de fapt, de o celebrare oficială. Un detașament al armatei maghiare dă onorul, în prezența a patru miniștri, a numeroși parlamentari și a soției lui József Antall. Radioteleviziunea transmite evenimentul în direct timp de o oră și jumătate, iar Monetăria Statului emite chiar o medalie cu această ocazie. Mulțimea prezentă la Kenderes este estimată la 70000 de persoane, o cifră, fără îndoială, mai realistă decât cele 150000 de persoane așteptate, respectiv sperate de primar. A fost amenajat un cort în care sunt expuse cele două sicrie și urna conținând cenușa lui Nicky. Opt ofițeri de marină poartă sicriul lui Horthy și opt tineri de la Kenderes pe cel al Magdei. În total, sunt prezenți 30 de membri ai familiei. Răsună imnul național și urmează mai multe discursuri. Cea mai mare parte a participanților și le amintesc mai ales pe cele pronunțate de Ilona și István, acesta din urmă arătându-se, în mod special, rezervat și departe de orice interpretare tendențioasă. În intervenția sa, Ilona nu se referă deloc la guvern, nici la diplomații care au facilitat proiectul. Ea insistă asupra omului Horthy, atașat de moșia de la Kenderes, și spune că nu vrea să audă criticile și incriminările. István, pe care mulți nu-l credeau capabil să se exprime în maghiară, citește un text destul de lung, în care are un gând pentru unchiul său, care l-a însoțit în drumul spre vârsta adultă. El evocă amintirile din copilărie despre bunicul său, la care se referă ca la un om simplu și fără prejudecăți. Are curajul apoi să pună problema antisemitismului presupus al lui Horthy, pe care-l consideră de neconceput (*elképzelhe-*

1. *Ibid.*, p. 420.

tetlen). Prin aceasta, răspunde atacurilor care au apărut în presă de la anunțarea ceremoniei. Cu toate acestea, el susține că nu vrea să-l idealizeze pe Horthy și nu neagă că acesta a avut slăbiciuni și a făcut erori. Însă, după părerea lui, nu trebuie ca Ungaria din perioada interbelică să fie văzută cu o privire retrospectivă și, dacă dezbaterea este de dorit, n-ar trebui să fie încărcată de ură. Țara trebuie de acum să intre într-o eră nouă, având la bază democrația, stabilitatea, valorile umaniste, spiritul întreprinzător și onoarea.[1]

Celelalte intervenții sunt ale unor personalități locale și ale unor martori care l-au cunoscut pe Horthy. Prezența religioasă este asigurată de episcopul Elemér Kocsis, șeful Conferinței Bisericilor Reformate din Ungaria[2], și de episcopul de Győr, István Seregély, asistați de pastori și de preoți locali.[3] Ceremonia este încheiată cu un dejun oferit la primărie, care urmează unei promenade în jurul fostei reședințe a familiei Horthy.

Reînhumarea a fost momentul esențial al „întoarcerii" lui Horthy în conștiința colectivă maghiară. Ea se înscrie într-un proces de revalorizare a perioadei interbelice, al cărui mecanism a fost însă cu dublu efect. Istoricii au contribuit prin publicații de înalt nivel științific, începând cu Ignác Romsics, cu biografia contelui Bethlen, apărută în 1999. Romsics a devenit autoritatea de necontestat în materie și a intervenit foarte des în dezbaterea mediatică, cu o măsură și o rigoare remarcabile. Exemplul său a fost urmat de alți istorici. Au fost realizate și alte lucrări biografice despre personalitățile regimului Horthy: o biografie a lui Gömbös de Jenő Gergely[4], istoric specialist în creștinismul social, apărută în 2001, sau lucrarea lui Balázs Ablonczy despre Pál Teleki (2005). Recent, problema naturii mișcării Crucile cu Săgeți și a național-socialismului maghiar a făcut obiectul unor studii aprofundate, cu lucrarea lui János Gyurgyák despre „apărătorii rasei" (*magyar fajvédők*) și cea a lui Rudolf Paksa despre național-socialism în Ungaria.[5] Dezbaterea depășește însă cu mult

1. *Ibid.*, p. 427.
2. *Ibid.*, p. 424.
3. *Ibid.*, p. 428.
4. Jenő Gergely, *Gömbös Gyula. Politikai pályakép* [Gyula Gömbös. Cariera politică], Vince Kiadó, Budapest, 2001.
5. János Gyurgyák, *Magyar fajvédők* [Apărători ai rasei ungare], Osiris, Budapest, 2012; Rudolf Paksa, *Magyar nemzetiszocialisták. Az 1930-as évek újszélsőjobboldali mozgalma, pártjai, politikusai, sajtója* [Național-socialiștii maghiari.

mediile academice *stricto sensu*, căci în Ungaria istoricii sunt frecvent invitați în platourile de televiziune. Publicul s-a obișnuit din anii 1980 să urmărească principalele controverse istorice. Dacă interesul este real și cunoștințele relativ solide, mass-media induce inevitabil o extremă simplificare a argumentelor. Acestea din urmă sunt, în plus, reluate și deformate în domeniul politic.

Regimul Horthy și personalitatea regentului fac obiectul mai multor discuții, prima ținând de natura regimului. Munca istoricilor a permis să fie revizuită vulgata difuzată de istoriografia comunistă, care-l considera fascism, respectiv „clericalo-fascism", în funcție de categoriile de gândire din anii 1950.[1] Opinia publică admite acum diferența dintre regență și dictaturile totalitare fasciste și naziste. Însă definiția regimului pune încă probleme, pentru că acesta nu dispunea de o veritabilă ideologie. Aceste chestiuni necesită o muncă de fond asupra conceptelor și o fină cronologie, greu accesibile marelui public. Interesul mediatic se îndreaptă deci spre teme considerate mai simple, și îndeosebi mai promițătoare în termeni de vânzare și de audiență, în prim-plan aflându-se antisemitismul și responsabilitatea Ungariei în aplicarea Soluției finale. Aceste două probleme sunt cele care agită opinia publică de la întoarcerea la putere a Fidesz, partidul lui Viktor Orbán. Campania electorală din 2010 a oferit ocazia pentru numeroase derapaje din partea partidului de extremă dreaptă Jobbik, însuși Orbán permițându-și exagerări regretabile. Primele nu-și disimulează antisemitismul și laudă fără rezerve teoriile rasiste care susțin că evreii (și rromii) sunt străini de națiunea maghiară; al doilea nu a fost suficient de clar în refuzul acestor argumente și a jucat supralicitarea naționalistă, aventurându-se pe terenul extremelor. În acest context, dreapta are tendința de a valoriza regimul Horthy, în care ea vede, în mod eronat, un model. Această analiză se explică, în parte, prin obsesia anticomunistă a Fidesz și a șefului său, care consideră că Ungaria nu s-a eliberat încă suficient de trecutul său. Retrospectiv, Horthy este văzut ca restauratorul și garantul independenței naționale și se uită cu ușurință apropierea progresivă a regimului de dic-

Mișcarea, partidele, politicienii, presa noii extreme drepte ai anilor 1930], Osiris, Budapest, 2013.

1. Ignác Romsics, „A Horthy-rendszer jellegéről. Historiográfiai attekintés" [Despre natura regimului Horthy. Trecere în revistă istoriografică], în Ignác Romsics, *Múltról a mának. Tanulmányok és esszék a magyar történelemről* [Despre trecut pentru prezent. Studii și eseuri despre istoria maghiară], Osiris, Budapest, 2004, pp. 339–357.

tatură. În această interpretare există și un anumit euroscepticism și o atitudine antioccidentală care este o constantă a percepției de către maghiari a locului lor în Europa. Orbán încearcă să împace modernitatea și deschiderea lui Széchenyi cu intransigența națională a lui Kossuth. Reușește cu prețul unor declarații contradictorii destinate când electoratului său, când Uniunii Europene.

Subiectele dezbaterii sunt multiple și reflectă interesul publicului pentru controversele ridicate de interpretarea perioadei interbelice. Din 2007, marile reviste de popularizare a istoriei consacră în mod regulat dosare lui Horthy, regimului și personalităților acestuia, ca și problematicilor celui de-al Doilea Război Mondial. Simultan, s-a desfășurat o discuție în revistele academice în jurul evaluării personalității lui Horthy și a regimului său. Astfel, istoricul Péter Sipos, specialist în istorie contemporană, se întreabă în *Történelmi szemle* (Revista de istorie) cum poate fi scrisă o biografie a lui Horthy distingând problemele și fazele acțiunii sale.[1] Avea pe atunci intenția să se consacre el însuși acestei activități, înainte de a abandona proiectul. Istoricii se întreabă, de asemenea, dacă persoana regentului a suscitat un cult și ulterior un contracult în timpul erei comuniste. Aceasta îi determină să-și pună întrebări în legătură cu mitul Horthy. László Karsai, specialist în istoria holocaustului în Ungaria, repune astfel în discuție mitul care face din Horthy un protector și un salvator al evreilor.[2]

Revistele *História*, *Rubicon* și, ultima apărută din această categorie, *Múlt-Kor* sunt foarte prolixe. Rareori se întâmplă ca un număr să nu propună un articol care să aibă mai mult sau mai puțin legătură cu perioada 1918–1944. Revistele specializate destinate unui public mai avertizat, respectiv profesionist, nu rămân datoare, oferind studii originale sau rezumate ale unor lucrări. Toate îi solicită pe cei mai buni specialiști, pentru a garanta seriozitatea și calitatea științifică. Prin urmare, este vorba despre aceleași nume care se regăsesc în toate aceste publicații, din timp în timp cu unele contribuții ale tinerilor cercetători doctoranzi, respectiv aporturi mai anecdotice în legătură cu subiecte mai atrăgătoare pentru marele public.

---

1. Péter Sipos, „Egy Horthy-életrajz problémai", *Történelmi szemle* XLIX, 3/2007, pp. 429–441. Articolul reproduce o conferință ținută de autor la Institutul de Istorie al Academiei de Științe în mai 2003.

2. László Karsai, „Horthy Miklós (1868–1957). Legendák, mítoszok és a valóság" [Miklós Horthy. Legende, mituri și realitatea], *Beszélő*, martie 2007, pp. 72–91.

Un observator extern ar putea astfel să aibă impresia că există o supraabundență de cărți și reviste referitoare la fenomenul Horthy. Dincolo de acesta din urmă, se ascunde bineînțeles sindromul Trianon, exploatat *ad nauseam* de extrema dreaptă și pe care istoricilor de profesie le este greu să-l demistifice în fața populației. În pofida multelor analize referitoare la acest subiect, marea majoritate a maghiarilor continuă să creadă în complotul occidental. Mass-media străine exagerează, oferind în mod sistematic cuvântul celor care vor să-l monopolizeze în legătură cu acest subiect, mai precis Jobbik, și sunt incapabile să facă deosebirea dintre un traumatism real ancorat în conștiința istorică și nostalgia câtorva fanatici care reclamă reconstituirea Ungariei Mari, al cărei teritoriu se află în prezent, în majoritate, în interiorul Uniunii Europene.

Presa cotidiană nu rămâne mai prejos, iar ziarul apropiat de Fidesz, *Magyar Nemzet* („Națiunea maghiară“) nu se sfiește să comemoreze evenimentele dureroase din istoria națională, acreditând astfel victimizarea deja prezentă în mentalitatea publică. În general, cotidianul de stânga *Népszabadság* este cel care repune lucrurile în perspectivă, ca în cursul dezbaterii din septembrie 2012 consacrate tocmai celor două traumatisme – conform definiției propuse atunci de Ignác Romsics – din secolul al XX-lea: Trianon și responsabilitatea maghiară în deportarea evreilor. Romsics arată, în plus, că aceste două evenimente sunt legate și revine asupra originilor regimului Horthy.[1] În același fel, sociologul György Csepeli face o analiză a „nostalgiei pentru Horthy“, pe care o vede ca pe un fenomen esențialmente prezent la dreapta și la extrema dreaptă a eșichierului politic.[2] În plus, se gândește la motivul pentru care conducătorii actuali ai Ungariei fac o interpretare eronată a regimului Horthy și a persoanei regentului.

Lucrările recente ale istoricilor, apărute în legătură cu Horthy, regimul său și epoca sa sunt, în general, severe în legătură cu regentul și practica puterii. Dar ei sunt, de asemenea, lucizi în ceea ce privește contextul și poziția dificilă a Ungariei și insistă asupra marjei înguste de manevră care se afla la dispoziția lui Horthy. Mediocritatea

1. Romsics Ignác „Trianon és a holokauszt. Huszadik századi traumáink“ [Trianon și holocaustul. Traumele noastre din secolul al XX-lea], *Népszabadság*, 1 septembrie 2012, http://nol. hu/belfold/20120901-huszadik_szazadi_traumaink

2. „Nincs Horthy-nosztalgia, csak a jobboldalon“ [Nu există nostalgie pentru Horthy decât în partea dreptei], interviu cu György Csepeli, *Heti Világgazdaság*, 14 iulie 2012, pp. 36–37.

clasei politice a fost un factor agravant. Lucrările de popularizare, albumele și alte publicații de factură mediocră sunt hagiografice, unele insistă asupra familiei (în pofida absenței cvasitotale a surselor), iar altele reiau mitologia care circula în epocă, prezentându-l pe Horthy ca pe un erou care a salvat națiunea. Numeroase cărți de amintiri și memorii au fost publicate sau reeditate în timpul tranziției la democrație. Unii dintre acești autori au murit în exil – între care însuși Horthy – sau au fost uitați după publicarea relatărilor lor, intervenită imediat după război. Este cazul lucrării lui Gusztáv Gratz, redactată imediat după sfârșitul războiului și publicată abia în 2001 de Editura Osiris. Gratz consacră un capitol evaluării, practic la cald, a regimului Horthy, pe care îl judecă fără indulgență: „Horthy a lăsat în urma lui țara într-o stare îngrozitoare. Situația este și mai rea decât atunci când a preluat conducerea, acum un sfert de secol".[1] Reproșul major adresat regentului este că a intrat în război alături de Germania. O apreciere asemănătoare se găsește la Miklós Mester, ale cărui amintiri, scrise în 1971, au fost publicate în 2012 de către fiul său Zoltán. Însă Mester este și mai critic în legătură cu persoana regentului, recunoscându-i în același timp meritul de a fi încercat să evite lucruri mai rele între martie și octombrie 1944: „Nu putea să se laude că posedă o profundă gândire umanistă. În mod fundamental, era un om foarte mediocru, conservator și care se agăța cu obstinație de putere, fără discernământ, fără voință și care iubea fastul. Dar trebuie să ținem seama de un fapt: după 19 martie 1944, când trupele lui Hitler au ocupat Ungaria, domnia lui Horthy a luat o turnură tragică. Cei 700000 până la 750000 de evrei maghiari au fost antrenați spre catastrofă, iar Miklós Horthy s-a comportat într-un mod brav și uman într-o situație extrem de dificilă. Astfel, el a fost în Ungaria principala frână pentru antisemitism și eliminarea totală a evreilor în timpul ocupației germane între 19 martie și 15 octombrie 1944".[2] Un alt martor, care, în plus, este o personalitate importantă a comunității evreiești, Móric Kornfeld, este de acord cu Mester în legătură cu mediocritatea personajului și lipsa lui de capacitate de decizie: „Horthy nu avea talent, însă talentul nu este o calitate determinantă pentru șeful unui regim constituțional, de vreme ce guvernul avea mâinile legate de majoritatea parlamentară. El nu a adus funcției sale de regent nici o altă competență în afară de patriotismul ardent,

1. Gratz, *Magyarország a két háború között*, *ed. cit.*, p. 192.
2. Mester, *Arcképek. Két tragikus kor árnyékában*, *ed. cit.*, p. 17.

această pasiune care constă în a crede că mersul istoriei pune națiunea în pericol de moarte dacă ea nu este condusă cu înțelepciune; conștiința datoriei a rămas o suferință formală, căci el nu putea nici măcar să discearnă care era datoria lui“.[1] Or, datoria este tocmai virtutea supremă pe care Horthy a pus-o în față fără încetare pentru a explica tot cursul vieții sale, de la serviciul în marina austro-ungară la refuzul de a-și părăsi postul înainte de a fi constrâns, până la urmă, de o putere străină, ceea ce constituie, de altfel, o constantă a istoriei naționale. Noțiunea de datorie a fost, în plus, transmisă pentru că nora sa a ales-o ca al doilea element al titlului Memoriilor sale. Pe această bază a fost, în parte, construit mitul unui Horthy salvator al patriei, la care se referă cea mai mare parte a imaginilor și a reprezentărilor trecute și actuale.

Reînhumarea din 1993 a făcut ca imaginea lui Horthy să revină în conștiința colectivă. Insistența guvernului Antall asupra valorilor creștine și asupra istoriei (el însuși era pasionat de istorie) a permis reapariția în fața marelui public nu numai a regentului, ci și a personalităților regimului său. La sfârșitul anilor 1990, publicațiile ilustrate au amintit maghiarilor viața dulce din anii 1930. Contextul era favorabil difuzării de imagini ale lui Horthy și ale familiei sale. Pentru că a dispărut și tabuul referitor la Trianon, s-a făcut rapid asocierea dintre tratat și redresarea realizată de regent. La simpatizanții extremei drepte, s-a produs un amalgam între catastrofa din 1920 și regimul Horthy. Ei reiau, la rândul lor, propaganda care-l descria pe Horthy sub trăsăturile de salvator al națiunii și „reparator“ al injustiției tratatului. În această configurație, nu li se adresează nici o critică istorică. Atitudinea guvernului Antall, apoi a primului guvern Orbán (1998–2002) a fost cel puțin ambiguă. Nu se poate tăgădui că dreapta trebuia să caute un model în perioada de dinainte de 1945, care să nu fi participat la putere de la instaurarea regimului comunist. În pofida importanței de care se bucură istoria în Ungaria, era dificil să ia ca sursă de inspirație conducătorii din vremea Compromisului, respectiv Széchenyi. Acesta din urmă a servit drept punct de referință, dar, pentru că nu guvernase niciodată, cu greu putea să fie călăuză pentru acțiunea politică, atât de diferit era contextul. Kos-

1. Móric Kornfeld, *Trianontól Trianonig. Tanulmányok, dokumentumok* [De la Trianon la Trianon. Studii, documente] (editate de Ágnes Széchenyi), Corvina, Budapest, 2006, pp. 221–222.

suth, în schimb, rămânea reperul pentru stânga și nu putea fi, așadar, deturnat în profitul dreptei (totuși, asta încearcă să facă Orbán la ora actuală). Alegerea lui Horthy se impunea deci, în ciuda controversei al cărei obiect urma, fără îndoială, să fie. Aceasta explică, de asemenea, relativul disconfort al guvernului în procesul reînhumării.

În anii 1990, apoi 2000, figura lui Horthy a devenit recurentă în mass-media. Totuși, nici o mare expoziție n-a fost dedicată persoanei ori regimului său. Muzeul de Istorie Militară (*Hadtörténeti Múzeum*) din Budapesta a consacrat câteva vitrine marinei, însă, destul de curios, nici una carierei și rolului amiralului Horthy în cadrul marinei austro-ungare.[1] De fapt, Muzeul Național (*Nemzeti Múzeum*) și Casa Terorii *(Terror Háza)* sunt cele care evocă regimul Horthy, dar cu un discurs diferit, care reflectă dezbaterea din societate. Parcursul Muzeului Național vizează survolarea istoriei ungare de la origini în zilele noastre, anumite evenimente și personalități sunt puse în valoare conform versiunii actuale difuzate de istoriografie. În schimb, Casa Terorii propune o interpretare politică a perioadei 1919–1989 și pune accentul pe teroarea comunistă. În această accepțiune, Horthy apare într-o lumină pozitivă, chiar dacă muzeografia, foarte abilă, evită evocările deschis tendențioase. Inventarul imaginilor lui Horthy propus de Ignác Romsics într-un articol din 2007 permite clasificarea interpretărilor negative și pozitive, trecute și actuale: salvator al patriei, călău (teroarea albă), trădător și uzurpator (restaurația ratată a lui Carol [IV]), ctitor al națiunii și cuceritor (revizuirea), distrugător al națiunii (1944), patriot și șef de stat.[2] Aceste categorii au fost utilizate alternativ de regimul Horthy și de opozanții lui, nu este de mirare că le regăsim și astăzi acționând asupra mentalităților. Ele sunt în mod regulat reactivate cu ocazia aniversărilor sau a campaniilor electorale.

În 2006, când se împlineau cincizeci de ani de la decesul său, celebrul realizator Gábor Koltay i-a consacrat lui Horthy un film cu titlul *A kormányzó* (*Regentul*).[3] Proiectat în premieră în marele cinematograf

1. http://www.militaria.hu/hun/altinfo.php

2. Ignác Romsics, „Horthy-képeink" [Imaginile noastre despre Horthy], în Ignác Romsics, *Történelem, történetírás, hagyomány* [Istorie, istoriografie, tradiție], Osiris, Budapest, 2008, pp. 213–252.

3. După un debut de carieră în opoziție, Koltay, care organizase funeraliile lui Imre Nagy la 16 iunie 1989, a cunoscut o evoluție care l-a apropiat de Fidesz. Unul dintre ultimele sale filme, apărut în 2010, este consacrat cardinalului Mindszenty, *Mindszenty, a fehér vértanú* [Mindszenty, martirul alb].

„Urania“ din Budapesta, acest lungmetraj poate fi văzut și în zilele noastre în câteva cinematografe din capitală. Acest documentar era o urmare a celui realizat de Koltay în 2004 despre Tratatul de la Trianon și al cărui discurs făcea dovada unei mistificări pure și simple. În cazul lui Horthy, asistăm la o hagiografie moderată, constând în a pune în evidență aspectele pozitive ale personajului și a disimula zonele de umbră. Confirmarea științifică este furnizată de istorici și de specialiști ai altor discipline (literatură, economie) în mod notoriu apropiați de Fidesz. Martorii aleși sunt toți ai apărării: Ilona Edelsheim-Gyulai și fiul ei, József Antall, primarul de la Kenderes, și, pentru a face impresie, un fost locuitor evreu din Bratislava. Actorii citesc extrase din *Memoriile* lui Horthy și din alți protagoniști (Kállay, de exemplu). Mesajul este clar: Horthy este absolvit de tot ce poate să-i fie reproșat. Teroarea albă este o reacție legitimă la teroarea bolșevică, Horthy i-a salvat pe evrei în 1944. În afară de Bethlen, practic nici un alt personaj politic nu este evocat, începând cu Gömbös, care este dubios. Kállay și Teleki au dreptul la o mențiune marginală. Alianța cu Italia este ridicată în slăvi, spre deosebire de cea cu Germania. Documentarul insistă mult asupra familiei prin intermediul mărturiei Ilonei, care s-a lăsat manipulată de bună voie.

De la a doua guvernare Orbán în mai 2010, Horthy este nu numai prezent în dezbatere, ci și în imagerie. Muzeul care îi este consacrat la Kenderes nu încetează să primească donații, ce amintesc de devoțiunea populară existentă între cele două războaie. Asociația Horthy (*Horthy Miklós Társaság*) organizează tot mai multe comemorări, dar cea mai mare parte a manifestațiilor se derulează în indiferența generală și cu participarea patetică a „foștilor“, din ce în ce mai rari.[1] Guvernul se simte jenat de inflația memorială, iar Orbán se apără în mass-media, afirmând că nu solicită, nici nu încurajează acest fenomen. Într-un interviu dat cotidianului austriac *Die Presse*, el se refugiază în spatele autonomiei autorităților locale. În plus, refuză să-i pună pe același plan pe Hitler, „un dictator care a ocupat țara noastră“, și pe Horthy, cu privire la care pretinde că-i lasă pe istorici să aprecieze.[2] Oricum, municipalitățile Fidesz nu-și ascund intenția de a-l omagia pe regent prin ridicarea de statui sau atribuirea numelui său unor străzi sau piețe. Micuța comună Kereki, din comitatul Somogy, s-a dotat astfel cu un bust de lemn al regentului, pe care

1. www. Horthy.hu.
2. „Wir haben die Linke zertrümmert“, *Die Presse*, 17 iunie 2012, pp. 4–5.

un cetățean nemulțumit l-a acoperit cu vopsea roșie la 13 mai 2012: tribunalul regional din Siófok nu a luat în considerare plângerea comunei și a considerat actul ca rezultând din libertatea de exprimare.[1] Alte proiecte memoriale sunt frecvent dezvăluite de presă și declanșează polemici în care atacurile *ad personam* nu lipsesc, însoțite de invective precum „marxist" și „fascist". Unul dintre ultimele ca dată își are originea în decizia primăriei din Gyömrő, județul Pesta, de a da numele lui Horthy Pieței Libertății din centrul satului. Inițiativa emana, în 2011, de la membrii locali ai partidului Jobbik. În fața indignării generale, municipalitatea a fost nevoită să organizeze la 6 ianuarie 2013 un referendum, care, din cauza participării insuficiente, n-a putut invalida decizia primăriei: 1778 de persoane au votat împotrivă și 484 pentru. Până la urmă, numele lui Horthy a fost dat parcului de lângă piață. Ca de multe ori, afacerea a depășit cadrul local: trei dintre istoricii cei mai competenți în perioada respectivă s-au deplasat la Gyömrő pentru a participa la dezbateri în fața populației: Ignác Romsics, Krisztián Ungváry și László Karsai. Ei au fost ulterior atacați de fostul consilier al lui Antall, istoricul conservator Ernő Raffay, care consideră că istoriografia maghiară, mai ales Institutul de Istorie al Academiei de Științe, nu a fost încă „demarxizată". Karsai și-a luat sarcina de a răspunde, dezgropând o scrisoare a lui Raffay datând din 1984, în care acesta din urmă îl acuza că este „anticomunist și ostil Uniunii Sovietice".[2] Voci străine se ridică, de asemenea, pentru a denunța comemorarea și transformarea lui Horthy în erou. Directorul *Center for Advanced Holocaust Studies** de la Muzeul Holocaustului din Washington, Paul A. Shapiro, declară într-un interviu acordat ziarului *Népszabadság* în septembrie 2012 că el îl consideră pe Horthy vinovat că a declanșat persecuțiile în Ungaria și deci nedemn să-i fie ridicate statui.[3] În pofida unei scrisori a ministrului afacerilor externe maghiar, János Martonyi, asigurând că guvernul nu are intenția de a-l reabilita pe Horthy, Paul Shapiro și-a continuat atacurile împotriva Ungariei. El a depus

1. „A bíróság őrzi a függetlenségét" [Tribunalul își păstrează independența], *Népszabadság*, 28 septembrie 2012.

2. „Horthy-vita: Raffay beszólt a «marxista» történészeknek" [Polemica Horthy: Raffay se leagă de istoricii „marxiști"], *Népszabadság*, 18 decembrie 2012, http://nol.hu/belfold/ Horthy-vita__raffay_beszolt_a__marxista__torteneszeknek

* Centrul de Studii Avansate ale Holocaustului (în lb. engleză în original) (*n. tr.*).

3. „Távolítsák el a Horthy-emlékműveket!" [Îndepărtați monumentele dedicate lui Horthy!], *Népszabadság*, 10 septembrie 2012, p. 13.

astfel mărturie în fața Senatului american în legătură cu modul, după el dubios, în care Ungaria comemorează holocaustul.[1] Această contribuție este caracteristică pentru atitudinea americană față de țările din Europa Centrală și de Est după tranziția la democrație din 1989. Responsabilii evrei americani pretind că pot da lecții în legătură cu felul în care este tratat holocaustul în regiune și sunt convinși că expertiza lor este așteptată. Or, ei nu cunosc realitățile locale și ingerința lor este uneori eronat interpretată, inclusiv în comunitățile evreiești. Paul Shapiro denunță, pe drept cuvânt, deviațiile celui de-al doilea guvern Orbán și complicitatea anumitor personalități din Fidesz cu extrema dreaptă, dar el este obligat să recunoască faptul că tocmai primul guvern Orbán a creat principalele instituții memoriale. În ceea ce privește recentele încercări de reabilitare a lui Horthy, Shapiro se arată intransigent și asimilează figura regentului cu aceea a lui Hitler. La fel, întoarcerea anumitor autori controversați în manualele de literatură sunt desigur, pe drept cuvânt, criticate, însă acești scriitori – mediocri – nu sunt cei mai răi antisemiți, precum un Louis-Ferdinand Céline. Dar este mult mai ușor să stigmatizezi mica Ungarie în dificila ei acțiune de acceptare a trecutului.

Prin urmare, nu atât interpretarea regimului Horthy pune probleme în Ungaria, cât cei patruzeci de ani care au urmat. Unii istorici încearcă în mod vizibil să pună distanța necesară între ceea ce au trăit ei personal și analiza pe care o fac perioadei interbelice. Povara tăcerii și a falsificării istoriei impuse de regimul comunist apasă încă greu asupra mentalităților. Opinia publică are tendința de a gândi că tot ceea ce nu i s-a spus este cu siguranță contrariul a ceea ce a fost făcută să creadă. Victimizarea și sentimentul tragicului fac restul, pentru a menține o viziune simplificată la extrem a unei perioade desigur complexe, dar astăzi cu adevărat bine tratată de istoriografie. Figura regentului Horthy servește când de totem, când de sperietoare, în funcție de tabăra care-l instrumentalizează. În această privință, el a intrat direct în panteonul personajelor controversate din istoria Ungariei.

1. Această mărturie est disponibilă pe site-ul Memorialului: http://www.ushmm.org/research/center/testimony/HungaryTestimony-March2013.pdf

Concluzie

CE LOC OCUPĂ HORTHY ÎN PANTEONUL NAȚIONAL UNGAR? Contrar mitului construit în jurul persoanei sale, el nu este nici un cuceritor precum Árpád, nici un legislator precum Ștefan cel Sfânt, nici un fondator precum Széchenyi, și cu atât mai puțin un rebel pe măsura lui Rákóczi, Thököly sau Kossuth. Admiratorii săi ar putea obiecta că este toate acestea în același timp grație contrarevoluției, redresării realizate după 1919, revizuirii, reformelor întreprinse în deceniul Bethlen. Însă bilanțul anilor 1941–1944 ruinează opera regimului, căci „sacrificiul" lui Horthy este anihilat de intrarea în război, ocupația germană, înfrângerea și integrarea Ungariei pe orbita sovietică.

Dacă Horthy este incontestabil un personaj important al istoriei Ungariei, este, în parte, din cauza situației fatale în care țara este aruncată după 1941. Motivele sunt în germene din 1919. Revizionismul ține loc de program politic și nu permite alegerea alternativei democratice. Ne putem întreba atunci care ar fi fost atitudinea Micii Antante față de o Ungarie democratică? Constituirea unui veritabil bloc – în absența confederației central-europene – ar fi salvat regiunea de setea de putere a lui Hitler? Dezintegrarea progresivă a Micii Antante ne face să avem dubii. Conform unei constante comune altor națiuni din Europa Centrală, ungurii au tendința de a căuta responsabilii pentru nenorocirile lor în exterior: turcii, austriecii, Aliații occidentali, germanii, sovieticii, Uniunea Europeană. Acest lucru este cu deosebire adevărat în analiza lor din perioada interbelică, pentru că ei văd Austria și Germania ca vinovate de izbucnirea războiului; Aliații occidentali sunt acuzați că au provocat distrugerea imperiului, Tratatul de la Trianon fiind lovitura de grație. În consecință, Mica Antantă, considerată o creație a franco-britanicilor, a împiedicat Ungaria să-și caute aliații în altă parte decât la celelalte puteri revizioniste, ceea ce a condus-o la dezastru. În această înlănțuire de fapte

reale, interpretarea pune probleme, căci ea constă în a-i exonera complet pe conducătorii țării, în fruntea cărora se află regentul. El este prezentat drept prizonierul unei ordini internaționale ostile Ungariei și din care nu poate ieși. Din acel moment, rolul său se mărginește la asigurarea celei mai bune poziții posibile pentru țară, profitând, în acest caz, de sprijinul aliaților săi. În acest fel se vede el însuși și-l prezintă propaganda, ale cărei avataruri sunt regăsite încă și azi. Sacrificându-se și făcându-și datoria, Horthy capătă o statură de erou, desigur tragic, și intră cu drepturi depline în panteonul național alături de marii bărbați care au marcat istoria ungară.

Or, nimic nu este mai puțin îndepărtat de figura eroului decât cariera lui Horthy, de la angajarea sa în marina austro-ungară până la sfârșitul regenței. Viața sa este, dimpotrivă, o lungă suită de eșecuri travestite în victorii. Bătălia din strâmtoarea Otranto nu schimbă nimic în Primul Război Mondial, care este pierdut departe de Marea Adriatică. Contrarevoluția este pătată de acte de violență antisemite acoperite de Horthy. Tratatul de la Trianon consacră dezmembrarea Ungariei regale. Desigur, Horthy nu este implicat personal, dar el trebuie să-l ratifice și doctrina revizionistă îi permite să-și consolideze puterea. Intrarea în război din 1941 pare iremediabilă în acest context, deși, fără îndoială, ar fi putut fi evitată: sinuciderea lui Teleki este, în această privință, un protest major chiar împotriva fundamentului regimului. Din acel moment, regentul este prins în capcană; acesta amână și evită, fără a se hotărî să iasă din ea pentru a negocia cu Aliații. Ocupația germană de la 19 martie 1944 este relevantă pentru gradul de antisemitism prezent în societate și pentru care Horthy poartă, între alții, responsabilitatea. Agravarea situației, care culminează cu lovitura de forță de la 15 octombrie 1944, este un rezultat al acestei capacități de a nu decide, care l-a caracterizat pe regent de la începutul exercitării puterii. O singură dată, în timpul tentativelor de restaurație ale regelui Carol [IV], Horthy a tranșat: el s-a aflat într-un cadru care-i era familiar în fața regelui căruia, în definitiv, nu îi recunoștea legitimitatea. Amintirea lui Franz Joseph este decisivă în această împrejurare, iar Horthy cunoaște perfect slăbiciunile lui Carol. Dorința sa de a „salva“ Ungaria este reală, însă și mai mare este dorința sa de a rămâne la putere.

Horthy nu este prin urmare un erou, nici măcar un rege sau un sfânt. În expoziția dedicată acestor trei figuri ale conștiinței istorice ungare care a fost organizată în 2012 la Galeria Națională din Bu-

dapesta[1], el este practic absent. În secțiunea care prezintă opere de artă minore, respectiv realizate de amatori, Trianonul domină, inclusiv într-un tablou al lui Tibor Kiss (născut în 1955) intitulat chiar *Trianon*. Sunt prezente acolo mai multe personaje în jurul unui glob: Carol [IV], a cărui coroană pare să plutească deasupra capului său, Mihály Károlyi, Albert Apponyi, Georges Clemenceau și, într-un colț, Béla Kun, ținând o grenadă. Un singur tablou îl reprezintă pe Horthy, opera tânărului pictor Mózes Incze (născut în 1975), cu titlul *Horthy Miklós kora* („Epoca lui Miklós Horthy"). În centru, se află Horthy pe calul lui alb, în dreapta, sus este reprezentat un vapor, iar în partea de jos se văd șine de cale ferată și o cască germană. Regentul nu este deci glorificat, pentru că șinele de cale ferată și casca germană sunt acolo pentru a aminti sfârșitul tragic al regimului.

Dificultatea de a da o interpretare lui Horthy și regimului său în Ungaria rămâne atâta timp cât acestea sunt obiectul unui mit întreținut în rândurile populației de membrii clasei politice și de anumiți intelectuali. În pofida calității muncii recente a istoricilor, o viziune mai obiectivă a evenimentelor n-a pătruns încă în mentalități, chiar dacă indiferența, respectiv uitarea, cuprinde o parte a opiniei publice. Însă acest dezinteres permite adulatorilor să continue să livreze un mesaj ale cărui elemente sunt în opoziție cu analiza științifică. Faptul că dezbaterea apare atât de des în mass-media este o dovadă că acest trecut nu este încă stăpânit, ceea ce nu este în sine o problemă, pentru că majoritatea țărilor din Europa se confruntă cu aceasta în diferite moduri. În schimb, problematic în cazul ungar este faptul că polarizarea vieții politice în jurul acestor teme împiedică dezvoltarea unei activități istorice relaxate.

1. *Hősök, szentek, királyok. A magyar történelem képei és emlékei* [Eroi, sfinți, regi. Imaginile și monumentele istoriei ungare], Magyar Nemzeti Galéria. http://www.mng.hu/kiallitasok/idoszaki/aktualis/hosok_nyito

Surse și bibliografie

ARHIVE

1. Paris
   Archives du ministère des Affaires étrangères
   — Série Z Europe, Hongrie 1930–1940

2. Roma
   Archivio Centrale dello Stato (ACS)
   — Segreteria particolare del Duce. Carteggio riservato 1922–1943
   — Ministero della Cultura Popolare. Direzione Generale per i Servizi della Propaganda
   Ministero degli Affari Esteri. Direzione generale degli Affari Politici (A.P.). Ungheria

3. Vatican
   Segreteria di Stato.
   Sezione per i Rapporti con gli Stati. Archivio Storico AA. EE. SS
   — Ungheria
   Pos. 51 P.O. 1930–1940 fascicoli 46–48
   Rapporti della nunziatura su argomenti politici e vari 1930–1940 Pos. 71–73 anno 1937–1938. Congresso eucaristico

4. Lisabona
   Arquivo Nacional Torre do Tombo
   Arquivo Salazar 1908–1974
   Diário: 1948 PT/TT/AOS/1/31–32; 1949 PT/TT/AOS/1/33; 1° vol. 1952 PT/TT/AOS/1/39
   Ministério dos Negócios Estrangeiros
   Divisao de Arquivo e Biblioteca
   Legaçao de Portugal em Berne

5. Berna
   Arhivele Legației Portugaliei 1947–1949

EDITĂRI DE SURSE

Documente diplomatice referitoare la detronarea Habsburgilor, Ministerul ungar al Afacerilor Externe, Budapesta, ediție a guvernului regal ungar, 1922.
A Wilhelmstrasse és Magyarország. Német diplomáciai iratok Magyarországról 1933–1944 [Wilhelmstrasse și Ungaria. Documente diplomatice germane despre Ungaria], Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1968.
Horthy Miklós titkos iratai [Scrieri secrete ale lui Miklós Horthy], Kossuth, Budapest, 1962.
Éva H. Haraszti (ed.), *Horthy Miklós dokumentumok tükrében* [Miklós Horthy în lumina documentelor], Balassi Kiadó, Budapest, 1993.

LUCRĂRI GENERALE

Istoria Imperiului Habsburgic și a armatei sale, istoria Ungariei

Andrew C. János, *The Politics of Backwardness in Hungary 1825–1945*, Princeton University Press, 1982.
Nikolaus von Martiny, *Bilddokumente aus Österreich-Ungarns Seekrieg 1914–1918*, 2 vol., Leykam-Verlag, Leipzig, 1939.
Richard Georg Plaschka, Horst Haselsteiner, Arnold Suppan (dir.), *Innere Front. Militärassistenz, Widerstand und Umsturz in der Donaumonarchie 1918*, 2 vol., Verlag für Geschichte und Politik, Wien, 1974.
Ignác Romsics, *Magyarország története a XX. században* [Istoria Ungariei în secolul al XX-lea], Osiris, Budapest, 1999.
Peter Salcher, *Geschichte der k.u.k. Marine-Akademie*, Pola, 1902.
Antonio Schmidt-Brentano, *Die österreichischen Admirale*, vol. 3. *1915–1924*, Biblio-Verlag, Osnabrück, 2005.
Hugo Sokol, *Österreich-Ungarns Seekrieg 1914–1918*, 2 vol., Akademische Druck-u. Verlags-Anstalt, Graz, 1967.
Lawrence Sondhaus, *The Naval Policy of Austria-Hungary, 1867–1918. Navalism, Industrial Development, and the Politics of Dualism*, Purdue University Press, West Lafayette, Indiana, 1994.

Ungaria în perioada interbelică. Interpretările regimului Horthy

Balázs Ablonczy, *Teleki Pál*, Osiris, Budapest, 2005.
Gusztáv Gratz, *Magyarország a két háború között* [Ungaria între cele două războaie], Osiris, Budapest, 2001.
Jörg K. Hoensch, *Der ungarische Revisionismus und die Zerschlagung der Tschechoslowakei*, Mohr, Tübingen, 1967.
Catherine Horel, „La légitimation religieuse du pouvoir sous le régime Horthy", în Traian Sandu (dir.), *Vers un profil convergent des fascismes? „Nouveau consensus" et religion politique en Europe centrale*, Cahiers de la Nouvelle Europe, L'Harmattan, Paris, 2010, pp. 65–73.
Péter Miklós (dir.), *Újragondolt negyedszázad. Tanulmányok a Horthy-korszakról* [Un sfert de secol regândit. Studii despre perioada Horthy], Belvedere, Szeged, 2010.

Lajos Olasz, *A kormányzóhelyettesi intézmény története (1941–1944)* [Istoria instituţiei regentului adjunct], Budapest, Akadémiai Kiadó, 2007.

Pál Pritz, *Magyar diplomácia a két háború között. Tanulmányok* [Diplomaţia maghiară între cele două războaie. Studii], Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 1995.

Ignác Romsics, *Bethlen István*, Budapest, Osiris, 1999.

Ignác Romsics (dir.), *A magyar jobboldali hagyomány 1900–1948* [Tradiţia dreptei în Ungaria], Budapest, Osiris, 2009.

Ottó Szabolcs, *Köztisztviselők az ellenforradalmi rendszer társadalmi bázisában 1920–1926* [Funcţionarii în baza socială a contrarevoluţiei], Budapest, AK, 1965.

Krisztián Ungváry, *A Horthy-rendszer mérlege. Diszkrimináció, szociálpolitika és antiszemitizmus Magyarországon* [Bilanţul regimului Horthy. Discriminare, politică socială şi antisemitism în Ungaria], Pécs, Jelenkor Kiado, 2012.

Emilio Vasari (= Csonka Emil), *Ein Königsdrama im Schatten Hitlers. Die Versuche des Reichsverwesers Horthy zur Gründung einer Dynastie*, Wien-München, Herold, 1968.

Miklós Zeidler, *A revizios gondolat* [Gândirea revizionistă], Bratislava, Kalligram, 2009.

MEMORII ŞI MĂRTURII CONTEMPORANE

Maj. Gen. Harry Hill Bandholtz, *An Undiplomatic Diary. By the American Member of the Inter-Allied Military Mission to Hungary 1919–1920*, editat de Fritz-Konrad Krüger, Columbia University Press, New York, 1933.

Bethlen István, *Emlékirata 1944* [Amintirile lui István Bethlen din 1944], Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1988.

Aladár von Boroviczény, *Der König und sein Reichsverweser*, München, Verlag für Kulturpolitik, 1924.

Galeazzo Ciano, *Diario 1937–1943*, editat de Renzo De Felice, Milano, Biblioteca Universale Rizzoli, 2005.

Lili Doblhoff, *Horthy*, Athenaeum, Budapest, 1938.

Tibor Eckhardt, *Recollections of Tibor Eckhardt. Regicide at Marseille*, American Hungarian Library and Historical Society, New York, 1964.

Habsburgs Weg von Wilhelm zu Briand: die Memoiren des Grafen Tamás von Erdődy; vom Kurier der Sixtus-Briefe zum Königsputschisten (editată de Paul Szemere Erich Czech-Jochberg), Amalthea, Zürich–Wien, 1931.

Joseph Goebbels Tagebücher 1924–1945, editate de Ralf Georg Reuth, 5 vol., Piper, München, 1999.

Nikolaus von Horthy, *Ein Leben für Ungarn*, Athenaeum Verlag, Bonn, 1953 (traducerea franceză *Mémoires de l'Amiral Horthy, Régent de Hongrie*, Hachette, Paris, 1954).

András Hory, *Bukaresttől Varsóig* [De la Bucureşti la Varşovia], Gondolat, Budapest, 1987.

Oszkár Jászi, *Magyar kálvária, magyar föltámadás. A két forradalom értelme, jelentősége és tanulságai* [Calvarul ungar, renaşterea ungară. Sensul, însemnătatea şi consecinţele celor două revoluţii], Budapest, Magyar Hírlap Könyvek, 1989.

Nicholas Kállay, *Hungarian Premier. A personal account of a nation's struggle in the Second World War*, Oxford University Press, London, 1954.

Elek Karsai (ed.), *„Szálasi naplója": A nyilasmozgalom a II. Világháború idején* [„Jurnalul lui Szálasi". Mişcarea Crucile cu Săgeţi în timpul celui de-al Doilea Război Mondial], Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1978.

Béla Kelemen, *Adatok a szegedi ellenforradalom és a szegedi kormány történetéhez 1919. Naplójegyzetek és okiratok* [Date despre istoria contrarevoluţiei şi despre guvernul de la Szeged. Note de jurnal şi documente], Mars Grafikai Műintézet, Szeged, 1923.

Móric Kornfeld, *Trianontól Trianonig. Tanulmányok, dokumentumok* [De la Trianon la Trianon. Studii, documente], Corvina, Budapest, 2006 (editat de Ágnes Széchenyi).

Miklós Kozma, *Az összeomlás 1918–1919* [Prăbuşirea 1918–1919], Athenaeum, Budapest, 1933.

Géza Lakatos, *Ahogyan én láttam (Visszaemlékezések)* [Aşa cum am văzut eu. Amintiri], Aurora, München, 1981.

Dora Lauffer, *Die Wellen. Altösterr. Familiensaga zwischen Adria u. Schlesien. Nach Aufzeichnungen d. Maria Lauffer-Ossoinack u. Familiendokumenten*, Edition Sterz in d. ADEVA, Graz, 1989.

Anton Lehár, *Erinnerungen. Gegenrevolution u. Restaurationsversuche in Ungarn 1918–1921* (editat de Peter Broucek), Verlag für Geschichte und Politik, Wien, 1973.

Miklós Mester, *Arcképek. Két tragikus kor árnyékában* [Portrete. În umbra a două epoci tragice], Tarsoly Kiadó, Budapest, 2012.

István Milotay, *Egy élet Magyarországért. Ami Horthy emlékirataiból kimaradt* [O viaţă pentru Ungaria. Ceea ce s-a omis din memoriile lui Horthy], Gede testvérek, Budapest, 2001.

John Flournoy Montgomery, *Hungary. The Unwilling Satellite*, Devin-Adair, New York, 1947.

Vilmos Nagy Nagybaczoni, *Végzetes esztendők 1938–1945* [Anii fatali 1938–1945], Gondolat, Budapest, 1986.

Jenő Pilch, *Horthy Miklós*, Athenaeum, Budapest, 1928 (a 2-a ediţie, în 1929).

Páter Zadravecz titkos naplója [Jurnalul secret al părintelui Zadravecz] (editat de György Borsányi), Kossuth, Budapest, 1967.

Owen Rutter, *Regent of Hungary. The Authorized Life of Admiral Nicholas Horthy*, Rich & Cowan, London, 1939.

Edgar von Schmidt-Pauli, *Nikolaus von Horthy. Admiral, Volksheld und Reichsverweser*, I. P. Toth-Verlag, Hamburg, 1942 (prima ediţie, 1936).

Shvoy Kálmán titkos naplója és emlékirata 1918–1945 [Jurnalul secret şi amintirile lui Kálmán Shvoy], comentariu şi note de Mihály Perneki, Kossuth, Budapest, 1983.

Szombathelyi Ferenc visszaemlékezései [Amintirile lui Ferenc Szombathelyi], Occidental Press, Washington, 1980.

Antal Ullein-Reviczky, *Guerre allemande, paix russe. Le drame hongrois*, Édition de la Baconnière, Neuchâtel, 1947.

Karl Werkmann, *Aus Kaiser Karls Nachlass*, Verlag für Kulturpolitik, Berlin, 1925 (prima ediție, 1924).
Windischgraetz, Ludwig Fürst, *Ein Kaiser kämpft für die Freiheit: so begann Ungarns Leidensweg*, Herold, Wien, 1957.

LUCRĂRI DESPRE MIKLÓS HORTHY ȘI FAMILIA SA

Gábor Bencsik, *Horthy Miklós: a kormányzó és kora* [Miklós Horthy: regentul și epoca sa], Mercurius, Budapest, 2010.
Ilona Edelsheim Gyulai, *Becsület és kötelesség* [Onoare și datorie], Europa, Budapest, 2 vol., 2000–2001.
Péter Gosztonyi, *A kormányzó Horthy Miklós és az emigráció* [Regentul Miklós Horthy și emigrația], Százszorszép, Budapest, 1992.
Horthy István repülő főhadnagy tragikus halála. Farkas György harctéri naplója. Szemtanúk és visszaemlékezők írásai [Moartea tragică a locotenent-colonelului István Horthy. Jurnalul de front al lui György Farkas. Relatări și amintiri ale martorilor], Auktor Könyvkiadó, Budapest, 1992.
István Jánosy, *Vitez Horthy István, a repulő* [István Horthy, aviatorul], Nemzetek Európája Kvk., Budapest, 2001 (biografie apărută în 1942 și reeditată).
Thomas Sakmyster, *Hungary's Admiral on Horseback. Miklós Horthy 1918–1944*, Columbia University Press, East European Monographs, Boulder–New York, 1994 (traducerea maghiară: *Admirális fehér lovon. Horthy Miklós 1918–1944*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2001).
Ágnes Judit Szilágyi, Sáringer János, *Ifj. Horthy Miklós, a kormanyzó kisebbik fia* [Miklós Horthy Junior, fiul mai mic al regentului], Holnap Kiadó, Budapest, 2002.
Dávid Turbucz, *Horthy Miklós*, Napvilág Kiadó, Budapest, 2011.
Zoltán Vas, *Horthy*, Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 1975.

Mulţumiri

Lui Jérôme Bloch, care a acceptat să recitească şi să corecteze manuscrisul acestei cărţi cu o perspicacitate şi o vigilenţă de istoric, dar şi de cunoscător al Ungariei, şi care m-a însoţit în munca aceasta de la început şi până la o vizită memorabilă la Kenderes!

Personalului de la Ambasada Portugaliei la Berna, Excelenţei Sale domnul ambasador Joao Ramos Pinto, şi domnului prim-secretar Joao Marco de Deus, care mi-au facilitat cu multă competenţă şi bunăvoinţă accesul la arhivele lor.

Monseniorului Dominique Mamberti, secretar pentru relaţiile Sfântului Scaun cu statele, care m-a autorizat să acced la arhivele Segreteria di Stato la Vatican.

Excelenţei Sale domnul ambasador László Nikicser, care a binevoit să-mi vorbească despre negocierile purtate sub conducerea sa în vederea repatrierii cenuşii amiralului Horthy în Ungaria.

Indice de nume

Abdülhamid II, sultan otoman: 46, 63
Ablonczy, Balázs: 13, 275, 290, 387
Abrányi, Emil Jr.: 121
Aehrenthal, Alois Lexa von: 62
Albrecht de Habsburg, arhiduce: 127, 231
Alexandru I Obrenović, rege al Serbiei: 67, 183
Alfieri, Dino: 171, 185
Almássy, Pál: 141
Alfonso XIII, rege al Spaniei: 45
Ambrózy, Gyula: 331
Amedeo di Savoia, duce de Aosta: 233
Andrássy, Gyula (1823–1890): 28
Andrássy, Gyula (1860–1929): 92, 144, 146–148, 151
Anfuso, Filippo: 235
Anna de Saxa, arhiducesă: 358
Antal, Sándor: 292
Antall, József: 22, 374, 378–380, 384–386, 392, 395
Apor, Gábor, baron: 308
Apponyi, Albert, conte: 101, 127, 128, 133, 157, 164, 184, 399
Apponyi, Madeleine: 352, 358, 359
Aron, Raymond: 367
Árpád, căpetenie: 117, 118, 212, 240, 248, 250, 285, 397
Artois, Henri d', conte de Chambord: 154
Arz von Straussenburg, Arthur: 92
Atatürk, Kemal: 202
Babits, Mihály: 286
Baden Powell, Robert: 195
Badoglio, Marco: 309
Badoglio, Pietro: 309, 341
Baján, Artúr: 358, 362
Bajcsy-Zsilinszky, Endre: 300, 335
Bajor, Gizi: 323
Bakach-Bessenyey, György, baron: 311, 351
Bakay, Szilárd: 332
Bakó, László: 122
Baky, László: 322, 327
Baldoni: 171
Bandholtz, Harry Hill: 120, 126
Barankovics, István: 381
Baranyai, Lipót: 306, 311
Baranyi, Mihály: 386
Barcza, György: 222, 309, 311, 321
Bárdossy, László: 233, 234, 275, 276, 280, 294, 297, 300, 301, 305, 306, 342, 383
Bartha, Károly: 295, 300
Bartheldy, Tibor: 361
Barthou, Louis: 181–183
Bartók, Béla: 379, 381
Bátky, Zsigmond: 132
Batthyány, Lajos: 367, 379
Beck, Józef: 264, 265
Benárd, Ágoston: 135
Beneš, Eduard: 151, 345
Berán, Lajos: 252
Berlioz, Hector: 122
Bernard, Henri: 364

Horthy rănit, întins pe puntea vasului său, în timpul bătăliei de la Otranto din 1917.

Horthy intră în Budapesta în 1919 și este întâmpinat de autoritățile orașului.

La Balul Ordinului Vitejilor, 1934. De la stânga la dreapta, arhiducele Josef August, Miklós Horthy, premierul Gyula Gömbös și Prima Doamnă Magdolna Purgly.

Horthy și familia, în 1936. De la stânga la dreapta, István Horthy, Gyula Károlyi Jr (ginerele său), Magdolna Purgly, Miklós Horthy, Paulette Horthy, Miklós Horthy Jr.

Horthy și regele Italiei Victor Emanuel III, la Roma, în noiembrie 1936. Cele două țări au fost apropiate în perioada interbelică și au avut colaborări politice și militare.

Horthy și Hitler în timpul întâlnirii din 1938. În ciuda zâmbetului, Horthy nu agrea faptul că trebuie să alinieze Ungaria la planurile germane, în pofida sprijinului Berlinului pentru revendicările sale teritoriale.

Intrarea lui Horthy în Košice/Kassa, în 11 noiembrie 1938. Imaginea amiralului pe cal alb va fi simbolul redobândirii unei părți a teritoriilor pierdute de Ungaria în 1920.

Horthy pe calul său alb în timpul intrării trupelor maghiare în Oradea, 1940.

Horthy însoțit de autorități și trupe în timpul ceremoniei de intrare în Oradea, 1940.

Un afiș cu portretul oficial al lui Horthy și o pernă brodată „Transilvania, scumpă patrie“, probabil toamna 1940, Ardealul de Nord.

Horthy la Satu Mare, în toamna anului 1940.

Festivitățile de la Zalău, din toamna anului 1940, din timpul instaurării administrației maghiare.

Au mai apărut:

MARK MAZOWER
Balcanii: De la sfârșitul Bizanțului până azi

IAN BURUMA
Anul Zero: 1945, o istorie

PAUL JOHNSON
O istorie a evreilor

MARTIN SIXSMITH
Rusia: Un mileniu de istorie

DANIEL GORDIS
Israel: Scurtă istorie a unei națiuni renăscute

JONATHAN FENBY
Istoria Chinei moderne

THIERRY WOLTON
O istorie mondială a comunismului: Călăii

OLIVER JENS SCHMITT
Corneliu Zelea Codreanu: Ascensiunea și căderea „Căpitanului“